T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

SIRBİSTAN'IN AVRUPA'YA DÖNÜŞÜ: NEDENLER, ENGELLER, BEKLENTİLER VE AB FAKTÖRÜ

Altuğ GÜNAL

Danışman
Doç. Dr. Nazif MANDACI

2011

Yemin Metni

Doktora Tezi Olarak Sunduğum "Sırbistan'ın Avrupa'ya Dönüşü: Nedenler, Engeller, Beklentiler ve AB Faktörü" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22.9.2011
Altuğ GÜNAL

DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI

2006800817

Üniversite	: Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı	: Altuğ GÜNAL
Tez Başlığı	: Sırbıstan'ın Avrupa'ya Dönüşü: Nedenler, Beklentiler, Engeller ve AB Faktörü
Savunma Tarihi	: 16.11.2011
Danışmanı	: Doç.Dr.Nazif MANDACI

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	**Üniversitesi**	**İmza**
Doç.Dr.Nazif MANDACI	YAŞAR ÜNİVERSİTESİ	.....
Prof.Dr.Canan BALKIR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Doç.Dr.Siret HÜRSOY	EGE ÜNİVERSİTESİ	.....
Yrd.Doç.Dr.Ahmet Nazmi ÜSTE	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Prof.Dr.Tanju TOSUN	EGE ÜNİVERSİTESİ	.....

Oybirliği (✓)
Oy Çokluğu ( )

Altuğ GÜNAL tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Sırbıstan'ın Avrupa'ya Dönüşü: Nedenler, Beklentiler, Engeller ve AB Faktörü**"başlıklı tezi kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Sırbistan'ın Avrupa'ya Dönüşü: Nedenler, Engeller, Beklentiler ve AB Faktörü

Altuğ GÜNAL

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Avrupa Çalışmaları Doktora Programı

Rasyonel seçim kurumsalcılarına göre aktörler, önceden belirledikleri tercihlerini gerçekleştirebilmek için araçsal ve stratejik mantıkta hareket ederler. Bir uluslararası kurumun dışında kalan aktörler de, çıkarlarını daha iyi gerçekleştirip fayda sağlayabileceklerini hesapladıklarında, o kuruma dahil olmak isterler. Bu anlamda kurumlara; işlevsel, araçsal ve faydacı yaklaşılmaktadır. Aynı doğrultuda Sırbistan da; en başta Avrupa'ya dönebilmek, demokrasisini sağlamlaştırabilmek, savaşın yaralarını sarabilmek, ekonomisini düzeltebilmek ve kaybettiği itibarını geri kazanabilmek için bir kurum olarak AB'yi "stratejik bir araç" olarak görmektedir.

Sırbistan'ın yeniden yapılanmasında ve Avrupa'ya dönüşünde, ciddi iç ve dış engeller mevcuttur. Kurama göre, bir ülkenin dış politikasındaki en temel etkiyi önemli sosyal grupların kimlikleri, çıkarları ve iç politikadaki göreceli nüfuzları yapmaktadır. Hükümetlerin AB ile bütünleşmeye yönelik dış politika kararı ise, eğer ki güçlü iç grupların zararına ise, genelde tüm topluma net kazanç sağlıyorsa bile engellenebilmektedir. Bu nedenle Sırbistan'da, Kilise, ordu, yargı, polis ve medya gibi önemli kurumların; AB üyeliğine, NATO'ya katılıma, reformlara,

Savaş Suçları Mahkemesi ile işbirliğine ve Kosova'nın statüsü gibi ulusal sorunlara yaklaşımı büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası Sırbistan'da yaşanan tecrübenin, rasyonel seçim kurumsalcılarının argümanlarını büyük oranda doğruladığını ortaya koymaktadır. Savaş, kriz, aşağılanma ve çatışma yorgunu Sırplar; ekonomik ve siyasi anlamda artık normal bir hayat yaşayabilmek ve kaybettikleri itibarlarını geri kazanabilmek için, ülkelerinin Avrupa'ya dönmesi gerektiğini değerlendirmişlerdir. Demokratik devrim sonrasındaki tüm Sırp hükümetleri de halkın bu talebini dikkate almış ve ulusal çıkarların gerçekleştirilebilmesi için en iyi aracın Avrupa Birliği olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak bu süreçte Sırbistan'ın önemli kurumları, AB'nin üyelik için öne sürdüğü reformlara direnç göstermiştir. Bununla birlikte Sırbistan, AB ile kurumsal ilişkilerini geliştirdikçe, kimi zaman bilinçli olarak kimi zaman ise farkında bile olmadan kendisini AB'nin kurallarına göre hareket ediyorken bulmaya başlamıştır. Söz konusu kurumlar ve bir bütün olarak Sırbistan, AB'den çok güçlü şekilde etkilenmiş ve ulusal dava olarak görülenler de dahil olmak üzere birçok konudaki çıkar ve stratejisini değiştirmiştir. Bu anlamda AB, dönüştürücü bir etkiye sahiptir ve tüm sorunlarına rağmen çekim merkezi olmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sırbistan, Yugoslavya, Slobodan Miloseviç, Vojislav Kostunitşa, Boris Tadiç, Avrupa Birliği, NATO, Rasyonel Seçim, Avrupa'ya Dönüş

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Serbia's Return To Europe: Reasons, Obstacles, Exptectations and The EU Factor

Altuğ GÜNAL

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of European Union
European Studies Program

According to rational choice institutionalists, actors move in line with an instrumental and strategic logic in their attempt to realize their pre-determined policy targets. Actors seek membership in an international institution when they estimate that it is beneficial in maximizing their interests. Institutions in this perspective are viewed in functionalist, instrumentalist and pragmatist terms. As a case in point, the Republic of Serbia views the European Union in institutional terms as a "strategic instrument" primarily to return to Europe, and also to consolidate its democracy, recover from war, improve its economy, and regain its dignity.

There are, however, strong domestic and international hurdles in front of Serbia in its efforts towards reconstruction and return to Europe. According to the theory, the most determinate influence over foreign policy of a country depends on the identities, interests and relative influence of major social groups in domestic politics. Thus, for example, governmental foreign policy decisions to integrate with the EU can be derailed by influential domestic groups should it mean a sacrifice on

their part even when the integration brings net profit to the society as a whole. Therefore, the position of major domestic institutions such as the Church, the military, the judiciary, the police and the media on national issues such as EU membership, NATO accession, reforms, cooperation with the War Crimes Tribunal and the status of Kosovo is of great significance.

This research suggests that the post-Cold War experience of Serbia proves the validity of rational choice institutionalist arguments to a large extent. Tired of war, crises, degradation and conflicts, Serbs have come to believe that living a normal life in economic and political terms, and winning their dignity back, required a return to Europe. All the Serbian governments since the democratic revolution have taken this view held by the Serbian people into consideration and come to the conclusion that the best instrument in the realisation of national interests is the European Union membership. In the process, however, major groups and institutions in Serbia initially have resisted the reforms demanded by the EU for membership. But, as the institutional relations with the EU have developed, Serbia has begun to find itself adapting, sometimes consciously and sometimes unknowingly, to the rules of the EU. The institutions mentioned and Serbia as a whole, have been very strongly influenced by the EU on several issues including those "national" matters and they have come to reformulate their interests and strategies. In this sense, the EU enjoys a transformative influence, and continues to be a center of attraction despite all its weaknesses.

Key Words: Serbia, Yugoslavia, Slobodan Milosevic, Vojislav Kostunica, Boris Tadic, European Union, NATO, Rational Choice, Return to Europe

SIRBİSTAN'IN AVRUPA'YA DÖNÜŞÜ: NEDENLER, ENGELLER, BEKLENTİLER VE AB FAKTÖRÜ

YEMİN METNİ ii

TUTANAK iii

ÖZET iv

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR xiii

TABLO LİSTESİ xv

ŞEKİLLER LİSTESİ xvi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KURAMSAL ALTYAPISI

1.1. AB İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN KURAMSALLAŞTIRILMASI 15

1.1.1. Çalışmanın Temel Kuramsal Yaklaşımı 20

1.1.2. Rasyonel Yaklaşımların, AB'ye Katılmak İsteyen Üçüncü Ülkeler ile İlgili Boyutu 23

1.1.3. Aday ve Üye Devletler için Yeni Katılımın Fayda ve Maliyetlerinin Değerlendirilmesi 26

1.1.3.1. Yönetim Konusundaki Fayda ve Maliyet 27

1.1.3.2. Kaynak ve Siyaset Konusundaki Fayda ve Maliyet 27

1.1.3.3. Özerklik Konusundaki Fayda ve Maliyet 28

1.2. RASYONEL SEÇİM KURUMSALCILIĞI 30

1.2.1. Rasyonel Seçim Kurumsalcılığının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Temel Varsayımları 31

1.2.1.1. Rasyonel Seçim Kuramları 33

1.2.1.2. Ekonomi Biliminin Rasyonel Seçim Kuramına Katkıları.....34
1.2.1.3. Kurumlar ve Kurumsalcılık 36
1.2.1.4. Kurumsalcılığın Çeşitleri 39
1.2.2. Devletlerin Bütünleşme, Egemenliğini Devretme ve Uluslararası Kurumları Yaratma Süreci.....41
1.2.2.1. Yurt İçi ve Yurt Dışı Kaynaklı Fayda/Maliyet Hesaplamaları 43
1.2.2.2. Yurt İçerisinde Çıkarların Tanımlanması ve Uluslararası Müzakerelere Taşınması 44
1.2.2.3. Uluslararası Antlaşmalara Uyum İle İlgili Fayda/Maliyet Hesaplamaları 48
1.2.2.4. Egemenlik Devri İle İlgili Fayda Maliyet Hesaplamaları 52
1.2.2.4. Ekonomi İle İlgili Fayda/Maliyet Hesaplamaları.....56
1.2.3. Devletlerin Uluslararası Kurumları Yaratma Yahut Onlara Katılma Kararında Müzakere Süreci.....58
1.2.3.1. Bütünleşmek Dışında bir Alternatifin Varlığı ya da Yokluğunun Etkisi 59
1.2.3.2. Alternatif bir Bütünleşme Hareketinin Varlığı ya da Yokluğunun Etkisi 60
1.2.4. Uluslararası Kurumların Önemi ve Etkisi.....62
1.2.4.1. Uluslararası Kurumların Devlet ve Hükümetlere Etkisi 66
1.2.4.2. Yol Bağımlılığı ve Kurumların Değişimi 70
1.2.5. Rasyonel Seçim Kurumsalcılığının Kimlik, Kültür ve Değerlere Bakışı 72

İKİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN'IN DOĞU VE BATI ARASINDAKİ TARİHİNİN ÖNEMLİ DÖNÜM NOKTALARI

2.1. SİYASİ VE ASKERİ SÜREÇ 80
2.1.1. Sırpların Balkanlara Gelişi ve Orta Çağ Sırp Devletlerinin Yapılanması.....80
2.1.2. Sırpların Osmanlı Hakimiyetine Girişi 82
2.1.3. Sırpların Osmanlı İmparatorluğu'ndan Bağımsızlık Süreci.....83
2.1.4. Balkan Savaşları ve İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönem 86
2.1.5. Doğu ile Batı Arasında Konumlanan Tito Yugoslavya'sı 90
2.2. SIRPLARIN BATI AVRUPALILARDAN VE DİĞER GÜNEY SLAVLARINDAN FARKLILAŞMASI 95
2.2.1. Roma İmparatorluğu'nun Bölünmesi.....95
2.2.2. Dinsel Farklılaşma 96
2.2.3. Yönetimsel Farklılaşma 98

2.2.4. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Farklılaşma 99
2.2.5. Farklı Modernleşme Süreci ve Osmanlı İmparatorluğu ile Gelen Doğu Etkisi 100
2.2.6. Bağımsızlık Sonrası Doğudan Uzaklaşma ve Batı ile Yakınlaşma 104
2.3. MİLOSEVİÇ YÖNETİMİNDE SIRBİSTAN 108
2.3.1. Miloseviç Rejimi ve Sırbistan'ın Batı ile İlişkileri 109
2.3.2. İç Savaş Yıllarında Sırbistan'ın Avrupa'dan Uzaklaşması 112
2.3.3. Dayton Süreci ve Miloseviç'in Sırbistan'ı Avrupa'ya Döndürme Çabası 120
2.3.4. Kosova Krizi ve Sırbistan'ın Avrupa'dan Tekrar Uzaklaşması 124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIRBİSTAN'IN AVRUPA'YA DÖNME KARARININ NEDENLERİ VE MİLOSEVİÇ'İN GÖREVDEN UZAKLAŞTIRILMASI

3.1. SIRBİSTAN'IN AVRUPA İLE BÜTÜNLEŞME TERCİHİNİN NEDENLERİ 131
3.1.1. Ekonomik Fayda Beklentisi 144
3.1.1.1. Miloseviç Döneminde Sırbistan Ekonomisi 145
3.1.1.2. Demokratik Hükümetler Döneminde Sırbistan Ekonomisi 150
3.1.2. İtibar Kazanma ve İmajını Düzeltme Arzusu 158
3.1.2.1. Devletlerin İtibar ve İmaj Çalışmaları 160
3.1.2.2. Yugoslavya Döneminde İtibar ve İmaj 163
3.1.2.3. Miloseviç Döneminde Kaybedilen İtibar ve Bozulan İmaj 165
3.1.2.4. Miloseviç Sonrası Sırpların İmajını Düzeltme ve İtibarını Geri Kazanma Çabası 168
3.1.2.5. Sırp İmajının Avrupa Birliği Üyeliği Açısından Önemi 176
3.1.3. Kazanacağı Güç Sayesinde Ulusal Çıkarlarını Gerçekleştirebileceğine Yönelik Beklentisi 179
3.1.4. Rasyonel Çıkarları Çerçevesinde Kimlik Değiştirme İhtiyacı 182
3.2. SIRBİSTAN'DA BATI DESTEKLİ SİYASAL AKTÖRLER VE MİLOSEVİÇ REJİMİNE KARŞI BAŞKALDIRMA SÜRECİ 185
3.2.1. Batı Desteği ile Sırp Muhalefetinin Güçlenmesi 185
3.2.2. Ekim Devrimi ve Miloseviç Rejiminin Sona Erdirilmesi 192

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SIRBİSTAN'IN AVRUPA'YA DÖNÜŞ SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE KURUMSAL İLİŞKİLERİ

4.1. AVRUPA YANLISI DEMOKRATİK HÜKÜMETLER DÖNEMİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM VE TEMEL SORUNLAR 197

4.1.1. Devlet Başkanı Koştunitsa ile Başbakan Cinciç'in Reformlara Yönelik Anlaşmazlık Yaşadığı İlk Dönem 197

4.1.2. Devlet Başkanı Tadiç ile Başbakan Koştunitsa'nın Ulusal Çıkarlar Üzerinde Anlaşmazlık Yaşadığı İkinci Dönem 209

4.1.3. Cvetkovic'in Başbakanlığı Sonrasında Devlet Yönetiminde Tam Uyumun Sağlandığı Üçüncü Dönem 215

4.1.4. Sırbistan ve Karadağ'ın Avrupa Birliği Etkisi ve Arabuluculuğunda Devlet Birliğini Sona Erdirdikleri Dönem 223

4.2. SIRBİSTAN'IN AVRUPA-ATLANTİK KURUMLARINI KATILIMI YÖNÜNDE İKNA ETMEK İÇİN KULLANDIĞI ARGÜMANLAR 231

4.2.1. Avrupa'nın Güvenliği ve İstikrarı Açısından Sırbistan'ın Anahtar Konumu 235

4.1.2. Sırpların Avrupalı Olduğu 241

4.2.2. Sırpların Tarih Boyunca Hıristiyanlık ve Avrupa Medeniyetinin Korunmasında Önemli Rol Oynadığı 246

4.3. SIRBİSTAN'IN AB ve NATO İLE KURUMSAL İLİŞKİLERİ 250

4.3.1. Güney Doğu Avrupa için İstikrar Paktı 251

4.3.2. İstikrar ve Ortaklık Süreci 254

4.3.3. NATO ve Barış için Ortaklık Süreci 256

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'YA DÖNÜŞ SÜRECİNDE SIRBİSTAN'IN POTANSİYEL DİRENÇ NOKTALARI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ETKİSİ

5.1. AVRUPALILAŞMA VE DEMOKRATİKLEŞMEDE ULUSLARARASI ETKİYE KURAMSAL YAKLAŞIM 270

5.1.1. Avrupa'ya Dönüş Düşüncesinin Etkisi 270

5.1.2. Avrupalılaşma ile Değişime Karşı Direncin Kırılması 272

5.1.3. Koşulluluk ve Sosyalizasyon 277

5.2. SIRBİSTAN'IN ÖNEMLİ KURUM VE POLİTİKALARINDA AB ETKİSİ SONUCU YAŞANAN DEĞİŞİM 289

5.2.1. Sırbistan Ordusu 290

5.2.2. Sırp Ortodoks Kilisesi 299

5.2.2.1. Kilisenin Sırp Siyasetindeki Geleneksel Rolü 299
5.2.2.2. Kilisenin Dayton Sonrasındaki Politikası 305
5.2.2.3. Kilisenin Güncel Politikası 310
5.2.3. Sırp Medyası 313
5.2.3.1. Miloseviç Döneminde Medya 313
5.2.3.2. Demokratik Hükümetler Döneminde Medya 317
5.2.4. Sırp Sivil Toplumu 318
5.2.5. Sırp Adalet, Yargı ve Polis Sistemi 323
5.2.5.1. Miloseviç Döneminde Adalet, Yargı ve Polis Sistemi 324
5.2.5.2. Demokratik Hükümetler Döneminde Adalet, Yargı ve Polis Sistemi 326
5.2.6. Eski Yugoslavya İçin Savaş Suçları Mahkemesi 336
5.2.6.1. Sırbistan'ın Mahkeme ile İlişkileri 337
5.2.6.2. Karaciç ile Miladiç'in Yakalanma ve Mahkemeye Teslim Süreci 351
5.2.7. İnsan Hakları ve Özgürlükler 360
5.2.8. Komünizm Mirası ve Siyasi Partiler 365
5.3. SIRPLARIN GELENEKSEL MAĞDURIYET SÖYLEMI VE BATIYA KARŞI ŞÜPHECİLİK 370
5.3.1. Geleneksel Kurbanlık ve Mağduriyet Söylemi 370
5.3.2. Tarihle İlgili Saplantı 375
5.3.3. Sembol ve Efsaneler 378
5.3.4. Batının Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Bağımsızlığına Destek Vermiş Olması 383
5.3.5. Batının Sırpları Hırvatistan ve Krajina'da Mağdur Etmesi 386
5.3.6. Batının Bosna-Hersek'te Sırplar Aleyhine Müdahalede Bulunması 388
5.3.7. Batının Kosova'da Sırplar Aleyhine Müdahale Etmiş Olması ve Kosova'yı Sırbistan'dan Kopartması 391
SONUÇ 408
KAYNAKLAR 433

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AT: Avrupa Topluluğu

ATAD: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

COREPER: Daimi Temsilciler Komitesi

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması

LHA: Liberal Hükümetlerarasıcılık

MDA: Merkezi ve Doğu Avrupa

NATO: North Atlantic Treaty Organization

ODGP: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

PFP: Barış için Ortaklık

RSK: Rasyonel Seçim Kurumsalcılığı

SAA: İstikrar ve Ortaklık Antlaşması

SAP: İstikrar ve Ortaklık Süreci

STÖ: Sivil Toplum Örgütü

YUCM: Eski Yugoslavya Ülkesinde Gerçekleştirilen Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi Olarak Çiğnenmesinden Sorumlu Kişilerin Yargılanması için Uluslararası Mahkeme

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Makro Ekonomik Göstergeler ile Sırbistan Ekonomisi. s. 154

Tablo 2: Ana Sektörlerin GSYİH İçerisindeki Payları. s.159

Tablo 3: ADF durağanlık testi. s. 164

Tablo 4: Panel Veri Analizi Sonuçları. s. 166

Tablo 5: Sabit Etkiler. s. 168

Tablo 6: Sırbistan'ın Katıldığı Uluslararası Barış Operasyonları. s. 184

Tablo 7: MDAÜ Ülkelerinin Uyumu. s. 249

Tablo 8: Sırp ve Karadağlıların, Yugoslav cumhuriyetlerinin komünist partilerinde, nüfuslarına oranla fazla yer alma oranları. s. 375

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: "Yarın ülkemizin Avrupa Birliği ile entegrasyonunu destekleyip desteklemediğinize dair' bir referandum düzenlenirse, oyunuz ne yönde olurdu?" sorusuna verilen cevaplar. s. 135

Şekil 2: "Neden karşıt oy kullanırdınız? Ülkenizin Avrupa Birliği'ne katılımını desteklememenizin nedenini belirtiniz." sorusuna verilen cevaplar. s. 136

Şekil 3: "Ülkenizin Avrupa Birliği'ne katılımını destekleyip desteklemediğinize dair bir referandum düzenlenirse, oyunuz ne yönde olurdu?" sorusuna verilen cevaplar. s. 137

Şekil 4: "Sırbistan'ın AB'ye üyeliği iyi bir şey mi, kötü bir şey mi, ne iyi ne kötü bir şey mi olacaktır?" sorusuna verilen cevaplar. s. 137

Şekil 5: "Sırbistan adaylık statüsünden nasıl fayda sağlayacak?" sorusuna verilen cevaplar. s. 140

Şekil 6: "Toplumun AB entegrasyonundan en fazla zarar/yarar görecek alanları nelerdir? Sorusuna verilen cevaplar. s. 141

Şekil 7: "AB'ye katılım kime fayda sağlayacaktır?" sorusuna verilen cevaplar. s. 141

Şekil 8: "Size göre, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye katılımı kimin yararına olur?" sorusuna verilen cevaplar. s. 142

Şekil 9: Genç nüfusun AB'ye bakışı. s. 143

Şekil 10: “Sizin için Avrupa Birliği ne ifade ediyor?” sorusuna verilen cevaplar. s. 143

Şekil 11: “Beyaz Şengen listesine girmeyi – AB içerisinde vizesiz seyahat etme hakkını- Sırbistan için önemli buluyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar. s. 144

Şekil 12: “Sizin için vize serbestîsi ne ifade ediyor?” sorusuna verilen cevaplar. s. 145

Şekil 13: “Sırbistan üyelik durumunda egemenlik kaybı yaşayacak mıdır?” sorusuna verilen cevaplar. s. 146

Şekil 14: Büyüme Oranları. s. 155

Şekil 15: Enflasyon Oranı. s. 156

Şekil 16: İhracat ve İthalat değerleri s. 157

Şekil 17: Sanayi Sektörü Büyüme Oranları. s. 160

Şekil 18: “Sizce, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması Sırbistan vatandaşlarının daha iyi bir yaşam sürmesine katkıda bulunacak mıdır? sorusuna verilen cevaplar. s. 225

Şekil 19: “Hangi AB Konuları ile ilgili daha çok şey bilmek isterdiniz?” soruna verilen cevaplar. s. 251

Şekil 20: İstikrar için Ortaklık Süreci’nin Safhaları. s. 265

Şekil 21: Sırpların NATO ve ABD’ye bakışı. s. 269

Şekil 22: Sırpların NATO ve ABD ile ilgili görüşleri. s. 269

Şekil 23: “Bir referandum düzenlense oyunuz evet mi yoksa hayır mı olur? Sorusuna verilen cevaplar. s. 271

Şekil 24: Uluslararası Çerçevenin Alt Katmanları. s. 286

Şekil 25: “AB’nin Sırbistan’ın üyeliğine yönelik devamlı surette yeni koşullar öne sürdüğüne katılıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar. s. 290

Şekil 26: “Ülkemizin Avrupa Birliği’ne kabulünün önündeki ana engel/yavaşlatıcı faktörün ne olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar. s. 291

Şekil 27: “AB’nin koşul olarak ileri sürdüğü reformlar hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar. s. 295

Şekil 28: “AB’nin desteklediği gerçek Avrupalılık değerleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar. s. 296

Şekil 29: Koşulluk ve Sosyalizasyon İlişkisi. s. 296

Şekil 30: “AB’nin genişlemesi, terör ve suç olaylarında nasıl bir etki yaratacak?” sorusuna verilen cevaplar. s. 341

Şekil 31: Sırpların belirli kurumlara yönelik güven algılaması. s. 342

Şekil 32: “Size göre aşağıdaki reformlardan hangisi en önemli olandır?” sorusuna verilen cevaplar. s. 342

Şekil 33: “AB üyeliği sayesinde hukuk ve adalet ile ilgili nasıl bir etki görülecektir?” sorusuna verilen cevaplar. s. 343

Şekil 34: “Karaciç ile ilgili düşünceleriniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar. s. 363

Şekil 35: Karaciç suçlu olduğuna inanlar ile teslim edilmesi gerektiğini savunanlar arasındaki fark. s. 364

Şekil 36: “Avrupa Birliğinin Sırbistan için öne sürdüğü koşullardan hangisini biliyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar. s. 365

Şekil 37: “ Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliğini destekliyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar. s. 366

Şekil 38: “Sizin görüşünüze göre, AB yolunda Batı Balkan ülkelerinin ve Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu en sorunlu alan hangisidir?” sorusuna verilen cevaplar. s. 371

Şekil 39: Sırbistan 2010 yılına ait ankette, tüm Balkan ülkeleri arasından aşağıdaki üç Batılı kurum için en çok “düşman” tanımı yapan ve en az “dost” tanımı yapan ülke olmuştur. s. 384

Şekil 40: “Kosova'nın statüsüne ait karar gerçekte nerede verilmiştir?” sorusuna verilen cevaplar. s. 410

Şekil 41: “Kosova'nın statüsünün çözülmesi AB’ye katılım için bir ön şart mıdır?” sorusuna verilen cevaplar. s. 413

Şekil 42: “Eğer Avrupa Kosova’yı tek taraflı olarak tanırsa, dış politikamız ne olmalıdır?” soruna verilen yanıtlar. s. 414

Şekil 43: “AB Üyeliği Karşılığında Kosova'dan Vazgeçilebilir mi?” soruna verilen yanıtlar. s. 414

Şekil 44: AB üyeliği için Kosova'dan vazgeçmeyecekler ile Kosova için AB üyeliğinden vazgeçmeyecekler arasındaki karşılaştırma. s. 415

Şekil 45: "Sırbistan'ın AB'ye girişine genel olarak nasıl bakıyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar. s. 416

GİRİŞ

Balkanlar, tarih boyunca dünyanın en sorunlu bölgelerinden birisi olagelmiştir. Avrupa'nın güvenliği için kilit bir konumda olan ve Avrupa'yı birçok kez çatışma içerisine sokan bu bölgenin tam olarak hangi ülke yada toprakları kapsadığı konusunda ise kesin bir uzlaşı yoktur. Bu konudaki en yaygın kabul, bölgenin eski Yugoslavya ülkelerine ilaveten Bulgaristan ve Arnavutluk'u kapsadığı yönündedir. Bazı tanımlar ise Türkiye, Yunanistan ve Romanya'yı da bölgeye dahil ederken, eski Yugoslavya ülkesi olmasına rağmen Slovenya'yı dışarıda tutabilmektedir. Bununla birlikte Yunanistan da, coğrafi ve kültürel olarak Balkanlar'da yer almasına rağmen, siyasi nedenlerle Batı Avrupalı bir devlet olarak kabul edilebilmektedir.

Sırbistan; nüfusu, ordusu, stratejik konumu, köklü geçmişi ve ekonomik potansiyeli ile Balkanların birçok açıdan en güçlü devleti olarak kabul edilir. Sırbistan'ın diğer bir özelliği ise Avrupa coğrafyası içerisindeki konumu ile ilgilidir. Ülke, tarihsel olarak Batı ve Doğu olarak kabul edilen toprakları belirleyen çizginin üzerinde yer almıştır. Bu nedenle Sırp toprakları Batı'nın doğusu ve Doğu'nun batısı olarak da anılır. Bu özel konum, Sırpların tarih boyunca "Batı ile Doğu arasında, Habsburg ile Osmanlı arasında, Almanya ile Rusya arasında, İslam ile Hristiyanlık arasında, NATO ile Varşova Paktı arasında ya da kapitalizm ile komünizm arasında sıkışıp kalmasına ve bir tercih yapmaya zorlanmasına neden olmuştur.

Balkanlar tarih boyunca hem batı hem de doğudan gelen yağmacılar, koloniciler, tüccarlar, misyonerler, fetihçiler, ganimetçiler ve savaşçılara karşı sürekli bir savunma pozisyonunda olmak zorunda kalmıştır. Üstelik Roma Katolikliği ile Bizans Ortodoksluğu arasındaki savaş ve yine Hıristiyanlık ile İslam arasındaki mücadele de bu topraklar üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak bu çatışmaların ve Doğu'dan gelen tehdidin henüz Batı Avrupa'ya ulaşamadan soğuması, Balkanların Batı Avrupa için bir güvenlik şeridi olarak işlev görmesine yol açmıştır. Bu nedenle Balkan milletlerinin, şu an içerisine dahil olmaya çalıştıkları Batı medeniyetinin güvenli bir şekilde gelişimine

büyük katkı sağladıkları söylenebilir. Nitekim Sırplar da, Batı Avrupa'nın dışlayıcı tavırlarına karşı bu argümanı en çok kullanan millettir.

Sırplar, Batı Avrupa ve Hıristiyanlığın korunması için yaptıkları savaşlara ve Batı Medeniyetine yaptıkları katkılara rağmen, istekleri dışında Doğulu olarak kabul edilmektedir. Doğu Roma ve aslen Osmanlı hakimiyetinde geçirdikleri dönemin ardından Sırplar; Doğu mentalitesi, daha düşük bir uygarlık düzeyi, farklı psikolojik özellikler ve farklı dilsel/kültürel kimlik ile temsil edilir hale gelmiştir. Bununla birlikte, Sırbistan'ın 1'inci ve 2'nci Dünya Savaşlarında özgürlükçü Batının yanında yer alması ve ardından uluslararası alanda saygın bir ülke olarak kabul edilen Tito Yugoslavya'sının en önemli parçası olması, ülkenin olumsuz imajını büyük oranda unutturmuştur. Ancak Tito'nun ölümü ve Sırp lider Miloseviç'in yönetimi ele geçirmesi sonrasında, zamanının Avrupa Topluluğu üyeliğine en yakın Doğu Avrupa ülkesi olan Yugoslavya parçalanmış ve kanlı bir iç savaşa sürüklenmiştir. Üstelik iç savaş esnasında yaşananlar, Batı'nın gözünde diğer tüm Yugoslav uluslarından çok Sırpları cinayet, tecavüz, etnik temizlik ve soykırım ile özdeş hale getirmiştir. Özellikle ABD öncülüğündeki Batı medyası, Sırpları post modern vampirler olarak göstermiş ve dünya kamuoyunu da bu bilgiyle beslemiştir. Söz konusu dönemde Sırbistan, tarihi boyunca uğruna savaş verdiği Avrupa'dan tamamen uzaklaşmış ve bununla da kalmayıp haydut yada terörist devlet statüsüne layık görülmeye başlamıştır. Avrupa'nın paryası haline gelen Sırplara atfedilen olumsuzluklar, tüm dünyada ikinci sınıf insan muamelesi görmelerine yol açmasından da öte, o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki, NATO tarihinde bir ilki gerçekleştirerek, hukuksal engellere ve alan dışılığına rağmen Sırplara askeri müdahalede bulunabilmiştir. Bu askeri müdahalelerin Sırplar için bedeli ise hem maddi hem de manevi anlamda çok ağır olmuştur.

1990'lı yıllarda Sırpların yaşadığı daha büyük bir sıkıntı, ekonomik durumlarıyla ilgilidir. Miloseviç yönetimindeki Sırbistan'a yönelik uygulanan Batı kaynaklı siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlar, ülkenin durumunu halkın katlanamayacağı kadar kötü bir hale getirmiştir. Buna ilaveten NATO bombardımanı ile ülkenin sadece askeri değil

aynı zamanda sivil ve ekonomik alt yapısının da yok edilmiş olması, Sırbistan'ı Balkanların en fakir ülkesi haline getirmiştir. Zamanla halkın yiyecek, içecek ve ısınma gibi hayatta kalabilmeye yönelik en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz hale gelmesi, fayda/maliyet hesaplarını değiştirmesini zorunlu kılmıştır. AB etkisindeki Sırplar, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin tecrübelerinden de yola çıkarak, söz konusu tüm sıkıntılarından kurtulmanın çaresini ise "Avrupa'ya dönüşte" görmüşlerdir.

Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Çalışmaları Literatüründe "Avrupa'ya Dönüş" Süreci:

Literatürde, Avrupa'nın doğusundaki ülkelerin Batılı sistemlere geçiş dönemleri ve Avrupalı kurumlarla ortaklık kurma aşamaları, "Avrupa'ya dönüş süreci" olarak kabul edilmektedir. Avrupa, bu ülkeler tarafından bir coğrafyadan çok Batı'nın ruhani/düşünsel eş değeri olarak görüldüğünden, Avrupa'ya dönüş de pratikte Batı Avrupa'ya yada daha genel anlamda Batı'ya dönmek anlamına gelmektedir. Literatürdeki diğer bir hakim görüş ise Soğuk Savaş sonrası Avrupa'ya dönüş söylemini karşılamaya yönelik en uygun aktörün Avrupa Birliği olduğudur. Günümüzde Avrupa gittikçe daha fazla AB olarak tanımlanmaya başlanmış, bir ülkenin Avrupalılığı da gittikçe daha fazla AB ile kurumsal ilişkilerinin yoğunluğu ve onun norm ve kurallarına uyumu ile ölçülür hale gelmiştir. Bu doğrultuda Sırbistan da Avrupa'ya dönebilmek için en önemli araç ve aşama olarak Avrupa Birliği üyeliğini görmektedir. Miloseviç'in yönetimden uzaklaştırıldığı 2000 yılından bugüne dek istisnasız tüm Sırbistan hükümetlerinin AB'ye üyeliği en önemli stratejik hedef olarak ilan etmesinin nedeni de budur.

Kumar, yukarıda anlatılanlarla uyumlu bir şekilde Avrupa'nın, gelenek ve değerleri ile onu Doğu'dan (Rusya, Osmanlı ve genel olarak Ortodoks toprakları) ayıran Batı Medeniyetini ifade ettiğini yazmaktadır.[1] Bu çalışmada kullanılan "Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüşü" ifadesi ile de aynı çerçevede, Sırbistan'ın Doğu etkisinden

[1] Krishan Kumar, **1989: Revolutionary Ideas and Ideals**, University of Minnesota Press, Minneapolis,

kaynaklanan imaj ve özelliklerinden kurtulup, tekrar Avrupalı bir devlet olarak anılma çabası kastedilmektedir. Bir başka deyişle Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüşü, Avrupa'nın ötekisi olmaktan çıkıp, tekrar Avrupalılar klasmanına dahil olmasını ifade etmektedir. Nitekim Sırbistan eski Cumhurbaşkanı Koştunitsa'nın "*Avrupa'dan Sırbistan'ın her zaman ait olduğu yere, yani Avrupa'ya dönmesi için yardım istiyoruz*"[2] sözleri de bu çerçevede anlaşılmalıdır.

Bu çalışma Avrupa'ya dönüş kararının, Sırbistan'ın fayda/maliyet hesaplamaları sonucu yaptığı rasyonel tercihi ile ortaya çıktığını savunmaktadır. Avrupa Birliği ise bu yoldaki en işlevsel araç olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte Sırbistan'ın çeşitli kurumlarında en başta tarihi, ideolojik ve duygusal nedenlerle AB'ye karşı ciddi bir direnç söz konusudur. Ancak diğer yandan da bu direnç noktalarının AB etkisiyle oldukça hızlı bir şekilde erimesine şahit olunmaktadır. Bu çalışmaya göre Sırbistan'daki batı şüphecilik, geleneksel kurbanlık/mağduriyet hissi, dini dogmalar, ön yargılar ve tarihi travmalardan kaynaklanan irrasyonel karşı duruşa rağmen yaşanan bu hızlı değişim ancak koşulluluğa dayalı kısa ve orta vadedeki değişime odaklanan rasyonel seçim kurumsalcılığı ile açıklanabilir.

AB, yeni üye kabul etmek için bir çok koşul öne sürmektedir. Bu koşullar oldukça ağırdır ve gerçekleştirilmeye çalışılması, aday ülkelerde çok ciddi gerilimlere neden olabilmektedir. Aday ülkelerde AB üyeliği sürecinde yaşanan değişim, gerçekte sonuca dayalı mantık ve koşulluluğa dayanan "rasyonel seçim kurumsalcılığı" ile uygunluğa dayalı mantık ve içselleştirmeye dayanan "sosyolojik kurumsalcılığı" birleştirmektedir. Ancak koşulluluğa dayanan değişim kısa ve orta vadede gözlemlenebilmekteyken, daha derin mantalite değişikliklerini içeren içselleştirme, doğal olarak uzun zaman istemektedir. Bu çerçevede aday ülkelerde, Avrupalılaşma sürecinin ilk aşamalarında yaşanan değişimle ilgili olarak rasyonel seçim kurumsalcılığı daha çok şey ifade edebilirken, uzun vadedeki sosyal dönüşüm için sosyolojik kurumsalcılık başarılı açıklamalar yapabilmektedir.

[2] Associated Press, "Kostunica Gets EU Chiefs's Backing", **Deseret News**, 15 Oct 2000.

Bu çalışma, AB sürecindeki Sırbistan'da gerçekten önemli değişiklikler yaşandığını değerlendirmekte ancak bu değişimin, henüz Avrupalılaşma sürecinin koşulluluk politikaları çerçevesinde gelişen ilk ve ikinci aşamalarını yansıttığını savunmaktadır. AB ile kurumsal ilişkilerin henüz çok yakın bir tarihte kurulabildiği Sırbistan'da şu an için içselleştirmeden ziyade, fayda/maliyet ya da çıkar hesaplamaları çerçevesinde yaşanan bir değişim söz konusudur. Bir başka deyişle Sırbistan; mali destek, dev bir pazara giriş imkanı, gümrük indirimleri, daha iyi bir imaj ve prestij gibi AB kaynaklı maddi ve manevi faydaların, muhtemel maliyetinden fazla olduğunu değerlendirdiği için değişime karşı direnememektedir. Dolayısıyla tezin argümanlarının, koşulluluğa dayalı kısa ve orta vadeli değişikliklere odaklanan rasyonel seçim kurumsalcılığı ile açıklanması anlaşılırdır. Bununla birlikte, söz konusu angajmanın derinleşmesinin kaçınılmaz olduğu düşünüldüğünde, Sırp ulusunun sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve mental dokusunda yaratacağı muhtemel etkilerin neler olabileceğine dair işaretlerin, şimdiden alınabildiğinin altı çizilmelidir.

Rasyonel seçim kurumsalcılığı, rasyonel seçime dayalı teorilerin kurumlara önem veren versiyonudur. Bu yaklaşıma göre, aktörler her zaman rasyoneldir ve dolayısıyla verecekleri her karar öncesinde mutlaka fayda/maliyet analizi yapmaktadır. Aktörler uluslararası kurumlara katılım kararını da yine bu analizin fayda lehinde sonuçlanması durumunda ve çıkarlarını bu kurum aracılığıyla daha rahat gerçekleştirebileceği beklentisiyle almaktadır. Bununla birlikte, aktörler kendi çıkarlarına ulaşabilmek amacıyla ortaklık kurdukları bu kurumlardan zaman içerisinde kendi iradelerinin dışında etkilenmeye başlamaktadır.

Bu tez çalışması, temel aldığı rasyonel seçim kurumsalcılığının varsayımları gereği, AB'nin koşulluluk politikasına ve bunun Sırbistan üzerinde yarattığı etkilere özel önem vermektedir. Bununla birlikte müzakerelerin derinleşmesine bağlı olarak gelişen koşulluluğun Sırbistan'daki siyasal karar vericilerini endişelendiren potansiyel maliyetleri de bulunmaktadır. Bu nedenle siyasiler, AB ile olan ilişkilerini ulusun çoğunluğunun da aklıselim ile kabul edebileceği; ekonomik iyileşme, küresel prestij,

güvenlik vb. konular üzerine inşa etmek durumunda kalmaktadır. Ancak kutsal Kosova söz konusu olduğunda, tüm fayda beklentisine rağmen AB ile bütünleşme sürecinin kendisi kadar Sırp siyasal kadroların kariyerlerinin de tehdit altına girdiği gözden kaçırılmamalıdır.

Avrupa'da, Batı'ya karşı Sırplar kadar karmaşık duygular besleyen başka bir ulus yoktur. Bu bağlamda, Batıya yönelik irrasyonel hislerin, rasyonel siyaset ile bu raddede kavgaya tutuştuğu bir başka örneğe de rastlanmamaktadır. Dolayısıyla irrasyonel özellikleriyle tanınan bir toplumu rasyonel bir teori ile açıklama çabası, konuya daha büyük bir ilginçlik kazandırmaktadır. Bununla birlikte Sırbistan'daki özel sosyo-psikolojik durumdan kaynaklanan koşullar nedeniyle ve de özellikle rasyonel-irrasyonel karşıtlığının çok daha belirgin bir biçimde betimlenebilmesi amacıyla, kimi zaman rasyonel seçim parametrelerinin aşılması gerekmiştir. Bu kararın ardında, meseleyi kurumsal pazarlıklar üzerine kurulacak sınırlı bir tarifsel (descriptive) anlatımın ötesine taşımak yönünde bir bilimsel endişenin de olduğunu belirtmek gerekir.

Bu çalışma, AB ile ilişkilerdeki derinleşmenin karşısına set çekmekte kararlı kuvvetlerin, Sırp karar vericilerin akıl ile duygular arasında tercih yapmalarını ne kadar karmaşık ve zorlu edimlere dönüştürebileceklerini de göstermeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda, Sırp karar alıcıların rasyonel karar alma yetilerinin, güçlü muhalif düşünce ve kurumlar tarafından ne kadar kısıtlanabileceği ve bu mücadelede AB yardımıyla hangi tabuların, seçilmiş travmaların, tarihi nefretlerin ve önyargıların üstesinden gelinmesi gerektiği, açıkça ortaya konulmaktadır.

Çalışmanın Kapsamı ve Bölümleri

Bu çalışmanın argümanlarının üzerine kurulduğu ve analiz düzleminin çerçevesini oluşturan "rasyonel seçim kurumsalcılığı", tezin ilk bölümünde tüm detaylarıyla işlenmektedir. Bu bölümde Avrupa Birliği ve aday ülkeler ile ilgili çalışmaların nasıl kurumsallaştırıldığı, aday ülkelerin fayda/maliyet hesaplamalarını

nasıl yaptıkları, fayda/maliyet hesaplamaları sonucunda verdikleri kararları uluslararası kurumlara nasıl getirdikleri, burada kararlarını kuruma üye diğer devletler ile nasıl müzakere ettikleri ve zaman içerisinde bu kurumlardan nasıl etkilendikleri kuramsal bir şekilde ele alınmaktadır. Buradan çıkartılan sonuçlar ise bir potansiyel aday ülke olan Sırbistan'ın, uluslararası bir kurum olan Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecine uygulanmaktadır.

Akademik literatürde, eski Yugoslavya ülkelerinden hiç birisi Sırbistan kadar, hiç birinin lideri de Miloseviç kadar ilgi çekmemiştir. Örneğin Hırvat lider Franko Tucman ya da Bosnalı Müslüman Lider Aliya İzzetbegoviç hakkında İngilizce biyografi kitabı yazılmamışken, bu çalışma kapsamında Miloseviç ile ilgili 8 İngilizce biyografi kitabına[3] ulaşılabilmiştir. Hatta bunlardan Stevanoviç'inki Türkçeye de çevrilmiştir. Yine 1990'larda Hırvat, Boşnak, Slovenya, Kosova ya da Karadağ iç politikasını anlatan İngilizce ya da Türkçe tarih kitabı bulunamazken, aynı dönem Sırbistan tarihi hakkında çok sayıda Türkçe ve İngilizce kitaba rastlamak mümkündür. Ancak Ivo Banac'ın dediği gibi, "*Güney Slavları ile ilgili yazmanın en zor yönlerinden bir tanesi, hikâyeyi en baştan anlatmanın zorunluluğudur*."[4] Bu çerçevede tezin ikinci bölümünde Sırp tarihinin dönüm noktalarına yer verilmekte ve Sırpların Doğu ile Batı arasında devamlı surette nasıl konum değiştirdikleri, neden Doğulu olarak adlandırıldıkları, onları Batılılardan ayırt eden özelliklerin nasıl ortaya çıktığı ve onlara ne gibi mahzurlar yarattığı ortaya konularak, bugünkü Avrupa'ya dönüş arayışının kökenleri ve zorlukları aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

---

[3] Bu tezde de faydalanılan söz konusu kitaplar; Adam Lebor, **Milosevic: A Biography**, Yale University Press, USA, 2004 : Louis Sell, **Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia**, Duke University Press, 2002 : Lenard J. Cohen, **Serpent in the Bosom: The Rise and Fall of Slobodan Milosevic**, Westview Press, 2002 : Vidosav Stevanovic, **Milosevic: The People's Tyrant**, I.B. Tauris, London, 2004 : Slavoljub Djukic, **Milosevic and Markovic: A Lust for Power**, McGill-Queen's University Press, Canada, 2001 : Dusko Doder and Louise Branson, ***Milosevic: A Portrait of a* Tyrant**, The Free Press, New York, 1999.

[4] Ivo Banac, "Nationalism in Serbia", **Balkans: A Mirror of the International Order**, der. Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşılı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 133.

İlgili literatürde genel kabul; Sırbistan'da Avrupa'ya dönüş sürecinin, 2000'de Avrupa yanlısı demokratik hükümetlerin göreve gelmesiyle başladığı yönündedir. Ancak bu çalışma, sürecin henüz Federal Yugoslavya zamanında başladığını savunmaktadır. Üstelik düşünülenin aksine, Miloseviç de aynı çabayı sürdürmüştür. Ancak Miloseviç döneminde süreç, ilk önce iç savaş nedeniyle kesintiye uğramış ve hatta geriye dönmüş, ardından Dayton sürecinde tekrar rayına oturmuşsa da bu sefer Kosova krizi nedeniyle tekrar kesilmiş ve geriye dönmüştür. Tarihçe bölümünde aydınlığa kavuşturulacak konulardan bir tanesi de işte bu ilk Avrupa'ya dönüş çabalarıyla ilgilidir.

Miloseviç, Sırp tarihinin en önemli ve en tanınan siyasi figürlerinden bir tanesidir. İdeolojik görüşe bağlı olarak Miloseviç dönemini birbirinden çok farklı şekillerde değerlendirmek mümkündür, ancak tüm tarafların üzerinde uzlaştığı konu, Miloseviç'in isteyerek ya da istemeyerek Sırbistan'ı Avrupa'dan uzaklaştırdığıdır. Bir yere dönmekten bahsediliyorsa, bu daha önce orada olunduğu ancak sonradan oranın terk edildiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüşünü inceleyen bir çalışmanın, öncelikle ülkenin bir zamanlar Avrupa'da kabul edildiğini ancak sonradan oradan dışlandığını da ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Sırbistan'ın Avrupalılık ile Avrupa dışılık arasında sıkça gidip gelen tarihindeki son kopuşu Miloseviç yaratmıştır. Bu nedenle Sırplara tarihlerinin en trajik bölümlerinden birisini yaşatan Miloseviç'in; sıradan bir bankacıdan yüz binleri peşinde sürükleyen bir bölgesel lidere nasıl dönüştüğü, Sırpları etkilerken onların hangi özelliklerinden faydalandığı, ülkeyi Avrupa ile bütünleştirmek için neler yaptığı ancak sonuçta Sırbistan'ı nasıl Avrupa'dan koparttığı tarihçe bölümünde dikkatlice incelenen konulardan birisi olmuştur. Miloseviç döneminin incelenmesi, Sırpların hassas noktalarının ve manipüle edilmeleri kolay olan yönlerini ortaya çıkartabilmek ve ayrıca demokratik hükümetler döneminde yaşanan büyük değişimi gösterebilmek açısından da önemlidir.

Tezin üçüncü bölümünde, kuram ve tarihçe kısmında daha önce anlatılmış olan bilgiler ışığında, Sırbistan'ın Avrupa ile bütünleşme kararının nedenleri analiz edilecektir. Bu çerçevede, Sırpların Batı etkisi ile fayda/maliyet hesaplamalarını nasıl

değiştirdikleri ve bunun nasıl Miloseviç'in bir halk devrimiyle yönetimden uzaklaştırılmasına neden olduğu ortaya konulacaktır. Tezin dördüncü bölümünde, Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş ve AB ile kurumsal ilişkiler kurma süreci incelenecektir. Bölümün ilk kısmında, Miloseviç sonrası iktidara gelen Avrupa yanlısı demokratik hükümetler döneminde Sırbistan'da yaşanan değişim ve bu değişimin yaşanmasına neden olan kararların alınmasında AB'nin ne şekilde etki ettiği değerlendirilecektir. Bu kısımda, Sırp ve Karadağlıların AB etkisi sonucu fayda/maliyet hesaplamalarını değiştirme ve yüzyıllar süren birlikteliklerini sona erdirme süreçleri de incelenecektir. Böylece Sırbistan-Karadağ örneği özelinde AB etkisinin, beklenenin aksine bütünleştirici olmaktan ziyade, parçalayıcı sonuçlara yol açabildiği de gözler önüne serilecektir.

Bir aday ülkenin, AB üyeliği elde edebilmesi için Kopenhag kriterlerini karşılayabilmesi bir zorunluluktur ancak hiç bir zaman yeterli değildir. Adayların aynı zamanda, AB siyasi elitini ve üye ülke kamuoylarını da katılımı yönünde ikna edebilmesi gereklidir. Bunun nedeni, üyeliğin gerçekleşmesinin ancak AB kurumlarının yanında tüm üye devletlerin de katılıma resmen onay vermesi sonucu gerçekleşiyor olmasıdır. Üstelik üye devletler, Batı Balkan genişlemesini referanduma sunabileceklerini birçok kez beyan etmişlerdir. Araştırmalar, üye ülke kamuoylarının yeni bir genişlemeye, ekonomik bir tehdit algılamadıkları ve adaylarla aynı değerleri paylaştıklarına inandıkları durumlarda razı olduklarını ortaya koymaktadır. Siyasi elitler bunların yanında ülkelerinin ulusal güvenliğine de büyük önem vermektedir. Dolayısıyla Sırbistan, katılımına onay verecek olan Avrupalı aktörleri ikna edebilmek için rasyonel ve irrasyonel argümanları birlikte kullanmak durumundadır. Bu çerçevede Sırplar, hem ekonomi ve güvenlik yönünden Avrupa'ya katkı sağlayacakları; hem de tarihi ve kültürel olarak Avrupalı, çağdaş, barışçıl ve insan haklarına saygılı oldukları konusunda ikna edici olmaya çalışmaktadır. Sırpların bu çabalarına yönelik değerlendirmeler ise tezin dördüncü bölümünün ikinci kısmında kendisine yer bulmaktadır.

Tezin dördüncü bölümün son kısmında, Sırbistan'ın Avrupa sistemi içerisinde yer almasının ilk adımını oluşturan "Güney Doğu Avrupa için İstikrar Paktı", AB'nin Sırbistan ile kurumsal ilişki kurma şekli olan "İstikrar ve Ortaklık Süreci" (SAP) ve AB'nin bir parçası haline gelen NATO ittifakı hakkında bilgi verilmektedir. Sırbistan 1999'dan beri İstikrar ve Ortaklık Süreci içerisindedir ve AB 1999'dan beri Sırbistan ile ilişkilerini tamamen SAP çerçevesinde yürütmektedir. AB'nin mali yardımları, teknik destekleri ve koşulluluk politikası da SAP vasıtasıyla uygulandığından, aslında bu çalışmada incelenen Sırbistan-AB ilişkileri, bir anlamda SAP'ın nasıl işlediğini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle tez boyunca derinlemesine işlenen sürecin, kısaca teknik açıdan değerlendirilmesinin de faydalı olacağı düşünülmüştür. NATO-Sırbistan ilişkileri ise bu tez açısından incelenmesi zaruri bir konudur. Sırbistan, AB ile hemen hemen aynı üyelerden oluşuyor olmasına ve Batının en önemli kurumlarından birisi olmasına rağmen NATO'yu AB'den keskin bir şekilde ayırmaktadır. Ancak Sırbistan, kendisine hukuka uygunluğu şüpheli bir şekilde saldırmış ve insani/maddi alt yapısını mahvetmiş olan NATO ile ilişkilerini inanması güç bir hızla iyileştirmektedir. Dolayısıyla Sırpların büyük düşman ABD ile özdeşleştirdiği bu kuruma yönelik siyasetinin nasıl değiştiği ve AB etkisindeki Sırp elitinin rasyonel çıkarlarını nasıl duygularının önüne koyduğunu gösterebilmek, rasyonel seçime dayalı bu çalışma açısından büyük önem taşımaktadır.

Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş süreci, doğal olarak sorunsuz bir şekilde yürümemektedir. Eski rejimin destekçileri ve eski mantaliteyi sürdüren kesimler Sırbistan siyaset ve kurumlarından halen tamamen çıkartılabilmiş değildir. 2000 sonrası sürecin ne şekilde ilerleyeceğinde Sırpların gelenekçi, otoriter ve kolektivist kültürel özelliklerinin yanında; medyanın, sivil toplumun, Batı şüphecilerin, milliyetçilerin ve halkın en çok güvendiği iki kurum olan ordu ile kilisenin fayda/maliyet hesaplamaları özellikle önem taşımaktadır. Üstelik Avrupalı devletlerin; Sırbistan'a askeri operasyon düzenleyerek birçok Sırp'ın ölümüne neden olması, yaptırımlarla halkı çok zor duruma düşürmesi, Kosova'yı Sırbistan'dan kopartması, eski halk kahramanlarını Lahey'e

teslim etmeye zorlaması gibi nedenlerden kaynaklanan psikolojik engeller de söz konusudur.

Bununla birlikte yaptırımlar, izolasyonlar, ekonomik sıkıntılar, silahlı çatışmalar, aşağılamalar ve ikinci sınıf muamele görmekten yorgun düşen Sırp halkının da Avrupa'ya dönüş sürecine aşağıdan yukarıya doğru bir destek verdiği gözden kaçırılmamalıdır. Sırbistan'da Avrupa yanlısı çoğunluk, yukarıda anılan tüm bu sıkıntıları aşmak için en işlevsel aracın AB üyeliği olduğuna inanmaktadır. Üstelik Sırbistan'da AB ile kurumsal ilişkiler yoğunlaştıkça, işlerin Avrupalı yapılış şekli gittikçe daha fazla kabullenilir hale gelmektedir. Çıkar beklentisi ve AB etkisi sayesinde, ülkedeki değişime karşı direnç noktaları tek tek aşılabilmeye başlamıştır. Sırbistan daha bir kaç yıl öncesine kadar imkansız görülen kararlara imza atabilmektedir. Avrupa Birliği'nin de bu çabaları karşılıksız bırakmayıp, her olumlu gelişmede kurumsal ilişkilerini güçlendirmeyi tercih etmesi sonucu, Sırbistan Avrupa'ya gün geçtikçe daha fazla uyum sağlamakta ve içerdeki direnç noktalarıyla baş etmekte gittikçe daha fazla başarılı olmaktadır. AB etkisi sonucu, bu direnç yaratan aktörlerin bir kısmı çıkar algısını değiştirip AB sürecinde hükümete destek olmaya başlarken, diğer bir kısmı ise çıkarlarını değiştirmese de en azından artık oyunu Avrupa Birliği'nin kurallarına göre oynamaya başlamıştır. Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde tezin beşinci ve son bölümünde, öncelikle aday devletlere yönelik dış etki ve koşulluluk-meşruiyet bağlantısı ile ilgili kuramsal değerlendirmelere gidilecek, ardından Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüşüne engel oluşturabilecek konu ve iç kurumlar incelenecek ve nihayetinde de bunların AB etkisi sonucunda nasıl siyaset değiştirdikleri gözler önüne serilecektir. Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüşü için hayati önemde olan Savaş Suçları Mahkemesine yönelik siyasetteki çarpıcı değişime ise özel ilgili gösterilecektir.

Beşinci bölümün son kısmında, hem Sırp siyasi elitinin hem de kamuoyunun kararlarına bugün bile ciddi oranda etki edebilen Batı şüphecilik ve geleneksel mağduriyet söylemi analiz edilecektir. Tarihsel kökenleri çok gerilere giden Batı şüpheciliği ve Sırpların Batılı büyük güçler tarafından tarih boyunca kurban

edildiklerine yönelik söylem, Batılı bir kurum olan AB'nin etkisine karşı doğal bir direnç yaratmaktadır. Bu çerçevede Sırp tarihinin en büyük travmalarından birisi olan ve kurbanlık söyleminin kaynağını oluşturan 1389 tarihli Kosova Savaş'ına özel önem verilmektedir, çünkü mirası bugün bile Sırp elit ve kamuoyunun kararlarına etki etmeye devam etmektedir. Daha güncel bir travma olan ve Batı karşıtlığına güçlü bir kaynak oluşturan NATO harekâtı da keza önemlidir ve Sırp siyasetine halen hakim durumda olduğundan incelenmeyi hak etmektedir.

Kapsam ve Metodoloji

Bu çalışma Sırbistan'ın Avrupa'dan dışlanmasına neden olan Slobodan Miloseviç'in, Sosyalist Parti'nin başına geçerek önemli bir siyasi aktör haline geldiği 1987 yılı ile Sırbistan'ın son savaş suçlusu Goran Hadzic'i Lahey'e teslim ederek AB'ye karşı sorumluluklarını tamamladığı 2011 yılı arasındaki dönemi incelemektedir.

Kurumsalcılığa dayanan bu çalışmada, analiz birimi olarak bireyler ve toplumun yanında, ordu ve Kilise gibi iç kurumlar da belirlenmiştir. Teorinin argümanlarından bir diğeri olan kurumsal etki konusunda ise analiz birimi olarak Avrupa Birliği seçilmiştir. Bir başka deyişle, bu çalışmada etkilenen aktörler; Sırp siyasi eliti, sivil toplumu, kamuoyu, kilisesi, ordusu vb; etkileyen kurum ise Avrupa Birliğidir. Şüphesiz Sırbistan birçok uluslararası kurumla etkileşim içerisindedir ve birçok kurumdan etkilenmektedir, ancak bu çalışma bunlar içerisinden "Avrupa Birliği"nin etkisini incelemektedir.

Çalışma hem kantitatif hem de kalitatif araştırma yöntemlerini kullanmaktadır. Tezin metodolojik yöntemi, nicel ve niteliksel kaynak derlemesi ile metin ve söylem çözümlemesine dayanmaktadır. Çalışmada birincil kaynaklar ile ikincil kaynaklar birlikte kullanılmıştır. Bu çerçevede Avrupa Birliği ve uluslararası örgütlerin resmi belge ve raporları ile Sırbistan devlet ve hükümetlerinin resmi belgeleri incelenmiş, ardından siyasi elitlere yönelik söylem analizi yapılmıştır. Doğal olarak konu ile doğrudan yahut dolaylı bağlantıya sahip yüzlerce kitap ve makale derlenmiş ayrıca

1987-2011 dönemlerini kapsayan Sırp, İngiliz ve Türk dilindeki çok sayıdaki gazete ve dergi taranmıştır. Bunun dışında Bölge yerinde incelenmiş, 6 ay İngiltere'de çalışılmış, Sırp resmi yetkilileri ile yüz yüze yahut posta yoluyla mülâkatlar yapılmış ve konu üzerinde çalışan önemli isimlerle görüş alışverişinde bulunulmuştur. Çalışmada, seçilen kuramın doğası gereği Sırp hükümetinin ve uluslararası örgütlerin istatistikî verilerinden sıkça faydalanılmış ve ekonometrik analizler yapılmıştır. Sırp halkının süreç ile ilgili çıkar ve görüşlerini belirlemekte ise *Eurobarometer*'in, *Gallup*'un, *Balkan Monitor*'un ve Sırp hükümetinin yaptırdığı güvenilir anketlerden faydalanılmıştır.

Tezin Hazırlanmasındaki Temel Zorluklar

Tezin hazırlanmasında karşılaşılan en büyük zorluk Sırp yetkililerin mülakat yapmaktaki yahut bir Türk araştırmacı ile görüşmekteki isteksizliği olmuştur. Sırbistan Cumhurbaşkanlığı, Sırbistan Hükümeti, Sırbistan Parlamentosu, Sırbistan Avrupa ile Entegrasyon Ofisi, Sırbistan Genel Kurmay Başkanlığı, Sırbistan Polis Teşkilatı, Sırbistan'ın Türkiye Büyükelçiliği ve hatta bu soruları cevaplamakla görevli halkla ilişkiler departmanları dahil çok sayıda resmi kuruluş ve yetkiliye atılan elektronik postaların, "tek bir tanesine bile" geri dönüş olmamıştır. Bir Sırp milletvekili ise görüşme talebimize, "*siz zaten 500 yıl buradaydınız, bizden daha iyi bilirsiniz*" şeklinde cevap vermiştir. Sırbistan'ın Türkiye Büyükelçisi ve Askeri Ataşesi bizi oldukça sıcak ve ilgili bir şekilde karşılamış ve birincil kaynaklara ulaşmamıza katkı sağlamıştır. Ancak bu temasın da ancak Türk Genel Kurmay Başkanı'nın ricası sayesinde gerçekleşebildiğini belirtmek gerekir.

Kurama dayalı bu tezin yazımında karşılaşılan başka bir zorluk, Sırbistan'ın kendine has özelliklerinden kaynaklanmıştır. Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş süreci; oldukça geniş ve birbiriyle bağlantılı tarihi, kültürel, dini, efsanevi, psikolojik, mental, bireysel, toplumsal, jeopolitik ve jeostratejik boyutlara sahip olduğundan; ve bu rasyonel ve irrasyonel faktörlerin her hangi birinin eksik bırakılması durumunda sürecin izah edilebilmesi mümkün olmadığından, tez oldukça hacimli olmak durumunda kalmıştır.

Son olarak, Sırpça ile Türkçenin ses ve yazım özellikleri oldukça farklıdır. Çalışmada geçen Sırpça isimlerde, Türk Dil Kurumu'nun önerileri çerçevesinde, ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılmış, vurguya bağlı söyleyiş ayrılıkları ise göz önüne alınmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KURAMSAL ALTYAPISI

Bu çalışma en temelde Sırbistan'ın, fayda-maliyet hesaplamaları sonucunda Avrupa Birliği'ne (AB) katılım kararını nasıl verdiği ve kurumsal olarak AB'den nasıl etkilendiği ile ilgilenmektedir. Bu çerçevede çalışmanın ilk kaygısı Sırbistan'ın neden AB'ye katılmak istediğini açıklamak olduğundan ve bu isteğin gerçekleşmesi durumunda AB'nin yeni bir kurumsal genişlemesi söz konusu olacağından; bölüme AB ve onun genişlemesine yönelik kuramsal açıklamalarla başlamak, çalışmanın argümanlarını anlaşılır hale getirmek açısından faydalı olacaktır.

1.1. AB İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN KURAMSALLAŞTIRILMASI

AB ile ilgili kuramsal çalışmalar, uzun yıllar boyunca uluslararası ilişkiler kuramlarının hakimiyeti altında kalmıştır. Birçok uluslararası ilişkiler teorisyeni de, AT ve AB'yi, eşsiz bir şekilde kurumsallaşmış olsa da, nihayetinde "diğerleri gibi bir uluslararası örgüt" olarak görmüş ve devletleri ön planda tutmaya devam etmiştir. Dolayısıyla onlara göre AB'yi anlamak ya da açıklamakta tek başına realizm gibi temel kuramlar bile yeterlidir. Ernst Haas'ın başını çektiği diğer bir grup teorisyen ise AB'nin artık başlı başına bir yönetim şekline dönüşmekte olduğunu iddia etmiş ve onu izleyen yeni işlevselciler, bütünleşme sürecinin en önemli aktörleri arasına ulus-devletlerin yanında ulusüstü kurumları da yerleştirmiştir.

Ulusüstücü yaklaşımlar kabul görmeye ve hatta ağırlık kazanmaya başlamışken, 1960'larda Avrupa bütünleşmesi duraksamaya girince, hükümetlerarasıcı teorisyenler ulus devletlerin hakimiyetini tekrar ön plana çıkarmışlardır. Bu hükümetlerarasıcı yaklaşım 1990'larda Moravcsik'in "liberal hükümetlerarasıcılığı" ile birlikte daha da güç kazanmış ve bugüne kadar etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak yine 1990'larda bütünleşmenin tekrar hız kazanmasıyla kurumsalcı teorisyenler, kurumları ulus devletler kadar ve kimi zaman daha fazla önemseyen çalışmalarını geliştirerek, hükümetlerarasıcılara karşı yeniden güçlü dayanaklar sunabilmeye başlamıştır.

Avrupa bütünleşmesini kuramsallaştırmaya çalışan bu literatürün detaylarına bakıldığında, farklı yaklaşımdaki teorisyenlerin genellikle birbirlerinin zayıf noktalarını ortaya çıkarmaya çalıştığı, fakat ufuk açıcı yönlerini görmezden gelmeyi tercih ettiği görülmektedir. Diğer kuramı çürütmeye çalışmak üzerine kurulu bu yaklaşım yapıcı olmamakla birlikte, yarattığı sert rekabet nedeniyle kuramları, okuyucular açısından daha ilginç ve heyecan verici hale getirebilmektedir.

Yaşanan rekabete rağmen, bu farklı yaklaşımların, varsayımlarını ortaya koyarken sık sık birbirinden faydalandığı da görülmektedir. Zaten meseleleri keskin şekilde tek bir açıdan değerlendirip, çalışmaları da sıfır toplamlı bir oyun haline getirmenin bilim adına bir faydası olmayacağı açıktır.[5] Bu konuda Fearon ve Wendt ayrıca Caporaso ve Checkel, metod yerine problem odaklı araştırmalara yoğunlaşılmasını ve problemlere karşı kuramların uygun bölümlerinin dikkate alınmasını tavsiye etmektedir.[6] AB üzerine çalışanlar, bu pragmatik ve problem odaklı yaklaşımı gittikçe daha fazla kullanmaya başlamıştır. Çalışmacılar, önemli bir sorunu belirlemekte; rasyonel, reflektivist ya da inşacı literatürü taramakta ve bunların ortaya koydukları hipotezleri dikkatli bir emprik analiz ile test etmektedir. Bu süreçte araştırmacılar kendilerini tek bir yaklaşımla sınırlamaktan kaçınmaktadır.

Avrupa yönetişiminde, AB sayesinde yaşanan değişiminin ardından; AB'yi herhangi bir bütünleşme süreci olarak kuramlaştırmaktansa, onu başlı başına bir siyasi sistem olarak görmek ve ona özel bir kuramsallaştırma yapmak tercih edilir hale gelmiş durumdadır.[7] Ancak ironik şekilde, Avrupa bütünleşmesi ile ilgili kuramların büyük çoğunluğu Avrupa'da değil ABD'de geliştirilmiştir. Bunun nedeni büyük ihtimalle,

---

[5] Mark A. Pollack, "Rational Choice and EU Politics", **ARENA Working Paper**, No. 12, October 2006, s.44.

[6] James Fearon ve Alexander Wendt, "Rationalism vs. constructivism: a skeptical view", **Handbook of International Relations**, der. Walter Carlnaes, Beth Simmons ve Thomas Risse, Sage, New York, 2002, ss. 52–53. Ayrıca bu görüşü paylaşan bir başka çalışma Joseph Jupille, James Caporaso ve Jeffrey T. Checkel, "Integrating institutions: rationalism, constructivism, and the study of the European Union", **Comparative Political Studies**, 36 (1–2), 2003, ss. 7–40. Pollack da bu yaklaşımın AB çalışmalarına büyük fayda sağlayacağını savunanlardan bir tanesidir. Pollack, Rational Choice, s. 50.

[7] Anil Awesti, "The European Union, New Institutionalism and Types of Multi-Level Governance", **Cyprus Center of European and International Affairs,** Paper No. 2007/02, October, s. 2.

bütünleşme kuramlarının ilk safhasında faydalanılan uluslararası ilişkiler yaklaşımlarına, kuramsal nitelikli Amerikan sosyal bilimlerinin hakim olmasıdır. Bu dönemdeki Avrupalı yaklaşımlar ise daha tarihi, tanımlayıcı ya da normatif ama emprik çalışmalara dayalı olmuştur. Bununla birlikte sonraki aşamalarda Avrupalı yaklaşımların sesi de en az Amerika merkezli olanlar kadar duyulur hale gelmiştir. [8]

İkinci Dünya Savaşı'nın anıları hala taze ve Soğuk Savaş da halen tedirgin edici olduğundan, doğal olarak Avrupa bütünleşmesine yönelik ilk sistematik çalışmalara "Avrupa'da savaş ve barış" konuları hakim olmuştur. Bu anlayış ilk bütünleşme kuramlarının içine de sağlam şekilde yerleşmiştir. Egemenliklerini ortak demokratik kurumlara devreden devletlerin oluşturduğu yeni bir Avrupa devletini tartışan Spinelli gibi federalistler[9], ulusal bölünmeleri azaltmanın bir yolu olarak işlevsel bütünleşmeyi tartışan Mitrany gibi işlevselciler[10] ve işlevsel bütünleşmenin doğası üzerine daha ayrıntılı çalışan Haas gibi yeni işlevselciler[11]; esas olarak kuramsal yaklaşımlarını savaş tehlikesini ortadan kaldırma ve Avrupa içerisinde yeni bir savaşı önleyebilme arayışı üzerine kurmuşlardır. Dolayısıyla bu tezin konusu açısından bakıldığında ilk dönem bütünleşme kuramlarının, Sırbistan'ın "savaşlardan yeni çıkan Balkanların ve dolayısıyla da Avrupa'nın güvenliği/istikrarı için anahtar konumda olduğu" argümanını neden kullandığını açıklamakta faydalı olabileceği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Sırbistan'ın güvenlik ve istikrar argümanları üzerinden, AB üyelerini katılımı yönünde ikna etmeye yönelik çabasına ileriki bölümlerde değinilecektir.

Avrupa bütünleşmesini kuramsallaştırma çalışmalarının ilk dönemlerindeki hakim görüş, savaşların temel nedeninin ulus devlet ve onun sahip olduğu klasik

---

[8] Antje Wiener ve Thomas Diez, **European Integration Theory**, Oxford University Press, 2004, s. 14 : Ian Bache and Stephen George, **Politics in the European Union**, Oxford University Press, Oxford, ss. 14-15.

[9] Spinelli Altiero, **The Eurocrats: Conflict and Crisis in the European Community**, Johns Hopkins, Baltimore, 1966.

[10] Mitrany David, **A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization**, Quadrangle Books, 1966.

[11] Ernest Haas, **The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957**, Stanford University Pres, Stanford, 1958.

egemenlik anlayışı olduğudur. Bu anlayışın gittikçe daha çok kabul görmeye başladığı bir dönemde, De Gaulle'ün "boş sandalye krizi" ile ulus devletlerin halen canlı ve güçlü olduğu gözler önüne serilmiştir. Bu çerçevede Hoffman, "alçak politika" alanlarında iş birliği yapmaya istekli olmalarına rağmen Avrupa devletlerinin, halen kendi çıkarları tarafından yönlendirildiklerini ve bütünleşmenin de gerçekte, "tarafların ulus devletlerini temel birim olarak koruma çabaları" olduğunu iddia etmiştir.[12] Hoffman'ın bir başka açıdan da bütünleşmeyi, "egemen devletlerin çıkarlarını sürdürebilmek için yaptığı pazarlıklar" olarak yorumlaması, egemenliklerin ulusüstü aktörler tarafından eritileceği tezine ilk meydan okumalardan birisi olmuş ve 1990'ların hükümetlerarasıcı-yeni işlevselci tartışmalarına temel yaratmıştır.[13]

AB çalışmalarının ikinci safhasında, ilk çalışmalar gözden geçirilmiş, yenilenmiş ve üzerine diğer bilim dallarından eklentiler yapılmıştır. Bu değişimde, daha önce belirttiğimiz gibi AB'ye ilk başta örneğin bir NATO gibi "sıradan uluslararası örgüt" gözüyle bakılması fakat sonrasında artık daha eşsiz ve farklı bir bütünleşme olduğunun kabullenilmesi en önemli rolü oynamıştır. Öyle ki bazı aktivite alanlarında AB bir uluslararası örgüttense, bir ulusal siyasi sistemin özelliklerini taşır hale gelmeye ve bu şekilde kabul görmeye başlamıştır.

1990'lardaki kuramsal tartışmanın önde gelen tarafları; Sandholtz, Zysman ve Moravcsik olmuştur. Tartışmalardaki bir kanat; "AB düzeyinde karar alma, ulus devletin Avrupa yönetişimindeki rolünü azaltmaktadır" diyen yeni işlevselcilerken; diğer kanat ise Avrupa politikalarının esasen halen ulus devletler tarafından kontrol edildiğini ve ulus devletlerin kurumları ve işbirliği yöntemlerini, normalde kendi başlarına ulaşamayacakları hedeflerine ulaşabilmek için kullandığını söyleyen hükümetlerarasıcılar ve bir ölçüde de rasyonel seçim kurumsalcılarıdır.[14] Bu açıdan

---

[12] Stanley Hoffmann, "Obsinate or Obselete? The Fate of the Nation State and the case of Western Europe", **Journal of the American Academy of Arts and Sciences**, Cilt. 95, No.3, 1966, ss. 862-915.

[13] Brent F. Nelsen ve Stubb Alexander , **The European Union: Readings on Theory and Practice of European Integration**, Second Edition, Lynne Rienner Pub, London, 1998, ss. 157-171.

[14] Wayne Sandholtz ve John Zysman, "1992: Recasting the European Bargain", **World Politics**, Cilt. 42. No. 1, October 1998, s.s. 95-128. Rasyonel seçim kurumsalcıları yerine kurumsal rasyonel seçimcileri

ikinci kanat, bu çalışmanın "Sırbistan, uluslararası toplumu tek başına ikna edemediği Kosova gibi ulusal meselelerinde, AB üyeliğinin verdiği güç sayesinde ikna şansını arttırmaya çalışmaktadır" şeklindeki iddiası için açıklayıcıdır. Aynı çerçevede, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nin AB üyesi olduktan sonra, Türkiye'ye karşı tezlerini daha güçlü şekilde savunabilmesi de bu iddiayı güçlendirmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle AB tarihindeki en büyük genişleme olasılığı ortaya çıkınca, Avrupa bütünleşmesine yönelik çalışmalar; yeni üyelerin Birliğe, Birliğin üyelere ve Birliğin adaylara olan etkilerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ancak AB'nin genişlemesi ve katılmak isteyen üçüncü ülkeler ile ilgili çalışanlar, kuramsal alt yapılarını kurarken, üyelerin bütünleşmesini çalışanlara oranla daha çok zorlanmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni, AB çalışanların kullandığı yeni işlevselcilik ve hükümetlerarasıcılık gibi klasik bütünleşme kuramlarının, ilk başta AB'nin genişleme sürecini açıklamak için tasarlanmış olmamasıdır. Sonuçta bu kuramların büyük kısmının 1960'larda geliştiği ve o tarihte henüz ilk genişlemenin bile gerçekleşmemiş olduğu unutulmamalıdır. Genişleme ile ilgili literatür ancak Soğuk Savaştan sonra büyümeye başlamıştır. Bu doğrultuda Schimmelfennig ve Sedelmeier, bölgesel bütünleşme kuramlarının AB genişlemesini ihmal ettiğinden şikayet etmektedir.[15] Bu nedenlerle hiç bir bütünleşme kuramı; Avrupa bütünleşmesinin neden altı ülkeyle başlayıp, önce dokuza, sonra on ikiye, sonra on beşe, sonra yirmi beşe, en son da yirmi yediye çıktığını ve Schimitter'in ifadesiyle "*kendisini Asya steplerinde bulana kadar*"[16] devam edebileceğini tek başına açıklayamamaktadır. Zaten Avrupa bütünleşmesini ya da genişlemesini çalışanlar, artık sürecin tüm boyutlarını ele alma iddiasındaki "büyük teori"ler (grand theory) ile analiz ısrarından vazgeçmiş; sürecin ya da kurumun belirli parçalarını açıklama iddiasındaki "Çok Katmanlı Yönetişim"[17] veya "Yeni

---

kullanımını tercih edenler de vardır. Örneğin, Keith Dowding, "Institutionalist Research on the European Union: A Critical Review", **European Union Politics**, 2000, s. 1.

[15] Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, "Theorizing EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses and the State of Research", **Journal of European Public Policy**, 9, 4 August 2002, s.501.

[16] Philippe C. Schmitter, "Examining the Present Euro-Polity with help of Past Theories", **Governance in the European Union**, der. Gary Marks ve diğerleri, Sage, London, 1966, s. 13.

[17] Andrew Jordan, "The European Union: An Evolving System of Multi-Level Governance..or Government?" **Policy &Politics**, Cilt. 29, No. 2, 2001, s. 196.

Kurumsalcılık" gibi orta boyutlu (middle range) kuramlardan faydalanmaya başlamışlardır.

Genişleme ile ilgili kuramsal yaklaşımlarda durum, bütünleşme konusundan da karışıktır. Çünkü bu sefer sürecin muhatapları bütünleşme kuramlarında olduğu gibi sadece üyeler değil, aynı zamanda, Sırbistan gibi üye olma arzusundaki üçüncü ülkelerdir. Yani kuramın ayrıca bu üçüncü ülkelerin katılım isteğiyle ilgili de bir şeyler ifade edebiliyor olması gerekmektedir. Üçüncü ülkelerin hali hazırda var olan kurumsallaşmış bir örgüte katılımını bütün yönleriyle açıklayabilen bir kuram ise şu an için mevcut değildir.

1.1.1. Çalışmanın Temel Kuramsal Yaklaşımı

Genel olarak rasyonel yaklaşımlar[18] devletleri merkeze alır ve onları çıkarlarını gerçekleştirmek isteyen rasyonel aktörler olarak görür. Bu çalışmada kullanılan asli ve hakim kuram da; rasyonel yaklaşımların, uluslararası ve ulusüstü kurumları önemli bulan kanadı olan "rasyonel seçim kurumsalcılığı"dır. Ancak rasyonel seçim kurumsalcılığının detaylarına geçmeden önce, çalışmada kullanılan argümanların alt yapılarının daha iyi anlaşılabilmesi açısından, rasyonel temelli bazı kuramlara kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Realizm, en eski ve hakim kuram olarak genel kabul görür. Bununla birlikte, realizmi tek bir kuram olmaktansa kuramlar familyası olarak görmekte fayda vardır. Bu familyanın bir kolu; Thucydides, Machiavelli ve Hobbes'un[19] klasik realist yazılarına kadar geriye götürülebilir. Diğer kolu; 20. yüzyıl yazarları Edward Hallett Carr, Hans Morghentau ve Reinhold Niebuhr oluşturur. Yine 20. yüzyıl yazarlarından Kenneth

[18] Realizm, hükümetlerarasıcılık, liberal hükümetlerarasıcılık ve rasyonel seçim kurumsalcılığı gibi.
[19] Bu konuda bakınız: Michael Joseph Smith, **Realist Thought from Weber to Kissenger**, Louisiana State University Press, 1986.

Waltz, realist düşünceyi sistemleştirerek neo-realizm'i geliştirmiş ancak devletlere birincil pozisyon vermeye devam etmiştir.[20]

Waltz'ın geliştirdiği neorealizmin devlet tercihlerine yönelik "*devletler asgaride kendi varlığını sürdürebilmenin, azamide ise evrensel bir hakimiyetin peşinden koşar*" şeklindeki varsayımları bazı kesimlerce çok muğlak bulunmuştur. Bunun üzerine neorealizm içinde iki farklı yaklaşım daha oluşmuştur. Bu iki yaklaşım birbirinden; güvenlik ikileminin şiddeti, vahameti ve uluslararası işbirliğinin mümkün olup olmadığı konularında farklılaşmıştır. John Mearsheimer gibi saldırgan (offensive)[21] realistler, anarşinin etkileri hakkında kötümser tutum almış ve devletlerin birbirlerine güvenemeyeceğini savunmuştur. Onlara göre devletler sadece güçlerini azamiye çıkarmak ve güvenlik değil, hegemonya peşinde de koşarlar. Dolayısıyla böyle bir ortamda uluslararası işbirliği ya da kurumlardan fazla bir şey beklememek gerekir.[22] Savunmacı (defensive) realistler ise; askeri teknoloji, coğrafya, strateji ve modern milliyetçilik gibi faktörlerin saldırı savaşlarının maliyetini arttıracağını söyler. Bu nedenle de savaşlardan kaçınılacak, savunmacı stratejiler ön plana çıkacak, anarşi daha az tehdit edici hale gelecek ve işbirliği umut vaat edecektir.[23]

Saldırgan realistlerin, Soğuk Savaş koşullarının sona ermesiyle AB içindeki ve AB-ABD arasındaki uyuşmazlıklarının ciddi oranda artacağına yönelik iddiaları en azından şimdilik gerçekleşmeyince, savunmacı realist ya da neorealist yaklaşımların inandırıcılığı artmıştır. Moravcsik'e göre, özellikle saldırgan olarak adlandırılan yaklaşımın Avrupa bütünleşmesini açıklamaktaki başarısızlığı, yine rasyonel bir duruş

---

[20] Bknz: Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, Addison-Wesley, 1979.

[21] Synder, saldırgan yerine "agresif" terimini kullanır. Glazer ise "askeri realizm"i kullanmayı önerir. Charles L. Glazer, "The Security Dilemma Revisited", **Word Politics**, Cilt. 50, No. 1, October 1997, s. 189.

[22] John J. Mearsheimer, **The Tradegjy of Great Power Politics**, Norton, New York, 2001 isimli kitabın iyi bir değerlendirmesi için bknz: **Futurecasts Magazine**, Cilt. 4, No. 5, 5/1/02. : John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", **International Security**, Cilt. 19, No. 3, Winter 1994/1995, ss. 5-49 : Mark A. Pollack, "Theorizing the European Union : Realist, Intergovernmentalist and Institutionalist Approaches", Preliminary draft of a paper to appear as Chapter 1 of **The Oxford Handbook of the European Union**, der. Erik Jones, Anand Menon, ve Stephen Weatherill,forthcoming 2011, s. 4.

[23] Glazer, ss. 171-201.

sergileyen ve realizm ile paylaşımları olan hükümetlerarasıcılık yada özelde liberal hükümetlerarası yaklaşım ile giderilebilir.[24] Bu çalışma da, Moravicsik'in iddiası çerçevesinde liberal hükümetlerarasıcı yaklaşımdan sıkça faydalanmaktadır.

Hükümetlerarasıcılar da realistler gibi devletleri ön plana koyar ve ulusüstü kurumların fazla etkili olmadığını düşünürler. Zaten AB'nin de gerçek anlamda bir ulusüstü karaktere sahip olduğuna da inanmazlar. Tabi ki, hükümetlerarasıcıların AB'yi küçümsediğini söylemek doğru olmaz. Başlangıçta sadece bir gümrük birliği iken bugün 27 üyeli ekonomik, parasal ve hatta siyasi bir birlik haline gelmiş olmasını; organlarının üye ülkeler arasında işbirliği sağlama, mahkemesinin de bunu uygulatmaktaki başarısını kabul ve takdir ederler. Ancak hükümetlerarasıcılar bu gelişmelerin, devletlerin içeriden gelen talep ve baskılar sonucu oluşturdukları çıkarlarına uygun olması sayesinde yaşandığını savunurlar. Hükümetlerarasıcılar için kurumların yeteneği, uluslararası işbirliğinde rehberlik niteliğinde kurallar oluşturmaktan ibarettir. Bu kuralların oluşturulması da, yine devletlerin göreceli müzakere güçleri ile bağlantılıdır. Yani güçlü olan ya da iyi müzakere edebilen, kuralların kendine daha fazla fayda sağlayabilecek yönde şekillenmesini sağlayacaktır. Kurumlara yetki devrederken devletlerin kesinlikle egemenliklerinden feragat etmeleri mümkün değildir. Ancak kurumların etkinlik ya da işlevsellik kazanmalarını ve dolayısıyla da kendi yararlarına daha iyi çalışmalarını sağlayabilmek için bir takım yetkiler devredilebilir. Devletlerin, imzalanan uluslararası anlaşmaların uygulanıp uygulanmadığını denetlemeleri ya da bunların uygulanmasını sağlamaları için kurumlar ve mahkemeler kurulmasını kabul ettikleri de doğrudur. Fakat bu hareket, devletlerin egemenliklerinden vazgeçme kararı değil, birbirlerinin taahhütlerine bağlı kalmalarını garantileme çabasıdır. Yani sonuç olarak, Avrupa bütünleşmesini başlatan, yasalaştıran, genişleten, derinleştiren ve sürdüren; özelde üye

[24] Pollack, "Theorizing..", s. 11.

devlet hükümetleri genelde ise ulus devletlerdir. Avrupa kurumlarının bu sürece kendi başlarına yaptıkları etki ise ancak marjinal düzeydedir.[25]

Bu çalışmada da kullanılan kurumsalcı yaklaşımlar, hükümetlerarasıcıların yukarıda anlatılan temel varsayımlarına büyük oranda katılırlar ancak son noktada yani kurumların önemi ve etkisi konusunda onlardan ayrışırlar. Kurumsalcılara göre, uluslararası bütünleşme kararının ulus devletlerce verildiği ve hükümetlerin uluslararası kurumları, kendi iradeleri ile müzakere ederek kurduğu doğrudur. Ulus devletler istemediği takdirde bu kurumların kurulamayacağı da yadsınamaz. Bununla birlikte bir kez kurulunca bu kurumlar, devletlerin beraberce ona verdiği yetkilerle bağlayıcılık kazanır ve zamanla ortak davranış kalıpları oluşturup üyelerini bunlar ile kısıtlayabilmeye başlar. Bütünleşme hız kazandıkça da, ulusüstü kurumlar kontrolü daha çok ele geçirir ve daha ileri bütünleşmenin de müteşebbisi haline gelirler.

1.1.2. Rasyonel Yaklaşımların, AB'ye Katılmak İsteyen Üçüncü Ülkeler ile İlgili Boyutu

Daha önce bahsedildiği üzere bölgesel bütünleşmeleri kuramsallaştırmaya çalışan araştırmacılar, başlangıçta AB genişlemesine ve üçüncü ülkelerin üyelik arayışlarına fazla ilgi göstermemişlerdir. Diğer genişlemelerden farklı yönleri nedeniyle EFTA ile Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) genişlemeleri ise teorisyenlerin ilgisini çekmiş ve kuramsal çalışmaları yeniden tetiklemiştir. Ancak bu görece artış da yine AB perspektifinden bakan çalışmalarda olmuştur. Örneğin bugün literatüre bakıldığında, AB'nin neden bazı üçüncü ülkeleri üye olarak kabul edebileceğine yönelik kuramsal çalışmalara sık rastlanabiliyorken, üçüncü ülkelerin neden üye olmak istediğini inceleyen kuramsal nitelikli çalışmalar daha az görülmektedir. Sırbistan da bu genel kuramsal ilgisizlikten payını almaktadır.

[25] Donald J. Puchala, "Institutionalism, Intergovernmentalism and European Integration: A Review Article", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 37, No. 2, June 1999, s. 318-319.

Schimmelfenning'in dar tanımına göre genişleme, "*kurumsal kural ve normların, resmi ve aşamalı şekilde yatay kurumsallaşmadır*."[26] Genişlemeyi daha geniş anlamda tanımlayanlar[27] ise AB'ye komşu ülke ve bölgelerin, tam üyelik beklentileri olmasa dahi, AB düzeni ve yönetişiminin kapsamına girdiklerinden bahsetmektedir. 2004-2007 genişlemeleri ile birlikte AB'nin her yönde sınırları da değişmiştir. AB bugün Avrupa olarak adlandırılan kıtanın neredeyse tamamını ya üye olarak içine almış, ya da ona üyelik perspektifi vermiştir. "Avrupa" gittikçe daha fazla "AB" olarak ifade edilmeye başlanmış; bir ülkenin Avrupalılığı da gittikçe daha fazla AB'yle kurumsal ilişkilerinin derecesi ile ve onun norm ve kurallarını uygulama derecesi ile ölçülür olmuştur.[28]

Bütünleşme kuramlarında sıkça kullanılan yatay ve dikey kurumsallaşma terimleri; AB çalışmalarında kullanılan genişleme (widening) ve derinleşme (deepening) terimleri ile büyük oranda örtüşmektedir. Yatay kurumsallaşma, örgütün kural ve normlarına göre hareket eden aktörlerin çoğalmasıdır. Bu aktörlerin üyelik yoluyla kurumun bir parçası haline nasıl geleceği ve bu çerçevede uymaları gereken kural ile normlar resmi olarak belirlenmiştir. Örneğin Sırbistan ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması, ya da Katılım Anlaşmalarının imzalanması ve ardından yürürlüğe girmesi resmi yöntemlerdir. Bazen de, kurumsal normlar resmi olmayan yollardan örgütün sınırlarını aşabilir. Bu sınır aşımından üye olmak isteyen ülkelerin yanında üyelik hedefi gütmeyen ülkeler bile etkilenebilir. Bu yayılma ya da etkilenme, söz konusu ülkenin, "örgüt kural ve normlarını benimsemenin uluslararası sorunlarla mücadelede daha faydalı olacağını" düşünmesinden kaynaklanabilir. AB'nin yapısının faydalı ve işlevsel olduğunu fark edip onu örnek alan devletler de olabilir. Bununla birlikte, kurumun kural ve normlarının dışında kalmanın kendisine getirebileceği negatif sonuçlardan etkilenmemek için de ülkeler kısmi benimseme yoluna gidebilmektedir.

---

[26] Schimmelfennig ve Sedelmeier, "Theorizing..", s. 503.

[27] Örneğin Sevilay Kahraman, "AB'nin Genişleme Politikası", **AB Ortak Politikalar ve Türkiye-Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması**, der. Muhsin Kar ve Harun Arıkan, Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s. 355.

[28] Örneğin; Peter J. Katzenstein, "The Smaller European States, Germany and Europe", **Tamed Power: Germany in Europe**, der. Peter J. Katzenstein, Cornell Paperbacks, New York, 1997, s. 262 : Schimmelfennig ve Sedelmeier, "Theorizing..", s.501.

Yatay kurumsallaşma aşamalı bir süreçtir ve söz konusu ülke örgüte üye olmadan önce başladığı gibi üye olduktan sonra da devam eder. Hatta üyelik gerçekleşmediği durumlarda bile, örgütün norm ve kuralları istenerek ya da istemeden kabul edilebilir. Üye olmak ya da var olandan daha sıkı bir bağ kurmak isteyen ülkeler, 'koşulluluk' prensibi nedeniyle bu norm ve kuralları uygulamak zorunda kalabilir. Örgüt, üye olmayan bu ülkelerle ticaret yapmak için bile koşulluluğu kullanmış ve söz konusu ülkenin bazı kurallara uyum sağlamasını zorunlu kılmış olabilir. Ancak üye olmadan bazı kuralların uygulanması zorunlu kılınabildiği gibi, bazen de kuralların uygulanması üyelikten sonraya da ertelenebilir.[29] İstisnalar/derogasyonlar (derogation) nedeniyle bazı yeni üyelerde serbest dolaşım hakkının 7 yıl sonra başlamasının kabul edilmesi ya da Yunanistan'ın Avro'ya belirlenen tarihten daha sonra katılması buna örnek olarak gösterilebilir.

Üçüncü ülkelerin AB'ye üyelik süreci incelenirken resmi karar alma kuralları dikkatle incelenmelidir. Genelde uluslararası örgütler zaten hükümetlerarası yapıya sahip olduklarından yeni üye alımı tüm üyelerin rızasını gerektirmektedir. Ancak AB özelinde dikkate alınması gereken ilave üç şey daha vardır: İlk olarak katılımı resmileştirecek "Katılım Anlaşması" üye ulusal parlamentoları tarafından onaylanmak zorundadır. Bu Katılım Anlaşması ayrıca yeni üye olacak ülkede ve/veya bazı üyelerde halk onayına sunulabilir. İkinci olarak, onay (assent) prosedürü gereği katılımın Avrupa Parlamentosu tarafından da onaylanması şarttır. Üçüncü olarak da yeni üye; tarım, ticaret ve bölgesel politika gibi temel AB politikalarına etki edeceğinden, ilgili hükümetlerin yanında çıkar gruplarının da meseleye dahil olacakları ve çıkarları yönünde baskı oluşturacakları hesaba katılmalıdır.

AB genişlemesi ile ilgili literatüre bakıldığında, temel olarak genişlemenin üç boyutunun dikkate alındığı görülmektedir: 1) Üye devletlerin genişleme politikası,

[29] Schimmelfennig ve Sedelmeier, "Theorizing..", ss. 503-504.

2) AB'nin genişleme politikası ve 3) Üyelik arzulayan üçüncü ülkelerin katılım politikası[30]

Bu çalışmada, üyelik arzusundaki ülkenin, yani konu özelinde Sırbistan'ın katılım politikası, rasyonel seçim kurumsalcılığı perspektifinden analiz edilecektir. Bu çerçevede genel olarak cevaplamaya çalışılacak sorular şunlar olacaktır: 1) Sırbistan neden Avrupa'ya dönmek istemektedir? 2) Sırbistan'ın Avrupa'ya dönme çabasında, en işlevsel araç olarak AB üyeliğini belirleme nedenleri nedir? 3) Sırbistan hangi iç/dış koşullar ve hangi beklentiler ile AB'ye üye olmak istemektedir? Bu yolda karşılaştığı engeller nelerdir ve bu engellerle mücadele sürecinde Sırbistan, uluslararası/üstü bir kurum olan AB'den ne şekilde etkilenmektedir?

1.1.3. Aday ve Üye Devletler için Yeni Katılımın Fayda ve Maliyetlerinin Değerlendirilmesi

Rasyonel kuramlara göre, üçüncü ülkelerin katılım tercihini, "*katılımdan beklenen fayda ve maliyet*" belirler. Hem aday hem de üye devletler yatay kurumsallaşmanın kendi çıkarlarını azamiye çıkartacak şekil ve derecede olanını kabul ederler. Katılımın gerçekleşebilmesi için üyeler ve adayın üyelik ile elde edeceği net fayda, başka türlü bir kurumsal ilişki çeşidinin getireceğinden daha fazla olmalıdır.

Rasyonel kuramlar, genişleme ile ilgili aday ve üyeleri ilgilendirecek üç temel fayda ve maliyet üzerinde görüş birliğindedir. Bunlar yönetim, siyaset ve özerklik konusundaki fayda ve maliyetlerdir.[31]

[30] Schimmelfennig ve Sedelmeier, "Theorizing..", s. 506.
[31] Schimmelfennig ve Sedelmeier, "Theorizing..", s. 510-511.

1.1.3.1. Yönetim Konusundaki Fayda ve Maliyet

Yeni üye alımıyla birlikte üyeler için yönetim maliyeti artacaktır; çünkü yeni üye sayısını karşılayacak ek örgütsel alt yapı kurulması gerekecektir. Ayrıca örgütteki heterojenlik artacağından, ortak karar almak da zorlaşacaktır. Bununla birlikte kurumlara dahil edilen yeni üye ile eski üyeler arasında eskisine göre daha hızlı, yoğun ve sağlıklı iletişim imkanının doğacak olması, yönetimsel fayda olarak değerlendirilebilir.

AB'nin bugüne kadar ki genişleme geleneğine ve taahhütlerinden yola çıkarak, Sırbistan'ın Hırvatistan hariç diğer Balkan ülkeleri ile eş zamanlı üye olacağı değerlendirilebilir. Dolayısıyla en az beş ülkenin birden üyeliği söz konusu olduğu için AB'nin kurumsal yapısında yeni değişikliklerin yapılması gerekecektir. İleriki bölümlerde bahsedileceği üzere Sırbistan, batı Avrupalı üyelerden farklı bazı tarihi ve kültürel özelliklere; ayrıca Kosova üzerinde olduğu gibi AB'nin geneli ile uyumsuz bazı çıkarlara sahiptir. Dolayısıyla Sırbistan'ın üyeliğinin AB içerisindeki ve siyasetindeki heterojeniteyi arttıracağı söylenebilir. Bununla birlikte kurumsal ilişkilerin yoğunlaşması ile artan iletişim imkânı, Sırbistan ve diğer Avrupalı devletler arasında özellikle Miloseviç döneminde oluşmuş olan olumsuz yargıları ortadan kaldırmakta ve ilişkileri geliştirmede fayda sağlayacaktır.

1.1.3.2. Kaynak ve Siyaset Konusundaki Fayda ve Maliyet

Yeni üye kabulünün üyeler için bir maliyeti, ortak mal ve kaynakları yeni üye ile de paylaşmak zorunda kalmalarıdır. Yeni üye ise iç politika ve kurumlarını örgütle uyumlaştırmak zorundadır. Yeni üyenin, kulübün mallarına yapacağı katkı, eski üyeler açısından bir fayda olarak görülebilir. Tabi bunun için katılmak isteyen adayın, diğer üyeleri, onlara maliyet değil katkı sağlayabileceği yönünde ikna etmesi gerekir. Daha önce ulaşamadığı kulüp mallarından yararlanabilecek olması ise yeni üyenin elde edeceği faydadır.

Yarım asırdan fazla sosyalist/komünist bir şekilde yapılanan Sırbistan'ın iç politika ve kurumlarını liberal demokrat AB'ye uydurmakta bazı zorluklar çekeceği açıktır. Bununla birlikte Sırbistan'ın yüz yıla yaklaşan federal devlet tecrübesi, federal benzeri bir yapıya sahip AB ile yapısal uyumda kolaylık sağlayabilir. AB'ye maddi anlamda önemli derecede katkı yapma kapasitesine sahip olmaması ancak zengin kulüp mallarından faydalanacak olması nedeniyle, maddi açıdan asıl fayda sağlayacak tarafın Sırbistan olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.3.3. Özerklik Konusundaki Fayda ve Maliyet

Genişleme sonrası hem yeni üye hem de eski üyeler için siyaset belirleme serbestisinde görece kısıtlama yaşanacaktır. Eski üyeler bütünleşerek zaten kimi alanlarda siyaset yapma özerkliğini kaybetmiştir, bir de yeni üye kurumlara dahil olup eşit karar verme yetkisini kazanınca, bu kısıntı daha da artacaktır. Yeni üye ise eskiden kendi başına karar alabildiği bazı konulardaki özerkliğini yani bir başka deyişle kendi başına karar verme imkanını kaybedecektir. Elde edeceği fayda açısından ise, yeni üyenin örgütün karar alma sürecine dahil olup onu şekillendirme şansına erişecek olması önemlidir.

AB üyesi ülkeler açısından; iki dünya savaşının da başlamasında önemli rolü olan, birçok çatışmaya neden olan ve tüm balkanlara yayılmış Sırp nüfusu ile kritik bir konuma sahip olan Sırbistan'ın, siyasi kararlarına daha fazla etki edebilecek olmak önemli bir fayda olarak görülebilir. Sırplar açısından da 15 yıl içerisinde iki kez kendisine karşı savaşmış, insanlarını öldürmüş ve ona ciddi yaptırımlar uygulamış olan Batı'nın kararları üzerinde daha fazla kontrol imkanı, kayda değer bir faydadır.

Rasyonel yaklaşımlara göre devletlerin yaptığı fayda/maliyet hesabına etki eden maddi koşullar ise; genel sistemle ilgili koşullar, örgütle ilgili spesifik sistem koşulları,

devletlerin pozisyonları ile ilgili koşullar ve içyapı ile ilgili koşullar olarak 4'e ayrılabilir.[32]

Dünya ekonomisindeki, teknolojideki ya da güvenlik çevresindeki değişiklikler fayda/maliyet hesaplarına etki edebilir. Dünya ekonomilerinin liberalizasyonu, dışarıda kalan ülkeyi uluslararası ekonomik bir örgüte dahil olmak yönünde teşvik edebilir. Bugünkü ekonomik sistem, küreselleşme, bölgeselleşme ve AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı kısıtlamalar, Sırbistan'ı da Avrupa bütünleşmesine dahil olmaya zorlamaktadır. Zaten Sırbistan'ın *AB'ye Üyelik İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde Avrupa ile bütünleşmenin küreselleşmenin bir gereği olduğu yazmaktadır. [33]

Bir uluslararası örgütün ekonomik derinliğinin artması, dışarıda kalan ülkeler için negatif sonuçlar yaratabilir ve bu da üyelik için teşvik edici olabilir. Bununla birlikte fazla derinleşme de aksine, egemenliğine çok önem veren devletlerin üyelik arzusunu azaltabilir. İleride de anlatılacağı üzere tüm Avrupa kıtası, pazarlarını ve ekonomi politikalarını birleştirmişken, Sırbistan'ın dışarıda kalmaktan endişe ediyor olması anlaşılır bir durumdur. Sırbistan egemenliğine düşkünlüğü ile bilinen ve yaklaşık yüz yıl sonra ancak 2006'da buna tam olarak kavuşabilmiş bir ülkedir. Buna rağmen Sırbistan'ın, oldukça derin bir bütünleşme örneği olan AB'ye dahil olma arzusu AB'nin çekim gücünün büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Ülkenin söz konusu bölgesel örgüte ekonomik bağımlılığı ya da coğrafi pozisyonu fayda/maliyet hesaplarını etkileyebilir. Sırbistan coğrafi olarak AB'ye yakın olmaktan da öte, bizzat üye devletlerin arasında kalmaktadır. İlaveten savaştan ve yaptırımlardan yeni çıkan Sırbistan ekonomisi ciddi şekilde yabancı yardım ve kredilere muhtaç durumdadır. İleride açıklanacağı üzere bu yardım ve kredilerin en önemli kaynağı yine AB üyeleridir.

---

[32] Schimmelfennig ve Sedelmeier, "Theorizing..", s. 512.

[33] Serbian European Integration Office, **National Strategy Of Serbia For The Serbia And Montenegro's Accession To The European Union**, May 2005, Chapter 1.

Bazı ekonomik sektörler ve faktörlerdeki göreceli güçlülük, fayda/maliyet hesaplarını etkileyebilir. Örneğin ülkedeki sermaye yoğun ve ihracata yönelik sektörler güçlü ise, bütünleşmeye yönelik arzu artacaktır. Sırbistan'da olduğu gibi sermaye yoğun bir ekonomi de yaratılmak isteniyorsa da, söz konusu örgüt bu yolda sermaye kaynağı ve araç olarak görülebilir.

Tüm bu anlatılanlardan ve Sırbistan'ın AB üyeliğini en öncelikli stratejik hedef olarak gördüğünü ilan etmesinden yola çıkarak bu çalışma:

- Sırbistan'ın, Avrupa'ya dönüş çabasında AB'ye katılımı en işlevsel ve faydalı araç olarak seçtiğini iddia ettiği için,
- Sırbistan'ın rasyonel davrandığını ve AB ile kurumsal ilişkilerini geliştirme kararını fayda-maliyet hesaplamaları sonucu verdiğini öne sürdüğü için,
- AB'nin Sırbistan'ı da kapsayacak şekilde genişleyeceğini ön gördüğü ve genişlemenin tanımını yaparken bunun bir "kurumsallaşma" olduğunu ileri sürdüğü için,
- Sırbistan'ın AB ile kurumsal ilişkilerini geliştirmesi sonucu, ondan gittikçe daha fazla etkilendiğini değerlendirdiği için; argümanlarını "Rasyonel Seçim Kurumsalcılığı" üzerine kurmuştur. Bu çerçevede tezin savunduğu görüşlerin daha net anlaşılabilmesi açısından, sıradaki alt bölümde önce "kurumsalcılık" ve "rasyonel seçim" kuramı hakkında bilgi verilecek, ardından da tek başına "rasyonel seçim kurumsalcılığı" detaylı şekilde ele alınacaktır.

1.2. RASYONEL SEÇİM KURUMSALCILIĞI

Tarihsel olarak AB çalışmalarındaki en derin ayrışma, hükümetlerarasıcılar ve yeni işlevselciler arasında yaşana gelmiştir. Kurumsalcılık ise bu iki yaklaşımın ardından üçüncü bir alternatif okul olarak daha sonra ortaya çıkmıştır. Okulun fikir babaları, hükümetlerarasıcılığa ve yeni işlevselciliğe muhalif teorik ve emprik iddialar[34] sunarak tartışmalardaki kilitlenmeyi tekrar çözmüşlerdir. Ancak literatürde bu sefer de eski

[34] Bu iddialar için bknz: Geoffrey Garret ve George Tsebelis, "An Institutional Critique of Intergovernmentalism", **International Organization**, Cilt. 50, No. 2, March 1996, ss. 269-29.

tartışmanın üzerine bir de rasyonel seçimciler ile inşacılar arasında gelişen tartışma yer kaplamaya başlamıştır.

1.2.1. Rasyonel Seçim Kurumsalcılığının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Temel Varsayımları

AB çalışmalarında kullanıldığı haliyle rasyonel seçim kurumsalcılığı, yeni kurumsalcı yaklaşımlar içerisinde en çok itibar gören versiyon olmuştur. Söz konusu kuram, hükümetlerarasıcılığın en etkili varyasyonu olan liberal hükümetlerarasıcılık ile birçok açıdan ortak hareket etmekte ve alt yapısını onun varsayımları üzerine kurmaktadır. Bu çerçevede rasyonel seçim kurumsalcıları da liberal hükümetlerarasıcılar gibi, devleti merkeze koymakta, devletlerin rasyonel seçimler yaptığına inanmakta ve kurumları bu varsayımlar çerçevesinde analiz etmektedir. Ancak rasyonel seçim kurumsalcılığı bu noktadan sonra, kurumların aktörleri etkileyebileceğini savunarak liberal hükümetlerarasıcılıktan bir adım daha ileri gitmektedir. Bu şekilde kuram, aktörlerin rasyonel seçimleri sonucu kurdukları kurumların sonradan kendilerini nasıl sınırlayabildiğini ve bunların öngörülmemiş, yol bağımlı (Path dependent) sonuçlara nasıl yol açabildiğini analizlerine dahil etmektedir.[35]

Rasyonel seçim kurumsalcılığı, aslında ABD'li bilim adamlarının Amerikan Kongresi'nin köken ve etkilerini inceleme çabalarının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. 1970'lerde Kelvey ve Riker[36] gibi rasyonel seçimci bilim adamları, çoğulcu karar alma modellerinde siyaset tercihlerinin istikrarsız, birçok uç arasında gidip gelen ve ortak bir politika üretmekten yoksun şekilde gerçekleştiğini gözlemlemişlerdir. Diğer yandan Senato ve Temsilciler Meclisi'nin istikrarlı politikalar yaratabildiklerini fark etmişler ve

[35] Pollack'a göre liberal hükümetlerarasıcılık ve rasyonel seçim kurumsalcılığı arasındaki kayda değer tek fark emprik düzeydedir. Birisi AB kurumlarını oluşturan tarihi kararlardaki hükümetlerarası pazarlıklara vurgu yaparken, diğeri bu kurumların pratikteki günlük uygulamalarına odaklanır. Aşağıdaki eserler, iki teorinin birbirine çok yakın olduğunu söyleyenlerden sadece dördüdür. Pollack, "Theorizing..", ss. 16-17, 19: Ben Rosamond, "New Theories of European Integration", **European Union Politics**, der. Michelle Cini, Oxford University Press, 2003, s. 115-117: Christer Jonsson ve Jonas Tallberg, "Institutional Theory in International Relations", **Institutional Theory in Political Science**, der. Guy Peters, Jon Pierre ve Gerry Stoker, s. 15 : Pollack, "Rational Choice..", s.33.

[36] William Riker, "Implications from the Disequilibrium of Majority Rule for the Study of Institutions", **American Political Science Review**, Cilt 74, 1980, ss. 432 – 447.

bu farklılığın nedenlerini anlamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Shepsle[37], Kongre kurumlarının ve özellikle de Komite sisteminin, "müsaade edilen ile edilmeyen" gibi kurallar yaratarak ve çeşitli aktörlere oy ile veto yetkisi vererek, yapısal bir istikrar yaratabildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca komitelerin, gündemi belirleme güçlerini kullanarak siyasi çıktıları değiştirebildiğini tespit etmiştir. Yazar sonraki çalışmasında[38] ise aktörlerin karşılıklı kazancı güvenlik altına almak için kurumları nasıl seçtiklerini ya da dizayn ettiklerini ve bu kurumların zaman içerisinde nasıl değiştiğini incelemiştir. Diğer araştırmacılar da kurumlarla ilgili çalışmaların bir sonraki aşamasında "amir-amil" veya diğer bir deyişle "patron-ajan" (principal-agent) modelini işlemeye başlamışlardır. Ardından da Esptein ve O'Halloran[39] ile Huber ve Shipan'ın[40] çalışmaları sonucunda, işlem maliyeti (transaction cost) yaklaşımı da kurumlarla ilgili çalışmalara dahil edilmiştir.[41]

Rasyonel seçim kurumsalcılarının AB'yi analiz etmeye başlamaları, Scharpf'ın 1988'de, AB ve diğer federal sistemlerdeki "ortak karar tuzakları" (joint decision trap) üzerine yaptığı çalışmaya kadar geri götürülebilir.[42] AB çalışmalarında kurumsalcılar, öncelikle AB kurumlarını ve bunların oluşturulma sürecini kuramsallaştırmaya

---

[37] Kenneth A. Shepsle, "Studying Institutions: Some Lessons from the Rational Choice Theory", **Journal of Theoretical Politics**, Cilt 1. Number 2, 1979, s.s. 131 – 147. : Kenneth A. Shepsle, "Institutional Equilibrium and Equilibrium Institutions", **Political Science: The Science of Politics**, der. Herbert Weisberg, Agathon, New York, 1986, s.s. 51-81.

[38] Kenneth A. Shepsle ve Barry R. Weingast, "Uncovered Sets and Sophisticated Voting Outcomes with Implications for Agenda Control", **American Journal of Political Science**, 28/1, 1984, s.s. 49–74.

[39] David Epstein ve Sharyn O'Halloran, **Delegating Powers: A Transaction Cost Politics Approach to Policy Making under Separate Powers**. Cambridge University Press, New York, 1999.

[40] John D. Huber ve Charles R. Shipan, **Deliberate Discretion: The Institutional Foundations of Bureaucratic Autonomy**, Cambridge University Press, New York, 2003.

[41] Mark A. Pollack, "The New Institutionalisms and European Integration" **European Integration Theory**, der. Antje Wiener ve Thomas Diez, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 138: Mark A Pollack, "The New Institutionalism and EC Governance: The Promise and Limits of Institutional Analysis", **Governance**, Cilt. 9, No. 4, 1996, s. 430-431'dan aktaran Awesti, s. 14: Jani K. Kaarlejarvi, "New Institutionalism and the Study of European Institutionalism", Paper Prepared for the Second ECPR Conference Section 12: Institutions and Decision-Making Panel 6: **Winners and Losers of EU Decision Making**, 18 – 21 September 2003, Marburg- Germany, s.3: Jonathan B. Slapin, "Testing Institutional and Intergovernmental Theories of Power at Europe's Intergovernmental Conferences", Prepared for the **Annual Meeting of the Midwest Political Science Association**, Chicago, April 2006, http://tercer.bol.ucla.edu/workshop/slapin06.pdf (01.03.2009)

[42] *Fritz W. Scharpf*, "The Joint Decision Trap:Lessons from German Federalism and European Integration", **Public Administration**, Cilt 66, Issue 3,September 1998, ss. 239-278.

çalışmıştır. Ayrıca yasama, yürütme ve yargı süreci de emprik olarak incelenmiştir. Konsey'deki pazarlık ve oylama sürecinin modellenmesi, Avrupa Parlamentosu'nun yasama sürecine katılımı ve Adalet Divanı'nın kara verme şekli de ilgi alanları içerisinde olmuştur. Özellikle nitelikli çoğunluk oyu ile bazı egemenlik alanlarının Komisyon, Adalet Divanı ve Avrupa Merkez Bankası gibi ulusüstü kurumlara devrine özel önem verilmiştir.[43]

AB çalışmalarında kurumsalcılar ve ulusüstücüler, Amerikan Senatosu ile ilgili yukarıda bahsettiğimiz değerlendirmelerden yola çıkarak, kurumlar içerisinden özellikle Komisyon'un, komite sistemine benzer bir gündem belirleme gücü olduğuna değinmişlerdir. Bu çalışmalar sürecince rasyonel seçim kurumsalcıları, kurumları, hem bireysel tercihleri kurumsal dengeye ileten bir kanal olarak "bağımsız değişken", hem de bireylerin karşılıklı kazancını güvence altına almak için dizayn edilen "bağımlı değişken" olarak ele almışlardır. Yine aynı şekilde AB kurumlarını da, AB üyelerinin tercihleri olarak ortaya çıktıklarından dolayı "bağımlı", üyelerinin siyasetlerine etki edebildikleri için de "bağımsız" değişken olarak değerlendirmişlerdir.[44]

1.2.1.1. Rasyonel Seçim Kuramları

Rasyonel seçim kurumsalcılığının üzerine inşa edildiği sütunlardan en önemlisi, adından da anlaşılacağı üzere, rasyonel seçim kuramıdır. Son 20 yılda rasyonel seçim kuramları, AB çalışmalarına etkili bir giriş yapmıştır ve bu yöndeki en iyi uygulamanın da rasyonel seçim kurumsalcılığı ile yapıldığı genel kabul görmektedir.

En geniş anlamda bakıldığında rasyonel seçimin; birey ve toplulukların hareketlerini, "*çeşitli kısıtlar altında amaçlarına ulaşmaya çalışan aktörler"* olduklarından yola çıkarak açıklayan metodolojik yaklaşım olduğu söylenebilir.[45]

---

[43] Pollack, "Theorizing..", ss. 17-18.

[44] Simon Bulmer, "New Institutionalism and the Governance of the Single European Market", **Journal of European Public Policy**, Cilt. 5, No.3, 1998, s. 369 : Pollack, "Rational Choice..", s. 194.

[45] Duncan Snidal, "Rational Choice and International Relations", **Handbook of International Relations**, der. Walter Carlnaes, Beth A. Simmons ve Thomas Risse, Sage, London, 2002, s. 74.

Wendt'in deyimiyle[46] "ikinci derece" (second-order) teorilere giren rasyonel seçimcilik, bireysel aktörler ve onların oluşturduğu sosyal dünyanın doğası ile ilgili temel bazı varsayımlara dayanır. Buna göre bireyler temel sosyal analiz birimidir. Toplumu temel birim olarak gören ve bireylerin özelliklerini toplumdan aldığını savunan toptancı (holist) yaklaşımların tersine; toplumsal davranışları bireysel tercihlerin toplamı olarak görür.[47] Bununla birlikte içinde yer aldığı ana teorinin niteliğine göre, liberal hükümetlerarasıcılık ve rasyonel seçim kurumsalcılığında olduğu gibi temel analiz birimi olarak bireyin yanında, örgüt ya da devlet de alınabilmektedir.

Rasyonel seçimin en temel varsayımı, bireylerin faydalarını azamiye çıkaracak şekilde hareket ettikleridir. Azami faydayı hedefleyen bu "sonuca dayalı mantık" (logic of consequentaility), kabul edilmiş sosyal değerlere uyumlu davranmayı kasteden, "uygunluğa dayalı mantığın" (logic of appropriateness) tersidir.[48] Bireyler bu faydayı elde edebilmek için alternatifler arasından seçimlerini belirli kısıtlar altında yaparlar. Başka bir deyişle bireyler, dünya ile ilgili ideal ve kendilerine en çok fayda getirecek tercihi sınırsız özgürlük içerisinde yapamazlar. Etraflarını saran fiziksel ve sosyal çevre, ayrıca çoğunlukla da bunlarla ilgili yetersiz bilgiye sahip olmaları, onların hareket serbestisini kısıtlar. Bu kısıtların da birçok kaynağı olabilir. Örneğin rasyonel seçim kurumsalcıları açısından bireyler üzerindeki en önemli kısıtlamayı, resmi ve gayri resmi kurumlar yapar.

1.2.1.2. Ekonomi Biliminin Rasyonel Seçim Kuramına Katkıları

Rasyonel seçim kurumsalcılığında kurumsal analiz, daha önce değinilen rasyonel seçim teorisinin yardımı ile yapılır. Dolayısıyla rasyonel seçim kurumsalcılığına göre faydalarını azamiye çıkarmak peşinde olan bireyler- ya da uluslararası düzeyde düşünürsek devletler- siyasi sürecin merkezindedirler, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için hareket ederler ve kurumları da karşılıklı bağımlılıkları ve ortak hareket etme

[46] Yazar bunu neorealizm bağlamında ele alır. Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics**, Cambridge University Press, United Kingdom, 1999, s. 6.
[47] Pollack, "Rational Choice..", s.32.
[48] Pollack, "Rational Choice..", s. 32.

ihtiyaçları nedeniyle yaratırlar. Bu kurumlar önemli fonksiyonları ve faydaları nedeniyle yaşamaya devam ederler ve bu özellikleri sayesinde de aktörleri etkilerler.[49]

Uluslararası ilişkilerde ve AB çalışmalarında kullanılan rasyonel seçim kurumsalcılığı, özellikle ekonomideki yeni kurumsalcılıktan etkilenmiştir. Kurumların neden kurulduğu ve ne gibi faydalar sağladığı konularını açıklamak için kullanılan, "işlem maliyeti"[50] (transaction cost) ve "patron-ajan" (principle-agent) teorileri buradan ithal edilmiştir.[51] İşlem maliyeti teriminin ardında yatan mantık; ekonomik işlemlerin maliyetinin sadece üretim maliyetlerini içermediği, aynı zamanda anlaşmaya yönelik görüşme, ayarlama, düzenleme ve uygulamaya zorlama maliyetlerinin de söz konusu olduğudur. Bir sözleşmenin taslağının hazırlanması, bunun taraflar arasında çok kez gidip gelmesi, planlanması ve değişik mekanlarda buluşularak birçok kez müzakere edilmesi maliyetli bir iştir, keza sözleşme üzerine çıkan anlaşmazlıkların çözümü de öyle. İşte bu noktada kurumlar işlemlerin, yani tüm bu işlerin maliyetini azaltmaktadır. Üyeler, kurumların bu amaçla düzenlenmiş mekanizmaları sayesinde sık, kolay, düzenli ve çok düşük maliyetlerle görüşme şansına sahip olmaktadır. Örneğin AB kurumsal yapısı içerisinde görüşmeler belirli bir düzene ve zaman aralıklarına bağlanmıştır. Üstelik devletlerin AB merkezlerinde yaşayan temsilcileri vardır ve her seferinde görüşmeler ayarlanıp, ortak uygun yer, gün ve saat belirlenmesi gibi detaylarla uğraşılmasına gerek kalmamaktadır.

Hükümetlerin kurum çatısı altında rutin bir şekilde bir araya gelerek, yine kurumların kuralları ve ortak amaçlarına paralel biçimde anlaşmaya varmaları, karşılıklı olarak müzakerelerle ödünler vermelerine oranla kamuoylarında daha az tepki çekmektedir. Bu nedenle işlem maliyetini azaltan kurumsal yapının hükümetlere bu şekilde bir fayda sağladığı da söylenebilir.

---

[49] Jonsson ve Tallberg, s. 4.

[50] Keohane'in, "uluslararası kurumların işlevsel teorisi", işlem maliyeti konusunu ekonomiden uluslararası politikaya en başarılı şekilde ithal eden yaklaşım olarak genel kabul görür. Robert O. Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton University Press, Princeton, 1984, ss. 85-109.

[51] Jonsson ve Tallberg, s. 4.

Ekonomiden ithal edilen bir diğer terim olan patron-ajan ilişkisi ile kasıt ise, bir aktörün (patron) başka bir aktöre (ajan) onun adına bazı işleri yapması için görev veya yetki vermesidir. Kurumsalcılar bunu; devletlerin (patron) kurumlara (agent) bazı görevleri devretmesi şeklinde kullanır. AB özelinde ise patronlar; "üye ve aday devletler", ajanları da AB'nin ulusüstü kurumlarıdır. Kurumsalcılılar için ajanın, zamanla patronlarınınki yerine kendi çıkarlarını dikkate almaya başlaması ana değerlendirme konularındandır ve jargonda ajanların görevini ihmal etmesi ya da kötüye kullanması olarak geçer. Ajanın, patronlarından daha fazla enformasyona ulaşabiliyor olması ve kimi zaman da patronla çıkarlarının çatışması bu görev ihmaline yol açabilir. Patronların buna karşı önlemi ise izleme (supervision) ve veto mekanizmalarıdır.[52]

Aslında patron-ajan kavramını ekonomiden ilk ithal edenin liberal hükümetlerarasıcılık ile Moravcsik olduğu söylenebilir.[53] Ancak ironik şekilde Moravcsik bu kavramı, kurumların sadece devletlerin istediği fonksiyonları yerine getireceğini iddia ederken kullanırken, kurumsalcılar tam tersine bu devletlerin neden Komisyon ya da Adalet Divanı gibi kurumları tam olarak kontrol edemeyeceğini açıklamak için kullanır.

1.2.1.3. Kurumlar ve Kurumsalcılık

Kurumlar, doğrudan ya da dolaylı şekilde siyasi çalışmaların tamamının ilgi alanında olduğu için, bakış açısına göre değişebilen çok sayıda tanıma sahiptir. Ayrıca siyaset biliminde de kurum olarak tanımlanabilecek pek çok olgunun var olması, tanım yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak yine de kurumları geniş şekilde, "*toplumlardaki kurulu gelenek, uygulama ve ilişkiler*" olarak tanımlamak mümkündür.[54] Hall ve Taylor da kurumları, "*Politik ekonomi ve siyasetin örgütsel yapısı içerisine yerleşmiş, resmi ve gayri resmi prosedürler, rutinler, normlar ve gelenekler*" olarak tanımlamıştır.[55]

---

[52] Jonsson ve Tallberg, s. 4 : Pollack, "Rational Choice..", s.39.
[53] Jonsson ve Tallberg, s. 16.
[54] Eddie J. Girdner, **People and Power: An Introduction to Politics**, Literatür, İstanbul, 1996, s. 129.
[55] Peter A. Hall ve Rosemary C. Taylor, "Political Science and the Three New Institutionalisms", **Political Studies**, XLIV, no. 5, 1996, ss. 938.

Scharpf'e göre ise kurumlar, "*aktörlerin seçebileceği hareketleri şekillendiren ve yapılandıran kurallar sistemidir.*"[56] Bu bir anayasal düzen, bürokrasinin standart işleme prosedürleri ya da bir sendikanın yönetim geleneği olabilir.

Günlük dilde kurum denildiğinde daha çok, formaliteleri anayasa ile belirlenmiş; ordu, bakanlık, parlamento gibi devletin bir örgütü ya da organı akla gelir. Gerçekte ise terim çoğu kez, güç ve otorite arasındaki yerleşmiş, sağlamlaşmış resmi ilişki şekillerini kastetmekten öteye gider. Örneğin toplumlarda örf ve adetler gibi sosyal kurumlar da vardır. Yine toplum içerisinde farklı sosyal statüye sahip insanlar arasında nasıl bir ilişki olacağı bile, Hindistan'daki kast sistemindeki gibi kurumsallaşmış olabilir. Bir toplumda gençlerin yaşlılara saygılı davranma geleneğinin yerleşmesi de bir kurumsallaşmadır. Bu kurumlar, halkın kabulünü ve sadakatini sağlayabilmek için en başta din olmak üzere çeşitli sembollerle de süslenebilir.[57]

Tekrar geniş anlamına dönülürse, kurumların basitçe "kurallar" demek olduğu söylenebilir. Aslında tüm siyasal davranışlar da bu kurallara göre işler. Bazıları örneğin anayasalar gibi resmidir, bazıları ise kültürler, gelenekler gibi gayri resmidir, fakat kurumlar olmadan organize bir siyaset yapmak mümkün değildir. Kurumsalcılar da işte bu bahsedilen kurumları, onların oluşum ve değişim süreçlerini ve ayrıca kurumların davranışları ile diğer aktörlere nasıl etki edebildiklerini kuramsal olarak ele alanlardır.[58] Kurumsalcılar, en sade ifadeyle "kurumlar önemlidir." der. Kurumsallaşma da Jepperson'ın tanımıyla, "*kuralların soyut olmaktan somut olmaya doğru, yani oluşturucu*

---

[56] Fritz Wilhelm Scharpf, **Games Real Actors Play: Actor-Centered Institutionalism in Policy Research**, Westview Press, Boulder, 1997 s. 38.

[57] Girdner, ss. 129-130: Kathleen Thelen, "Historical Institutionalism in Comperative Politics", **Annual Review of Political Science**, 2, ss. 369-404: Awesti, s. 11 : Paolo Graziano ve Maarten P. Vink, **Europeanization: New Research Agendas**, Palgrave Macmillan, New York, 2008, s. 13.

[58] Sven Steinmo, "The New Institutionalism", **The Encyclopedia of Democratic Thought**, der. Barry Clark ve Joe Foweraker, Routlege, London, 2001, s. 1.

ve tekrarlanan ilişki kalıplarına dönüşmesidir."[59] Doğaldır ki, bu kalıplar nasıl zaman içerisinde oluşabilmekteyse, değişebilir ve hatta tamamen ortadan kalkabilir de.

ABD Senatosu'nun istikrarlı yapısını yorumlayabilme arzusundan doğan kurumsalcılığın geliştirilmiş hali olan yeni kurumsalcılık[60] da, dinamik ve hız kazanmış Avrupa kurumsallaşma sürecini ve onun kurumsal-ulusüstü karakterini yorumlayabilme arzusundan doğmuştur. AB kurumlarının artık kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarının ve ilaveten güçlü normatif rolünün olduğunu savunan bu yeni kurumsalcılık, iddialarını açıklayabilmek için, Avrupa ekonomik ve siyasi bütünleşmesi için kullanılan rasyonel ve inşacı kuramlardan da faydalanmayı seçmiştir. [61]

Kurumlar, uluslararası ya da uluslaraşırı problemlerin çözümünde gittikçe daha fazla başvurulur hale gelmişlerdir. Kurumların etki ve tercih edilirliği arttıkça da, siyaseten ve akademik olarak daha çok dikkat çekmeye başlamışlardır. Jacques Delors, Karl Heinz Narjes, Etienne Davignon, Arthur Cockfield gibi girişimci isimlerin kahramanı olduğu Avrupa kurumları ise, benzerleri arasından gün geçtikçe sivrilmiş, güçlenmiş ve yeteneklerini genişletmiştir. Bugün Avrupa Birliği'nin; Komisyon, Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı gibi ulusüstü kurumları ile tartışmasız şekilde, gelmiş geçmiş en kurumsallaşmış uluslararası/ulusüstü örgüt olduğu açıktır. Üstelik AB'nin bu niteliği her yeni kurucu antlaşma ile güçlenmeye devam etmektedir. Dolayısıyla kurumsalcılığın AB siyaseti ve bütünleşmesine sıkça ve başarı ile uygulanıyor olması anlaşılırdır.

---

[59] Ronald Jepperson, "Institutions, Institutional Effects and Institutionalization", **The New Institutionalism in Organizational Theory**, der. Walter W. Powell ve Paul DiMaggio, University of Chicago Press, Chicago, 1991, ss.143-163'den aktaran Neil Fligstein, "Fields, Power and Social Skill: A Critical Anaysis of the New Institutionalisms", **Center for Culture, Organizations and Politics**, UC Berkeley, s.8.

[60] Bundan sonra sadece kurumsalcılık olarak kullanılacaktır. Eski kurumsalcılık, uluslararası ilişkilerdeki savaş arası dönemin idealizmi ve uluslararası örgütlerin savaş sonrası çalışmaları ile temsil edilir. Artık yeni kurumsalcılıkta kurumlara çok daha geniş anlamda bakılır ve sosyal ve psikolojik konular da alana dahil edilmeye başlamıştır. Örgüt ve kurum terimleri ise birbiri yerine kullanılabilir hale gelmiştir. Bununla birlikte Rhodes gibi bazı yazarlar, iki kurumsalcılık arasında hiç bir fark olmadığını iddia eder ve "*yeni kurumsalcılık çok da yeni değildir*" der. Rod Rhodes, "The Institutional Approach", **Theory and Methods in Political Science**, der. David March ve Gerry Stoker, Palgrave macMillan, 1995, ss. 53-54: Jonsson ve Tallberg, s. 3.

[61] Kaarlejarvi, s.3.

1.2.1.4. Kurumsalcılığın Çeşitleri

Hall ve Taylor' a göre; rasyonel seçim kurumsalcılığı, tarihsel kurumsalcılık ve sosyolojik kurumsalcılık olmak üzere en az 3 çeşit kurumsalcılık vardır.[62] Bu üç kurumsalcı yaklaşım da kurumların önemli olduğu ve aktörlerin davranışlarını etkileyebildiği konusunda hem fikirdirler. Ancak bu noktadan sonra özellikle sosyolojik kurumsalcılık, rasyonel seçim kurumsalcılığının resmi kurallar üzerinden şekillendirdiği "kurum" tanımına, gayri resmi kural ve değerleri de ekleyerek inşacılara yaklaşır.

Bu üç çeşit kurumsalcılık arasında, yazarlar rasyonel seçim ile sosyolojik kurumsalcılık üzerinde net bir ayrıma gidebilirken, tarihsel kurumsalcılığın tam olarak ne olduğunu açıklamakta zorlanmaktadır. Tarihsel yaklaşım, hem rasyonellerin hesaplamalarından hem de sosyolojik kurumsalcıların kültürel kaygılarından alıntılar yapmakta ve hem değerleri hem de çıkarları önemli bulmaktadır. Dolayısıyla onun diğer iki yaklaşımdan tam anlamıyla ayrı olduğunu iddia etmek zordur. Hall ve Taylor'un da bu ayrımı rahat yapamadığı fark edilmektedir. Diğer iki kurumsalcılıktan alıntılarının çokluğu nedeniyle benzer çekinceyi Hay ve Wincott'ın da taşıdığı görülmektedir.[63] Zaten bu nedenlerle de, kurumların zaman içerisindeki değişimi ve etkileri üzerine başarılı analizlerine rağmen tarihsel kurumsalcılık, akademisyenler arasında diğer iki yaklaşım kadar ilgi çekmemiştir.

Rasyonel seçim kurumsalcılığı, mikroekonominin siyaset bilimine başarılı bir şekilde ithal edilmesi olarak görülebilir. Rasyonel ve tarihsel kurumsalcılık arasındaki temel fark aktörlerin rasyonel olup olmadığı üzerine değildir. Tarihselciler, aktörlerin çoğunlukla rasyonel davrandığını reddetmez ve rasyonel seçimciler de tüm davranışların kısa dönemli ekonomik çıkarlar tarafından belirlendiğini iddia etmez. Temel ayrım,

---

[62] Armstrong and Bulmer, sadece rasyonel seçim kurumsalcılığı ve tarihsel kurumsalcılık olarak ikili bir ayrıma gider ve sosyolojik kurumsalcılığı sosyal inşacılık olarak görür. Christer Jonsson ve Jonas Tallberg ise sosyolojik kurumsalcılık yerine normatif kurumsalcılık kullanır. Kenneth A. Armstrong ve Simon J. Bulmer, **The Governance of the Single European Market**, Manchester University Press, New York, 1998 : Hall ve Taylor, ss. 936-957.

[63] Colin Hay ve Daniel Wincott, "Structure, Agency, and Historical Institutionalism", **Political Stud**ies, Cilt. XLVI, no. 5, ss. 951-953.

tercihlerin nasıl ve nerede belirlendiği dairdir. Rasyonel seçimciler "*tercihlerin kurumlara gelmeden önce belirlendiğini"* söylerken; tarihselciler "*tercihlerin kurumların içerisinde şekillendiğini*" iddia ederler. [64] Yani tarihselcilere göre kurumlar sayesinde, rasyonellerin iddia ettiği gibi aktörlerin sadece önceden belirledikleri "çıkarlarına nasıl ulaşacaklarına dair stratejileri" değil, bizzat "bu çıkarların ne olduğu" da değişebilmektedir.

Kurumsalcılara göre kurumlar basitçe "*oyunun kurallarıdır*."[65] Rasyonel seçimciler işte bu oyunun ne olduğunu ve nasıl oynandığını anlamaya çalışır. Onlar genel olarak, siyasi davranış ve hareketlerin yasasını ortaya çıkarmaya çalışır ve bir kere bu yasalar keşfedilince de, aktörlerin davranışlarının önceden anlaşılabileceği modellerin yaratılabileceğine inanır.[66] Rasyonel seçim kurumsalcılığı ile hükümetlerarasıcılık, aktör çıkarlarının nasıl belirlendiği ve AB içerisindeki kurumların ne amaçla kurulduğu konusunda doğal bir fikir birliği içerisindedir. Yani hem kurumsalcı Scharpf ve Steinmo için hem de hükümetlerarasıcı Hoffman ve Moravcsik için kurumlar, kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan rasyonel aktörlerin açık ve bilinçli tercihleri sayesinde kurulmaktadır.

Rasyonel seçim kurumsalcılarına göre aktörler, önceden belirledikleri tercihlerini gerçekleştirebilmek için araçsal ve stratejik mantıkta hareket ederler.[67] Kurumlar da işte

---

[64] Christiansen de, AB'nin birey ve kimlikler üzerinde dönüştürücü etkisi (transformative impact) olduğunu iddia eder. Thomas Christiansen, Knud Erik Jorgansen ve Antje Wiener, "Introduction", **Social Construction of Europe**, der. Thomas Christiansen, Knud Erik Jorgansen ve Antje Wiener, Sage Publications, London, 2001, s. 2 : Bart Kerremans, "Institutionalism, Multi-Level Governance and the European Union's Actions in External Trade Negotions: Some Clues for Research", Workshop on "Decision-Making within International Organizations",April 6-11, 2001, **Institut d'Etudes politiques Grenoble**, s. 7 : Steinmo, s. 1 : Ben Rosamond, **Theories of European Integration**, Palgrave, 2000, s. 113 : Morris Fiorina, "Rational Choice and the New (?) Institutionalism", **Polity**, Cilt XXVIII, Number 1, Fall 1995. : Barry R. Weingast, Political Institutions: Rational Choice Perspectives", **A New Handbook of Political Science**, der. Robert E. Goodin ve Hans-Dieter Klingemann, Oxford, New York, 1996 : Ellen M. Immergut, "The Theoretical Core of the New Institutionalism", **Politics and Society**, March 1998, Vol 26. No.1.

[65] Joseph Jupille and James A. Caporaso, "Institutionalism and the European Union:Beyond International Relations and Comparative Politics", **Annual Review of Political Science**, 2, 1999, s. 431.

[66] Steinmo, s. 2.

[67] Hall ve Taylor, ss. 944-945 : Mark D. Aspinwall ve Gerald Schneider, "Same Menu, Separate Tables: The

bu stratejik mantığın ürettiği araçlardır. Aktörler, bu kurumlar sayesinde çıkarlarını daha iyi gerçekleştirebileceklerini ve hedeflerine daha rahat ulaşabileceklerini düşündükleri için onları kurarlar ve yaşatırlar. Dışarıda kalan aktörler de aynı şekilde, var olan o kurumlara, çıkarlarını daha iyi gerçekleştirip fayda sağlayabilecekleri düşüncesiyle dahil olmak isterler. Anlaşılacağı üzere rasyonel seçim kurumsalcıları kurumlara; işlevsel, araçsal ve faydacı yaklaşır. Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde bu tez de; Sırbistan'ın rasyonel seçim kurumsalcılarını doğrular şekilde hareket ettiğini savunmaktadır. Sırbistan, ileride detaylı şekilde açıklanacağı üzere; Avrupa'ya dönebilmek, savaşın yaralarını sarabilmek, ekonomisini düzeltebilmek ve kaybettiği itibarını geri kazanabilmek için kurum olarak Avrupa Birliği üyeliğini, "stratejik bir araç"[68] olarak görmektedir.

1.2.2. Devletlerin Bütünleşme, Egemenliğini Devretme ve Uluslararası Kurumları Yaratma Süreci

Uluslararası ilişkilerde rasyonel seçim kurumsalcılığı, daha önce kurumlarla ilgilenen neoliberal kurumsalcılık ile ortak görüşleri paylaşır. Anarşi altında işbirliğinin mümkün olmadığını savunan realist varsayımın aksine, neoliberal kurumsalcılar, realistlerin bu anarşik dünyasında bile işbirliğinin mümkün olduğunu ve uluslararası kurumların da buna yardımcı olabileceğini söyler. Teorisyenlerin bu konuda cevaplamaya çalıştığı bir soru vardır: "Ülkeler neden uluslararası taahhütlerine uymayı tercih ederler?" Rasyonel seçim kurumsalcılarının da kullandığı işbirliği ve rejim teorileri bu soruya şu cevabı verir: "Çünkü anarşiye rağmen ülkeler çoğu zaman uyumdan, uyumsuzluğa oranla daha kazançlı çıkar."[69]

Aktörlerin neden güvenli bir etkileşim için sabit ve istikrarlı modeller yaratmak istediği sorusu, doğal olarak kurumsalcıları yakından ilgilendirmektedir. Onlara göre,

---

Institutionalist Turn in Political Science and the Study of European Integration", **European Journal of Political Research**, Cilt 38. Number 1, 2000, ss. 10-11.

[68] Zaten Sırbistan'ın *AB'ye Üyelik İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde de, AB üyeliği açıkça, "stratejik bir hedef" olarak belirlenmiştir. National Strategy of Serbia for the.., Chapter 1.

[69] Xinyuan Dai, **International Institutions and National Policies**, Cambridge University Press, 2007, s. 20 : Pollack, "Rational Choice..", s.34.

devletin ötesinde bir yönetişim arayışı en başta, küreselleşen dünyada artık geleneksel formda kurulmuş devlet kurumlarının, karşılaşılan fırsat ve sorunları yönetmekte yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Belki bazı güçlü devletlerin, kontrol edemediği uluslaraşırı etkilerden bir dereceye kadar kendisini yalıtma şansı olabilir fakat artık en güçlünün bile diğerleri ile işbirliği yapmadan bu etkilerden fayda sağlaması mümkün değildir.[70] Yani zarar görmemenin belki başka çareleri bulunabilir fakat fayda sağlamak için diğer devletlerle ortaklık şart hale gelmiştir.

Karşılıklı bağımlılık ile ilgili liberal teorilerin temelinde, artan sınırlar arası mal, servis, faktör ve kirletici geçişinin uluslararası politikada dışsallıklar yarattığı iddiası yatmaktadır. Buna göre bir hükümetin yurt içindeki hedeflerini gerçekleştirebilmesi, diğer ülkelerin politikalarına da bağlıysa, ulusal politikalar karşılıklı bağımlıdır ve politika dışsallıkları oluşabilir.[71] Karşılıklı bağımlılıktan ve ülkeler arasındaki işlemlerin çok yüksek oranda artmış olmasından dolayı, ilgili ülkelerin ulusal politikalarındaki farklılık birbirlerinin verimliliğini düşürebilir. Dolayısıyla politikalarında koordinasyona gitmek ya da ortak politikalar yaratmak, daha çok verim ve tek taraflı politikalar üretmeye oranla iç politika üzerinde daha fazla kontrol sağlayabilir.

Karşılıklı bağımlılıktan kaynaklanabilecek negatif dışsallığa karşı hangi ülkenin ne kadar kırılgan olabileceği değişkendir. Kimi ülkeler kendi özerk politikalarını başarılı şekilde uygulayabilirken, kimileri ise politikalarında dışarıya çok bağımlı ve negatif dışsallıktan çok fazla etkileniyor olabilir. Örneklere bakıldığında, dışsallıklardan negatif etkilenenlerin işbirliği yapmaya daha istekli oldukları; bu negatif dışsallığı bizzat yaratanların ya da dışsallıklardan fayda sağlayanların ise kendi başlarına hareket etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. *"Karşılıklı bağımlılığın olduğu bir sistemde; iki ya da daha çok ülke, iç politikaları nedeniyle birbirlerine negatif dışsallık yaratıyorlarsa ve*

---

[70] Puchala, s. 325.

[71] Richard N. Cooper, "Interdependence and Coordination of Policies", **Economic Policy in an Interdependent World : Essays in World Economics**, MIT Press, Cambridge, 1988, ss. 292-293'den aktaran Andrew Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community : A Liberal Intergovernmentalist Approach", **Journal of Common Market Studies**, Cilt 31, No.4, December 1993, s. 485.

tek taraflı aldıkları önlemler yeterli olmuyor ya da çok maliyetli oluyorsa, işbirliği ya da koordinasyon için motivasyon oluşması kuvvetle muhtemeldir."[72] Sırbistan'ın, diğer Balkan ülkeleri gibi bu negatif dışsallıktan hem ekonomik hem de siyasi anlamda olumsuz etkilendiği açıktır ve bu olumsuzluğun da güçlü üyelik arzusunun oluşmasında önemli bir etken olduğu ileriki bölümlerde ortaya konacaktır.

1.2.2.1. Yurt İçi ve Yurt Dışı Kaynaklı Fayda/Maliyet Hesaplamaları

Birçok çağdaş uluslararası ilişkiler teorisi, devletlerin rasyonel olduğu varsayımına dayanır. Buna göre, devletlerin her koşuldaki hareketleri, daha önce belirlenmiş amaç ve hedeflere ulaşabilmeye yöneliktir. Devletler, elde edeceği fayda ya da kurtulacağı zarar oranına bağlı olarak birçok alternatif hareket tarzı arasından seçimini yapar. Ancak liberal hükümetlerarasıcılık ve rasyonel seçim kurumsalcılığına göre, realistlerin iddia ettiği gibi devletlerin tercihleri ve çıkarları önceden belirlenmiş ve sabit değildir. Bu çıkarlar, yurt içerisindeki farklı çıkar gruplarının siyasi etki için mücadeleleri sonucu tanımlanır.[73] Bu çalışmada Sırbistan'ın iç politikasına ve farklı çıkar gruplarının AB'ye bakışına önemli yer verilmesinin nedeni de budur.

Haas'a göre, "*bütünleşmenin yaratıcısı iyi Avrupalılar değildir aksine farklı farklı amaç ve çıkarlarını bütünleşme ile daha rahat gerçekleştirebileceklerini savunan ulusal gruplardır.*"[74] AB kuramları üzerine çalışanlar, Haas'ın ortak kimliği önemli bulduğunu bilir. Bununla birlikte Haas, Avrupa kurumları ile ortak kimlik tanımlamanın hiçbir zaman bütünleşmenin başlangıç noktası olduğunu iddia etmemiştir. Haas, değer ve anlayışları da çıkar kavramının içine dahil ettiğinden Weberyan anlamda yumuşak

---

[72] Moravcsik, "Preferences..", s. 486.
[73] Moravcsik, "Preferences..", s. 481 : Awesti, s. 4 .
[74] Haas, bütünleşme sürecinin, aynı uluslaşma sürecinde olduğu gibi elitler tarafından yürütüldüğünü söyler. Kendisini Avrupa ve kurumları ile tanımlayanların ve süreci destekleyenlerin, siyasi ve sosyal elitler arasında en yüksek düzeyde olduğuna şaşırmamak gerekir. Eurobarometre sonuçları da AB'ye yönelik elit desteği ve genel kamu şüpheciliği arasındaki büyük farkı ortaya koymaktadır. Jacqueline M. Spence, "The European Union: A View from the Top - Top Decision Makers and the European Union", **EOS Gallup Europe**, 1998, s.v: Haas, s. xiv.

rasyonel olarak da değerlendirilebilirse de, asıl vurguyu bütünleşmenin teknik ve pragmatik nedenlerle başlatıldığına yaptığı gözden kaçırılmamalıdır.

Bütünleşme sürecinde 1960'larda yaşanan ve yeni işlevselciliğin öngöremediği duraksamanın etkisiyle Hoffmann, ulus devletlerin demode olmadığını aksine inatla yerini korumaya devam ettiğini söylemiştir. Başta Fransız general De Gaulle'ün ve İngiltere gibi ülkelerin üyelik öncesi ve sonrasındaki hareketleri göstermiştir ki, devletler egemenliklerini AB merkezine kolayca kaptırmayacaklardır. Onlara göre devletler egemenlikleri konusunda çok tutuculardır ve hatta William Wallace'ın deyişiyle, "*yeni işlevselci yaklaşımların başarısı ancak ulusal hükümetlerin yaşam damarlarının Brüksel'e doğru kaydıklarını fark etmemelerine bağlıdır.*"[75] Ancak bu cümle bile yetki ve egemenlikte Brüksel'e doğru bir kayma ihtimalinin mümkün görüldüğünü göstermektedir.

Avrupa siyasi ve ekonomik bütünleşmesinde; Avrupa ulus devletleri ve onların ulusal ekonomik tercihleri hakkında en önde gelen rasyonel çerçeveyi Moravcsik çizmiştir. Moravcsik; rasyonel sosyal davranışların, ulusal çıkarların ve tercihlerin nasıl belirlendiğini oldukça detaylı ve başarılı bir şekilde açıklamıştır. Ona göre ulus devletler Avrupa bütünleşmesinde halen en büyük rolü oynamaktadır ancak artan Avrupa kurumsalcılığının da aşama aşama onları kısıtlamaya başladığı doğrudur.

1.2.2.2. Yurt İçerisinde Çıkarların Tanımlanması ve Uluslararası Müzakerelere Taşınması

Moravcsik'in savunduğu şekliyle, devletlerin rasyonel seçimleri ve uluslararası kurumlarla ilişkisi, Sırbistan'ın AB'ye üyelik tercihiyle ilgili oldukça açıklayıcı olabilmektedir. Buna göre; tercihlerin belirlenmesinin ilk aşamasında hükümet başkanları, içerideki aktörlerin çıkarları ile şahsi çıkarlarını harmanlayıp, ülkenin ulusal tercihini oluştururlar. Bu süreçte ülke içindeki en başta ekonomik olmak üzere; farklı siyasi, kültürel ve kurumsal çıkarlar birleştirilmeye çalışılır. Ulusal tercihlerin

[75] Pollack, "Theorizing..", s. 12.

belirlenmesinde doğaldır ki jeopolitik ya da ideoloji de önemlidir fakat ancak ikincil niteliktedir.[76] Sırbistan'da da devlet liderleri Koştunitsa, Cinciç ve Tadiç'in siyaset oluştururken hem kendi ideolojilerini hem de Sırp toplumundaki farklı çıkar gruplarının taleplerini dikkate alarak hareket ettikleri, ilgili bölümde gözler önüne serilecektir.

İkinci aşamada, yukarıda anlatılan şekilde belirlenen ulusal tercihler, AB düzeyindeki müzakere masasına getirilmektedir.[77] Üçüncü aşama ise karşılıklı taahhütlerin garantilenmeye çalışılmasıdır. Bu üçüncü aşama da oldukça önemlidir çünkü devletlerin uluslararası örgütlere bazı yetkilerini devretmeye razı olabilmesi; bir diğerini sınırlama, kontrol etme ve taahhütlerine bağlama şansına erişecek olmalarından kaynaklanmaktadır.[78]

"Ulusal tercih oluşturma teorisi" ve "devletlerarası stratejik etkileşim teorisi", Sırbistan'ın çıkarlarının yurt içindeki aktörler tarafından nasıl belirlendiği ve dışarıdaki aktörler tarafından da nasıl etki altında bırakılabildiği konusunu açıklamakta yardımcı olabilmektedir. Ulusal tercih oluşumu teorisi özünde liberalizmden esinlenir. Liberal uluslararası ilişkiler teorileri de, ulusal tercihlerin belirlenmesinde devlet-toplum ilişkilerinin önemine odaklanır. Buna göre farklı çıkarları olan ve etkileşim içinde olan bireyler ve sivil toplum kuruluşları gibi gönüllü ortaklıklar, medeni bir toplumun siyasi hayatındaki en önemli aktörlerdir. Aslında devletin siyaseti ve öncelikleri, ulusal hükümetlerin başındaki politikacılar tarafından belirlenir fakat bu politikacılar, yurt içi ve dışı toplum tarafından kimlik, amaç ve hareketlerinde ciddi şekilde kısıtlanırlar. Dolayısıyla ülkenin dış politikasındaki en temel etkiyi de; önemli sosyal grupların kimlikleri, çıkarları ve iç politikadaki göreceli nüfuzları yapar.

Yurt içerisinde, belirli bir dış politika kararı sonucu önemli oranda kazanç ya da zarara uğrayacak gruplar, karara nüfuz etmek için daha çok çaba gösterir. Örneğin

---

[76] Andrew Moravcsik, **The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastrciht**, Routledge, UK, 1999.

[77] Morten Egeberg, "The European Commission", **European Union Politics**, der. Michelle Cini, Oxford University Press, 2003, s. 135: Pollack, "Theorizing..", s. 15 : Moravcsik, "Preferences..", s. 517.

[78] Moravcsik, "The Choice..", s.9.

Sırbistan'daki ordu mensuplarının, hükümetin Lahey'deki savaş suçları mahkemesi ile işbirliği yapmaya karşı çıkması, ideolojik nedenlerin yanında orada yargılanma endişelerinden de kaynaklanmıştır. Yine grupların kimlik, çıkar ve nüfuzları yer, zaman ve konuya göre değişebilir. Bunu belirleyen ise muhtemel dış politika kararının hem içeride hem de dışarıda onlara ne kadar fayda ya da zarar getireceğidir. Uluslararası mahkeme ile işbirliğine karşı çıkan ordunun NATO ile işbirliği kararını orduya sağlayacağı faydalar nedeniyle desteklemesi bu çerçevede açıklanabilir. AB içerisinde gelecekte yapılması muhtemel işbirliklerinde de belirleyici faktör, ülkeler ve onların yurt içindeki sosyal gruplarının hesapladıkları net fayda ya da zarar olacaktır. Ancak uluslararası kısıtlamalar, toplumsal çıkarların belirlenişine bir şablon oluşturabilir ve bu da yine hükümetlerin tercihlerini etkileyebilir. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Savaş Suçları Mahkemesi ve uluslararası hukuk gibi etkenler; Sırbistan'ı insan haklarına saygı gösterme yönünde zorlamaktadır. Yine küreselleşen ve karşılıklı bağımlılık yaratan uluslararası sistemin, devletleri bölgesel bütünleşmeye zorluyor olması da, bir dış kısıtlama olarak görülebilir.

Sosyal grupların liderleri kimi zaman hükümete yetkilerini devreder, kimi zaman da onları kısıtlar. Hükümetlerin en temel amaçları görevlerinde kalabilmektir ve bu da demokratik bir toplumda ancak seçmenlerin, partilerin, çıkar gruplarının ve bürokrasinin desteği ile olabilir. Bu gruplar çıkar ve görüşlerini doğrudan ya da dolaylı olarak iç kurumlar ve siyasi temsil sistemi ile hükümete aktarırlar. "*Gruplar tercihlerini ifade eder, hükümetler de onları toplar*."[79] Bu süreç sonunda da devletlerin, uluslararası müzakere masasına getireceği ulusal çıkarları belirlenmiş olur. Miloseviç döneminde "Sırp ulusal sorunu" temel gündem konusuyken, 2000 sonrası Sırbistan'da seçmen, parti ve çıkar gruplarının birincil kaygısının ekonomik çıkarları ile ilgili olduğu açıktır. 2000 Ekiminden beri tüm Sırp hükümetleri, ekonomik çıkarları gerçekleştirmekteki en iyi aracın Avrupa Birliği ile yakın kurumsal ilişkiler kurmak olduğunu görmüşlerdir. Üstelik bu çalışmaya göre, aslında Sırbistan'da DOS ve DEPOS gibi muhalif ve Avrupa

[79] Moravcsik, "Preferences..", s. 483.

yanlısı hareketler sayesinde, Miloseviç döneminde bile bu yönde bir iç baskı oluşabilmiş ve bu baskı Miloseviç'in politikalarında değişikliğe gitmesine neden olabilmiştir.

Sırbistan'ın Avrupa bütünleşmesini desteklemesini sağlayan motivasyon unsurları, toplumun çeşitli kesimleri için farklılaşabilir. Örneğin federalistler, Avrupa bütünleşmesini ortak kimlik, kültür ve gaye çerçevesinde tarihi bir ideal olarak görürler. Dolayısıyla başka bir ciddi fayda getirmese bile sırf bu ideale ulaşmak uğruna bütünleşmeyi destekleyebilirler. Ya da tersine, milliyetçiler de, bağımsızlık ve egemenliklerini kutsal gördüklerinden, getirebileceği faydalara rağmen bütünleşmeye karşı durabilirler. Liberal ulusal güvenlik motivasyonu ise, ekonomi ve güvenliği bağdaştırır. Buna göre uluslararası kurumlar ve ekonomideki karşılıklı bağımlılık sayesinde, birbirleriyle savaş geçmişi olan bu demokratik devletler arasında barışçıl bir düzen kurulabilecek ve böylece çatışma tehdidi azalacaktır. Bu, kazan kazan prensibine dayanan çok ikna edici bir getiridir. Ekonomik çıkarlarla ilgili motivasyon ise bütünleşmenin getireceği ticaret ya da servisler ile ilgili ekonomik işlemlerin ülkeye sağlayacağı avantajlar ya da zararlarla bağlantılıdır.[80] Bahsi geçen üç motivasyon unsuru da Sırbistan'ın siyasi hayatında açıkça yer almaktadır ve özellikle milliyetçi kesimin duruşu bu çalışma açısından özel önem taşımaktadır.

Yurt içindeki önemli sosyal gruplar, hükümetlerinin uluslararası müzakerelerinde onu destekleyebilir ya da sınırlayabilir. Hükümetinin uluslararası müzakeresi sonucunda ortaya çıkan işbirliği kararı eğer ki güçlü grupların zararına ise, genelde tüm topluma net kazanç sağlıyorsa bile engellenecektir. Eğer ki alternatif politikaların net fayda ve maliyetleri belirsiz ya da önemsiz ise ve risk de düşükse, hükümetler üzerindeki grup kısıtlamaları azalır. Bu durumlarda hükümet yetkilileri müzakerelerde geniş bir seçme şansına sahip olur.[81] Aynı çerçevede bu çalışmada, Sırp ordusu ve Sırp Ortodoks Kilisesi gibi kurumların fayda/maliyet hesaplarına da, Avrupa'ya dönüş yolundaki hükümetler

[80] Moravcsik, "Preferences..", s. 484.
[81] James M. Buchanan ve Gordon Tullock, **The Calculus of Concent:Logical Foundations of Constitutional Democracy**, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1962, ss. 78-79 : Moravcsik, "Preferences..", ss. 487-488.

üzerinde nasıl bir kısıtlama ya da teşvik yaratabildiklerini gösterebilmek açısından yer verilmiştir.

Siyasi bir işbirliği kurmanın gruplara etkisi muğlak ve belirsizdir. Eğer ki mikroekonomik etki yaratması beklenmiyorsa; üretici ya da ticari gruplar siyasi işbirliği üzerine kararları etkileme konusunu neredeyse tamamen siyasi elitlere bırakırlar. Zaten siyasi işbirliğini haklı göstermek için genelde somut hesaplamalar yerine, Sırbistan ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, "Avrupa'ya dönmek" gibi sembolik ve ideolojik gerekçeler kullanılır. Siyasi işbirliğinin yaratacağı fayda ve zarar, ekonomik işbirliğinin yaratacağı fayda ve zarar kadar açık, hesaplanabilir ve net değildir. Durum böyle olunca yurt içi çıkar grupları ne şekilde lobi yapması gerektiğini bilemez ya da sürece tamamen ilgisiz kalır. Bu şekilde içeriden bir kısıtlama gelmeyince de, ulusal hükümetlerin ve önde gelen siyasilerin, ideolojik görüş ve inançlarını ya da kendi inandıkları ulusal çıkarları öne çıkarmaları kolaylaşır. Bu durumlarda kilit siyasetçiler ve onların inançları en önemli etken haline gelir.[82] Bu çalışmada Sırp siyasi elitlerinin politikalarının yanında ideolojik görüş ve inançlarına da sık sık değinilmesinin gerekçesi budur.

Genelde aday ülkelerin hükümetleri, yukarıda anlatılan fayda/maliyet hesaplamaları tamamlandığında, üyelik ile ilgili referanduma gidip, halkın çoğunluğunun iradesini kanıtlayarak sürece meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Henüz resmi bir açıklamaya rastlanmamış olsa da, aynı kaygılarla Sırbistan hükümetinin de, son aşamaya geldiğinde üyelik için bir referandum düzenlemesi muhtemeldir.

1.2.2.3. Uluslararası Antlaşmalara Uyum İle İlgili Fayda/Maliyet Hesaplamaları

Karşılıklı bağımlılığın gittikçe arttığı dünyamızın en belirleyici unsurlarından bir tanesi uluslararası antlaşmalardır.[83] Artık ülkeler antlaşmalar yoluyla birbirleri ile

---

[82] Moravcsik, "Preferences..", s. 494 : Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism and Integration : A Rejoinder", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 33, No. 4, December 1995, s. 612.

[83] Antlaşma kavramı ile genel olarak, uluslararasında hukukun kendilerine bu alanda yetki tanıdığı kişiler arasında, uluslararası hukuka uygun bir biçimde hak ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren ya da

çatışmayı sona erdirebilmekte, ticaret engellerini kaldırabilmekte, çevreyi korumaya yönelik önlemler alabilmekte ya da insan haklarına daha çok saygı gösterilmesini sağlayacak düzenlemeler getirebilmektedir. Yapılan bu antlaşmalara uyum, uluslararası işbirliğini sadece kısa dönemde etkilemekle kalmayıp, uzun vadede de, gelecek antlaşmalar için inanılırlık ve imkan sağlamaktadır. Dolayısıyla uluslararası antlaşmalara uymak, uluslararası işbirliği yapabilmek için bir ön koşul niteliğindedir.[84]

Uluslararası ilişkilerin geleneksel olarak baskın yaklaşımları realizm ve neorealizm, uluslararası kurumları hiç olmasa da, ikincil derecede önemli sayar. Bu yaklaşıma göre devletler taahhütlerine kendileri için uygun olduğu sürece uyarlar ve ihtiyaçlarına hizmet etmediği andan itibaren de bu taahhütlerine itaat etmemeye başlarlar.[85] Dolayısıyla kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen devletleri kısıtlamak açısından, uluslararası antlaşmaların ve kurumların etkili olması mümkün değildir.[86]

Eğer ki, realizm ve neo-realizmi de kapsayan rasyonel teorilerin bir kısmının iddia ettiği gibi, devletler ancak kendi çıkarına hizmet ettiğinde bir antlaşma yapmayı kabul edecek ya da buna uyacak ise o zaman başka bir soru ortaya çıkmaktadır. Uluslararası antlaşmaların hiçbir kısıtlayıcı etkisi yoksa ve uluslararası kurumlar da bu açıdan önemsiz ise, o zaman neden devletler bu konuda çoğunlukla sıkı müzakerelere girişirler? Bir başka deyişle, madem devletler çıkarları gerektirdiğinde o antlaşmalara uymamak konusunda rahattır ve üzerlerinde bu konuda bir kısıtlama yoktur, o zaman neden bu antlaşmanın koşullarını belirlemek için bu kadar çetin pazarlık yaparlar? İşte

---

sona erdiren yazılı irade uyuşması anlaşılmalıdır. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, I. Kitap, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara, 1999, s. 103.

[84] Xinyuan Dai, "International..", s. 13.

[85] Stanley Hoffman, "Obstinate or Obselete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe", **Tradition and Change**, Vol 95, No.3, Summer 1996, ss. 862-915: Andrew Moravcsik, "Negotiating the Single European Act: National Intrerests and Conventional Statecraft in the European Community", **International Organizations**, Cilt. 45, No. 1, 1991, ss. 19-56.

[86] Bknz: Hans Morgenthau, **Politics Among Nations**, Knopf, New York, 1948. : Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, McGraw-Hill, USA, 1979 : John J. Mearsheimer, "A Realist Reply," **International Security**, Cilt. 20, No. 1, Summer 1995, ss. 82-93.

bu konuda kurumsalcılar, neorealistlere karşı durup, uluslararası antlaşmalara dahil olmanın ülkenin kendi çıkar hesaplamalarını değiştirebileceğini iddia ederler.

Çevre gibi sınır aşan sorunlarda bu görüş daha da öne çıkar. Örneğin birçok ülkeden birden geçen bir nehrin kirletilmesini önlemek, uluslararası kolektif bir önlemi gerektirir. Bu durumda ülkeler, örneğin nehre atık bırakan fabrikalarına arıtma zorunluluğu getirmek gibi maliyetli bir işe, ancak diğer ülkelerin de aynısını yapacağına ikna olurlarsa rıza gösterirler. Taraflar kendi arıtma tesislerinin maliyetini öderken, diğer ülkelerin antlaşmaya uymayıp maliyete katlanmayacağından endişe eder çünkü diğerleri uymadığı takdirde hem boşuna harcama yapmış olacaklar hem de tüm ülkelerle beraber kirlilikten zarar göreceklerdir. Eğer ki gerektiğinde kurumun bizzat cezalandırma gücü yoksa bile, uluslararası kurumlar işte bu karşılıklılığı garantileyerek ülkelerin hükümlere uyumunu sağlayabilir. Çünkü karşılıklılık gereği bir ülkenin uyumsuz davranışı, diğerlerinin de uyumsuz davranmasına hak sağlayacağından ve bunun da tüm ilgili ülkelere zarar verici sonucu olacağından, tarafların hareketlerine otomatik bir sınırlama sağlanmış olur. Eğer ki kurum bir yaptırım mekanizması da yaratabildiyse, tarafların bir diğerinin antlaşmaya uymayacağına yönelik endişesi azalır, çıkar hesapları değişir ve iş birliği için daha motive edici ve güvenli bir ortam oluşur. Yani hükümetler yine çıkar analizini yapacak ve buna göre belirlediği tercihini uygulayacaktır. Fakat normalde diğerlerine güvensizliği nedeniyle, uygulamaktan çekineceği bir tercihini, kurumun getireceği güven sayesinde uygulamayı seçebilecektir. Bu açıdan uluslararası antlaşmalar ve kurumların hem bir kısıtlama hem de bir özgürlük getirdiği söylenebilir.

Yaratılacak olan uluslararası kuruma; izleme, uygulama ve uyuma zorlama mekanizması getirilirse, işbirliği ihtimali artabilir. Bu şekilde antlaşmalar inandırıcılık kazanır, taraflar için mahkumun ikilemi[87] durumu ortadan kalkar ve diğer ülkelerin antlaşmaya uyup uymayacağı endişesi azalır. Ancak bu konuda yetkili ulusüstü kurumun kurulması ile antlaşmalara sadakat seçeneği bir nebze de olsa ulusal hükümetlerin

[87] Bknz: Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999, ss. 401-406.

elinden alınmaktadır. Bu açıdan antlaşmalar sonucu kurulan kurumlar, ulusal hükümetlere hem güvence hem de risk getirmektedir. Herhangi bir hükümet için, diğer üyelerin kurallara uymayıp kendisine zarar verme ihtimali azalırken, o hükümetin de çıkarları gerektirdiğinde kurallara uymama şansı azalmaktadır.[88]

Devletler söz konusu kurumlara bazı yetkilerini devrederek, diğer devletlerin neler yaptığını öğrenmenin yanında neler yapıp yapamayacağı hakkında da bir öngörülebilirlik kazanmaktadır. Örneğin AB kurumlarının bu beklentileri karşılar şekilde, devletlerin taahhütlerine uyup uymadığını gözlemleme, raporlama ya da bildirme gibi işlevleri vardır. Bu çalışmanın konusu açısından da; AB'nin sağladığı inandırıcılık ve bağlayıcılık sayesinde Sırbistan'ın, üye devletlerin kendisine karşı taahhütlerine uyacağı konusundaki güveninin artacağı söylenebilir. Bununla birlikte kendisi de aynı şekilde üyeler tarafından kısıtlanmanın maliyetine katlanmak durumundadır. AB üyeleri için de, rasyonel olmayan kötü bir imaja sahip Sırp devletinin taahhütlerine uyma ihtimalini arttıracak olması nedeniyle kurumsal ilişki kurmanın fayda sağlayacağı değerlendirilebilir.

Taahhütlere inandırıcılık kazandırmak sadece ulusal hükümetlerin endişe konusu değildir. Hükümetler, diğer hükümetlerin taahhütlerini garantiye almak isterken, yurt içi aktörler de ulusal hükümetlerinin kendilerine karşı taahhütlerine uyacağını garantilemek için ulusüstü kurumlara üyeliği ya da yetki devrini destekleyebilir. Örneğin bir ülkedeki azınlığın ya da her hangi bir sektörün kendisine karşı taahhütlerini yerine getirmeyen hükümetinin, ulusüstü kurum tarafından yaptırıma uğrayabileceğini bilmesi, güven vericidir. Üstelik AB özelinde bu yönde işlev gören Adalet Divanı gibi organlar mevcuttur. Ya da daha önce iddia ettiğimiz gibi ulusüstü kurum mekanizmaları ile enformasyon zenginleşeceğinden ve buna ulaşım kolaylaşacağından, bir ülkede olup bitenlerin diğerleri tarafından da öğrenilme ve taahhütlere uyum yönünde baskı görme ihtimali artacaktır. Dolayısıyla kurumlar, yurt içi aktörlere güvence sağlarken, hükümetlere de bir kısıtlama getirmektedir.

[88] Moravcsik, "Preferences..", s. 512.

Devletlerin taahhütlerine uyumu, o ülkenin itibari açısından da önemlidir. Bir ülke, taahhütlerine uymamak ile özdeşleşir ve itibarını kaybederse, artık çıkarına olacak yeni antlaşmalar yapma şansını da kaybedebilir çünkü kaybettiği inandırıcılık yüzünden diğerleri ona güvenmeyecek ve onunla antlaşma yapmayı anlamsız bulacaklardır. Bu nedenle Miloseviç gibi irrasyonel tanınan lider bile, yurt içinden ve Bosnalı Sırplardan gelen sert muhalefete rağmen Dayton Anlaşmasındaki taahhütlerine bağlı kalmak için elinden geleni yapmıştır.

Ülkelerin, uluslararası antlaşmalardan doğan taahhütlerine uymamaları sonucu itibarlarını kaybetmeleri ancak bu uyumsuzluğun gözlemlenebiliyor olması ile mümkündür. Eğer bunu kontrol eden bir mekanizma yok ise, ya da anlaşılması mümkün değil ise o zaman ülkeleri uyumsuzluktan caydıracak fazla bir şey olmayabilir. İşte uluslararası kurumlar üyelerin bu taahhütlerine uyup uymadığını gözetler ve ifşa ederler. Böylece ülkelerin itibarına etki ederler ve daha ötesi diğer üyelere de farkındalık sağladıkları için misilleme için meşru gerekçe sağlarlar.[89] Görüldüğü üzere itibar ve inandırıcılık noktasında da RSK, LAH ile ortak görüştedir ki bunlar da Sırbistan'ın eski itibarını kazanmak istediğini iddia eden bu çalışma açısından oldukça önemlidir.

1.2.2.4. Egemenlik Devri İle İlgili Fayda Maliyet Hesaplamaları

Moravcsik, ulusüstü kurumların hükümetlerarasıcılığın antitezi olduğu görüşüne karşı çıkar. Yazar, hangi uluslararası kuruma girilirse girilsin, ülkelerin belirli çıkarlar karşılığında bir kısım özerkliğinden feragatte bulunduğunu kabul eder. Bu ulusüstü yapının ne kadar özerk olduğu ise tamamen ulusal hükümetlerin ne kadar egemenlik devri yapmak isteyeceğine bağlıdır.

[89] Dai, "International..", ss. 22-23, 106: Pollack, "The New Institutionalisms and European Integration", s. 142: Robert O Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton University Press, Princeton, 1984, s. 106.

Rasyonel seçim kurumsalcıları, doğaldır ki kurumlara işlevsel bir mantıkla yaklaşır.[90] Onlara göre, devletlerin rasyonel aktörler olarak, ulusüstü organizasyonlara egemenlik transferine razı olmalarının temel nedenleri; birbirlerini uluslararası antlaşmalara bağlamak ve bu ulusüstü aktörün hız ve uzmanlığından faydalanmaktır. Siyaset yapmanın işlem maliyetinin azaltılması da oldukça önemli bir motivasyon unsurudur.[91]

Lindenberg bütünleşmeyi, "*milletlerin, dış ve iç politikalarını, diğerlerinden bağımsız şekilde yürütebilme yeteneğinden fedakârlık edip, ortak karar almaya ya da karar verme yetkisini merkezi kurumlarla paylaşmaya yönelmesi*."[92] olarak görür. Martin ve Simmons bunu, kendi çıkarını düşünen aktörlerin, ortak hareket ederek faydalarını azamiye çıkartabileceklerini fark etmeleri ile açıklar.[93] Aktörlerin, bu kurumlara yetki devri yaparak sahip olduğu kontrol gücünü azaltması, rasyonel ve kasıtlı olabilir. Zaten Avrupa Birliği'ne giden süreç de ilk başta, ülkelerin belirli alanlardaki kontrol güçlerini kendi rızalarıyla devretmeleri ile başlamıştır. Kerremans'a göre bu devir, kontrol gücünü teslim ederek aslında daha fazla kontrol gücü elde etmek ile ilgidir.

Devletler, Komisyon ya da Adalet Divanı gibi belirli kurumlara, nitelikli oy çoğunluğu sistemini kabul ederek bir kısım egemenliğini devreder ya da onu kullanma yetkisi (delegate-pool) verir. Aktörlerin eskiden kendisine ait olan yetkileri, uluslararası bir kurum ile paylaşması ya da ona devretmesi tasarlanan ve tasarlanmayan sonuçlara yol açabilir. Örneğin AB içerisinde bir devletin her hangi bir politika konusunda, nitelikli çoğunluk oyunu kabul etmesi, ileride beklenmedik şekilde kendisinin istemediği kararların alınmasına yol açabilir. Hatta devlet bu kararları uygulamak zorunda da

---

[90] Awesti, s. 11.

[91] Pollack, "Theorizing..", s. 17-18 : Pollack, "The New Institutionalisms and European Integration, s. 142 : Gary Marks, "An Actor-Centered Approach to Multi-Level Governance" **The Regional Dimension of the European** Union, der. Charlie Jeffery, Frank Cass, London, 2001, s. 28'den aktaran Awesti, s. 13.

[92] Leon N. Lindberg, **The Political Dynamics Of European Economic Integration**, Stanford University Press, Stanford, 1963, s. 119, http://www.palgrave.com/politics/pdfs/14039_41041_11_Ch5.pdf (01.05.2009)

[93] Lisa L. Martin, Beth A. Simmons, "Theories and Empirical Studies of International Institutions", **International Organization**, 52, 4, Autumn 1998, s. 745.

kalabilir. Bununla birlikte aktör, nitelikli çoğunluk sistemi ile normalde elde edemeyeceği faydalar da elde edebilecektir. Bu devlet diğer üye devletlerle anlaşarak, başka bir devlete normalde kabul etmeyeceği bir kararı uygulatabilir. İşte bu noktada devletler yine rasyonel aktörler olarak fayda maliyet hesaplamalarını yaparlar ve hesapları sonucunda "tasarladıkları faydanın", "tasarlayamadıkları risk maliyetlerini" göze alabilecek kadar yüksek olduğu kanaatine varırlarsa, nitelikli çoğunluk sistemine razı olurlar.[94]

Jachtenfuchs, üye devletin anayasal geleneği ile AB'ye egemenlik devrinin derecesine yönelik tercihleri arasında doğrudan bağlantı olduğunu iddia etmektedir. Ona göre üye devletlerden örneğin Almanya gibi federal şekilde organize olmuş olanlar, zaten kendi içerisinde egemenlik paylaşımına alışkın olduklarından, AB içerisinde de ulusüstü yapının getireceği egemenlik paylaşımından daha az rahatsız olmaktadırlar. İngiltere gibi paylaşım konusunda daha cimri olan üniter devletler ise AB'nin ulus üstüleşmesine karşı çıkmaktadırlar.[95] Bununla birlikte, bu iki ülke arasında AB'nin ulusüstü niteliklerine sadakat konusunda ise enteresan bir farklılık vardır. Ulusüstücülüğe karşı çıkan İngiltere'nin ulusüstü nitelikteki AB hukukuna ve düzenlemelerine uyum düzeyi en tepedeyken, ulusüstücülüğü destekleyen Almanya'nın ulusüstü kararlara uyum düzeyi ancak ortalarda bir yerlerdedir.[96] Çalışmanın konusu açısından bakıldığında, Sırbistan'ın neredeyse 100 yıl boyunca, bir başka deyişle 1918'den beri dört federal devlet tecrübesi yaşamış olmasının, AB içerisindeki egemenlik paylaşım sistemine görece daha kolay adapte olmasını sağlayacağı söylenebilir. Bununla birlikte, Sırbistan'ın uluslararası hukuka, Sırp toplumunun da kurallara uyum ile ilgili sicili çok parlak değildir.

---

[94] Kerremans, s.10.

[95] Thomas Risse, "Neo-Functionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration" , The Disparity of European Integration. Revisiting Neofunctionalism in Honour of Ernst B. Haas, **Special Issue of the Journal of European Public Policy**, s. 10 : Judy Batt, "The Question of Serbia", **Institute for Security Studies**, Chaillot Paper, No. 81, August 2005, s. 21.

[96] Risse, "Neo-Functionalism..", s. 10.

Birçok alanda egemenlik devrine gidebilmişken, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın halen hükümetlerarası nitelikte kalmış olması, yeni işlevselcilerin alçak politika yüksek politika ayrımını ve güvenlik gibi yüksek politika alanlarının ulusüstüleşemeyeceği öngörüsünü doğruluyor gözükmektedir. Bununla birlikte hangi noktada alçak politikanın bitip yüksek politikanın başladığı kısmen belirsizdir. Yüz yıllardır devletlerin en önemli egemenlik göstergelerinden bir tanesi kendi parasını basmak ola gelmiştir. Fakat AB'nin kurulmasıyla üye devletler, 1999'dan beri kendi para birimlerinden vazgeçip, Ekonomik ve Parasal Birlik çerçevesinde Avro kullanmaya başlamışlardır. Yine iç güvenlik konusu, kendi vatandaşına karşı güç kullanma tekelini de içerdiğinden aslında devlet egemenliğinin en önemli alanlarından bir tanesidir. Ancak bu önemine rağmen AB üyeleri, Maastricht antlaşmasından itibaren iç güvenlik ve adalet işlerinde de ulusüstücülüğe doğru ilerleyebilmişlerdir.

Realistlerin, Avrupalı devletlerin güvenlik ve savunma ya da barış ve savaş meselelerinde egemenliklerini devretmeye hazır olmadıklarına yönelik iddiası her zaman doğru değildir. Her ne kadar hükümetlerarası bir örgüt olsa da, hemen tüm AB üyelerinin NATO üyesi de olduğu, NATO'nun tamamen bütünleşmiş bir askeri yapıya sahip olduğu ve gerektiğinde örneğin bir Alman askerin, Amerikalı ya da İngiliz komutanın emrinde savaşıp hayatını kaybedebildiği unutulmamalıdır. [97]

Dış güvenlik ve dış politika kararlarının neden hükümetlerarası kalmış olabileceğine dair bu çalışmanın ulaşabildiği tek empirik çalışma Koenig'e aittir. İlginç şekilde, araştırmada varılan sonuç yine federal devletlerin dış güvenlikte egemenlik devrinden fazla rahatsız olmuyorken, üniter devletlerin bu konuda daha fazla rahatsız olduğudur. Yani ulusüstücülüğü destekleyen devletler, dış güvenlik konularında da ulusüstücülüğe daha yatkın gözükürken, hükümetlerarasıcılığı destekleyenler yine bu konuda da hükümetlerarasıcı yaklaşım sergilemektedir. Yukarıda federal ve üniter devletlerin yaklaşım farkı açıklanırken bahsedildiği gibi, daha önce farklı yönetimler arasında egemenliğin devredilebiliyor olmasına alışkın olan federal devlet elit ve halkı,

[97] Risse, "Neo-Functionalism..", s. 11-13.

buna alışkın olmayan üniter devlet elit ve halkına göre egemenlik devrine daha sıcak bakabilir.[98] Dolayısıyla ulusüstücülük hükümetlerarasıcılığa tercih edilmeye başlanmışsa, zamanla bu savaş ve barış konularını da içerecek hale gelebilir. Yeni işlevselci ve sosyal inşacılığın temel terimleri ödünç alınacak olursa bu, "düşünsel taşma" [99] (ideational spill-over) olarak da adlandırılabilir. Çalışmanın konusu açısından ileride anlatılacağı üzere, Sırbistan'ın federal devlet tecrübesi ve tarafsız statüsüne rağmen şimdiden uluslararası barış operasyonlarına katılmakta ve Avrupa ile dış politika konularında ortak hareket etmekteki istekli görüntüsü, üyelik durumunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında sorunlu bir tavır içerisinde olmayacağını düşündürtmektedir. Nitekim Sırbistan da Avrupa Birliği'ne bu şekilde bir imaj vermeye çalışmaktadır.

1.2.2.4. Ekonomi İle İlgili Fayda/Maliyet Hesaplamaları

AB bütünleşmesine yönelik kamuoyu desteğini araştıran çalışmalar, en başta sosyoekonomik statülerin ve sübjektif ekonomik algıların belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Hooghe ve Mark'ınki[100] gibi kimliği de ekonomik çıkarlar kadar önemli bulan çalışmalar olsa da, ekonomi odaklı rasyonel seçim ve faydacı modellerin literatürdeki merkezi konumu tartışılmazdır.

Ekonomik karşılıklı bağımlılık, devlet tercihlerinin belirlenmesindeki başlangıç noktasıdır.[101] Bütünleşme de gittikçe artan bu ekonomik karşılıklı bağımlılığa karşı modern refah devletinin bir cevabıdır. Avrupalı devletler, ekonomik karşılıklı bağımlılık ile baş edebilmek için, "*müzakereli siyasi işbirliği*"ne girişmiştir ve AT de bu amaçla dizayn edilmiştir.[102] Moravcsik bu konuda "*Avrupa bütünleşmesi, küresel ekonominin yapısına bir karşılık olarak; birincil olarak ticari, ikincil olarak da makroekonomik*

---

[98] Mathias Koenig-Archibugi, "Explaining Government Preferences for Institutional Change in EU Foreign and Security Policy", **International Organization**, 58, Winter 2004, s. 137.
[99] Risse, "Neo-Functionalism..", s. 14.
[100] Liesbet Hooghe ve Gary Marks, "Does İdentity or Economic Rationality Drive Public Opinion on European Integration?", **Political Science and Politics**, 37,3, 2004, ss. 415–420.
[101] Risse, "Neo-Functionalism..", s. 9.
[102] Moravcsik, "Preferences..", ss. 473-474.

hedefleri çerçevesinde ekonomik çıkarlarını kovalayan ulusal liderlerin, rasyonel seçimleri sonucu gerçekleşmiştir. Bu çıkarlar uyuştuğu zamanlarda da bütünleşme daha ileriye gitmiştir."[103] demektedir.

Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün, Ortak Tarım Politikası'nın ancak kendi çıkarlarına uygun şekilde kurulmasına razı olduğu ve bunu sağlayana kadar da kurumu felç ettiği, Avrupa Birliği ile ilgili çalışanların bildiği bir hikayedir. Bu süreç ile ilgili olarak Moravcsik, bütünleşmede ulusal ekonomik çıkarların önceliğini kanıtlamak için bizzat General'in *Hatırat*'ına atıf yapmaktadır: "*Refah... Kamunun en temel kaygısı ve ilgi konusudur. Hiçbir hükümet bu gerçekliği yok sayamaz. Tüm hareketlerimde ekonomik ve sosyal problemleri ön planda tutmuşumdur.*"[104]

AB'nin kalbinde iç pazarı yatar. Şirketlerin ticari liberalizasyondan nasıl etkileneceği de esasen iç ve dış pazarlardaki rekabetçilik düzeyine bağlıdır. İthal rekabetçi (import competing) sektörler ile düşük kar ve büyüme oranına sahip şirketlerin hükümetlerine daha fazla dış koruma için baskı yapması kuvvetle muhtemeldir.[105] Bu çerçevede, Sırbistan-Karadağ'da olduğu gibi, ekonomik sektörlerin dış pazarlara yönelik çatışan çıkarları, bir devlet birliğinin sona ermesine bile yol açabilir.

Rasyonel seçim kurumsalcıları, "*devletler aslen en çok özerklik konusunda hassas olmakla beraber, diğer devletlere karşı özerklik hassasiyetleri, kendi toplumlarına yönelik olandan daha fazla değildir*" der. Örneğin Mattli'ye göre, ülkeler hem iç hem de dış özerklik endişelerini harmanlamaktadır. Devlet liderleri, bütünleşmenin özerklik maliyetine ancak siyasi gücünü devam ettirmesine yarayacaksa katlanır. Hükümetin yeniden seçilmesi, ekonomik performansı ile çok yakından bağlantılı olduğundan, liderler bütünleşme ile ciddi bir ekonomik fayda sağlanacağına

[103] Moravcsik, **The Choice..**, s. 3.
[104] Moravcsik, **The Choice**.., s. 197.
[105] Moravcsik, "Preferences..", s. 489.

inanıyorlarsa bütünleşme lehinde karar verirler.[106] Sırp liderler ve kamuoyunun, kutsal gördükleri Kosova'yı kendilerinden kopartmalarına rağmen Avrupalı devletler ile bütünleşme arzusunu devam ettirmesinde, bu ekonomik çıkar beklentisi büyük rol oynamaktadır. Çalışmanın ileriki bölümlerinde Sırbistan'ın bütünleşmeden nasıl bir ekonomik fayda beklediği ve bunun iç ve dış politikalarında nasıl değişikliklere yol açtığı açıkça ortaya konmaktadır.

1.2.3. Devletlerin Uluslararası Kurumları Yaratma Yahut Onlara Katılma Kararında Müzakere Süreci

Avrupa Birliği'nde hükümetlerarası işbirliği, gönüllülüğe dayanır. Gönüllülük ile kasıt, hiçbir üyenin herhangi bir antlaşmayı kabul etmesi için askeri ya da ekonomik tedbirler ile tehdit edilemeyeceğidir. Demokratik devletler riskten uzak durmaya çalışır ve bir silahlı çatışmanın yaratacağı kesin olan yüksek maliyeti kabullenmek istemez. AB ülkeleri için üyelerden biriyle savaşmak ya da ona karşı savaşanlarla ittifak kurmak, neredeyse akla bile gelmeyecek kadar düşük bir ihtimaldir. Ayrıca birbirine bağımlı bu üyelerin, bir diğerini anlaşmaya zorlamak için ekonomik yaptırımlar uyguladığı örnek sayısı da yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla pazarlıklarda, üyelerin anlaşmaya varmak için zorlayıcı önlemler almadığı ve uzlaşmanın zorunlu olduğu bir yöntem izlenmektedir.[107]

Diğer yurt içi gruplara kıyasla hükümet üyelerinin, uluslararası müzakerelerle ilgili siyasi ve teknik enformasyona erişimleri daha fazladır ve bu avantajdan da faydalanırlar. Bununla birlikte, ulusüstü aktörler de, bazı etkili yurt içi aktörleri seçip, onlara normalde ulaşmaları zor enformasyonu sunup, onları güçlendirebilir ya da ortak

---

[106] Walter Mattli, **The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond**, Cambridge University Press, UK, 1999, s. 13, 51, 57.

[107] 2005 yılında hazırlanan Sırbistan'ın *AB'ye Üyeliği İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde de AB'nin gönüllü işbirliğine dayanan yapısı, Sırbistan'ı AB'ye katılmaya teşvik eden faktörlerden birisi olarak sayılmaktadır. Ancak doğaldır ki liberal kapitalist ülkeler arasında herhangi bir antlaşmaya katılmama durumunda, antlaşma ile ilgili konulardan dışlanma ve yola onsuz devam etme gibi tehditler söz konusu olabilmektedir. National Strategy of Serbia for the.., Chapter 1. : Rafael Biermann, "Robert Schuman's Perspective of Peace and Stability Through Reconciliation: A Legacy of Continuing Actuality also for the Balkans", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Güz 2001, s. 51.

hareket için onla ittifak yapabilir.[108] Avrupa Komisyon'un, demokratik devrim süreci ve sonrasında Sırbistan'daki Sivil Toplum Kuruluşları ile kurduğu yakın temas da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

1.2.3.1. Bütünleşmek Dışında bir Alternatifin Varlığı ya da Yokluğunun Etkisi

Müzakerelerde tarafların anlaşabilmesinin önemli koşullarından bir tanesi, işbirliği yapmanın, diğer alternatif kararlara göre daha çok fayda getirecek olmasıdır. Herhangi bir ya da daha fazla ülke için işbirliği yapmaktan daha arzu edilebilir bir politika alternatifi varsa, o ülkeler anlaşmamayı tercih edecektir. Örneğin taraflardan bir tanesinin eş değer ya da daha iyi bir alternatifi varsa, diğerlerini "anlaşmamakla" tehdit edebilir ve rasyonel hükümetlerin pazarlık gücü denilen şey de budur. Ülkenin alternatifleri ne kadar fazla ve iyiyse, pazarlık payı o kadar artacaktır. İyi alternatifi olan taraflar, müzakerelerde kendisine uygun olmayan anlaşmalara razı olmayacaklardır fakat daha iyi bir alternatifi olmayan taraflar, belirli bir dereceye kadar feragatte bulunabilirler.[109] Bu çalışmada, Sırbistan için Avrupa ile bütünleşmekten daha iyi bir alternatif olmadığı değerlendirilmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı Tadiç de bu yönde beyanatlar vermektedir.

Tarafların pazarlık gücüyle ilgili olarak ticarete bağımlılık en önemli faktörlerden bir tanesidir. Pazarlık eden ülkelerden birisi, diğer pazarlıkta bulunanlara oranla dış ticarete daha az bağımlıysa, dolayısıyla bu işbirliğinin yaratacağı etkiyi diğerleri kadar hissetmeyecekse, daha fazla pazarlık gücüne sahip olacaktır. Sırbistan'ın AB ile ticarete bağımlılığı % 50'den fazla olduğundan bu anlamda pazarlık gücünün oldukça düşük olduğu söylenebilir. Pazarlıklarda; büyük, zengin ve göreceli olarak kendine yetebilen

[108] Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism..", s. 623.

[109] Parasal Birlik müzakereleri yapılırken, Almanya'nın alternatiflerinin ya da mevcut durumu sürdürmeden sağladığı faydanın, diğer ülkelere oranla daha fazla olduğundan bahsedilebilir. O yüzden de kuramın iddia ettiği gibi Almanya, antlaşmanın kendi koşullarına en uygun şekilde çıkmasını sağlayabilmiştir. Müzakereler sonucunda para birliğinin Almanya'nın düşük enflasyon standartlarına uyumlaştırılmasına karar verilmiştir, çünkü diğer türlü ekonominin lokomotifi konumundaki Almanya'nın mevcut kurumsal statüsünden vazgeçmesi anlamsız olacaktır. Almanya'nın hayır dediği bir para birliği kararının çıkması ise tabi ki mümkün olmayacaktır. Moravcsik, "Preferences..", s. 500-501.

ülkelerin hükümetleri, şüphesiz ki daha küçük, zayıf ve fakir komşularına karşı daha güçlü olacaklardır, çünkü işbirliğinden büyük ihtimalle göreceli olarak daha az fayda sağlayacaklardır. Dolayısıyla antlaşmanın şartları üzerinde daha uzlaşmaz durma imkanına sahip olacaklardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde de Sırbistan'ın küçük ve fakir bir ülke olarak yüksek pazarlık gücüne sahip olmadığı söylenebilir. Ancak Sırbistan'ın güvenlik ve istikrar faktörünü gündeme getirerek pazarlık gücünü arttırabildiğini belirtmek gerekir.

1.2.3.2. Alternatif bir Bütünleşme Hareketinin Varlığı ya da Yokluğunun Etkisi

Bazı durumlarda anlaşma yapmanın en iyi alternatifi anlaşmamak ya da tek başına yoluna devam etmek değil, bazı devletlerin dışlandığı başka bir alternatif koalisyon kurmak olabilir. Böyle olunca anlaşmaya razı olmaz ise dışlanmakla tehdit edilen ülkelerin, mevcut koalisyona karşı iyi bir alternatif koalisyon imkânı varsa, pazarlık güçleri artmaktadır. Toplamda daha büyük bir pazar gücü söz konusu olacağından, birden fazla ülkenin alternatif koalisyon kurma tehdidi, tek bir devletin anlaşmaya katılmama tehdidinden daha etkili olmaktadır. Örneğin bir serbest ticaret antlaşması, dışarıda kalanlar için negatif dışsallık yaratabilir. Antlaşma; yatırım, kredi, ticaret, siyasi etki ya da pazar güvenine yön değiştirteceği için, askeri ya da ekonomik bir zorlama olmasa dahi diğer ülkeler dışarıda kalmak istemeyebilir. Alternatifleri yoksa negatif dışsallık riski altındaki ülkeler, mevcut durumlarından bile daha az fayda sağlayacakları bir ortaklığa dahil olmak durumunda kalabilirler, çünkü olmadıkları taktirde dışsallığın olumsuz etkileri antlaşmanın getireceklerinden de kötü sonuçlar doğurabilecektir. Sırp hükümet yetkililerin, kamuoyunu AB'ye katılmamanın maliyeti konusunda sıkça uyarması da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Tek Avrupa Senedi'nin müzakereleri aşamasında yaşanan bir olay, yukarıda anlatılanlara açıklık getirebilir. Müzakerelerde, Fransız ve Alman hükümetleri, kamu önünde İngiltere'yi gerekirse onsuz yollarına devam etmek konusunda tehdit etmiş ve İngiltere de dışarıda kalmanın, başta AB karar makamlarında etkisiz kalması olmak üzere birçok negatif sonuçları olabileceğini düşünerek, nitelikli çoğunluk oyu sistemini

kabullenmek durumunda kalmıştır. Reform, hemen hemen tüm diğer üyelerin çıkarına olduğundan ve İngiltere'nin de daha iyi bir alternatifi olmadığından, tehdit inandırıcı olmuş ve işe yaramıştır. Ancak bazen alternatif koalisyonlar, dışlanan devletler için yeteri kadar negatif dışsallık yaratmayabilir. Hatta dışlanmak kimi zaman da pozitif bir dışsallık getirebilir ve bu da işlerin tersine dönmesine yol açabilir. Örneğin AB'de olduğu gibi serbest ticaret garantilenmişse, düşük sosyal standartlara sahip ülkeler, ortak yüksek standartlar üzerine anlaşmaktansa, kendi başlarına hareket etmeyi yeğleyebilirler. Bu, İngiltere'nin Maastrciht'te sosyal politikanın dışında kalma tercihine karşı, dışlama tehdidinin neden etkisiz kaldığı hakkında fikir verebilmektedir. İngiltere'nin Avrupa pazarından dışlanması mümkün olmadığından, AB'nin sosyal politikadaki standardına katılmaması, mallarının sosyal maliyetinin düşmesini ve daha rekabetçi hale gelmesini sağlamıştır. Görüldüğü üzere bir önceki örnekte dışsallık İngiltere'yi yönlendirebilmiş fakat ikinci örnekte bunu başaramamıştır.

AB politikalarının üye olmayan ülkelere negatif dışsallık yaratması durumunda, bu ülkelerin üye olmak istemesi ve bu yönde ortak standartlara uyum için ödün vermeye daha hazır olması beklenir. AB politikalarının üçüncü ülkeye yönelik etkisi pozitif dışsallık ise aksine üye olmayan ülkeler kendi yollarını izlemeyi tercih edeceklerdir çünkü kuruma üye olup, ortak politikalara uyum için ödünler vermenin bir anlamı olmayacaktır.[110]

Sırbistan'ın kendi başına ya da örneğin diğer üye olmayan Balkan ülkeleri ile alternatif bir koalisyona gitme tehdidinin, söz konusu ülkelerin küçük pazarları ve fakir ekonomileri nedeniyle, pazarlık gücünü arttırması mümkün görünmemektedir. AB'ye alternatif başka bir koalisyon ise şu an için mümkün gözükmemektedir. Rusya yanlısı ve Batı karşıtı Sırp partilerin seçmenleri[111] bile Sırbistan'ın AB üyeliğini savunmaktadır.

---

[110] Moravcsik, "Preferences..", ss. 503-504 : Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism..", s. 612 : Frank Schimmelfennig, "Liberal Intergovernmentalism", **European Integration Theory**, der. Antje Wiener ve Thomas Diez, Oxford University Press, 2004, s. 86.

[111] Srbobran Branković, "EU na srpskom politickom jelovniku"/EU on Serbian Political Menu/, **Evropski forum**, 1, http://www.becei.org/EF0105/SBrankovic0105.htm (05.09.2010)'den aktaran Slaviša Orlović,

Yine Avrupa bütünleşmesi, Sırbistan'a her hangi bir pozitif dışsallık getirmemekte aksine negatif dışsallık yaratmaktadır. Dolayısıyla Sırbistan'ın dışarıda kalmak tehdidi ekonomik anlamda bir etki göstermeyecektir. Bununla birlikte Balkanlar'dan kaynaklanan güvenlik ve istikrarsızlık tehdidi, AB üyelerini, Sırbistan'ın dışarıda kalma tehdidine karşı daha hassas kılmaktadır.

1.2.4. Uluslararası Kurumların Önemi ve Etkisi

Daha önce bahsedildiği üzere, geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinde devlet merkezli bakış hakimdir ve buna göre devletler dünya politikasında tek olmasa da en önemli aktörlerdir. Bu çerçevede devletleri tek güçlü aktör olarak kabul etmelerinden dolayı bazı rasyonel seçim kurumsalcıları, uluslararası kurumların egemen davranışları nasıl etkilediğiyle ilgilenmemiştir. Halbuki devletlerin tek aktör olduğu düşüncesi gittikçe zayıflamakta ve devlet dışı aktörlerin uluslararası meseleleri etkileyebildiğine dair çalışmaların sayısı artmaktadır. Keohane gibi devlete odaklanmış teorisyenler bile, artık devlet dışı aktörlerin önemini kabul etmiştir.[112] Dolayısıyla mesele artık devlet dışı aktörlerin önemli olup olmadığından çıkmış; etkilerinin ne olduğu, bunun nasıl gözlemlenebileceği ve bu konuda nasıl tutarlı bir çerçeve geliştirilebileceği haline gelmiştir.

Avrupa bütünleşmesinde, realist varsayımları sistematik şekilde sorgulayabilen ilk teorisyenin Ernst Haas olduğu söylenebilir. Haas anarşinin işbirliğine müsaade etmeyeceğine yönelik olumsuz varsayımları reddettiği gibi, devlet merkezciliğin yerine, sosyal aktörler ve ulusüstü kurumlara da rol biçen çoğulcu bir sistematik kurmuştur. [113] Moravcsik de, önemli ya da anayasal kararların ancak hükümetlerarası müzakerelerle alınabileceğini ve devletlerin özerklikleri konusunda çok hassas davranacağını söylemekle beraber; (*her) günlük* yasama, (everyday legislation) yönetim ya da

---

"Europeanization and Democratization of Parties and Party System of Serbia", s.7, http://www.politikolog.com/europianisation.pdf (07.07.2010)

[112] Robert O Keohane ve Joseph S. Nye, **Power and Interdependence:World Politics in Transition**, Little Brown and Company, 1977.

[113] Haas, **The Uniting..**

uygulamalar konusunda, AB'nin sıradışı bir uluslararası kurum[114] olduğunu kabul etmiştir. Ona göre AB kurumları, önceki hükümetlerarası kararlar sonucu oluşturulan pasif kurumlar olmaktan ötedir.

Daha önce bahsedildiği üzere devletler, uluslararası düzeydeki gelişmelerden fayda sağlamak ve onları bir düzene sokabilmenin yanında bir de belirlilik ve öngörülebilirlik sağlayabilmek için sınırlar ötesi düzenlemelere gitmeye çalışmaktadırlar. Bu gereklilik nedeniyle, hükümetlerarası bir karar sonucu, uluslararası bir kuruma belirli bir konuda yönetim ya da sorunları çözme yetkisi verildiğinde ise, aynı geleneksel yurt içi kurum ve yöneticilerinin yaptığı gibi, kurumların da zamanla o konudaki tüm yetki ve hakimiyeti ele geçirmeye yönelmesi şaşırtıcı değildir. Geniş kaynaklarının yanısıra profesyonel siyasi ve teknik personele de sahip olması, kurumları bu çabasında güçlendirmektedir.

Ulusüstü kurumlar, hükümetlerin yurt içindeki kontrol yeteneğini ve uluslararası pazarlık gücünü arttırıcı etki gösterebilir. AB kurumlarının, ulusal hükümetlerin belirli gruplar üzerindeki siyaset gücünü arttırması gibi bir fonksiyonu da vardır. Bu sayede hükümetler, AB kurumlarından iç muhalefetle mücadelede faydalanabilirler. Bu kurumlar, yurt içi çıkarların zayıf ya da bölünmüş olduğu durumlarda, hükümetlerin iç muhalefetin üstesinden gelebilmesine yönelik tasarlanmıştır. İlk olarak kurum kararları sayesinde, hükümetler icraatlarını daha meşru sunma şansına erişirler. Ayrıca AB'nin bazı karar ve yasamaları doğrudan etki sahibi olduğundan, hükümetlerin normalde kendisinin aldığında güçlü muhalefet ile karşılaşacağı kararları, AB vasıtasıyla aldırıp muhalefetin etkisini azaltma şansları vardır.[115] Ayrıca hükümetlerin, yurt içinde aldıkları popüler olmayan kararlarda AB'yi günah keçisi olarak kullanması da sık rastlanan bir durumdur. Bu doğrultuda Sırbistan hükümetinin de, normalde Sırp halkına anlatmakta zorlanacağı acılı ve ağır reformları, "*kendi tercihimiz değil AB'nin uyulması zorunlu*

[114] Moravcsik, AB için çeşitli yerlerde uluslararası rejim, hükümetlerarası rejim, uluslararası kurum, uluslararası örgüt gibi farklı terimleri birbirinin yerine geçecek şekilde kullanmaktadır.
[115] Moravcsik, "Preferences..", s. 515.

olan koşullarından birisi" şeklinde yansıtarak, muhalefetin şiddetini hafifletmeye çalıştığı gözlemlenebilmektedir.

Hükümetleri dış politikada motive eden en önemli unsurlardan birisi, güçlü kurumların parçası olmanın, özellikle üçüncü devletlere karşı uluslararası pazarlıklarda müzakere gücünü arttırabileceği düşüncesidir. Bu çerçevede Sırbistan'ın AB üyeliği elde edebildiği takdirde, dünyanın en güçlü örgütünün bir parçası olmasının etkisiyle, Kosova meselesi ya da sınır anlaşmazlıkları gibi konularda daha güçlü durma şansı elde etmeyi amaçladığına ilgili bölümde değinilecektir.

Moravcsik'in, AB'ye liberal hükümetlerarasıcı yaklaşımını açıklarken "(her) günlük yasama" diye niteleyerek sıradanlaştırdığı/küçümsediği ulusüstü nitelikli kararların, gerçekten "her gün" alındığı, yönetmeliklerin "her gün" çıkartıldığı, kuralların "her gün" uygulandığı ve ulusüstü kararların toplumların ve Avrupalıların hayatını "her gün" etkilediği unutulmamalıdır.[116] Wincott da, dış politikada koordinasyon ve çevre politikası gibi önemli politikaların, her günlük AB kararlarının yönlendirmesi sonucu oluştuğunu hatırlatmaktadır.[117] Avrupalılar, bu her günlük kararlardan düşündüklerinden fazla etkilenmektedir. Üstelik sıradan bir Avrupalı da, uymak zorunda olduğu birçok kuralın, örneğin çevresindeki ağaçların kesilmemesini sağlayan bir yasanın aslında AB kökenli olduğunun farkında bile değildir.

O'Neill, Avrupa bütünleşme sürecinin hem uluslararası hem de yurt içi değişkenlerin rekabet ettiği melez bir süreç olduğunu söyler.[118] Süreçteki ilerleme devletlerin iç çıkarlarından kaynaklanan ulusal politikaları ile ulusüstü kurumların kendi politikalarının harmanlanması sonucu gerçekleşmektedir. Bu nedenlerle bu çalışmanın ileriki bölümlerinde, AB sürecinde Sırbistan'ın yurt içinden kaynaklanan çıkarlarına özel

---

[116] Puchala, s. 329.
[117] Daniel Wincott, "Institutional Interaction and European Integration: Towards and Everyday Critique of Liberal Intergovernmentalism", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 33, No. 4, December 1995'den Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism..", s. 615.
[118] Michael O'Neill, **The Politics of European Integration: A Reader**, Routledge, USA, 1996, s. 81, 136.

önem atfedilmiş, bulgular, Komisyon ve diğer ulusüstü kurumların şekillendirdiği politikalar ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır.

Ulusal hükümetlerin özellikle büyük kararlarda rakipsiz şekilde etkili olduğu açıktır ancak devletlerin yanında artık kurumlar da, iç ve dış politikada önemli aktörler olarak yer alabilmektedir. Mattli'ye göre, hükümetlerin iki temel çıkar ya da amacı vardır: Bir tanesi kendi özerkliğini arttırmak, diğeri de topraklarındaki refahı arttırmaktır. Avrupa özelinde baktığımızda, hükümetlerin, özerkliklerini arttırabilmek ya da koruyabilmek için ulusüstü yönetişime karşı direnebildikleri görünmektedir. Fakat böyle yaptıklarında, hükümetler özellikle Avrupa ile yoğun ticari işlemlere bağımlı olan vatandaşlarının fazlalığı nedeniyle, bu sefer refahı arttırmak amacından geri kalmaktadır. Bu yüzden kendi özerklik ve egemenliğini arttırma çabasının bedelinin refah olduğu söylenebilir. Siyasi liderlerin statülerini sürdürebilmelerinde refahı arttırmak ya da koruyabilmek en önemli parametre olduğundan, bütünleşmeye karşı uzun süre direnmeleri mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla ulusüstü çerçevede ulus-devletler halen etkili olsalar da, bütünleşme sürecini tamamen kumanda edebilecek güce sahip değildirler. Sürece asıl ivme kazandıranlar toplumsal simsarlar yani ekonomik işlemleri yapanlardır. Bir kez bu kurumsallaşma başladığı zaman da bu kurumlar, ulusal hükümetler ve devlet dışı aktörlerin çıkarlarını ve çıkarlarına ulaşma yöntemlerini önemli oranda şekillendirmeye başlamaktadır. [119]

[119] Sandholtz, telekomünikasyon sektöründen yola çıkarak kurumların etkilerine dair çarpıcı kanıtlar sunmaktadır. Yazar, hükümetlerin milli PTT tekellerini koruma çabalarına rağmen Avrupa Komisyonu'nun 1996 itibariyle onları nasıl alt ettiğini, sektörde AB sınırlarını nasıl rekabete açıp ekipman, hizmet ve alt yapı için AB çapında bir pazar oluşturabildiğini ve ekipmanların tüm Avrupa'da çalışmalarını sağlayacak bir Avrupa standardını nasıl yaratabildiğini detaylı şekilde anlatmaktadır. Yazar aynı zamanda, Adalet Divanı'nın önemli kararlarının, kamu tekelleri ile mücadelesinde Komisyon'un gücünü nasıl perçinleştirdiğini ve Divan'ın nasıl AB'nin merkezi otoritesini güçlendirici etki yaratabildiğini gözler önüne sermektedir. Wayne Sandholtz, "The Emergence of a Supranational Telecommunications Regime", **European Integration and Supranational Governance**, der. Wayne Sandholtz ve Alec Stone Sweet, Oxford University Pres, Oxford, 1998, s. 136, 323.

1.2.4.1. Uluslararası Kurumların Devlet ve Hükümetlere Etkisi

Rasyonel seçim kurumsalcılarına göre kurumların en önemli etkisi, gündem belirleyebilme gücünden kaynaklanır. Bachrach ve Baratz bu konuda, Komisyon'un gündem belirleme gücü sayesinde, karar yetkisi olmadığı halde kararlara etki edebildiğini söylemektedir.[120] Komisyonun, şu an için bir hükümet olarak görülmesi mümkün değilse de, sıradan bir hükümetlerarası sekretarya olmadığı da kesindir. Kurum hem hükümetlerarası hem de ulusüstü özellikler taşır. AB'nin gündemini yani ülke temsilcilerinin önüne hangi konuların konulacağını seçip belirleme -dolayısıyla kendi çıkarına ters olabilecek konuları gündeme getirmeme-, AB'nin çıkartacağı yasaların taslağını hazırlama, karar verilen politikaları gözlemleme ve uygulama, AB programlarını yürütme, adaylarla müzakere sürecini yürütme ve AB'nin dış ilişkilerinin bazı boyutlarını formüle ve müzakere etme gibi çok önemli görevlere sahiptir. Dolayısıyla tüm bu güçleri üzerinde toplayan bir kurumun, etkisiz olduğunu savunmak zordur.

Kurumlar, onu oluşturan devletlerin toplamından fazlasını ifade eder.[121] Checkel'in esprili şekilde özetlediği haliyle kurumlar, "*aktörlerin içine koştuğu, sonra canlarının acıyıp ah ettikleri ve sonra da akıllanıp gördükleri yapıya uygun olacak şekilde çıkarlarını nasıl gerçekleştirebileceklerini tekrar hesapladıkları yapılardır.*"[122] Kurumlar tercih edilebilecek politikaları kısıtlayarak, bir başka deyişle alternatif politika sayısını azaltarak siyasi çıktıları etkiler. Bu kısıtlamalar sayesinde uygulanabilecek politika çeşitliliği azaldığından, söz konusu aktörlerin davranışları ile ilgili belirsizlik de azalır. Kurumlar cezalandırma yöntemiyle, bazı davranışların maliyetini arttırabilir. Bu kısıtlamalar ile aktörlerin kimi davranış şekillerinden vazgeçmek zorunda kalmaları söz konusuysa da asli amaçlar değişmez. Aktörler artık bu amaçlarını gerçekleştirebilmek

---

[120] Awesti, s. 15.

[121] Beate Kohler-Koch, "Framing: the Bottleneck of Constructing Legitimate Institutions", **Journal of European Public Policy**, Cilt. 7, No. 4, Routledge, October 2000, s. 514.

[122] Jeffrey T. Checkel, "Constructing European Institutions", **The Rules of Integration: Institutionalist Aprroaches to the Study of Europe**, der. Gerald Schneider ve Mark Aspinwall, Manchester University Press, UK, 2001, s. 20.

için kurumların müsaade ettiği sınırlara uygun yeni stratejiler ve yaklaşımlar geliştirmek durumunda kalır. Sırbistan'ın Kosova'yı kendi sınırları içerisinde tutabilmek için şiddet uygulamaktan vazgeçip; demokratik, hukuki ve barışçıl yöntemleri kullanmayı seçmesi de yine bu kısıtlamalarla ilgilidir. Ancak bir kurum olarak AB'nin kısıtları sonucu Sırbistan'ın Kosova'yı elde tutma amacının değil, sadece bu amacı gerçekleştirmeye çalışma şeklinin, yani stratejisinin değiştiğinin gözden kaçırılmaması gerekir.

Kurumların zamanla değişebiliyor olması, üye devletlerin çıkarlarını gerçekleştirme yöntemlerinin değişmesine neden olan etkenlerden biridir. Örneğin Maastricht ve Amsterdam antlaşmaları ile Konsey'in yanında Parlamento'ya da ortak yasama gücü verilince, devletler çıkarlarını takip etmekteki stratejilerini bu yeni duruma göre belirlemek durumda kalmıştır. Yani kurumların belirlediği oyun kuralları değişmiştir ve devletler de bu yeni kurallara göre pozisyonlarını almışlardır. Yine Maastricht antlaşmasında belirlenen Maastricht kriterleri[123] ile Parasal Birliğe katılacak üyelerin ekonomik performansları ve politikaları konusundaki özgürlüğünün ciddi anlamda kısıtlandığı da unutulmamalıdır. Bu örnekte artık üyeler ekonomi politikalarını belirlerken, faiz oranlarını en fazla bu kriterlerin izin verdiği aralıkta oynatabileceğini hesaba katarak hareket etmek durumunda kalmaktadır.

Scharpf bu konuda kurumların, karşılıklı etkileşim ile asgari olarak ne elde edilebileceğini ve ilaveten en fazla neye müsaade edileceğini belirlediğini söyler.[124] Ancak kurumlar, belirsizliği azaltmakla birlikte tamamen ortadan kaldıramayacaktır. Aktörler için mümkün olan seçenekler azalacaktır fakat bu seçeneklerin teke indiği durum da yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte, hayati çıkarlar söz konusu olduğunda devletlerin her türlü maliyeti göze alıp, kurumun müsaade etmediği kararları da alması tabi ki mümkündür. 1994-1998 arasında Sırbistan'ın Avrupa Birliği ile ilişkileri iyi durumdayken Miloseviç'in, hayati çıkar konularından birisi olarak gördüğü

[123] Kriterler için bknz: AB resmi sitesi http://europa.eu/scadArtı/glossary/convergence_criteria_en.htm
[124] Fritz Wilhelm Scharpf, **Games Real Actors Play: Actor-Centered Institutionalism in Policy Research**, Westview Press, Boulder, 1997 s. 38-39, 46.

Kosova için, tüm dünya ile ilişkilerini koparmayı ve hatta NATO'ya savaş ilan etmeyi göze alabilmesi de bunu göstermiştir.

Devletler davranışlarına karar verirken sonucu ya da uygunluğu dikkate alabilir. Kimi durumda ise bu ikisini birleştirebilir. Örneğin devlet tamamen kendi fayda maliyet hesaplamalarını yapıp ona göre hareket edebilir çünkü azami faydayı bu şekilde elde edeceğini düşünür. Bir başka durumda ise devlet, davranışlarını kurumca uygun olarak algılanan şekle uydurabilir. Rasyonel seçim kurumsalcılarına göre bunu yapma nedeni doğru ya da etik olduğuna inanması değil, kurumun kurallarına uyarak daha fazla fayda sağlayabileceğini değerlendirmesindendir.[125] Schimmelfennig de bu konuda, meşru kabul edilen şekilde davranmayı seçmenin çoğu zaman, uluslararası meşruiyetin faydalarının, uyum göstermenin getireceği maliyetten fazla olduğunu belirleyen hesaplamalardan kaynaklandığını söylemektedir. Ona göre devletler sopadan kurtulmaya ve havuçlara ulaşmaya çalışır.[126] Yani aktör, kurumun kurallarına, her zaman doğru olanın bu olduğuna inandığından değil, ya da bu kuralları içselleştirdiğinden değil, fayda maliyet hesaplamalarının ona uymasını tavsiye etmesinden dolayı uyabilmektedir. Zaten bir kural ya da değerin gerçek anlamda içselleştirilip içselleştirilmediğinin anlaşılmasını sağlayacak bir kriter de mevcut değildir.[127] Bu doğrultuda bu tez çalışması da, Sırbistan'ın AB'nin kural ve koşullarına uyumunun bir içselleştirmeden çok, fayda-maliyet hesaplamalarının "uyumu" tavsiye etmesinden kaynaklandığını savunmaktadır.

---

[125] Kerremans, s.13.

[126] Frank Schimmelfennig, "International Socialization in the New Europe. Rational Action in an Institutional Environment", **European Journal of International Relations**, 2000, 6, s. 117, http://ejt.sagepub.com/content/6/1/109.full.pdf+html

[127] İçselleştirme süreci, hem rasyonalist hem de inşacı şekilde ikili bir yoruma açıktır. Rasyonel seçimcilerin aksine sosyolojik kurumsalcılar ya da inşacılar, kimi zaman aktörlerin kuralları içselleştirebileceğini ve oyunun kurallarına, zaten öyle olmasını gerektiğini düşündüğü için uygun davrandığını söyler. Yani davranışın nedeni, fayda/maliyet hesaplamaları değil, zaten aksi şekilde bir hareketi düşünülemez olmasıdır. Kerremans, s.13: Lynne G. Zucker, "The Role of Institutionalization in Cultural Persistance", **American Sociological Review**, 1977, Cilt. 42, October, s.727: Alastair Lain Johnston, "Conclusions And Extensions: Toward Mid-Range Theorizing and Beyond Europe", **International Organization**, 59, 4, 2005, ss. 1013–1044. : Michael Zürn ve Jeffrey T. Checkel, 'Getting Socialized to Build Bridges: Constructivism and Rationalism, Europe and The Nation-State", **International Organization**, 59, 4, 2005, ss. 1045–1079.

Garret diğer rasyonel seçim kurumsalcılarından biraz daha tutucu davranmış ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın (ATAD), üye devletlerin bir ajanı olduğunu ve diğer kurumlar gibi en güçlü üye devletlerin etkisi altında olduğunu iddia etmiştir. O'na göre ATAD'ın, güçlü AB üyelerinin hayati çıkarlarının aksine karar vermesi mümkün değildir. Bu üye devletlerin Divan'ı kurmaktaki başlıca nedeni diğer üyelerin AB yükümlülüklerine uyumunu kontrol edebilmektir. Bu güçlü üye devletler Divan'ın yetkilerini, kimi zaman kendileri aleyhine küçük kararlar alabiliyor olsa da, kendi lehlerine olan AB hukukunun uygulanmasındaki uzun dönemli çıkarlarından dolayı rasyonel olarak kabul etmektedir.[128] Bu görüş, zaten tarihsel olarak büyük güçlere karşı şüpheyle yaklaşan Sırplarda endişeye neden olmaktadır. Çünkü bu onlara, güçlü üyelerin kendilerine haksızlık yapması durumunda, üye olmalarına rağmen gerçek anlamda adalet arayabilecekleri bir kurum olmadığını düşündürtmektedir.

Diğer rasyonel seçim kurumsalcıları, güçlü üyelerin ATAD üzerindeki etkisini abarttığı gerekçesiyle Garret'i eleştirir. Onlara göre Adalet Divanı, üye ülkeler üzerinde olağanın dışında bir yetkiye sahiptir. Bu haliyle sadece yasal gelişmeleri şekillendirmekle kalmaz, doğrudan etki (direct effect) ve Avrupa Hukuku'nun üstünlüğü ilkeleri nedeniyle üyelerin anayasalarından bile yüksek bir gücü kendinde bulur.[129] Üstelik ATAD'ın çoğu zaman, üye devletlerin egemenliği aleyhine entegrasyonu derinleştirdiği görülmektedir. Volcansek'in "*Avrupa Bütünleşmesi'nin ana motoru*" [130] olarak tanımladığı ATAD'ın kararlarının üye devletler tarafından öngörülen ve arzu edilenin ötesine geçebildiğini Moravcsik gibi tutucu hükümetlerarasıcılar bile kabul etmektedir.

[128] Geoffrey Garret, "International Cooperation and Institutional Choice: The European Community's Internal Market", **International Organization**, Cilt. 46, 1992, s. 533-560.
[129] Pollack, "Theorizing..", s. 18.
[130] Mary L. Volcansek, "The European Court of Justice: Supranational Policy-Making", **West European Politics**, Cilt. 15, Issue 3, 1992, s. 109.

1.2.4.2. Yol Bağımlılığı ve Kurumların Değişimi

Kurumsalcılar, kurumların devletlere bir yol bağımlılığı (path dependency) yarattığını iddia ederler. Buna göre ulusüstü kurumlara katılmak ve Avrupalılaşma, geri dönülmez bir kilitlenmeye (lock in) neden olmaktadır. Bir kere Avrupa ile bütünleşme yoluna girildi mi, artık o yoldan çıkmak çok zordur.[131] Üyelik arzusundaki aday devletlerin kurumsal aktörleri, bu arzunun nedenleri ortadan kalksa bile, büyük ihtimalle bu yönde çalışmaya devam edeceklerdir. Üyelik sonrasında AB karşıtı düşüncelerin güçlendiği ülkelerde, hükümet üyeleri ve önde gelen çıkar grup liderlerinin, seçmenleri Birlik içerisinde kalmaya ikna etmeye çalışması da bu çerçevede gerçekleşmektedir. Yeni üyeler süre geçtikçe dönüşün maliyeti daha da artacağından, ister istemez kendilerini ulusüstücülüğe doğru ilerliyor bulurlar. İlaveten AB kurumlarında görev yapan üye temsilcilerinin, çok büyük çoğunluğunun aynı yerde yaşadığı ve düzenli toplantıların dışında da bir araya gelip, sık görüşmenin ve benzer işlerle kader birliği yapmanın da etkisiyle yakın arkadaşlıklar kurdukları unutulmamalıdır. Bu temsilcilerin kendi ulusal çıkarlarını savunmanın peşinde oldukları tartışılmaz olmakla beraber, bu yakın arkadaşlık kurdukları temsilcilerin de ülkelerinde karşılaşabilecekleri sorunları bilip daha fazla anlayış ve hoşgörü içerisinde hareket ettikleri durumlar yaşanabilmektedir.

Garret, üye devletlerin örneğin yasaları değiştirme ya da bütçelerini kesme gibi yöntemlerle halen kurumlar üzerinde güce sahip olduğunu söyler ve bu nedenlerle diğer rasyonel seçimcilerle üye devletleri olduğundan güçlü görmek ile eleştirilir. Ancak birçok rasyonel seçim kurumsalcısına göre kurumlar, Garret'in analiz ettiğinden daha istikrarlı ve sağlamdır. Onlara göre kurumların önemli özelliklerinden bir tanesi istikrar sağlamalarıdır çünkü yeniden dizayn edilmeye ya da değişime karşı direnç gösterirler.[132] Değişime karşı direncin varlığı, kurumların durağan ya da statik olduğu anlamına

[131] AB bu açıdan sabit bir kurum olmaktan çok süreç olarak görülmelidir. Mark ve Olsen'in sözleriyle, "coğrafi sınırları, kurumsal dengesi, karar kuralları ve işlevi bağlamında AB halen kurulmakta olan bir anayasal düzendir." James G. March ve Johan P. Olsen, "The Institutional Dynamics of International Political Orders", **International Organization**, 52, 1998, s. 967.

[132] Hall ve Taylor, s. 142.

gelmez, fakat değişimin kısa vadede olamayacağı anlamına gelir. Zaten eğer ki kurumların her an değiştirilmesi mümkünse, onları istikrarlı yapılar olarak tanımlamak mümkün olmaz. Pierson'a göre özellikle AB kurumları ufak değişikliklere bile direnecek şekilde dizayn edilmiştir.[133] Kurumların istikrarlı kabul edilebilmesi için belirli bir özerkliğin de söz konusu olması gerekir. Özerklikle kasıt, kurumun içinde bulunduğu çevreden ve onu kuran aktörlerden bir derece de olsa bağımsız kalabilmesidir. Eğer ki kurumlar, o anki durumun gerekliliklerine göre, istenilen zamanda değiştirebiliyor ise, kendi başlarına her hangi bir önem taşıdıklarından bahsedilemez ve ancak üyelerinin bir aracı olarak görülebilirler.

Kurumların değişim ya da reformu tabi ki imkânsız değildir fakat bu çeşitli endişeleri de beraberinde getirir. Birincisi, yeni yasa yapmak masraflıdır. Dahası, sosyal aktörlerin kurumlara uyum sağlama ve yatırım yapma eğiliminde olması ve beklenti ve düzenlemelerini mevcut yapılanmaya göre ayarlamış olması; reformun önemli adaptasyon maliyetleri olabileceği anlamına gelir. Bu yatırım ve alışkanlıklar, mevcut kurumsal düzenlemelerin olası alternatiflere göre çekiciliğini arttırır. Sosyal aktörler mevcut kurumlar ve politikalar üzerine taahhütlerde bulundukça, öğrenme yoluyla yeni kurallara uyum sağladıkça, bu kuralların devam edeceği beklentisine dayanan yatırımlar yaptıkça ve ilişkiler derinleştikçe, "*onların kurulu düzenlemelerden ayrılış maliyeti genellikle çarpıcı biçimde artar*."[134] İkinci olarak, reformun nasıl etkiler yaratabileceği hakkındaki belirsizlikler devletlerin mevcut yapıları tercih etmelerine yol açabilir. Zaten AB'deki karar kuralları, antlaşma reformunu yalnızca oybirliği ile mümkün kılarak, üstüne de ulusal parlamentoların onayını ve hatta kimi durumlarda referandumu öngörerek, reformların önünde önemli bir zorluk oluşturur. Kurumsal yapıdaki değişimin bu zorluğu da, tüm kurumlar için bir istikrar ve belirlilik/öngörülebilirlik sağlar. Bu çalışmanın konusu açısından bakıldığında bu istikrar ve öngörülebilirliğin hem AB üyeleri, hem Sırbistan, hem de üçüncü taraflar için bir güven sağlayacağı, dolayısıyla da tercih sebebi olacağı söylenebilir. İstikrarsız davranışları ile kötü şöhrete sahip olan

[133] Paul Pierson, "The Path to European Integration: A Historical Institutionalist Analysis", **Comparative Political Studies**, 29, 1996, s. 143.
[134] 2006, 198-199.

Sırbistan'ın Avrupalı kurumlara dahil olması sayesinde, üyeler onun hangi durumda nasıl tepki verebileceği ve hangi prosedürleri izleyerek karar alabileceği konusunda daha çok öngörüye sahip olabilecektir. Benzer şekilde Batıya karşı şüpheci ve güvensiz olan Sırbistan da, Avrupalı devletlerin kendisi ile ilgili alacağı kararlar konusunda daha çok bilgi ve öngörüye sahip olmaktan memnun olacağı açıktır.

Devletlerin içerisinde olduğu kurumlardan ayrılamamaları başka bir soruyu da gündeme getirmektedir. RSK'lar kurumlara hep işlevsel bakıyorsa ve ancak fayda ve verim sağladığı kurumlarda yer alınabileceğini düşünüyorsa; bu durumda verimsiz ya da çok etkin olmayan kurumların varlığı nasıl açıklanacaktır? Bu noktada devletlerin imaj ve saygınlık kaygısı devreye girmektedir. Bazı devletlerin ve konu özelinde de Sırbistan'ın uluslararası işbirliği, savaş suçları ile mücadele, barışı koruma ya da tarihsel kültürel mirasların korunması gibi konulara önem verdiği yönünde bir imaj verme kaygısı vardır. Özellikle bölgesel ya da küresel liderliğe oynayan, ya da Sırbistan gibi kötü imajını düzeltmeye çalışan devletler için, pozitif imaja sahip çok sayıda uluslararası kuruma üyelik önemlidir ve ileriki bölümlerde bu kaygının detayları anlatılacaktır.

1.2.5. Rasyonel Seçim Kurumsalcılığının Kimlik, Kültür ve Değerlere Bakışı

Rasyonel seçim teorisyenlerinin, kimlik ve değerler konusunda ortak bir pozisyon aldığı söylenemez. Dışsalcı (externalist) rasyonel seçimciler kimliği önemsemezken, içselciler (internalist) kimliği sosyal hareketleri açıklamakta temel kavramlardan biri olarak görürler.[135] Siyaset bilimciler genelde kimlik, kültür, değerler ve tanımlama ile meseleleri kültürel ve psikolojik süreçler olarak görür ve insanların rasyonel seçimleri ile uyumsuz bulurlar. Zaten birçok durumda kimlik ile ilgili konular ancak ikinci derecede önemli görülmüştür. Ancak rasyonel seçim teorisyenleri, yeni çalışmaları ile bu anlayışı kırmaya başlamış ve kimlik/değerler ile stratejik rasyonalite

[135] Dışsal rasyonel seçimciler için, cinsiyet, etnik ya da sınıf kimliklerinden bahsetmek, bireylerin grubun diğer üyeleri ile ortak çıkar ve tercihleri paylaştığını söylemenin bir başka yolundan başka bir şey değildir. Fernando Aguiar ve Andres de Francisco, "Can Rational Choice Cope with Identity", Paper Presented at the **First ISA Forum of Sociology**, Spain, September 5-8, 2008, s.7, http://digital.csic.es/bitstream/10261/7758/1/conferencia1 fernando.pdf (8.3.2010)

arasındaki açığı kapatmaya başlamışlardır. Özellikle seçmen davranışları, partizanlık, ideoloji, etnik politikalar ve etnik şiddet konularında kimlik ya da kültür ile ilgili boyut rasyonel seçimlere bağlanabilmeye başlamıştır. Rasyonel seçim modelleri artık kimliğin varlığını reddetmemekte ve ona da rasyonel açıklamalar getirerek yeni kazanımlar sağlamaktadır.[136]

İçsel rasyonel seçim kuramcıları, rasyonel seçim teorisine inanç ve kimlik gibi olguları da ekleyip geliştirmişlerdir. Onlara göre eğer ki bir insan A yerine B'yi tercih ediyorsa, bu B'nin onun çıkarlarını daha çok tatmin edeceğine inanmasındandır. Bu inancın oluşmasını sağlayan ise onun kimliği ve ideolojisidir.[137] Dışsalcılara göre ise rasyonel seçim kuramı normatif değil tanımlayıcıdır. Hareketlerin altında zihinsel ya da içsel nedenler aramaya gerek yoktur. Kar-zarar hesabı tüm sosyal hareketleri açıklayabilir. Sebep her zaman dışsaldır ve bunları oluşturan da aktörün içinde yaşadığı aile, siyasi parti, devlet gibi sosyal yapılardır.[138]

Daha önce bahsedildiği üzere rasyonel seçim teorilerinin *kanuni paradigma* (canonical paradigm) olarak ifade edilen genel kabulü, tüm sosyal hareketlerin ve kararların amacının, çıkarları azamiye çıkarmak olduğudur. Aktör verdiği kararın nasıl sonuçları olacağı hakkında kesin bilgiye sahip ise, belirlilik içerisinde azami faydayı elde edebilecektir. Ancak vereceği kararın sonuçları hakkında bir belirsizlik varsa, kendini riskli ve belirsiz bir ortamda bulacaktır. Bu durumda muhtemel sonuçlar hakkında, objektif ve sübjektif değerlendirme ve öngörülerine başvuracaktır. İşte belirsizliğin olduğu durumlarda başvurulan bu değerlendirmelerde; kimlik, inanç ve normlar etkili olabilmektedir.[139]

---

[136] Randall Calvert, "Identity, Expression and Rational Choice Theory", s.1-3, 6. http://calvert.wustl.edu/downloads/calvert_SOD.pdf (10.3.2010)

[137] Bernard Williams, **Moral Luck**, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 1981, s.105.

[138] Debra Satz ve John Ferejohn, "Rational Choice and Social Theory", **Journal of Philosophy**, Vol 91, No. 2, February 1994 : Aguiar ve Francisco, s. 5, 8.

[139] Aguiar ve Francisco, s. 5, 8.

Rasyonel seçimcilere göre insanlar rasyonel nedenlerle kimliğine ve kendini tanımladığı değerlere ters davranışlarda bulunabilir. Bu sadece, bir ülkenin daha fazla çıkar elde etmek uğruna, ortak kimlik ya da kültür paylaştığı bir ülke yerine, paylaşmadığı bir ülkeyle ittifak yapması gibi anlamlar ifade etmez. Ya da daha fazla çıkar elde edebileceği için, ortak kimlik paylaştığı bir devlet aleyhine, paylaşmadığı bir devlet ile işbirliği yapmasından ibaret de değildir. Örnek vermek gerekirse, parlamento seçimlerinde insanlar, kendilerine tamamen zıt ideolojideki bir partinin kazanma ihtimali varsa fakat kendi ideolojisine uygun olan partinin kazanma şansı hiç yoksa rasyonel bir hesaplama yapıp, kazanmasını istemediği partiye rakip olabilecek güçte olan ama yine kendisinden farklı ideolojideki başka bir partiye oy verebilir. Bu durumda seçmen kendi ideolojisine yakın olanı seçmemiş, en az zarar etmesini sağlayacak "kötünün iyisini" tercih etmiş durumdadır.

AB'nin genişleme süreci hükümetlerarası şekilde ilerler. Aday devletin hükümeti başvuruda bulunur ve genişleme ancak üye devlet hükümetleri ile hükümetlerarası organ olan Konsey onay verirse gerçekleşebilir. Dolayısıyla genişleme kararı, hükümetlerarası müzakereler sonucunda oybirliği ile alınır. Ancak bir topluluğun ortak çıkarlarının yanında kültürel değerleriyle[140] de karakterize edildiği unutulmamalıdır. Kurucu değer ve normlar, ya da bir başka deyişle; kim oldukları, ne oldukları ve onları diğer topluluklardan neyin ayırt ettiği gibi tanımlamalar, topluluğun ortak kimliğini belirler. AB'nin liberal demokrat kimliği, AB antlaşmasının 6(1) maddesinde, "*Birlik özgürlük, demokrasi, temel haklara ve insan haklarına saygı ve hukuk devleti prensiplerine üzerine kurulmuştur*" cümlesiyle gösterilmiştir. Bu prensipler genişlemeye de aynen uygulanmıştır. 49. maddede, "*madde 6(1)'deki prensiplere saygı gösteren her Avrupalı devlet Birlik'in üyesi olmak için başvurabilir.*"[141] der. Avrupa Birliği Antlaşması'nı değiştiren Lizbon Antlaşması da 1. maddesinde "*Birlik özgürlük, demokrasi, temel haklara ve insan haklarına saygı ve hukuk devleti prensiplerine üzerine kurulmuştur"*

[140] John L. Campbell, "Institutional Analysis and the Role of Ideas in Political Economy", Forthcoming in **Theory and Society**, Cilt. 27, s. 27.

[141] AB Antlaşması için bknz: http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2507/ Consolidated%20Version%20of%20the %20EU%20Treaty%20(En).pdf (21.09.2008)

cümlesine bu değerlerin *"çoğulculuk, ayrımcılık karşıtlığı, hoşgörü, dayanışma ve kadınla erkek arasında eşitliğin hüküm sürdüğü toplumlara sahip üye devletlerin ortak değerleri olduğu"*[142]*nu da* eklenmiştir.

Birlik üyeleri, genişleme konusunu sadece tehdit ya da vaade dayalı bir pazarlıktan ibaret hale getirmeyi tercih etmemektedir. Aksine tercihlerini topluluğun genel kültürel yapısı (ethos) üzerinden meşru hale getirmekte ve topluluğun imajı ile inanılırlığını da önemsemektedir. Üyelerin topluluğun ortak kültürünü/kimliğini görmezden gelip, sadece kendi çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan tercihleri, hem kendi hem de topluluğun imaj ve inanılırlığına zarar verir. Bu yüzden de ortak kültüre aykırı hareket eden üyeler, diğerlerince kınanmak, ayıplanmak veya dışlanmak baskısı ile karşı karşıya kalabilirler. Nitekim Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) genişlemesinde destekçi hükümetler, karşı çıkanlara karşı argümanlarını topluluk prensipleri ile kültürüne dayandırmış ve ikna güçlerini arttırmışlardır. MDA ülkeleri de kendilerini zamanında Avrupa'dan zorla kopartılmış fakat gerçekte liberal Avrupa medeniyetinin bir parçası olan, ülkeler olarak resmetmeyi başarmışlardır. Hem aday hem de üyeler arasındaki destekçiler, genişlemeye sadece ulusal çıkar ve maddi fayda/zarar hesaplamaları ile bakılamayacağını, asıl meselenin kıtanın tekrar birleştirilmesi ve Avrupalı olmak ile ilgisi olduğunu savunmuşlardır. Sık sık, topluluğun kurucu değerlerine ve normlarına, ayrıca tarihteki fikir babalarının asıl gayelerine atıfta bulunmuşlardır. Böylece destekçiler genişlemenin lehindeki tavırlarını kültürel faktörleri kullanarak meşrulaştırmışlar, hatta genişlemeye karşı çıkan ülkeleri, topluluğun ve dolayısıyla kendilerinin temel değerlerine ihanet etmekle suçlamışlardır.[143]

---

[142] Lizbon antlaşmasının tam metni için bknz: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm

[143] Schimmelfennig, "Liberal Intergovernmentalism", s. 91 : Pollack, "The New Institutionalisms and European Integration", s. 152 : Gergana Noutcheva, "Fake, Partial and Imposed Compliance: The Limits of the EU's Normative Power in the Western Balkans", **CEPS Working Document**, No. 274/July 2007, s. 2 : Helene Sjursen, (, "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 40, No. 3, 2002, ss. 491–513.

Haziran 1992'de Komisyon'un Lizbon Zirvesi'ne sunduğu, *Europe and the Challenge of Enlargement* isimli raporunda, yukarıda kurulan ortak topluluk kültürü ile genişleme arasındaki bağlantının ilk defa resmi olarak dile getirdiği söylenebilir. Raporda, topluluğun Avrupacı (Pan-European) liberal düzen kurmaya yönelik vizyonunun, mevcut durumla ilgili özel yükümlülükler getirdiği değerlendirilmiştir: " *topluluk hiç bir zaman kapalı bir kulüp olmamıştır ve şimdi de tüm Avrupa'da siyasi ve ekonomik bir düzenin kurulmasına yönelik kıtasal sorumluluğundan kaçamaz.*" [144]

Bugün balkan devletlerinin üyeliği ile ilgili tartışma, Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinin üyelikleri ile ilgili yapılmış olana büyük oranda benzeşmektedir. Yine adaylar eski komünizmden çıkmış, geçiş dönemlerinde demokrasilerini sağlamlaştırmaya çalışan, ekonomik açıdan çok zayıf ve istikrarsızlık ihraç etme potansiyeli olan ülkelerden oluşmaktadır. Benzer şekilde potansiyel adaylar Avrupalı kimliklerini ön plana çıkarmaya çalışmakta ve aslında zamanında ait oldukları Avrupa'dan zorla kopartıldıklarını resmetmektedirler. Sırbistan ise sadece komünizm ya da Sovyetler tarafından değil, tarihte de Osmanlı İmparatorluğu tarafından zorla Avrupa'dan kopartıldığı argümanını öne sürmektedir. AB üye devletleri de yine son genişlemede olduğu gibi, yaratacağı ekonomik ve kurumsal sıkıntılara rağmen, Balkanları da içine alıp tüm Avrupa kıtasına karşı tarihi sorumluluğunu yerine getirme baskısı ile karşı karşıyadır. Üstelik moral argümanların yanında, potansiyel adayların dışlanmasının getireceği ciddi güvenlik endişeleri de söz konusudur. Dolayısıyla bazı üyelerin MDA genişlemesine karşı isteksiz olmaları, üyelerin rasyonel seçim hesaplamaları ile açıklanabilse de, isteksiz oldukları halde aleyhte oy kullanamamaları; yarattıkları ortak Topluluk değerlerine davranışlarına da dikkat etmek zorunda kalmaları ile açıklanabilir. Ancak yine de bu çalışmaya göre, Balkanlardan gelebilecek istikrarsızlığa yönelik endişe, üyeleri genişlemeye razı etmekte diğer faktörlerden daha güçlü bir etki yaratmaktadır.

[144] 26 ve 27 Haziran 1992'deki Lizbon Zirvesi'ne sunulmuş ve Başkanlık Bildirisine eklenmiştir. Başvuran devletlerin üyelik için yerine getirmek zorunda olduğu koşulları listelemektedir. Rapor için bknz: http://www.ena.lu/

MDA ülkelerini içeren son genişlemeyi, sosyolojik ya da inşacı teoriler AB açısından daha başarılı şekilde açıklayabiliyor olsa da, MDA'ların perspektifinden bakıldığında, yine rasyonel teorilerin okuyucuya daha çok şey sunabildiği görülmektedir. Adayların AB pazarına ve sermayesine büyük oranda bağımlılığı, dışarıda kalmaktansa AB'nin zorlu koşullarına uymaya razı olmalarına yol açmıştır. Bu rıza sadece AB mevzuatına tam uyumu değil, eski üyelere göre AB bütçesinden daha az destek almayı ya da işçilerin serbest dolaşımı gibi bazı haklar için geçiş sürelerini kabullenmeyi de içermiştir. AB'nin bu genişlemede daha dikkatli ve cimri davranması, onay sürecinde üye devletlerin kamuoylarının genişleme aleyhinde tavır almalarına karşı bir önlem olarak da düşünülmüştür.[145] Benzer kısıtlama ve önlemlerin, nüfus tehdidi daha az olsa da Balkan ülkelerine de uygulanması kuvvetle muhtemeldir. Aksi takdirde genişleme yorgunu AB üyeleri ve kamuoylarını ikna etmek mümkün olmayabilir.

Sırbistan açısından bakıldığında, üyelikten daha karlı başka bir seçeneğin olmadığı söylenebilir. Eğer ki Sırbistan dışarıda kalmayı seçerse, bağımlı olduğu AB pazarına ulaşabilmek için yine AB'nin kurallarına uymak zorunda kalacaktır, üstelik bu sefer üye olmayan devletlere uygulanan kotalar, yüksek gümrükler ve anti damping önlemleri ile de boğuşacaktır. Üyelik ise bazı kısıtlamalar olsa da, AB fonlarına ulaşmasını, ticarette ayrımcılığa uğramamasını ve en önemlisi karar alma sürecine katılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla bu çalışmaya göre, Sırbistan'ın AB'ye üyelik arzusunun birincil nedenini, ortak kimlik ya da kültürel paylaşımlardan ziyade, ekonomik çıkar beklentisi oluşturmaktadır. Fakat AB'nin kurucu antlaşmalarında bile ortak kimlik, kültür ve değerlere ne kadar önem verdiği açık olduğundan, ayrıca üyelerin ortak değerlere sahip olduğu adayları içine almaya daha istekli olduğu kanıtlandığından; Sırbistan'ın bu konularda gerçek olsun ya da olmasın Avrupalı devletlerle paylaşım içerisinde olduğunu göstermesi gereklidir. Avrupa yanlısı Sırp hükümetlerinin ait olduğu yer olan Avrupa'ya dönmekten bahsetmesinin temel nedeni de budur. Sırbistan bu çerçevede amacına ulaşabilmek için Avrupa'nın geri kalanı ile ortak tarih, kültür ve

[145] Schimmelfennig, "Liberal Intergovernmentalism", s. 87.

değerlere sahip olduğunu göstermeye çalışmakta ve bir anlamda Avrupa değerlerini stratejik amaçlı olarak kullanmaktadır. (strategic use of norm based arguments)

Bu çalışmada daha önce kurumlarla ilgili olarak, geçmişteki kararların bugünün kararlarını etkileyebiliyor olduğu anlamında bir yol bağımlılığı olduğu savunulmuştur. Kurumsalcılar bunu aynı zamanda, kurumların ya da ülkelerin geçmişteki kararlarının, bugünün ve yarının kararları hakkında da fikir vereceği anlamında kullanmaktadır. Bu çerçevede Sırbistan'ın da tarihteki ve bugünkü hareketleri, yarın AB'ye girdiğinde nasıl davranışlarda bulunabileceği konusunda AB kamuoyuna fikir verecektir. Bir başka deyişle önceki hareketleri sonraki hareketleri hakkında ipucu verecektir. O yüzden de Sırbistan için, geçmişte de aydın, barışçıl ve Avrupalı olduğu yönünde imaj verebilmesi; yaşanan olumsuzlukların ise uğradığı haksızlıklardan ve tarihsel mağduriyetlerinden kaynaklandığını gösterebilmesi çok önemlidir. İleriki bölümlerde açıklanacağı üzere sadece 2000 sonrası Avrupa yanlısı hükümetler değil, Miloseviç hükümeti de bu gereğin farkında olmuş ve bu yönde çaba göstermiştir.

Tarih boyunca, çıkarlarını savunmak yerine, kendini Avrupa ve Hıristiyanlık için feda ettiğini savunan, kazanma ihtimali neredeyse yokken bile kendinden çok daha büyük devletlere kafa tutabilen ve küçüklüğüne rağmen en sonunda dünyanın süper gücü ABD'nin liderliğindeki NATO'ya karşı savaş açabilen Sırbistan'ın artık rasyonel hareket ettiğini savunmak aslında biraz iddialıdır. Tarih boyu irrasyonel imaj çizmiş bir milletin davranışlarını, rasyonel bir teoriyle açıklamaya çalışmak da keza öyledir. Yine de bu çalışmanın iddiası Miloseviç yönetiminin belirli dönemleri de dahil olmak üzere Sırbistan'ın rasyonel hareket ettiğidir. Bununla birlikte Sırbistan ilginç bir şekilde; bir yandan Avrupalı devletlerle aynı değerlere sahip rasyonel bir ülke olduğunu göstermeye ve irrasyonel geçmişini unutturmaya çalışırken, bir yandan da geçmişteki irrasyonel davranışlarına atıfta bulunarak AB üyelerini istikrarsızlık ihraç etme potansiyeli ile tehdit etmeye/uyarmaya çalışmaktadır. Bu açıdan Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş süreci oldukça ilginç bir hale gelmektedir.

Bu noktada tezin kuramsal alt yapının tamamlanmasıyla, bir sonraki bölüme geçilmekte ve bu bölümde Sırbistan'ın; Batılı ile Doğulu, Avrupalı ile Avrupa dışı, liberal ile sosyalist ve kapitalist ile komünist olmak arasında gidip gelen tarihi anlatılacaktır. Böylece Sırbistan'ın Avrupa'dan koparıldığına dair iddiaları ve neden "Avrupa'ya dönmek" teriminin kullanıldığı açıklığa kavuşacaktır. Sırbistan tarihinin önemli dönüm noktaları ve travmalarının gösterilmesi, aynı zamanda bugünkü siyasetin belirlenmesinde bile önemli rol oynayan Batı şüphecilik ve mağduriyet/kurbanlık duygusunun anlaşılması açısından da fayda sağlayacaktır. Bu bölümde ayrıca, Sırbistan'ın kaderini değiştiren Miloseviç dönemi de Batılı kaynaklarda yer aldığından görece farklı şekilde yorumlanacak ve Sırbistan'ın geçiş süreci okuyucunun gözünde daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN'IN DOĞU VE BATI ARASINDAKİ TARİHİNİN ÖNEMLİ DÖNÜM NOKTALARI

Sırbistan'ın 1990'larda Avrupa'dan uzaklaşmasına neden olan davranışlarının ve bugünkü Avrupa'ya dönüş çabalarının anlaşılabilmesi için, öncelikle siyasi tarihlerindeki dönüm noktalarının ve önemli travmalarının bilinmesi gerekmektedir. Bu çerçevede tarihçe bölümünde, öncelikle Sırpların Balkanlar'a gelişinden itibaren yaşadığı inişli çıkışlı süreç, ardından da onların Batı Avrupalılardan farklılaşmasına neden olan önemli tarihi olaylar tahlil edilecektir. Son alt bölümde ise, Sırplara tarihlerinin en trajik dönemlerinden birini yaşatan ve Sırbistan'ın Avrupa'dan tekrar kopmasına neden olan Slobodan Miloseviç'in liderlik yılları incelenecektir.

2.1. SİYASİ VE ASKERİ SÜREÇ

Bu alt bölümde Sırpların Balkanlara gelişleri, Bizans hakimiyetinden kurtuluşları, ilk Orta Çağ devletlerini kurmaları, ardından tüm gelişim ve kaderlerini değiştirmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetine girişleri, bağımsızlık süreçlerindeki savaşları, dünya savaşlarında özgürlükçü ülkelerle ittifakları ve Tito Yugoslavya'sının bir parçası olarak geçirdikleri dönemleri incelenecektir. Bu şekilde Sırpların, nasıl devamlı surette Doğu ve Batı arasında sürüklendikleri ve bugün de neden Avrupa'ya dönüp Batılı bir devlet olarak kabul edilmek istedikleri açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Sırpların Balkanlara Gelişi ve Orta Çağ Sırp Devletlerinin Yapılanması

Modern Sırplar kendilerini; sonradan Sırbistan olan topraklara 6. yy.ın sonu ve 7. yy.da, Karpatları aşarak, Tuna ve Sava nehirleri etrafına, Adriyatik kıyılarına ve

özellikle Sancak[146] bölgesine yerleşmeye başlayan; okuryazar olmayan, pagan ve ağırlıkla tarımla uğraşan Slavların torunları olarak görürler.[147] Dönemin Bizans İmparatoru Heraklius, Slavların bu topraklara yerleşmesini Bizans hâkimiyetini kabul etmeleri şartı ile kabul etmiştir. Bu hâkimiyet, dört Slav kavminden biri olan Sırpların sonradan Bizans Ortodoks Hıristiyanlığı'na doğru aşama aşama geçişinin temellerini atmıştır. Ardından geçen beş yüz yılda bu bölgedeki Slavların tarihi, kabile reislerinin ya da Sırpların kullandığı şekliyle *zupan*'ların[148] liderliğindeki çeşitli klanların birbirleriyle çatışmasıyla geçmiştir. Bazen görece güçlü olan zupan, diğer klanları kontrolü altına alıp, Büyük Zupan (*Veliki Zupan*) unvanı ile daha büyük oluşumlar kurabilmiş; ancak kendi aralarındaki bu iç savaşlar nedeniyle, sonuçta tekrar Bizans ve Bulgarlar gibi dış güçlerin hakimiyeti altına girmişlerdir. [149]

İlk bağımsız ve önemli Sırp siyasi varlığı 1037 ya da 1038'de sonradan Hersek ve Zeta[150] olan Zahumlje ve Travunia'da kurulmuştur. 12. yy.ın ortalarına kadar devamlı bir kargaşa içerisinde olan Sırplar bu dönemde Zeta civarında yaşayan Batı Sırpları ile Raşka civarında yaşayan Doğu Sırpları olmak üzere iki büyük grup halinde yaşamışlardır. Stefan Nemenja adındaki yerel hükümdarın 1169'da kendisini Raşka

[146] Başlangıçta Raşka olarak adlandırılan, 12. yy'de ise Yeni Pazar Sancağı, ya da kısaca Sancak olan bölge. Raşka, ilk Sırp devletinin kurulduğu yer olarak kabul edilir ve Batılı kaynaklarda Namenja hanedanlığının ortaya çıkmasına kadar ki süreçteki Sırbistan'ı anlatmak için kullanılır.

[147] Bu tarihlerin, Sırpların bölgenin ilk yerleşimcileri olduğunu kanıtlamaya çalışan milliyetçi yazarlarca fazla geç bulunduğunu belirtmek gerekir. Balkanlara geldiklerinde oldukça geniş bir alanda dağınık ve gevşek şekilde organize olan Slavlar, Hint-Avrupa ailesinin doğu koludur. Bizans tarihçileri onlardan Sclaveni diye bahsetmiştir ve daha o zamandan üçe ayrıldıkları kabul edilmiştir. Batı Slavlar'ı: Polonyalı, Çek, Slovak ve Moravyalılar, Güney Slavları; Bulgar, Sırp, Hırvat ve Slovenler, Doğu Savları ise Rus, Beyaz Rus ve Ukraynalılardır. William L. Langer, **An Encyclopedia of World History**, (ed.), Third Revised Edition, The Riverside Press Cambridge, USA, 1956, s. 239.

[148] Sırp liderler bağımsızlığık öncesinde İmp.luğun vasalları olduğu için kral yerine zupan ünvanını kullanmışlardır anack Haçlılar'ın İstanbul'u ele geçirmesiyle bu ilişki sona ermiştir.

[149] Nitekim 10. yy'nin başlarında bu toprakların çoğunluğu, Bulgar Çar Simeon'un *Doğu Ortodoks ve Güney Slav İmp.luğu*'nun parçası haline gelmiştir. Bulgaristan'ın oldukça güçlü olduğu dönemlerde (893-927; 977-1014:1218-1241) bir çok Sırp bölgesi Bulgaristan'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Bknz: Nevill Forbes ve diğerleri, **The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey**, Oxford University Press, Oxford, 1915, s. 85 : Henry Clifford Darby, "Serbia", **A Short History of Yugoslavia from Early Times to 1966**, der. Stephen Clissold, Cambridge University Pres, USA, 1968, s.87 : Sima M. Cirkovic, **The Serbs**, çev. Vuk Tosic, Blackwell Publishing, Oxford, 2004, s. xvii : Georges Castellan, **Balkanların Tarihi**, çev. Ayşegül Yarama-Başbuğu, İstanbul, 1992, s. 33 : Selim Aslantaş, **Osmanlı'da Sırp İsyanları: 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar**, Kitap yayınevi, İstanbul, 2007, s. 17.

[150] Zeta, yaklaşık olarak bugünkü Güney Karadağ ile Kuzey Batı Arnavutluğu kapsar. Leften Stavros Stavrianos, **The Balkans Since 1453**, Holt Rinehart and Winston, New York, 1958, s. 27.

bölgesinin Büyük Zupan'ı ilan etmesiyle Sırplar'ın tarihinde parlak bir dönem başlamıştır. Stefan Namenja, 1186'da Bizans vesayetinden kurtulup, Zeta ve Raşka bölgelerini birleştirebilmiş ve Sırpları ilk kez bağımsız bir devlet çatışı altında yaşatmayı başarmıştır.

Sırp devleti, 12. yy.ın ikinci yarısından itibaren Bizans ve Bulgar İmparatorluklarının zayıflamasıyla daha çok genişleme imkanı bulmuştur. Özellikle 1330 yılında gerçekleşen ve Bulgarları hezimete uğrattıkları Köstendil (Velbujd) savaşının ardından Sırplar, IV. Stefan Duşan liderliğinde (1331-1355) çok güçlü bir orta çağ devletine kavuşmuştur. Sırp Başpiskoposluğu'nu Patriklik seviyesine yükselten Duşan, 1346'da *Sırpların ve Yunanlıların İmparatoru*[151] unvanıyla Patrik Yoanikiye'nin elinden taç giymiştir. Duşan'ın yönetimindeki İmparatorluk o kadar genişlemiştir ki; hâkimiyet alanı Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Kuzey Yunanistan'ı dahi kapsamış, başkenti olarak da Üsküp'ü belirlemiştir. [152] Sırp tarihinde önemli yeri olan ve bugün de başkent konumunda olan Belgrad da yine Duşan döneminde Macarlardan ele geçirilmiştir.

2.1.2. Sırpların Osmanlı Hakimiyetine Girişi

Sırpların, yaklaşık 550 yıl ilişki içerisinde oldukları Türklerle ile ilk tanışması, Bizans imparatoruna yardım amacıyla Balkanlara geçen Osmanlı Ordusu karşısında ağır yenilgiye uğradıkları Dimetoka Savaşı (1352) ile olmuştur. İkinci karşılaşma, Sırpların "ulusal felaket" olarak adlandırdıkları Sırpsındığı Savaşı (1363) iledir. Sırpların ağır bir yenilgiye uğradığı bu savaş, Nemanja hanedanının sona ermesine ve Kuzey Sırbistan'a hükmeden Lazar Hrebelyanovic'in (1372-1389) önemli bir güç olarak tarih sahnesine

---

[151] En güçlü ve en geniş topraklara sahip olduğu dönemde, Sırp devleti, "*Sırp ve Yunanlıların İmparatorluğu*" ismini kullanmıştır. Yöneticinin unvanındaki Yunan vurgusu, Yunan topraklarını da yönetiyor olmasından kaynaklanmış ve onun emperyal iddialarını meşru kılmıştır. Cirkovic, s. xxvi. Kimi kaynaklar ise Duşanı; "*Sırp, Yunan, Bulgar ve Arnavutların Kralı*" olarak aktarır. Örneğin: Langer, s. 319, 325.

[152] John Fine, *The Late Medieval Balkans*, Michigan, 1987, s. 309: Rene Ristelhueber, "The Serbs", **A History of the Balkans Peoples**, der. ve çev. David S. Spector, New York, 1950, s. 34: Langer, s. 319 : Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt 1, KaraM & Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 132.

çıkmasına neden olmuştur. Sonradan Duşan gibi bir efsane haline gelecek olan Lazar, Bosna ve Bulgar Krallıkları ile birlikte Osmanlı'ya karşı ittifak içerisine girmiş ancak bu ittifak 1389'da Kosova meydanında Osmanlılar karşısında bozguna uğramıştır.

Daha ileriki tarihlerde, İstanbul'un fethinin ardından üç kez Sırbistan Seferine çıkan Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet (1451-1481), Belgrad dışında bütün Sırbistan'ı ele geçirmiş ve Sırbistan Despotluğunu yıkarak O'nu "Semendire Sancağı" adı altında merkeze bağlamıştır. Hemen ardından, Balkanlarda seferlerine devam eden Fatih; Belgrad, Dalmaçya kıyıları ve Karadağ hariç bütün balkanları egemenliği altına almıştır.[153]

Fatih'ten sonra gelen padişahların dönemlerinde Boğdan, Karadağ ve Belgrad da ele geçirilerek Balkanlardaki Osmanlı egemenliği geliştirilmiş, pekiştirilmiş ve tamamlanmıştır. Doğu Avrupa'ya doğru yürüyüş Kanuni Sultan Süleyman ile (1520-1566) başlamış ve ilk adım olarak Macaristan ve Güney Avusturya egemenlik altına alınmıştır. Daha sonraki yıllarda da devam eden Osmanlının Doğu Avrupa (Avusturya, Polonya, Slovakya ve Slovenya) yürüyüşü ancak, neredeyse tüm Avrupa ülkelerinden oluşturulan Haçlı orduları yardımıyla, iki kez (1529 ve 1689) Viyana önlerinde durdurulabilmiştir. Balkanlara ve Sırplara yönelik Oryantalist[154] bakış açısının esas nedeni işte bölge üzerindeki bu uzun süreli Osmanlı hakimiyetidir.

2.1.3. Sırpların Osmanlı İmparatorluğu'ndan Bağımsızlık Süreci

Viyana kuşatmasındaki başarısızlığının ardından 1683-99 arasında Hıristiyan ittifaklarının Osmanlı ile savaşları Sırplar için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Anılan İttifakla yapılan bir seri savaş sonucu yenilen Osmanlı, Karlofça Antlaşması'nın

[153] Bu süreçte iki kez haçlı seferi düzenleyen Avrupa, hem Niğbolu'da (1396) hem de Varna'da (1444) Osmanlı Ordusu karşısında yenilgiye uğramıştır. Özellikle Varna Savaşı, Türk-Batı ilişkileri açısından çok önemlidir. Hıristiyanların, Türkleri tekrar Asya'ya atabileceklerine dair inançlarının kaybolduğu bu savaş, Batı Avrupa'nın, çökmekte olan Bizans'ı son kurtarma çabası olmuştur. Stavrianos, s. 61.

[154] Şarkiyatçılık yahut Oryantalizm için bknz: Edward W. Said, **Orientalism**, Vintage Books, USA, 1979. Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlardaki ve Doğu Avrupa'daki seferleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bknz: Karatay ve Gökdağ, s. 287, 386.

ardından Doğu Avrupa ve Balkanlar'da gerileme sürecine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun gücünü kaybetmesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yanı sıra Rusya'nın da Balkanlarla daha yakından ilgilenmeye başlaması ve Fransız Devriminin etkilerinin tüm Avrupa'ya yayılması gibi nedenlerle; 18. ve 19. yy.lar Balkanlar için tam bir kargaşa dönemi olmuştur.

Osmanlının güç ve otorite kaybı, Balkanlar'da baskıcı yerel güçlerin fiili yönetimi ele geçirmesine neden olmuştur. Dayılar[155] rejimi olarak adlandırılan bu süreç zamanla Sırplar için dayanılmaz bir hal almış ve ayaklanmanın temellerini oluşturmuştur. Sırp isyanları döneminde Avusturya, dış kaynaklı iç sıkıntılar nedeniyle Osmanlı ile ilişkilerini bozmak istememiş ve Sırplara yardımda isteksiz davranmıştır. Bunun üzerine Sırplar yüzünü dindaş ve soydaş olan Ruslara yöneltmiştir. Ruslar da başlangıçta çekimser kalsa da, Avusturya'nın bu konuda inisiyatif alabileceği kuşkusu üzerine siyasetini yenileme gereği duymuştur. Rusya'dan gelen destek sinyalinin verdiği moral ve güç ile başlangıçta huzur ve asayişin sağlanması, zorba dayıların sancaktan çıkartılması ve eski bazı haklarının iadesinden ibaret olan Sırp talepleri değişmiş, sancakta özerk bir idarenin kurulabileceği fikrinden de öteye giderek, Osmanlı'ya karşı toptan bir bağımsızlık savaşına dönüşmüştür. [156]

İsyan yıllarında Sırplar için, Osmanlı egemenliğinde olan ve bundan rahatsız olan diğer Balkan halkları (Yunan, Bulgar ve Arnavutlar) ile birlikte hareket etmek çoğu zaman mümkün olmamıştır. Zira onlar da bağımsızlık yolunda olduğundan toprak talepleri çoğunlukla birbirleriyle çakışmıştır. Sırpların ilk isyanı bastırılabilmişse de, ikinci isyanın ardından Sırp eyaleti iç işlerinde özerk bir statü (1829) elde edebilmiştir. Sırplar kırk beş yıl daha Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı özerk bir eyalet olarak kaldıktan sonra, 1877-78 Osmanlı – Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Anlaşması ile bağımsızlığına kavuşmuştur. Devletin Krallık rejimine geçişi ise 1882'de olmuştur.

---

[155] Dayılar, esas itibariyle, yeniçeriler tarafından kendi aralarından seçilerek eyaletlerin başına askeri komutan olarak görevlendirilen subaylardır. Bknz: **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Cilt 3, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 427-428.

[156] Avusturya'nın aslında birçok kez Sırpları Osmanlılara karşı kışkırtıp sonra yalnız bıraktığını belirtmek gerekir. Aslantaş, **Osmanlı'da..**, s. 15-16, 52, 91-92, 95-96 : Cirkovic, s. xxviii : Forbes, s. 94.

Sırp isyanları Balkan tarihçiliğinde, Balkan halklarının ilk bağımsızlık savaşı örneği olarak görülmekte ve Sırplar da, Osmanlı'ya karşı ayaklanan ilk Hıristiyan milleti olarak kabul edilmektedir. Batının gözünde bu durumun Sırplara belirli bir itibar kazandırdığı bilinmektedir. İlk isyanın (1804-1813) lideri olan Karayorgi ile ikinci isyanın (1815) lideri Miloş Obrenoviç ise efsanevi kişilikler olarak Sırp tarihinde yerlerini almışlardır. Ancak ilk isyanın bastırılması üzerine Avusturya'ya kaçan Karayorgi'nin 1817 yazında Sırbistan'a geri dönmesi üzerine Obrenoviç ve Karayorgi arasında başlayan liderlik mücadelesinin, yıllarca süren kanlı hanedan kavgalarına ve iç karışıklıklara neden olup ülkeyi tehlikeye soktuğunu belirtmek gerekir.

Kazanılan bağımsızlığın ardından Rusya; Sırbistan ve Karadağ'ı, Karadağ Prensinin idaresinde birleştirmek istemiştir. Rusya'nın bu projesi, Sırbistan lideri Milan Obrenoviç'i dış destek için Rusya'ya karşı bir alternatif aramaya itmiş ve bu dönemde Avusturya-Macaristan ile ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur. Kurulan iyi ilişkiler sonucunda Sırbistan bu sefer de Avusturya-Macaristan'ın yörüngesine girmeye başlamıştır. Bu nedenle Obrenoviç, Rusya tarafından 1889'da, on üç yaşındaki oğlu Aleksander lehine tahttan feragat etmeye zorlanmıştır. Rus yanlısı bir siyasetin hakim olduğu bu dönemde ülkedeki liberal, Avrupacı ve Batıcı muhalefet keskinleşmiş, yeni bir kargaşa ve çalkantı dönemi başlamıştır. Bunun üzerine Kral Aleksander özgürlükleri kısıtlamış ve sıkı bir sansür uygulamasına girişmiştir. Bu kez 1903'de milliyetçi genç subaylar sarayı basıp Kralı ve ailesini katletmiştir.[157] Kral Aleksander, eşi ve saraydakilerin çok vahşi ve parçalara ayrılacak şekilde öldürülmesi, Batı Avrupa kamuoyundaki Sırp imajını oldukça olumsuz etkilemiştir. O dönemde tüm Avrupalı ülkeler, büyükelçilerini Sırbistan'dan çekmiştir. Öldürülen kralın yerine 1903'de Karayorgiler'den Peter'in geçmesiyle de, Sırbistan'da Obrenoviçler dönemi bir daha açılmamak üzere kapanmıştır.

[157] Bknz: Dennis P. Hupchick, **The Balkans from Constantinople to Communism**, Palgrave, USA, 2002, ss. 281-283 : John K. Cox, **The History of Serbia**, Greenwood Press, Westport, 2002, s. 55.

Kral Peter tahta geçtikten sonra ilk olarak istibdada son vererek meşruti rejime geçmiş ve Avusturya'dan uzaklaşarak daha bağımsız bir politika izlemeye başlamıştır. Avusturya-Macaristan ise buna tepki olarak başta domuz olmak üzere Sırp ithal mallarına sınırlama koymuş ve akabinde önemli oranda Sırp'ın yaşadığı Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir (1908). "Domuz Savaşı" olarak bilinen bu dönemde (1906-1911) Avusturya'ya alternatif arayan ve başta Fransa olmak üzere itilaf devletleriyle silah alışverişine giren Sırbistan, Domuz Savaşı bir uzlaşmayla sona erdiğinde artık batılı itilaf devletleri kampına sıkı bir şekilde bağlanmış durumdadır. [158]

2.1.4. Balkan Savaşları ve İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönem

Fransız devriminin ve Batı ideallerinin Balkanlara etki etmesi, Türklerin artık Balkanlar'dan tamamen atılması gerektiğinin düşünülmesi, Trablusgarp savaşında Osmanlı'nın askeri gücünü kaybettiğinin belli olması ve Rusya'nın Panislavist politikalarının etkisiyle, zaten yıllardır bir ittifak arayışı içerisinde olan dört Balkan ülkesi (Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Karadağ) Osmanlı'ya karşı birleşebilmiştir. Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle de Balkan savaşları resmen başlamıştır.

Sırpların "Kurtarıcı savaş"[159] olarak gördüğü Balkan savaşları iki safhalıdır. Birinci safhada, Osmanlı ordusu savaşı kaybetmiştir. 30 Mayıs 1913'te Londra'da yapılan Barış Antlaşmasının hemen ardından ittifak devletleri, Makedonya'nın paylaşımı konusunda anlaşamayarak birbirlerine düşünce, Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan'a aniden saldırmasıyla (29 Haziran 1913) Balkan Savaşı'nın ikinci safhası başlamıştır. Bu safhada önce Romanya ardından da Osmanlı Devleti savaşa katılmıştır. İki ay kadar süren ikinci savaşta hemen her cephede yenilgiye uğrayan Bulgaristan'ın; Balkan

---

[158] Selim Aslantaş, "Sırbistan: İsyanlar ve Bağımsız Devlet", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I, Karam &Vadi, 2006, s. 484 : Aram Andonyan, **Balkan Harbi Tarihi**, çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul, 1975, ss. 56-57 : Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu: Bir Çoküşün Yeni Tarihi**, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul, 1992, s. 221 : Hupchick, s. 283, 308.

[159] Andonyan, s. 333

Devletleri ile Bükreş, Osmanlı Devleti ile de İstanbul Antlaşmasını imzalamasıyla savaş sona ermiştir.

Bu süreçte her Balkan meselesinde olduğu gibi, Avrupa'nın büyük güçleri olaylara müdahil olarak, sınırlara asıl karar verenler olmuşlardır. Ancak savaşı sonlandıran ve sınırları belirleyen antlaşmaların üzerinden henüz 1 yıl bile geçmeden 1'inci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Balkanlar tekrar savaş alanına dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nda önce Avusturya ardından da Bulgaristan'ın saldırılarına maruz kalan Sırbistan, savaşta önemli bir varlık gösteremese de, ittifak devletlerinin yenilgisi üzerine imzalan barış antlaşmalarında sınırlarını bir miktar genişletme imkanı bulmuştur. Ancak bu savaş Güney Slavları (Sırp, Sloven ve Hırvatlar) açısından, 'Yugoslavyacılık'[160] idealinin canlanmasına sağladığı katkı nedeniyle özel önem taşımıştır.[161] İtilaf devletlerinin gizli antlaşmalarla Güney Slavlarına ait toprakları paylaşacaklarına yönelik planlarının ortaya dökülmesi, bu halkların endişe içerisinde birbirlerine yakınlaşmalarını sağlamıştır. Böylece, ağırlıkla 19. yüzyıl Hırvat entelektüelleri tarafından formüle edilen ve Sırplar ile Slovenler arasında destek bulan "Yugoslavyacılık" fikri, çeşitli müzakerelerin ardından Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının kurulması (1 Aralık 1918) ile sonuçlanmıştır.

Yugoslavyacılık güçlenmeye başlamışken; Sırp, Hırvat ve Slovenler, Birinci Dünya Savaşı ile yabancı hakimiyetinden kurtulunca, ayrı ulusal çıkarlarını tekrar birlik düşüncesinin önüne koymaya başlamışlardır. Krallık özellikle 1918-1921 yılları arasındaki Sırp egemen bir karaktere bürünmüştür. Bu dönemde Karadağ Sırbistan'a katılmış, merkeziyetçi bir anayasal düzen kurulmuş, yönetici hanedan Sırp Kraliyet

[160] *Yug* güney, *o* bağlaç, *Slavya* da Slav toprağı anlamındadır. Yugoslavyacılığın taraftarlarına göre tarih; bu üç akraba Slav milletinin, birbirlerinden ayrı kaldıkları sürece, daha kuvvetli komşularının egemenliğine girmelerinin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir. Güney Slavları eğer ki bir araya gelip birlik olabilirlerse, kendi kaderlerini bağımsız bir şekilde belirlemek için daha fazla şansa sahip olacaklardır. Yugoslavyacılık hakkında ayrıntılar için bknz: Dejan Djokic, **Yugoslavism: Histories of a Failed Idea 1918-1992**, C.Hurst &Co., London, 2003.

[161] Sabrina P. Ramet, "The Dissolution of Yugoslavia: Competing Narratives of Resentment&Blame", s. 1, http://www.cla.purdue.edu/academic/history/facstaff/Ingrao/si/Team2Report.pdf (07.09.2011): Charles Jelavich, "Serbian Textbooks: Towards Greater Serbia or Yugoslavia?", **Slavic Review**, Cilt. 42, No. 4, Winter 1983, s. 601: Hupchick, s. 303, 341.

ailesine ait olmuş, bir tek istisna dışında tüm başbakanlar Sırplar arasından seçilmiş ve Krallık ordusu da ağırlıklı olarak Sırp subaylardan oluşmuştur. Hırvat ve Slovenler, tüm çabalarına rağmen özerklik elde edemediği gibi; Makedonlar, Karadağlılar, Bosnalı Müslümanlar ve Kosovalı Arnavutlar ise hukuki bir tanıma bile elde edememiştir.[162]

1928'de bir Sırp milletvekilinin, meclisteki Hırvat lider ve milletvekillerine yönelik silahlı bir saldırıda bulunması, merkeziyetçi Sırplar ile federasyoncu Hırvat ve Slovenler arasındaki ipleri iyice koparmıştır. Hırvatların bu silahlı saldırı üzerine meclisten çekilip ayrılıkçı bir parlamento kurması ve bu konuda uzlaşmanın mümkün olmaması üzerine, 1929'da Kral Aleksander diktatörlüğünü ilan etmiştir. Bu süreçte; anayasa dondurulmuş, meclis dağıtılmış, partiler ve yerel yönetimler kaldırılmış, büyük bir sansür dalgası başlatılmış ve Yugoslav Komünist Partisi İkinci Dünya Savaşı'na kadar yasadışılığa mahkum edilmiştir. Ülkenin Yugoslavyacılıktan çıkıp, tamamen bir Sırp devleti olmaya doğru ilerlemesine tepki olarak Hırvatlar, İtalya ve Macaristan'a kaçıp, ayrılıkçı *Ustaşa* (asi-isyancı) örgütünü kurmuşlardır. İkinci Dünya Savaşında Sırplar aleyhine Almanları destekleyen bu örgüt Sırplara büyük acılar çektirmek suretiyle Sırp-Hırvat düşmanlığının oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Kral Aleksander, 3 Eylül 1931'de diktatörlüğü sona erdirip iki meclisli yeni anayasayı ilan ederek, Hırvat taleplerini tatmin etmeyi denemiş ancak başarılı olamamıştır. Bu dönemde ülkenin tarıma dayalı ekonomisini mahveden dünya ekonomik buhranı ile Revizyonist İtalya ve Almanya'daki gidişattan endişe eden Kral, Balkanlardaki statükoyu bir ittifakla sağlamlaştırmak gerektiğini düşünmüştür. Bu çerçevede Kral; 1934'te Romanya, Yunanistan ve Türkiye ile Balkan Paktını imzalamıştır. İlaveten İtalya ve Almanya tehlikesine karşı da Fransa ile ilişkilerini

[162] Krallığın ilk 121 ayının 117 ayında Sırplar başkanlık yapmıştır. Marko Attila Hoare, "Slobodan Milosevic's Place in Serbian History", **European History Quarterly**, Vol 36, 3, 2006, s. 448: Castellan, s. 428.

güçlendirmek istemiş ancak bu amaçla yaptığı Fransa ziyaretinde Ustaşa örgütü üyesi bir Hırvat tarafından öldürülmüştür. [163]

Yugoslavya, 23 Ağustos 1939'da tarihi bir Sırp-Hırvat uzlaşması olarak kabul edilen *Cvetkovic-Macek Antlaşması* ile Hırvat yönetimine geniş özerklik sağlayan bir şekle dönüşmüştür. Ancak bu dönem aynı zamanda Yugoslavya'nın Almanların zoruyla Üçlü Pakta katıldığı dönemdir. Bu yüzden Hırvatlarla yapılan bu umut verici anlaşmanın üzerinden henüz iki yıl bile geçmeden, 1941'de Belgrad'da yapılan İngiliz destekli bir askeri darbe ile Mihver yanlısı hükümet devrilmiştir. Mihver kuvvetlerinin darbeye cevabı ise, eski müttefiki olan Yugoslavya'yı işgal etmek olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde, İtalyanlar Güney Slovenya ve Dalmaçya'yı, Macarlar Voyvodina'yı, Bulgarlar Makedonya'nın çoğunluğunu ilhak etmiş; Hırvat faşistler de ülkenin merkezinde bir Hırvat devleti kurmuştur. Almanlar Slovenya'nın büyük bölümünü ilhak edip, Kosova ile Batı Makedonya'yı İtalyan nüfuzundaki Arnavutluk'a katmıştır. Yugoslavya'dan kalan küçük bir bölge ise doğrudan Alman askeri yönetimine bağlanmış, Sırbistan da küçük bir işbirlikçi devletten ibaret kalacak şekilde parçalamıştır. Böylece 1 Aralık 1918'de büyük umutlarla kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Avrupalı devletlerin işgali sonucu, üstelik tarafların hiç birini tam olarak tatmin edemeden yok olmuştur.

Savaşın başlamasıyla, Alman saldırısına karşı koyamayan Yugoslav ordusu iki hafta içerisinde teslim olmuştur. Ancak, Yugoslavya ordusundan kalan bazı birlikler direniş için *Çetnik*[164] örgütünü kurmuşlardır. İşgale karşı bir diğer örgütlü direnişi ise,

---

[163] Batılı kaynaklar suikastı Ustaşaların işlediğini yazarken, Sovyet kaynakları suikastten Faşist Almanya'yı sorumlu tutmaktadır. Teoman Alili, **Yugoslavya Dersleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010, s. 20, 23: Mehmet Seyfettin Erol ve Abdurrahim F. Aydın, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I., Karam &Vadi, 2006, s. 647 : Sina Akşin ve Melek Fırat, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", **Balkanlar**, Eren, İstanbul, 1993, s. 104-124 : Castellan, s. 427-432 : Osman Karatay, "Miloseviç Döneminde Yugoslav Dış Siyaseti: Başarısız bir Mirasyedilik Olayı", **Balkan Diplomasisi**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Avsam Yayınları, Ankara, 2001, s. 136.

[164] Çetniklerle ilgili en iyi çalışmalardan birisi için bknz: Joza Tomasevich, **War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: The Chetniks**, Stanford University Press, Stanford, 1975.

Josip Tito liderliğindeki komünist *Partizanlar* yapmıştır. Her iki gerilla örgütü de Alman ve İtalyan işgaline karşı savaşıyor olsa da, Çetnikler Sırpları ve Sırbistan'ı kurtarma mücadelesi yaparken, Partizanlar orta Balkanları Yugoslavyacılık çerçevesinde birleştirecek bir plan izlemiştir. [165] Birbirleriyle de kıyasıya mücadele eden bu örgütler arasından sıyrılabilen Sovyet desteğindeki Partizanlar; Çetnikleri ve Ustaşaları saf dışı bırakıp, işgalci mihver kuvvetlerinin Balkan topraklarından çekilmesini sağlayabilmiştir.

2.1.5. Doğu ile Batı Arasında Konumlanan Tito Yugoslavya'sı

İkinci Dünya Savaşı'nın tüm yıkıcılığına rağmen Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti[166], savaştan en güçlü balkan devleti olarak çıkmıştır. 9 Ekim 1944'de Kremlin'de bir araya gelen İtilaf devletlerinin liderleri Doğu Avrupa'da kimin ne kadar etki sahibi olacağının pazarlığını yapmış ve Yugoslavya'nın Rusya ve Batı nüfuz alanları arasında yarı yarıya paylaşılmasına karar vermiştir.[167] Anlaşılacağı üzere Sırpların bu devleti de Doğu ve Batı arasında sıkışarak yaşamına başlamıştır. Ancak Partizanlar, Savaş sonrasında tümüyle Sovyet kampına dahil olmuş ve Batı müdahalesinin kabul edilemeyeceğini ilan etmişlerdir. Ardından ise, Kızıl Ordu tarafından kurtarılan diğer Doğu Avrupa ülkelerinin aksine, Mareşal Tito'nun liderliğinde kendi halkının mücadelesi ile özgürlüğünü kazanmış olan Yugoslavya, zamanla daha bağımsız bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu doğrultuda ülke 1948'de, Moskova'nın direktiflerinden bağımsız olarak kendi milli sosyalizmine ulaşma yolunu izleyeceğini ilan edince, Stalin tarafından Kominform'dan çıkartılmıştır.[168] 1949 yılında

---

[165] Bknz: Sabrina P. Ramet, "Yugoslavia", **Eastern Europe: Politics, Culture and Society Since 1939**, der. Sabrina P. Ramet, Indiana University Press, USA, 1998, s. 160: Hoare, s. 449: Daniel J. Elazar, **Federal Systems Of The World: A Handbook Of Federal, Confederal And Autonomy Arrangements**, Harlow, Longman Current Affairs, 1991, s. 350: Şecaettin Koka "İkinci Dünya Savaşında Balkanlar", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I., Karam &Vadi, 2006, ss. 657-658: İhsan Gürkan, "İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değin Balkanlar", **Balkanlar**, Eren, İstanbul, 1993, ss. 132-133: Castellan, s. 464: Alili, s. 24-27.

[166] Bundan sonra sadece Yugoslavya kullanılacaktır. Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti 1946'da ilan edilmiş ve 1963'te Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti adını almıştır.

[167] Mustafa Aydın, "1939-1945 Göreli Özerklik", **Türk Dış Politikası**, der. Baskın Oran, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 471.

[168] Yugoslavya'nın ihracının şüphesiz tek nedeni bu değildir. Aslında başlangıçta Stalin Kominform'un merkezinin bile Belgrad'da olmasını teklif etmiş ve örgütün liderliğini de Tito'ya vermiştir. Ancak zaman içerisinde Tito ile Stalin arasında yüzeye çıkan gerilim ve özellikle Yunanistan iç savaşı üzerine var olan

Doğu'nun komünist ülkeleri Batı'nın Marshall Planı'na karşılık olarak COMECON'u[169] kurdukları zaman da, Yugoslavya'yı tüm ısrar ve çabalarına rağmen üyeliğe kabul etmemişlerdir. Tersine Yugoslavya bu dönemde Doğu Bloğu ülkelerince ekonomik boykota hedef olmuştur. Bunun üzerine ideolojik duruşunu askıya alan Tito, bu sefer Batı'nın yardımlarıyla ülkesini ayakta tutmayı başarmıştır. Hunt'ın deyimiyle "*Batının en sevdiği komünist düşman*"[170] haline gelen Yugoslavya, bu dönemde hem askeri hem de ekonomik anlamda yardım elde edebilmiştir. Hatta 1954'te Yugoslavya komünist bir ülke olmasına rağmen, NATO üyesi Yunanistan ve Türkiye ile kurduğu İkinci Balkan Paktı vasıtasıyla NATO ile de bağlantıya erişmiştir.[171] Üstelik söz konusu Pakt aynı zamanda askeri bir ittifak niteliğindedir.

Stalin'in ölümü üzerine 1953'te iktidara gelen Kuruşçev, Sovyet dış politikasında önemli değişikliklere gitmiştir. Bunların başında barış içinde beraber yaşama politikasının kabul edilmesi, kapitalist-emperyalist Batı ile bir iç savaşın kaçınılmaz olduğunun reddedilmesi ve Tito ile uzlaşmaya varılması gelir. Kuruşçev'in özrü sonrası Sovyetlerle ilişkiler tekrar düzelmişse de Tito, iki taraftan birinin hegemonyasına girmemeyi hayati önemde görmüş ve Yugoslavya'yı devamlı olarak "Doğu ile Batı arasında bir köprü" olarak resmetmeye çalışmıştır.[172] Yugoslav sosyalizmi de, kapitalist batı ile komünist doğu arasında bir denge tutturma yeteneği nedeniyle özgün bir model olarak takdir edilmiştir.

---

anlaşmazlık ihraçta rol oynamıştır. İhraçtan sonra Kominform Stalin tarafından Tito'yu ezmek için kullanılmıştır. Geoffrey Swain, "The Cominform: Tito's International?", **The Historical Journal**, Cilt. 35, No. 3, Sep. 1992, s.641, 658, 663 : Fred Warner Neal, **Titoism in Action: The Reforms in Yugoslavia After 1948**, University of California Press, Los Angeles, 1958, s. 251.

[169] COMECON, Stalin tarafından, üye ülkelerin ekonomik gelişmesini hızlandırmak ve aralarındaki eşgüdümü sağlayabilmek amacıyla 1949'da kurmuştur. İlk başta Marshall Planı'nın, sonradan ise Avrupa Ortak Pazarı'nın karşılığı olmuştur. COMECON da Varşova Paktı gibi, Sovyet Bloğunun dağılmasından sonra Haziran 1991'de üyeleri tarafından sona erdirilmiştir. Funda Keskin, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, der. Baskın Oran, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 501.

[170] Lisa Hunt, "The European Union and the former Yugoslavia: The Development of European Foreign Policy ?", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Loughborough University, 5 January 2004, s. 37.

[171] Neal, s. 254: Swain, s.641, 658, 663 : Barbara Jelavich, **History of the Balkans**, Vol 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, s. 334, 359.

[172]Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim Kurt, Kültür Yayınları, 1998, s. 519 : Neal, s. 259, 275.

Tito modeli, Doğu'nun en büyük gücü olan Moskova'dan barışçıl bir şekilde ayrılmayı temsil etmiştir. Batı'nın en büyük gücü olan Amerika ise bu sürece propaganda ve askeri olmayan yöntemlerle yardım etmiştir. Yugoslavya'nın Sovyet tahakkümüne karşı direnişi, aynı durumdaki diğer devletleri de cesaretlendirmiştir. Örneğin 1956'da Polonya Tito'yu örnek alıp, sosyalizme giden ulusal bir yol izleyeceğini ilan etmiştir.[173] Ancak 1968'yılında Çekoslovakya'daki Prag Baharı olarak da bilinen liberalleşme ve reform hareketinin Varşova Paktı[174] ülkelerince işgal yolu ile sona erdirilmesi, doğu Avrupa ülkelerindeki reform hareketlerinin duraksamasına neden olmuştur. Bununla birlikte Varşova Paktı müttefiklerinin bu eyleminin, Yugoslavya tarafından şiddetle kınandığını belirtmek gerekir.[175]

Tito'nun en önemli hedeflerinden birisi, tek bir Yugoslav milleti yaratabilmek olmuştur. Bu konuda Tito, dış ülkelerin temsilcilerine yaptığı bir konuşmada, "*beş halkın birleşip tek bir Yugoslav milletine dönüştüğü günü hayal ettiğini*" söylemiş ve bunu İngiliz ve diğer milletlerin bir Amerikan ulusu yaratmasına benzetmiştir. Ancak bu hayali gerçekleştirmenin ne kadar zor olduğunun kendisi de farkında olmuştur. Üstelik en yakınlarından Edvard Kardelj gibi isimler bile O'na bu konuda muhalefet etmiştir. Kardelj, Tito tipi bu üniterizmin, Sırpların Büyük Sırbistan hayallerine imkan tanıyabileceği konusunda endişe duyduğundan, projeye destek vermemiştir.[176] Zaten Tito'nun tüm çabalarına rağmen tüm Güney Slavlarının kendisini ait hissettiği ortak bir Yugoslav ulusu oluşturulamamıştır. Bu konudaki başarısızlık şu şekilde alaya alınmıştır: "*Yugoslavya, 6 Cumhuriyet, 2 özerk bölge, 6 millet, 15 milliyet ve bir Yugoslav'dan (Tito) oluşmaktadır*."

---

[173] Kissinger, ss. 520-521.

[174] Varşova Antlaşması metninde; sosyal ve devlet sistemlerinin ne olduğuna bakılmaksızın, tüm Avrupalı devletlerin, Avrupa'nın kolektif güvenliğine yönelik arzusu teyit edilmektedir. Dolayısıyla bu örgüt de kendisini Avrupalı bir örgüt olarak kabul etmektedir. Antlaşmanın tarafları; Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Polonya, Romanya, SSCB ve Çekoslovakya'dır. Bu ülkelerden Romanya, Prag işgaline katılmamıştır. Anlaşma metni için bknz: http://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/The%20Warsaw%20Pact_d7223aede6.pdf (15.02.2009).

[175] Gürkan, s. 160 : Milan Svec, "The Prague Spring: 20 Years Later", **Foreign Affairs,** Cilt. 66, No. 5, Summer 1988, s. 981 : İşgal ile ilgili bilgi için bknz: Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt 1-2, 1914-1995, Genişletilmiş 14. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, s. 563-572.

[176] Ivo Banac, "Nationalism in Serbia", **Balkans: A Mirror of the International Order**, der. Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşılı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.146.

Tito döneminde Yugoslavya'nın Doğu ve Batı arasındaki özel konumunun ifadelerinden birisi Bağlantısızlar Hareketi olmuştur. Bağlantısızlığı bir fikir olarak ilk kez ortaya atan, 1946'da Hindistan Başbakanı Nehru ise de sürükleyici güç Tito olmuştur. Süreç, 1950'de Sovyet yanlısı Kuzey Kore ile ABD yanlısı Güney Kore arasındaki savaşta Mısır, Hindistan ve Yugoslavya'nın bağlantısız olduklarını ilan etmesiyle başlamıştır. 1955'de bu ülkelerin liderleri Bandung'da tarihi bir konferans düzenlemiş ve sonradan bu toplantıları düzenli hale getirmiştir. 100'ün üzerinde ülkenin dahil olduğu Bağlantısızlık hareketinin kurumsallaşmasındaki en önemli rolü de yine Tito oynamıştır. Bu çerçevede Belgrad Konferansı bir mihenk taşı olarak değerlendirilmektedir.

Kuşkusuz tarafsız ülkeler her zaman var olmuştur fakat onların belirgin özellikleri gelişmelere karşı pasif bir tutum almalarıdır. Soğuk Savaş döneminin Bağlantısızları ise aksine, tarafsızlıklarını hiç bir şeye karışmamak anlamında kullanmamışlar, olaylara bizzat müdahil olmuşlardır. Nehru bu konuda, "*Biz sadece seyirci değiliz, aynı zamanda bu oyunda aktörleriz*" demiştir.[177] Bağlantısızlar, Doğu ve Batı'daki süper güçleri nasıl birbirlerine karşı kullanabileceklerini de öğrenmişler ve bundan faydalanmışlardır.[178] Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nden ABD'ye oranla daha çok çekindiklerinden, rasyonel davranmışlar ve genellikle haksız dahi olsalar komünistlerin tarafında yer almayı seçmişlerdir.[179] Hareket yine de zamanla gerçekten üçüncü bir kutup kadar etkili olabilmeye başlamış ancak sonradan; 1973 şokunun üçüncü dünya ülkeleri arasında petrolü olanlar ve olmayanlar ayrımını doğurması,

[177] Armaoğlu, s. 633.
[178] Nasır, "*Tito büyük adam. Bloklardan herhangi birine katılmadan her ikisinden de yardım almanın yolunu bana o öğretti*" demiştir. Armaoğlu, s. 633.
[179] Örneğin 16 Kasım 1968'de Başbakan Nehru, Hint Parlamentosuna Sovyetlerin Macaristan'da yaptıklarını kınayan BM kararına niçin olumlu oy kullanmadığını açıklarken gülünç gerekçeler bulmuştur: "*Karar tasarısı uygun bir şekilde kaleme alınmamıştı ve BM gözetiminde serbest seçim çağrısı, Macaristan'ın ulusal egemenliğinin ihlali demekti.*" Kissinger, s. 530: Ramet, "Yugoslavia", s. 164-165.

sürükleyici liderlerin ölümü ve üyelerin birbirleriyle anlaşmazlıkları nedeniyle zayıflamış ve etkisizleşmiştir.[180]

Yugoslavya'da birliğin en temel sütunu olan Tito, 1980'de bir halef bırakmadan ölmüştür. [181] 1985'te ise Mihail Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin Devlet Başkanlığı'nı üstlenmiş ve dünya tarihi açısından çok önemli bir süreci başlatmıştır. Gorbaçov'un getirdiği "demokratikleşme ve ekonomik/politik yeniden yapılanma" amaçlı reformlar olan, *Glasnost* (açıklık, şeffaflık) ve *Perestroyka* (yeniden inşa) hareketleri, sadece Sovyetler Birliği'ni değil, tüm Doğu Avrupa ve Balkanları da etkisi altına almıştır. Böylece 1975 Helsinki Nihai Senedi ile güçlenen özgürlükçü liberal kapitalizm ile totaliter komünizm arasındaki mücadele, 1985'te Sovyetlerde başlayan ve 5 yıl içerisinde Avrupa'daki tüm totaliter rejimleri sarsan demokratik devrimler ile sonuçlanmıştır.[182] Ancak 1989 yılına gelindiğinde, kaosa sürüklenen ekonomisinin de etkisiyle,[183] süreç Yugoslavya'da bir Yugoslav devrimine değil; birer Sırp, Karadağlı, Hırvat, Sloven, Makedon, Boşnak ve Arnavut devrimine yol açmıştır.[184] Balkanların ve hatta dünyanın en hoşgörülü ülkesi olarak ün yapan Yugoslavya ise paradoksal şekilde en radikal ve kanlı şekilde dağılan ülke olmuştur. Böylece, 1990'a kadar süren bir barış süreci sonrasında, aynı Balkan ve dünya savaşlarında olduğu gibi, milliyetçilik

---

[180] Türkiye de 1964 Kahire Konferansı'na gözlemci statüsüyle katılmak istemiş fakat NATO'nun temsilcisi olarak görüldüğünden reddedilmiştir. Baskın Oran, "Göreli Özerklik", **Türk Dış Politikası**, der. Baskın Oran, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 677.

[181] Birçok yazara göre Yugoslavya sistemi tek adama dayanmıştır. Halefi Miloseviç'in bir zamanlar dediği gibi, "ölümünden önce bile işleyen, sistem değil Tito'dur." Tito'nun ölümü kısa bir dönem için vatansever duyguları coşturmuş ve o dönemde milli kimliklerin unutulup, Yugoslavyacılığa sarılınmasına neden olmuştur. 20. yüzyılda kapitalizmden farklı bir yaşam biçimi deneyen ülkelerin çoğu başarılı olamamış ve o dönemin liderleri de sonradan reddedilmiş ve hatta heykelleri bile yıkılmıştır. Ancak eski Yugoslavya ülkelerindeki caddelerden halen Mareşal Tito'nun ismi kalkmış değildir ve insanlarda da Tito'ya karşı bir nefret duygusunun olduğunu söylemek zordur. David Halberstam, **Barış Zamanı Savaş: Bush, Clinton ve Generaller**, çev. Abdullah Yılmaz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s. 23: Ramet, "Yugoslavia", s. 170-171: Mustafa Balbay, **Balkanlar**, Cumhuriyet Kitapları, 6. Baskı, 2009, s. 233.

[182] Doğu-Batı ilişkilerine bir yumuşama getirmek isteyen Helsinki Nihai Senedi'nin yürürlüğe girmesiyle, Doğu Avrupa'daki bütün Sovyet uydusu ülkelerde, aydınlar ve milliyetçiler arasında insan hakları ve özgürlük hareketleri başlamıştır. Armaoğluna göre, Helsinki Nihai Senedi, Gorbaçov'un fikir sisteminde de bir temel faktördür. Armaoğlu, s. 911, 917: Gürkan, s. 128, 171.

[183] Enflasyon % 2500'e varmıştır. Gürkan, s. 182.

[184] Richard C. Hall, **The Balkan Wars 1912-1913:Prelude to the First World War**, Routledge, London, 2000, s. x.

kontrolden çıkmış, büyük güçler meseleye dahil olmuş ve sınırları çizenler de yine bu güçler olmuştur.

2.2. SIRPLARIN BATI AVRUPALILARDAN VE DİĞER GÜNEY SLAVLARINDAN FARKLILAŞMASI

Sırplar geçirdikleri farklı tarihsel süreçler nedeniyle, Batı Avrupalılardan ve diğer Güney Slavlarından zamanla her anlamda farklılaşmaya başlamıştır. Bu alt bölümde söz konusu ayrışmanın içeriği, nedenleri ve gelişim süreci ele alınacaktır.

2.2.1. Roma İmparatorluğu'nun Bölünmesi

Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması; Avrupa'nın da Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmesinin esasını oluşturduğu gibi, Doğu'daki İstanbul merkezli Ortodoks Hıristiyanlık ile Batı'daki Roma merkezli Katolik Hıristiyanlık arasındaki ayrımın da başlangıç noktasını oluşturmuştur. Roma merkezli Batı Roma İmparatorluğu 476 yılında, esas itibariyle Germen kavimlerinin baskıları sonucu yıkılmıştır. İstanbul merkezli Doğu Roma İmparatorluğunun ömrü ise, Batı Roma İmparatorluğundan neredeyse bin yıl daha fazla olmuş ve İstanbul'un Osmanlı tarafından fethine (1453) kadar sürebilmiştir. İki İmparatorluğun geçirdikleri farklı tarihsel süreçler, tüm Avrupa ve hatta dünya tarihi açısından oldukça önemli etkiler bırakmıştır.

Roma merkezli Batı Roma İmparatorluğunun yıkılması üzerine, Batı Avrupa'da; feodal yönetimlere, ademi merkeziyetçiliğe ve gevşek monarşilere dayanan dağınık ve parçalanmış bir siyasi sistem ortaya çıkmıştır. Roma Kilisesi ve onun tek Patriği, bu siyasi boşluktan faydalanmış ve kendisini devlet ile dünyevi yöneticilerin hâkimiyetinden kurtarma imkânı bulmuştur. Bu gelişme zamanla Batı Avrupa'da devlet işlerinin din işlerinin üzerinden çekilmesine, yani seküler siyasi düşünceye daha çok imkân tanımıştır. Szucs'a göre, Rönesans ve Reformun Batı'da ortaya çıkmasını sağlayan ortam bu ayrım sayesinde oluşabilmiştir.

İstanbul merkezli Doğu Roma İmparatorluğunun dağılmasının ardından ise bu bölgedeki güçlü ve mutlakiyetçi İmparatorluklara (Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları gibi) dayanan yönetimler Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar devam edebilmiştir. Bu nedenle Doğu'da süreç daha farklı gelişmiş, Batı'da olduğu gibi Patriklerin doldurabileceği bir güç boşluğu oluşmamıştır. Burada, Batı'nın aksine birden çok patrik (Kudüs, Antakya, İskenderiye, İstanbul) kendisini güçlü devletler ve siyasi yönetimler içerisinde bulmuştur. Doğu Hıristiyan kiliseleri ve patrikler, yerel otoritelerini koruyabilmekle beraber, Osmanlı da dahil olmak üzere, İmparatorluklar ile uyum içerisinde çalışmak durumunda kalmış ve onlara itaat etmeyi seçmişlerdir.[185]

2.2.2. Dinsel Farklılaşma

Doğu ve Batı Roma olarak bölünmüş haliyle bile Hıristiyan dünyasında başlangıçta tek bir ana kilise vardır; fakat başpiskoposluk seviyesinde iki ayrı kiliseye bölünme söz konusudur. Bununla birlikte yukarıda anlatılan farklı gelişim süreçleri, her iki kilisenin giderek birbirlerinden uzaklaşmasına ve farklılaşmasına neden olmuştur. Doğu Kilisesi zamanla, Roma'daki Papanın tüm Hıristiyanlar üzerindeki otorite iddiasını reddetmeye başlamıştır. İki kilise aynı zamanda seremoniler, kutsal günler, semboller ve din adamlarının hakları üzerinde de farklılaşmıştır. Tartışmaların ve anlaşmazlıkların nihayetinde Hıristiyan kilisesi 1054'te resmen ikiye bölünmüş; Batı Kilisesi 'Katolik Kilisesi' ya da 'Evrensel Kilise', Doğu Kilisesi ise 'Ortodoks Kilisesi' olarak adlandırılmıştır.[186]

Sırpların Batı Avrupalılarla ve Balkanlar'a beraber göç ettikleri diğer iki Güney Slav kavmi olan Hırvat ve Slovenlerle arasındaki ilk ciddi farklılaşma, kilisenin bu bölünüşü ile yakından ilintilidir. Batı ve Doğu Roma İmparatorluklarının arasındaki sınır, bugünkü Karadağ ile Hersek ve Sırbistan ile Bosna arasındaki siyasi sınırlar ile

[185] Gale Stokes, "Eastern Europe's Defining Fault Lines", **Eastern Europe: Politics, Culture and Society Since 1939**, der. Sabrina P. Ramet, Indiana University Press, USA, 1998, s. 15, 17 : Bideleux ve Jeffries, "History..", s. 16-17 : Stavrianos, s. 32.
[186] Marvin Perry ve Myrna Chase, **Western Civilization: Ideas, Politics and Society**, Houghton Mifflin Harcourt Publishing, Boston, 2009, s. 200: Stokes, s. 17.

kabaca aynıdır. Böylece Güney Slavların yer aldığı topraklar, onlar farkında bile olmadan; Doğu'yu Batıdan ve Doğu Kilisesini de Batı Kilisesinden ayıran sınırla ikiye bölünmüştür. Huntington'un[187] de işaret ettiği "medeniyetler arası sınırlar bu şekilde oluşmaya başlamıştır. Yunanlar, Bulgarlar, Sırplar, Romanyalılar, Ukraynalılar ve Ruslar doğu Kilisesinden gelen misyonerlerin ve Ortodoksluğun etkisinde kalırken; Hırvatlar, Slovenler, Macarlar, Çekler, Slovaklar ve Polonyalılar batı Kilisesinden gelen misyonerlerin ve Katolikliğin etkisinde kalmışlardır. Güney Slavları açısından bu tarihten sonraki yıllarda Hırvatlık-Katoliklik ve Sırplık-Ortodoksluk eş değer ve birbirlerinin yerine geçebilir şekilde kullanılmıştır. Kilise bölündüğünde artık Dalmaçya kıyıları, Hırvatistan ve Batı Bosna hariç, Sırpların yaşadığı toprakların tümü, kendini İstanbul'daki kiliseye bağlı hissediyor durumdadır. Modern zamanda Hırvat ve Slovenlerin Avusturya-Macaristan, sonrasında da Almanya ve Avusturya ile yakınlığı da yine büyük oranda Roma Katolikliğinin tarihlerindeki etkisinden kaynaklanmıştır. [188]

Osmanlı'nın gelişi sonrasında, Balkanların zaten karmaşık olan yapısına yeni bir dil ve din daha eklenmiştir. Ayrıca tüm bölgede ama özellikle Kosova'da nüfus dengesi de değişmiş, dışarı doğru büyük bir Sırp göçü ve içeri doğru da Arnavut göçü yaşanmıştır. Buradan Hıristiyan bölgelere göç etmek amacıyla çıkan Sırplar, Sava ve Tuna nehrinin kuzeyine, ayrıca Krajine ve Knin gibi Hırvatistan'ın Osmanlı ile sınır bölgelerine yerleşmiş/yerleştirilmiş ve bölgedeki Ortodoks oranını arttırmışlardır. [189]

İlk olarak 1219'da Kosova'nın İpek (Peç) bölgesinde, İstanbul'dan bağımsız Sırp Ortodoks Kilisesi'ni kurarak, kendi kilisesine kavuşan Sırplar, Stefan Duşan döneminde bunu Patriklik seviyesine yükseltmişlerdir. Rum patrikhanesi ise bu patrikhaneyi ancak

---

[187] Samuel P. Hantington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Touchstone, USA, 1997.

[188] Bununla birlikte her Ortodoks ayininde, Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmesi için dua edilir. A. Techerep Spiridovitch, **Türksüz Avrupa**, çev. Atilla Ataman, Pınar Yayınları, İstanbul, 2008, s.105: Forbes, s. 74-75: Elazar, s. 349: Stokes, s. 17-18.

[189] Dennison Rusinow, "The Ottoman Legacy in Yugoslavia's Disintegration and Civil War", **Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East**, der. L. Carl Brown, Colombia University Press, New York, 1996, s. 82-83, 85,97.

1375'de tanımıştır.[190] Duşan Kanunları'nda yapılandırılan şekliyle Kilise, Ortodoksluğun daha önce bahsettiğimiz geleneğine uygun olarak devletin bir aygıtı niteliğinde ve onun kontrolünde kalmıştır. Bununla birlikte Patriklik, Sırp topraklarında en fazla araziye sahip organizasyon haline gelmiştir. Sırplar için Ortodoks Hıristiyanlık, zaman içerisinde bilinçlerini, varlıklarını ve benliklerini sürdürmekteki en önemli araç haline gelmiştir. Hıristiyanlaştırılmalarının ardından, seçilmiş bir halk olduklarına ve kökenlerinin de insanlığın doğuşuna kadar gittiğine dair inançları, Sırpları güçlü bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Hıristiyanlık ve Bizans etkisi, Sırp yönetici sınıfına dinsel bir meşruiyet de kazandırmıştır. Sırp yöneticilerin o vakitten sonra halklarını Tanrı'nın lütfüyle yönettiği kabul edilmiştir. Aynı Bizans'ta olduğu gibi yöneticinin Tanrı tarafından seçildiği ve doğrudan ona karşı sorumlu olduğuna inanılmıştır. [191]

2.2.3. Yönetimsel Farklılaşma

Doğu ile Batı, dolayısıyla Sırp ile Hırvat/Slovenler arasındaki ayrışma şüphesiz ki sadece din kaynaklı değildir. Batı Roma İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesinin ardından Batı'da yaşanan siyasi parçalanmışlığın, yani çok sayıda küçük yetki alanlarının varlığının başka getirileri de olmuştur. Ortaçağ Batı Avrupa'sında ortaya çıkan derebeylik şekilleri sonucu; soylular, şehirli yöneticiler, kilise ve derebeyleri arasında karşılıklı ve yarı-sözleşmeli ilişkiler kurulabilmiştir. Bu bağlamda; [192]

- Zaman içerisinde, yöneticilerin de yasalara saygı göstermeleri gerektiği ve toplumlarına karşı sorumlu oldukları fikri kabul görmeye başlamıştır. Aynı zamanda sivil toplumun da yöneticileri ve devleti kontrol edebilmesi gerektiği düşüncesi yayılmaya başlamıştır.

[190] Langer, s. 2319.
[191] Konstantin Kosteneçki, **Stefan Lazareviç: Yıldırım Beyazid'in Emrinde bir Sırp Despotu**, çev. Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 113 : Aslantaş, **Osmanlı'da..**, ss. 33-34: Forbes, s. 82: Cirkovic, s. xviii-xix.
[192] Bideleux ve Jeffries, "History..", s. 16-20.

- İdari, askeri, mali ve yargısal işlevler; yöneticinin şahsi otoritesinden feodal toplumun çeşitli katmanlarına doğru yayılmaya ve bölünmeye başlamıştır. Bu husus, sınıfların kendi feodal mahkemelerine ve gelenek hukuklarına sahip olması, hukuk devletinin oluşmasına ve yöneticilerin saygı göstermesi gereken ahlaki hukuki kuralların doğmasına zemin teşkil etmiştir.

- Soyluların, kilisenin, şehirlerin ve mahkemelerin artan özerkliği; medeni toplum, medeni haklar ve sözleşmeli pazar ilişkilerinin de alt yapısını kurmuştur. Bu ise özgürlükleri aşağıya doğru genişletmiş ve kölelik ilişkilerinin, para karşılığı hizmete dönüşmesine yol açmıştır.

Günümüz demokrasilerine doğru ilk adımları teşkil eden Batı'daki bu gelişmeler, aynı dönemdeki despot ve mutlakıyetçi yönetimler nedeniyle Doğu'da yaşanamamıştır. Aksine Doğu'da, sivil toplum ve güçlü devlet arasında daha otoriter, çatışmacı ve hasım bir ilişki gelişmiştir.

2.2.4. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Farklılaşma

İmparatorluk ikiye bölündüğünde, Bizans medeniyetinin dini Hıristiyanlık, kültürü Helen, idari yapısı ise Romalıdır. O dönemde Bizans medeniyeti, hem ekonomik hem de kültürel olarak Latin Batı'dan daha ileridir. Batı'da az sayıda insan okuma yazma bilirken, Doğu'da; edebiyat, felsefe, bilim ve hukuk çalışılmaktadır. Ayrıca Doğu, iyi kurulmuş şehirleri ve zanaatkârları ile yerleşimcilerine daha çok imkân sunabilmiştir. İmparator Konstantin de MS 330'da, bu gelişmişlik farkının da etkisiyle yönetim teşkilatını, eski bir Yunan kolonisi olan Bizans'a, İstanbul Boğazının Avrupa yakasına taşımıştır. Erken Ortaçağ'da (500-1050) İstanbul; okulları, kütüphaneleri, tartışma alanları ve pazarları ile göz kamaştırmıştır. İstanbul bu sürede, İmparatorluğun en önde gelen eyaleti olan İtalya ile boy ölçüşebilecek konuma gelmiştir.

İmparatorluğun başkentinin İstanbul'a taşınması, doğal olarak Balkan Yarımadasının önemini de arttırmıştır. [193]

Ortaçağ'da Doğu'nun gerisinde olan Batı, Osmanlı'nın İpek Yolu'na ve Doğu Akdeniz'e hakimiyet kurması üzerine yeni ticaret yolları arayışına girmiş ve denizciliğini geliştirerek dünya ticaret yollarının Akdeniz'den Atlantik'e kaymasına ve koloni ticaretinin gelişmesine neden olmuştur. Denizcilik, denizcilik teknolojisi ve ticaretteki bu ilerleme, Batı Avrupa'yı ekonomik alanda Doğu'nun önüne geçirmiş ve birçok Batı Avrupa şehri; ilk baştaki askeri, dini ya da idari rolünden sıyrılıp, ticaret ve üretim merkezleri haline gelmeye başlamıştır. Zamanla şehirler ve şehir devletler yükselmeye başlamış, üretim ve tarım gelişmiş, yaşam standartları yükselmiştir.

Bu gelişmelerin üzerine, Sanayi Devrimi ile Batı daha sofistike ve kazançlı mallara yönelirken, Doğu daha basit ve kazançsız temel maddeler üzerinde üretim ve ticareti sürdürmek durumunda kalmıştır. Bunun sonucunda Doğu ve Batı arasındaki kişi başına düşen ulusal gelir farkı büyük oranda açılmıştır. Batı şehirleri ticaret ve üretim merkezleri haline gelirken, Doğu şehirleri üretimden çok tüketim merkezleri olarak kalmıştır. Balkanlar ise bu dönemde ancak İstanbul ve Osmanlı'nın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik buğday üretimiyle meşguldür. Dolayısıyla mal üretiminin ve ona bağlı olarak para ekonomisinin, Doğu toplumuna Batıdaki kadar nüfuz etmemesi anlaşılırdır.

2.2.5. Farklı Modernleşme Süreci ve Osmanlı İmparatorluğu ile Gelen Doğu Etkisi

Roman Katolik-feodal toplum, Charlemagne'nin yönetiminin sonlarına doğru, yaklaşık 800'lerde Avrupa fikrini tekeline almaya başlamıştır. Sadece jeofiziksel bir yapı olan Avrupa, kültürel kimlik olan Roman Katoliklik ile eş anlamlı hale gelmeye

[193] Konstantin, o zamandan sonra şehri "Yeni Roma" diye adlandırsa da, şehir Constantin'in şehri yani "Constantinople" adıyla popülerlik kazanmıştır. Perry ve Chase, s. 199, 209 : Stavrianos, s. 22-23 : Houghton Mifflin, **Dictionary of Biography: The Most Comprehensive Coverage from Ancient Tımes to the Present Day**, Chambers Harrap Pub., USA, 2003, s. 355.

başlamıştır.[194] Balkan bölgesindeki Osmanlı ve Yunan Ortodoks etkisi ise, feodal gelişimin Batılı şeklinin yaşanmasını engellemiştir. Ancak 16. yy.dan sonra Balkanlar'da yaklaşık 500 yıl gecikmeli de olsa sıkıştırılmış ve konsantre bir feodal gelişme yaşanmaya başlamıştır. Fakat bu hızlı gelişim problematik olmuştur çünkü kısa süreye sıkıştırılmış bu süreçte, feodal yapıların sağlamlaştırılması ve oturması mümkün olmamıştır. Batı'da 9. ve 13. y.y.lar arasında, yani yaklaşık 500 yılda aşama aşama, çeşitli gelişmelerin tamamlanmasıyla gerçekleşen süreç, Sırbistan'da 1,5 yüzyıla sıkışmak durumunda kalmıştır. [195]

Modernleşme sürecini etkileyen temel husus Reform, Rönesans, Bilim Devrimi, Aydınlanma, Sanayi devrimi ve Fransız Devrimi'nin yol açtığı fikir ve kurumların yayılma boyut ve hızı ile ilintilidir. Bunların başında, özellikle Fransız Devrimi'nin yarattığı milliyetçilik akımı gelir. Batı Avrupa'da ulus, ulusçuluk, özgürlük, eşitlik ve egemenlik gibi kavramlar zaten var olan devletlerin sınırları içerisinde olgunlaşmıştır. Buna mukabil anılan kavramlar Doğu Avrupa'ya ulaştığında, ulusal olarak değerlendirebilecek devletler yoktur. Aksine buralarda halen krallık, soyluluk gibi ortaçağ unsurlarıyla yönetim yapan çok uluslu imparatorluklar; farklı dini, etnik ve geleneksel grupları yönete gelmektedir. Aydınlanma ve Fransız devrimi Doğu Avrupa'da yayılmaya başlamadan önce, halkların çoğu etnik ya da dilsel özelliklerine büyük önem atfetmemiştir. Eğitimli Hıristiyanlar Latince, Fransızca, Almanca ve Yunanca konuşmuş ve asıl önemli ayrım din üzerine olmuştur.

Balkan tarih kitaplarında ve Türk/Osmanlı karşıtı yazarların eserlerinde farklı derecelerde vurgulanıyor olsa da, en sürekli argüman; 500 yıllık Osmanlı döneminin Balkanlar'da gelişim sürecini durdurduğu ve Avrupa'da yaşanmış karanlık çağ'a benzer bir dönem yaşattığıdır. Birçok yönden milliyetçi tarihçilerden farklı düşünen Marksist ve Neo-Marksist araştırmacılar bile, bu hususta aynı görüşte birleşmişlerdir. Marksistler, başta ekonomik alanda olmak üzere Osmanlı döneminin modernleşmeyi engellediğini

[194] Ivan T. Berend, "The Historical Evolution of Eastern Europe as a Region", **International Organization**, Cilt. 40, No. 2, Spring 1986, s. 331.
[195] Berend, s. 331-332.

değerlendirmişlerdir.[196] Sass, Türklerin Güney Slavların düşük bir kültür düzeyinde kalmasına neden olduğunu söylerken[197], alanın en önemli isimlerinden Bideleux ve Jeffries da; Osmanlının Balkanlarda liberalizmin, hukuk devletinin ve bağımsız devletlerin gelişimini geciktirdiğini, bunun da şiddetin artmasına yol açtığını iddia etmektedir. Onlara göre, Fransız Devriminin geliştirdiği milliyetçiliğin radikal eylemci formları hoşgörüsüz bir potansiyel yaratsa bile; bu eğilimler Batı Avrupa'da, hukuk devletinin gelişimi, güçlerin bölünmesi, liberalizm ve anayasalarla sınırlanmış hükümetler tarafından yumuşatılabilmiştir.[198] Doğuda ise bu yumuşatıcı unsurlar var olmamıştır.

Gerschenkron, Osmanlı hâkimiyeti boyunca Balkanların ve dolayısıyla Sırpların, Batı ve Orta Avrupa tarzı bir gelişim yaşamadığı görüşündedir. Dolayısıyla Balkanlar, modern dünyayı şekillendiren çok önemli gelişmeleri (Reform, Rönesans, Bilim Devrimi, Aydınlanma veya Sanayi devrimi ve Fransız Devrimi) kaçırmışlar; moderniteye dahil olamamışlar ve "*çok geç gelişenler*" olmuşlardır. Yazara göre bu toplumlar tarım sektörünün büyüklüğü, endüstri ve modernite karşıtı güçlü toprak sahiplerinin topraksız yığınları ezmesi, kentlerin zayıflığı, burjuvazinin yokluğu, düşük okuma yazma oranı, kontrol edilemeyen fakirlik, modernite öncesi kültür ve az gelişmişlikleri ile Avrupa'dan farklılaşmışlardır.[199]

Uzun ömürlü imparatorluklar ve büyük devletler, hüküm sürdükleri topraklarda yaşayan toplulukların üzerinde doğal olarak derin ve kolay silinemez izler bırakmışlardır. Bu bağlamda, 500 yılı aşkın bir süre Balkanlar'a ve kısmen de Doğu Avrupa'ya egemen olan Türklerin/Osmanlıların, anılan bölgelerin uygarlık ve kültürü üzerindeki etkilerini yadsımak mümkün değildir. Stavrianos'a göre Türklerin

[196] Maria Todorova, "Balkanlar'da Osmanlı Mirası", **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, der. Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan, Bağlam, İstanbul, 1997, s. 140.
[197] Charles Sass, "Vuk Stefanovich Karajich", **Books Abroad**, Cilt. 26, No. 2, Spring 1952, s. 144.
[198] Bideleux ve Jeffries, "History..", s. 3.
[199] Gerschenkron Alexander, **Economic Backwardness in Historical Perspective**, Harvard University Pres, 1962'den Leeda Demetropoulo, "Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Exeter, ss. 82-83.

Balkanların gelişimine etkisi, genel olarak Almanların Batı Avrupa'nın gelişimine etkisi ile karşılaştırılabilir. 4. ve 5. yy.larda Germenler; zamanla Batı Roma İmparatorluğu üzerine üstünlük kurmuş ve Germen, Romalı ve Hıristiyan unsurların kaynaşması ile oluşan Batı Uygarlığı'nın temellerini oluşturmuştur. Benzer şekilde 8. yy.da Orta Asya'daki anavatanlarından kopup gelen Türkler de, İslam ve Bizans imparatorluklarının üzerinde üstünlük kurmuş ve sonunda Osmanlı imparatorluğunu kurarak Doğu Avrupa medeniyetini İslam Medeniyeti ile harmanlamıştır. [200] Osmanlı mirası bölgede en çok halk kültürü ve gündelik yaşamda kalıcılık göstermiştir. Bu kalıcılık otantik öğelerde yani; mimari, mutfak, müzik ve kahvehane kültüründe bugün daha rahat gözlemlenebilmektedir. [201]

Balkanlar'da Osmanlı varlığına atfedilebilecek üç karakteristik özellik kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, toprak sahibi soylu bir sınıfın yokluğudur. Osmanlı, eski yerel feodal Hıristiyan aristokrasilerini etkisizleştirmiştir. Bu durumda, güçlü merkezi devletten bağımsız bir evrimleşme içerisine girebilecek, toprak sahibi bir sınıfın yaratılması da engellenmiş olmuştur. Köylülerin serflikten uzak, görece özgür olmaları sonucunda ortaya çıkan tarımsal üretimde küçük köylü mülkiyetinin egemenliği de, karakteristik özelliklerden ikincisidir. Aristokrasinin yokluğu ve özgür köylülerin varlığı, ayrıca burjuvazinin güçsüzlüğünün yanında güçlü bir merkezi devletin söz konusu olması, kuşkusuz Balkan ülkelerinin farklı bir modernleşme süreci tecrübe etmelerine neden olmuştur. [202]

Bu çalışma, Balkanlar'daki olumsuzlukların Osmanlı hâkimiyetinden öncesine götürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Hıristiyanlaşmanın başlamasından 12. yy.a kadar olan süreç, Balkan Slavlarının Bizans'ın mutlak hâkimiyetinde olduğu bir dönemdir ve yaklaşık 300 yıl süren bu Bizans nüfuzu, özellikle orta ve doğu

[200] Stavrianos, s. 33.
[201] Todorova, "Balkanlar'da, s. 117.
[202] Gale Stokes, "The Social Origins of East European Politics", **The Origins of Backwardness in Eastern Europe: Economics & Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century**, der. Daniel Chirot, University of California Press, Berkeley, s. 238'den Todorova, s. 117, 124-125.

Balkanlar'daki Slavlar üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. [203] Hırvat ve Slovenler ise konumları dolayısıyla Kutsal Roma İmparatorluğu'nun uyrukları olmuş ve kültürel gelişimlerinde doğudaki İstanbul'dan çok batıdaki Roma'dan etkilenmişlerdir. [204] Berend'in de vurguladığı gibi, Balkanlar'da Osmanlı dönemine atfedilen bugünkü geriliğin ve düşmanlığın kökeni çok daha eskidir; Osmanlı fetihlerinin öncesinde bile Ortodokslar Katoliklerden nefret etmektedir. [205] Bu konudaki en sağlıklı yorumu ise Stavrianos yapmıştır: *"Aslında Osmanlı fetihleri Balkan halklarına; kendi kültürlerinin, kurumlarının, yöneticilerinin ve tarihlerinin getirdiği olumsuzluklar için bir günah keçisi bulma şansı vermiştir."* [206]

2.2.6. Bağımsızlık Sonrası Doğudan Uzaklaşma ve Batı ile Yakınlaşma

Todorova'ya göre Balkan ülkeleri; özellikle mantalite, inanışlar, alışkanlıklar, değerler, davranış ve algılama şekillerinde Osmanlılıktan arınmakta daha istekli ve azimli olmuşlardır. Çünkü Osmanlılıktan arınma; Doğululuktan Batılıya dönüşmeyi, Avrupalılaşmayı ya da modernleşmeyi beraberinde getirecek bir süreç olarak görülmüştür. Bunun; ailede ve toplumda bireysellik ile rasyonaliteye dayanan, kadının konumunun düzeldiği, çocuk yetiştirme tarzının değiştiği, iş ahlakının değiştiği ve düşünsel düzeyde yeni değerlerin ortaya çıktığı yeni bir düşünce türü yaratacağı düşünülmüştür. Bir başka deyişle Osmanlılıktan arınma; Doğululuktan, ataerkillikten, Balkanlaşmadan ve az gelişmişlikten arınma ile eş anlamlı görülmüştür. [207]

Fransız Devrimi'nin yarattığı yeni Batı Avrupa kültürü, bağımsızlığını kazanmasının ardından Sırbistan'da da etkili olmaya başlamıştır. Yerli orta sınıf, özellikle ticari bağların getirdiği daha sık temas sayesinde Batı ideallerini daha yakından tanımaya ve benimsemeye başlamıştır. Orta sınıf ile birlikte Sırp yönetici kesimi de

---

[203] Slavların Balkanlar'a göç ettiği dönemlerde Helen temeli Bizans'ta gittikçe baskın hale geldiğinden, Sırplar onu uzun yıllar boyunca "Yunan İmparatorluğu" olarak algılamıştır. Cirkovic, s. xix- xxv.
[204] Stavrianos, s. 24.
[205] Berend, s. 335.
[206] Stavrianos, s. 31, 48.
[207] Todorova, s. 123-124. Bu kavramlar arasındaki ayrım için bknz: Onur Kınlı, **Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi**, İmge Kitabevi, 2006.

dünyaya, -aynı şu anda da olduğu gibi-, Batı standartlarında bir bağımsız devlete sahip olduklarına dair bir imaj vermeye çalışmıştır. Bu imajı güçlendirebilmek için Sırplar, yeni yönetim kurumlarını Batı tipi siyasi kurumlara uygun şekilde değiştirmişlerdir. Ancak bu Batılılaşmaya yönelik çabalara rağmen, Batı tipi siyasetteki tecrübesizlikleri ve Batılı olmayan uygulamalara bilinç dışı meyilleri nedeniyle, imajı gerçeğe dönüştürmekte zorlanmışlardır. Sırbistan dahil Balkan ülkelerindeki siyasi partiler de Batı'da olduğu şekliyle; muhafazakar, liberal, demokratik, köylü, işçi gibi belirli siyasi görüşler etrafında yapılandırılsa da, pratikte üyeler etkili ya da karizmatik bir liderin kişiliğinde ve onların amaçları etrafında toplanmıştır. Yönetime gelen liderler de pozisyonlarını "faydalanılması gereken bir ödül" olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla bu dönemde, demokratik yapılar kurulmaya başlanmışsa da uygulamada demokrasi ciddi sıkıntı içerisindedir.[208]

Batı Avrupa'dan ithal edilen fikirlerden en önemlisi şüphesiz milliyetçiliktir. Berlin Anlaşması[209] sonrası yeni ulus devletlerinin şekillendirilmesine çalışan 19. yy. Sırp romantik milliyetçilerinin amacı, "ait oldukları etnik grubu, kültürel, tarihi ve coğrafi açıdan eşsiz bir ulus haline getirmek" ve "anavatan saydıkları topraklarda egemen bir devlet kurmak" olmuştur. Doğaldır ki bu ideal, Osmanlılı Müslüman toplumu Sırpların gözünde tamamen yabancı bir düşman haline getirmiştir. Başta Sırplar olmak üzere Balkan ulusal kurtuluş mücadelelerine katılanların çoğunluğu, mücadelelerini en başta Müslümanlığa ya da Türklüğe karşı Ortodoks Hıristiyanlığın mücadelesi yani "medeniyetler arası bir çatışma" olarak, sonra da doğulu Tiran'a karşı mücadele olarak algılamıştır. 2009 yılında, yani anılan mücadeleden bu yana yaklaşık bir buçuk asır geçmesine rağmen Sırp dış işleri bakanı Jeremic, bu konuyu ilginç bir

[208] Hupchick, ss. 290-291.
[209] Bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da, Berlin anlaşmasından en fazla memnuniyetsiz olanlar Sırplardır. Bosna, içerdiği Sırp nüfus haricinde, karaya sıkışmış Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkışı açısından da çok önemlidir. Bu anlaşmada Ruslar, Bosna'nın Avusturya-Macaristan yönetimine verilmesine razı oldukları için, Sırplar ihanete uğratıldıklarını düşünmüşlerdir.

şekilde Avrupa Birliği üyeliğine bağlamış ve "*500 yıl Türklerle mücadele ettikten sonra şimdi onlarla üyelik için aynı odada bekletilmekten mutlu olmadığını*"[210] söylemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından da Batı yine ve yeni bir ötekileştirmeye gitmiştir. Avrupa'nın bir zamanlar Osmanlılar ya da Müslüman Türkler tarafından tehdit edildiği gibi, bu sefer de Komünist Sovyetler tarafından tehdit edildiği düşüncesi, Batı'nın tamamına hakim olmaya başlamıştır.[211] Avrupa'yı Sovyet ve Batı nüfuz alanlarına bölen Yalta Konferansı (1945) ile de tekrar bir Batı-Doğu Avrupa ayrımı doğmuştur. Churchill'in *Demir Perde* ile özdeşleştirdiği; farklı siyasi sistem, ekonomik sistem ve yaşam standartlarını içeren bu ayrımının sınırı, eski Doğu-Batı sınırı ile benzeşse de onunla tam olarak örtüşmemiş; biraz daha Batı'ya kaymıştır.[212] Batı Avrupa'nın tüm büyük tarihi olaylarından (Rönesans, Reform, Aydınlanma, Fransız ve Endüstri devrimi) yaşayarak etkilenmiş olan Doğu Almanya, Polonya ve Macaristan, Yalta Konferansı sonucunda Doğuda kalmış; buna karşılık, hem Bizans ve Osmanlı geçmişiyle; hem de coğrafyası, kültürü ve diniyle Doğu'da yer almış olan Yunanistan, siyasi ve stratejik nedenlerle Batı'ya dahil edilmiştir. [213]

Komünist yöneticiler, komünist Balkan toplumlarını kapitalist Batı'dan ve kültüründen uzak tutabilmek için elinden geleni yapmış, yabancı basına ulaşımı mümkün olduğunca kısıtlamaya çalışmış ve yabancı ülkelere seyahati bile zorlaştırılmıştır. Ancak bu konuda en az sıkıntının çekildiği yer Yugoslavya olmuştur. Yugoslavlar, diğer Doğu Bloğu ülkelerinden daha fazla kişisel özgürlüğe erişebilmiştir. Yugoslavya pazar ekonomisine geçiş sürecini de daha 1960'larda, diğer tüm komünist

---

[210] "Jeremic:AB sürecinde Türkiye ile birlikte anılmak istemiyoruz", ABHaber.com, 10-11-2009, http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=4684 (22.07.2010)

[211] Hugh Seton-Watson, "What is Europe, Where is Europe? From Mystique to Politique", **Encounter**, Cilt. LXV, no.2, July/August 1985, s. 42.

[212] Yalta Konferansı, 4 Şubat 1945 - 11 Şubat 1945 tarihleri arasında SSCB'nin önde gelen tatil yeri Yalta'nın 3 kilometre güneyinde bulunan Livadia Sarayı'nda düzenlenen ve Churchill (Birleşik Krallık Başbakanı), Roosevelt (ABD Devlet Başkanı) ve Stalin'in (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri) bir araya geldiği toplantıdır. Churchill, hatıralarının Yalta ile başlayan kısmına Demir Perde adını koymuştur. Bknz: Armaoğlu, ss. 403-406: Başak Kale, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde bir Yanılsama?", **Balkan Diplomasisi**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Avsam Yayınları, Ankara, 2001, s. 296: Berend, s. 329.

[213] Bideleux ve Jeffries, "History..", s. 16.

ülkelerden çok önce başlatmıştır. Almanya'da çalışan milyonlarca Yugoslav (özellikle Sırp ve Hırvat) geçici işçinin pazar ekonomisini iyi tanıması ve öğrenmesi de bu sürecin daha kolay işlemesini sağlamıştır. Zaten Yugoslavya'ya has bir sistem olan *öz yönetim* de, Batılı ekonomistlerce bir nevi *piyasa sosyalizmi* olarak değerlendirilmiştir.[214]

Tito, hayalini kurduğu "Yugoslav Ulusu"nu yaratamayınca, İkinci Yugoslavya'nın sonu da birincisi gibi, "Sırp olan ve olmayanları" karşı karşıya getiren bir iç savaş olmuştur. Zaten ikinci Yugoslavya tarihinin de yine bir iç savaşla başladığını hatırlamak gerekir. Sosyalist dönem boyunca Yugoslavya Milli Marşı'nın ilk cümlesi de bununla ilgili olmuştur: *Yugoslavya seni savaş doğurdu.* (Jugoslavia Borba Te Rodilo). İlk Yugoslavya, Sırp Karayorgeviç hanedanından bir Kral tarafından yönetilmiş ve 1918- 1941 arasında yani 23 yıl hayatta kalabilmiştir. Hırvat Tito tarafından yönetilen ikinci Yugoslavya ise 45 yıl, yani ilkinin iki katı fazla süreyle hayatta kalabilmişse de yine aynı sonu paylaşmıştır. Ramet'e göre iki ülkenin çöküşünde de en önemli sorun aynıdır: "*Yugoslavya'yı Sırbistan olarak görmekte ısrar eden Sırplar ve bundan kızgınlık duyan Sırp olmayanlar*."[215] Birinci ve ikinci Yugoslavya'nın dağılma nedenlerindeki ortak bir diğer nokta da, üniterciler ile federalciler arasındaki çekişmedir. Birinci Yugoslavya, Sırp olmayan Yugoslavların ulusal isteklerini karşılayamayacak kadar merkeziyetçiyken, ikinci Yugoslavya da Sırpların isteklerini karşılayamayacak kadar adem-i merkeziyetçi olmuştur.

Bu bölümde Sırbistan'ın Batılı ile Doğulu, Avrupalı ile Avrupa dışı, liberal ile sosyalist ve kapitalist ile komünist olmak arasında gidip gelen tarihi çalışmayı ilgilendirecek kadarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece Sırbistan'ın neden Ortodoks Hıristiyan olduğu, neden Batılı ya da Avrupalı olmaktan çok Doğulu olarak anıldığı, neden AB üyesi Batı Avrupa ve hatta MDA ülkelerinden siyasi/ekonomik ve kültürel açıdan farklılaştığı ve neden Doğululuktan arınmak istediği açıklığa kavuşturulmaya

[214] Gürkan, s. 157 : Castellan, s. 499 : Alili, s. 39 : Ivan Vejvoda, "Europe..", s.3.
[215] Ramet, "Yugoslavia", s. 159-160: Pavlos Hatzopoulos, "All That is, is Nationalist: Western Imaginings of the Balkans Since the Yugoslav Wars", **Journal of Southern Europe and the Balkans**, Carfax Publishing, Cilt 5, Number 1, 2003, s. 36.

çalışılmıştır. Sırbistan'ın geçirdiği bu farklı tarihi süreç, şüphesiz bugünkü davranışlarında ve AB üyelerinin onunla ilgili algılarında etkili olmaktadır. Sırbistan'ın yakın zamandaki hareketlerinde önemli rolü olan Batı şüphecilik ve Mağduriyet/Kurbanlık hissine ise daha ileride değinilecektir. Yine de şimdiye kadar anlatılanlar, neden Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüşünden bahsedildiği konusunda fikir verebilmektedir. Çalışmanın sıradaki bölümde ise bu Avrupa'ya dönüş süreci anlatılmaya başlayacaktır. Avrupa'ya dönüşten bahsedildiğine göre, Avrupa'dan ayrılınmış olması söz konusudur. Sırbistan'ı Avrupa'dan kopartan ve Batılı kurumlardan tamamen uzaklaştıran en son gelişmeler Miloseviç döneminde yaşanmıştır. Ancak bu tez çalışmasına göre, Yugoslavya döneminde Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş sürecini hem başlatan hem de sona erdiren Miloseviç'tir. Dolayısıyla bir sonraki bölümde Sırbistan'ın Miloseviç liderliğinde geçirdiği süreç tahlil edilecek ve böylece demokratik hükümetler dönemi ile ilgili 3. bölümde anlatılacak olan değişime zemin hazırlanacaktır.

2.3. MİLOSEVİÇ YÖNETİMİNDE SIRBİSTAN

Miloseviç dönemi, Sırbistan'ın Batı ile olan ilişkilerinde 2000'li yıllarda düzeltmek zorunda kaldığı yıkıcı meselelerin anlaşılması açısından ele alınması elzem bir zaman dilimidir. Miloseviç dönemi aynı zamanda Tito'nun Batıya yakın Yugoslavya'sından Batıyla çatışan Sırbistan'ına dönüşmesinde rol oynayan dinamikleri göstermesi açısından da önemlidir.

Miloseviç, Yugoslavya ve Sırp tarihinin en önemli isimlerinden birisidir. Bu isim Sırbistan'ı Avrupa'dan tekrar uzaklaştıran kişi olmakla beraber aynı zamanda Sırbistan'ın bugün kurtulmaya çalıştığı sıkıntıların birçoğunun da kaynağıdır. Miloseviç aşağıda anlatılacağı üzere, her durumun gereklerine göre stratejisini değiştirebilen olağanüstü rasyonel bir liderdir. 1980'lerin sonunda Yugoslavya'nın bir dönüm noktasında olduğunu fark edip, kendisini Belgradlı bir komünistten, milliyetçi bir fenomene dönüştürebilmiştir. Yine gerektiğinde Rus yanlısı milliyetçi bir lider, gerektiğinde de Avrupa yanlısı bir liberal olabilmiştir. Lider, fayda/maliyet hesaplarını çoğunlukla başarılı şekilde yapmış ve ülkesinin çıkarlarını uluslararası toplumun

katlanabileceği eşikte savunmayı başarmıştır. Ancak 1998'de tekrar ortaya çıkan Kosova krizinde rasyonel davranmayı beceremeyince, hem ülkesini zarara uğratmış hem de siyasal kariyerini trajik bir biçimde sonlandırmıştır.

2.3.1. Miloseviç Rejimi ve Sırbistan'ın Batı ile İlişkileri

Stevanovic'in deyimiyle "*yalnız bir yetim*"[216] olan Miloseviç'in, sonradan dev bir kitleyi arkasına alabilen karizmatik bir lidere nasıl dönüşebildiği her zaman merak konusu olmuştur. Bunun elbet birden çok nedeni vardır ancak bir tanesinin en büyük paya sahip olduğu genel kabul görür. Hoare'nin ifadesiyle, "*tarihi olaylar tarihi figürler yaratabilir ya da tarihi figürler tarihi olaylar yaratabilir.*"[217] Miloseviç figürünü yaratan bu tarihi olay ileride anlatılacağı üzere, 1389 Kosova Savaşı efsanesi ve onu başarılı bir şekilde kullanabilmesidir.

Eski bir bankacı olan Miloseviç, Sırbistan'da serbest pazara yönelik reformu ve özelleştirmeyi benimsemiştir.[218] Yugoslavya'da uzun süreler görev yapmış ve Miloseviç'i yakından tanıyan Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Larry Eagleburger Yugoslavya'da görev yaptığı yıllarda Miloseviç'i, "*yeni kuşak Yugoslav liderliğini temsil eden ve ülkesini kapitalizme doğru yönlendirebilecek parlak bir genç*" olarak tanımlamıştır.[219] Diğer Batılı diplomatların yorumları incelendiğinde de, Miloseviç'in başlangıçta genel olarak; dar görüşlü, ideolojik kalıpların ve dogmaların dışına çıkamayan eski komünist liderlerden bıkmış Batılılar için umut vadeden; modern, teknokrat, faydacı, eğitimli yeni bir tür lider olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Zaten

[216] Slobodan Miloseviç, 20 Ağustos 1941'de Nazi işgali altındaki Pozarevac'da doğmuştur. Karadağ kökenli olan ve sorunlu olduğu bilinen anne ve babası, o daha küçük yaştayken boşanmışlardır. Papaz olan babası, kendisi gibi yalnız arkadaşsız ve kindar biri olarak tanınır ve 1962'de intihar ederek hayatına son vermiştir. Komünist parti üyesi ve okul müdürü olan annesi de insanlarla kişisel ilişki kurmayan katı birisi olarak bilinir. O da 1972'de intihar ederek hayatına son vermiştir.
[217] Hoare, s. 447.
[218] Hoare, s. 447, 453.
[219] Ancak sonradan Miloseviç'in öncelikleri değişmiş ve yanıldığını anlayan Eagleburger, Amerikan elçisi Warren Zimmermann'a, "*ben onun liberal olduğunu düşünmüştüm, çünkü Yugoslavya ekonomisini batılılaştıracağı hakkında çok ikna edici konuşuyordu*" diyerek durumu kabullenmiştir. Warren Zimmermann, **Origins of a Catostrophe: Yugoslavia and It's Destroyers**, Times Books, 1996: Halberstam, ss. 26-27.

başbakan olur olmaz IMF desteği ile serbest pazar reformlarını içeren bir program başlatması ve Mayıs 1988'de Belgrad'ın önde gelen neoliberal ekonomistlerinden oluşan bir "Miloseviç Komisyonu" kurmasıyla, bu yöndeki inandırıcılığını arttırmıştır. Woodward, bu komisyonun ortaya attığı tekliflerin IMF kitabının her hangi bir sayfasında yer alabilecek nitelikte olduğunu değerlendirmiştir.[220]

Miloseviç 1986 yılında, hamisi Ivan Stamboliç'i bir iç darbe ile devirip Komünist Parti Başkanlığına seçilmiştir. Bu olaydan bir yıl sonraya denk gelen ve bütün Yugoslavya'yı saran grev dalgası da, onun liderliğini pekiştirebilmesi için oldukça faydalı bir işlev görmüştür. Özellikle 1987'de Kosova'daki Sırplara yönelik meşhur konuşmasını yaptıktan sonra Sırp siyasetinde ciddi bir güç olarak yer almaya başlamıştır. 1989'da Devlet Başkanlığına getirilen Miloseviç'in ilk işi, Kosova ve Voyvodina'nın özerk statüsüne son verip Sırbistan'a daha büyük yetkiler tanıyarak, Sırpların kafasında oluşan tarihi haksızlığı gidermek olmuştur. İkinci işi ise, Kosovalı Arnavutların Sırpları kızdıran bağımsızlık taleplerine karşı sert önlemler almak olmuştur. Voyvodina ve Kosova'da bağımsızlık isteyenlerin gösterilerini taviz vermeden ve kuvvet kullanarak bastırınca, yok olma endişesi yaşayan Sırpların gözünde güçlü bir lidere dönüşmüştür. Aslında Miloseviç, özerk bölgelerin yahut diğer Yugoslav cumhuriyetlerinin yetkilerini kısmak isteyen ilk ve tek lider olmamıştır. Örneğin Komünist partinin en önemli ve en çekinilen ismi Stambolic de aynı görüşü paylaşmıştır. Zaten 1987'de Miloseviç'i Kosova'ya gönderip, serüveni başlatan da O olmuştur. Üstelik 1990 seçimlerinde Miloseviç milliyetçi slogan kullanmazken, en büyük rakibi Vuk Draskovic savaş rüzgarları estirmiştir. Ancak Miloseviç'in diğerlerinden farkı; anayasal kuralları yıkabilecek, komünist olduğu halde milliyetçilerle ittifak yapabilecek ve gerektiğinde cinayet işletebilecek bir radikal olmasıdır.[221]

---

[220] Susan L. Woodward, **Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War**, Brookings Institution Press, 1995, ss. 106-107.

[221] İlhan Uzgel, "Finishing the Unfinished Revolution: The Return of Yugoslavia to Europe", **Perceptions**, Cilt VI-Number 1, March-May 2001, s. 2: Murat Necip Arman, **Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı olarak Kimlik Dönüşümü**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın No: 3, İzmir, 2007, s. 290: Hoare, s. 452.

Miloseviç'in Devlet Başkanı olduğu yıl (1989) Doğu Avrupa'da sosyalist rejimlerin çöktüğü yıldır. Bu ülkelerde 1990'larda yeni partilerin kurulması ve serbest seçimlerin uygulanması bir anlamda ilktir, fakat bu yeni siyasi dalga başta karmaşık etnik yapısı ve sorunlu geçmişi nedeniyle Yugoslavya'yı daha farklı şekilde etkilemiştir. Diğer tüm eski Yugoslav cumhuriyetlerinde seçimleri yeni kurulan partiler kazanırken, sadece Karadağ ve Sırbistan'da eski komünistler yönetimde kalmaya devam edebilmiştir. Avrupa yanlısı partilerin yönetime gelebilmesi Sırbistan'da ancak 5 Ekim 2000'deki halk devrimiyle, yani diğerlerinden yaklaşık 10 yıl sonra mümkün olabilmiştir. Bu donemde Sırbistan'da birçok kesimin aşırı milliyetçiliği körüklemesi, Kosova'daki isyanlar ve Sırplara yönelik baskı, Slovenya ile Hırvatistan'ın Avrupa Birliği yolunda daha hızlı ilerleyebileceği düşüncesiyle içindeki Sırp azınlıkla beraber Yugoslavya'dan ayrılması ve Sırpların yoğun yaşadığı Bosna-Hersek'in karışması "Sırp Ulusal Sorunu"nu ülkenin en önemli gündem konusu haline getirmiştir. En başta bu nedenlerle 1990'ların ilk yıllarında Sırp halkının ve yöneticilerinin siyasi gündemi, diğer eski sosyalist ülkelerdeki gibi; demokratikleşme, liberalleşme, Avrupa'yla bütünleşme, Batı kurumlarına üyelik, ekonomi, işsizlik ve yolsuzlukla mücadele gibi konular olamamıştır. [222] Aksine ana gündem, tüm bölgeye yayılmış şekilde bulunan ve tehdit altında olan Sırpların geleceği olmuştur.

Anılan konjonktürde, ülkenin asıl sorununun ekonomik olduğunu savunan ve ekonomik sorunların çözümüne öncelik veren siyasetçiler asli ulusal sorunu ihmal etmekle ve kimi zaman da ihanet ile ağır şekilde suçlanmışlardır. Örneğin, 1992'de kısa bir dönem başbakanlık yapmış olan Amerikan vatandaşı iş adamı Milan Paniç, Yugoslavya'nın düzlüğe çıkabilmesi için Kosova sorunundan kurtulmak gerektiğini ileri sürmüş ve Sırpların bu konuya gereğinden fazla önem verdiğini söyleme cesaretini göstermiştir. Paniç, Yugoslavya'nın çevresine Çin Seddi örüldüğünü ve dünyaya açılmak gerektiğini söyleyerek, ambargonun kaldırılmasını öncelik haline getirmiştir. Miloseviç ve muhalefet ise Paniç'in bu ekonomi öncelikli yaklaşımını, "ekonomik çıkar

[222] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s. 135 : Irena Brinar, "Slovenia : From Yugoslavia to the European Union", **Central and Eastern Europe and the European Union**, der. Karen Henderson, UCL Press, London, s. 231.

uğruna Sırp ulusal sorununun satılması" olarak lanse etmiştir.[223] Bu olay sonrasında Paniç, hem içerideki Sırpların hem de dışarıdaki Sırp diasporasının desteğini kaybetmiş ve siyasi geleceğini yok etmiştir.

Miloseviç döneminde Belgrad'da, Vuk Draskoviç önderliğinde muhalif protesto gösterilerinin yapıldığı doğrudur ancak bunların ulusal sorun uğruna yaşanan savaşlara değil, Miloseviç'e karşı düzenlendiğini belirtmek gerekir.[224] Dolayısıyla bu dönemde ve böyle bir konjonktür içerisinde ulusal sorunun çözümüne öncelik vermeyen, onun yerine ekonomi ve/veya demokratikleşmeyi öncelik gören bir siyasetçinin yaşama sahası bulması imkânsız olmuştur. Bunu deneyenlerin ise anında halk desteğini kaybedeceği görülmüştür. Bunu doğrular şekilde, Milosevic Ağustos 1994'te Bosnalı Sırplara verdiği desteği kesince Kilise ve entelektüeller de Miloseviç'e verdiği desteği kesmeye başlamıştır. Bu açıdan, milliyetçilikten ya da tüm Sırpları birleştirmeye çalışmaktan vazgeçtiği an gördüğü desteği de kaybettiğinden, Miloseviç'in yönetimine devam edebilmek için milliyetçi politikalarını devam ettirmeye zorlandığı söylenebilir. Rasyonel seçim kurulsalcılığının söylediği gibi, hükümetlerin iktidarda kalabilmesi, halkın çıkarlar ve taleplerini yansıtabilmeleri ile ilgilidir. O yüzden Miloseviç ve diğer birçok siyasetçinin bu dönemdeki politikalarına şaşırmamak gerekir. Yugoslavya'da yaşanan bu olağanüstü dönem nedeniyle siyasiler, güç sağlayabilmek için ekonomiden çok milliyetçiliğe dayanmaları gerektiğini fark etmişler ve rasyonel olanın bu olduğunu değerlendirmişlerdir.

2.3.2. İç Savaş Yıllarında Sırbistan'ın Avrupa'dan Uzaklaşması

Tito döneminde Yugoslavya birçok açıdan eşsiz bir devlettir. Ülke iki kutuplu dünyada süper güçlerin uydusu olmayı reddedebilmiş ve bunu kurucularından olduğu Bağlantısızlar Hareketi ile tasdikleyebilmiştir. Konumu itibariyle Doğu Avrupa'da olup, üstelik komünist ve sosyalist olup da Sovyet yörüngesinin dışında kalmayı başarabilen

[223] Misha Glenny, **The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War**, Penguin Books, 1993, New York, s. 213-214.'den Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.135.
[224] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.136.

tek ülke de yine Yugoslavya olmuştur. Sosyalizmi, Edvard Kardelj'in geliştirdiği "öz yönetim" temelli uygulayış şeklinin yanında, hem iktisadi yapısı hem de azınlık ve milliyetlerine davranış biçimi ile de farklı bir ülke olarak kabul edilmiştir. [225] Sırbistan ise bu devletin en güçlü, en kalabalık, en etkili ve en gelecek vadeden cumhuriyeti olmuştur.

Tito döneminde Yugoslavya, hem bağlantısızlarla, hem Doğu ile hem de Batı ile ciddi bir ticaret hacmine ulaşmıştır. Miloseviç döneminde maruz kalınan uluslararası yaptırımlar ise dış ticaretin ancak yasa dışı yollardan yapılabilir hale gelmesine yol açmıştır. Üstelik bu ticaret de ancak Miloseviç ailesi ve ona sadık iş adamları tarafından yapılabilmiştir. Ayrıca sektörlerin büyük bölümü devlet girişimlerinden oluşmuş ve yönetimleri de yine Miloseviç'e sadık küçük bir gruba verilmiştir. [226] Bu koşullar, Miloseviç ve etrafındakilerce yönlendirilebilen ve bankalardan para transferi ile oy satın alınabilen bir mafya ekonomisinin oluşmasına yol açmıştır. Batı açısından daha önemlisi ise Yugoslav ekonomisinin dünyaya kapanması ile Avrupa'nın ortasında bir kara deliğin ortaya çıkmasıdır. Avrupa için Sırbistan'dan kaynaklanan bir diğer tehlike ise, suça dayanan ekonominin, zaten zayıf durumda olan komşu ülkeleri de olumsuz etkilemesi ve Avrupa'ya kadar sıçrayabilecek bir organize suç ortamına zemin oluşturmasıdır.

Bağlantısızlık Hareketi, Yugoslavya'ya hem itibar hem de siyasi ve ekonomik güç sağlamıştır. Hareket yüzün üzerinde ülke ile kendi içerisinde ticaret yapan bir oluşum halini alıp Yugoslavya'ya ekonomik fayda sağlamasının yanında, ülkeye dünya çapında bir hareketin lideri olmaktan gelen bir prestij de sağlamıştır. Hatta Tito'nun ölümünden sonra Sırp merkezli hale gelmeye başlayan Yugoslavya bile bu itibardan nasibini almıştır. Miloseviç'in yönetimi ele geçirdiği ilk yıllarda BM'nin beş daimi üyesinden ikisi olan Rusya ve Çin Belgrad'ın arkasında durmuş, İngiltere ve Fransa

[225] Uzgel, "Finishing..", s. 1.
[226] Uzgel'e göre bu insanlar toplamda yaklaşık 60 kişidir. Uzgel, "Finishing..", s. 2 : Aleksandar Fatic, "A Greco Paper: Corruption Policy in Serbia", Transparency International Serbia, s. 12, http://www.transparentnost.org.rs/publikacije/corr_and_anti-corr_pol_in_s.pdf (14.08.2010)

geleneksel müttefikleri olarak Sırpları desteklemiş ve hatta ABD bile uzun süre sessiz kalarak Miloseviç'in rahat davranabilmesini sağlamıştır. [227]

Miloseviç liderliğindeki Yugoslavya, Bağlantısızlık Hareketi'nin de katkısıyla dünya çapında elde ettiği ve ilk yıllarda koruyabildiği kazanımları, zaman içerisinde kaybetmeye başlamıştır. İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle başlayan yeni döneme Yugoslavya, Bağlantısızlar Hareketinin dönem başkanı olarak girmiştir. Ancak Miloseviç liderliğindeki Yugoslavya bu krizli dönemde, Müslüman Bosnalılara yapılanlardan dolayı Hareketten arzuladığı desteği sağlayamamıştır. Harekete dahil olan üçüncü dünya ülkelerinin en azından yarısının Müslüman olmaları ve Bosna'daki çatışmalarda en azından söylem düzeyinde Müslüman Boşnakların tarafında durmaları ya da çekimser kalmaları nedeniyle Yugoslavya, dünyanın yaklaşık üçte ikisini kapsayan bu bloğa en çok ihtiyaç duyduğu dönemde yalnız kalmıştır. Hatta 1992 Cakarta Zirvesinde Başkan olduğu halde kendisini yargılanırken bulmuş, hareketten atılması için güçlü girişimler yapılmış ve ardından da üyeliği dondurulmuştur. [228]

Daha önce bahsedildiği üzere Yugoslavya, komünist olmasına rağmen Tito döneminde Batı ile iyi ilişkiler içerisinde olan ve ondan destek alan bir ülke olmuştur. Türkiye'den sonra Almanya'ya en fazla işçi gönderen ülke de yine odur. [229] Fakat Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği ile Varşova Paktının dağılması, Yugoslavya'ya ve onun toprak bütünlüğüne yönelik Batı ilgisini azaltmıştır. Yine de 1990-1991 yılları arasında, Almanya haricindeki AB üyeleri ve ABD'nin politikası, Sırplarla aynı doğrultuda Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmak olmuştur. Pulitzer ödüllü Amerikalı yazar Halberstam, iç savaş'ın ilk yıllarında Batının, Yugoslavya'nın Sırbistan

[227] Karatay, s. 144-145, 157.

[228] Sırbistan'ın harekete dönüşü ancak 25 Eylül 2001'de gözlemci statüsüyle olabilmiştir. Information Requested by the EU.., Chapter 31. Foreign, Security and Defence Policy, s.93 : Berhan Ekinci, "Yugoslavya'nın Dağılması ve Türkiye", **Balkanlar**, Eren, İstanbul, 1993, s. 256 : Karatay, s. 145 : Sally Morphet, "Multilateralism and the Non-Aligned Movement: What is the Global South Doing and Where is it Going?", **Global Governance**, 10, 2004, s. 521.

[229] Almanya'ya kabul edilen Yugoslav işçilerin büyük çoğunluğu Hırvat kökenlidir. Bu tercih tarihi yakınlıktan kaynaklanır ve 1990'larda Almanya'nın Hırvatların yanında yer almasında da etken olmuştur. Halberstam, s. 89: Karatay, s. 157.

olduğuna inanan Sırp merkezli bir politika izlediğini savunmaktadır. [230] Bunda tarihsel olarak Yugoslavya'nın Batı'nın gözünde daha çok Sırplarla ya da Sırbistan ile özdeşleştirilmiş olmasının payı vardır. Ancak Batı'nın Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü korumaya yönelik tercihi, aslında aynı tercihteki Miloseviç'in politikalarını desteklemek anlamına gelmemişse de, Miloseviç tarafından bu şekilde algılanmıştır.

1990'lar boyunca Yugoslavya'nın hem iç hem de dış politikası, diğer eski sosyalist Doğu Avrupa ülkelerinin tersine ilerlemiştir. Miloseviç döneminde, eski Yugoslavya'nın Bağlantısız ve Doğu-Batı dengesini gözeten dış politikasının yerini Ortodoks ve Slav dayanışması arayışına dayalı bir dış politika almıştır. Bu bağlamda yeni Yugoslavya, diğer Doğu Avrupa ülkelerinin aksine, ağırlıklı olarak Batıya değil Doğuya yönelmiştir. Rusya ve Çin ülkenin tek dayanağı olmuş ve İngiltere ile Fransa'yı da kaybettikten sonra ülkenin Avrupa'da kalan tek dostu Ortodoks Yunanistan olmuştur.[231]

Yunanistan, Bosna Savaşında izlediği politika nedeniyle AT üyeleri ile ciddi bir ayrışma içerisine girmiştir. Savaş boyunca AT giderek Sırp karşıtı bir tutum belirlerken Yunanistan, Rusya ile birlikte, stratejik/rasyonel gerekçelerle ve tarihsel ve kültürel bağlarından dolayı yakınlık duyduğu Sırpları desteklemiştir. Ayrıca bu dönemde alınan ambargo kararlarına da pratikte uymamıştır. Ancak Yunanistan'ın AT tarafından büyük tepki görmesine neden olan Sırbistan'la dostluk politikası, sonradan Avrupa'ya dönüş döneminde fayda sağlamıştır. Bosna Savaşını sona erdirmek amacıyla hazırlanan ve Bosna'nın etnik temelde on kantona bölünmesini ön gören Vance-Owen planını kabul etmeyen Bosnalı Sırpları ikna etmekte, Karadziç ile iyi diyalog içerisindeki tek Avrupalı

[230] Halberstam, s. 33.
[231] Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, "Giriş", **Türkiye'nin Komşuları**, der. Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 11-12. 2010'deki bir ankette Sırpların bugün bile en çok Yunanistan'ı dost olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar arasında Yunanistan'ı düşman olarak tanımlayan tek bir kişi bile çıkmamıştır. Yine aynı ankette Balkanlarda Türkiye'yi düşman gören en çok sayıda insan Sırbistan'dan çıkmıştır. "Turkey friendly/hostile", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (18.04.2011)

olan Yunanistan Başbakanı Mitçotakis etkili olmuştur.[232] Bosna Sırp Parlamentosu planı onaylamamış ve referandumda plan reddedilmişse de en sorunlu dönemlerde dahi Yunanistan, AB'nin Sırplarla iletişiminde köprü işlevi görmüştür.

Yugoslavya bu dönemde Batı'dan dışlandığı için, Batı'yla sorunlu ülkelerle işbirliği yapmış ancak bu onun Batıyla sorunlarını daha da arttırmıştır. Zamanının prestijli, saygı duyulan, müreffeh ve Avrupa Topluluğu üyeliğine en yakın görünen Doğu Avrupa ülkesi, Avrupa'nın haydut ülkesi olarak anılmaya başlamıştır. Diğer eski komünist ülkelerin öncelikleri başta AB ve NATO olmak üzere Avrupa-Atlantik kurumları ile bütünleşmek iken, Yugoslavya NATO'ya savaş ilan eden, BM dahil tüm uluslararası örgütlerden dışlanan ve AB yardımlarından faydalanamadığı gibi üstelik bir de ambargo altına alınan tek Avrupa ülkesi olmuştur. [233]

Miloseviç döneminde Yugoslavya'nın işbirliği yaptığı ülkelerden en önemlisi, ABD liderliğindeki Batı tarafından askeri ve ekonomik yaptırıma uğrama konusunda aynı kaderi paylaştığı Iraktır. Uluslararası yaptırımlara maruz kalan bu iki ülke arasında her alanda işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu dönemde Sırp temsilciler, Irak'taki dini bayramların kutlamalarına dahi katılmışlardır. Benzer şekilde, uluslararası müeyyidelere rağmen İran da Yugoslavya ile bir "İktisadi ve Ticari İşbirliğini Geliştirme Anlaşması" [234] imzalamıştır. Yugoslavya'nın geleneksel dostu olan Libya lideri Kaddafi, Miloseviç ve Sırpları Müslümanlara karşı savaşlarında bile desteklemiş ve yaptırım zamanı ülkeye petrol sağlamıştır.[235] Yine de Miloseviç'in Müslüman ülkelerle

---

[232] İsmail Soysal ve Şule Kut, **Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996**, İSİS, İstanbul, 1997, s. 41: Melek M. Fırat, "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan Dış Politikasının Yeniden Biçimleniş Süreci", **Türkiye'nin Komşuları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 33-34.

[233] Bu dönemde geleneksel düşman Bulgaristan'daki dindaşlardan bile destek aranmıştır. Karatay, s. 139 : Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.141 : Uzgel, "Finishing..", s. 1-2 : Vladimir Gligorov, "The Price of Balkan Blusters", **Transitions**, 15 April 1998, http://www.tol.org/client/article/5175-the-price-of-balkan-bluster.html?print (24.06.2008)

[234] Karatay, s. 150-151.

[235] 1996'da da Sırbistan bir anlamda borcunu ödemek için, Libya'ya ambargoya rağmen silah satmış ve bu yüzden ABD tarafından tehdit edilmiştir. "Sırbistan Libya'ya Silah Satıyor", **Zaman**, 17 Kasım 1996, : "Qaddafi's Yugoslav Friends", **The Economist**, 25 Şubat 2011, http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/02/ libyas_balkan_connections?fsrc=scn/fb/wl/bl/ quaddafisyugoslavfriends (23.05.2011)

geliştirebildiği bu ittifakları, dostluktan çok, genelde Batı ama daha özelde ABD karşıtlığı çerçevesinde birleşen ülkelerin "rasyonel ve stratejik" tercihleri olarak yorumlamak doğru olacaktır.

Yugoslavya'nın ve ardından Sırbistan'ın İslam ülkeleri ile ilgili siyaseti her zaman karmaşık olmuştur. Yugoslav ve Sırp yönetiminin dış politikasının şekillenmesindeki en önemli irrasyonel etkenlerden bir tanesinin, önceki bölümlerde anlattığımız nedenlerden doğan Türk/Müslüman karşıtlığı olması, ancak bunun yanında İran gibi köktenci İslami rejimlerle yakın ilişkiler kurulabilmiş olması ilginçtir. ABD'nin Türkiye üzerinden bölgede yeni bir Osmanlı ve yeşil koridor kurmaya çalıştığı fikri Yugoslavya'nın dağılması döneminde Sırplar arasında yaygın bir inanç haline gelmiştir. Ancak ona rağmen, Bosna'daki gelişmelere kadar İslam ülkeleri Yugoslavya'nın en yakın dostları arasında yer almıştır. Öyle ki Körfez krizinin hemen öncesinde Miloseviç, sorunun barışçıl yoldan çözümü için kendisini sorumlu hissetmiş ve Bağlantısızlar Hareketinin dönem başkanı olarak Saddam'ı ikna sürecine dahil olmuştur.[236]

Yugoslavya'da olayların vahametinin artması ve yaşanan katliamların ve acımasızlıkların medya'nın da desteğiyle açığa çıkmasının ardından Amerika'yı karşısına alan, İngiltere ve Fransa gibi geleneksel müttefiklerini bile kaybeden ve Bosna olayları nedeniyle Bağlantısızlardan da uzaklaşan Miloseviç liderliğindeki Yugoslavya, sistem dışındaki ülkelerin yanında yüzünü esasen ikinci dünyaya çevirmiştir. Miloseviç'in Ortodoksluk ve Slavlık temelinde en çok umut bağladığı ülke olan Rusya'nın Dışişleri Bakanı başyardımcısı, "*Rus-Yugoslav dayanışması her Rus vatandaşının, her asker ve diplomatının kalbindedir*" [237] dese de, aynı dönemlerde kendi iç sorunları ile boğuştuğundan ve maddi açıdan da Batı yardımına bağımlı hale geldiğinden Rusya, Sırbistan konusunda arzulandığı kadar sağlam duramamıştır.

---

[236] Miloseviç ve JNA'nın büyük bölümünün Saddam'a sempati duyduğu ve ordunun da Irak'a konulan ambargoyu deldiği bilinmektedir. Halberstam, s. 32: Zivojin Jazic, "The Gulf Crisis: Peace or War", **Review of International Relations**, Cilt XLII, no. 979, January 1991, ss. 3-4: Karatay, s. 148-150.
[237] Karatay, s. 140-141.

Miloseviç döneminde Yugoslavya dış politikasındaki en büyük değişikliklerden birisi Avrupa Topluluğu ile ilgili olmuştur. Halbuki dağılma sürecine girmeden hemen önceki yıllarda AB Yugoslavya'nın en büyük ticari ortağı konumundadır. Ülke en çok turisti AT ülkelerinden çekmiş ve yine en fazla yabancı krediyi de AT ülkelerinden sağlayabilmiştir. Üstelik Avrupa Topluluğu ile ilişki kuran Avrupa'daki ilk komünist ülke de 1967'de Yugoslavya olmuştur. Ülke; AT ile 1970'de Serbest Ticaret Anlaşması imzalamış, 1973'de Brüksel'de diplomatik misyon açmış, 1980'de ekonomik işbirliği anlaşması imzalamış, 1989'da resmi ortaklık için başvurmuş ve bunun için büyük bir ekonomik reform başlatıp serbest seçimlere gitmiştir. Yugoslavya 1990'da AB'nin PHARE programına da dahil edilmiş, ancak üyeliği 1991'de askıya alınmış ve bundan sonra da tamamen kesilene kadar yalnızca sınırlı bir insani yardım elde edebilmiştir.

Sırplar, önceki bölümlerde anlattığımız tarihi nedenlerle, Avrupa'da özellikle Almanya'dan çekinmişlerdir. Almanya'nın tüm Avrupa'nın aksine Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ile ilgilenmeyip, tarihsel olarak hamisi olduğu ve iki dünya savaşında beraber savaştığı Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığı için çalışmış olması, bu endişeyi güçlendirmiştir. Öyle ki Sırplar, Bosna'daki uluslararası barış gücüne Almanların katılmasına gösterdikleri tepkiyi Türklerin katılmasına bile göstermemişlerdir. Fransa ve İngiltere ise 1995'e kadar tarihsel müttefikleri olan Sırpları desteklediklerini gizleme gereği duymamışlardır. Ancak bu dönemde medyanın da etkisiyle Sırp imajının savunulamayacak kadar kötüleşmesi ve Fransa'da Mayıs 1995 itibariyle sosyalist Mitterand'ın yerini muhafazakar Chirac'ın alması, Sırplara yönelik politikada değişime yol açmıştır.[238] İngiltere de başlangıçta Bosna'da Sırplara yönelik müdahaleye karşı çıkarken sonradan Kosova krizinde Sırplara müdahalenin en büyük savunucusu haline gelmiştir.

Aslında ABD de Fransa ve İngiltere gibi, her iki Dünya Savaşında Sırplarla müttefik olmuştur. O dönemde Başkan Wilson sık sık Sırplara karşı takdir hislerini dile

[238] Halbuki tarihsel olarak Fransız-Sırp ilişkileri oldukça yakındır. Yüzyılın başında Fransa, Sırp ordusunu eğitmiş ve onu Fransız askeri malzemesi ile donatmıştır. Halberstam, s. 89-90, 307 : Gligorov : Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.160 : Karatay, s. 138, 159-160.

getirmiştir. Halberstam'a göre bu yüzden, ABD yönetimi de krizin ilk yıllarında farkında olmadan Sırp eğilimli olmuş ve Sırp yöneticilerin söylediklerini daha çok ciddiye almayı tercih etmiştir. Rusya Devlet Başkanı Yeltsin de, Clinton'un kendisine "*Miloseviç'in bir Sırp olması çok kötü, İrlandalı ya da başka bir ulustan olsa daha iyi olurdu.*"[239] dediğini yazmıştır. Ancak zaman içerisinde Miloseviç yönetimine karşı uygulamadaki en sert tepkiyi de yine ABD vermiştir. Özellikle siyasi/ekonomik yaptırımların ve askeri önlemlerin etkisiyle ABD, Sırbistan'ın en büyük düşmanı konumuna oturmuştur.[240]

Miloseviç döneminde Yugoslavya'nın uluslararası alanda dışlanmışlığının en görünür örneği, Birleşmiş Milletlere üyeliğinin reddedilmesidir. 28 Nisan 1992'de, Sırbistan ile Karadağ arasında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) kurulduğunda yönetim, kendisinin eski Sosyalist Federal Yugoslav Cumhuriyeti'nin devamı olduğu iddiası ile BM'deki üyeliğinin otomatik olarak devam etmesini talep etmiştir. Miloseviç'in bu konuda ısrarlı olmasının nedenlerinden bir tanesi, uluslararası topluma eski ve yeni Yugoslavya'nın arasında bir ardıllık olduğunu kabul ettirebilmek ve bu şekilde de diğer cumhuriyetlerin aslında kendisinden ayrıldığını yani ayrılıkçı oldukları savunabilmektir. Ancak BM Güvenlik Konseyi 1992'de aldığı 757 sayılı kararla FYC'nin otomatik üyeliğinin genel olarak kabul edilmediğini ilan etmiştir. BM, hukuken Sosyalist Federal Yugoslav Cumhuriyeti'nin varlığının ortadan kalktığını, yeni kurulan FYC'nin ardıl sayılamayacağını ve üyelik için tekrar başvurulması gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine BMGK 777 sayılı kararla FYC temsilcilerinden Genel Kurul çalışmalarına katılmamalarını da istemiştir. Kararda, FYC'nin Ekonomik ve Sosyal Konsey oturumlarına dahi katılamayacağı belirtilmiştir.

Yugoslavya Birleşmiş Milletler tarihi boyunca örgüt çalışmalarına alınmayan tek devlet olmuştur. BM zamanında örneğin Libya, Irak, İran gibi ülkelere de çok sıkı yaptırımlar uygulamıştır fakat hiç bir zaman bu ülkelerin BM'den çıkarılması ya da

---

[239] Boris Yeltsin, **Gece Yarısı Günlükleri**, çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s. 220.
[240] Mira Markovic, "The Twentieth Century", **Review of International Affairs**, Cilt.L-LI, No. 1087-88, December 1999-January 2000, s. 5'den Karatay, s. 160.

çalışmalara sokulmaması için bir girişimde bulunulmamıştır. Halbuki Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya örneğinde, birleşmiş veya küçülmüş bir federal devletin merkezi, o devletin halefi sayılmıştır. Bu dönemde FYC, BM'nin dışında Avrupa Konseyi'ne de kabul edilmediği gibi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyeliği de askıya alınmıştır. Böylece Yugoslavya AGİK-AGİT tarihinde de üyeliği askıya alınan tek devlet olmuştur.

2.3.3. Dayton Süreci ve Miloseviç'in Sırbistan'ı Avrupa'ya Döndürme Çabası

1995'te Bosnalı Sırp, Hırvat ve Müslümanlar arasında Dayton Anlaşması'nın imzalanması ile Bosna'daki savaş sona ermiştir. Miloseviç anlaşmanın lehinde çalıştığından ve Bosnalı Sırplardan desteğini çekerek onları da imza atmaya zorladığından, bu dönemde uluslararası alanda olumlu bir imaj edinmiştir. ABD Başkanı Clinton, Miloseviç'e "*Biliyorum ki bu anlaşma siz olmadan mümkün olmazdı. Dayton'u siz mümkün kıldınız.*" [241] demiştir. Miloseviç ayrıca bu dönemde Bosna'daki mezalimden ve saldırganlardan kendisini ve Sırbistan'ı mümkün olduğunca uzak göstermeye çalışmıştır.[242]

Dayton Anlaşması sürecinde ve sonrasında Miloseviç, kendisini ve ülkesini tekrar uluslararası topluma ve daha önemlisi Avrupa'ya kabul ettirmek zorunda olduğunu fark etmiştir. Aksi takdirde ülkesinin ekonomik ve siyasi yaptırımlara daha fazla dayanamayacağını ve bu yaptırımlar nedeniyle iç politikada da hakimiyetini kaybedebileceğini hesaplamıştır. Dolayısıyla bu dönemin öncelikli dış politikaları; uluslararası alanda tanınmak, BM'ye üye olabilmek, uluslararası yaptırımların kaldırılmasını sağlamak, Yugoslavya'dan ayrılanlar da dahil tüm bölge ülkeleriyle

[241] Richard C. Halbrooke, **To End a War**, Random House, New York, 1999, s.322. YUCM, 24 Temmuz 1995'te Karaciç'i soykırım ile suçlayarak, siyaset sahnesinden çekilmesini sağlamıştır. Johnston'a göre, Karaciç'in devreden çıkartılması, Dayton'daki görüşmelerde Bosnalı Sırpların Miloseviç tarafından temsil edilmesini sağlamak içindi. Çünkü ABD, Miloseviç'in yaptırımların kaldırılması için ödün vermeye hazır olduğunu bilmekteydi. Diana Johnston, **Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batı'nın Aldatmacaları**, Bağlam, Ankara, 2004, s.130-131.
[242] Halbrooke, s. 106.

ilişkilerini normalleştirmek ve Avrupa'yla bütünleşme sürecini tekrar başlatmak olmuştur.

Miloseviç'in Dayton sonrası uluslararası topluma dönüş çabaları işe yaramış ve en öncelikli hedefler gerçekleştirilebilmiştir. İmzanın hemen ardından BMGK yaptırımları dondurmuş ve 9 Nisan 1996'da AB, Yugoslavya'nın üye ülkeler tarafından tanınmasına yönelik deklarasyon[243] yayınlamış; Bosna-Hersek'teki seçimlerin serbest ve adil olarak kabul edilmesinin ardından ise 1 Ekim 1996'da BMGK[244] oy birliği ile yaptırımları kaldırmıştır. Böylece 1992'den 1995'e kadar; silah ambargosu, ticaret ambargosu, uçuş yasağı, spor ve kültürel etkinliklere katılımın yasaklanmasına yönelik alınan toplam 7 BMGK kararının da iptal olması sağlanmıştır. 9 Ekimde de AB, Yugoslavya üzerindeki yaptırımları kaldırmıştır.[245] Miloseviç, kararın ardından yaptığı açıklamada, ülkesinin tarihindeki en zor dönemi geride bıraktığını söylemiştir.[246]

Miloseviç için ülkesini tekrar Avrupa'ya döndürmenin yanında, kendisini Balkanlara barış getiren lider olarak kabul ettirebilmek de önemli amaçlardan bir tanesi olmuştur. Zaten birini gerçekleştirmeden diğerinin de gerçekleşemeyeceğini fark edebilmiştir. AB ile daha yakın kurumsal ilişki için, iyi komşuluk ilişkileri en önemli resmi şartlardan bir tanesi olduğundan öncelikle Balkanlarda kavgalı olduğu komşularıyla ilişki kurmaya yönelmiştir. Yugoslav Dış İşleri Bakanlığı'nın da resmi politikası çerçevesinde:

- 8 Nisan 1996'da Yugoslavya Makedonya'yı tanımış, karşılığında ise Yugoslavya'nın 1918'den beri devam ettiğini kabul etmesini sağlamıştır. Üstelik bu

[243] "Declaration by the European Council on Former Yugoslavia", http://www.europarl.europa.eu/summits/dub2_en.htm#annex3 (28.08.2010).
[244] BMGK'nın 1996 tarihli, 1074 sayılı karar için bknz: "Security Council Decides On Immediate Termination Of All sanctions Against Federal Republic Of Yugoslavia", http://www.nato.int/ifor/un/u961001b.htm: "U.N. Formally Ends the Sanctions on Yugoslavia", **The New York Times**, http://www.nytimes.com/1996/10/02/world/un-formally-ends-the-sanctions-on-yugoslavia.html (10.09.2009).
[245] Ancak uluslararası örgütlere üyelik, savaş suçları mahkemesi ile işbirliği, Kosova sorunun çözümü ve diğer eski Yugoslav ülkeleri ile borç/alacak sorununun çözümü gibi konularda koşullar öne sürülmüştür.
[246] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", ss.151-152.

anlaşmanın getirisi Miloseviç'in beklediğinden de fazla olmuş ve Avrupa Birliği, Yugoslavya'yı tanımaları ve diplomatik ilişkilerini elçilik düzeyine çıkarmaları konusunda üyelerine çağrıda bulunmuştur.

- 7 Ağustos 1996'da Yunanistan'da buluşan Miloseviç ve Hırvatistan Devlet Başkanı Tucman, diplomatik ilişkilerini kurmak konusunda anlaşmışlar ve 9 Eylül itibariyle de bunu gerçekleştirmişlerdir. Yayınlanan ortak bildiride, tarafların tam normalleşmeye geçtiği beyan edilmiştir.[247]

- 3 Ekim 1996'da Paris'te buluşan Miloseviç ve Bosna Hersek Devlet Başkanı İzzetbegovic, tam diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde anlaşmışlardır.[248]

Yeni Yugoslavya, Dayton süreci ve sonrasındaki uzun bir dönemde tekrar Avrupa yörüngesine girebilmiş ve tüm yaşananlara rağmen uluslararası alandaki imajını önemli oranda düzeltebilmiştir. 1996 yılı içerisinde Fransa, Yugoslavya ile büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerini yeniden kurmuştur. 23 Şubat 1998'de, Miloseviç'in Bosna Sırp Cumhuriyeti'ndeki yeni hükümete yönelik olumlu tutumu sayesinde ABD, Yugoslavya'nın Güney Doğu Avrupa İşbirliği Girişimi'nde (SECI)[249] yer almasına, BM'de diplomatik temsil düzeyini arttırmasına ve New York'ta elçilik açmasına izin vereceğini beyan etmiştir. 1994-1995 yılları arasında da Yugoslav Hava Yollarının Avrupa ve ABD havaalanlarına inmesine müsaade edilmeye başlamıştır.

Bu gelişmeler uluslararası alanda Yugoslavya'nın imajına olumlu etki yapmış ve irredentist politikasından vazgeçip daha medeni bir çizgi izleyebileceğini düşündürtmüştür. Ancak uluslararası toplumla ilişkilerin düzelmeye başladığı dönem,

---

[247] Jeffries, s. 80.

[248] Jolyon Naegele, "Serbia: Sandzak Muslims Optimistic Before Serb Polls"7, **Radio Free Europe**, 9 October 1996, http://www.rferl.org/content/article/1081851.html (25.12.2010).

[249] Güney Doğu Avrupa ülkeleri arasında işbirliğini ve istikrarı arttırmak amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimi ile kurulan bölgesel bir örgüttür. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan-Karadağ, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan SECI üyesi ülkelerdir. ABD, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, İsviçre ve Rusya Federasyonu ile Avrupa Birliği ve Dünya Bankası da SECI'ye destek veren ülke ve uluslararası örgütlerdir. http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-avrupa-isbirligi-girisimi-_seci_.tr.mfa (21.09.2010)

aynı zamanda muhalefetin Miloseviç'e karşı ilk defa birlikte hareket edebildiği bir döneme rastlamıştır. Yugoslav siyasetinin en güçlü 3 muhalif ismi Draskovic, Cinciç ve Pesic, liderliğini yaptıkları partileri bir araya getirip 1996 Martında "Zajedno" (Birlik) adında ortak bir platform oluşturabilmişlerdir.[250] Birliktelik sonuç vermiş ve Kasım 1996'daki federal ve belediye düzeyindeki seçimlerde Zajedno, Belgrad ve Nis dahil birçok büyük şehirde belediye başkanlıkları kazanılabilmiştir. Ancak Miloseviç'in bu yenilgisi, Sırbistan'ı tekrar Avrupa'dan uzaklaştıran sürecin de başlangıcı olmuştur. Miloseviç seçimleri iptal etmiş ve dolayısıyla Avrupa'nın en vazgeçilmez değerlerinden olan "serbest ve demokratik seçimler" ilkesini ihlal etmiştir. AB'nin Soğuk Savaş sonrasında en önem verdiği konularından bir tanesi Doğu Avrupa'da demokrasinin gelişmesi olduğundan, ülkenin Avrupa'ya dönme politikasındaki ilk gedik böylece açılmıştır. Hatırlanacağı üzere bu çalışmanın temel kuramı, hükümetlerin hareketlerini yönlendiren temel kaygının iktidarda kalabilmek olduğunu savunmaktadır. Görüldüğü üzere bu dönemde Miloseviç'in iç politika kaygısı, dış politika ile ilgili hedeflerinin önüne geçmiştir.

Seçimlerin iptaline karşı Sırp halkının tepkisi, Zajedno'nun önderliğinde haftalarca süren gösteriler yapmak olmuştur. Üstelik gösterilere katılanların sayısı şaşırtıcı derecede fazla olmuştur. Miloseviç, tam da bu dönemde Avrupa'ya dönmeye çalıştığından, Batı'nın göstereceği tepkiyi göze alamamış ve gösterilere karşı sert müdahale emri vermemiştir. Gösterilerin önemli bir boyutu da, Miloseviç'in eski destekçileri olan Yazarlar Birliği, Sırp Bilim ve Sanat Akademisi (SANU) üyeleri ve Kilise ileri gelenlerinin de meydanlara gelmiş olmasıdır. Miloseviç'in yaratılmasında ve güçlenmesinde bizzat 'Frankeştayn' rolünü üstlenen bu kesimler, artık ondan kurtulmak gerektiğine karar vermişlerdir. Miloseviç, Batı'nın gösterdiği tepkinin etkisiyle seçim sonuçlarını kabul etmenin daha rasyonel bir karar olacağını değerlendirmiş ancak bu sürecin sonunda önemli oranda güç kaybetmiştir.

[250] Vejvoda, bu gösterilerde geleceğin cumhurbaşkanı Koştunitsa ve partisinin yer almamasını şüpheli bulmaktadır. Ivan Vejvoda, "Civil Society versus Slobodan Milosevic: Serbia 1991-2000", **Civil Resistance and Power Politics: The Experience of Non-Violent Action from Gandhi to the Present**, der. Adam Roberts ve Timothy Garton Ash, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 307.

Miloseviç'in geri adım atması, muhalefetin ortak hareket edebildiği taktirde, bazı şeyleri değiştirebileceğini düşündürtmüştür ve Vejvoda'nın ifadesiyle Miloseviç için sonun başlangıcı olmuştur.[251] Gösteriler 2000'de Miloseviç'i deviren hareket için de bir nevi prova görevi görmüştür. Miloseviç'in seçimleri kaybetmesi, bir yıl sonraki başkanlık seçimlerinde de yenilebileceği umuduna neden olmuştur.[252] Ancak Miloseviç o seçimleri kazandığı gibi aşırı milliyetçi Radikal Parti de ikinciliği elde etmiştir. Anlaşılmıştır ki, devlet televizyonunun etkisindeki kırsal kesim, büyük şehirlerdeki gösterilerden haberdar bile olamamıştır. Zaten seçimlerden Miloseviç'ten bile daha radikal bir kişilik olan Şeşel'in oylarını büyük oranda arttırarak çıkması, Yugoslavya'da o dönemki genel siyasi eğilim hakkında fikir verebilmektedir.

2.3.4. Kosova Krizi ve Sırbistan'ın Avrupa'dan Tekrar Uzaklaşması

Sırp halkının, mağduriyetlerini teker teker ortadan kaldıracağına inandığı Miloseviç, cumhuriyetlerin bağımsızlığına engel olamamış, Krajina'daki felaketi engelleyememiş ve Bosna'daki Sırpları yarı yolda bırakmıştır. Doğaldır ki Bosna ve Krajina, Sırplar açısından her zaman önemli olmuştur; ancak Kosova'nın bu bölgelerden kutsal olması dışındaki önemli farkı, hukuken Sırbistan'a ait olmasıdır. Dolayısıyla Kosova, duygusal ve kültürel bir mesele olmanın yanında Sırbistan'ın toprak bütünlüğü ile de ilgilidir. Kosova'nın bağımsızlığı için mücadele eden Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) ise Şubat 1998'den itibaren, Kosova'nın önde gelen siyasi partisi, "Kosova Demokratik Birliği"nin (LDK) Başkanı İbrahim Rugova'nın pasif direniş politikasının işe yaramadığı gerekçesiyle, Sırp güvenlik güçlerine saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Tüm bu yenilgilerden sonra, Miloseviç'in halkına kendini kanıtlaması için tek şansı 'kutsal' Kosova'yı kurtarmak kalmıştır. Miloseviç, kendisini iktidara getirenin Kosova olduğu gibi, onu kurtarabilecek olanın da Kosova olabileceğini düşünmüştür. Bu yüzden tüm dikkatini ve gücünü Kosova'daki bağımsızlık hareketini bastırmaya ve oradaki Sırp azınlığı korumaya yöneltmiştir. Devlet kontrolündeki medya araçlarında Kosova'da

[251] Vejvoda, "Civil..", s. 307.
[252] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.152-154.

yaşananlar Sırp halkını yok etmeyi amaçlayan Arnavut saldırganlığı olarak tanıtılmış ve bu da Sırplar arasındaki milliyetçi duyguları ve Arnavut karşıtlığını güçlendirmiştir.

Yukarıda anlatılan nedenlerle UÇK'nın saldırılarına Sırp kuvvetlerinin tepkisi misliyle mukabele olmuş ve Arnavut köylerinde katliama varan saldırılara girişilmiştir. Alınan sert önlemler, ciddi insan hakları ihlallerini[253] de beraberinde getirmiştir. Böylece Avrupa değerlerinden en önemlisi ihlal edilmeye başlanmıştır. Arnavutlar için polis baskısı ve dayağı günlük olağan şeyler haline gelmiş ve bu dönemde yüz binlerce Arnavut evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca kabul edilen yeni çalışma yasasıyla, Kosovalı Arnavutlar işlerinden çıkartılmış ve yerlerine Sırplar yerleştirilmiştir.

Kosova'daki sert önlemlere rağmen direniş artarak devam edince, Miloseviç'in olayları konu eden medya üzerindeki baskı ve kontrolü artmıştır. Dolayısıyla Avrupa için bir başka önemli değer olan serbest basın ilkesi ihlal edilmeye başlamıştır. İnsan hakları ihlallerinden bahseden ya da muhalif yayınlar yapan onlarca medya kurumu kapatılmış ya da ağır cezalara uğratılmış, çalışanları ise vatan hainliği ya da ajanlıkla suçlanmıştır. Yönetim, ulusal düzeyde yayın yapan devlet televizyonu STV ve birçok yayın organını tamamen kendi kontrolüne almış, bir propaganda makinesi olarak çalıştırmış ve bu sayede Sırp halkının algısı üzerinde önemli etkiler yaratabilmiştir. 1999'daki NATO bombardımanında ve de 2000'deki gösterilerde devlet televizyon binasının ana hedeflerden biri olmasının nedeni de budur. [254]

Bütün bu olumsuz gelişmeler, iletişim çağında hem de Avrupa'nın ortasında yaşandığından Batı'nın dikkatinden kaçırılamamıştır. Bosna'daki olaylardan dolayı

[253] Ancak yine de Batı dünyasında, Kosova'da yaşanan şiddetin Bosna'daki ile karşılaştırılamayacağı ve Miloseviç'in de Bosna'da olduğu kadar dikkatsiz olmadığı fikri yaygın olmuştur. Amerikan Büyükelçisi David Scheffer de bu yönde bir beyanat vermiştir. Tihomir Loza, "A Milosevic for All Seasons", **Transitions Online**, 15 October 1998, http://www.tol.org/client/article/5450-a-milosevic-for-all-seasons.html?print (24.06.2010)

[254] Bkz: Uzgel, "Finishing, s. 2: Stan Markotich, "Milosevic's Renewed Attack on the Independent Media", **Transition**, March 1995, ss. 26-28 : http://www.aforcemorepowerful.org/films/bdd/story/sum/repression-of-the-media.php (28.08.2011)

bozulan ve Dayton sonrası daha yeni yeni toparlanmaya başlayan Sırp imajı tekrar dibi görmüş; Yeni Pazar ile Srebrenitza katliamları zamanındaki konumuna geri dönmüştür. Bunun üzerine Batı'nın gözleri tekrar Yugoslavya'ya çevrilmiş ve Batıyla yakınlaşma süreci, Miloseviç döneminde bir daha düzelmemek üzere sona ermiştir. [255] ABD ve AB, daha henüz sağladığı birçok kolaylığı geri çekmiş ve Yugoslavya'yı tekrar uluslararası yaptırımlarla cezalandırmıştır. Bu bağlamda:

- AB 8 Haziran 1998'de, Kosova'ya yönelik anti-terörizmden çok daha ileri giden operasyonları nedeniyle Sırbistan'ı sert şekilde kınamıştır. Yugoslavya'ya yönelik önlemleri belirlemek üzere Temas Grubu acil olarak toplanmış ve Haziran 1998'de gevşetilen yaptırımların yeniden uygulanmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca Yugoslavya'nın yurtdışındaki varlıkları dondurulmuş ve ülkenin muhtaç durumda olduğu yabancı yatırımlar yasaklanmıştır.

- Soğuk Savaş'ın sona ermesi üzerine tek süper güç olarak kalan, kendisine ve ideallerine karşı hiç bir meydan okuyanın olmadığı bir dünya düzeni yaratmaya çabalayan ABD[256] de, bu konuda AB ile ortak hareket ederek yaptırımlara başvurmuştur. Başlangıçta ABD'nin "haydut devletler" listesinde Yugoslavya yer almamış olsa da, sonradan Miloseviç döneminde "*de facto* haydut devlet" olarak listeye dahil olmuştur. Bu kabulün ardından Sırplar izole edilmiş, şeytanlaştırılmış, ekonomik ve siyasi yaptırımların hedefi olmuş ve aynı bir diğer "haydut devlet" Irak gibi, ABD liderliğindeki Batı'nın askeri müdahalesine uğramıştır.[257]

---

[255] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.161-164.

[256] ABD Başkanı Clinton'un Milli Güvenlik Danışmanı Anthony Lake'nin ifadesiyle: "*Küba, Libya, Irak, İran ve Kuzey Kore gibi devletler yeni dönemin temel değerlerine saldırmaktadır ve ABD bu ülkeleri etkisizleştirmek, izole etmek, etrafını sarmak hatta dönüştürmek için sorumluluk üstlenmektedir*" Bknz., Anthony Lake, "Confronting the Backlash States", **Foreign Affairs**, March-April 1994, ss. 45-46. Clinton'a göre de, Miloseviç son komünist diktatördür ve kıtanın demokratikleşmesine karşı durmak istemiştir. Yeltsin, s. 220. Ayrıca ABD Milli Güvenlik Stratejisi ile ilgili bakınız: "A National Security Strategy of Engagement and Enlargement", http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss-95.pdf (29.11.2009).

[257] Uzgel'e göre ABD liderliğindeki NATO müdahalesinin temel nedeni, Miloseviç'in ABD'nin yeni dünya düzenine ve bu tez çalışmasına göre ayrıca Batının temel değer ve ilkelerine meydan okumasıdır. Bu ilkeler, *"demokratik kurumların ve hukuk devletinin kurulması, insan ve azınlık haklarına saygı, özgür*

- Haziran 1998'de ABD, önde gelen AB üyeleri, Kanada ve Japonya, Yugoslav hava şirketlerinin kendi ülkelerine uçamayacaklarını beyan etmiştir.[258] Amerikan Senatosu 30 Haziran 1999'da, Beyaz Saray'a rağmen Yugoslavya'yı "terörist devlet" olarak tanımlayan bir yasa geçirmiştir.[259]

Kosova ve Sırbistan arasındaki soruna çözüm bulmak amacıyla 1999 Şubatında Rambouilliet'de yapılan müzakerelerde Sırp tarafına oldukça ağır hükümler öne sürülmüştür.[260] Anlaşmanın sağlanamaması üzerine Amerikan liderliğinde NATO, 24 Mart 1999'da, tarihinde ilk kez BMGK kararı olmaksızın, hem de kendi alanının dışına çıkarak, üstelik savunma amacı da gütmeden, egemen bir ülkeyi bombalamaya başlamıştır. Türk F-16 uçaklarının da katıldığı bu harekatta Miloseviç'in başkanlık sarayı da dahil Belgrad'daki birçok stratejik ve hayati nokta vurulmuştur. Aslında ABD, bombardıman sonucunda, onları düşürdüğü bu durumdan dolayı Sırp halkının Miloseviç yönetimine yönelik kızgınlığının artacağını hesaplamıştır. Ancak bombardıman sürecinde sadece askeri hedeflerin değil; Sırp halkını her şekilde etkileyecek ana yollar, köprüler, fabrikalar, santraller ve televizyonlar gibi sivil hedeflerin de yok edilmesi, başlangıçta halkın kızgınlığının Miloseviç'e değil ABD ve NATO'ya yönelmesine neden olmuştur.

Bombardıman devam ederken, 29 Nisan 1999 günü Yugoslavya hükümeti, Uluslararası Adalet Divanı'nda NATO üyesi ülkelere karşı dava açmış, uluslararası hukuku ve insan haklarını çiğnedikleri için bu ülkelerin suçlu bulunmalarını istemiş ve

---

medya, adil ve serbest seçimler, ekonomik liberizasyon ve özelleştirme, yerel yönetimleri güçlendirme, işler bir bölgesel ve uluslararası düzenin temel ihtiyaçlarıyla çatışmayacak bir dış politikadır". Bknz: Uzgel, "Finishing..", s. 1-2.

[258] Jeffries, **The Former..**, s. 448.

[259] Tim Weiner, "Aid Bill Listing Yugoslavia as Terrorist Passes", 1 July 1999, **The New York Times**, http://www.nytimes.com/1999/07/01/world/aid-bill-listing-yugoslavia-as-terrorist-passes.html?scp= 10&sq= 1+july+1999&st=nyt (18.12.2008).

[260] Michael McGwire, "Why Did We Bomb Belgrade", **International Affairs**, Ocak 2000 : Roy Gutman, "The Collapse of Serbia", **World Policy Journal**, Sonbahar 1999. Bu konudaki onemli bir iddia, ABD'nin Yugoslavya'yı bombalamayı önceden kararlaştırdığı ve bu görüşmelerde Sırpların kabul etme olanağı olmayan koşullar ileri sürmesidir. Örnegin, o sırada Londra'da ABD Askeri Ataşesi olarak gorev yapan Alan Parrington'un açıklamaları bu yöndedir. Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.164. 6 Şubat 1999'da başlayıp 23 Şubat 1999'a kadar süren ve ardından Pariste devam eden görüşmelerde Arnavut heyet plana imza atarken, Sırplar ve Rus gözlemci imza atmayı reddetmiştir.

tazminat talep etmiştir. Ancak Lahey'deki mahkeme hukuk ihlalini reddetmiş ve insan hakları ile ilgili suçlamaların NATO tepe yönetimini dava etmek için yeterli olmadığını bildirmiştir. Bununla birlikte Yunanistan Yüksek Mahkemesi, bombardıman nedeniyle NATO'yu savaş suçlusu ilan etmiştir.[261]

Operasyonun ardından Sırbistan NATO'ya karşı savaş ilan etmiştir. NATO'nun 5. Maddesi[262] gereği bu ilan tüm üye devletlere açılmış bir savaş anlamına geldiğinden, Sırbistan resmen Batılı ve Avrupalı devletlerle savaşa girmiştir. Sırbistan Avrupa ve Batı yolundan tamamen ayrılmış, NATO dışında kalan Ortodoks dünyasına sarılmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 26 Ocak 2000'de Rusya ve Beyaz Rusya'nın bir Birlik anlaşması imzalaması Belgrad'da heyecanla karşılanmıştır. Miloseviç hemen iki lidere kutlama mesajı göndermiş ve bu birliğin iki kardeş halkın menfaatlerinin korunmasındaki önemine değinmiştir. İmza günü taraflar, Birliğin başka ülkelere de açık olduğunu söylemiş ve Yugoslavya'nın bu birliğe girme talebi, daha imzadan çok önce resmi ağızlardan telaffuz edilmiştir. Ancak Yugoslavya'nın başvurusu reddedilmiştir. Ardından Miloseviç, Rusya Savunma Bakanı'na, iki tarafın silahlı kuvvetlerinde de iş birliğine gitmesi çağrısında bulunmuş ancak olumlu cevaba rağmen herhangi bir uygulamaya geçilmemiştir.[263]

Anılan olumsuzluklara rağmen, Rusya'nın ya da Ortodoks dünyanın Sırbistan'ı tamamen yalnız bıraktığını da düşünmemek gerekir. BM kararıyla tüm ülkeler bir çeşit yaptırım uygularken Rusya, Sırbistan ile 10 Mart 2000'de Serbest Ticaret Anlaşması

---

[261] Manse Jacobi, "Greek Judges Convict NATO of War Crimes", http://www.thirdworldtraveler.com/International_War_Crimes/GreekJudges_NATO.html (24.06.2010).

[262] Kuzey Atlantik Anlaşması 5. Maddeye göre, "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırının ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir." Anlaşma için bknz: NATO Antlaşması, http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html (23.08.2008).

[263] Karatay, s. 141, 143.

imzalamıştır. Yaptırımlar süresince Miloseviç, ödemeleri geciktiriyor olsa da, Rusya'dan doğal gaz sağlayabilmiştir. [264] Ayrıca Rusya, Beyaz Rusya, Ermenistan, Bulgaristan, Letonya, Moldova, Polonya, Estonya, Kazakistan ve Yugoslavya temsilcilerinin oluşturduğu Avrupa Ortodokslar Meclisi, 2000'deki toplantısını Novi Sad'da yapmış ve Milosoviç'i ziyaret etmiştir. Misafirler ziyarette, toplantının saldırıya uğrayan Yugoslavya'ya destek amacıyla Novi Sad'ta yapıldığını beyan etmişlerdir. Ancak bu küçük jestlere rağmen; Batı yardımına muhtaç hale gelen Rusya ve Beyaz Rusya, özel ilişkiler kurmak istemeyen ve Batı'ya yönelen Ukrayna, AB ve NATO yolunu seçen Romanya ve Bulgaristan ve artık Miloseviç ile yakınlığın yarattığı itibar kaybını kaldıramayan Yunanistan; Miloseviç'in Ortodoks kardeşliği politikasının işe yaramayacağını anlamasını sağlamıştır.[265] Batı'yla iyi ilişkiler içerisinde olmak ya da Avrupa'ya dönmek isteyen hiç bir ülke Sırbistan için bu şansını feda etmek istememiştir.

Bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sırbistan'ın arkasında Rusya'dan bile güçlü durabildiği söylenebilir. Başbakan *Li Peng*, 2000 yazında, yani Miloseviç henüz iktidardayken Yugoslavya'yı ziyaret etmiş ve Sırp halkının kahramanlıklarını övüp, NATO'nun barbarlıklarını kınamıştır. [266] Üstelik bu açıklama, artık Rusya'nın bile Yugoslavya'ya sırt döndüğü dönemde, Devlet Başkanı Putin'in Miloseviç ile ilgili olumsuz açıklamalarının hemen arkasından gelmiştir. Süreç boyunca Çin'in Yugoslavya'ya maddi yardım da yaptığı basında yer almış fakat rakam ve yardımın kapsamı iki ülke arasında sır olarak kalmıştır. NATO bombardımanı sırasında Çin Büyükelçiliğinin vurulması da ABD'nin buna bir tepkisi olarak değerlendirilmiştir. Tabi bu ilişkinin de, sosyalist dayanışmasından çok ortak ABD karşıtlığından kaynaklandığını söylemek daha doğru olur.

Bosna krizinde olduğu gibi Kosova krizi sürecinde de Yugoslavya'nın yanında

[264] Yeltsin, Yugoslavya'ya atılan her füzenin Rusya'ya dolaylı bir darbe olduğunu yazmıştır. Yeltsin, s. 222: Jeffries, s. 505.
[265] Türk ordusu Bulgaristan üzerinden Kosova'ya gitmiştir ve ciddiyetiyle tanınan Monitör isimli Bulgar gazetesinin haberine göre Bulgar askeri istihbaratı NATO'ya Yugoslavya bombardımanında yardımcı olmuştur. Karatay, s. 140, 144, 155: Jeffries, s. 99.
[266] Karatay, s. 146-147.

yer alan ülkelerden birisi Müslüman Irak olmuştur. Hatta Belgrad'daki Irak büyükelçisi Sami Sadun, Bosna ve Kosova'da yaşananlara rağmen, Yugoslavya'nın bombalanmasını Avrupa'nın zavallılığı olarak değerlendirmiş ve Sırpların Arnavutları öldürdüğünün yalan olduğunu iddia etmiştir.[267] Bunların dışında Miloseviç liderliğindeki Yugoslavya'nın Gine, Laos ve Küba gibi ülkelerin de desteğini alabildiğini belirtmek gerekir.

Sonuç itibariyle Batı, General Wesley Clark'ın sözleriyle, "Miloseviç'i bir karar vermeye zorlamıştır"[268] ve uzun bir direnişin ardından Miloseviç daha fazla savaşmanın rasyonel olmadığına karar vermiştir. NATO'nun şartları kabul edilmiş ve Kumanova antlaşması[269] ile savaş sona ermiştir.

[267] Sırbistan'ın Irakla iyi ilişkileri Miloseviç'in yönetimden uzaklaştırılması sonrasında da devam etmiştir. En son Sırbistan, Irak'a 235 milyon dolarlık uçak, silah ve ekipman satışına dair anlaşma imzalamıştır. Anlaşmanın ABD'nin onayıyla yapıldığını belirten Sırp Savunma Bakanı Dragan Sutanovaç, bunu "Sırp silah fabrikaları için yüzyılın anlaşması" diye nitelemiştir. "Irak'a Sırp silahı gidiyor", **Radikal Gazetesi**, 29/03/2008: Karatay, s. 150

[268] Joseph Fitchett, "Timetable Set for Serbs to Yield Or Face Plans for Ground War: Decisive 2 Weeks In NATO Strategy", **The New York Times**, 1 June 1999, http://www.nytimes.com/1999/06/01/news/01iht-nato.2.t.html (13.06.2009)

[269] Kumanova Antlaşma metni için bknz: http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm (14.07.2010)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIRBİSTAN'IN AVRUPA'YA DÖNME KARARININ NEDENLERİ VE MİLOSEVİÇ'İN GÖREVDEN UZAKLAŞTIRILMASI

Tezin bu bölümünde, Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş tercihinin nedenleri ortaya konacak ve bu tercihin nasıl Miloseviç yönetiminin sonunu getirdiği anlatılacaktır. Ardından Avrupa yanlısı demokratik hükümetlerin yönetime gelmesi ile Sırbistan'da AB etkisinde yaşanan değişim gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

3.1. SIRBİSTAN'IN AVRUPA İLE BÜTÜNLEŞME TERCİHİNİN NEDENLERİ

1980'lerin sonlarından itibaren MDA ülkelerinden önemli miktarda siyasi ve akademisyen, Avrupa Topluluklarına katılımın, yıllardır içinde oldukları ekonomik sıkıntı ve siyasi istikrarsızlıktan kurtulmanın tek çaresi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sovyetler Birliğinin çökmesinden sonra ise "Avrupa'ya dönüş" sloganı, Milanese'nin deyimiyle "*klişeleşmiştir*".[270]

Huntington, "*demokratik, zengin, sosyal ve ekonomik olarak çeşitliliğe sahip toplumların federasyonu, dünya sahnesinde güçlü bir aktör olacaktır. Gelecek yüzyıl büyük ihtimalle Avrupa yüzyılı olacaktır.*"der.[271] 2000 sonrası Sırbistan hükümetleri, 1990'lı yıllarda MDA ülkelerinde olduğu gibi, Avrupa'ya dönüşü ve bu çerçevede AB'ye tam üyeliği; sosyal, ekonomik ve ulusal güvenliklerinin garantisi olarak görmüştür. Avrupa'nın yüksek alım gücüne sahip geniş bir pazara sahip olması, büyük bir sermaye kaynağı olması, kültüründen teknolojisine kadar her alanda zenginliğe sahip olması, insan haklarına büyük önem vermesi ve yüksek refah düzeyinin yanında Avrupalı yaşam tarzı; birçok Sırp için çekici gelmektedir. Üstelik AB'nin hem ekonomik hem de

[270] Jimmy Oliver Milanese, "Europeanization in Central Eastern European Democratic Transition: *A Multi-Level Explanation Approach",* **YEN Research Meeting**, 2-3 November 2001, Siena, Italy, s. 9.
[271]Samuel P. Huntington, "The U.S.-Decline or Renewal?", **Foreign Affairs**, 67, s. 93-94'den Dale L. Smith and Jan Lee Ray, "European Integration: Gloomy Theory Versus Rosy Reality", **The 1992 Project and the Future of Integration in Europe**, der. Dale L. Smith and Jan Lee Ray, Sharpe, New York, 1993, s.20.

demokratik anlamdaki gelişmişliği ve ayrıca kurumsallaşmadaki başarısı; rejim değişiklikleri daha tam olarak başlamamışken bile Yugoslav ve Sırp liderleri çekmiş, onları AB üyeliğinin demokratik ve ekonomik dönüşümlerinde son nokta olacağına inandırmıştır.

Bu çalışmanın üzerine kurulduğu hakim kurama göre, hükümetler halkın çıkarlarını toplar, kendi çıkarları ile birleştirir ve uygular. Hükümetlerin halkın ve belirli çıkar gruplarının taleplerini yerine getiremediği durumlarda ise yönetimde kalması mümkün değildir. Bu konuda yapılmış hemen hemen bütün anketler, bugün Sırp halkının çıkarlarını Avrupa Birliği üyeliğinde gördüğünü ve bu doğrultuda AB'ye üye olmak istediğini göstermektedir. Örneğin Sırbistan parlamentosunun internet sitesinde yayınlanan ankete göre, Sırbistan'ın AB'ye girmesini ister misiniz sorusuna, Sırp halkının %84'ü evet, %13'ü hayır görüşü vermiştir.[272] Avrupa Entegrasyon Ofisi'nin 2006'da yaptığı ankete göre ise Sırpların %69,9'u Sırbistan'ın AB'ye üyeliği yönünde oy kullanacağını, sadece %12.30'luk bir kısım ise ret yönünde oy kullanacağını belirtmiştir. (Şekil 1)

Şekil 1: "Yarın ülkemizin AB ile entegrasyonunu destekleyip desteklemediğinize dair' bir referandum düzenlenirse, oyunuz ne yönde olurdu?" sorusuna verilen cevaplar.

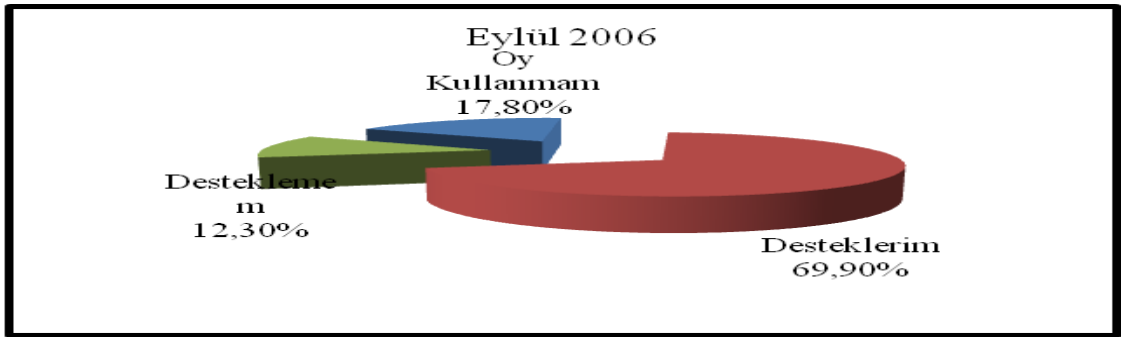

[272] http://www.parlament.gov.rs/content/cir/ankete/anketa_detalji.asp?Id=13 (12.11.2010)

Kaynak: Serbian European Integration Office of the Government, the EU Perspective of Serbian Citizens Trends, Public Opinion Poll (November 2006)

Ret oyu verenlerin ise fayda/maliyet analizlerini evet verenlerden farklı yaptıkları anlaşılmaktadır çünkü %28'lik bir kısım, gerekçe olarak üyeliğin getireceği maliyetin, faydasından fazla olacağını ileri sürmüşlerdir. (Şekil 2)

Şekil 2: "Neden karşıt oy kullanırdınız? Ülkenizin Avrupa Birliği'ne katılımını desteklememenizin nedenini belirtiniz." sorusuna verilen cevaplar.

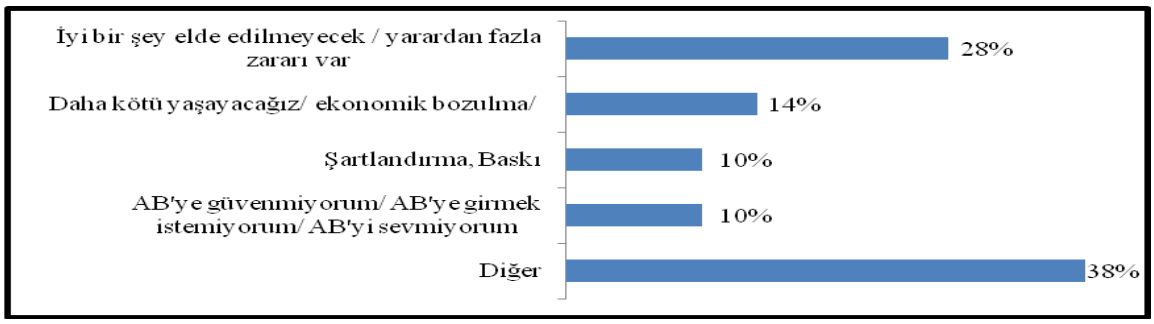

Kaynak: European Integration Office, European Orientation of Serbian Citizens Trends, Presentation of public poll results (December 2010)

Sırp halkının AB'ye katılımı destekleme oranı yıllara ve dönemlere göre dalgalanma göstermiş olsa da, artma eğiliminde olmuştur. (Şekil 3)

Şekil 3: "Ülkenizin AB'ye katılımını destekleyip desteklemediğinize dair bir referandum düzenlenirse, oyunuz ne yönde olurdu?" sorusuna verilen cevaplar.

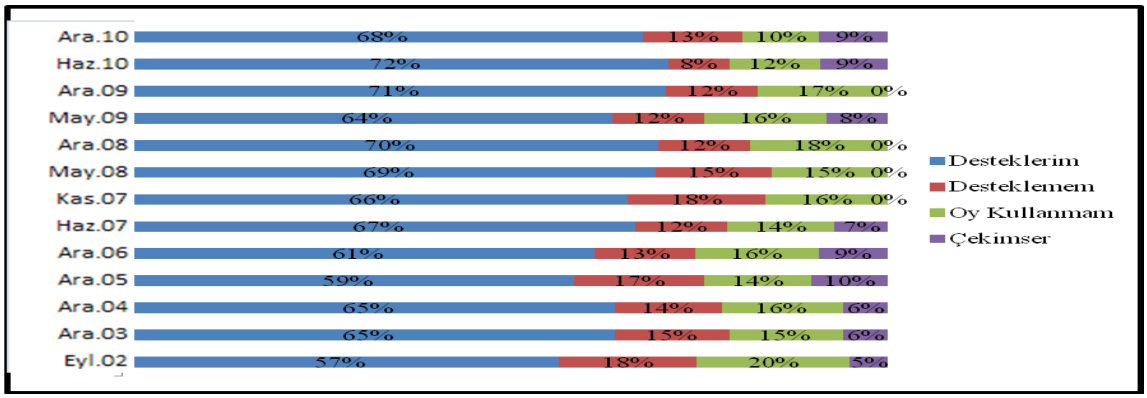

Kaynak: European Integration Office, European Orientation of Serbian Citizens Trends, Presentation of public poll results (December 2010)

Gallup'un 2007'de yaptığı ankette de halkın %62'si, üyeliğin ülke için iyi olacağını söylemiştir. (Şekil 4)

Şekil 4: "Sırbistan'ın AB'ye üyeliği iyi bir şey mi, kötü bir şey mi, ne iyi ne kötü bir şey mi olacaktır?" sorusuna verilen cevaplar.

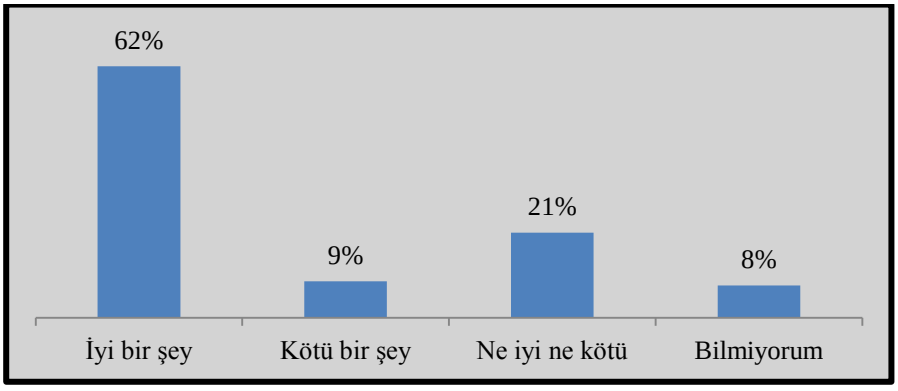

Kaynak: Serbians Views on EU Membership Key to Vote Presidential election is seen as a referendum on future path with Europe, January 18th 2008. http://www.gallup.com/poll/103807/serbians-views-membership-key-vote.aspx (05.05.2010).

Sırbistan meclisinin, AB'ye katılım üzerine verdiği kararda, Sırp vatandaşlarının üyelik konusundaki istekliliğini gösterdiği ve AB'ye üyeliğin inkâr edilemez bir stratejik hedef olduğu konusunda ülkede siyasi bir uzlaşı olduğu ilan edilmektedir.[273] Bugün gerçekten de, hem yönetici elit hem de Sırp halkı, AB üyeliğinin gerekliliği üzerinde uzlaşmış durumdadır. Rusya yanlısı ve AB karşıtı olarak tanınan Sırbistan Radikal Partisi'nin ve Miloseviç'in partisi olan Sırbistan Sosyalist Partisinin destekçileri bile, AB'ye üye olunması gerektiğini düşünmektedir.[274]

Bu çalışma rasyonel seçim kurumsalcılığı üzerine kurulmuştur ve buna göre, Sırp halkı ve yöneticilerinin Avrupa Birliği üyeliğine yönelik uzlaşısı, elde edeceğini düşündüğü faydalardan kaynaklanmaktadır. Sırp halkı Avrupa Birliği üyesi olmanın ve diğer alternatiflerin ne gibi fayda yahut maliyet getireceğini hesaplamış ve Avrupa Birliği üyeliğinin diğer tüm seçeneklerden daha fazla toplam fayda sağlayacağını değerlendirmiştir. Üyelikten beklenen faydalar ise en başta ekonomi, ardından da; itibar, imaj, güç, demokrasi ve insan hakları ile ilgilidir.

Özetle değerlendirilecek olursa, Sırbistan'ın AB'yi; gelişimini ve gelecekte de barışçıl varlığını sürdürebilmesini sağlayacak, çekici bir kulüp olarak gördüğü söylenebilir. Üyelik sayesinde Sırbistan hem devlet hem de toplum olarak, birçok uzun vadeli sorununun üstesinden gelebileceğini değerlendirmektedir. Bunlardan birisi AB ile bütünleşme yoluyla kendi iç bütünlüğünü de sağlamaktır. Bununla kasıt Voyvodina ve

[273] Resolution On Joining European Union, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/Izvestaji/rezolucija_engleski.pdf (28.08.2011).
[274] Srbobran Branković, "EU na srpskom politickom jelovniku"/EU on Serbian Political Menu/, **Evropski forum**, 1; http://www.becei.org/EF 0105/SBrankovic0105.htm'den aktaran Slaviša Orlović, "Europeanization and Democratization of Parties and Party System of Serbia", s. 7, http://www.politikolog.com/europianisation.pdf (07.05.2010)

Kosova'nın kendisinden kopmasını engellemektir. Ayrıca AB gibi bir siyasi bir birliğe dahil olmak, dış faktörlerden kaynaklanabilecek siyasi istikrarsızlık ihtimalini de azaltabilecektir. Sırbistan üyelik sonrasında, kendisi üzerinde etki yapabilecek kararlarda, diğer üyelerle eşit rol sahibi olma şansına erişecektir. Bununla birlikte AB'nin barışçıl karakteri, Sırbistan'ın işbirliği ve karşılıklı çıkarlar çevresinde komşuları ile sorunlarını çözmesine de yardımcı olacaktır. Sırbistan'ın Avrupa'nın ortasında, denize çıkışı olmayan bir kara ülkesi olarak çok sayıda istikrarsız komşuya sahip olduğu düşünüldüğünde, bu fayda daha da önem kazanmaktadır. Diğer bir fayda; Sırp mal, hizmet, sermaye ve emeğinin AB pazarına girebilecek olması ile ilgilidir. İlaveten ülke, savaşlardan dolayı alt üst olmuş ekonomisini toparlayabilmek ve devleti yeniden yapılandırabilmek için büyük ihtiyaç duyduğu yapısal fonlara da üyelik yoluyla ulaşabilecektir. Sırbistan için daha birçok faydadan bahsedilebilir ancak Avrupa bütünleşme sürecinin dışında kalmasını rasyonel gösterebilecek hiç bir sebep ya da alternatif yoktur. Şüphesiz Sırplar, AB üyeliğinin getirmesi muhtemel zarar ya da maliyetlerinin de farkındadır. Ancak değerlendirmelerinin sonucu, üyeliğin getireceği faydaların, sebep olacağı maliyetten çok daha fazla olduğudur.

Yukarıda anılan rasyonel hesaplamalar üzerine detaylı analize geçmeden önce, tezin argümanlarını desteklemesi açısından, Sırp halkının AB üyeliğinin getireceği faydalar ile ilgili görüşlerini yansıtan kamuoyu yoklamalarına değinmek faydalı olacaktır. Bu anketlere ilk bakışta; Sırpların, daha üye olmadan sadece adaylık statüsü elde ettiğinde bile birçok fayda sağlanacağını düşündüğü görülmektedir. Beklenen faydaların başında ise daha iyi bir yaşam ve daha iyi bir imaj gelmektedir. (Şekil 5)

Şekil 5: "Sırbistan adaylık statüsünden nasıl fayda sağlayacak?" sorusuna verilen cevaplar:

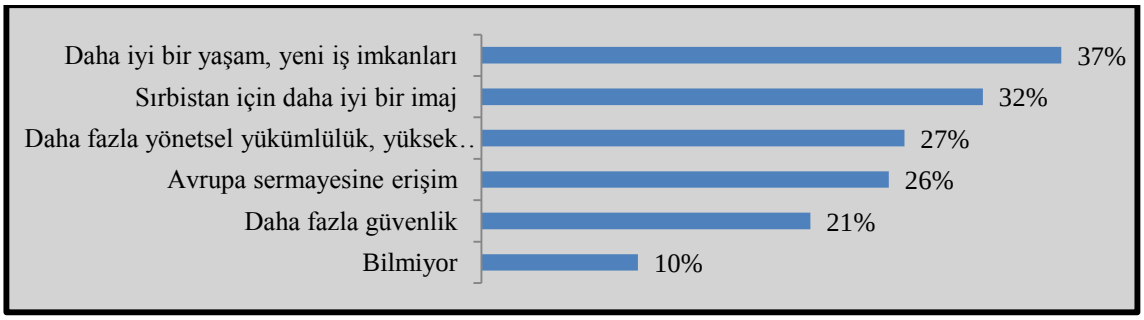

Kaynak: European Integration Office, European Orientation of Serbian Citizens Trends, Presentation of Public Poll Results (December 2010)

Sırbistan'ın *AB'ye Üyelik İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde devletler, "anlaşmaların patronu" olarak yer alsa da; ekonomik sektörlerin, şirketlerin, derneklerin, siyasi organizasyonların, bölgelerin, sivil toplumun, kamu idaresinin ve birey olarak vatandaşların da temel aktörler ve menfaat sahipleri olduğu belirtilmektedir. [275] Aynı doğrultuda entegrasyon ofisinin anketinde Sırp halkının, AB üyeliğinin Sırbistan'ın istisnasız tüm kurum ve sektörlerine zarardan çok fayda getireceğine inandığı anlaşılmaktadır. (Şekil 6) Bu da Sırbistan'ın tüm kesimlerinde AB'nin faydaları ile ilgili bir uzlaşı olduğunu düşündürtmektedir. Nitekim Balkan Monitör'ün anketinde de Sırpların sadece %10'u üyeliğin kimseye fayda sağlamayacağını savunurken, %36,7'lik kısmın, zaten iyi durumdakilerin fayda sağlayacağına, %40,3'lük kesim ise herkesin üyelikten fayda sağlayacağına inandığı görülmektedir. Yani bir şekilde fayda sağlanacağını düşünen Sırpların oranı %77'dir. (Şekil 7) Üstelik Sırplar, kendileri dahil Batı Balkan ülkelerinin katılımından, AB'den çok kendilerinin faydalanacağının da farkındadırlar. (Şekil 8)

[275] National Strategy Of Serbia for the.., Chapter 1

Şekil 6: "Toplumun AB entegrasyonundan en fazla zarar/yarar görecek alanları nelerdir? Sorusuna verilen cevaplar:

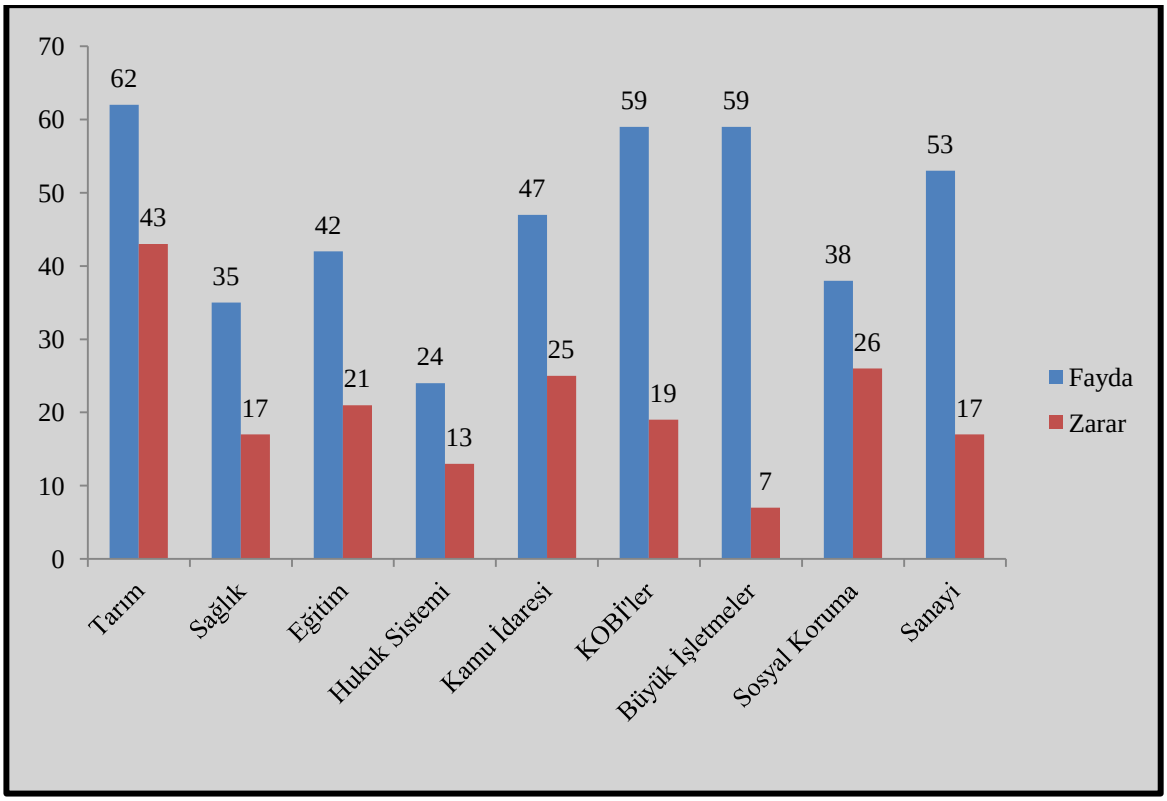

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The Eu Perspective Of Serbian Citizens Trends, Public Opinion Poll (November 2006)

Şekil 7: "AB'ye katılım kime fayda sağlayacaktır?" sorusuna verilen cevaplar:

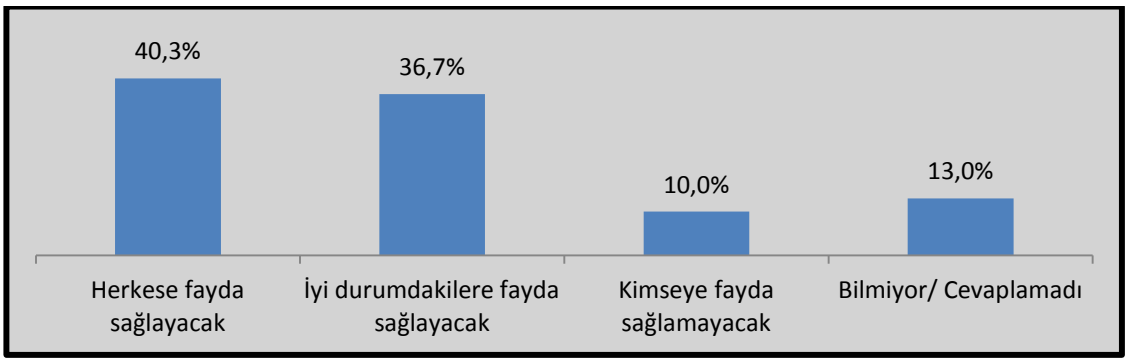

Kaynak: “Who benefits from EU accession”, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (05.03.2010)

Şekil 8: “Size göre, Batı Balkan ülkelerinin AB’ye katılımı kimin yararına olur?” sorusuna verilen cevaplar:

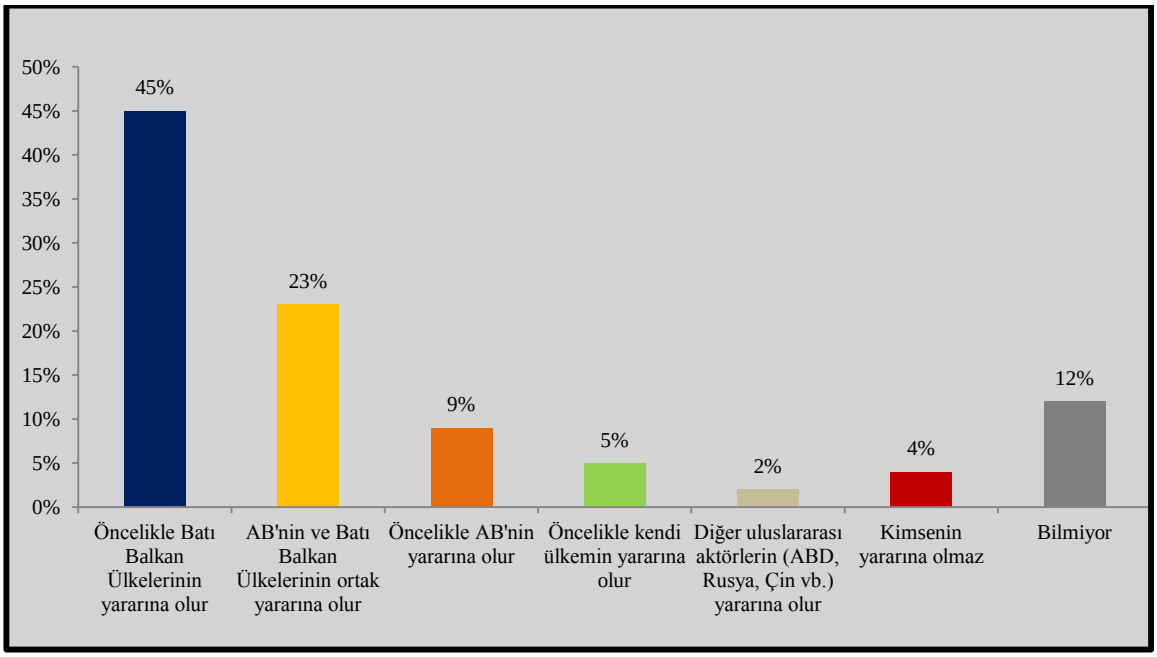

Kaynak: European Commission, flash Eurobarometer, Attitudes towards EU Enlargement, july 2006, s.65

Anketlerden, geleceğin karar vericileri olan genç Sırp nüfusun, ortalama nüfusa göre AB’ye karşı daha pozitif bir tutum içerisinde olduğu ve AB’ye katılımdan kişisel ve genel fayda beklentilerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. (Şekil 9) ayrıca genç nüfus AB üyeliğini daha çok desteklerken yetişkinlerin de, AB üyeliğinin Sırp gençlerine daha iyi bir gelecek sağlayacağını düşünerek AB’ye olumlu yaklaştığı görülmektedir. (Şekil 10)

Şekil 9: Genç nüfusun AB'ye bakışı

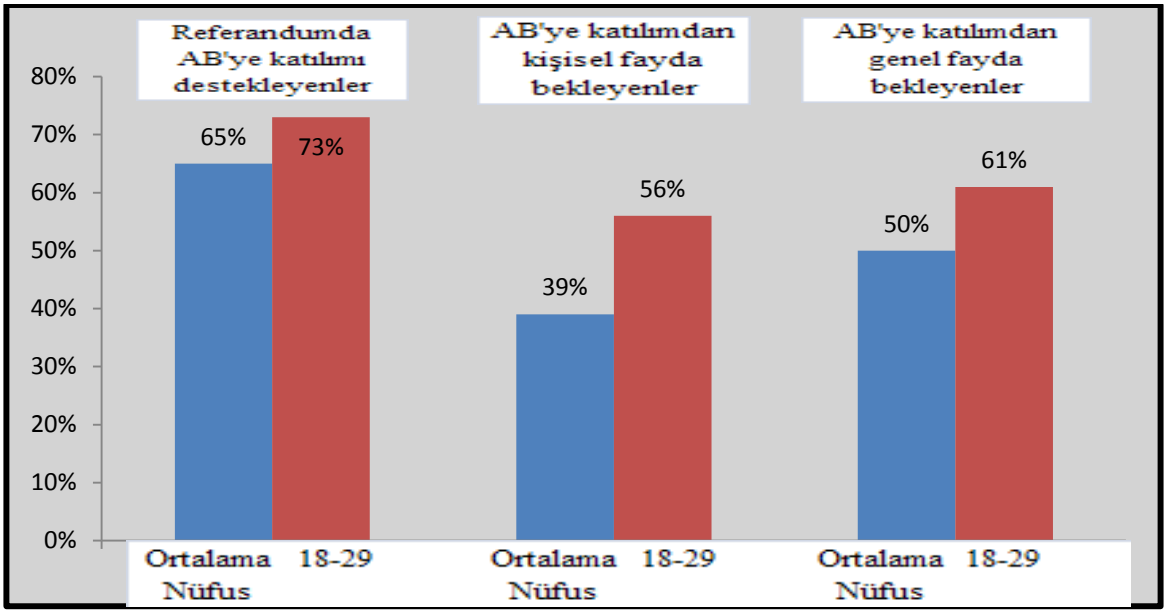

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The Eu Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (June 2010)

Şekil 10: "Sizin için Avrupa Birliği ne ifade ediyor?" sorusuna verilen cevaplar:

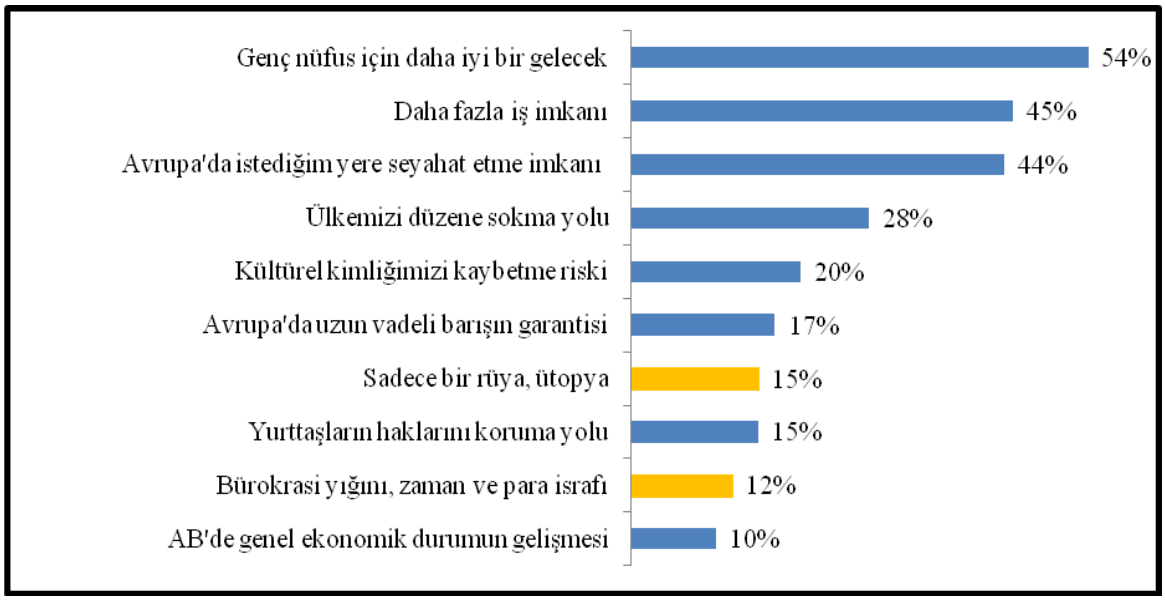

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends , Public Opinion Poll (June 2007)

Aynı ankette Sırpların AB ile ilgili en önem verdikleri diğer iki konunun daha fazla iş ve yine onunla bağlantılı olarak Avrupa'da seyahat özgürlüğü olduğu görülmektedir. Sırpların seyahat imkanına verdiği önem başka anketlerde de öne çıkmaktadır. Örneğin 2008 yılına ait bir ankette, Sırpların %87'si vizesiz seyahati önemli bulurken, sadece %6'lık bir kesim önemsiz bulduğunu söylemiştir. (Şekil 11) Aynı ankette, Sırpların %83'ünün bir önceki sene, vize gerektirdiğinden dolayı, Avrupa ülkelerine gidemediği anlaşılmaktadır. 2009'daki ankette ise, Sırpların vizesiz seyahate, diğer getirilerinin yanında saygınlık açısından da önem verdiği görülmektedir. (Şekil 12)

Şekil 11: "Beyaz Şengen listesine girmeyi – AB içerisinde vizesiz seyahat etme hakkını- Sırbistan için önemli buluyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplar:

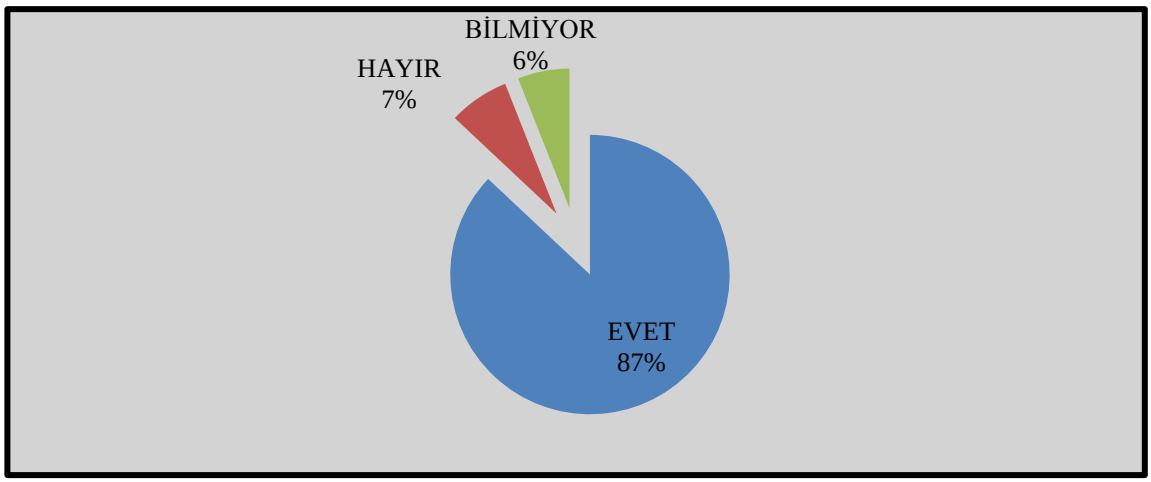

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (December 2008)

Şekil 12: "Sizin için vize serbestisi ne ifade ediyor?" sorusuna verilen cevaplar:

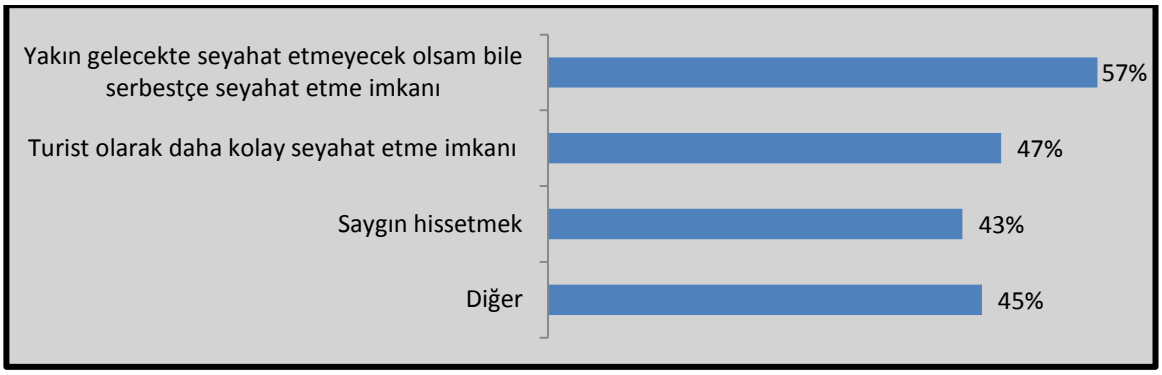

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (December 2009)

Bunların dışında Sırpların, kendilerinden bir önceki grupta üye olan MDA halklarının katılımdan fayda sağlayıp sağlamadıklarını da bir rehber olarak gördükleri bilinmektedir. MDA örneği, Sırplar için olumlu referans oluşturmuştur çünkü Eurobarometer'e göre bu ülkelerin halkları bütünleşmeden her alanda fayda sağlamışlardır.[276]

Belki de diğer tüm verilerden daha önemlisi, yüzlerce yıl yabancı hâkimiyeti nedeniyle egemenliğe sahip olamamış ve son yüzyılda da devamlı surette egemenliğini federasyonlar içerisinde paylaşmak zorunda kalmış olmasına rağmen, tahmin edilenin aksine Sırp halkının AB/egemenlik ikilemi konusunda çok hassas gözükmemesidir. AB'ye katılımın, bazı konularda ülkelerin egemenliklerini kaybetmelerine yol açtığı

[276] European Commission, "Views on European Union Enlargement", **Flash Eurobarometer**, February 2009, s. 13.

teori ve pratikte bilinen bir gerçek olmasına rağmen, Sırpların %50,7'si üyelik durumunda egemenliklerinde kayıp yaşamayacaklarını düşünmektedir. Kaybın yaşanacağını değerlendiren kısım ise %40,7'de kalmıştır. (Şekil 13) Yine de bu konuda Balkanlar'da en çok Sırp ve Hırvatların endişe taşıdığını söylemek gerekir.

Şekil 13: "Sırbistan üyelik durumunda egemenlik kaybı yaşayacak mıdır?" sorusuna verilen cevaplar:

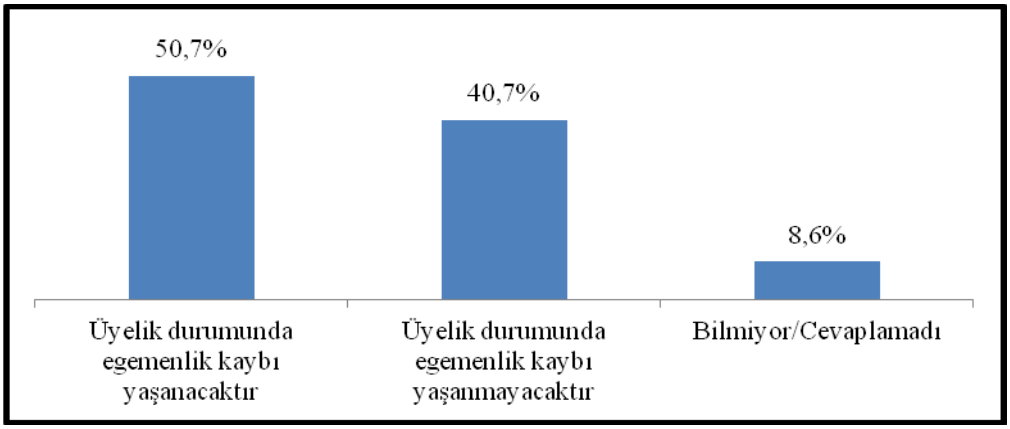

Kaynak: "Consequence of EU accession"i http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (01.02.2011)

Rasyonel seçim kurumsalcılığına göre, "hükümetlerin halkın çıkarlarını topladığı ve bunu kendi çıkarları ile birleştirip uyguladığı" bu bölümün başında ve kuram bölümünde ifade edilmiştir. Yöneticilerin, halkın ve belirli çıkar gruplarının taleplerini yerine getiremediği durumlarda yönetimde kalamayacaklarına da aynı şekilde birinci bölümde değinilmiştir. Dolayısıyla 2000 sonrasındaki tüm Sırp hükümetleri, AB üyeliğinden yukarıda anlatılan ve bir sonraki başlıklarda detaylandırılacak olan fayda beklentileri nedeniyle, zaman zaman politikalarını değiştirmek durumunda kalmıştır. Sırp siyasiler, aksi davranışın maliyetini katlanılamayacak kadar büyük buldukları için, başlangıçta kesinlikle karşı çıktıkları ve gerçekleştirmeyeceklerini net bir şekilde ifade ettikleri AB koşullarına bile, zamanla uyum göstermeye başlamışlardır. Koştunitsa'nın

ve Sırp komutanların, Yugoslavya için Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ile (YUCM) işbirliği konusunda zamanla değişen tutumları da bu konudaki örneklerden sadece bir tanesidir.

Yukarıda anlatılanlar bağlamında sıradaki alt bölümde; Sırp siyasilerin politikalarında değişikliğe neden olan AB kaynaklı fayda ve maliyetler, en önemlileri olduğu düşüncesiyle; İmaj, itibar, güç, refah ve ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi çerçevesinde incelenecektir.

3.1.1. Ekonomik Fayda Beklentisi

> "*Sırbistan vatandaşları, ancak AB içerisinde sağlanabilecek bir ekonomi perspektifi sayesinde daha iyi yaşama şansına erişebilir*" (Cumhurbaşkanı Boris Tadiç)[277]

Rasyonel seçim kurumsalcılığına göre, devletin uluslararası bir kuruma üyelik yönünde isteği ve/veya uluslararası bir kurumun kurallarına uyma yönündeki rızası, fayda/maliyet hesaplamaları sonucunda oluşur. Hesaplamalarda, ekonomik anlamdaki fayda beklentisi, görece en fazla motivasyon oluşturan etkendir. Bu doğrultuda bu çalışmada da; siyasi, jeopolitik, sosyal ve kültürel nedenler önemli bulunmakla birlikte, Sırbistan'ın AB üyeliğinden asıl beklentisinin ekonomik nitelikli olduğu savunulmaktadır.

AB üyeleri arasındaki yüksek derecedeki bütünleşme, bu kuruma üyeliği üçüncü ülkeler için oldukça avantajlı, dışarıda kalmayı ise maliyetli hale getirmektedir. Alım gücü yüksek dev bir pazara sahip olan AB, üye olmayan devletlere karşı kendi iç üreticilerini koruyarak, dışarıda kalmanın maliyetini daha da arttırmaktadır. Ayrıca AB, başta tarımla ilgili olmak üzere, hassas ürünlerde kendi iç pazarına ulaşılmasını

[277] "Sırp hükümeti erken seçim istiyor", **Deutsche Welle**, 10/03/2008, http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3182176,00.html (18.04.2009)

engellemekte ya da kısıtlamaktadır. Kısıtlanmayan ürünler de her an yeni bir kararla çeşitli türlerden koruma önlemlerine maruz kalabilmektedir.

Maatli 1999 yılına ait çalışmasında, ekonomik bütünleşmenin dışarıda kalanlar için en başta ticaret sapması olmak üzere; yatırım sapması ve yardım sapması ile beraber üç çeşit dışsallık yarattığını ortaya koymaktadır.[278] Üstelik üye olmayan devletlere yönelik yardım, uzmanlık desteği ve doğrudan dış yatırımların, üye olabilen devletlere doğru yön değiştirdiği de bilinmektedir.

Sırpların, Miloseviç döneminde yaşadıkları ekonomik sıkıntıların ve AB/ABD'nin bu sıkıntıdaki rolünün anlaşılması, rasyonel tercihlerini neden Avrupa yanlısı hükümetler yönünde kullandıklarını gösterebilmek açısından önemlidir. Bu dönemi irdelemek aynı zamanda Avrupa yanlısı hükümetler döneminde yaşanan AB destekli ekonomik iyileşmeyi gözler önüne serebilmek açısından da faydalı olacaktır.

3.1.1.1. Miloseviç Döneminde Sırbistan Ekonomisi

1980'lerin sonundan itibaren Yugoslavya'nın, planlı ekonomiden pazar ekonomisine doğru bir geçiş sürecine girdiği bilinmektedir. Gerçekte ise ülke ekonomisindeki liberalleşme, bu tarihten daha önce başlamıştır. Komünistler Birliği, komünist nitelikli ekonominin kötü gidişatı nedeniyle 1961'de, ekonomiyi dünya pazarlarına açmak, finans piyasalarını tekrar düzenlemek ve ücret kontrollerini gevşetmek durumunda kalmıştır. Bu çerçevede 1964-65 yılları arasında ek liberalizasyon önlemleri alınmış; daha gerçekçi döviz oranlarına, fiyat düzeylerinin revizyonuna ve Yugoslav pazarında bankaların rolünün artmasına şahit olunmuştur. Bu gidişat, otarşik gelişime dayalı Stalinci konseptin reddini temsil etmiştir.[279]

---

[278]Walter Mattli, **The Logic of Regional Integration, Europe and Beyond**. Cambridge University Press, New York, 1999, ss. 59-63.

[279] Komünist olarak anılan Yugoslavya'nın kendi yarattığı ve onunla özdeşleşen bir sistem olan "özyönetim"in de bazı çevrelerce "piyasa sosyalizmi" olarak tanımlandığını belirtmek gerekir. Bu sisteme göre firmaların mülkiyeti devlete aittir fakat merkez planlamanın bu sistem içerisindeki rolü komünist

Daha önce bahsedilmiş olan, Doğu-Batı arasındaki özel konumu sayesinde elde edilen çift taraflı yardımların, Bağlantısızlık hareketi sayesinde ulaşılan ucuz enerjinin, yukarıda anılan liberalizasyon temelli düzenlemelerin ve özyönetim firmalarının; 1951-1980 yılları arasında Yugoslav ekonomisini büyük başarıya ulaştırdığı genel kabul görmektedir. Bu dönemde Yugoslavya'nın yıllık büyüme oranı ortalama %5,5'e ulaşmış ve Yugoslavya ekonomisi dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasına girmiştir. Ancak Tito'nun ölümü ile birlikte ülke kontrolsüz ve çok hızlı bir liberalizasyon sürecine girmiş, özyönetim sistemi ortadan kalkmış, önce fabrikaların kontrolü işçilerin elinden alınıp devlet kontrolüne verilmeye başlanmış, ardından da birer birer satılıp özelleştirilmiştir.

Yugoslavya'nın dağılması ciddi ekonomik sıkıntıların baş göstermeye başladığı bir döneme ve üstelik de tam Avrupa topluluğunun üyelik için Sırbistan'ı davet edeceği zamana denk gelmiştir. O dönemde AT ile Yugoslavya, AT'nin Polonya ve Macaristan ile yapmış olduğuna benzer bir işbirliği anlaşmasına sahiptir. Hatta Mayıs 1991'in sonunda bir üst düzey AT delegasyonu Belgrad'a gitmiş ve ortak devleti dağıtmayarak Avrupa ile bütünleşme sürecine devam etmeleri için tarafları ikna etmeye çalışmıştır. Üstelik AT bu birliktelik için 4 milyar dolarlık bir yardım da teklif etmiştir.[280] Ancak Sırp yönetimi tarafından rasyonel bulunan bu teklif, Sloven ve Hırvatların fayda/maliyet hesaplarına uymamıştır.

Yugoslavya 1990'da, AB'nin katılım öncesi yardım programı olan PHARE (Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies) programına dahil edilmiştir ancak 1991'de çatışmaların başlaması ile üyeliği askıya alınmış ve bundan sonra da tamamen kesilene kadar ülke yalnızca sınırlı bir insani yardım alabilmiştir.[281] Tito'nun ölümü sonrasında ve özellikle Miloseviç döneminde ise Sırbistan ekonomisi

---

devletlere göre daha az olmuştur. Firmalar kararlarını devletten bağımsız bir yapı içerisinde verebilmiştir. Fiyatlar da serbest arz-talep mekanizması yardımıyla öz yönetim şirketlerince belirlenmiştir. Bu öz yönetim şirketleri, kapitalist firmalar gibi birbirleriyle ve yabancı firmalarla rekabet edebilmiştir. Ramet, "Yugoslavia", s. 165-166: Alili, s. 38.

[280] Gligorov

[281] Oskar Kovac, "Regional Upproach of the EU to Cooperation among Countries of Former Yugoslavia", **Review of International Affairs**, c. 47, 15 Aralık 1996, s. 4.

ciddi anlamda düşüşe geçmiştir. Sadece az sayıda kişi ekonomik açıdan Miloseviç rejiminden faydalanabilirken, genel olarak halkın durumu kötüye gitmiştir. Ayrıca Bosna Hersek ve Kosova'daki savaşı desteklemenin maliyeti, yaşam standartlarını açık bir şekilde düşürmüş, yoksulluk ile işsizlik oranlarını arttırmıştır. Üstelik Bosna Hersek, Hırvatistan ve Kosova'dan gelen Sırp mülteciler de, ekonominin üzerindeki yükü ciddi anlamda arttırmıştır. Yaklaşık 900.000 kişi bu savaşlardan dolayı yerlerinden olup, Yugoslavya'da yaşamaya başlamıştır. Tüm Yugoslavya ve hatta Balkan ülkeleri arasında en fazla mülteci akımına uğrayan ülke de yine Sırbistan olmuştur.[282]

İç savaş ve yaptırımlar süresince Yugoslavya ekonomisinin makroekonomik göstergeleri de büyük oranda bozulmuştur. Bir ülke ekonomisinin en önemli göstergelerinden birisi olan enflasyon oranları korkunç düzeylere ulaşmıştır. Diğer taraftan dev bütçe açıklarını kapatabilmek için devamlı surette para basma politikalarına başvurulmuş ve bu durum Ekim 1993'den Ocak 1994'e kadar geçen sürede enflasyon oranının %5.000.000.000.000.000'a (5 katrilyon) yükselmesine neden olmuştur. Bu rakamlar ile Weimar Almanya'sının dünya rekoru bile kırılmıştır.

Bu dönemde 500 milyar dinarlık banknotlar basılmak zorunda kalınmış, üstelik bu banknotların değeri de ancak 6 dolar edebilmiş, piyasaya sürülene kadar ise 5 dolara ve ardından da 3 dolara düşmüştür.[283] 12 Kasım 1993'te 1 DM=1 milyon Yeni Dinarken, 29 Kasım'da 950 milyar Yeni Dinara karşılık gelmiştir. Sıfırlarla baş edebilmek için önce Yeni Dinar arkasından Yeni Yeni Dinar, onun arkasından da Süper Dinar

[282] Fiona Fox, "No Place for Pride", **The World Today**, Cilt. 56, no. 4, April 2000, s. 21.

[283] Üstelik bu banknotla, saatlerce beklenen sıranın ardından sadece 10 adet ekmek yada 12 adet yumurta alınabilmektedir. 500 milyar dinarlık banknot, 50 milyar dinarlık banknotun basılmasından sadece 10 gün sonra, ve 50 milyarlık banknot da, 5 milyarlık banknotun basılması ile ilgili yapılan protestonun 10 gün sonrasında basılmıştır. Bu banknot dünya tarihinde en çok sıfıra sahip olan banknot olmuştur, ta ki 2009'da Zimbabwe'de 10 tilryonluk banknot basılana kadar. "Yugoslavia Hyper Inflation Money", http://www.educationalcoin.com/images/deluxe/
YUGOINFLBNCALB.pdf (27.04.2010)

çıkarılmak zorunda kalınmıştır. En son Dinara olan güvensizlik nedeniyle Ocak 2004'te hükümet, Alman Markının Yugoslavya'nın resmi para birimi olduğunu ilan etmiştir.[284]

Söz konusu dönemde toplu taşıma araçları, kamyonlar, ambulanslar, itfaiyeler ve çöp arabaları da çalışamaz hale gelmiş ve hatta devlet tarım için bile benzin sağlayamayacağını ilan etmiştir. 1993'de, halkın çoğunluğunun yaşadığı devlet bina ve konutlarının ısıtma sisteminden tamamen vazgeçilmiş, elektrikli ısıtıcılar için ise yeterli elektrik sağlanamamıştır. Hastanelerde bile açlık, soğuk ve ilaç yetersizliği nedeniyle ölümler başlamıştır. Yaşanılan bu dönemde bir ailenin hayatta kalabilmesi için gerekli olan aylık ücret 230 Markken, örneğin otobüs şoförleri sadece 4 Mark ücret alabilmiştir.[285] Hükümet ise, bu süreçte kötüleşen ekonominin ve yaşanan sıkıntıların sebebinin, Sırp devletine ve halkına yönetilmiş olan haksız yaptırımlar olduğunu savunmuş ve geleneksel mağduriyet söylemine başvurmuştur.

Aynı dönem içerisinde hükümet tarafından kısıtlı ekonomik reformların da yapılabildiğini belirtmek gerekir. Bu dönemde GSYİH'nin yaklaşık %40'ı özel sektör tarafından üretilmiş, ancak bunun büyük miktarı da kayıt dışı olarak gerçekleşmiştir. Yapısal reformlar ise aynı şekilde yetersiz düzeylerde gerçekleştirilebilmiştir. 1997'de çıkartılan özelleştirme yasasına rağmen hemen hemen tüm önemli sanayi girişimleri devletin ve belirli isimlerin elinde kalmıştır. Yugoslavya'daki çatışmalar, ekonomik sıkıntılar ve imkansızlıklar nedeniyle bu dönemde ciddi bir beyin göçü de yaşanmıştır. Üstelik bu kişilerin Sırbistan'ın nitelikli ve genç işgücünü oluşturmuş olması, ülke ekonomisinin geleceğine de ket vurmuştur.[286] Sırbistan ekonomisinin kötü yönetimine ve uzun yıllar süren iktisadi yaptırımlara ilaveten, NATO bombardımanıyla ülke için önemli olan tesislerin, fabrikaların ve ulaştırma alt yapısının yok edilmesi, durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Hükümet, NATO bombardımanın ekonomik

[284] Bu dönemde emekliler kuyruklarda maaşlarını beklerken bile paranın değeri korkunç bir hızla düştüğünden dolayı, ön sıralara geçebilmek için kanlı kavgalar vermek zorunda kalmıştır. Thayer Watkins, "The Worst Episode of Hyperinflation in History: Yugoslavia 1993-94", http://www.rogershermansociety.org/yugoslavia.htm (19.07.2010)
[285] Watkins
[286] Jeffries, s. 120-121.

zararının 100 milyar markı bulduğunu açıklamıştır [287] ve Ekim 2000 devriminin başında Sırbistan ekonomisi 1990 değerlerinin neredeyse yarı seviyesine inmiştir.[288]

Miloseviç döneminde ülkenin hemen hemen tüm sosyal ve ekonomik göstergelerinde büyük düşüş yaşanmış ve Sırbistan, Doğu Avrupa'nın en zengin ve dinamik ülkelerinden birisi iken, en yoksul ülkesi haline dönüşmüştür. Sosyal korunma %40, sanayi üretimi %30 azalmıştır. Ayrıca doğum oranı düşmüş, işlenen cinayetler iki katına çıkmış ve suça itilen çocukların oranı %65 artmıştır. [289] Ülkede çok sayıda mülteci ve yerlerinden edilmiş insanın olması da, yüksek işsizlik oranları ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik sorunların oluşmasına yönelik riski yükseltmiştir. Yüksek eğitimli ve nitelikli işgücünün, işsizlik ve imkansızlıklar nedeniyle ülkeyi terk etmeye devam etmesi, ülkenin kendi özkaynaklarına dayanarak kalkınmasını zorlaştırmıştır. Sırbistan'daki dengesiz iktisadi ve demografik gelişim, yani bölgelerin farklı derecelerde ekonomik gelişmişliğe sahip olması, halen sürekli göçlere ve bunun getirdiği sosyo-ekonomik gerilimlere neden olmaktadır. [290]

Sırbistan Milli Güvenlik Strateji Belgesi'nde yukarıda sayılan tüm bu sorunlar kabullenilmiştir. Belgeye göre "*Ekonomik istikrar, ulusal güvenlik politikasındaki amaçlara ulaşabilmenin ön koşuludur. Sırbistan'ın ekonomik gelişimi, dış faktörlerden önemli oranda etkilenmektedir ki bu da AB'ye katılımın koşullarını yerine getirmeyi (...) zorunlu kılmaktadır*."[291] Anlaşılmaktadır ki bugün Sırbistan, sorunlarını çözmenin ulusal güvenliği için bir gereklilik olduğunun ve bu konuda AB desteğinin şart olduğunun farkındadır.

---

[287] Michael Dobbs, "NATO's Latest Target: Yugoslavia's Economy", **Washington Post**, 25 April 1999, http://www.hartford-hwp.com/archives/62/306.html (29.06.2008).
[288] "Serbia Economic Statistics and Indicators", **Economy Watch**, http://www.economywatch.com/economic-statistics/country/Serbia/ : "Europe: Serbia", **CIA Factbook**, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html (28.09.2011)
[289] Sell, s. 359.
[290] Republic of Serbia, **National Security Strategy of the Republic of Serbia**, Belgrad, October 2009, s. 12, http://www.mod.gov.rs/eng/dokumenta/strategije/Strategija_nacionalne_bezbednosti_RS_eng.pdf (26.03.2011).
[291] National Security Strategy.., s. 23.

Sırbistan'ın, AB üyeliğinden ekonomik anlamda büyük beklentilere sahip olduğu ve bu sayede ülkenin refahını arttırmayı amaçladığı açıktır. Üstelik yukarıda değinildiği üzere, tüm Avrupa'nın sıkı bir bütünleşmeye gittiği bir ortamda, bir bölge devleti olarak dışarıda kalmak çok ciddi bir negatif dışsallık yaratmaktadır. Ancak AB'ye katılımın en önemli koşullarından birisi, adayın ekonomik göstergelerinin AB standartlarını yakalayabilecek bir potansiyel arz etmesidir. Dolayısıyla böyle bir potansiyelin varlığı ya da yokluğunun ortaya konulabilmesi açısından Sırbistan ekonomisinin bugünkü genel verilerine bakmak fayda sağlayacaktır.

3.1.1.2. Demokratik Hükümetler Döneminde Sırbistan Ekonomisi[292]

Miloseviç'in devrilmesinden sonra iş başına gelen "Sırbistan Demokratik Muhalefeti" (DOS) koalisyon hükümeti, istikrar tedbirlerini uygulamaya koymuş ve piyasa reformuna yönelik program başlatmıştır. 2000 yılı Aralık ayında Uluslararası Para Fonu (IMF) üyeliğini yenileyen Yugoslavya'nın, Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'na dönmesine de müsaade edilerek, uluslararası toplumla yeniden bütünleşmesine şans tanınmıştır.

Eski Yugoslavya'nın ve Sırbistan'ın AB'ye giriş iradesini güçlü bir şekilde deklere ettiği 2001 yılından itibaren uygulanan ekonomi politikaları ve geçiş dönemi olarak kabul edilen 2001-2007 yılları arasında uygulanan reformlar, ekonomik alanda önemli sonuçlar doğurmuştur. Tablo-1'de görüleceği üzere, büyüme oranları 2000 öncesinde oldukça düşükken ve hatta eksi değerlerdeyken, 2000 sonrası artış trendine girmiştir. 2009 yılında yaşanmış olan negatif yönlü büyüme oranı ise tüm dünyada yaşanan küresel krizin etkililerinin Sırbistan'da da hissedildiğinin bir göstergesidir.

[292] Bu bölümdeki veriler "Sırbistan Cumhuriyeti İstatistik Ofisi" verileridir. Bkz. http://webrzs.stat.gov.rs/axd/en/drugastrana.php?Sifra=0009&izbor=odel&tab=3 (28.09.2011). Diğer kaynaklardan elde edilen veriler bölüm içerisinde ayrıca belirtilmiştir.

Tablo 1: Makro Ekonomik Göstergeler ile Sırbistan Ekonomisi

	Büyüme Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Cari Açık (Milyar dolar)	Kamu Borcunun Toplam GSYİH İçindeki Payı (%)
1998	1	30	12.8	-0.469	-
1999	-11	41.1	13.3	-0.455	-
2000	5	70	12.1	-0.153	241.653
2001	5.57	80.60	12.2	-0.285	114.487
2002	3.88	8.85	13.28	-1.247	81.206
2003	2.41	2.905	14.63	-1.42	77.277
2004	8.54	10.61	19.5	-2.871	65.197
2005	5.37	17.28	21.8	-2.194	56.291
2006	5.21	12.67	21.6	-2.986	43.025
2007	6.90	6.5	18.8	-6.287	35.237
2008	5.51	12.42	14.7	-10.302	33.418
2009	-2.99	8.105	17.4	-2.87	36.783
2010	1.76	6.17	19.43	-2.752	44.049
2011 (ilk 6 ay)	3.0	9.89	19.55	-3.367	40.459

Kaynak:http://www.economywatch.com/economic-statistics/Serbia/ Unemployment_Rate _Percentage_of_Labour_Force/ (02.05.2011).

Öte yandan elde edilen geliri aşındıran temel unsurlardan biri olan enflasyon, hükümet tarafından büyük oranda kontrol altına alınmıştır. Rakamsal değerlere bakıldığında 2000 yılından itibaren tek haneli rakamlara inilmiş olduğu görülmektedir. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanında halen ödemeler dengesinde varılan yüksek cari açık ve dış borç rakamları olumsuz tablo çizmektedir. Diğer taraftan kamu borcunun

GSYİH içindeki payı 1990'lı yıllara göre daha düşük seviyelere inmiş olsa da, halen büyük paya sahiptir. Bir ülkenin sosyal kalkınmışlık düzeyi hakkında bilgi veren işsizlik oranları ise Sırbistan ekonomisinde özellikle 2005 yılından itibaren olumsuz tablo çizmiş ve yükselen bir trende girmiştir. Bu tablo, Avrupa yanlısı hükümeti oldukça zorlamakta ve muhalefetin ağır baskısına maruz kalmasına yol açmaktadır.

Diğer taraftan Sırbistan ekonomisinin demokratik hükümetler döneminde değişen yapısı; Sırbistan, Avro bölgesi ve Dünya ekonomisi rakamları beraber incelenerek gözlemlenebilir. Şekil 14'de görüldüğü üzere, Miloseviç döneminde yukarıda belirtilen ekonomilerin istikrarlı büyüme oranlarının aksi yönünde bir trend izlemiştir. Ancak 2000 yılından itibaren Sırbistan yüksek büyüme oranlarına kavuşmuş, Avro bölgesi ve dünya ekonomisi büyüme oranlarını yakalamış ve hatta üzerinde seyretmiştir.

Şekil 14: Büyüme Oranları

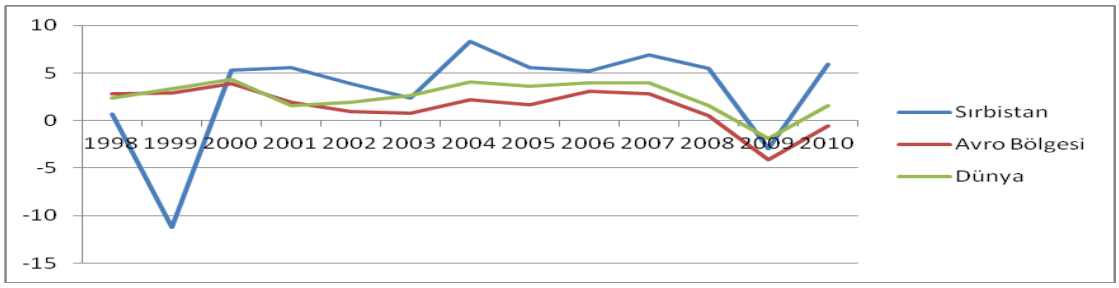

Kaynak: "Data and Statistics for Serbia", **World Bank**[293]

Avro bölgesi ve dünya ekonomisinin enflasyon oranlarına bakıldığında da, büyüme oranlarında görülene benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. 2000 yılına kadar Avro bölgesi ve dünya ekonomisinde ortalama %3 düzeyinde görülen enflasyon oranı Sırbistan ekonomisinde çift haneli rakamlardadır. Ancak, Şekil 15'de de görüleceği üzere, Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetime geldiği 2000 yılından itibaren enflasyon

[293] http://www.worldbank.rs/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/SERBIAEXTN/0,,menuPK:300929~ pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:300904,00.html (02.05.2011)

oranları hızlı bir şekilde düşmüş ve Avro bölgesi ile Dünya ekonomisi enflasyon oranları seviyesine gelmiştir.

Şekil 15: Enflasyon Oranı

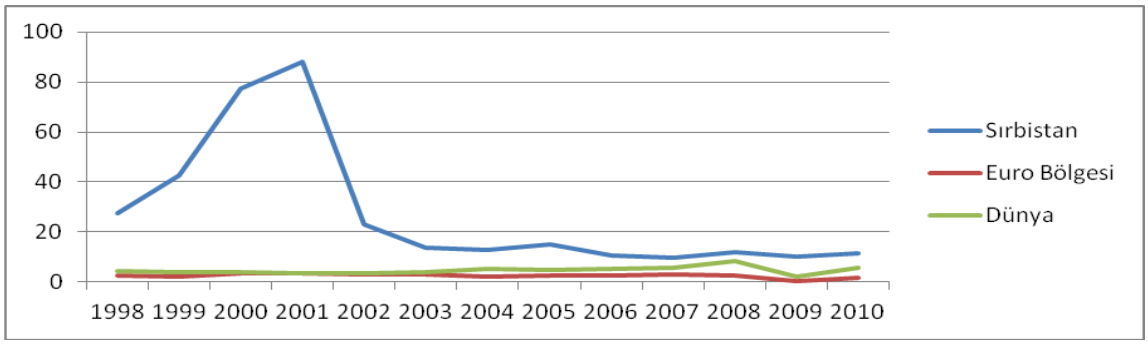

Kaynak: "Data and Statistics for Serbia", **World Bank**[294]

Sırbistan ekonomisi dış ticaret rakamları ile incelenirse, ortaya çıkan tablo, Avrupa yanlısı hükümetlerin gelişi sonrasında artan bir ticaret hacminin yaşandığını gösterir. Şekil 16'da görüldüğü üzere, Miloseviç'in halen yönetimde olduğu 2000 yılında ihracat ve ithalat rakamları en düşük seviyede yer almıştır. Daha sonraki yıllarda ise dış ticaret hacmi artış trendine girmiştir. Ancak burada fark edilmesi gereken nokta, ihracatın ithalatı karşılamıyor olmasıdır. Yani ülke, dış ticaretini arttırmış, ancak dış ticaret açığı vermekten kurtulamamıştır. Bu nedenle Sırbistan, ihracatını gerçekleştirdiği ürünleri geliştirmek ve yeni ihraç edebileceği ürünler üzerine yoğunlaşmaktadır. AB üyeliğinin ise bu konuda büyük fayda sağlaması beklenmektedir.

[294] http://www.worldbank.rs/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/SERBIAEXTN/0,,menuPK:300929~ pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:300904,00.html (02.05.2011)

Şekil 16: İhracat ve İthalat değerleri (milyar USD)

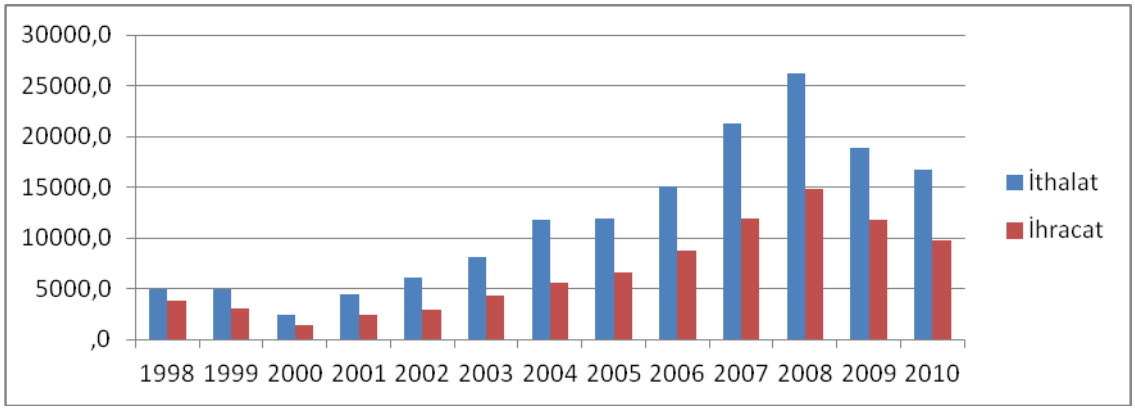

Kaynak: Statistical Office of Serbia[295]

Sırbistan dış ticareti sektörel bazda incelendiğinde ise, en çok ihraç edilen ürünlerin; demir-çelik (0.953 milyar $), elektrikli aletler (0.591 milyar $), sebze (0.529 milyar $) ve hububat (0.579 milyar $) olduğu ortaya çıkmakta; ithal edilen ürünler arasında ise petrol (1.496 milyar $), doğal gaz (0.948 milyar $), elektrikli aletler (0.643 milyar $) ve demir-çelik (0.583 milyar $) önde gelmektedir. Petrol ve doğal gaz konusunda, yani enerji sektörü konusunda dışarıya bağımlılık, gelişmişlik yolunda en çabuk önlem alınması gereken konudur. Bu nedenle Sırbistan çok acil olarak enerji sektörüne gereken önemi vermek ve alternatif enerji kaynakları bulmak durumundadır. Koştunitsa'nın ve Zivkovic'in göreve gelir gelmez Rusya ile doğal gaz anlaşmalarına girişmesi de bundan kaynaklanmaktadır.

Sırbistan, dış ticaretini en fazla (% 66) AB 27 ülkeleri ile yapmaktadır. AB 27 ülkeleri dışındaki ticaret partnerleri ise; ihracatta, Bosna-Hersek (% 12,7), Karadağ (% 6,8), Makedonya (% 4,9) ve Rusya (% 4,4); ithalatta, Hırvatistan (% 3,2), Bosna Hersek (% 2,8), Makedonya (% 2,4), Çin (% 2,4)'dir. [296] Bu bilgilerden anlaşılan ise Sırbistan'ın AB dışında çoğunlukla komşu ülkeleri ile ticaret yaptığıdır. Sırbistan iktisadi kalkınmayı

[295] http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4 (17.11.2009).
[296] "Serbia", http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/august/tradoc_140028.pdf

gerçekleştirmek, gelişmiş ülkeler seviyesine yetişmek ve AB kamuoyunu ikna edebilmek için; dış ticarete daha fazla önem vermek, komşuluk ilişkilerinin ötesinde sınırları aşan ticaret ilişkilerine girmek ve AB üye ülkeleri ile ticaret hacmini arttırmak durumundadır. Bu ticaretin arttırılması da yine AB'nin kendisine pazarını ne kadar açmaya karar vereceği ile bağlantılıdır. Bu karar ise, Sırbistan'ın AB'nin öne sürdüğü siyasi ve ekonomik koşulları ne kadar gerçekleştirebileceği ile ilgilidir.

AB ve Sırbistan arasında dış ticarete konu olan ürünler incelendiğinde: AB'nin Sırbistan'dan ithal ettiği ana ürünlerin; başta tekstil olmak üzere çeşitli sanayi malları, gıda ve canlı hayvanlar, makine ve ulaşım araçları ve kimyasallar; AB'nin Sırbistan'a ihraç ettiği temel ürünlerin ise; makine ve ulaşım ekipmanları, başta tekstil olmak üzere çeşitli sanayi malları, kimyasallar, gıda ve canlı hayvanlar olduğu görülmektedir.[297]

Sırbistan'ın AB'den elde etmeyi umduğu yardımların ve fonların dışında, dış ticaretinin yarısından fazlasının AB'ye bağımlı olması da, AB ile kurumsal ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır. Sırp hükümeti, kurumsal ilişkiler güçlendikçe elde edilecek ekonomik faydanın da artacağını hesaplamaktadır. Başbakan Yardımcısı Bozidar Djelic, resmi başbakanlık internet sitesinde, adaylık statüsünün kazanılmasıyla AB'nin Sırbistan'a yönelik finansal desteğinin yaklaşık %30 artacağını ve bunun da yıllık yaklaşık 70 milyon Avro'ya denk geleceğini açıklamıştır.[298]

Genel olarak Sırbistan ekonomisinin rakamlarına bakıldığında; Sırbistan'ın ihracatının, ithalatının ancak yarısını karşılayabildiği görülmektedir. Dış ticaret açığı GSYİH'nın % 10'u, cari işlemler açığı ise % 20'si civarındadır. En büyük dış ticaret açığı, enerji malları ithalatı nedeniyle Rusya ile ticaretten kaynaklanmaktadır. Buna karşılık Karadağ, Bosna-Hersek ve Makedonya ile yapılan ticarette dış ticaret fazlalığı vardır. Genelde dış ticaret açığı olmasına rağmen; işçi gelirleri, doğrudan yabancı

---

[297] European Commission, "EU-Serbia and Montenegro Relations", http://ec.europa.eu/enlargement/archives/serbia_and_montenegro/eu_serbia_and_montenegro_relations_en.htm (21.10.2009).

[298] "Numerous benefits for Serbia from candidate status for EU membership", **Serbian Government Web Site**, 13/01/2011, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=72572 (03.02.2011).

yatırım ve dış kredi şeklinde güçlü girişler, ödemeler dengesinin fazla vermesine, dolayısıyla Sırbistan Ulusal Bankası'nın döviz rezervlerinin artmasına neden olabilmektedir.

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren diğer bir kriter ise sektörlerin GSYİH içerisinden aldıkları payların dağılımıdır. Ülkelerin gelişmiş düzeyleri arttıkça hizmetler sektöründe yükselişin gerçekleşmesi beklenir. Tablo 2'deki, Sırbistan'ın tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne geçiş aşamasının yaşandığı hissedilmekle beraber, hala Avro bölgesinden farklı tablo çizdiği görülmektedir.

Yıl	**Sırbistan**			**Avro Bölgesi**		
	Tarım	**Sanayi**	**Hizmet**	**Tarım**	**Sanayi**	**Hizmet**
2000	21.4	32.63	45.97	2.49	27.84	69.67
2001	20.36	28.47	51.17	2.47	27.4	70.13
2002	16.84	28.21	54.95	2.29	26.88	70.83
2003	15.01	27.3	57.7	2.16	26.43	71.41
2004	14.76	29.25	55.99	2.12	26.43	71.44
2005	16.74	30.47	52.8	1.88	26.35	71.77
2006	15.5	29.9	54.6	1.76	26.65	71.59
2007	13.25	29.07	57.68	1.82	26.84	71.35
2008	13	28	59	1.69	26.3	72.01
2009	12.86	27.7	59.44	1.54	24.13	74.32

Tablo 2: Ana Sektörlerin GSYİH İçerisindeki Payları (%)

Diğer bir ifade ile 2009 yılına ait sektörel paylar, Sırbistan ekonomisinde giderek hizmetler sektörüne verilen önemin arttığını göstermekle beraber halen gelişmekte olan bir ülkenin çizgisini takip etmektedir.

Bir ülkenin gelişmişlik süreci incelenirken, hizmetler sektörüne geçiş önemli olmakla birlikte, dikkate alınması gereken diğer bir önemli gösterge de, ülke üretim

düzeyini oluşturmakta önemli yere sahip olan sanayi sektörünün ekonomiden aldığı paydır. Sanayi sektörü içinde ise, özellikle imalat sanayi bir ülke ekonomisi için en büyük katma değer yaratan ve ihracat bakımından en çok fayda sağlayan sektördür.

Şekil 17'de sanayi sektörünün paylara ayrılmış hali bulunmaktadır. Grafikte görüldüğü gibi bir ülkenin üretim alanında itici gücünü oluşturan imalat sanayinde beklenen sektörel büyüme hala gerçekleşebilmiş değildir. Bu nedenle Sırbistan, AB'nin yardımına ihtiyaç duymaktadır.

Şekil 17: Sanayi Sektörü Büyüme Oranları

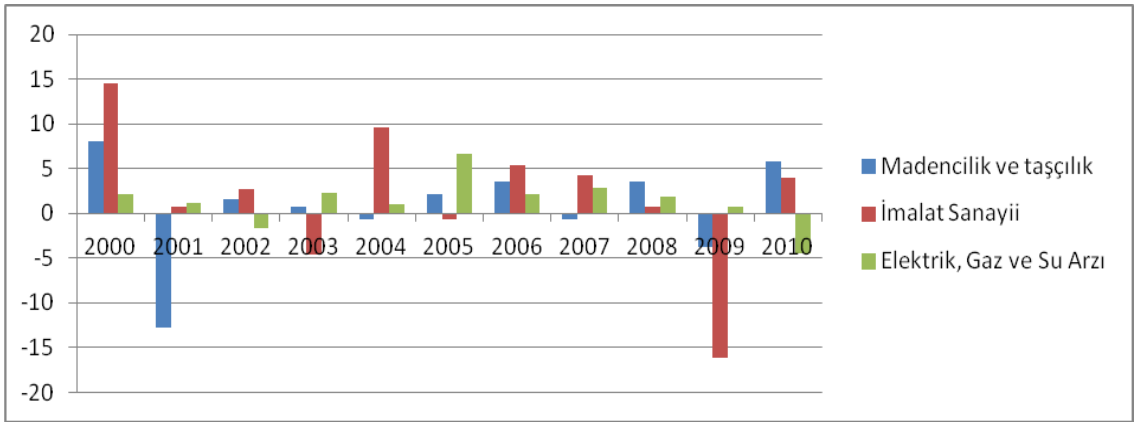

Kaynak: Statistical Office of Serbia

Son olarak Sırbistan ekonomisine yatırımlar açısından bakıldığında, durumun diğer ekonomik göstergelerden pek farklı olmadığı ve AB ülkelerinin yine lider konumda olduğu görülmektedir. 2005-2009 yılları arasında en çok yabancı dış yatırım; 2.68 milyar dolar ile Avusturya, 1.62 milyar dolar ile Yunanistan, 1.55 milyar dolar ile Norveç, 1.30 milyar dolar ile Almanya ve 0.95 milyar dolar ile İtalya'dan gelmiştir. Bu ülkelerden sonra Rusya, Slovenya, Hollanda ve Fransa gelmektedir. Ülkeye yönelik en çok yatırımı ise servis sektörü çekebilmektedir. FDI (Foreign Direct Investment) dergisince Ingjija, 2008'de doğrudan yabancı yatırım için en çekici 25 yer arasında seçilmiştir. Sırbistan, Doğu Avrupa'da en çok İngilizce bilen nüfusa sahip ve Bağımsız

Devletler Topluluğu üyesi olmayıp da Rusya ile serbest ticaret anlaşması olan tek ülke olarak yatırımcılara daha çekici gelmeye başlamıştır. [299] Dolayısıyla dış yatırımlarda Sırbistan'ın %70[300] ile AB'ye ve kurumsal ilişkilerin getirdiği güvenli ortama bağımlı durumda olduğu açıkça görülebilmektedir.

Sonuç itibariyle grafiklerden de anlaşıldığı gibi, Sırbistan AB pazarına, fonlarına ve yatırımlarına ciddi anlamda muhtaç ve bağımlıdır. Sırbistan Miloseviç döneminde katlanılamaz derecede kötü ekonomik koşullar altında yaşamak zorunda kalmıştır. Bu sıkıntılardan kurtulmanın ve ekonomiyi düzeltmenin tek çaresi ise AB ile kurumsal ilişkiler kurmak olarak görülmüştür. AB'nin buna müsaade etmek için öncelikli koşulu da Miloseviç'in yönetimden uzaklaştırılması olmuştur. Sırp halkı 2000 ekiminde Batı'nın bu talebini yerine getirmiş ve o tarihten itibaren Batı desteğiyle ekonomisini iyileştirme şansı bulmuştur. Bir başka deyişle Sırp halkı Miloseviç ile devam etmenin maliyetinin, faydalarından çok daha fazla olduğunu değerlendirmiş ve seçimini AB'nin koşullarına uyup Avrupa yanlısı hükümetleri yönetime getirmek yönünde kullanmıştır.

3.1.2. İtibar Kazanma ve İmajını Düzeltme Arzusu

"*SIRBİSTAN. Avrupa'da Vampirliğin Beşiği..Burada eski yüzyılların kendine ait öyle güçleri vardır ki, modernite onu öldüremez*"[301]

Aktörler prestij ve itibarlarını önemserler. Bu onlara hem içeride hem de dışarıda güç, etkinlik ve fayda sağlar. Şirketler bile itibarları ne kadar yüksekse piyasadan o kadar kolay borç/kredi alabilirler. Bu nedenle her çeşit birey, firma ya da topluluk, itibar kazanmak ister ve çeşitli yollardan buna ulaşmaya çalışır. Yurt içi aktörler gibi devletler de itibarlarını ve dolayısıyla uluslararası alandaki etkilerini arttırmaya yarayacak girişimlere yönelir. Örneğin bu amaca hizmet edeceklerini hesapladıkları durumlarda,

[299] Sırbistan Yatırım ve İhracat Teşvik Ajansı Resmi Sitesi, http://www.siepa.gov.rs/site/en/home/1/investing_in_serbia/why_serbia/ (06.02.2011).
[300] Sırbistan Yatırım ve İhracat..
[301] Tomislav Z. Longinovic, "Vampires Like Us: Gothic Imaginary and the Serbs", **Balkan as a Metaphor**, der. Dusan I. Bjelic ve Obrad Savic, MIT Press, Cambridge, 2002, s. 39.

herhangi bir somut maddi getirisi olmadığı durumlarda dahi uluslararası örgütlerle bütünleşmeye gidebilirler. Özellikle Sırbistan gibi imaj sorunu yaşayan devletler için başta BM, AB ve NATO gibi olmak üzere, önemli uluslararası örgütlere kendini kabul ettirebilmek, imajına yönelik olumlu etkisi ve sağlayacağı prestij açısından daha da önemlidir.

Bir konuda prestij sahibi olmak, bir konuda üne (reputation) sahip olmaktan ayrılır. Miller ünü, "*bir aktörün gelecekteki davranışlarını öngörebilmek için kullanın geçmiş davranışları ile ilgili değerlendirmeler*"[302] olarak tanımlar. Tabi bir konuda olumlu ya da olumsuz bir üne sahip olmak için sadece tek bir aktörün değil, birden çok aktörün aynı düşünceyi paylaşıyor olması gerekir. Prestij ise olumlu üne sahip olmaktan elde edilir[303] dolayısıyla prestije sahip ülkeler, diğer aktörler tarafından genel olarak ya da belirli bir alanda yüksek bir duruşa sahip görülür. Bu yüksek duruş da onlara daha fazla etki imkanı sağlar. [304]

Prestij, ülkelere zorlayıcı ya da en azından caydırıcı güç avantajı sağlayabilir. Üstelik prestije sahip ülkeler, çoğunlukla sadece bu olumlu imajları sayesinde, gücünü kullanmak zorunda kalmadan sorunlarını çözebilir. Dolayısıyla prestij hem bir amaç hem de bir ikna aracı olabilir. Vietnam savaşının kahramanlarından ABD Savunma Bakan Yardımcısı John McNaughton, "*Vietnam'a gitme nedenimizin %10'u Vietnam demokrasisini korumak, %20'si Çin'e karşı güç dengesini korumak ve %70'i prestij ve yenilginin utancını yaşamamak içindir*"[305] demiştir. Amerikan Başkanı Johnson'un, Vietnam'ı çok önemsediğini anlatırken, Amerikan tarihindeki savaş kaybeden ilk başkan

---

[302] Gregory Miller, "Hypothesis on Reputation: Alliance Choices and Shadow of the Past", **Security Studies**, 12, No. 3, Spring 2003, ss. 40–78.

[303] **Cambridge Dictionary**, http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/prestige_1?q=prestige (11.08.2011).

[304] Lana Wylie, "Seeking Prestige: A Foreign Policy Goal", **Presentation at the 48th Annual International Studies Association Convention**, Chicago, 28 February, 2007, s. 1, http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/7/8/8/9/pages178897/p178897-1.php (04.05.2011): Barry o'Neill, "Nuclear Weapons and the Pursuit of Prestige", http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/ faculty/boneill/prestap5.pdf (07.05.2010)

[305] R. P. Dore, "The Prestige Factor in International Affairs", **Royal Institute of International Affairs**, Cilt. 51, No. 2, April 1975, s. 203.

olmak istemediğini" söylemesi[306] de aynı Sırpların Miloseviç'in soykırımdan yargılanan ilk başkan olmasını istememesi gibi prestij veya itibar arzusu ile ilgilidir.

Rasyonel seçim kurumsalcılarının faydalandığı neoliberal teoriye göre, anarşik uluslararası sistemde ülkeler, yarattıkları taahhütlerini yerine getireceklerine dair şöhretleri sayesinde iş birliği yapabilmektedirler. Tezin kuram bölümünde anlatıldığı üzere, "güvenilmez" şeklinde bir kötü üne sahip olan ülkeler, ilerideki müzakerelerde dezavantajlı duruma düşeceklerdir. Bununla birlikte realist ve neorealist kuram literatüründe ün ve dolayısıyla prestij, güç ile ilgilendirilir. Örneğin Gilpin'e göre prestij, "*gücüyle ünlü olmaktır*"[307] ki bu özellikle askeri güçtür. Morghentau'ya göre de prestij, "*güç konusunda üne sahip olmaktır*"[308]. Güç prestij sağlar ve prestij de etki gücünü arttırır ki bu da daha fazla güç getirir. Ancak yine de prestij, geleneksel güç algısıyla sınırlı olmayıp, askeri olmayan bir özellik taşıyabilir. Özellikle zayıf devletler geleneksel/realist anlamda prestijle ilişkilendirilen büyük askeri ve ekonomik güce sahip olamadıklarından, geleneksel olmayan ya da normatif araçlarla buna ulaşmaya çalışabilmektedirler.

3.1.2.1. Devletlerin İtibar ve İmaj Çalışmaları

O'Neill, ülkelerin normatif prestije sahip olabileceğini söyler.[309] Kanada, orta büyüklükte bir devlet olarak, normatif araçlarla uluslararası prestij arayışına iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Kanada uzun süredir, iyi bir uluslararası vatandaş rolü ile "ahlaki otorite" haline gelerek prestij sağlamaya çalışmaktadır. Oluşturmaya çalıştığı bu imaj da onu askeri yollardansa normatif yolları kullanmaya sevk etmektedir. Kanada'nın bu tercihi rasyonel seçim kurumsalcılığının, devletlerin uluslararası eylemlere sadece fayda getireceğini düşündüğü durumlarda girişeceği iddiası ile uyuşmaktadır. Kanada, elindeki

---

306 Dore, s. 203.
307 Reobert Gilpin, **War and Change**, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, s. 31.
308 Wylie, s. 3.
309 Barry O'Neill, **Honor, Symbols and War**, The University Of Michigan Press, 1999, ss. 196-200 : Morghentau ise ülkelerin liderlerinin çoğunlukla kendi egoları için prestij arayışında olduklarını söyler. Bu açıdan Miloseviç, kutsal bölgeleri kurtararak Sırplar arasında prestij kazanmayı önemserken, bugünkü Sırp hükümet liderleri de ülkelerini Avrupa'ya döndüren kişiler olarak prestij kazanmaya çalışmaktadır.

askeri ve sivil imkanlar/kısıtlar çerçevesinde fayda/maliyet hesabını yaparak, normatif yollardan kazanacağı prestijin kendisine en çok fayda getirebilecek yöntem olduğu çıkarımını yapmıştır.

Sırbistan gibi Kanada'nın dış politika kararları üzerinde de, "diğerleri bizi nasıl algılıyor" düşüncesi sıklıkla etkili olabilmektedir. Kanada eski Başbakanı Paul Martin, "*dış politika, bir ulusun kendisini dünyaya nasıl yansıttığıdır*" der. Sırpların kurban edilen bir millet olarak tanınmaya çalışıyor olması gibi, Kanadalılar da örnek ve model bir ülkeye sahip olmakla tanınmaya çalışmaktadır. Kanada bunu en başta, uluslararası insani çabalarda önde gelen bir rol üstlenerek yapmaktadır. Eski dış işleri bakanı Lloyd Axworthy, bu konuda "*Kanadalılar, dünya için yaptıklarımızla gururlanıyor; kimlik hissimiz, dünya barışını korumak ile güçleniyor*" demiştir. Ülke bu çerçevede, Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Court) ile eski Yugoslavya için Savaş Suçları Mahkemesi'nin kurulmasında da en fazla çaba harcayan ülke olmuştur. Hataley ve Nossal aynı doğrultuda, Kanada askerlerinin 1999'da Doğu Timor'a gidişinin de, insanları korumaktan çok, ülkenin uluslararası imajını güçlendirme amaçlı olduğunu savunmaktadır.[310]

Kanada'nın dışında Küba da normatif yollardan prestij arayışına iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Küba, 1970 ve 80'lerde sosyalist blok ve bağlantısızlara askeri olmayan yardımlar yaparak prestij sağlamaya çalışmıştır. Örneğin 1970'lerde yaklaşık 8000 Kübalı inşaat mühendisi sağlıklı yapılaşma için fakir ülkelere gönderilmiştir. Ancak ülke asıl prestiji, eğitim ve sağlık yardımları sayesinde kazanmıştır. Tıp alanında ilerleyebilmek için eğitim ve araştırma çok önemli olduğundan, Küba hükümeti eğitime odaklanmış ve bunu devrimin en önemli önceliklerinden biri haline getirmiştir. Devrimin, tüm Küba vatandaşlarına temel sağlık imkanı sağlamasına yönelik sosyalist planı ise zamanla uluslararası bir boyut kazanmıştır. Ülke bir süre sonra tıp eğitiminde zengin ülkeler ile aynı dereceye ulaşmış ve dünyanın bilimsel tıbbi liderliğine oynamaya

[310] Kanada, Darfur'daki araştırma için de mahkemeye 2005'te 500.000 dolar sağlamıştır. T.S. Hataley and Kim Richard Nossal, "The Limits of the Human Security Agenda: The Case of Canada's Response to the Timor Crisis," **Global Change, Peace and Security**, Cilt 16, Number 1, February 2004: Wylie, s. 1, 5.

başlamıştır. Öyle ki, İngiliz Sağlık Bakanlığı 2000'de 100 doktoru ile beraber, dersler çıkarmak için Küba'ya gitmiştir. Benzer şekilde dünyanın sayılı üniversitelerinden Harvard'ın öğretim üyeleri de Küba modelini öğrenmek için ziyaretler yapılmıştır. Aynı sürede Küba'dan da yüksek sayıda doktor ve tıp personeli, özellikle fakir ülkelerdeki insanları eğitip tedavi etmek için yurt dışına gönderilmeye başlamış ve bu uluslararası basında sıkça yer almıştır. Bu gelişmelerin ertesinde Castro 1995'te, "*bayrağımıza hiç bir zaman bu kadar saygı gösterilmemişti, hiç bu kadar prestije sahip olmamıştı, hiç bu kadar ona umut bağlanılmamıştı ve ülkemiz hiç bu kadar saygın olmamıştı.*"[311] diyerek bu konudaki memnuniyetini dile getirmiştir. Castro, elde edilen bu prestiji, uluslararası alanda dokunulmazlık sağlayacak şekilde bir güce çevirmeyi de başarmıştır. Bir konuşmasında, "*uluslararası yardımlar bizi daha güçlü yapmaktadır çünkü milyonlarca muhtaç insana göz kulak olan bir halka zarar vermek kolay değildir*" demiştir.[312] Bu çalışmaya göre de prestijli ve saygın bir devletin saldırıya ya da düşmanlığa uğrama ihtimali daha azdır çünkü saldırgan tarafa yönelik uluslararası kamuoyu baskısı daha büyük olacaktır. Şüphesiz bu konu, Batı tarafından devamlı surette düşmanlığa uğradığını düşünen Sırp halkı için daha da büyük önem taşımaktadır.

Dore "uluslararası ilişkilerde prestij faktörü" adlı çalışmasında, başta ekonomi ve teknoloji olmak üzere birçok alandaki üstünlüklerine rağmen Japonların bile halen uluslararası toplumda nasıl tanındıklarına büyük önem verdiklerini ortaya koymuştur.[313] Çin lideri Mao da, "*hep bize yukarıdan baktılar, artık bizim ne olduğumuzu görmeleri için bir şeyler yapalım*" sözüyle ünlüdür. Sırbistan'ın bölgesinden bir örnek vermek gerekirse, Arnavutluk'un yeni dönemdeki dış politikasının da, Batının "saygın" bir üyesi haline gelmek üzerine kurulu olduğu söylenebilir.[314]

[311] Sadece Venezuella'da bile 20000 Kübalı tıp personeli olduğu hesaplanmışır. Özellikle deprem gibi acil durumlarda, doktorlar özel olarak yardıma gönderilmiştir. Wylie, s. 6.
[312] Küba'nın tıp alanındaki gelişmişliği halen kabul görmektedir. Birçok önemli isim, tedavi için Küba'ya gitmektedir. 2011 yılında Venezuella devlet başkanı Hugo Chavez de kanser tedavisi için kendi ülkesi yerine Kuba'ya gitmeyi tercih etmiştir.
[313] Dore, s. 193.
[314] Bu itibar ve uluslararası toplumun eşit ve saygın bir üyesi olabilme arzusu, vatanseverlik ile de bağlantılanabilir. Vatanseverlik duygusu, ülkesini ve milletini diğer ülkeler arasında yüksek bir

3.1.2.2. Yugoslavya Döneminde İtibar ve İmaj

Balkan halkları hakkındaki olumsuz söylem ve kötü imaj 18. Yüzyıldan beri Batı dünyasında var olmaktadır. Bu söyleme göre, medenileşmemiş vahşi Balkan halkları, medeni Avrupa'nın zıttı ve ötekisidir.[315] Bölgenin temsilcisi olan Sırplar da, çoğunlukla daha düşük bir uygarlık düzeyi, Asya mantalitesi, irrasyonalite, farklı ırksal ve psikolojik özellikler, farklı dilsel ve kültürel kimlikler ile anılmışlardır. Bağımsızlık ve iki Balkan savaşında yaşananlar, Balkan halklarının bu vahşi ve az gelişmiş imajını güçlendirmiştir. Ancak diğer yandan Sırbistan'ın Doğulu Osmanlıya karşı direnebilmesi, her iki dünya savaşında da özgürlük ve demokrasiyi bastırmak isteyen devletlere karşı demokratik Avrupa devletlerinin müttefiki olması, Birinci Dünya Savaşı'nda kendisinden çok daha güçlü olan Avusturya-Macaristan'a, ikinci dünya savaşında da yine kendisinden çok daha güçlü olan faşist güçlere karşı direnebilmesi, imajına olumlu katkı yapan etkenler olmuş ve Sırpların ikinci Yugoslavya'daki serüvenlerine, itibarlı bir millet olarak başlamasını sağlamıştır.

Literatürde ikinci Yugoslavya'nın; hem askeri, hem maddi hem de normatif açıdan oldukça saygın ve prestijli bir ülke olduğu konusunda uzlaşılmaktadır. 1955-1980 yılları arasında Yugoslavya'nın yarattığı kendine has öz yönetim sistemi, tüm dünyanın ilgisini çekmiştir. O dönemde farklı kıtalardan sayısız yabancı ekonomi bakanı ve büyük şirket yöneticisi ülkeyi bu konuda ziyaret etmiştir. Bu ülkelerin arasında Çin, Japonya, Almanya, Peru, Afrikalı ülkeler ve hatta ABD bile vardır ve Yugoslav basını da sık sık bu durumla övünmüştür. Yugoslavya, özellikle 1970'lerde demokratik bazı özellikler sergilemesi, pazar sosyalizmi olarak bahsedilen hibrid ekonomisi ve farklı etnideki insanları uyum içerisinde yaşatabilmesi ile çok özel bir yer olarak kabul edilmiştir.[316] Yugoslav pasaportu tüm dünyada saygı görmüş ve hatta karaborsada bile değerli

---

pozisyonda tutma arzusunu da beraberinde getirmektedir. Ancak Japonların batılılaşmayı ya da Sırpların Avrupalılaşmayı arzulaması, bir yandan da Batılıların kendilerinden üstün olduğunu kabullenmek anlamına geleceğinden, vatanseverlik gururunu zorlamaktadır. Dore, s. 194: Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, **Balkan Diplomasisi**, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Avsam Yayınları, Ankara, 2001, s. 96.

[315] Maria Todorova, **Imagining the Balkans**. Oxford University Press, Oxford, 1997, s.3.

[316] Ramet, "Yugoslavia", s. 160.

olmuştur. İnsanlar çok ağır şartlarda çalışmamasına rağmen iyi koşullarda yaşamış ve iş güvencesine sahip olmuşlardır. Resmi olarak fuhuş sektörü oluşmamış, vatandaşları rahatlıkla Avrupa'da çalışmaya gidebilmiş ve her iki bloktan da sağlanabilen devamlı maddi destek, refahı arttırmıştır.[317]

1974-1980 yılları, Yugoslavya ve Sırbistan'ın hem siyasi hem de ekonomik prestij açısından zirveye ulaştığı dönemdir. Yugoslav vatandaşları dünyanın her yerinde hoş karşılanmış, akademisyenleri Batı ülkelerinde ders vermiş, mühendisleri 3. Dünya ülkelerinin kalkınma projelerine yardım etmiş ve misafir işçileri gittikleri Avrupa ülkelerinde hoşnutlukla karşılanmıştır. Daha önce başlamış olan ekonomik iyileşme bu dönemde sokakta da hissedilmeye başlanmıştır. İnsanlar araba satın alıp gezebilmiş, televizyonlar yaygınlaşmış, telefon sıradanlaşmış, gençler moda için önemli meblağlar harcayabilmeye başlamış ve ülke refah açısından diğer birçok Doğu Avrupa ülkesinin önüne geçmiştir. O yıllarda komünist ya da Doğu Bloğu ülkeleri için bunlar çok önemli gelişmelerdir. Yine bu dönemde Yugoslavya'da çoğulculuk artış eğilimine girmiş; pasifistler, gey-lezbiyenler, çevreciler, feminist gruplar ya ilk defa organize olabilmeye ya da daha aktif olabilmeye başlamıştır. 1978'de Belgrad'da feminizm üzerine çok büyük bir uluslararası konferans düzenlenebilmiştir. Bu süreçte popüler kültür de olgunlaşmaya başlamıştır. 1974'te Goran Bregovic, etnik melodilere dayanan rock grubu White Button'ı kurmuş ve ülkedeki en önde gelen gruplardan birisi haline gelmenin yanında, Yugoslavlara dünya çapında şöhret kazandırmıştır. Yeni ortamı yansıtan *Potkulture* ve Belgrad merkezli *Rock* gibi dergiler çıkmaya başlamış, Bora Djordjevic'in "Fish Soup"u ve "Bread and Salt", dünya çapında hayranları olan rock grupları haline gelmişlerdir. [318]

[317] Stevanovic, s. 29.

[318] Ramet, "Yugoslavia", s. 169-171: Johnston, s. 34: Yugoslavya'da Rock müziğinin etkisi üzerine bakınız: Sabrina Petra Ramet, **Balkan Babel: The Disintegration of yugoslavia from the Death of Tito to Ethnic War**, 2nd Edition, Westview, Boulder, 1996, Chapter 5 ve Sabrina Petra Rament, "Shake, Ratlle and self management: making the Scene in Yugoslavia", **Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia**, Westview, Boulder, 1994.

Bu dönemde Batıda hem sol hem de sağ görüş, Yugoslavya'ya karşı sempati duymuştur. Solun sempatisi, Yugoslavya'nın komünizmi görece başarıya ulaştırması ve ona Rusya'nın aksine insani buldukları bir imaj kazandırmasından kaynaklanmıştır. Sağın sempatisi ise Rusya'ya direnip görece bağımsız hareket edebiliyor olmasından kaynaklanmıştır.[319] Bu dönemde Yugoslavya; boyutları, tarihleri ve görece tanınmış olmaları nedeniyle daha çok Sırplarla anılmış ve Sırplar da bu itibardan faydalanmışlardır.

3.1.2.3. Miloseviç Döneminde Kaybedilen İtibar ve Bozulan İmaj

Tito'nun ölümü ve Miloseviç'in sahneye çıkması sonrasında, Yugoslavya'ya ait anılan tüm bu sempati ve itibar kısa sürede alt üst olmuştur. Zamanının prestijli, saygın, müreffeh Doğu Avrupa ülkesi parçalanmış, kanlı bir iç savaşa sürüklenmiş ve Avrupa Topluluğu üyeliğine en yakın pozisyondayken birden Avrupa'nın paryası haline gelmiştir. Yugoslavya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın gördüğü en büyük vahşete sahne olmuş ancak olaylar, Batı'nın gözünde diğer tüm Yugoslav uluslarından çok Sırpları; cinayet, tecavüz, etnik temizlik ve soykırım ile anılır hale getirmiştir. Özellikle ABD öncülüğündeki Batı medyası, dünya kamuoyunu Sırp karşıtı haberlerle beslemiş ve Sırplara yapılan eziyetleri açıkça görmezden gelmiştir.

Johnston'un ifadesiyle, tümüyle yabancı olunan bir durumu kısa sürede tanımlamanın en kolay yolu, aşina olunan bir duruma benzetme yapmaktır.[320] Longinovic'e göre Batılı medyanın en başarılı işlerinden bir tanesi, 1990'larda Sırpların işlediği savaş suçlarını, 1930 ve 40'larda Nazilerin işledikleriyle özdeşleştirmesidir.[321]

---

[319] Halberstam'ın Tony Judt ile mulakatı. Halberstam, s. 90.

[320] Johnston, s. 38-91.

[321] Özellikle Srebrenica katliamı ve sonrasındaki görüntülerin CNN tarafından yansıtılması ve ABD ve Avrupa kamuoyunun büyük oranda bu görüntülerden etkilenmesi CNN Etkisi (CNN Efect) olarak isimlendirilmiştir. Longinovic, s. 54: ESLaPorte, "The building of European Serbia: How the European Union is Winning in the Balkans", http://www.yellow-stars.com/Europe/EU.Serbia.htm (07.10.2009). Ayrıca Hırvatistan'ın anlaştığı ABD'li lobi kuruluşu ve başkanı Ruder Finn, bu konuda büyük başarı göstermiş, Roy Gutman'dan alıntılarla Sırbistan'daki kampların Nazi ölüm kamplarıyla karşılaştırılmasının yaratacağı etkiyi görmüş ve üç büyük Yahudi örgütünün bu konuda protesto etmesini sağlamayı başarmıştır. Johnston, s. 96-97 : Batılı ulkelerin Sırpları "şeytanileştiren" bu yaklaşımlarının bir

Bu çerçevede Batı, Sırpları Nazilere, Miloseviçi ise Hitlere benzetmiştir. Bill Clinton 1999'da, "*Kosova ve II. Dünya Savaşında olanlarda paralel bazı yanlar görüyoruz çünkü Sırp hükümeti, insanları tıpkı Nazi Almanya'sı hükümeti gibi, belirli bir ırk ve etnisiteden olan halkların ülkelerinde yaşamaya bile hakları olmadığına inandırarak iktidara geldi*"[322] demiştir. Başkan yardımcısı Al Gore'da Miloseviç'i, Hitler'in alt düzeydeki türevlerinden biri olarak tanımlamıştır.[323]

Uluslararası örgütler, batılı sivil toplum kuruluşları ve istihbarat servisleri, 1990'lardaki Sırplarla ilgili şeytanlaştırma sürecine dahil olmuşlardır. Örneğin Mart 1995'te yayınlanan bir CIA raporu Bosna Savaşındaki mezalimin %90'ının Sırplar tarafından yapıldığı sonucuna varmış ve diğer kaynaklar da düzenli olarak sistematik Sırp tecavüzlerinden ve tecavüz kamplarından bahsetmiştir.[324] 1992'deki G7 bildirisi de, Sırp liderliği ve onun kontrolündeki Yugoslav ordusunun yaşananlardaki en büyük sorumluluğa sahip olduğunu ilan etmiştir.[325] BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Özel Raportörü Tadeusz Mazowiecki, Srebrenitsa soykırımının gerçekleşmesine müsaade edilmiş olmasından dolayı sunduğu istifa dilekçesinde, suçların Sırplarca acımasız bir şekilde gerçekleştiriliyor olmasından şikayet etmiştir.[326]

Yukarıda özetlenen gelişmelerin sonucunda "Sırp" kelimesi bir isim olmaktan, sıfat haline dönüşmüş ve diğer ırklara şiddet uygulamaktan, başka ırkın acısından keyif almaya kadar çeşitli eylemlerle tanımlanır hale gelmiştir. Batının gözünde Sırplar, tekrar doğu ile özdeşleştirilmeye başlanmış ve Sırpların Yugoslavya öncesinde anılan tüm

---

eleştirisi icin Bknz: Peter Brock, "Greater Serbia vs. the Greater Western Media", **Mediterrenean Quarterly**, Winter 1995, s. 48-68.

[322] Johnston, s. 27.

[323] 2006'da Belgrad'da binlerce insanın toplandığı bir gösteride, Liberal Demokrat Parti üyelerinden birisi, "*bizim Nazi gibi gözükmemize yol açan herkesi yenene kadar Avrupalı bir Sırbistan olamayacaktır.*" diyerek protestocuların genel sıkıntısını yansıtmıştır. Gec Jovana "Protesters blast Serbia over Mladiç." **The Associated Press**, 9 May 2006: Johnston, s. 29.

[324] Bu konuda detaylı bilgi için bknz: Alexandra Stiglmayer, **Mass Rape: The war Against Women in Bosnia-Herzegovina**, University of Nebraska Press, Lincoln, 1993.

[325] 1992 Münih-Almanya G7 Sonuç Bildirgesi. Özeti için bknz: http://www.g8.utoronto.ca/conclusions/balkans.pdf (21.09.2008).

[326] Erhan Türbedar, "Radovan Karaciç'in Tutuklanması: Gerçeklerle Yüzleşme Zamanı", **Stratejik Analiz**, Eylül 08, Cilt 9, Sayı 101, s. 90.

olumsuz özellikleri tekrar hatırlanıp gündeme getirilmeye başlamıştır. Robert Kaplan, Balkan Ghosts adlı kitabında, Balkan halkları ile Drakula'nın mirası arasında bağlantı kurmuş ve "*Stoker'in Drakula romanını buradan esinlenerek yazması tesadüf değildir*" demiştir.[327] Glenny de, Batı'nın Balkan halklarını, medenileşme sürecinden etkilenmeyen insanlar olarak gördüklerini yazmıştır.[328] Özetle söylemek gerekirse, Soğuk Savaş sırasında dondurulmuş olan aşağılayıcı imaj, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle tekrar ortaya çıkartılmıştır.

ABD'deki dönemin yaygın kanısına göre, Balkanlar'da çok eskilere dayanan nefret karşısında, yabancıların yapabileceği bir şey yoktur. Eski nefretler, bölge dışından birilerinin çatışmaları önlemeye çalışmasını anlamsız kılmaktadır. "*Bundan dolayı Bosnalılar, Sırplar ve Hırvatlar birbirini öldürmeyi kesmeye karar verinceye kadar, dış dünyanın yapabileceği hiçbir şey yoktur.*"[329] Eagleburger, iç savaş esnasında eylemsizliği savunmak için sık sık Bismarck'ın Balkanlara ilişkin söylemlerini kullanmıştır: "*Onlar için tek bir Prusya askerine değmez. (...) Bu tarihsel nefrete taraf olanlar yeterli sayıda birbirlerini öldürene kadar hiç bir şey yapılamaz.*"[330] 1991'de Amerikan Devlet Bakanı James Baker, Yugoslavya'da yaptığı görüşmelerde Sırpları ikna edememesi üzerine, "*Rasyonel olmayan insanlara neden rasyonel laflar edersin ki*" şeklinde bir serzenişte bulunmuştur.[331] Böylece 1999'daki Sırplara yönelik bombardıman da, tehlikedeki bir azınlığı, irrasyonel bir ırktan korumak için insani bir müdahale olarak sunulmuştur. Tony Blair bu müdahaleyi, "*barbarizmi yenmek için*

---

[327] Robert D. Kaplan, **Balkan Ghosts: A Journey Through History**, Vintage Books, New York, 1996, s. 70 : En ünlü vampir "Dracula"nın yaratıcısı Stoker, Balkanlar için daha 1897'de, "*Modernite ve Teknolojinin gücü; ilerlemeye yönelik isteksizlik ve Avrupa kimliğinde var olan aydınlanmaya karşı (toplumların) direnişini öldüremiyor*" demiştir. 2007'de Kendilerinin Sırp vampir avcıları olduğunu iddia eden bir grup da, Miloseviç'in mezarına, efsanede vampirleri öldürmekte kullanılan 3 metrelik bir odun kazık somuşlardır. Yakalanan gençler, eylemlerinin gerekçesinin Miloseviç'in geri gelmesini engellemek olduğunu söylemiştir. Lester Haines, "Serbian vampire hunters prevent Milosevic come-back", http://www.theregister.co.uk/2007/03/06/milosevic_staked/ (22.09.2009)

[328] Glenny, **The Fall..**, s. xxv.

[329] Alexander M. Haig, "The Question of Humanitarian Intervention", **FPRI Wire**, Cilt. 9, No. 2, February 2001'den Merve İrem Yapıcı, "Bosna-Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No: 8, s.16.

[330] Halberstam, s. 43.

[331] Halberstam, s. 46.

gerekli bir adım"[332] olarak nitelemiştir. Sırplar artık yeteri kadar insan olarak bile anılmadıklarından, onlara karşı her türlü müdahale de haklı görülmüştür. Askeri operasyon sırasında da, bu kendi kendini yönetmeyi beceremeyen halka Batı demokrasisinin koruması ve rehberliği sağlandığı savunularak, aşağılamalara devam edilmiştir.

3.1.2.4. Miloseviç Sonrası Sırpların İmajını Düzeltme ve İtibarını Geri Kazanma Çabası

Sırp halkı, bir kısmı isteyerek bir kısmı ise liderlerinin peşinde farkında bile olmadan, milli davalarının gerçekleşmesi uğruna büyük ekonomik, siyasal, toplumsal sıkıntılar çekmiş; kimi zaman da mezalim yapmıştır. Ancak Sırplar; kendilerini Hıristiyanlığa feda etmiş, sürekli haksızlığa uğramış ve mağdur bir halk olarak Batıdan saygı görmeyi umarken aksine ırkçı, baskıcı, irrasyonel ve saldırgan olarak ün yapmışlardır. Üstelik diğer din ve milletlere karşı hoşgörü geçmişleri ile övünürlerken, liderleri dünya tarihinde soykırımdan yargılanan ilk devlet başkanı olmuştur.

Bugün Sırplar özellikle Yugoslavya'nın en güçlü ortağı olarak geçirdikleri günlerin itibarını özlemektedir. Bu itibar özlemi Tito'nun torunu Yosip Yoşka Broz'un bile siyasete atılması için gerekçe oluşturmuştur. Tito, "Komünist Parti" adıyla yeni bir parti kurmuş ve amacını Sırpların itibar arayışı ile açıklamıştır. Bir zamanlar dünyanın saygın ülkelerinden olan Yugoslavya'nın şu an muhtaç durumda olduğunu, o yüzden de kendilerine ihtiyaç olduğunu ifade eden Tito, "*Eskiden halkımız, elindeki pasaportla dünyanın her yerine gidebiliyor, itibarlı bir şekilde yaşayabiliyordu. Ancak şu anda (...) itibarımız kalmadı. Biz halkımızı eski itibarına kavuşturmak için yola çıktık.*"[333] demiştir.

---

[332] Tony Blair, *A Journey, My Political Life*, Alfred A. Knopf, New York, 2010.

[333] Broz, iktidar olmaları halinde öz yönetimi tekrar getirip, fabrikaları işçilere, toprağı da köylülere vereceklerini söylemektedir. "Torun Tito Dedesinin İzinde", **TRT Türk Haber**, http://www.trt.net.tr/Trtturk/haberdetay.aspx?id=045c7555-ca28-4526-893b-0cc738ed7a8f (12.08.2009): "Tito'nun Torunu Parti Lideri Oldu", **Dünya Bülteni**, http://www.tumgazeteler.com/?a=5735256&cache=1 (12.08.2009)

Modernleşmekte olan ülkelerin yabancılar ile daha çok temasta olan elit kesimi, siyasileri, dış işleri personeli ya da son yıllarda akademisyenleri ve şirket patronları, ülkelerinin imajından daha çok etkilendiklerinden saygınlık konusuna daha çok önem vermektedirler. Yukarıda anılan kesimin, uluslararası karşılaşmalarda, toplantılarda ya da konferanslardaki statüleri ülkelerinin statüleri ile doğrudan bağlantılı ve orantılı olmaktadır. Dolayısıyla bu kişilerin yurt dışındayken kendilerine olan güveni, nasıl muamele görecekleri, aşağılanıp aşağılanmayacakları ülkelerinin saygınlığı ile doğrudan ilgili olacaktır. Yüksek statüye sahip ülkelerin vatandaşlarının diğer ülkelerde kötü muameleye uğrama riski de daha düşüktür.[334]

Bu tezin hakim kuramının da savunduğu gibi, hükümetler iktidarda kalabilmek için vatandaşlarının taleplerine yerine getirmeli ve onları var oldukları konumdan daha ileriye taşımalıdırlar. Bu çerçevede Kanada dış işleri bakanı Bill Graham, "*Kanadalıların ülkelerinin dışarıda daha iyi bir şekilde tanınmasına yönelik arzularını karşılamak, dış politikamızın en önemli bir amacıdır*"[335] der. Sırp hükümetlerinin de, vatandaşlarını bu itibarsızlıktan kurtarıp yurt dışında iyi muamele görebilmelerini sağlaması, en önemli görevlerinden biridir. Üstelik bu hükümetlerin iktidarda kalabilmeleri açısından da önemlidir. Nitekim hükümetler de halklarının bu hassasiyetini bildiğinden, itibar yahut imaj konusunu seçim kampanyalarında sık sık kullanmaktadır. Sadece Sırbistan'da değil, imaj sıkıntısı yaşayan Türkiye gibi ülkelerde de bu konunun seçim malzemesi yapıldığını ve iktidarların propaganda afişlerinde[336] ülkenin itibarını güçlendirdiklerine dair sloganlarla halkı etkilemeye çalıştıklarını hatırlatmakta fayda vardır.

---

[334] George A. De Vosi, **Socialization for Achievement: Essays on the Cultural Psychology of the Japanese**, The Center for japanese and Korean Studies, University of California Press, London, 1973, s. 503.

[335] Wylie, s. 4.

[336] Örneğin AKP 2011 seçimlerinde 10 yıl içinde türkiyenin itbarını yükselttiklerine dair, Erdoğan ile Ecevit'in Amerikan başkanları karşısında duruşları karşılaştıran afişler kullanmıştır. "Mahkeme AK Parti afişi için kararını verdi", **Hürriyet**, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/17873931.asp?gid=381 (23.07.2011)

Aynı bir ülkenin vatandaşları arasında alt sınıf, orta sınıf ve üst sınıflar olabildiği gibi ülkeler arasında da pratikte böyle bir statü ya da saygınlık sıralaması söz konusu olabilmektedir. Zorlama ya da caydırma yeteneğinin yanında; refah, kültürel etkinlikteki fazlalık, sanat ya da sporda ileride olmak da ülkenin prestij ve statüsünü güçlendiren faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yüzyıllardır güç, Avrupa kültürü ve beyaz ten ile özdeşleştirilmiş olduğundan, Avrupa kültürünü edinmek ya da Avrupalılığını kanıtlamak bile bir anlamda prestij olarak algılanabilmektedir.[337] Fish ve Kroening bu konuda, " *Avrupa'ya dönüş ve AB üyeliği, 40 yıl süren Sovyet hegemonyasının ardından bir saygınlık sembolüdür.*"[338] demektedir.

Sırbistan bugün, Avrupalılığını kanıtlayabilmek için Avrupalı devletlerin kurduğu en önemli oluşum olan AB'ye katılabilmeyi şart olarak görmektedir. Sırbistan, dünyanın en yüksek statüye sahip ülkelerinin bir araya geldiği ve dünyanın en prestijli örgütlerinden birisi olarak kabul edilen AB'ye üye olduğunda, yüksek statünün getirdiği tüm avantajlardan faydalanabileceğini hesaplamaktadır. Üstelik Sırbistan'ın durumu özel olsa da, AB aracılığıyla prestij kazanma arayışı sadece ona has bir durum da değildir. Yine Türkiye'den bir örnek vermek gerekirse, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin kamuoyunu bilgilendirmek için hazırladığı broşürlerde, AB üyeliğinin getireceği faydaların ilk sırasına "daha saygın bir Türkiye" sloganını koyduğunu belirtmek gerekir. Anlaşılacağı üzere, imaj sorunu yaşayan ülkelerin hükümetleri için bu konu daha büyük önem taşımaktadır.

İngiltere eski başbakanı Margaret Thatcher, "*Sıradan bir haydutla uğraşmıyoruz, Miloseviç rejiminin soykırımcı ideolojisi tamamen ortadan kaldırılması gereken, gerçek anlamda gaddarca bir kötülüğü temsil ediyor*" demiştir. Daha 10 yıl öncesine kadar bu şekilde haydut[339] ya da terörist devlet olarak anılan Sırbistan, yukarıda anlatılanlar

[337] Dore, s. 192, 199.
[338] Steven Fish ve Matthew Kroenig "Diversity, Conflict and Democracy: Some Evidence from Eurasia and East Europe", **Democratization**, 13: 5, 2006, ss. 828-842.
[339] Johnston, s. 29.

çerçevesinde, en başta imajını düzeltmesi gerektiğine karar vermiştir. Aksi taktirde Avrupa kamuoyunun üyeliği yönünde ikna olması da mümkün değildir.

Sırbistan imaj düzeltme çabalarına, kendisini yurt dışında temsil eden ve dolayısıyla uluslararası imajı açısından çok önemli olan dış işleri bakanlığı personeline yoğunlaşarak başlamıştır. Bakanlık personelinin çok özenle belirlenmesinin yanında, Dış İşleri Bakanı olarak da; Cambridge ve Harvard mezunu, enerjik, genç ve yakışıklı bir kişilik olarak anılan Vuk Jeremic seçilmiştir. Batı Medyası, Jeremic'in göreve getirilişini, Sırbistan'ın imaj düzeltme çabasının bir parçası olarak değerlendirmektedir.[340] Cumhurbaşkanı Tadiç'in üniversiteden öğrencisi olan Jeremic, Sırbistan'ın bugüne kadarki en Avrupa eğilimli hükümetinin bakanlığını yapmakta ve hem AB hem de ABD ile yakın ilişkiler için tüm gücüyle çalışmaktadır.

Jeremic, Sırbistan'ın dünya kamuoyundaki imajından oldukça rahatsızdır. Bir mülakatta, "*Sırbistan'ın Miloseviç yıllarından kalma kötü şöhreti, şu an bir demokrasi olduğunun ve seçmenlerinin Avrupa yanlısı partilere oy verdiğinin gözlerden kaçmasına neden oluyor*" demiştir. Jeremic'in Cambridge'de okuduğu yıllar Bosna savaşına denk geldiğinden, Sırbistan'ın imajını devlet kontrolündeki medyadan değil de uzaktan görme imkanını bulmuştur. Bakan, o yıllardaki imajla ilgili sıkıntısını, "*Sırbistan'dan gelip de çocuk yiyen bir radikal olmadığınızı izah edebilmek çok zordu*" diyerek açıklamıştır. Mülakatı yapan New York Times gazetesi de, haberi, Sırbistan'ın aslen kötü imajı nedeniyle, Kosova konusunda diğer devletleri ikna etmesinin zor olduğunu yazarak tamamlamıştır. Ancak kabinenin en liberal ve Avrupa yanlısı isimlerinden birisi olarak bilinen Jeremic bile, Kosova'dan vazgeçmeyecekleri konusunda oldukça nettir ve "*bizim Kudüs'ümüz*" olarak adlandırdığı Kosova'nın tanınmasının şart koşulması durumunda AB sürecini durduracaklarını söylemektedir.[341] Ayrıca ilk baştan beri Miloseviç karşıtı olmasına ve yurt dışındaki Sırp öğrenciler örgütünün kurucusu olmasına rağmen,

[340] Örneğin: "Recasting Serbia's Image, Starting with a Fresh Face", **The New York Times**, 15 January 2010, http://www.mfa.gov.rs/FDP/nytimes150110_e.html (23.05.2011)
[341] "Vuk Jeremiç: Kosovayı Tanımamız İstenirse AB Sürecini Durdururuz", **Kosova Haber**, 11/12/2008, http://www.kosovahaber.net (17.06.2009)

NATO'nun Kosova saldırısında o da ülkesine dönüp üniforma giyenlerden birisi olmuştur.[342]

Sırbistan'ın, uluslararası toplumun saygın bir üyesi haline gelme çabasındaki diğer bir aracı, kullanılabilir yada işe yarar geçmişini keşfedip öne çıkartmaktır.[343] Ülke bunun için tarihte yer alan sembollere başvurmaktadır. İleriki bölümde anlatılacağı üzere Sırplar bu çerçevede, Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın müdafaası için savaşan "mağrur Avrupalı halk" imajını kullanmakta ve yaymaya çalışmaktadır. Ancak bu sembollerin farklı ideolojiler tarafından farklı şekilde kullanılması tehlikesi de vardır. Avrupa Birliği taraftarları AB üyeliğini, artık mağdur edilmemenin bir çaresi olarak değerlendirilirken; aşırı milliyetçiler aynı mağduriyeti, Sırp'ın tek dostunun Sırp olduğunu ya da Batı dahil hiç bir gruba güvenmemek gerektiğini savunmak için kullanabilmektedir.

Sırplar bugün iç politikada, Tito'yu ve Tito dönemi Yugoslavya'sını Sırpları ezmek ve adaletsizlikle suçlasa da, bir yandan da dış politikadaki itibarından faydalanmaya çalışmaktadır. Sırp liderlerin söylemlerine bakıldığında, özellikle Bağlantısızlık hareketi ile ilgili bir sahiplenme olduğu görülebilmektedir. Sırbistan Milli Güvenlik Strateji Belgesinde Sırbistan, kendisini Bağlantısızlık Hareketinin kurucusu olarak tanımlamaktadır.[344] Cumhurbaşkanı Tadiç, konuşmalarında Yugoslavya'nın en güçlü temsilcisi olarak bu prestijli hareketi halen devam ettirmekle övünmekte ve aslında hareketin Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da başlatıldığına atıf yapmaktadır. Sırbistan'ın resmi internet sitesinde de Bağlantısızlık hareketine sahiplenici şekilde yaklaşıldığı görülebilmektedir.

---

[342] "Recasting Serbia's Image.."

[343] Commager'e göre tüm devletler bunu yapar. Henry Steele Commager, **The Search for a Usable Past and Other Essasys in Historiography**, New York, Knopf, 1967.

[344] National Security Strategy.., s. 22. Bunun nedeni açıktır. Bu çalışmada daha önce, Bağlantısızlık hareketinin kurumsallaşması için en temel rolü Tito'nun oynadığına değinilmiştir. Bağlantısızların, dünya nüfusunun yarısından fazlasını, BM üyelerinin ise 2/3'ünü oluşturmuş olması, Yugoslavya'ya küresel bir rol oynama imkanı vermiştir. Hareket içerisindeki tek Avrupalı devlet olarak özellikle ABD ve Rusya'ya eşit uzaklıkta durabilme başarısı; Yugoslavya'nın dünya barışı için olumlu bir rol oynadığı yönündeki imajını güçlendirmiş; ona hem içeride hem de dışarıda prestij kazandırmıştır. Bu güç öylesine fazladır ki, Süper Güç SSCB'nin en önemli ismi Kruşev, Belgrad Havaalanın'da, eski Sovyet davranışları nedeniyle Yugoslavya'ya yönelik dramatik bir özür mektubu okumak zorunda kalmıştır.

Sırpların olumlu imaj ve prestij kazanma çabaları çerçevesinde seçtiği bir diğer araç uluslararası barış operasyonlarına katılımdır. Tarihte Yugoslavya ordusu, barışı koruma operasyonlarının önemli katılımcılarından birisi olmuştur ve Sırp askeri de en son 1956'da Yugoslavya ordusu içerisinde BM barışı koruma gücü olarak Sina Yarımadası'na yollanmıştır. Şimdi Sırp ordusu bir "geleceğe dönüş" yaşamaktadır. Sırbistan Savunma Strateji Belgesi'nde, bölge ve dünyada barışı sağlamanın ve onu koruma çabalarına katılmanın, silahlı kuvvetlerin önemli amaçlarından birisi olduğu yazmaktadır.[345] 2010 itibariyle Sırbistan artık AB'nin tüm sivil ve askeri kriz yönetimi operasyonlarına katılmaya hazır olduğunu beyan etmiş ve Sırp Meclisi de 2011'de bu yönde karar almıştır.[346]

Bugün Sırp liderler, Sırbistan'ı uluslararası barış operasyonlarına sokarken Kanada ile aynı amacı taşıdıklarını açıkça ifade etmektedir.[347] Bahsedildiği üzere, saldırganlık ve savaş suçları ile anılır hale gelen Sırplar, şimdi barışın uluslararası muhafızları olarak tanınmak istemektedir. Bir başka deyişle hükümetin amacı, dünün saldırganlarını, bugünün koruyucularına çevirmektir. Miloseviç döneminde uluslararası barış güçleri insanları Sırplardan korumak için gönderilmişken, şimdi Sırplar uluslararası barış gücü olarak diğer insanları kurtarmak için görevlendirilmektedir.

Miloseviç döneminde Hırvatistan, Bosna ve Kosova'daki savaşlar ve AB/ABD'ye karşı mücadele için eğitim yapılan Belgrad varoşlarındaki bir askeri komplekste, bugün ABD/AB danışmanları nezdinde barışı koruma operasyonları eğitimi

---

[345] Defence Strategy of the Republic of Serbia, Belgrade, October 2009, s. 5, http://www.mod.gov.rs/eng/dokumenta/strategije/Strategija_odbrane_RS_eng.pdf (12.10.2010).

[346] Information Requested by the European Commission to the Government of Serbia for the Preparation of the Opinion on the Application of Serbia for Membership of the European Union, November 2010, Chapter 31: Foreign, Security and Defence Policy, s.103.

[347] Sırbistan, dış ve güvenlik politikasını AB'nin pozisyonu ve aktiviteleri ile büyük oranda uyumlaştıracağını taahhüt ederken, bunun ülkeye getireceği itibarı da hesaplamaktadır. Belgede, Avrupalı dış politika uygulamalarının Sırbistan'ın uluslararası itibarını yükselttiği yazmaktadır. Eski Başbakan Zivkovic de, "*Sırbistan ve Karadağ ordusunun barış misyonlarına katılımı, Balkan savaşlarının ardından ordunun ve ülkenin imajını düzeltebilmek için önemli bir gerekliliktir" demiştir.* Operasyona katılan askerler de, misyonun Sırbistan'ın imajına katkıda bulunacağını söylemiştir. National Security Strategy.., s. 17 : Sasha Grubanovic, "Serbia&Montenegro: Belgrade Sacks 16 Top Generals", **Transitions Online**, 5-11 August 2003 : Slobodan Lek, "Serbia looks to improve image with peacekeeping", **The Dailycaller**, 01/16/2011 (7,2,2011)

yapılmaktadır. Ancak yine de AB operasyonlarına katılımın (Tablo 6) Sırbistan'ın tüm kesimlerince desteklendiği söylenemez. Sırbistan Demokratik Partisi ve Sırp Radikal Partisi'nin başını çektiği muhalefet, bunun ülkenin tarafsızlık politikasına aykırı olduğu ve Sırbistan'ın AB misyonlarına katılmakla aslında gizlice NATO faaliyetlerine katılmış olacağı, hatta kendisini EULEX'in bir parçası olarak bile bulabileceği gerekçesiyle sürece karşı çıkmaktadır.

Tablo 6: Sırbistan'ın Katıldığı Uluslararası Barış Operasyonları

	2002	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**Toplam**
Doğu Timor "**UNMISET**"	3	2								5
Liberya "**UNMIL**"		2	6	4	6	6	6	4	4	38
Fil Dişi Sahilleri "**UNOCI**"			3	3	3	3	3	3	3	21
Burundi "**ONUB**"			2	1						3
Kongo "**MONUSCO**"		12	12	12	12	12	6	12	14	92
Çad "**MINURCAT**"								27	14	41
Kıbrıs "**UNFICYP**"									7	7
Lübnan "**UNIFIL**"									5	5
Toplam	**3**	**16**	**23**	**20**	**21**	**21**	**15**	**46**	**47**	**212**

Kaynak: Information requested by the European Commission to the Government of Serbia for the preparation of the Opinion on the application of Serbia for membership of the European Union, November 2010, Chapter 31. Foreign, security and defence policy, s.105

Sırbistan'ın imaj çabaları çerçevesinde kullandığı diğer bir araç, uluslararası spor, sanat ve bilim etkinliklerine katılımdır. Daha önce bahsedildiği üzere ekonomik ya da askeri güce sahip olmayan ülkeler, prestijleri açısından spor ve sanat etkinliklerine özel önem vermektedirler. Bazı fakir ülkeler, olimpiyatlarda yarışacak olan sporcularına,

çok dar ekonomik imkanlarına rağmen büyük yatırım yapabilmektedirler. Halbuki o olimpiyatı kazanmanın askeri bir anlamı yoktur ve sağlayacağı kazanç da muğlaktır.[348]

Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde Sırbistan, uluslararası spor müsabakalarına büyük önem vermektedir. Novak Djokovic, Jelena Jankovic ve Ana Ivanovic gibi isimler hükümet tarafından desteklenmiş ve onların dünya Tenis turnuvalarındaki başarılarının, Sırp imajına olumlu katkı yapacağı düşünülmüştür. Eski Yugoslavya takımının antrenörü Radmilo Armenulic, bu isimler sayesinde 1990'larda mahvolan Sırp imajının yenilendiğini ve düzeldiğini savunmaktadır. Sırp Tenis uzmanı Nebojsa Viskovic de, bu genç tenisçilerin ülkelerinin imajları için, "*her hangi bir siyasiden çok daha fazla katkı sağladıklarını*" yazmıştır. Oyuncular da bu konudaki memnuniyetlerini, "*daha önce saatlerce kendimizi anlatmamız gerekirken, artık biz Sırp'ız dediğimizde herkes bize olumlu yaklaşıyor*" sözleriyle yansıtmaktadır.[349]

Novak Djokoviç, 3 Temmuz 2011'de Wimbledon'daki zaferi sonucunda, Sırp kahramanı ve Sırbistan büyükelçisi olarak anılmaya başlamıştır. Tenisçinin popülaritesi o kadar artmıştır ki, adına banknot basılması bile gündeme gelmiştir. Cumhurbaşkanı Tadiç, elinde olsa Djokovic'in Cumhurbaşkanı olması için izin vereceğini söylemiştir.[350] Ancak Sırplar için daha önemlisi, dünyanın en ünlü Sırp'ının artık bir diktatör ya da savaş suçlusu değil, sporcu olmasıdır. Bununla birlikte Sırp sporcuların dünya müsabakalarını kimi zaman ulus meselelerini savunmak için bir fırsat görmesi, cezalandırılmalarına yol açabilmektedir. En son, rekortmen yüzücü Milorad Caviç,

[348] Spor ve prestij arasındaki ilişki için baknız: Lincoln Allison and Terry Monnington, "Sport, Prestige and International Relations", **Government and Opposition**, July 2002, ss. 106-134.

[349] "Tennis boosts Serbia's image abroad", **France 24 Live**, 30 November 2010, http://www.france24.com/en/20101130-tennis-boosts-serbias-image-abroad (14.06.2011).

[350] "Bojana Milovanoviç, Sırbistan'a yeni kahraman", **South East European Times**, 13/07/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/07/13/feature-02 (28.09.2011)

Avrupa Yüzme Şampiyonasında "Kosova Sırp'tır" yazılı bir tişört giydiği için madalyası elinden alındığı gibi bir de men cezası almıştır.[351]

3.1.2.5. Sırp İmajının Avrupa Birliği Üyeliği Açısından Önemi

Bu çalışmaya göre, Sırpların Batı kamuoyundaki kötü imajından kurtulmak için yaptığı bu yoğun çalışma, Avrupa Birliği üyeliği açısından oldukça akılcıdır. Hem AB anayasasının hem de sonrasında daha dikkatli şekilde hazırlanmış olan Lizbon Anlaşmasının ilk aşamada halk tarafından reddedilmesi, bütünleşmede kamuoyunun önemini tekrar gözler önüne sermiştir. Bu konuda artan çalışmalar, Avrupalılarda büyüyen Avrupa şüpheciliğin (Euroskepticism) esasen ekonomik ondan sonra da kimlikle ilgili değerlendirmeler sonucu ortaya çıktığını göstermektedir.[352] Medya da, Avrupalıların Avrupa şüpheciliğe yol açan bu değerlendirme ve hesaplamaları nasıl yapacaklarına önemli oranda yön verebilmektedir.[353] Sıradan bir Avrupa vatandaşının, AB bütünleşmesi ve genişlemesi ile ilgili meseleleri, okuduğu gazete ve izlediği televizyon haricinde birinci elden duyma şansı pek yoktur. Dolayısıyla bu konuda bilgi elde edinebileceği ve analizlerinden faydalanabileceği en önemli kaynak kendi ulusal medyasıdır.[354] 1992'de Roy Gutman'ın Newsday'deki "The death Camps of Bosnia" isimli makalesi yayınlanıp, Bosnalı Müslümanların Nazi kamplarındakilere benzer bir

[351] Dönemin başbakanı Koştunitsa ise "Tüm Sırbistan Cavic'le ve rekoruyla gurur duyuyor" sözleriyle sporcusuna destek vermiştir. "Sırp sporcuya tişört cezası: Altınını aldık", **Radikal**, 22 Mart 2008.

[352] Sophie Lecheler and Claes H. De Vreese, "Framing Serbia: the effects of news framing on public support for EU enlargement", **European Political Science Review**, 2:1,2010, 74.

[353] Bu konuda bknz: Claes H. de Vreese, "A Spiral of Euroscepticism: The Media's Fault?", **Acta Politica**, 42, 2007, s. 271.

[354] Eurobarometer 66 sonuçlarına göre, Birlik ülkelerinde vatandaşlar AB ve genişleme ile ilgili en çok bilgiyi %71 ile televizyondan, %43 gazeteden, %29 radyodan ve %18 internetten edinmektedir. Eurobarometer 66'dan ayrıca tüm ülkelerdeki verilere tek tek ulaşılabilmektedir. European Commission, "Attitudes towards EU Enlargement", Flash Eurobarometer, July 2006, s.11. Ancak ulusal medya bazen AB ile haberlere ilgisiz kalabilir ya da ağırlıklı olarak sadece ulusal bakış açısını yansıtmayı tercih edebilir. Jochen Peter and Claes H. de Vreese, "In Search of Europe: A Cross-National Comparative Study of the European Union in National Television News", *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 9, 3, 2004, ss. 3-24.

eziyet çektiğini gösterince, ABD kamuoyunun meseleye çok daha ciddi anlamda eğilmeye başladığını hatırlamak gerekir.[355]

Avrupa kamuoyu Sırbistan konusunda şüphelidir. Eurobarometer 66'ya göre[356], Avrupa kamuoyunun % 48'i Sırbistan'ın üyeliğine karşıyken, sadece %37'si üyeliği desteklemektedir. Bu açıdan Sırbistan, eski Yugoslav cumhuriyetleri arasında da en kötü durumda olandır. Üstelik önceki yılki iki kamuoyu yoklaması ile karşılaştırıldığında da desteğin düşmekte olduğu görülmektedir. Bunda, Sırbistan'ın Balkan savaşlarındaki rolünün henüz unutulmamış olması, Batı medyasının halen bu konuda haber yapması, istikrarsızlığın devam ettiğine dair raporlar, YUCM ile işbirliğinde eksikler ve en önemlisi Kosova meselesinin süregelmesi etkilidir. Bununla birlikte siyasi konulardaki eğilimler genelde değişkendir[357] ve güçlü eğilimleri olanlar bile medyadan etkilenebilir.[358] Özellikle de konu üzerine siyasi bilgisi az olanların etkilenme ihtimali daha yüksektir.[359]

Lecheler ve Vreese, AB kamuoyunun Sırbistan hakkında medya haberlerinden önemli oranda etkilendiğini ortaya koymuştur. Ancak Sırbistan hakkında daha çok bilgi sahibi olan Avrupalıların, bu konuda medya haberlerinden daha az etkilendiği belirlemiştir.[360] Tabi ki bireylerin AB ve genişlemesi hakkındaki düşüncelerini belirleyen tek etken medya değildir fakat yine de onlara bilgi, hazır analiz ve karmaşık AB meseleleri üzerine nasıl düşünecekleri hakkında bir takım ipuçları verdiği de doğrudur.[361] Bu nedenle Sırpların; uluslararası barış operasyonlarına katılım, kültürel ve sportif faaliyetlerdeki başarılar yahut fakir ülkelere yardım gibi konularla Batı

[355] Sonradan bu nedenle Pulitzer ödülü almıştır. David B Macdonald, **Balkan Holocaousts?: Serbian and Crotian Victim-Centred Propoganda and the War in Yugoslavia**, Manchester University Press, New York, 2002, s.4.
[356] Eurobarometer.. 66.
[357] John R. Zaller, **The Nature and Origins of Mass Opinion**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992. Kitabın iyi bir özeti için bknz: http://wikisum.com/w/Zaller:_The_nature_and_origins_of_mass_opinion
[358] Lecheler ve Vreese, s, 74, 78.
[359] Macdonald, 74.
[360] Macdonald, 73–93.
[361] Macdonald, 76.

medyasında yer alabilmesi, Avrupa kamuoyunun desteğini sağlamak açısından çok önemlidir.

Balkan halklarının ve özellikle de Sırpların Batı tarafından aşağılanmasında, siyasi sorunları uzlaşma ile değil de cinayetle çözmenin, siyasi kültürlerinin bir parçası olmasının da payı vardır. Sırp tarihinde siyasilere yönelik Batı ülkeleri ile ölçülemeyecek kadar fazla suikast düzenlenmiştir ve bu artık Batılılarca da kanıksanmıştır. Toynbee Sırbistan'da yaşanan bu durumu, hayatın hala ucuz bir mal olması ile açıklamaktadır.[362] İşte Sırbistan artık bu imajdan kurtulup, insanların insan yerine konulduğu, değer verildiği ve sorunların daha medeni yollardan çözülebildiği bir ülke yaratmaya çalışmakta ve Avrupa'yı buna inandırmaya çalışmaktadır.

Balkanların anılan bu kötü imajından kurtulma çabasına Avrupa Birliği de çeşitli şekillerde yardımcı olmaya çalışmaktadır ancak daha en başta bölgeyi nasıl isimlendirmesi gerektiği konusunda kararsız kalmaktadır. Bugün AB'nin söylemine bakıldığında Avrupalılaşma ve Balkanlaşma kelimelerinin birbirine zıt algılandığı görülmektedir. O yüzden, Balkanlar kelimesinin yerine başka bir terim konularak, kelimenin parçalayıcı ve vahşi anlamlarından kurtarılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.[363] Bu doğrultuda Kosova krizine kadar, AB'nin resmi dokümanlarında Balkanlar yerine daha çok "Güney Doğu Avrupa" terimi kullanılmış ve böylece bölgenin Avrupa'ya ait bir parça olarak kabul edildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak Kosova Krizinden sonra bunun bir fayda sağlamayacağının anlaşılmasıyla, Balkanlar kavramı, "Batı Balkanlar" ismiyle Güney Doğu Avrupa'nın bir alt kategorisi olarak kullanılmaya başlamıştır.

---

[362] Özellikle 10 Haziran 1903'de Sırp Kral Alexander ve ailesinin öldürülüş şekli, sonrasında cesetlerine yapılan saygısızlık ve bu haberin Batı Avrupa'da yayılması, Sırplar'ın saldırgan ve vahşi imajlarını daha da güçlendirmiştir. Nevill Forbes ve diğerleri, s. 98, 108-109 : Aslantaş, **Osmanlı'da..**, s. 161-163, 237 : Frank Maloy Anderson ve Amos Shartle Hershey, "The Serbian Revolution of 1903", **Handbook for the Diplomatic History of Europe, Asia, and Africa 1870-1914,** Government Printing Office, Washington, 1918, http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/
boshtml/bos73.htm (20.07.2009)

[363] Konsey Sonuç Bildirgeleri ve Avrupa Parlamentosu kararlarının bazılarında Balkanlar tanımı kullanırken http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A4-1997-0162&language=EN (22.08.2009) ve http://reliefweb.int/node/259555 (18.11.2009), Avrupa Komisyonunun web sitesinde Güney Doğu Avrupa terimi kullanılmıştır. http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en.htm (22.08.2009)

Yukarıda anlatılan tüm bu çabaların sonucunda Sırplar, imajlarının halen kötü olmakla birlikte, geçmiş senelere göre düzeldiğini değerlendirmektedir. 2009'da Sırbistan'ın AB nezrindeki imajının iyi olduğun düşünen Sırplar %20,4'ken, kötü olduğunu düşünenler %47,4 olmuştur. Ancak imajlarının iki yıl önceye göre düzeldiğini düşünenler %36,2 çıkarken, kötüleşti diyenler %14,8'de kalmıştır.[364] Bununla birlikte, Gallup'un aynı soruları tüm Balkan ülkelerine soruyor olmasına rağmen, imaj konusunu sadece Sırplara sormuş olması da, bu konuda özel bir sıkıntı olduğunu gösterebilmektedir.

3.1.3. Kazanacağı Güç Sayesinde Ulusal Çıkarlarını Gerçekleştirebileceğine Yönelik Beklentisi

Sırbistan "Milli Güvenlik Strateji Belgesi"ne göre, Sırbistan'ın temel milli değerleri her şeyden önce; "*bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, özgürlük, eşitlik, barışı sağlama ve koruma, hukuk devleti, demokrasi, sosyal adalet, insan hakları ve özgürlükleri, ulusal ırksal ve dini eşitlik, cinsiyet eşitliği, mülkiyet dokunulmazlığı ve çevrenin korunması*"dır. Bu değerler Avrupa Birliği değerleriyle de bire bir uyumludur. Belgeye göre bu ulusal değerler, ancak ulusal çıkarlara ulaşıldığı taktirde korunabilir ve ulusal çıkarların korunması da, ülkenin varlığının amacıdır. Belgeye göre Sırbistan, ulusal çıkarlarını korumak için mümkün olan tüm kapasite ve kaynaklarını kullanma kararındadır.[365] Sırbistan'ın ulusal ve hayati savunma çıkarları ise "Savunma Strateji Belgesi"nde; geleneksel egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunmasının yanında, AB ve NATO gibi demokratik ülkelerin kurumları ile işbirliği olarak belirlenmiştir.[366]

Sırp Cumhurbaşkanı, başbakan, dış işleri bakanı ve diğer birçok önemli ismin açıkça belirttiği üzere, Sırbistan ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilmek için en faydalı araç olarak AB üyeliğini görmektedir. Sırbistan, AB üyesi olduktan sonra kavuşacağını

[364] "Now vs. 2 yrs ago: Image of Serbia abroad", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.05.2w010).
[365] National Security Strategy.., s. 6, 14-14.
[366] National Strategy of Serbia for the.., Chapter, s. 9.

hesapladığı; güvenlik, prestij, refah, ekonomik yetenekler ya da yumuşak ve sert güç sayesinde, ulusal çıkarlarına ulaşmakta daha fazla şansa sahip olacağını değerlendirmektedir. AB'nin, küçük devletlere karar mekanizmasında nüfuslarına oranla daha fazla güç veren yapısı, Sırp yetkililerin bu konudaki inançlarını arttırmaktadır.

Avrupa Birliği'nde çoğunlukla nitelikli çoğunluk sistemi kullanıldığından, devletlerin istediği yönde karar çıkmasını sağlayabilmek için diğer devletler ile ittifak kurulması gerekmektedir. Sırbistan, üyelik sonrasında eski Yugoslavya ülkeleri, Balkan ülkeleri ve geleneksel müttefik olan üyelerle ittifak kurarak, ulusal çıkarlarının gerektirdiği alanlarda daha etkili olabileceğini düşünmektedir. Bu çerçevede Sırbistan, Milli Güvenlik Strateji Belgesinde de (SMGSB) diğer batı balkan ülkeleri ile işbirliği yapmayı, çıkarlarının korunması için bir gereklilik ve dış politikasında bir öncelik olarak değerlendirmektedir.[367] Kamuoyu yoklamaları da, Sırp halkının önemli bir kısmının AB üyeliği sayesinde Avrupa'daki etki gücünün artacağını düşündüğünü göstermektedir.[368] Anlaşıldığı kadarıyla halk, AB üyeliğinin zaten daha güçlü bir Sırbistan yaratacağını düşündüğünden, artık tarihi "Büyük Sırbistan"dan çok "Avrupalı Sırbistan"a doğru eğilim göstermektedir.

Sırbistan'ın AB üyeliği sayesinde gerçekleştirme şansının artacağını hesapladığı ulusal çıkarların başında Kosova konusu gelmektedir. Cumhurbaşkanı Tadiç, Belgrad'ın ancak AB'ye girebildiği takdirde Kosova'daki haklarını savunabileceğine inanmaktadır.[369] Ona göre Kosova'yı bağımsızlıktan ya da bağımsızlığının tanınmasından alı koyabilecek tek şey Sırbistan'ın AB üyeliğidir, [370] çünkü AB üyeliği sayesinde Sırbistan'ın dünyadaki inanırlık ve kredibilitesi artacak, ekonomisi güçlenecek

[367] National Security Strategy.., s. 20.
[368] Örneğin Bknz: Serbian European Integration Office of The Government, "The Eu Perspective Of Serbian Citizens Trends", Public Opinion Poll, November 2006. Bu ankete gore etkisi artar diyenler %45'ken, artmaz diyenler %28'de kalmıştır.
[369] "Tadic: Not to interfere in the Elections", 9/4/2008, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=04&dd=09&nav_category=11&nav_id=293230 (12.08.2009).
[370] "Sırp hükümeti erken seçim istiyor", **Deutsche Welle**, 10/03/2008, http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3182176,00.html (20.05.2009)

ve sözü daha çok geçer hale gelecektir.[371] Nitekim AB ile kurumsal ilişkilerin geliştirilebilmiş olması, şimdiden Sırbistan'ı bu mesele ile ilgili bazı konularda avantajlı hale getirmiştir. Örneğin Sırbistan vatandaşları, AB'ye vizesiz[372] girme hakkı elde etmiş durumdayken, aynı hak Kosova'ya verilmediğinden; Avrupa'ya gitmek isteyen Kosovalılar Sırbistan pasaportu almaya çalışmakta ve bu da Sırbistan'a Kosova üzerinde psikolojik ve maddi bir güç sağlamaktadır. Bu durum Kıbrıslı Türklerin, AB üyesi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden, "Kıbrıs Cumhuriyeti" pasaportu alma çabasını hatırlatmaktadır.

Sırbistan için diğer eski Yugoslavya ülkeleri ile birlikte AB üyeliğinde buluşabilmek, farklı bir anlam da taşıyabilir. Sırplar bundan 70 ve 20 yıl önce Yugoslavya'nın dağılmaması, Sırpların başka ülkeler içerisinde kalmaması ve kalanların da baskı altında yaşamamaları için çok ağır bedeller ödemiş ve yıllarca savaşmak zorunda kalmıştır. Bugün eski Yugoslavya ülkelerinden biri AB üyesi, diğeri 2014'de üyeliği garantilemiş olan bir aday ve geri kalan da üyeliğe yakın potansiyel adaylardır. Bu ülkeler AB'ye üye oldukları takdirde sınırlar ve engeller kalkacağından Yugoslavya bir anlamda "tekrar birleşmiş olacak ve bu topraklarda yaşayan Sırpların arasındaki sınırlar tekrar kalkmış olacaktır." Üstelik AB üyeliğinin doğası ve örgütün üzerine kurulduğu değerleri gereği, diğer ülkelerin içerisinde kalan Sırpların insan ve azınlık hakları daha da fazla güvende olacaktır. Bu daha önce düşünülmemiş bir fikir değildir. Örneğin Alman siyasi eliti de, Avrupa ile bütünleşmenin iki Almanya'nın birleşmesi için bir araç olabileceğini düşünmüştür. Söylemleri incelendiğinde de Tadiç ve ekibinin Kosova ile tekrar birleşebilmek için AB üyeliğini önemli bir araç olarak gördüğü fark edilebilmektedir. Nitekim Sırp Dış İşleri Bakanı Jeremic, Kosova için, "*AB üyeliği bizi demokraside tekrar bir araya getirecek*" [373] demiştir.

[371] "Sırp hükümeti erken seçim istiyor", **Deutsche Welle**, 10/03/2008 : "Tadic: Not to interfere in the Elections"**,** 9/4/2008.
[372] Aralık 2009'da AB, Sırbistan'a yönelik vize kolaylaştırıcı önlemler almış ve Şengen ülkelerine iş ve turizm amaçlı vizesiz seyahat imkanı tanımıştır.
[373] "Çözüm Kosova ile Belgrad'ın AB üyeliği", **Radikal**, 10/4/2008.

3.1.4. Rasyonel Çıkarları Çerçevesinde Kimlik Değiştirme İhtiyacı

Ulusal kimlikler sabit ve değişmez değildir. Aksine her zaman inşa edilip, sökülüp, yeniden inşa edilebilirler. Çıkar algılamalarında zamanla oluşabilecek değişiklikler, bunla bağlantılı kimlik algılarında da değişikliğe neden olabilir. Zaten siyasi elitler de çoğunlukla siyasi ve rasyonel nedenlerle kimlik inşasıyla meşgul olurlar. Diğer yandan ulusal kimlik de aktörlerin; hangi kararın faydalı, tercih edilebilir, meşru, doğru ya da ahlaklı olduğunu düşüneceğini şekillendirebilir.[374]

Literatürde ve siyasi söylemde, Miloseviç dönemindeki Sırbistan ile Hitler dönemindeki Almanya'nın sıkça birbirine benzetildiği görülmektedir. Bu çalışma, iki ülkenin geçirdikleri benzer sıkıntıların ardından, bu sıkıntıları atlatmak için de benzer yöntemler izlediklerini savunmaktadır. Sırbistan'ın kimlikle ilgili 2000 sonrası stratejileri, ikinci dünya savaşı sonrası Almanya'nın çabalarını hatırlatmaktadır. Federal Alman Cumhuriyeti'nin siyasi elitleri, 1950'lerden beri Alman ulusal kimliğini Avrupalılaştırmaya çalışmışlardır. Bu dönemde hem siyasi elit arasında hem de genel olarak Alman kamuoyunda, Avrupa bütünleşmesinin Almanya'nın hayati çıkarı olduğu yönünde bir uzlaşma oluşturulmuştur. Thomas Mann'ın, "*Biz Alman Avrupa istemiyoruz, Avrupalı Almanya istiyoruz*" sözü, II. Dünya Savaşı sonrası Alman siyasi elitinin mantalitesini göstermesi açısından önemlidir. Simon Bulmer bunu, "*Alman siyasetinin Avrupalılaşması*" olarak adlandırır. [375] Risse'ye göre de bu dönemde iyi Alman olmak demek, iyi Avrupalı olmak ve tüm kalbiyle bütünleşmeyi desteklemek anlamına gelmiştir ve bu da aşırı milliyetçi, militarist ve Nazi geçmişinin tamamen üstünü örttüğünü kanıtlamak için kullanılmıştır. Bu mantalite çerçevesinde Kondrad Adanauer'den beri tüm başbakanlar Avrupa bütünleşmesini desteklemekte ve derinleştirmektedir. Alman ve Avrupalı olmak fikri öylesine özdeşleştirilmiştir ki, Almanya'nın dönemin en güçlü para birimlerinden birisi olan Mark'ını terk edip ortak

[374] Thomas Risse ve Daniela Engelmann-Martin, "Identity Politics and European Integration: The Case of Germany", **The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union**, der. Anthony Pagden, Cambridge University Press, Cambridge, s. 293.
[375] Simon Bulmer, **The Changing Agenda of West German Public Policy**, Aldershot, Dartmouth, 1989.

paraya geçmesine muhalefet edenler, Helmut Kohl'un "*Avroya karşı çıkmanın Avrupa bütünleşmesine de karşı çıkmak anlamına geleceği ve bunun da Alman kimliğine ters olacağı*" argümanını kullanması sayesinde kolayca etkisizleştirilebilmiştir. Bu yüzden de muhalefet hiçbir zaman, Mark'ın terk edilmesine karşı çıkan çoğunluk kamuoyuna rağmen ve bundan ekonomik olarak en zararlı çıkacak olan tarafın Almanya olmasına rağmen ikna edici olamamıştır. Bu dönemde muhalefet partileri, özel çıkarlarına aykırı görse bile bütünleşmeye yönelik itirazlarında Avrupacılılık karşıtı gözükmemek için özel çaba sarf etmek durumunda kalmıştır, [376] çünkü bu dönemde Almanya için en hayati çıkar Avrupa'ya dönebilmek olarak görülmüştür.

Hitler dönemi Almanya'sı gibi, Yugoslavya'nın devamı olan Sırbistan da Tito döneminde kazandığı saygınlığını tamamen kaybetmiş ve Avrupa'nın paryası haline gelmiştir. Miloseviç döneminin kısa bir bölümünde ama aslen 2000 yılından sonra ise Sırp siyasi eliti aynı Alman siyasi eliti gibi; maruz kaldığı aşağılayıcı muameleden kurtulabilmek için Avrupalı kimliğini tekrar ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Bu yoldaki en önemli stratejik araç olarak ise -yine Almanlar gibi- Avrupa ile bütünleşmeyi görmüştür.

Yeni Alman ve Avrupa kimliğinin üzerine kurulacağı üç temel sütun olarak Hıristiyanlık, demokrasi ve sonradan da serbest pazar ekonomisi belirlenince; Alman şoven ve militarist geçmişinin yanında, Sovyet komünizm ve Marksizm de dışlanmıştır. Bir başka deyişle, bu yeni Hıristiyan Oksidental kimlik inşasında, Almanya'nın kendi geçmişi ve komünizm de "öteki" haline getirilmiştir.[377] Bu durum da 2000 sonrası Sırbistan'da yaşananlarla paraleldir. Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetime gelişinden beri Sırbistan, geçmişinde Avrupalı olmakla özdeşleşmeyen veya olumsuz bulunan tüm sembollerden kurtulmak, Avrupalılık ile uyumlu tüm tarihi sembollerini ise geri

[376] Ancak imaj sıkıntısı yaşamayan ülkelerin çoğunluğunda böyle bir endişenin olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin İngiltere'nin kendi meşruiyetini sağlamlaştırmak için Avrupa'ya ihtiyacı olmamıştır. İngiliz baskın söyleminde Avrupa genellikle "dost ötekidir" (friendly other) Thomas Risse, "Neo-Functionalism..", s. 11 : Risse ve Engelmann-Martin, ss. 287-316: ayrıca Bknz: Juan Diez Medrano, **Framing Europe: Attitudes toward European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom**, Princeton University Press, Princeton, 2003, ss. 179-199.

[377] Risse ve Engelmann-Martin, ss. 287-316, s. 287.

getirmek çabası içersinde olmuştur. Diğer bir ifadeyle, amaç Avrupa ile ortak kimlik, ortak tarih ve olumlu tüm paylaşımları hatırlatmak, yaşanmış tüm olumsuzlukları ve çatışmaları ise unutturmak olmuştur. Bu çerçevede şoven ve militarist geçmişin yanında, komünizm ve Oryantal Osmanlı dönemi de dışlanıp ötekileştirilmekte; liberal geçmiş, Hıristiyanlık ve tarihte Avrupa uğruna yapılmış savaşlar ise ön plana çıkartılmaktadır.

Marcussen, Risse ve Martin, ortak çalışmalarında Avrupa bütünleşmesi ve milli kimlik inşası üzerine önemli çıkarımlarda bulunmuşlardır. Buna göre bu yeni siyasi düzen, ülkenin kendi siyasi düzeni ve milli kültürüyle uyumlu tını yapmalıdır.[378] Benzer şekilde, Ole Weaver'a göre de Avrupa fikri, o ülkenin milli siyasi kültürüne anlamlı gelmeli ve milli söylemine uyumlu olmalıdır.[379] Bu noktada Sırp yönetici eliti, Sırbistan'ın zaten tarih boyunca hem coğrafi, hem dini hem de kültürel olarak Avrupalı olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla verilmeye çalışılan imaj, Avrupa kültürü ve Sırp kültürünün uyumlu olmasından da öte, zaten iç içe geçmiş ve ayrılmaz durumda olduğudur. Sırbistan, AB yöneticileri ve kamuoyunu da bu bilgiyle beslemekte ve üyeliğine yönelik itirazları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu kısıt altındaki Avrupa yanlısı Sırp siyasi elit, söylemlerinde Avrupalılığa uyumlu kalmaya özen göstermektedir. O yüzden Kosova gibi hayati ulusal konularda bile, sorunun medeni bir ülkeye yakışır bir şekilde çözüleceği belirtilmekte ve asla bir savaş ya da çatışma ihtimalinden söz edilmemektedir. Halbuki Gallup'un 2007'deki anketine göre[380], Sırbistan'daki Sırpların %54'ü, halen Kosova'da bir savaş yaşanabileceğini düşünmektedir.

---

[378] Martin Marcussen, Thomas Risse ve Daniela Engelmann, "Constructing Europe? The Evolution of Nation-State Identities", **The Social Construction of Europe**, der. Thomas Christiansen, Knud Eric Jorgensen ve Antje Wiener, SAGE, 2001, ss. 99-120.

[379] Macar Büyükelçi Marton Krasznai, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİK) üyeleri arasındaki siyasi kültürün uyumu sayesinde uzlaşmanın mümkün olabildiğini söylemektedir. Ole Weaver, "Insecurity, Security and Asecurity in the West European non-war community", ***Security Communities***, der. Emanuel Adler ve Michael Barnett, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

[380] "Kosovo's Future: Poll Results Offer Little Hope for Consensus", http://www.gallup.com/poll/28204/ kosovos-future-poll-results-offer-little-hope-consensus.aspx (20.05.2009) : Gallup Balkan Monitor'un 2008'deki anketine gore ise, Sırbistan'daki savaş çıkabileceğini düşünen Sırpların oranı %20.9'dur.

Milli kimliğin değişime en açık olduğu zamanın, kriz durumları ve başarısızlık dönemleri olduğu kabul edilir. Bunun için de en iyi örnek Nazi tecrübesi sonrası Alman milli kimliğindeki bahsi geçen değişimdir. Sırbistan'ın 10 yıl gibi kısa bir zaman içerisinde; savaş, dağılma, bölünme, toprak kaybı, aşağılanma, yenilme, ekonomik çöküş gibi çok sayıda kriz yaşadığı düşünülürse, Sırp milli kimliğinde değişimi için bundan daha uygun bir zamanın olamayacağı söylenebilir.

3.2. SIRBİSTAN'DA BATI DESTEKLİ SİYASAL AKTÖRLER VE MİLOSEVİÇ REJİMİNE KARŞI BAŞKALDIRMA SÜRECİ

Bu bölümde AB ve ABD'nin muhalif siyasal aktörleri nasıl güçlendirdiği, Sırp halkının rasyonel tercihlerini nasıl değiştirebildiği ve rejim değişikliğine yol açan halk devriminin nasıl ortaya çıktığı izah edilecektir. Bu dönemde yaşananlar aynı zamanda, Sırbistan'ın son Avrupa'ya dönüş sürecinin başlangıcı olarak resmedilecektir.

3.2.1. Batı Desteği ile Sırp Muhalefetinin Güçlenmesi

Tüm yaşananlara rağmen Batı'nın Miloseviç'i hoş görmesinin en temel nedeni, Balkanlardaki istikrar için kilit konumu olmuştur. O dönemde Batı'nın endişesi, Miloseviç'in her hangi bir emriyle, tüm Balkanları ve dolayısıyla da Avrupa'yı istikrarsızlık içerisine sokabileceğe üzerinedir. Zaten Miloseviç, Dayton Anlaşmasının imzalanmasını sağlayarak bu konuda etkili olabileceğini de kanıtlamıştır. Ancak Sırp lider, Kosova gibi istikrarsızlık yayması kuvvetle muhtemel bir bölgedeki çatışmayı engelleyememiş ve hatta bizzat bu çatışmaya müdahil olmuştur. Bu gelişme Batı'ya, O'nun artık istikrarın teminatı olamadığını aksine çatışmaların kaynağı haline geldiğini düşündürtmüştür. Sırbistan'ın Kosova'daki eylemlerinin terörle mücadeleden öte bir sertlik kazanması ve en sıkı müttefiklerinin bile görmezden gelemeyeceği kadar ağır insan hakları ihlallerine yol açması, Batı için Miloseviç'e daha fazla katlanmayı imkansız kılmıştır.

1998 itibariyle Kosova'daki gelişmeler nedeniyle Batılı liderlerin söylemleri Miloseviç aleyhinde değişmeye başlamıştır. Clinton yönetiminin sözcüsü James Rubin 30 Kasım 1998'de, "*Miloseviç, eski Yugoslavya'da son on yıldaki bütün krizlerin merkezidir. Sadece problemin bir parçası değil, bizzat problemin kendisidir de. Miloseviç ile ilgili beklentilerimiz yok ve onu istikrarın garantörü olarak da görmüyoruz.*"[381] Demiştir. Halbuki daha bir kaç yıl öncesinde, bu tezde de yer verildiği üzere, Dayton Anlaşması imzalanırken Amerikan yönetimi, barışa ve istikrara katkısı için O'na teşekkür etmiştir.

Batılı liderlerin artık Miloseviç'ten kurtulmak gerektiğine karar vermesi ve bu yöndeki beyanatları, doğal olarak O'nu yönetimden uzaklaştırmak için yeterli olmamıştır. Kaybedilen 4 savaştan, 2 büyük halk ayaklanmasından, 78 günlük NATO bombardımanından ve 10 yıllık yaptırımlardan sapa sağlam çıkabilen bir lideri kolayca devirmenin mümkün olmadığı artık net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Diğer birçok yolu denemiş olan Batı, kudretli Sırp lideri devirmek için kalan tek çarenin seçimler olduğunu değerlendirmiştir. Seçimler yoluyla Miloseviç'i yönetimden uzaklaştırmanın mümkün olabilmesi için de doğal olarak en öncelikli şart, muhalefetin güçlendirilmesi ve halkın ikna edilmesidir. Dolayısıyla yapılması gerekenler; Miloseviç'in ekonomik kaynakları kurutmak, çok iyi kullandığı medya üzerindeki hakimiyetini ortadan kaldırılmak ve muhalefeti birleştirip güçlendirmek olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede ABD ve AB, muhalefete maddi ve manevi her türlü yardımı yapmış ancak daha da önemlisi Sırp halkına, "Miloseviç yahut iyi bir yaşam" arasında seçim yapmak zorunda olduklarını açıkça belli etmiştir. Sırplara iki seçenek bırakılmıştır: Ya Avrupa yanlısı muhalefet partilerine oy verecek ve Avrupa'ya dönecekler ya da liderlerini sahiplenmeyi tercih edip; tamamen dünyadan yalıtılmış, aç, temel gıdaya bile ulaşmakta zorluk çeker, elektriksiz, yolsuz, itibarsız ve büyük sıkıntılar içerisinde yaşar hale geleceklerdir. Sırplar iki seçeneğin de fayda ve maliyetlerini hesaplamış ve doğal olarak rasyonel olanı, yani Avrupa'ya dönmeyi seçmişlerdir.

[381] Jeffries, s. 452.

Batı yukarıda anlatılan çerçevede, Sırplara tercih yapmaları gerektiğine dair mesajı net bir şekilde vermeye başlamıştır. Clinton 21 Haziran 1999'da bundan sonra Yugoslavya'ya yönelik insani yardımların ancak hayatta kalmalarını sağlayacak kadar olabileceğini ilan etmiştir. 13 Temmuz 1999'da Brüksel'de, Karadağ'a ekonomik yardım sağlanacağı fakat Miloseviç görevde kaldığı sürece Sırbistan'a sadece insani yardım yapılacağı teyit edilmiştir.[382] Avrupa Birliği Konseyi'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile ilgili 1999 yıllık raporunda, "*AB, Sırbistan'da demokratik değişim için, demokratik muhalefete destek vermeyi sürdürecektir. Miloseviç yönetimde kaldığı sürece yaptırımlar, AB politikasının gerekli bir öğesi olarak uygulanmaya devam edecektir*."[383] denmiştir. 18-20 Haziran'da Köln'deki G8 toplantısında Clinton ve diğer liderler, Miloseviç'in görevde kaldığı sürece yeniden yapılanma fonlarını açmayacaklarını net bir şekilde beyan etmişlerdir. Zirve sonucundaki Köln Deklarasyonu da tüm Balkan ülkelerine insani yardım verilmesi kararını içerirken, Sırbistan'a yönelik yeniden yapılanma yardımını demokratik reformlara bağlanmıştır.[384] Anlaşılacağı üzere Sırp halkına, Miloseviç'ten vazgeçmedikleri sürece, asgari yaşam standartlarının üzerinde normal bir hayata kavuşmalarının mümkün olmadığı oldukça açıkça bir şekilde ifade edilmiştir.

Sırbistan'da muhalefet, kendilerini gösterebilecekleri araçlara sahip olmadığından ilk başta ne Sırplar, ne Miloseviç ne de Batı, muhalefetin güç ve boyutunu kestirememiştir. Ancak Batı her şekilde, Sırp halkındaki siyasi hoşnutsuzluğu arttırmanın ve muhalefeti birleştirebilecek bir lider bulmanın, yapılması gereken ilk iş olduğu konusunda uzlaşmıştır. Batılı liderler de bu sürece bizzat müdahil olmuş, ABD'den Devlet Bakanı Madeleine Albright ve AB'den Alman Dış İşleri Bakanı

---

[382] Steven Erlanger, "Milosevic Foe Leading Field In Yugoslavia" **The New York Times**, 4 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/04/world/milosevic-foe-leading-field-in-yugoslavia.html (19.07.2009).

[383] Annual Report CFSP 1999, Adopted by the Council on 10 April 2000, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/rapport99EN.pdf (23.09.2009)

[384] Köln Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 3-4 Haziran 1999, http://Www.Europarl.Europa.Eu/Summits/Kol1_En.Htm (16.07.2009).

Joschka Fischer, Yugoslav muhalefetiyle sık sık görüşmüş ve sonuçta bu iş için en uygun ismin Vojislav Koştunitsa olduğuna karar verilmiştir.

Aslen anayasa hukukçusu olan Koştunitsa, o dönemde Sırbistan Demokratik Partisi'nin lideri konumundadır. Tamamen çürümüş ve yozlaşmış Sırp siyasi hayatının temiz sicile sahip nadir isimlerinden birisidir. Entelektüel bir kişilik olan Koştunitsa'nın geçmişinde eski Komünist Parti üyeliği ya da Miloseviç yandaşlığı da yoktur. Hatta 2000 Ekimine kadar Miloseviç ile tanışmamıştır bile.[385] Koştunitsa Batı açısından oldukça rasyonel bir tercih olmuştur çünkü ılımlı bir milliyetçi olarak tanınmasının yanında hem Miloseviç, hem Savaş Suçları Mahkemesi, hem de ABD-NATO karşıtı bir söyleme sahiptir. Savaşlardan yeni çıkmış Sırp halkının o dönemde fazla liberal bir lidere hazır olmadığı açıktır.

Batının ve muhalefetin ortak çabaları sonucunda 18 muhalif parti, "Sırbistan Demokratik Muhalefeti" (Democratic Opposition of Serbia-DOS) adı altında birleştirilmiştir. Koştunitsa muhalefetin liderliğini üstlenmiş, Demokratik Parti lideri Zoran Cinciç de hareketin ikinci adamı olmuştur. DOS liderleri birleşmenin hemen ardından ABD'de Albright ile görüşmüş ve kendisinden Miloseviç'i yönetimden uzaklaştıracak temiz bir seçim karşılığında ekonomik yaptırımların kaldırılacağı sözünü almıştır. O döneme kadar Miloseviç'in en güvendiği ülkelerden birisi olan Yunanistan'ın başbakanı Kostas Smitis bile, Miloseviç muhaliflerinin ortak hareket kararını kutlamış ve demokratikleşme girişimlerine destek vereceğini beyan etmiştir.[386]

AB ve ABD, Yugoslavya'da demokratik muhalefeti güçlendirebilmek için, işbirliği içerisinde ve oldukça dikkatli hareket etmiştir. ABD temelli ve aslında 1988'den beri bazı basın ve insan hakları örgütlerine[387] destek veren Ulusal Demokrasi Vakfı (National Endowment for Democracy) bu süreçte özel bir rol oynamıştır. Vakıf, Soros

[385] "Reluctant Revolutionary: Vojislav Koştunitsa", **The New York Times**, 9 October 2000, http://www.nytimes.com/2000/10/09/world/09KOST.html: Uzgel, "Finishing..", s. 4. (21.04.2008).
[386] Karatay, s. 144.
[387] Belgrad Insan Hakları Merkezi, Sırbistan Avrupa Derneği, Savaş Karşıtı Eylem Merkezi gibi.

Vakfı'nın da desteğiyle; Nasa Borba, Vreme, Danas, BETA, Radyo 92 gibi bağımsız medya kuruluşlarına ve muhalefet gruplarına seçim kampanyasında milyonlarca dolar ile bilgisayar, faks makinesi ve birçok ofis malzemesi temin etmiştir.[388]

Miloseviç'i yönetimden uzaklaştırmak için AB'nin üstlendiği siyasi rolü, eski NATO Genel Sekreteri ve dönemin ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana yönetmiştir. Bu aynı zamanda AB dış politikasının ilk diplomatik sorumluluğu olduğundan, ODGP'nin kredibilitesi açısından da önemli olmuştur. Üyeler bazında ise öncü konumda olan Almanya olmuştur. Muhalif belediye başkanları tarafından yönetilen şehirler, Alman şehirlerle kardeş şehir olarak eşleştirilmiş ve ayrıca bu başkanlara imaj ve güvenilirliklerini arttırabilmeleri için ihtiyaç duydukları yakıt ve finansal destek sağlanmıştır. Toplamda bu süreç için 44 milyon dolar harcayan Almanya, "Freidrich Ebert Foundation" aracılığı ile muhalif gruplara da mali destek vermiştir. Bu muhalif gruplardan en önemli ikisi, 40000 üyesi ile tüm Yugoslavya'ya yayılan öğrenci hareketi OTPOR[389] ve çoğunluğu liberal görüşlü ekonomist ve akademisyenlerden oluşan Group-17 dir. NATO bombardımanına muhalefet ettiği için, özellikle OTPOR'un Sırp halkı üzerindeki itibar ve etkisi yüksek olmuştur.[390]

Avrupalı liderler, 11 Aralık 1999'da muhalefetin yönettiği 2 Sırp şehri olan Nis ve Pirot'a, maliyetini AB'nin karşılayacağı şekilde, ısıtma amaçlı petrol sağlamak için anlaşmıştır. AB Dış işleri Bakanları, "demokrasi için enerji" adındaki bu programla muhalefetin elindeki şehirlere yaklaşık 5 milyon dolarlık petrol sağlamaya karar

[388] Vejvoda, "Civil Society..", s. 304 : Steven Erlenger, "Milosevic, Trialing in Polls, Rails Against NATO", **The New York Times**, 20 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/20/world/milosevic-trailing-in-polls-rails-against-nato.html (21.07.2009)

[389] Direniş anlamına gelmektedir. Otpor liderlerinin eğitilmesinde ABD özel rol almıştır. Bugün için Otpor, internet üzerinden bir biriyle yazışan bir grup halini almıştır. Örügtün en önemli ismi Branimir Nikoliç ise 2010 yılında intihar etmiştir. Alili, s. 68.

[390] Uzgel, "Finishing..", s. 3-4, 168.

vermiştir. [391] ABD Devlet Bakanlığı ise; Miloseviç, Mladiç ve Karaciç'in tutuklanmasına fayda sağlayabilecek bilgi vereceklere 5 milyon dolarlık ödül vaat etmiştir.

Miloseviç; ABD, AB ve muhalefetin bir elden aleyhine çalıştığı bu günlerde, boş durmamış ve gücünü koruyabilmek için anayasada birçok değişikliğe gitmiştir. 6 Temmuz 2000'de Yugoslav parlamentosunun iki kanadı birden, normalde bir olan başkanlık dönem süresini ikiye çıkartmış ve azil için gerekli eşiği yükseltmiştir. Üstelik muhalefetin ve Batının tüm bu çabalarına rağmen Miloseviç, 2000 yılında halen ülkenin en popüler lideri konumunda kalmıştır. Örneğin 2000 Mayısında yapılan bir ankette, katılımcı Sırpların yaklaşık %40'ı liderlerinin mükemmel olmamakla birlikte, geri kalan hepsinden daha iyi olduğunu söylemiştir.[392]

Batı'nın ve muhalefetin yıkıcı çabasına tepki olarak Miloseviç, kontrolündeki medya aracılığı ile oldukça saldırgan bir karşı kampanyaya girişmiştir. Medyada NATO bombardımanı nedeniyle Batılı liderlerin temsili törenlerle yargılanmalarına yer verilmiştir. Ülkedeki bağımsız radyo ve televizyon istasyonları ağır baskı altına alınmış ve Sırp halkına ulaşabilen enformasyon oldukça kısıtlanmıştır. Bağımsız basın düşmanın işbirlikçileri, rejimini eleştirenler ise Batı ajanı vatan hainleri olarak lanse edilmeye başlanmıştır. Ülkedeki anayasal düzeni tehdit eden eylemler terörizm olarak tanımlanmış ve bu sayede muhaliflere çok ağır cezalar ve uzun süren gözaltılar verilebilmiştir.[393] Üstelik Savaş Suçları mahkemesinin Miloseviç'i açıkça suçlaması, artık tek kurtuluşunun gücünü korumak olduğunu düşünmesine ve seçimlerde kazanmak için daha da sert bir mücadeleye girişmesine neden olmuştur.

18 Eylül 2000'de, yani Sırbistan'daki seçimlere çok az bir süre kala, AB dış işleri bakanları Sırp halkına açık bir mesaj yayınlamıştır: " *tekrar tasdik ediyoruz ki, demokratik değişime yol açacak bir seçim, AB'nin Sırbistan'a yönelik politikasını radikal*

[391] Steven Erlanger, "Serb Opposition Leaders Boycott European Union Session" **The New York Times**, 12 October 1999, http://www.nytimes.com/1999/10/12/world/serb-opposition-leaders-boycott-european-union-session. html (15.06.2008)
[392] Jeffries, s. 99, 515.
[393] Jeffries, s. 514 : Uzgel, "Finishing..", s. 4 : Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.163.

bir şekilde değiştirecektir. Böylesi bir durumda, FRY'ye yönelik yaptırımları kaldıracağız, ekonomik ve siyasi reformları destekleyeceğiz, yeniden yapılanması ve uluslar arası toplum tekrar bütünleşmesi için yardım edeceğiz."[394] Ayrıca AB, muhalefetin kazanması durumunda açıkça cömert bir yardım paketi sunmayı ve ticareti arttırmayı da vaat etmiştir. AB'nin bu beyanatının hemen arkasından, 24 Eylül'de ABD de, muhalefetin yönetime gelmesi durumunda yaptırımları kaldıracağını beyan etmiştir.[395] Dolayısıyla haklı ya da haksız olduğu ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, o dönemde hem AB hem de ABD'nin Sırp halkının iradesine doğrudan müdahale ettiği ve fayda/maliyet hesaplamalarında değişikliğe zorladığı açıktır.

Miloseviç, aldığı tüm önlemlere ve seçimlerdeki hile denemelerine rağmen[396], 24 Eylül 2000'de Batıya ve muhalefete karşı yarıştığı başkanlık seçimlerini kaybetmiştir. İlk başta, hükümet tarafından kontrol edilen Federal Seçim Komisyonu, muhalefetin adayı Koştunitsa'nın %48.96, Miloseviç'in ise %38.62 oy aldığını ilan etmiştir. Normalde %50'lilik sınır aşılamadığından, bu sonuç ikinci tur seçimi gerektirmiştir. Ancak DOS 26 Eylülde oyların %54.66'ünü, Miloseviç'in ise sadece %35.01'ini aldığını ilan etmiştir.[397] Ardından Miloseviç, Koştunitsa'nın kendisinden daha çok oy aldığını kabul etmiş ancak %50'lik barajın aşılmadığı gerekçesiyle ikinci tur seçime gidileceğini beyan etmiştir. Koştunitsa kararı, halkın iradesine karşı çıkmak anlamına geleceği gerekçesiyle reddetmiştir. DOS lideri IHT'ye verdiği mülakatta, "*Miloseviç'in kararlarındaki rasyonaliteyi olduğundan fazla tahmin etmişim, bu sefer hesaplamalarını*

---

[394] Ian Black, "EU Carrot for Serbs", **Guardian**, 19 September 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/sep/19/balkans1 (12.08.2009)

[395] Terence Neilan, "World Briefing" **International Herald Tribune**, 19 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/19/world/world-briefing.html?scp=1&sq=19+september+2000+serbia&st=nyt (22.07.2011)

[396] OSCE raporuna göre, seçimler temel olarak kusurluydu. Gizli, adil ve serbest seçimlerin asgari standartlarının bile çok gerisindeydi. OSCE, "Priliminary Findings and Conclusion", **Elections In The Federal Republic Of Yugoslavia**, 24 September 2000, http://www.osce.org/odihr/elections/15185 (11.06.2009). Ayrıca Federal seçim komitesi Kosova'dan Miloseviç'e 140000 oy çıktığını beyan ederken, BM misyonu, şahitlerin sadece 45000 seçmenin oy kullandığını söylediğini belirtmiştir. Jeffries, s. 115.

[397] "Mr. Milosevic's Trickery", **The New York Times**, 29 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/29/opinion/mr-milosevic-s-trickery.html?scp=5&sq=29+september+2000+serbia&st=nyt (10.08.2009)

yanlış yaptı"[398] demiştir. Batı hükümetlerinin birçoğu ise Miloseviç'in kararını dahi beklemeden Koştunitsa'nın zaferini tanımıştır. Bunun üzerine ülkedeki siyasi ortam iyice gerilmiş ve Ekim devriminin ilk adımları atılmaya başlanmıştır.

3.2.2. Ekim Devrimi ve Miloseviç Rejiminin Sona Erdirilmesi

Miloseviç'in, seçim yenilgisini kabullenmemesi ve yönetimden çekilmemekte direnmesi üzerine muhalefet genel grev ve sokak gösterileri yapılmasına yönelik çağrı yapmaya başlamıştır. İlk olarak Sırbistan'ın en büyük kömür çıkarma alanlarından Kolubara'da büyük katılımlı bir grev başlamıştır. Tutuklama önlemlerine rağmen Sırp polisi grevi sona erdirememiş, ardından[399] 5 Ekim 2000'de Cacak'tan başta belediye başkanı Velimir Ilic olmak üzere, diğer belediye başkanları öncülüğünde 10.000 kişilik bir protestocu grup yola çıkmıştır. Yol boyunca süren katılımlarla sayı Belgrad'da yüz binleri bulmuştur. Hareketin liderleri konumundaki Zoran Cinciç ve Velimir Ilic, gösterilere başlamadan önce Özel Operasyonlar Birliği'nin ve aynı zamanda da meşhur Zemun çetesinin başı olan Legija lakaplı Milorad Lukovic-Ulemek ile anlaştığından,[400] grup yol boyunca ciddi bir polis müdahalesi ile karşılaşmamıştır. Ancak Belgrad polisi ilk başta göstericileri engellemeye kalkınca, Cacak'tan Ljubislav Djokic adlı ağır makine sahibi, bir buldozerle önce Parlamento binasının ardından da Sırp Radyo Televizyon binasının bariyerlerini kırıp göstericilerin önünü açmıştır. O saatten sonra polis de müdahaleyi bırakmış, ordu ise Miloseviç'in emrine rağmen müdahale etmeyi reddetmiştir. Böylece Sırp halkı; Batı'nın, bombardımanın, yaptırımların ve seçimlerin bitiremediği işi; hem de zamanında Miloseviç'e büyük destek gösterileri yaptığı alanda, sadece birkaç saat içerisinde tamamlamıştır. Gösterilerin başarılı olmasının ardından

[398] Erlanger, **"**Milosevic Foe Leading.."
[399] Sell, s. 344: Jeffries, s. 533.
[400] Legija lakabı onun Fransız dış lejyonundaki zamanından gelmektedir. Anlaşmaya göre Legija Belgrad'daki gösterilere karşı güç kullanmayacak karşılığında ise Cinciç, ileride kendisinin suç şebekeleri ile bağlantısının üzerine gitmeyecekti. Nitekim Cinciç, başbakanlığı döneminde Legija için, kurallara uyan bir vatandaş demişti. Bknz: Center for the Study of Democracy, **Partners in Crime: The Risks of Symbiosis between the Security Sector and Organized Crime in Southeast Europe**, Sofia, 2004, s. 45: Sell, ss. 378.

Koştunitsa Belgrad Belediye Binasının balkonundan halka, "*İyi akşamlar özgür Sırbistan*"[401] şeklinde seslenmiştir.

5 Ekim 2000, birçok yazar tarafından halk devrimi olarak görülür. Gösterilere işçiler, öğrenciler, esnaf, entelektüeller ve siyasiler dahil toplumun her kesiminin katılmış olması, üstelik polis ve ordunun da tepkisiz kalması, bu tanımlamayı haklı kılmaktadır. Devrimin bir olumlu yönü de, dünyadaki diğer büyük devrimlerin aksine, can kaybının birisi kaza diğeri de kalp krizi olmak üzere sadece 2 olmasıdır. DOS liderleri kitlenin polisleri linç etmesine fırsat vermemiş, Yugoslav Parlamentosu ve Sırbistan Radyo Televizyon binasının işgalinden sonra da, göstericilerin imkanları olduğu halde hükümet ve başkanlık binalarını basıp Miloseviç'i ele geçirmesini engellemiştir. Sırbistan bu açıdan dünyaya medeni yönünü gösterebilmiştir.

Batı medyası bu süreci en başından beri "kansız bir devrim" ve "halkın gücü" olarak lanse edip desteklemiştir. Gösteriler başladığında İngiltere Başbakanı Tony Blair Sırp halkına, "*İnsan onuru, demokrasi ve hukuk düzeni için yuvanıza, Avrupa'ya dönün*"[402] çağrısında bulunmuştur. Blair devrim sonrasında da, Miloseviç'in devrilmesinin, uzun zamandır Avrupa'nın başına gelen en iyi şey olduğunu söylemiştir.[403] Batılı kaynaklar; Hetorojen DOS'un Sırbistan'daki siyasi zaferini daha ağırlıklı olarak Batının maddi yardımlarına, tek bir başkan üzerinde uzlaşılması için farklı muhalif grupları ikna etmesine, Amerikan halkla ilişkiler firmasının "gotov je (o artık gidici/bitik)" sloganını bulmasına ve Amerikan eğitimli Sırp "Otpor (Direniş)" aktivitistlerinin Gürcistan ve Ukrayna'dakine benzer ani sokak gösterileri düzenlemesine bağlamaktadır. Balkanlı yazar Vejvoda'ya göre ise Miloseviç'in devrilişi sokak gösterilerinin ani bir etkisiyle değil, aksine Sırp Demokratik Muhalefeti'nin ve sivil toplumunun 10 yıllık kararlı mücadelesinin sonucu gerçekleşmiştir.[404] Ünlü Sırp yazar

---

[401] Sell, ss. 344–348 : Vejvoda, "Civil Society..", s. 314.
[402] Halberstam, s. 511.
[403] "Koştunitsa Gets EU Chiefs's Backing", **Associated Press**, 15 October 2000.
[404] Ivan Vejvoda, "Serbia after Four Years of Transition", **The Western Balkans: Moving On**, der. Judy Batt, Chaillot Paper, no. 70, October 2004, s. 37, http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp070.pdf (10.04.2010)

Arsenijevic de; süreç boyunca aşırı milliyetçi Çetniklerden, lezbiyenlerine, sosyalistlerinden, liberallerine, sivil toplumun bambaşka kesimlerinden binlerce insanın aslında aynı amaç için mücadele ettiğini sonradan fark ettiklerini söylemiştir.[405]

Miloseviç'in Sırpları ve kutsal bölgelerini koruyamadığı anlaşılınca, yenilmez güçlü adam imajı kaybolmuştur. Ortodoks Kilisesi, milliyetçi entelektüeller ve ordunun önemli bir kısmı da dahil olmak üzere Sırp toplumunun radikal-milliyetçi kesimi başarısızlığı nedeniyle Miloseviç'ten desteğini çekmiştir. Radikaller, zamanında Miloseviç'i yüceltirken kullandıkları Sırp tarihi sembol ve mitolojilerine, bu dönemde onu yermek için başvurmuşlardır. Fakat bu sefer durum tersine dönmüş; başlangıçta tarihi Kosova Savaşının kahramanı Lazar'a benzetilen Miloseviç, artık aynı savaşın haini Vuk Brankovic ile anılmaya başlamıştır.

Literatürde Yugoslavya'da yaşananların Miloseviç'in kişiliğine indirilmesine sıkça rastlanmaktadır. Ancak toplumların, tek bir lider tarafından bu şekilde manipüle edilebileceğine ya da yönlendirilebileceğine inanmak; halkı aktif bir katılımcı ya da siyasi bir özne olarak görmektense, pasif birer kuklaya indirgemek anlamına gelecektir. Brubaker bu konuda haklı olarak, "*Madem Güney Doğu Avrupa'nın ortalama vatandaşı gerçekte pasif bir kukladır, o zaman bölgeye demokrasi getirmek için bu kadar çaba göstermeyi de tekrar değerlendirmek gerekir*" der.[406] Ayrıca bu bakış açısı Sırbistan ya da Bosna[407] gibi ülkelerde radikal milliyetçi partilerin halen oldukça güçlü oldukları ve liderleri değişse de seçimlerden yüksek oylar alabildikleri gerçeğini açıklayamaz.

Cohen kitabında, Miloseviç'in etki gücünü, başta Sırp siyasetinin yapısı olmak üzere kültürel nedenlere bağlar. Ona göre Sırp kültürü, merkezi siyasi kontrole meyillidir, tarihi ve dini efsanelerden etkilenir ve dış tehditlere karşı milletini

[405] Vladimir Arsenijevic and Andrea Pisac, "An Accidental Serb", **Index on Censorship**, August 2009, Cilt. 38, No. 3, s. 143.
[406] Gordon N. Bardos, "Balkan History, Madeleine's War, and NATO's Kosovo", **Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies**, 15(1), 2001, s. 79..
[407] 20. yüzyılda Bosna-Hersek'de yaşanan tüm seçimlerde seçmenler etnik çizgilerde oy vermiş ve seçimleri bir etnik nüfus sayımına dönüştürmüştür. Bknz: Bardos, s. 79.

koruyabilecek, kan ve kökene dayalı, etnik temelli milli kimliğe sahiptir ve birlik ve siyasi düzeni koruyabilecek kahramansı lider ister.[408] Yugoslavya Sosyal Araştırmalar Konsorsiyum'unun 1989'da, tüm Yugoslavya Cumhuriyet ve eyaletlerini kapsayan anketinde de katılımcıların %61.5lik bir kısmı, "Liderler olmadan uluslar başı olmayan bir insan gibidir." önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir.[409] Bu durum Tito'nun yahut Miloseviç'in neden ülke üzerinde bu kadar etkili olabildiğini açıklayabilmektedir. Ancak Yugoslav uluslarının liderlerine bu kadar önem vermesi, bir yandan da gerektiğinde çatışma isteyen liderinin peşinden gitme potansiyeline sahip olduklarını göstermektedir.

Soğuk Savaş sonrasında Sırbistan'ın deneyimi, Avrupa'nın ortasında yer alıp da Batı'nın değer ve prensiplerine karşı direnmenin oldukça zor olduğunu göstermiştir. Belki dünyanın başka bölgelerindeki ülkeler için bu değerleri reddetmek görece daha fazla mümkün olabilir ancak Avrupa'nın içerisinde olanların Avrupa ve ABD tarafından hoş görülmesi ancak bir dereceye kadar mümkün olabilmektedir. Sırplar tarih boyunca Batı ile yakın temas içerisinde ve kimi Batılı ülkelerle de tarihsel ittifak ilişkisi içerisinde olduklarından, onların etkisine daha açık bir toplum olmuşlardır. Sırbistan'da ya da genel olarak Yugoslavya'da iyi eğitimli, internete, teknolojiye ve medyaya ulaşım imkanı olan geniş bir sınıfın mevcudiyeti, Sırpların Batı'da olanlardan, Batı'nın da Sırbistan'da olanlardan habersiz kalmamasını sağlamıştır. Örneğin B92, Miloseviç tarafından kapatıldıktan sonra bile internet sayesinde yayınına devam edebilmiş ve elektronik ses dosyalarını BBC ve Amerika'nın Sesi'ne ulaştırabilmiştir. Bu aynı zamanda hiç bir gelişmenin ya da yenilginin, ne Batı ne de hükümet tarafından Sırp halkından gizlenememesini sağlamıştır.

---

[408] Hoare'ye göre ise bu özellikler çok şey açıklamaz çünkü sadece Sırplara has özellikler değildirler. Washington ya da Lincoln'den yola çıkarak Amerikalıların da güçlü ve kahraman liderlerden hoşlandığı, ya da Mc Carthy dönemindeki gibi paranoyak ve azınlıklara karşı hoş görüsüz oldukları söylenebilir. Alman, Hırvat ve Yahudilerin de kan ve kökene dayalı, etnik temelli milli kimliğe sahip olduğu söylenebilir; Fransızların geleneksel olarak merkeziyetçiliği desteklediği söylenebilir dolayısıyla Sırpların psikolojisi bir istisna değildir. Bu tez çalışmasın göre ise, bu özelliklerden bazıları şüphesiz diğer milletlerde de olabilir, ancak hepsinin birden olduğu başka bir örnek bulmak zordur. Marko Attila Hoare, "Slobodan Milosevic's Place in Serbian History", **European History Quarterly**, Vol 36 (3), 2006, s. 448.

[409] Dusko Seculic ve Randy Hodson, "Territories With Mixed Populations: Are They Good or Bad for Peace?", ***The Lessons of Yugoslavia***, der. Metta Spencer, JAI, Oxford, 2000, s. 98.

Sırbistan'da rejim, Sırp halkının kendi çabası ve belki de daha önemlisi Batı'nın bu yönde karar vermesi sonucunda değişmiştir. Sırp halkı, bir tercih yapmak zorunda bırakılmış ve büyük oranda dışarıdan kaynaklanan saikler ve de destek ile kendisi için rasyonel olanın Miloseviç'ten kurtulmak ve bu sayede Avrupa'ya dönmek olduğuna karar vermiştir. Bu tercih ile 1989'da başlayan Avrupa'ya dönüş devrimlerinin son parçası, diğerlerinden yaklaşık 10 yıl sonra da olsa tamamlanabilmiştir. AB ve ABD'nin ortak hareket ederek ve mümkün olan tüm araçlarını kullanarak Sırbistan'ı tekrar Avrupa ve demokrasi yoluna sokabilmiş olması, şüphesiz büyük bir başarıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SIRBİSTAN'IN AVRUPA'YA DÖNÜŞ SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE KURUMSAL İLİŞKİLERİ

Avrupa yanlısı demokratik hükümetlerin yönetime gelmesinin ardından, Sırbistan'da her anlamda ciddi bir değişim süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimde, bir kurum olarak AB'nin etkisi şüphesiz en yüksek düzeydir. Sırbistan ile AB arasındaki kurumsal ilişkiler arttıkça da bu etki çoğalmıştır. Bu çerçevede tezin sıradaki bölümü, Avrupa yanlısı hükümetler döneminde Sırbistan'da yaşanan değişimi, reformlara yönelik olarak liderler arasında çıkan anlaşmazlıkları ve AB'nin süreç üzerindeki etkisini inceleyecektir. Ardından Sırbistan'ın AB üyelerini katılımı yönünde ikna edebilmek için ortaya koyduğu argümanların AB ve NATO ile kurumsal ilişkilerin gelişimine ne şekilde katkı sağladığı değerlendirilecektir.

4.1. AVRUPA YANLISI DEMOKRATİK HÜKÜMETLER DÖNEMİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM VE TEMEL SORUNLAR

Ekim Devriminin ardından yönetimi ele geçiren Avrupa yanlısı hükümetler döneminde Sırbistan çok hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bu dönem boyunca, Avrupa yanlısı liderler arasında özellikle ulusal dava olarak görülen konularda sert anlaşmazlıklar yahut farklı fayda/maliyet hesaplamaları ortaya çıkabilmişse de, ülkenin temel istikameti değişmemiş ve Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş süreci, büyük oranda başarı ile devam ettirilebilmiştir.

4.1.1. Devlet Başkanı Koştunitsa ile Başbakan Cinciç'in Reformlara Yönelik Anlaşmazlık Yaşadığı İlk Dönem

Miloseviç döneminde Sırbistan'ın, demokratik ve demokratik olmayan ya da Avrupa yanlısı ve Avrupa yanlısı olmayan şeklinde iki bloğa ayrıldığına daha önce değinilmiştir. Miloseviç sonrasında da bu bölünmüşlüğün büyük oranda devam ettiğini belirtmek gerekir. Bir taraf Miloseviç döneminin zihniyetini büyük ölçüde sürdürmekte

ve genellikle Sırp Radikal Partisi etrafında kümelenmekte, diğer taraf ise AB ve NATO gibi örgütler vasıtasıyla Avrupa'ya dönmeye çalışan Demokratik Parti ve Sırbistan Demokratik Partisi'nin etrafında toplanmaktadır. Ancak bu iki demokratik parti arasındaki çekişme, ileride anlatılacağı üzere Avrupa'ya dönüş bloğunun zayıflamasına neden olmaktadır. Zaten bu iki partinin de, 11 Aralık 1989'da kurulan Demokratik Partinin iç anlaşmazlıklar sonucu bölünmesiyle oluştuğunu hatırlatmak gerekir.

Daha önce varılan anlaşmaya uygun olarak Avrupa'ya dönüşü savunan bloğun bu iki partisinden Sırbistan Demokratik Parti lideri Vojislav Koştunitsa, yeni Sırbistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Koştunitsa, ülkesini Avrupa'ya döndürmek ve halkını da normal bir hayata kavuşturmak isteyen bir demokrattır. Liderin 2000'deki seçim kampanyası konuşmasında: "*ben sizin gibiyim, sıradan bir insanım. Dünyayı yeniden organize etme gibi bir niyetim yok. Siz de sıradan, ortalama ve her şeyin de – ekonomi, yaşam standardı, büyüme, sağlık, medya- az çok ortalama olduğu bir ülke de yaşamak istiyorsunuz.*"[410] demesi ve devrimin tamamlandığı gün esprili bir şekilde Sırbistan'ı sıkıcı bir ülke yapmaya çalışacağını söylemesi[411]; Sırp halkının, sıradan normal bir yaşama bile ne kadar hasret kaldığını göstermektedir. Miloseviç sonrası dönem bunun mücadelesi ile başlamıştır.

Sırp halkının normalleşme arzusu gerçekte henüz 1980'lerde başlamıştır. Diğer doğu Avrupa ülkelerinde 1989, güçlü devletin reddedilişi ve sivil toplum için bir zaferi temsil ediyorken, Yugoslavya'da toplum devletten daha güçlü olduğundan toplum daha da azını değil; daha güçlü bir devleti, daha fazla düzeni, daha fazla istikrarı ve bunu sağlayabilecek bir lideri arzulamıştır. Miloseviç ve Tujman da, birer hukuk ve düzen adayı olarak, işçilerin öz yönetiminin Tito sonrasında yarattığı kaos ve yarı anarşiye yönelik halkın tepkisinden ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla otoriter kişilikleri ile kendilerini halkın aradığı düzen, güvenlik ve istikrarı yaratma kapasitesine sahip

[410] Tim Judah, "Goodbye to Yugoslavia?" **The New York Review of Books**, http://www.nybooks.com/articles/ archives/2001/feb/08/goodbye-to-yugoslavia/ (10.04.2010)
[411] Vejvoda, "Civil Society..", s. 314.

karizmatik liderler olarak tanıtmayı başarmışlar ve halkın desteğini kazanmışlardır.[412] Ancak iç savaş ve büyük sıkıntıların ardından bugün için Sırp toplumunun, eskisinden de fazla hasret kaldığı düzen, istikrar, birlik ve güvenliği, karizmatik otoriter liderlerle değil, müreffeh Avrupa devletlerinin arasına katılmakla elde edebileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Sırp gazeteci Stefanovic, "*yıllardır karizmatik liderlerin peşinden gittik ve görün bakın neler oldu. Bugüne kadar denemediğimiz tek şey, devletin başına normal bir adam getirmekti*"[413] sözleriyle Sırp halkının 1990'lı yıllar sonrasındaki psikolojisini oldukça güzel bir şekilde yansıtmaktadır.

Koştunitsa, seçim kampanyalarında sık sık, kazandığı taktirde ülkesini Avrupa'ya döndüreceğini beyan etmiştir. [414] Partisinin programında da Avrupa yanlısı oldukları ve partinin amaçlarından birisinin, Sırbistan'ı uluslararası toplumla ve özellikle de AB ile bütünleştirmek olduğu beyan edilmektedir. Programa göre Sırbistan Avrupalı bir ülkedir ve stratejik nihai hedef AB üyeliğidir. [415] Ayrıca Sırbistan'ı yeniden yapılandırmak, bağımsız bir yargı yaratmak, hukuk ve düzen sağlamak, suçla mücadele etmek, şeffaflık, hesap verebilirlik ve açıklık da belirlenen diğer önemli hedeflerdir. Bu açıdan Koştunitsa'nın gerçekleştirmeyi amaçladığı hedeflerin tamamının Avrupa'nın ilkeleri ile de uyumlu olduğu görülebilmektedir.

Devrimin tamamlanması ve Koştunitsa'nın 7 Ekim 2000'de devlet başkanı olarak yemin etmesinin ardından ABD ve AB büyük oranda sözlerini tutmuş ve ülkenin dışlanmışlığı yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Böylece Sırbistan, beklentisine uygun olarak ciddi bir maddi yardıma ulaşma şansına da erişmiştir. Bu çerçevede:

---

[412] Dolayısıyla Miloseviç'in karakter ve yönetim şekli itibari ile bir despot olduğu açıktır fakat bu açıdan Zagrep veya Saray Bosna'daki eşdeğerlerinden farkı yoktur. Aralarındaki ölümcül fark o dönemde Sırbistan'ın büyük ve güçlü, diğerlerinin ise görece zayıf olmasıdır. Dejan Jovic, "Serbia-Montenegro Will Not Joint European Union For A While; Instead It Will Be Ruled By European Union", Interview with Milorad Ivanovic, http://www.ex-yupress.com/blic/blic38.html (10.08.2010).

[413] Romesh Ratnesar, "Kostunica: The First Moves: Man Of The Hour", **Time**, 16 October 2000, http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,998205,00.html#ixzz1W1xyCI8Q (08.07.2009)

[414] Vojislav Koştunitsa'nın seçimlerden önceki DOS gösterisindeki konuşması, 14 Nisan 2000, http://www.neue-einheit.com/mixed/yugoslavia/00d14Koştunitsa.htm (12.08.2010).

[415] Bknz: Sırbistan Demokratik Partisi'nin resmî internet sayfası, "Program", http://dss.rs/dss-izbliza/program/ : http://dss.rs/spoljna-politika/ (21.02.2011).

16 Kasımda, "Kredi Verenler Paris Kulübü", ülkenin 4,6 milyar dolarlık borcunu %66 indirme kararı almıştır.[416] NATO bombardımanından sonra gemi geçişine kapanan Tuna nehri, 29 Kasımda tekrar açılmış ve nehirdeki köprülerin tamiri için gereken paranın tamamına yakınını ve nehri temizlemek için gerekli paranın 24 milyon Avroluk kısmını karşılama kararı almıştır. [417] AB ayrıca AB Komisyonu Başkanı Prodi 25 Kasım 2000'de Belgrad'ı ziyaret etmiş ve "AB'nin Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ne Yardım ve Destek Gözetimi için Çerçeve Anlaşması"nı[418] imzalamıştır. 9 Aralık'ta AB, Miloseviç ve ilgili isimlere yönelik vize ve finans kısıtlamalarına devam etmekle birlikte, ülkeye yönelik yaptırımların çoğunu kaldırmıştır.[419] AB aynı zamanda Yugoslavya'nın yeniden yapılandırılması için yaklaşık 2 milyar dolarlık bir yardım yapacağını açıklamış,[420] İngiltere ise 2006'ya kadar bunun 4 milyara kadar çıkabileceğini ilan etmiştir.[421] 12 Aralık 2000'de ABD, petrol ambargosu ve uçuş yasağını kaldırmıştır. 14 Aralık 2000'de de Koştunitsa davet üzerine AB Biarritz zirvesine katılmış, 175 milyon dolarlık acil yardım sözü almış ve ardından da bu para serbest bırakılmıştır.[422] Koştunitsa, Zirve'nin kapanış töreninde yaptığı konuşmada, "*Avrupa'dan Sırbistan'ın her zaman ait olduğu yere, yani Avrupa'ya dönmesi için yardım istiyoruz*" demiştir.[423]

---

[416] Jeffries, s. 593.

[417] http://timelines.ws/countries/EUROUNION.HTML : "Koştunitsa Makes International Debut", **BBC News**, 14 October 2000 : Jeffries, s. 595.

[418] Orijinal adı: "FRY-EU Framework Agreement on the implementation of the programme for the provision of assistance and support by the EU to the FRY". 31 mart 2003'de onaylanmıştır.

[419] Steven Erlenger, "Showdown In Yugoslavıa: The Overview; Milosevıc Concedes His Defeat; Yugoslavs Celebrate New Era", **The New York Times**, 7 October 2000, http://www.nytimes.com/2000/10/07/world/showdown-yugoslavia-overview-milosevic-concedes-his-defeat- yugoslavs-celebrate.html (09.06.2009).

[420] Steven Erlanger, "Elections Planned in Serbia As Shift in Power Takes Hold", The New York Times, 10 October 2000, http://www.nytimes.com/2000/10/10/world/elections-planned-in-serbia-as-shift-in-power-takes-hold.html (09.06.2009)

[421] Jeffries, s. 537.

[422] "Kostunica Gets EU Chiefs's Backing", **Associated Press**, 15 October 2000.

[423] Koştunitsa burada, zamanında MDA ülkelerinin AB'yi üyelikleri yönünde ikna etmek için kullandıkları söylemi kullanmıştır: "ait olduğu yere geri dönmek". Daha önce Leh Dış İşleri Bakanı Geremek de Polonya için, "her zaman ait olduğu yere döndüğünü" söylemiştir. Macar Dış İşleri Bakanı da, "şimdi doğal yaşam alanımıza dönüyoruz, Macaristan evine döndü, ailesine döndü" demiştir. Cinciç de öldürülmeden önce, "Avrupa bizim evimiz ve bunun için hiç bir bedel çok değil" demiştir. Krishan Kumar, **1989: Revolutionary Ideas and Ideals**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001, s. 96:

Avrupa yanlısı liderlerin yönetime gelmesi sonrası yaşanan normalleşme sürecinde, Sırbistan'ın diğer ülkelerle diplomatik ilişkileri de olumlu şekilde değişmiştir. Bir kaç örnek vermek gerekirse; 17 Kasım 2000'de ABD, İngiltere, Fransa[424] ve Almanya ile[425], 9 Aralıkta Slovenya ile[426] ve Ocak 2001'de Arnavutluk ile[427] kesilen diplomatik ilişkiler tekrar kurulmuştur.

Rusya, ilk başta tereddüt etse de, 6 Ekimde gecikmeli olarak Koştunitsa'nın zaferini tanımış, Koştunitsa da hemen 27 Ekimde Rusya'yı ziyaret etmiştir. Burada dikkat çekici olan Koştunitsa'nın ziyarete Ortodoks Patrik Pavle'yi de beraberinde götürmesi ve görüşmeler süresince iki milletin tarihi ve ruhani yakınlığından bahsetmesidir. Rusya'yla ayrıca Miloseviç yönetiminin borçları yüzünden 2000 yılında kesilen enerji aktarımı ile ilgili sorun da çözülmüştür. Ardından Miloseviç'in tüm bağlantılarından kurtulma isteğinin bir parçası olarak, Kasım 2000'de, Slobodan'ın ağabeyi olan Rusya büyükelçisi Boris Miloseviç, görevden alınmıştır.[428]

AB'ye Üyelik İçin Ulusal Strateji Belgesi'nde, Sırbistan'ın 2000 sonrası temel dış politika amacının uluslararası kurumlar, etkili ülkeler ve komşu ülkelerle ilişkilerin normalleştirilmesi olduğu belirtilmiştir.[429] Eski Yugoslavya ülkeleri arasında, "Ayrılma ile ilgili Meselelere Dair Anlaşma"nın (Agreement on Succession Issues) 2004'te yürürlüğe girmesi[430], bu çerçevede atılan en önemli adımlardan birisidir. Ancak Avrupa yanlısı liderlerin yönetime gelmesi sonrasında en gözle görülür değişim Sırbistan'ın

---

Diğdem Soyaltın, "Does Candidate Status Matter: Unpacking the Relationship Between Europeanization and Conditionality in Turkey and Serbia", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lund University, s. 51. : "Kostunica Gets EU Chiefs's Backing", **Associated Press**, 15 October 2000.

[424] Sırbistan ile Fransa arasında 8 Nisan 2001'de siyasi ortaklık anlaşmasının imzalanmasıyla, iki ülke geleneksel müttefiklerini geri kazanmıştır. Törende Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy, Fransa'nın Sırbistan'ın AB sürecindeki "en iyi avukatı" olacağını söylemiştir. "Sırbistan ve Fransa stratejik ortaklık anlaşması imzaladılar", **South Eastern Times**, 10/04/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/newsbriefs/setimes/newsbriefs/2011/04/10/nb-06 (02.08.2011).

[425] Embassy of Republic of Serbia, http://www.serbiaembusa.org/us.php (29.11.2009).

[426] Embassy of the Republic of Slovenia in Belgrade, http://beograd.veleposlanistvo.si/index.php?id=830&L=1 (29.11.2009).

[427] "Albani Timeline", **BBC**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1004984.stm (19.08.2011).

[428] Jeffries, s. 118, 552.

[429] National Strategy Of Serbia for the.., Chapter 2.5 Foreign Policy.

[430] Responses to the EU Commission questionnaire 2011, Political Criteria, s. 530.

uluslararası örgütlerle ilişkilerinde yaşanmıştır. Sırbistan/Yugoslavya bu dönemde, Miloseviç zamanında çıkartıldığı tüm örgütlere geri dönmeye başlamıştır. Bu süreçte elde edilen başarılara bakılacak olursa:

Koştunitsa 25 Ekimde, Üsküp'teki Balkan Liderleri Toplantısına katılmış ve ertesi gün Yugoslavya, başlangıçta davet edilmediği Güney Doğu Avrupa için İstikrar Paktı'na dahil edilmiştir. Ardından Yugoslavya, 24 Kasım 2000'de Zagreb'de yapılan AB-Balkan Ülkeleri Zirvesine resmen davet edilmiştir. 1 Kasım 2000'de, Yugoslavya Birleşmiş Milletlere tekrar kabul edilmiş ve böylece uluslararası alandaki en önemli sorununu çözmüştür. Ülke 10 Kasım'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) yeniden alınmış, Aralık 2000'de Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'na (EBRD) kabul edilmiş ve ardından da Uluslararası Para Fonu'na (IMF) girmiştir. 24 Ocak 2001'de Dünya Ticaret Örgütü (WTO) üyeliği için resmen başvurmuş ve 9 Nisan 2001'de KOBİ'lere kredi vererek ekonomiyi canlandırmayı amaçlayan, "Yugoslavya Mikrofinans Bankası"nın finanse edilmesi için EBRD ile anlaşarak 6 Milyon Avro borç sağlamıştır.[431] BMGK 10 Eylül 2001'de 1367 sayılı kararla, Yugoslavya'ya uygulanan silah ambargosunu kaldırılmış ve böylece uygulanan son çeşit yaptırım da ortadan kalkmıştır. Ardından 24 Eylül 2001'de, 1993'te atıldığı Interpol'e, 25 Eylül 2001'de de gözlemci statüsü ile Bağlantısızlar Hareketine geri dönmüştür. 18 Nisan 2003'te ise Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne davet edilmiş ve 2004'te üyeliğe kabul edilmiştir. Yine 3 Nisan 2003'de 45. üye olarak Avrupa Konseyi'ne kabul edilmiştir. Sırbistan-Karadağ temsilcileri bu anı tarihi bir an olarak ilan etmiş ve yeni ülkenin uluslararası yükümlülükleri yerine getireceğine söz vermiştir. [432] 22 Haziran 2007'de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1000. Toplantısı Tadiç'in katılımıyla Belgrad'da yapılmıştır.[433] Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, üyeliğinden

[431] Bojana Todorovska, "EBRD opens Belgrade office, publishes Yugoslav action plan", 9 April 2001, http://www.ebrd.com/pages/news/press/2001/01apr09x.shtml (18.12.2009).
[432] Dragan Stojkovic, "Week in Review", 1-7 April 2003, ciao http://www.ciaonet.org/pbei-2/tol-1/tol_2003/apr1-7/apr1-7_d.html (19.11.2010)
[433] "President Tadić's speech at the opening of the 1000th session of the Committee of Ministers of the Council of Europe", **Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi**, http://www.predsednik.rs/mwc/default.asp?c=303500&g=20070629102735&lng=eng&hs1=0 (24.06.2011).

kaynaklanan yükümlülükleri ve taahhütlerini yerine getirip getirmediğinin gözlemlenmesi amacıyla Sırbistan'ı gözetim prosedürü altında tutmaktadır ancak Nisan 2009'da Sırbistan'ın yükümlülük ve taahhütlerini sıkı bir şekilde uyguladığını beyan eden bir karar almıştır.[434] Bu gelişmelerin ardından Sırbistan parlamentosunun internet sitesinde yayınlanan ankete göre Sırp halkının %74'ü Sırbistan'ın uluslararası ilişkilerinden memnun olduğunu ve bunların %34'ü de gidişatı "mükemmel" bulduğunu söylemiştir.[435] Bununla birlikte Kosova'nın da katıldığı uluslararası organizasyonlarla ilgili sıkıntı konusunda her hangi bir ilerleme sağlanabilmiş değildir.

DOS 23 Aralık 2000'deki Sırbistan genel seçimlerinde, oyların %64'ünü almış ve böylece anayasayı değiştirmek için gerekli 2/3 çoğunluğu elde etmiştir. Miloseviç'in SSP'sinin ancak % 13,7 oy alabildiği seçimlerin ardından, başbakanlığa reformcu ve Batı yanlısı Zoran Cinciç getirilmiştir. Bu aynı zamanda, Sırp halkının değişen ve Avrupa yolunda ilerleyen yeni rejimden memnun olduğunu göstermiştir. Seçimlerin bir başka önemi ise, Avrupa'daki son sosyalist parlamentonun da sona ermiş olmasıdır. Cinciç göreve gelir gelmez, hükümetinin şeffaflık, hukuk devleti ve serbest pazar konusunda yapılacak reformlara dayanacağını taahhüt etmiştir. Bozidar Djelic de, hükümetin yeni Finans Bakanı olarak, AB ve Dünya Bankası için detaylı bir ekonomik program hazırlayacağı sözünü vermiş ve IMF'den bu reformlar için 150 ila 200 milyon dolar arasında bir yardım alacağını açıklamıştır.[436]

Yugoslavya, komünist geçmişine en büyük darbeyi 12 Mart 2001'de vurmuştur. Yugoslavya Prensi Alexander Karayorgeviç'in Koştunitsa ile görüşmesinin ardından Yugoslavya Parlamentosu, 1947'de Tito'nun aldığı Yugoslav vatandaşlığını bir özür ile birlikte Kraliyet ailesine iade etmiştir. Cinciç de Prense, kendisi ile ailesinin istediği

---

[434] "Serbia 2009 Progress Report accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf (22.06.2011), s. 19.
[435] Ankette, "Sırbistan'ın uluslarası ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna, %34 mükemmel, %23 iyi, %17 yeterli şeklinde görüş verilmiş ve toplamda %74 olumlu oya ulaşılmıştır. http://www.parlament.gov.rs/content/ cir/ankete/anketa_detalji.asp?Id=31 (09.08.2010)
[436] Jeffries, s. 119, 559.

zaman resmi rezidansına dönebileceği söylemiş ve aile 17 Temmuzda törenle anahtarlarını almıştır. [437]

Sırbistan'ın demokratik bloğu 2000'li yıllarda birçok konuda "gelenekselciler" ve "reformcular" olarak iki ayrı duruş sergilemiştir. Aslında iki grubun da temel hedefi Sırbistan'ı AB ve NATO ile kurumsal ilişkiler kurmak aracılığıyla Avrupa'ya geri döndürmek olmuştur. Dolayısıyla iki grubun temsilcileri olan Koştunitsa ve Cinciç yönetiminde Yugoslavya, uluslararası ilişkilerinde oldukça hızlı bir düzelme dönemine girmiştir. Ancak kısa sürede iç politikada; kadrolar, Eski Yugoslavya için Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ile işbirliği, Kosova ve Karadağ konuları ile ilgili bir takım sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Koştunitsa göreve geldikten sonra, beklenin aksine Genel Kurmay Başkanı ve Gizli Servis Başkanı gibi devletin en önemli görevlerinde yer alan ve üstelik Miloseviç'e sadakatleriyle bilinen isimleri görevden almamıştır. Çünkü Yugoslavya o dönemde çok hassas bir dönemden geçtiğinden ve Miloseviç ya da eski rejim taraftarları hem halk hem de devlet kadroları içerisinde halen var olduğundan, gereğinden hızlı ya da zamansız bir hareketin, bir karşı devrim ya da en azından bir iç çatışmayla sonuçlanabileceğini düşünmüştür. Ayrıca bu güçlerin çok üzerine gidildiği taktirde yer altına inmesinden de endişe etmiştir. Ancak Koştunitsa'nın, devletin yüksek kademelerindeki isimleri değiştirmekteki isteksizliği, DOS içindeki güçlü müttefiki Demokratik Parti lideri Zoran Cinciç ile anlaşmazlık içerisine girmesine yol açmıştır. [438] Dolayısıyla Avrupa yanlısı yeni demokratik rejimin ilk sorununun devlet kademelerinin barışçıl şekilde el değiştirmesi ile ilgili olduğu söylenebilir.

---

[437] Prens Alexander 1945'te Londra'daki Claridges Oteli'nde doğmuştu. İngiliz hükümeti 212 nolu odayı Yugoslav toprağı ilan etmişti ki Yugoslav olarak doğabilsin. Alexander 1991'de Yugoslavya'ya dönüp Miloseviç karşıtı muhalefete destek vermiştir. Prens Alexander ile röportaj "Serbs Are Turning New Pages, Crown Prince Alexander Says", 12 July 2011, http://wildrooster.blogspot.com/2011/07/serbs-are-turning-new-pages-crown.html (10.09.2011): Jeffries, s. 540,561,565 : Alan Hamilton, "Serbia Eases Path to Royal Homecoming", **The Times**, "10 October 2000 http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1988654.ece (16.11.2009).

[438] Uzgel, "Finishing..", s. 5.

Eski Yugoslavya için Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ile ilişkiler, iki reformcu kanat arasındaki en temel sorunlardan bir diğerini oluşturmuştur. Djndciç'in liderliğindeki reformcular, savaş suçlularının yakalanmasını ve YUCM'de yargılanmasını ahlaki bir sorumluluk ve hayati bir mesele olarak görürken, Koştunitsa liderliğindeki gelenekselcilerin, bu konuyu ahlaki sorumluluktan çok, AB'ye katılım için bir zorunluluk olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. İlgili bölümde detaylı şekilde anlatılacağı üzere Koştunitsa, en baştan beri Sırp vatandaşlarının, Sırp karşıtı gördüğü YUCM'ye teslimi konusunda olumsuz tutum almıştır. Bu tutum ise, YUCM ile tam işbirliğini savunan Başbakan Cinciç ile arasındaki anlaşmazlığı arttırmıştır. ABD ve AB'nin birçok yardım ve destek konusunu mahkemenin onayına bağlaması, gerginliği arttırmıştır. Yardımın Miloşeviç'in YUCM'ye teslim edilmesi şartına bağlanmış olmasına Koştunitsa, "*Para her şey değildir, onur denen bir şey de vardır*" [439] diyerek tepki göstermiştir. Ancak Batı'nın havuç ve sopa politikalarına direnemeyen Sırp hükümeti, 28 Haziran 2001'de Miloseviç'i Lahey'e teslim etmiştir. Miloseviç 12 Şubat 2002'de yargılanmaya başlamış ve böylece dünya tarihinde soykırımdan yargılanan ilk[440] devlet başkanı bir Sırp olmuştur. Ancak Miloseviç'in, Koştunitsa'nın onayı olmaksızın Cinciç tarafından Lahey'e gönderilmesi, ikili arasındaki ayrılığı iyice derinleştirmiş ve bir yönetim krizine neden olmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla Cinciç ve Tadiç suçluların teslimini, Koştunitsa ise teslim edilmemesini ahlaki olan olarak değerlendirmiştir.

Avrupa yanlısı iki reformcu kanat arasındaki diğer sıkıntı Kosova ve Karadağ ile ilgili olmuştur. Koştunitsa yönetime gelir gelmez, Sırbistan'ın Kosova'daki egemenliğinin korunmasının ve Karadağ'ın yeniden entegre edilmesinin en önemli önceliklerinden olduğunu açıklamıştır.[441] Sırp tarihinin her döneminde olduğu gibi bu hassas dönemde de Kosova, Sırp kamuoyunun desteğini sağlamak için çok kullanışlı bir

[439] Erhan Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri", **Avrasya Dosyası,** Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 31.
[440] Bununla birlikte Miloseviç, savaş suçları ile yargılanan ilk devlet başkanı değildir. Hitlerin ölümünden sonra 1 haftalığına Almanyayı yöneten Amiral Karl Dönitz, savaş suçundan yargılanmış ve 10 yılını hapiste geçirmiştir. Jeffries, s. 119, 122.
[441] Uzgel, "Finishing..", s. 6.

araç olmuştur. Bu nedenle Koştunitsa da Miloseviç gibi Kosova'yı sık sık konuşmalarına konu etmiştir. Üstelik elinde bir kalaşnikof ile Kosova'da poz vermiş ve bu fotoğraf olay yaratmıştır. Ancak Sırp siyasetinde Kosova meselesini kullanmak prestij getirici olduğu kadar tehlikelidir de. Kosova konusunda ileri ya da geri atılacak her hangi bir adımın yahut söz verilenden daha azını gerçekleştirebilmenin bir bedeli olacağı kesindir. Kosova konusunda Batı'ya taviz vermek ve bağımsızlı kabullenmek durumunda dışarıdan gelen destek artacak ancak içerideki destek kaybedilecek; Kosova üzerindeki Sırp egemenliğini arttıracak herhangi bir hareket ise, iç desteği arttıracak ancak hayati durumdaki dış ekonomik yardımların kaybedilmesi anlamına gelecektir. O yüzden yeni yönetimin Kosova üzerindeki mücadelesi hiç kolay olmamıştır.

Miloseviç'in düşüşü diğer tüm eski Yugoslav Cumhuriyetlerinde sevinçle karşılanmışsa da, yerine Koştunitsa'nın gelmiş olması özellikle Saraybosna, Priştina ve Podgorica'da aynı derecede memnuniyet yaratmamıştır. Bunda, Koştunitsa'nın Bosna savaşı esnasında savaş suçları nedeniyle aranan Bosnalı Sırp lider Radovan Karaciç'in yanında olması ve Bosnalı Sırplarla birlikte elinde makineli tüfekle fotoğraf çektirmesi etkili olmuştur. Koştunitsa'nın yönetime geldikten sonra yaptığı geziler de tartışma konusu olmuştur. Özellikle milliyetçi eserleriyle tanınan ünlü bir Sırp şairin cenazesine katılmak için Bosna Sırp Cumhuriyeti'ne ve Trebinje'ye yaptığı ziyaretleri Bosna'da rahatsızlığa neden olmuştur. [442] Kısaca, Koştunitsa'nın özellikle Kosova konusunda Miloseviç'ten daha az milliyetçi olmadığını düşündüklerinden, Bosnalı Müslümanlar ve Kosovalı Arnavutlar açısından rejim değişikliği çok şey ifade etmemiştir. Bu çerçevede ICG raporu da Koştunitsa ve partisini "Miloseviç mirasının belirli öğelerini taşıyan muhafazakar milliyetçilik" yapmakla suçlamıştır.[443]

Daha önce üzerinde anlaşıldığı üzere, Koştunitsa döneminin başbakanlığını DOS'un daha reformcu kanadını oluşturan, Demokratik Parti lideri Cinciç yapmıştır. Cinciç, Koştunitsa'ya göre daha ılımlı, daha pragmatik ve daha Avrupa yanlısı olarak

[442] Uzgel, "Finishing..", s. 6-7 : Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s. 167.
[443] ICG. "Serbia's Transition: Reforms Under Siege." **Balkans Report**, No. 117, 21 September 2001, s. 11, http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Serbia%2018.ashx (09.08.2010)

tanınmaktadır. Almanya'da ünlü bilim adamı Jürgen Habermas danışmanlığında siyaset felsefesi doktorası almıştır. Sırbistan'ın modernizasyonu için Batı tipi demokrasiyi en iyi yol olarak görmüş, Avrupa'yı örnek almış fakat Amerikan demokrasisi ve genel olarak ABD hakkında şüpheci olmuştur. Komünizmin ve aşırı milliyetçiliğin yarattığı sorunları ve daha da önemlisi ekonomi ile siyasetteki güvenlik-suç bağlantısını çözebilmek için AB'yi tek çare olarak değerlendirmiştir. [444] "*Avrupa bizim evimiz, bunun için hiç bir bedel yüksek değildir*"[445] ve "*Çözümleri temelde kendimize Avrupa'da yer bularak sağlayabiliriz, tarihi haklarımızı arayarak değil*" [446] deme cesaretini gösterebilmiştir. Cinciç'in, Sırpların ilk devletlerinden beri çok önem verdikleri ve her Sırp lider tarafından manipüle edilebilen "tarihsel haklara" bu şekilde yaklaşabilmesi, Sırp siyaseti için gerçekten radikal bir çıkıştır.

Cinciç'in başbakan olarak görev süresi boyunca karşılaştığı en büyük sorunlar; elindeki kıt kaynaklar ile ülkedeki yüz binlerce Sırp mültecinin durumunu düzeltebilmek, devlet içerisinde kökleri olan yozlaşma ve organize suçlarla mücadele edebilmek, güvenlik sektöründe reform yapmak, Avrupalı eşdeğerlerinin en az 20 yıl gerisinde olan sosyalist dönemden kalma Sırp sanayisini toparlamak ve Avrupa pazarına eklemlenmek olmuştur. [447]

Cinciç, mücadele etmesi gereken bu ağır iç ve dış sorunlara rağmen ekonomiyi düzeltmekte ve özelleştirmede önemli yol kat etmiştir. Parlamentodan, pazar ekonomisi kurabilmek, işsizliği çözebilmek ve hayati gördüğü yabancı yatırımlar için iyi bir atmosfer yaratabilmek adına 50 temel yasa geçirmiştir. Yapılan reformlar ve dış yardımlar sayesinde 2001 ve 2002'de ekonomi büyüme göstermiş ve Yugoslavya EBRD

[444] Sonradan Waşingtonda önemli bir iş adamı olan Milsoeviç karşıtı aktivistlerden Obrad Kesic, "Amerikan desteği almamız uzun zaman aldı. Cinciç'in Amerika ile çalışması, Koştunitsa'dan daha zordu. İlk başlarda Alman desteğinin yeterli olacağını düşünüyordu ancak pragmatist bir kişilik olarak sonradan ABD desteğinin şart olduğunu farketti." Demektedir. Pond, "Demythologizing Serbia and Montenegro", **The End Game in the Balkans: Regime Change, European Style**, Brookings Institution Press, Washington, 2006, s. 215.
[445] Soyaltın, s. 51.
[446] Vejvoda, "Serbia After..", s. 38.
[447] Vejvoda, "Serbia After..", s. 39-40.

tarafından 27 ülke arasında en iyi performans ödülüne layık gösterilmiştir.[448] Ayrıca Cinciç ülkesini, İstikrar Paktı'na ve diğer bölgesel oluşumlara dahil edebilmiş ve "İstikrar ve Ortaklık Süreci" ile AB üyeliği için kapıyı aralayabilmiştir.

Cinciç, ülkedeki hassas dengeler ve devrim sürecindeki anlaşmalar nedeniyle ertelemek zorunda kaldığı organize suçlar ile mücadeleye, 2003'ün başında tüm gücüyle tekrar başlamıştır. Bu çerçevede güvenlik kurumları ile suç örgütleri arasındaki bağlantıyı kırmak için ileriki bölümlerde detaylı olarak anlatılacak cesur adımları atmıştır. Bu konudaki reformların en hayati olanının gerçekleşmesinden, yani Savunma Bakanlığı'nın sivilleşip, Demokratik Parti başkan yardımcılarından Boris Tadiç tarafından üstlenilmesinden bir gün önce, 12 Mart 2003'de, bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Cinciç, zamanında Miloseviç'i devirebilmek için anlaştığı yer altı güçlerin ve onların bağlantılı olduğu güvenlik güçlerinin kurbanı olmuştur. Resmi araştırma sonuçlarında, suikastın sorumlusu olarak Miloseviç'in eski koruması Zvezdan Javonovic ile kırmızı bereliler ve azmettirici olarak da şef Legija Ulemek belirlenmiştir. [449]

ICG'ye göre Sırbistan, Cinciç'in ölümü ile en nitelikli ve gerçekçi politikacısını kaybetmiştir.[450] Ancak Djindnic Sırp siyasi hayatında Batı'nın da desteğiyle ne kadar güçlü konuma gelmiş olursa olsun, Sırbistan gerçeklerinden daha güçlü olamamış ve

[448] "Serbia needs fresh foreign investment, new jobs", **Official Web Site of Serbian Government**, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=68940: Pond, "Demythologizing Serbia..", s. 216. (24.12.2010)

[449] Legija aynı zamanda Ivan Stambolic'e yönelik saldırı ile ilgili de yargılanmıştır. Yine de Sırp milliyetçileri arasındaki popülerliği düşmemiş, Bosna'da Sırpların kurban edilişlerini anlatan "Demir Siper" isimli romanı, rekor satış rakamlarına ulaşmıştır. Nicholas Wood, "Raves for Authors with a Solid Grasp of Serb Atrocities," **The New York Times**, 21January, 2005. Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan rapor da, Cinciç'in, Sırbistan güvenlik güçleri ile organize suçlar arasındaki bağı kırmak isteği için öldürüldüğü yönündedir. European Commission and Council of Europe, "Situation Report on Organised and Economic Crime in South-eastern Europe" **Carpo Regional Project**, August 2005, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/projects/carpo/Pctc_2006_20. pdf (23.10.2010): Cinciç suikastıyla ilgili video için baknız: http://www.youtube.com/watch?v= KXoEBdKvuhk (23.08.2009).

[450] ICG "Serbia after Djindjic", **Balkan Report**, No 141, 18 March 2003, s.i.

hayatını kaybetmiştir.[451] Subotic'in ifadesiyle anlaşılmıştır ki, "*Sırbistan'da milliyetçi olmak halen reformcu olmaktan daha güvenlidir*."[452]

4.1.2. Devlet Başkanı Tadiç ile Başbakan Koştunitsa'nın Ulusal Çıkarlar Üzerinde Anlaşmazlık Yaşadığı İkinci Dönem

Cinciç'in ölümünün ardından başbakanlığa, devlet başkanı Koştunitsa oturmuş ve Cinciç'in partisi de muhalefete geçmiştir. Koştunitsa, başbakanlığa geçtikten sonra da, devlet başkanıyken zorlandığı konularla baş başa kalmıştır ve bunların en başında YUCM ile işbirliği ve Kosova'nın statüsü gelmiştir. Koştunitsa Kosova konusunda net durmaya devam etmiş ve Sırbistan'a bağlı olması dışındaki her hangi bir statüyü kesinlikle reddetmiştir. YUCM konusunda ise göreve başlarken, hükümetinin öncelikleri arasında Mahkeme ile işbirliğinin olmadığını ifade etmiş, sonradan ise bunun bir öncelik olduğunu ancak yapacağının sadece suçlananları YUCM'ye gönüllü olarak gitmeye ikna etmek olduğunu söylemiştir.[453] Fakat 2003-2004 yılları arasında doğaldır ki büyük zanlılar mahkemeye gönüllü olarak gitmemiş ve Sırp güvenlik güçleri de onları tutuklamamıştır. Bu konu ilgili bölümde detaylı olarak anlatılacaktır.

Koştunitsa, Başbakanlık döneminin ilk zamanlarında Cinciç'ten farklı olarak, diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki reform ve modernizasyon hareketlerine ve bunun onlara AB üyeliğini kazandırmış olmasına çok ilgili gözükmemiştir. Bir başka deyişle AB üyeliği Koştunitsa'yı, örneğin bir Hırvatistan Başbakanı Ivo Sanader ya da eski başbakan Cinciç'i ettiği kadar motive etmemiştir. Koştunitsa'nın başbakanlık döneminde AB karşıtı bir politika izlediğini söylemek de mümkün değildir ancak AB'nin Yugoslavya'ya yönelik uyguladığı koşulluluk politikasını, ulusal çıkarlarına aykırı

---

[451] Pond, "Demythologizing Serbia..", s. 220.

[452] Soyaltın, s. 64. Nitekim Cinciç'den bir yıl sonra, Tadiç'e yönelik bir suikast girişimi son anda önlenmiştir ve bugün halen tehditler devam etmektedir. "Sırbistan Devlet Başkanı Tadiç'e suikast girişimi", **Zaman**, 01 Aralık 2004, SAA'nın imzalanmasının ardından Belgrad sokaklarına Tadiç'i devlet düşmanı olarak gösteren posterler asılmış ve hedef gösterilmiştir. "Sırbistan Devlet Başkanı Tadiç'e ölüm tehdidi", Hürriyet, 05 Mayıs 2008.

[453] Pond, "Demythologizing Serbia..", s. 220.

bulduğu an reddetmekte sakınca görmediği açıktır. Bu direncin bedelini ödemeye ise her zaman hazır görünmüştür ve gerektiğinde hükümetten çekilerek bunu göstermiştir.

Koştunitsa, özellikle Kosova konusunda Avrupa'nın baskısı altında olduğu dönemde, Miloseviç'e benzer bir şekilde, Rusya'yla ilişkileri Batıya bir alternatif olarak sunmaya çalışmıştır. Bu dönemde Rusya'yı ekonomik açıdan ödüllendirme yoluna da gitmiş ve Avrupalı diplomatların Avusturya lehine lobi yapmasına rağmen Sırbistan petrol sanayinin, Rus enerji devi GAZPROM[454]'a satılmasını sağlamıştır. Ancak 2004'ün sonlarına doğru liderin YUCM'ye ve AB'ye yönelik tutumunda olumlu değişiklikler gözlenmeye başladığını söylemek gerekir. Koştunitsa'nın bu değişimindeki asıl etken yine ekonomi ile ilgilidir ve AB'nin koşulluluk politikası bu değişimi zorunlu kılmıştır. Ancak kısa bir süre sonra aynı 1998'de Miloseviç'in yaptığı gibi, O da Kosova nedeniyle Avrupa ile ilişkilerini zora sokmuştur. Koştunitsa irrasyonel davranarak bu ulusal meseleyi, AB-ABD yardımları da dahil olmak üzere diğer her şeyin önüne koymuş, ancak Miloseviç'ten farklı olarak güç kullanımı, bir ihtimal olarak bile gündeme getirmemiştir.

Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve ardından gelen tanıma dalgası Koştunitsa'nın başbakanlığı dönemine denk gelmiştir. Bağımsızlık sonrası 21 Şubat 2008'de Koştunitsa duygusal bir konuşma yapmış ve metin hükümetin resmi sitesinde yayınlanmıştır. Miloseviç'in 10 yıl öncesinde yaptığı efsanevi Kosova konuşmasına çok benzer olan ve Kosova'yı diğer tüm fayda/maliyet hesaplarının önüne koyan metnin bir kısmı şöyledir:

[454] Anlaşma, Güney Akım doğal gaz boru hattının Sırbistan'dan geçmesini de öngörmektedir. Ancak bu anlaşmanın hemen arkasından da, Avrupa'nın enerji güvenliği gözetildiğinin açıklandığı gözden kaçırılmamalıdır. "Doğal Gazda Rusya Sırbistan İşbirliği", **AB Haber**, 25/12/2008: Andrew Konitzer, "Serbia Between East and West: Bratstvo, Balancing and Business on Europe's Frontier", **NCEEER Working Paper**, 6 July 2010, s.12 : "Serbia signs Gazprom energy pact", **BBC**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7208962.stm (23.02.2011): "Serbia balances EU membership bid with Russian Gazprom ties", **The Telegraph**, 14 February 2011.

"*Sevgili Sırplar, Sırbistan! Kosova nedir? Kosova nerededir? Kosova kimindir? Aramızda Kosova'nın bize ait olmadığını düşünen var mıdır? Kosova Sırbistan'ın ilk adıdır. Kosova Sırbistan'a aittir. Kosova Sırbistan halkına aittir. Geçmişte de böyleydi, sonsuza kadar da öyle olacak. Kosova'nın Sırbistan olmadığını bir Sırp'a söyletmeye hiç bir tehdit, hiç bir güç ya da ceza yetmez. Kimse İpek Patrikhanesi bize ait değildir, Visoki Decani, Gracanica bizim değildir dedirtemez. Kimse doğduğumuz yer bizim değildir dedirtemez. Eğer kökenimizi, tarihimizi reddedeceksek o zaman biz Sırplar kimiz? O zaman bizim adımız ne? Tarihte, kendisini bir ulus yapan her şeyden vazgeçmesi istenen bir devlet daha var mıdır dünyada? Biz hangi insani ya da Avrupa hukukunu ihlal ettik, hangi anlaşmaya uymadık da başımıza bu geliyor? Büyük devletler diyor ki yaptıklarınız yetmez, ancak Sırplar aşağılanmayı kabul ederse bize yeterli gelir diyor. Sırplara karşı güç kullanmak hiç bir zaman işe yaramadı, biz sadece arkadaşça yaklaşımlara cevap veririz. Bu bize atalarımızdan kalan bir miras. Biz bu güç tehdidini kabul edersek, atalarımızın kazandığı tüm savaşları kaybetmiş sayılırız.*"[455]

Kosova'nın bağımsızlığı ve Batılı ülkelerce tanınmasının ardından Belgrad'daki gösterilerde ABD'ninki de dahil olmak üzere birçok büyükelçilik saldırıya uğramış ve zarar görmüştür. Koştunitsa, Kosova'nın bağımsızlığı aleyhine tüm barışçıl, siyasi ve diplomatik araçları kullanacağını ve Uluslararası Adalet Divanından, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının yasallığı ile ilgili tavsiye kararı talep edeceğini ilan etmiştir. Sırbistan'ın yoğun lobi çalışması sayesinde 9 Ekim 2008'de BM Genel Kurulundan bu karar geçmiş ve 2009 yılında ABD, Sırbistan ve diğer BM üye devletleri, hukuki duruşlarını mahkemede yazılı ve sözlü olarak sunmuşlardır. BM üyesi olmamasına rağmen Kosova'ya da kendi hukuki iddialarını savunma imkanı verilmiştir. Ancak Adalet Divanı 22 Temmuz 2010'da verdiği tavsiye kararında, Kosova'nın bağımsızlık

[455] Sırp Ortodoks Kilisesi resmi sitesi http://www.spc.rs/eng/promise_given_kosovo_serbia_long_we_live (06.02.2011).

ilanının uluslararası hukuk ile uyum içinde olduğunu ve 1244 sayılı kararı ihlal etmediğini beyan etmiştir.

Koştunitsa, Kosova meselesini ve dolayısıyla toprak bütünlüğünü AB ile bütünleşme sürecinin önüne koymuştur. Başbakan, Sırbistan'ın AB üyeliğinin ilk ve en önemli adımlarından birisini oluşturan SAA'nın müzakerelerinde, Kosova'nın bağımsızlığı meselesinin tartışılmaması için azami çaba göstermiştir. Bunun tartışılmasının, Kosova'nın bağımsızlığının dolaylı yoldan tanınması anlamına geleceğini düşünmüştür. 2008'de Koştunitsa, herkesin toprak bütünlüğü gibi bir konuyu, bir örgüte üyelikten önemli göreceğini belirterek "*AB üyeliği gündemimizde değil, zaten 2012-2013 ve hatta kısa bir süre sonrasında da üyelik mümkün değil*" demiştir.[456]

AB'nin genişlemeden sorumlu komiseri Oli Rehn 21 Nisan 2008'de, AB'nin SAA'yı Sırbistan'daki 11 Mayıs seçimlerinden önce imzalamaya eğilimli olduğunu açıklamıştır. Açıklamanın ardından Koştunitsa, SAA'nın imzalanmasının Sırbistan'ın devlet ve ulusal çıkarlarına uygun olmadığını, çünkü Kosova'nın bağımsızlığının onayı olarak algılanacağını düşünmüştür. 27 Nisan 2008'de, SAA'yı imzalayanın Sırbistan'ı parçalamaya hizmet edeceğini söylemiştir. Ona göre SAA'nın gizli gündemi, "*tarihteki ilk NATO devleti olan Kosova"*nın tanınmasıdır. Bu çerçevede Demokratik Parti'den, "*Solana'nın anlaşması*" olarak adlandırdığı SAA'nın imzalanmamasını talep etmiştir. [457] Ancak bu gelişmenin ardından, Belgrad`da çok sayıda gençlik ve öğrenci örgütü tarafından koordine edilen ve yaklaşık 2 bin kişinin katıldığı bir gösteride, Koştunitsa`nın "SAA'nın imzalanmasını engelleme" çabasının protesto edildiğini söylemek gerekir.[458]

Cumhurbaşkanı Boris Tadiç, Koştunitsa'nın tüm engelleme çabalarına rağmen, hükümetin onayı olmadan SAA'yı imzalamıştır. İmzanın ardından genişlemeden

---

456 "Koštunica: EU membership not on agenda", 4/4/2008, "http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy= 2008&mm=04&dd=04&nav_id=49087 (16.08.2009)

457 http://www.mondo.rs/v2/tekst.php?vest=93149 (29.09.2010)

458 "Göstericiler Sırbistan`ın AB üyeliği için yürüdü", **South Europan Times**, http://www.tumgazeteler.com/?a=2553055 (11.02.08)

sorumlu AB Komiseri Oli Rehn, SAA'nın imzalanmasıyla, Sırbistan'ın Kosova ile iyi komşuluk ilişkileri kuracağı yönünde taahhüt vermiş olduğunu söylemiştir. Koştunitsa ise buna cevaben Sırbistan'ın kendi kendisiyle iyi komşuluk ilişkisi kuramayacağını söylemiştir. Sonrasında da, iyi komşuluk ilişkileri kur demenin, onu bir devlet olarak tanı demek anlamına geleceğini belirterek Rehn'in bunun hiç bir zaman olmayacağını anlayamamasından şikayet etmiştir.[459] Koştunitsa, Kosova'nın bağımsızlığının ardından, kabinesini AB ile daha yakın ilişkileri reddetmeye sevk edemeyince, AB yanlısı bakanlarına artık güvenmediğini ve böyle bir hükümetin işlevini yerine getiremeyeceğini[460] söyleyerek 8 Mart 2008'de Demokratik Parti ile koalisyonu bozup yeni seçimler yapılmasını talep etmiştir.[461] Cumhurbaşkanı Tadiç ise geçmişte Avrupa ile bütünleşmek için çalışan siyasilerin, SAA'nın imzalanmasına karşı çıkmasını anlayamadığını dile getirmiştir. Tadiç, Belgrad'ın ancak AB'ye girerse Kosova'daki haklarını savunabileceğini söylemiştir. Ona göre Kosova'yı bağımsızlıktan alıkoyabilecek tek şey Sırbistan'ın AB üyeliğidir. [462] Koştunitsa ise sadece güçlü bir Sırbistan'ın dünya tarafından saygı görebileceğini söyleyip, seçimleri kazanmaları durumunda dünya ile işbirliği yapan ama "her şeyden önce Sırbistan'ı" ve güçlü bir devlet yaratmayı düşünen bir hükümet kuracaklarını açıklamıştır.[463] AB ile ilişkilerin ise ancak Kosova'nın bağımsızlığı reddetmeleri durumunda gelişebileceğini ifade etmiştir.[464] Dolayısıyla Koştunitsa-Cinciç ikileminden sonra bu sefer de Koştunitsa-Tadiç ikilemi ortaya çıkmış; Cumhurbaşkanı Tadiç ile Başbakan Koştunitsa'nın, ülkenin

---

459 "Koštunica on SAA: Who dares to become accomplice"(26/04/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=04&dd=26&nav_id=49765 (16.08.2009).

460 "Koştunitsa istifa etti", **Radikal**, 09/03/2008.

461 Koştunitsa, demokratik yöntemlerle krizin çözülmesini sağlayabilmek için istifa ettiğini söyleyerek yine demokrasi vurgusu yapmıştır. "Sırbistan Başbakanı Koştunitsa istifa etti", **Hürriyet**, 09 Mart 2008 : "Belgrad'da Kosova depremi", 8/3/2008, http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3179655,00.html (18.07.2011)

462 "Sırp hükümeti erken seçim istiyor", **Deutsche Welle**, 10/03/2008, http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3182176,00.html (27.07.2010).

463 http://www.mondo.rs/v2/tekst.php?vest=93149

464 Koştunitsa Der Spiegel'e verdiği mulakatta kendisini DeGaulle'e yakın gördüğünü söylemiştir. "Fairly Close to de Gaulle", 13/11/2000, http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,102448,00.html (10.07.2009): "Serbia ruling coalition collapses", BBC, 8/3/2011, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7285322.stm (19.06.2010).

çıkarlarına yönelik farklı fayda/maliyet analizleri yaptıkları belli olmuştur. Halkın hangi analizi rasyonel bulduğu ise kısa bir süre sonra seçimlerde anlaşılmıştır.

Cumhurbaşkanı Tadiç, 2008 Nisanında Lüksemburg'da, Dışişleri Bakanı Jeremic ile birlikte SAA imza törenine katılmış ve Başbakan Yardımcısı Delic, Sırbistan adına SAA'yı imzalamıştır. Ancak Antlaşmanın uygulanmasına Bakanlar Konseyinin, YUCM ile tam işbirliği yapıldığına kanaat getirmesi durumunda geçilmesine karar verilmiştir. Solana o gün, "*Avrupa Birliği, Balkan ülkelerinin katılımı olmadan tam bir hale gelemeyecektir*" diyerek Sırplara üyelik yönünde umut vermiştir.[465] Sırp Dışişleri Bakanı Jeremic, SAA'nın imzalanmasını zafer olarak görmüş ve Sırbistan'ın Avrupa'ya yönelmesini geri döndürülemez bir süreç olarak tanımlamıştır. Liberal Demokratik Parti Lideri (LDP) Cedomir Jovanovic de SAA'nın imzalanmasını müthiş bir haber olarak yorumlamış ve bunun, Sırbistan'ı normal bir ülke haline getirerek, ülkenin geleceğini geçmişinden daha iyi yapacağını söylemiştir. Ona göre Avrupa'ya yönelik atılmış her adım, binlerce Sırp'ı yok eden problemlerden uzaklaşmak anlamına gelecektir.[466] Koştunitsa ise imzanın hukuki olmadığını savunarak, aleyhteki tavrını devam ettirmiştir.[467]

Sırbistan'ı yol ayrımına getiren bu gelişmelere AB de ilgisiz kalmamış ve Brüksel'de toplanan AB Dış İşleri Bakanları, erken seçim kararı alan Sırplara, "AB yolunu seçmesi" çağrısında bulunmuştur. Dönem Başkanı Dışişleri Bakanı Rupel de, Sırbistan'da AB yanlılarının kazanmasını umut ettiğini beyan etmiştir.[468] Sırbistan dış

---

[465] **"**Serbia, EU sign SAA in Luxembourg", 29/4/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article. php?yyyy=2008&mm=04&dd=29&nav_id=49819 (18.05.2009): Güven Özalp, "Sırbistan'a AB havucu", **Milliyet**, 30/4/2008, http://www.milliyet.com.tr/sirbistan-a-ab--havucu-/dunya/haberdetayarsiv/ 30.04.2008/522400/default.htm (22.07.2011)

[466] "DSS: EU deal signature, seal of Judas", **B92**, 29/4/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article. php?yyyy=2008&mm=04&dd=29&nav_id=49830 (22.07.2010)

[467] "SAA not in Serbia's state interests" **B92**, 21/4/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article. php? yyyy=2008&mm=04&dd=21&nav_id=49620 (13.07.2009): "DSS: EU deal signature, seal of Judas", B92, 29/4/2008

[468] Seçimlerden hemen önce AB, Sırbistan ile SAA'nın imzalanmasına karar verildiğini duyurmuş ve İtalyan otomotiv devi Fiat da, Sırbistan'da bir otomobil fabrikası alıp, yüz milyonlarca Avroluk yatırım sözü vermiştir. "Sırp hükümeti erken seçim istiyor", **Deutsche Welle**, 10/03/2008, http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3182176,00.html : Mirzet Mujezinovic , "Sırbistan'daki Seçimlerden Sonra Olası

işleri bakanı ise bu seçimlerin, halkın SAA ve AB ile ilgili ne yapılmasını istediğini göstereceğini söylemiştir.[469] Gerçekten de seçimler, halkın fayda/maliyet analiz sonuçlarının anlaşılabilmesi açısından iyi bir gösterge olmuş ve Kosova'nın bağımsızlığına rağmen Tadiç'in kazanması, kamuoyundaki değişim arzusunu açıkça gözler önüne sermiştir. Üstelik SAA'nın imzalanmasının ardından yapılan anketler de halkın çoğunluğunun anlaşma ile ilgili olumlu düşündüğünü göstermiştir. (Şekil 18)

Şekil 18: "Sizce, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması Sırbistan vatandaşlarının daha iyi bir yaşam sürmesine katkıda bulunacak mıdır? sorusuna verilen cevaplar.

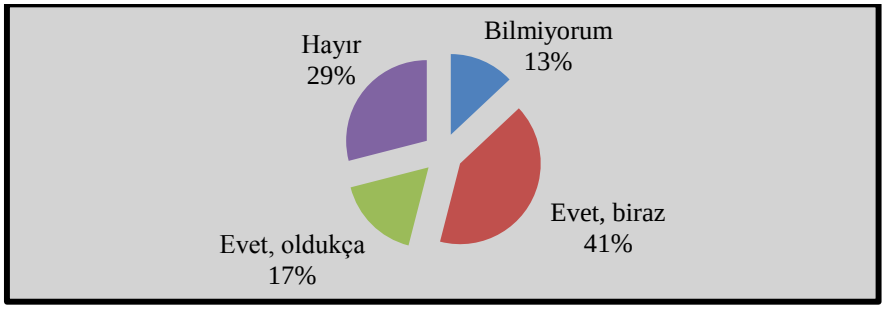

Kaynak: Serbian European Integration Office of the Government, the EU Perspective of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (December 2008)

4.1.3. Cvetkovic'in Başbakanlığı Sonrasında Devlet Yönetiminde Tam Uyumun Sağlandığı Üçüncü Dönem

Koştunitsa döneminde ve sonrasında halen Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Boris Tadiç, Saraybosna doğumludur. Tanınmış bir Sırbistan Bilimler Akademisi (SANU) üyesi felsefecinin oğludur. Dedesi ve 6 yakın akrabası, II. Dünya savaşında Ustaşalar tarafından ünlü Jasenovac kampında öldürülmüştür. Bu alt yapının da etkisiyle Tadiç, Koştunitsa ile karşılaştırıldığında AB üyeliği için çok daha istekli bir lider

---

Gelişmeler", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, 5/12/2008, http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=719 (07.05.2010)

[469] **"**SAA not in Serbia's state interests" **B92**, 21/4/2008

olmakla birlikte Sırbistan'ın egemenliği ve toprak bütünlüğü konusunda kolay taviz veren bir kişilik olmamıştır. AB'nin kendisinin seçilmesine yönelik desteğine rağmen 9 Nisan 2008'de, AB'nin Sırbistan'daki seçimlere karışmaması gerektiğini beyan etmiştir. Ona göre Sırplar kendi hür iradeleriyle Avrupa'ya dönmeye karar vermelidir. Tadiç ayrıca Kosova konusunda da en az Koştunitsa kadar nettir ve hiç bir zaman Kosova'yı AB üyeliği için bir koşul olarak kabul etmeyeceğini açıkça belirtmektedir. Tadiç'in bu tez çalışması çerçevesinde tam metni incelenen 43 resmi konuşmasında, konu ile ilgili olsun ya da olmasın mutlaka Kosova'nın Sırplar için öneminden bahsettiği ve bağımsızlığı kabul etmeyeceğini beyan ettiği görülmüştür. Tadiç, Sırbistan'ın yüzyıllardır Avrupa'nın bir parçası olduğunu ve AB'ye, toprağının bir parçasını bırakarak giremeyeceğini açıkça ilan etmektedir.

Arnavut protestolarına rağmen yaz tatilini Kosova'daki Visoki Decani manastırında geçiren Tadiç'e göre Kosova karşılığında AB teklifi, büyük bir aşağılanmadır ve böyle bir aşağılanmayı da hiç bir Sırp kaldıramaz. Bununla birlikte Tadiç, Avrupa'ya dönüş kararının Sırp halkı için en rasyonel seçim olduğuna da çok net bir şekilde inanmaktadır. Konuşmalarında, Sırbistan'ı Avrupa'dan ayıracak bir kararı vereceklerin, ülkenin hem geleceği hem de ekonomisi ile ilgili büyük bir sorumluluk alacağını söylemiştir.

Tadiç, Sırbistan'ın tüm rasyonel hedeflerine AB üyeliği sayesinde ulaşacağını savunmaktadır. Ona göre AB üyeliği sayesinde Sırbistan'ın dünyadaki inanırlık ve kredibilitesi artacak, ekonomisi güçlenecek ve daha da önemlisi toprak bütünlüğü ve Kosova'nın korunması sağlanacaktır. Tadiç bu yönde Sırp halkını ikna edebilmek için, halkın anlayacağı basitlikte sık sık Avrupa yoluna giren diğer ülkelerden örnekler vermiştir. Konuşmalarında, üyelik sayesinde çok büyük fonlara sahip olunduğunu, Polonya'nın ve Yunanistan'ın o günden beri 100 milyar Euro kullandığını ve Romanya'nın AB fonları sayesinde anayollarını, altyapısını, enerjisini bitirdiğini örnek

göstermiştir. [470] Ona göre her Sırbistan vatandaşı AB sürecinden fayda sağlamaktadır ve bu yüzden de kimse bunun dışında kalmamalıdır.

Tadiç, 20 Ocak 2008'deki Cumhurbaşkanlığı seçimi kampanyasının, Radikal parti adayının gerisinde kaldığı ilk turunda, "*Güçlü ve İstikrarlı Sırbistan İçin*", kazandığı ikinci turda ise "*Avrupa'yı Birlikte Kazanalım*" sloganını kullanmıştır.[471] Cumhurbaşkanı, ülkesini Avrupa yoluna sıkı sıkıya bağlayabilmek ve kötü imajından kurtarabilmek için, bir kaç yıl öncesine kadar hayal bile edilemeyecek cesarette adımlar atmıştır. Bu çerçevede 6 Aralık 2004'te Bosna Hersek'i ziyaret etmiş ve Sırp halkı adına yapılan suçların sonucunda acı çeken herkesten özür dilemiştir. Konuşmasında, birbirlerinden özür dilemeleri gerektiğini ve ilk olanın illa ki kendisi olması gerekiyorsa bunu yapmaya hazır olduğunu söyleyerek bir yandan da Sırpların tek başlarına suçlu olmadıkları ve onların da mağdur oldukları görüşünü yansıtmaya devam etmiştir. Ancak yine de ilk adımı atmış olmak büyük bir cesarettir ve ona göre artık sıra diğerlerindedir. Bu açıdan da Tadiç ve Koştunitsa'nın uyuşmadığı açıktır çünkü Koştunitsa O'ndan 3 yıl önce Saraybosna'yı ziyaret etmiş ancak özür dilemeyi reddetmiştir.[472] Tadiç Bosna'da dilediği özürden 3 yıl sonra, Hırvatistan'daki savaş esnasında Sırbistan adına işlenen tüm suçlar dolayısıyla Hırvatistan'dan da özür dilemiş ve sorumluluğu üstlendiğini söyleyerek bir adım daha atmıştır. Bu özür de Avrupa tarafından olumlu karşılanmış olsa da Sırp milliyetçilerinden ağır eleştiri almıştır. Örneğin Radikal Parti Genel Sekreteri Vucic, açıklamanın Sırplar için utanç verici olduğunu söylemiştir.[473] Son olarak 2010 Martında Sırp Parlamentosu Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünü teyit etmiş ve

---

[470] http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=04&dd=09&nav_category=11&nav_id=293230 (27.03.2010)

[471] İlk turda, Radikal Parti adayı Tomislav Nikoliç oyların %40'ını, Tadiç ise %35,4'ünü almıştır. %50 barajı aşılamadığından, seçim 3 Şubattaki ikinci tura kalmıştır. İkinci turda Tadiç %50.31 ile seçimleri kazanırken, Nikoliç %47.97 ile çok yakın bir oy oranına erişmiştir. Tadiç 2004'teki devlet başkanlığı seçimini ise %53,2 ile kazanmıştır.

[472] "Serb leader apologises in Bosnia", **BBC**, 6/12/2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4072949.stm (27.12.2009).

[473] "Tadic Appologized the citizens of Serbia", **B92**, 24/6/2007, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=06&dd=24&nav_category=11&nav_id=252551 (12.08.2010).

Tadiç'in de desteğiyle Srebrenitsa'daki suçları kınayan bir karar çıkartmıştır.[474] Temmuz 2010'da Tadiç'in, Srebrenitsa'nın anma törenine bizzat katılması da uluslararası toplum tarafından sempati ile karşılanmış ancak Sırbistan'da büyük tartışmalara yol açmıştır.[475]

Sırbistan için AB ile yakın kurumsal ilişkilerin şartlarından iki tanesi, bölgesel işbirliği yapmak ve tarihsel sorunları bulunduğu komşularıyla iyi komşuluk ilişkileri kurmaktır. Tarih boyunca savaşmış ve birbirinden nefret etmiş olan Almanya ve Fransa'nın bölgesel işbirliği yaptıktan sonra kamuoylarının değişmiş olması bu şartın önemini göstermektedir.[476] Bu ayrıca Sırpların saldırgan ve irredentist imajından kurtulabilmesi açısından da önemlidir. Bu çerçevede Tadiç, Bosna ve Hırvatistan'ın yanında Karadağ ile de iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır.

Karadağ, Miloseviç döneminde bozulan ilişkilerin ardından bağımsızlık yoluna girmiş ve bu da Sırbistan ile ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Koştunitsa Karadağ'ın bağımsızlığına çok soğuk yaklaşmış ancak Tadiç, Karadağ'ın 2006'daki bağımsızlığının ardından onu ilk ziyaret eden devlet başkanı olmuş ve yakın ilişkiler tesis etmiştir. Bunların üzerine AB'nin Genişleme Stratejisi Belgesinde, bugün için artık Sırbistan'ın iyi komşuluk ilişkileri geliştirme şartını büyük oranda gerçekleştirdiği kabul edilmiş

---

[474] "Sırbistan Srebrenitsa için özür diledi", euractiv.com, 01.04.2010, http://www.euractiv.com.tr/8/article/srbistan-srebrenitsa-icin-ozur-diledi-009575 (12.08.2010).

[475] Masum kurbanların önünde saygıyla eğileceğini açıklayan Sırp lider Tadiç`in ziyareti, aşırı milliyetçi çevrelerce eleştirilmiştir. Anma törenleri ve Tadiç`in ziyareti, Sırp medyasında ise farklı yansımalara yol açmıştır. Ülkenin resmi televizyon kanalı (PTC, törenleri kısa haber şeklinde geçerken, Bosna Savaşı sırasında ölen Sırplarla ilgili hazırlanmış dosyaları ilk haber olarak vermiştir. Törenleri, özel televizyonlardan B92, Politika ve Studio B canlı yayınlarken gazeteler arasındaki görüş ayrılıkları da gün yüzüne çıkmıştır. Ülkenin popüler gazetelerinden Danas, Bliç ve Novosti, Tadiç`in tabutlar önündeki saygı duruşunu gösteren fotoğrafları manşetten kullanırken, törenlere geniş yer vermiştir. Etkili gazetelerden Politika `gelecek için ders çıkarılmalı` manşetiyle yıldönümünü haberleştirmiştir. Ülkenin muhafazakâr gazeteleri ise anma törenlerini görmezlikten gelmiştir. Örneğin yüksek trajlı gazetelerden Barba, bu konuda haber yapmamıştır. Bazı gazeteler ise öldürülen Sırplarla ilgili haberleri ön plana çıkarmıştır. "Srebrenitsa, Sırpları ikiye böldü", Tümgazeteler.

[476] Almanya hakkında iyi duygular besleyen Fransızların oranı 1954'te sadece %9'ken, 1964'te %53'e yükselmiştir. Fransa hakkında iyi düşünen Almanların oranı da %12'den %46'ya yükselmiştir. Yine 1964'te Fransızların %41'i, daha yeni savaştıkları Almanlar'ı en temel müttefik olarak gördüklerini söylemişlerdir. Emilian R. Kavalski, "Consensual Hegemony and the West European Promotion of Order in the Balkans", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Güz/2004, s. 88

durumdadır. [477] Hükümetin bu yöndeki politikası, Sırp halkının görüşleri ile de uyumludur. Gallup'un anketinde Sırpların %76,9'u, AB'ye üyelik için komşularla sorunların çözülmesi gerektiğini söylemektedir.[478]

Sırbistan AB'nin şartları çerçevesinde bölgesel girişimlere de aktif olarak katılmaktadır. Bunlara örnek olarak Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci (SEECP), Bölgesel İşbirliği Konseyi (RCC), Merkezi Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (CEFTA), Enerji Topluluğu Anlaşması ve Avrupa Ortak Hava Alanı Anlaşması (ECAAA) gösterilebilir. Ancak Kosova'nın da katıldığı bölgesel organizasyonlar Sırbistan açısından sorun olmaya devam etmektedir.

Tadiç, iyi ilişkiler geliştirebilmek ve imaj tazelemek adına, yüzyıllardır diğer Güney Slavları ile ilişkilerinde gerginlik konusu olabilen din ve mezhep konularına da eğilmiştir. Bu çerçevede 28 Eylül 2005'te Papa 16. Benedict ile Vatikan'da buluşmuş ve böylece Papa ile görüşebilen ilk Sırp devlet başkanı olmuştur. Ziyaret boyunca verilen olumlu mesajlar ve Papa'nın Sırbistan'a davet edilmesi, geleneksel olarak sorunlu olan Katolik-Ortodoks ilişkilerinin yumuşamasına katkı sağlamıştır.

Tadiç'in uluslararası imaj çalışmaları büyük oranda başarılı olmuştur. Kendisi 2008'de *Telewizja Polska* tarafından düzenlenen ankette Avrupa'nın 10. en etkili siyasetçisi seçilerek Medvedev'in de önüne geçmiştir. Ayrıca *Avrupa'nın Sesi* tarafından, ülkesini AB üyeliğine daha yakın hale getirmesi ve Karaciç'i teslim etmesi nedeniyle yılın siyasetçisi seçilmiştir.[479] Madrid Belediye başkanı Gallardon da Mart 2009'da Tadiç'e şehrin altın anahtarını verirken gerekçe olarak, Sırbistan'ı Avrupa yoluna sokmasının yanında Avrupa'ya ve değerlerine katkı sağlamasını göstermiştir.[480]

---

[477] European Commission, **Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011**, Brussels, 9/11/2010, s.50

[478] "Settling disputes with neighboring countries", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (10.04.2010).

[479] http://www.europeanvoice.com/CWS/GED/pop_View.aspx?LG=1&ID=3988 (27.03.2011)

[480] http://www.madrid.es/portal/site/munimadrid/menuitem.650ba10afbb0b0aa7d245f019fc08a0c/?vgnextoid

Daha önce değinildiği üzere 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve bunun birçok Avrupalı ülke tarafından kabul edilmesi, ayrıca SAA'nın müzakere ve imzalanma süreci ülkeyi ciddi bir krizin içerisine sokmuştur. Koştunitsa koalisyonu bozup seçim talep edince, Kosova'daki gelişmenin etkisiyle milliyetçi oyların aşırı derecede artacağından ve Avrupa yolundan sapılacağından endişe edilmiştir. Zaten 21 Ocak 2007'deki Parlamento seçimlerinde Radikal partinin %28.59 ile en çok oya ulaşması ve Tadiç'in Demokratik Partisi'nin oyların ancak %22.71'sini alabilmiş olması, endişelenmenin yersiz olmadığını göstermiştir. Bu endişenin de katkısıyla 2008 Parlamento seçimlerinde Tadiç'in Demokratik Partisi ve G17+ ittifak yapmıştır. İttifaka, Sırbistan'ın Avrupa yanlısı birçok kesimi; Sancak Demokratik Partisi, Sırp Yenilenme Hareketi ve Voyvodina Sosyal Demokratlar Birliği de dahil olmuştur. "Avrupalı bir Sırbistan İçin" adı verilen ittifak, seçimlerde %38 ile en çok oyu almıştır. Bu zafer Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığına rağmen Avrupa yolundan ayrılmak istemediğini göstermiştir ve aslında o dönem için oldukça şaşırtıcı bir sonuçtur. Yılların kriz ve belirsizlik yorgunu olan Sırp halkı, AB üyeliği sayesinde istikrara kavuşmayı; Kosova gibi tarihsel, kutsal ve hatta hayati görülen bir konunun bile önüne koyabilmiştir. Zaten zamanında Miloseviç'in bile belirsizliklerden kurtulma vaadiyle seçimleri kazandığını hatırlamak gerekir. Ancak yine de bu seçimlerde Radikal Partinin tek başına %29.46 ile oldukça yüksek bir oy oranına ulaştığı ve Kosova konusunu Avrupa Birliği'nden daha önemli bulan Koştunitsa'nın da tek başına %11.62 oy alabildiği gözden kaçırılmamalıdır.

Parlamento seçimlerini Tadiç'in parti koalisyonun kazanmasının ardından, 27 Haziran 2008'de Mirko Cvetkovic'in yeni başbakan olarak atanmasıyla Koştunitsa dönemi sona ermiştir. Bu çalışmaya göre, eleştirilebilecek yanları olsa da Koştunitsa'nın hem demokratik ve liberal hem de ulusal sorunlara hassas, ancak radikalliğe kaçmayan ılımlı milliyetçi yapısı; Sırbistan'ın geçiş döneminin ilk evresini çatışmasız bir şekilde atlatmasına büyük katkı sağlamıştır. O dönemde AB yolunda gereğinden hızlı adımlar

---

=99
a101ac35bef110VgnVCM1000000b205a0aRCRD&vgnextchannel=6091317d3d2a7010VgnVCM100000dc0ca8c0RCRD (27.03.2011)

atabilecek, fazla liberal bir liderin, halkın karşıt tepkisi ile karşılaşıp, tüm kazanımların kaybına yol açabileceği açıktır.

Yeni başbakan Cvetkovic, 7 Temmuz 2008'de yemin ederek görevine başlamıştır.[481] Yeni hükümetin en ilginç yönü, Avrupa'yla barışmaya çalışan ittifak ile zamanında Avrupa'ya karşı savaşan Miloseviç'in Sosyalist Partisi'ni aynı koalisyonda bir araya getirmesidir. Hatta seçimlerdeki kilit[482] durumu nedeniyle, hükümet Sosyalist Parti'nin desteği sayesinde kurulabilmiştir. Çünkü Sosyalist Parti, desteklediği takdirde milliyetçileri iktidara getirebilecekken, Avrupa yanlılarının yanında yer almayı seçmiştir. Böylece, ironik şekilde bir zamanlar Sırbistan'ı Avrupa'dan uzaklaştıran parti şimdi tekrar onu Avrupa'ya döndürme görevine ortak olmuştur. Sosyalist Parti lideri Ivica Dacic de, yeni hükümetin istikrarlı olmasını ve ulusal çıkarlar ile aynı anda "Avrupa'yla bütünleşmek" için çalışmasını beklediğini söylemiştir.[483] "Demokrat Parti`den Mikro Civetkoviç`in başbakanlığı, Sosyalist Parti lideri Dacic`in ise başbakan yardımcılığı ile içişleri bakanlığını üstlendiği yeni hükümetin ilk önemli icraatı, 1995`ten beri aranan ve on binlerce Müslüman'ın katlinden sorumlu olan Bosnalı Sırp lider Radovan Karadziç`i 21 Temmuz 2008'de yakalatıp Lahey`e gönderilmek üzere

[481] Yeni başbakan Cvetkovic, 2007-2008 yılları arasında Koştunitsa'nın başbakanlığı döneminde Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır. Ondan önce de 2003-2004 yıllar arasında Özelleştirme Ajansı'nın başkanlığını yapmıştır. İyi bir ekonomi doktoru olarak tanınır ve 1980'de Dünya Bankasına özellikle Pakistan, Hindistan ve Türkiye ile ilgili projelerde dışarıdan danışmanlık yapmıştır. Batılı haber ajansları ondan Avrupalı demokrat olarak bahsetmektedir. Bununla birlikte, Tadiç ve diğer birçok Sırp lider gibi, onun da Avrupa ile ilgili kötü anıları vardır. Dedesi, Kragujevac katliamı sırasında 1941'de bir Alman askeri tarafından vurularak öldürülmüştür.

[482] Hükümet için gereken en az 126 vekili Demokratik Parti, Liberal Demokratik parti +Sosyalistler; ya da Radikal Parti, Koştunitsa bloğu + Sosyalistler tutturabilecek durumda olduğundan, her iki durumda da kilit parti SSP olmuştur. Bu süreçte Belgrad`dan gelen talep üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Babacan da devreye girmiştir. Basına göre, Cumhurbaşkanı Tadiç`in hükümet kurabilmek için 5 oya ihtiyacı kaldığından ve Meclise giren iki Boşnak partinin de toplam oyu 6'yı bulduğundan, Türkiye'nin devreye girmesiyle Boşnak liderler Rasim Layiç ve Süleyman Uglanin koalisyon hükümetine destek vermiştir. Servet Yanatma , "Belgrad'la ilişkiler normalleşiyor; Sırp bakan Ankara'yı ziyaret edecek", **Zaman,** 16 Aralık 2008.

[483] Bununla birlikte SPS, Miloşeviç dönemine ait politikalardan vazgeçtiğini hiçbir zaman açıklamamıştır. Dan Bliefsky, "Serbs Choose New Premier for Coalition" **The New York Times**, 28 June 2008, http://www.nytimes. com/ 2008/06/28/world/europe/28serbia.html?_r=1&ref=world (17.09.2009): "Karadziç`i, Miloşeviç`in adamları yakalattı", Zaman, 24/7/2008, www.tumgazeteler.com/?a=3932495 (16.08.2009)

tutuklatması olmuştur. [484] Hükümet bu icraatıyla, Avrupa'nın gözünde büyük bir güven ve inandırıcılık kazanmıştır.

Yeni başbakan 7 Temmuz 2008'deki yemin töreninde, hükümetlerinin Avrupa'da bir gelecek için çalışacağını ve ilk işlerinden birinin SAA'yı onay için parlamentoya getirmek olduğunu söylemiştir. Törendeki ilk konuşmasında Avrupa Birliği'ne bakışını şu şekilde göstermiştir: "*AB üyeliği Sırbistan'ın hayati çıkarıdır. AB'ye katılmak, Sırbistan'ın, şanssız tarihi olaylar nedeniyle uzun süredir dışlandığı Avrupa uluslar ailesinin tekrar tam üyesi haline gelmesini sağlayacaktır.*" [485] Cvetkovic hemen arkasından, AB üyeliğinin Sırbistan'a ve Sırp halkına ne kadar büyük ekonomik faydalar sağlayacağına detaylı bir şekilde değinmiştir. Ancak AB ile ilgili tüm bu kararlı yaklaşımının yanında O da, Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmeyeceğini açıkça ilan etmiştir. [486]

İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, Sırbistan parlamentosunda 9 Eylül 2008'de onaylanmıştır. Oylamada, 250 milletvekilinden 140ı lehte, 26sı ise aleyhte oy kullanmıştır. Bu ise muhalefetten en az 13 lehte oy geldiğini göstermektedir. En büyük muhalif grup olan Radikal Parti lideri Tomislav Nikolic, Anlaşmaya onay verdiği için, parti içi baskı sonucu 5 Eylül 2008'de istifa etmek zorunda kalmıştır ve Radikal Parti toplu halde oylamaya katılmamıştır.[487] Yeni lider Dragan Todorovic ise, SAA'nın imzalanmasını, mihver güçleri ile ikinci dünya savaşında imzalanan pakta benzetmiştir.[488] Ancak Nikolic şaşırtıcı şekilde, istifa ettikten sonra Sırp İlerici Partisi'nin başkanı olarak 2009'da Brüksel'i ziyaret edip takip ettikleri çizginin değişeceğini ve AB'ye katılımın kendileri için ulusal bir hedef hâline geldiğini

[484] "Karadziç`i, Miloşeviç`in adamları yakalattı", **Zaman**, 24/7/2008.
[485] "Keynote address of Prime Minister Nominee Mirko Cvetkovic", 7 July 2008, http://www.srbija.gov.rs/ pages/article.php?id=46940 (23.12.2010)
[486] Keynote address of Prime Minister Nominee Mirko Cvetkovic", 7 July 2008.
[487] "Serbia ratifies key EU pre-membership accord", euroactiv.com, 9/9/2008, http://www.euractiv.com/en/ enlargement/serbia-ratifies-key-eu-pre-membership-accord/article-175208 (28.06.2009).
[488] "EU and Serbia ink key pact ahead of vote", 30 April 2008, http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-serbia-ink-key-pact-ahead-vote/article-172053 (22.07.2010)

söylemiştir. Radikal Partinin eski lideri Şeşel ise bu hareketi nedeniyle Nikolić'i vatan haini olmakla suçlamıştır.[489]

2011 itibariyle Cvetkovic hükümeti toplam 11 partiyi içeren 3 koalisyondan oluşmaktadır. Bunlar "Avrupalı bir Sırbistan İçin" Koalisyonu, SPS-PUPS-JS koalisyonu ve ulusal azınlıkların partilerinin koalisyonudur. Kabine, Miloseviç'in devrilmesinden beri en uzun süren kabine olmakla birlikte, azınlıkların partilerini de kapsadığından, daha fazla demokrasi ve insan hakları için umut vaat etmektedir.

4.1.4. Sırbistan ve Karadağ'ın Avrupa Birliği Etkisi ve Arabuluculuğunda Devlet Birliğini Sona Erdirdikleri Dönem

Yugoslavya'nın dağılması sonrasında Sırbistan ve Karadağ'dan ibaret kalan Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nde hakim konumda olan Sırbistan olmuştur ve başlangıçta ciddi bir ayrılıkçı eğilim görülmemiştir. Ancak 1997'de Karadağ'da *Milo Djukanovic*'in yönetime gelmesi ile Sırbistan'ın bu hakim konumuna itirazlar güçlü bir şekilde dile getirilmeye başlamıştır.

Karadağ tarihinde Sırbistan ile çatışma hiç bir zaman yaşanmamıştır. Aksine tarihi bir müttefik olarak Sırbistan ile hep iç içe olunmuştur. İki halk, en büyük ortak düşmanları olarak gördükleri Osmanlılara karşı da beraber savaşmışlardır. Yine tarihsel olarak Karadağlılar, ulusal kimliklerini Sırbistan'ınkinden ayrı görmemiş ve hatta kendilerini Sırplığın en temel çekirdeği olarak kabul etmişlerdir. Üstelik Sırbistan'ın en büyük hanedanları ve bağımsızlık savaşı liderleri Karayorgi ve Obrenoviçler de Karadağ kökenlidir. Vuk Karaciç, Petar II Petrovic Njegos[490] ve Slobodan Miloseviç gibi Sırp tarihinin birçok önemli isminin de Karadağlı olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla

[489] "Genişleme: AB-Sırbistan İlişkileri", http://www.euractiv.com.tr/8/link-dossier/genisleme-ab-sirbistan-iliskileri-000106 (12.06.2010)

[490] Batt, s. 22 : Langer, s. 714 : Stavrianos, s. 63 : Andonyan, ss. 61-62: Gergana Noutcheva ve Michel Huysseune, "Serbia and Montenegro", **Europeanization and Conflict Resolutions: Case Studies from the European Periphery**, der. Bruno Coppieters ve Michael Emerson, Academia Press, Gent, 2004, s.109.

Sırp tarihini Karadağ tarihinden, Sırpları da Karadağlılardan ayırmak pek mümkün gözükmemektedir.

Karadağ ve Sırbistan'ı yüz yıllar sonra yollarını ayırmaya götüren süreç, esasen Miloseviç döneminde filizlenmeye başlamıştır. Miloseviç, Karadağ'ı tartışmasız şekilde Sırbistan'ın bir parçası olarak görmüştür ve Karadağ da 1997'ye kadar, Sosyalistlerin Demokratik Partisi yönetiminde Sırbistan'a sadık kalmıştır. Karadağ, diğer cumhuriyetlerin bağımsızlığından sonra da Sırbistan ile birlikte kalmaya devam etmiş ancak bunun bedelini savaşlardaki küçük rolüne rağmen Sırbistan ile aynı yaptırımlara uğrayarak ödemiştir. Yaptırımların yıkıcılığı ve Batının baskısı, Karadağ'da Miloseviç karşıtı muhalefetin ve bağımsızlık düşüncesinin güçlenmesine yol açmıştır.

Milo Djukanovic, 1997'de Miloseviç ile yollarını ayırmış ve kendi Sosyal Demokratik Parti'sini kurmuştur. Bu parti 1997'deki seçimlerden sonra çoğu bağımsızlık yanlısı olan Miloseviç karşıtı partilerle koalisyon kurmuştur. Koalisyon hükümetinin Miloseviç karşıtı yapısı, Karadağ'a hem siyasi hem de ekonomik faydalar getirmiştir. İlk aşamada ABD ve AB'nin yaptırımları hafifletilmiş, ardından da cömert mali yardımlar sağlanmıştır. Öyle ki İsrail'den sonra ABD'den kişi başına en çok yardım alan ülke Karadağ olmuştur.[491] Bu dönemde Djukanovic, ülkesini Batılılaştıran bir reformcu olduğu yönünde bir imaj yaratmış ve Batı da esasen Miloseviç'i devirmeye odaklandığından, bu imajın gerçek olup olmadığıyla fazla ilgilenmemiştir.[492]

Avrupa Birliği, Sırbistan ile Karadağ'ın ayrılık sürecine doğrudan müdahil olmuştur. Karadağ'daki bağımsızlık hareketi Kosova'daki gibi sert milliyetçi bir şekil almadığından, dinsel bir ayrışma olmadığından ya da önemli oranda etnik karakter taşımadığından, AB için çok büyük bir tehdit olarak görülmemiştir. Meseleye daha çok,

[491] Predrag Simic, "Yugoslavia at the Crossroads: Reforms or Disintegration?", **Is the South Eastern Europe Doomed to Instability**, der. Dimitri A. Sotiropoulos ve Thanos Veremis, Frank Cass, London, 2002, s. 202.
[492] Batt, s. 22-23.

Karadağlıların artık içerde ve dışarıda kendi kaderlerini belirleyebilme isteğinin yansıması olarak bakılmıştır.

Karadağ 2001'de ayrılık konusunda referanduma gitmeye karar verdiğinde, kamuoyu yoklamaları halkın bu konuda yarı yarıya bölündüğünü göstermiştir. Bu bölünmenin, ülke içerisinde bir istikrarsızlık ya da çatışma yaratabileceğinden endişe eden AB'nin ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana, duruma müdahil olmuş ve birlikteliklerini üç sene daha uzatmaları için tarafları zorlamıştır. Aslında Karadağ'daki referandumun kanlı sonuçlara yol açma ihtimali çok düşük olsa da, bölge daha henüz istikrara kavuşmuş olduğundan, AB en ufak bir riski bile göze almak istememiştir.[493]

Solana; taraflara birlikte kalmaları durumunda AB üyeliğinin hem daha hızlı hem de daha başarılı olacağını söylemiştir. Sırp ve Karadağlılara, bir anlamda daha önce Çek ve Slovaklara yapıldığı gibi, "*eğer en yakın dostunuzla bile bir devlet birliği içerisinde yaşayamayacaksanız, sınırların olmadığı bir Avrupa'da yaşayabileceğinize bizi nasıl inandırabilirsiniz?*" denmiştir. Dolayısıyla Solana, müzakerelerde taraflara havuç olarak AB üyeliğini sunmuştur. Komisyon da, İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne (SAP) yönelik fizibilite çalışmasını Solana Anlaşması'nın uygulanmasına bağlamıştır.[494] Bu gelişmeler sonucunda Sırbistan ve Karadağ, İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin, ancak birlikteliklerini sürdürecek bir anlaşmanın imzalanması durumunda başlayabileceğini anlamışlardır. Taraflar, aksi davranışın maliyetinin büyük olacağını değerlendirince, 14 Mart 2002'de

[493] ABD'nin başlangıçta bu iki devleti bir arada tutmak yönünde bir politikası olmamıştır. Aksine ABD, bunun için harcanacak paranın organize suçlarla mücadeleye harcanmasının daha faydalı olacağını değerlendirmiştir ancak yine de AB'nin politikasına uyum sağlamayı seçmiştir. NATO müttefik Avrupa Kuvvetleri Komutanı General Clark, bir derginin Miloseviç'in Karadağ'daki sürece karışmaya devam ettiği takdirde NATO'nun nasıl tedbir alacağına dair sorusuna, "*zannederim sayın miloseviç NATO'nun bölgede nasıl bir kuvvetle bulunduğunu çok iyi biliyor*" diyerek tehdit içerikli bir cevap vermiştir. Karatay, s. 135: Rory Keane, "The Solana Process in Serbia and Montenegro: Coherence in EU Foreign Policy", **International Peace Keeping**, 11:3, 2004, ss. 495-500: ICG, "Montenegro: Settling for Independence?", **Balkans Report**, 107, 28 March 2001: ICG, "Montenegro: Resolving the Independence Deadlock," **Balkans Report**, 114, 1 August 2001.

[494] Keane, s.s. 500 : Julie Kim, "Serbia and Montenegro Union : Prospects and Policy Implications", **CRS Report for Congress**, 2 February 2005, http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21568.pdf (13.11.2010)

iki ülkeyi birlikte tutacak olan Belgrad Anlaşması'nı[495] imzalamışlardır. Ancak Antlaşma, Karadağ'ı tatmin edebilmek adına, 3 yıl sonra içeriğinin yeniden değerlendirileceğini ve iki tarafın da bağımsızlık için referanduma gidebileceğini belirten bir hüküm de içermiştir.

Belgrad Antlaşması çerçevesinde geliştirilen Anayasal Şart 6 Aralık 2002'de kabul edilmiştir. Ardından Solana öncülüğünde müzakereler yapılmış ve 4 Şubat 2003'te ilgili parlamentoların onayı ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti gevşek yapılı bir "Sırbistan-Karadağ Devlet Birliği"ne dönüşmüştür. 7 Mart 2003'te Sırbistan-Karadağ yeni bir Devlet Başkanı seçmiş ve bu sefer Sırp kökenli Koştunitsa'nın yerini, Karadağ kökenli Svetozar Marovic almıştır. Başkanın küçük ortaktan seçilmesi, Karadağ'daki bağımsızlık yanlılarına bir jest olarak düşünülmüştür. Yine aynı tarihte; üç bakanlık Sırbistan'dan diğer ikisi de Karadağ'dan seçilmek üzere Bakanlar Konseyi kurulmuştur. Sırbistan nüfusunun, Karadağ'a oranla 12 kat fazla olmasına rağmen diğer karar verme mekanizmaları ve yüksek makamların paylaşımında da neredeyse eşitlik sağlamıştır.

Avrupa Birliği, havuç ve sopa mekanizmalarını kullanarak Sırbistan-Karadağ Devlet Birliği'nin, yani bilinen en son konfederasyonun kurulmasını sağlayabilmiştir. Ancak Yugoslavya'nın yerine, uluslararası anlaşmaları iki tarafın birden imzalamasını gerektiren Sırbistan-Karadağ Devlet Birliğinin kurulması, tek bir muhatap gerektiren SAP müzakerelerini zora sokmuştur. Ülkenin SAA'ya hazır olup olmadığını belirleyecek olan Fizibilite Çalışmasının olumlu sonuçlanması için AB, iki cumhuriyetin tek bir pazara ve tek bir gümrük rejimine sahip olmasını zorunlu kılmıştır.[496] Çünkü gevşek bir birlik de olsa Sırbistan-Karadağ'ın tek bir devlet olması, müzakerelerde gümrüklerin de tek bir oranda belirlenmiş olmasını gerektirmiştir. Ancak hem Sırbistan hem de Karadağ, farklı düzeylerdeki gümrük oranlarını korumak istemişlerdir. Sırbistan'ın ekonomisi, komünist dönemden kalma eskimiş ve büyük sayılabilecek bir endüstriye ve etkin

[495] Anlaşmanın orjinal adı: "Agreement on Principles of Relations between Serbia and Montenegro within the State Union"dır.
[496] Karadağ 2002'de Euro'ya geçmiştir. Batt, s. 27 : ICG, "Thessaloniki and After III: The EU and Serbia, Montenegro and Kosovo", **Balkans Briefing**, Sarajevo/Brussels, 20 June 2003, s. 5 : Noutcheva ve Huysseune, s.124.

olmasa da tarıma dayalıdır. Dolayısıyla Sırp hükümeti, gümrük tariflerinin kaldırılması ya da indirilmesinin ekonomisine zarar vereceğini hesaplamıştır. Karadağ ise küçük, ticarete ve turizm gibi servislere dayalı ekonomisi ile mümkün olan en fazla açıklığı savunmuş; gümrüklerini Sırbistan düzeyine çıkarmanın, kendisine büyük zarar vereceğini değerlendirmiştir.[497] Sonuçta Karadağ hükümeti, gümrüklerini Sırbistan'ınkine değil ama AB düzeyine yükseltmeyi kabul etmiştir. Ancak bunun için Sırbistan'ın da gümrüklerini AB düzeyine indirmesini şart koşmuştur. [498]

11 Mayıs 2003'deki Karadağ başkanlık seçiminin galibi Filip Vujanovic ve Başbakan Djukanovic'in parti yöneticileri, tarihi geldiğinde bağımsızlık için referandum yapacaklarını beyan etmişlerdir. Dolayısıyla taraflar için 3 yıl sonra tamamen ortadan kalkması kuvvetle muhtemel olan bir oluşum için, güç harcamak anlamsız bulunmaya başlamıştır. Bu çerçevede Sırp Milli Bankasının yöneticisi ve G17 Artı parti üyesi Mladjan Dinkic de, ekonomileri uyumlu hale getirmeye çalışmanın zaman kaybından başka bir şey olmadığını deklere etmiş ve devlet benzeri bir şeye sahip olmak için ekonomilerinin yarısını yok edemeyeceklerini söylemiştir.[499]

SAA müzakerelerinde ve AB ile ilişkilerde Devlet Birliğinden kaynaklanan sorunlar çözülemeyince, muhalefetteki G-17 Artı Partisi, Mayıs 2003'te Sırbistan'ın bağımsızlığı için bir kampanya başlatmıştır. Kampanyanın argümanı, Sırbistan'ın AB ile bütünleşme sürecinin, "Karadağ ile işlevsiz bir birlik ve Kosova'nın statüsü yüzünden rehin olduğu"dur.[500] Ayrıca, ekonomik güç oranı 95-5 Sırbistan lehineyken, siyasi güç

[497] Bu görüş diğer bir çok ekonomist ya da grubun yanında the Centre for European Policy Studies (CEPS) tarafından da onaylanmıştır. Bknz: Daniel Gross, "Establishing the Common Market between Montenegro and Serbia", **CEPS Europa South-East Monitor**, Issue 41, December 2002: Gergana Noutcheva, "Fake, Partial and Imposed Compliance: The Limits of the EU's Normative Power in the Western Balkans", **CEPS Working Document**, No. 274/July 2007, s. 14: Noutcheva ve Huysseune, s.119-125, 136.

[498] Bunun için de 2002 Belgrad Anlaşması'nda geçen, "iki oluşturucu devletin ekonomik sistemini AB ile uyumlu hale getirmesiyle, taraflar aralarındaki gümrük ve ticaret politikalarındaki farklılıkların üstesinden gelinmelidir" maddesini gerekçe göstermiştir. Anlaşmanın ana maddeleri için bknz: ICG, "Still Buying Time: Montenegro, Serbia and the European Union, **Balkans Report**, No. 129, Podgorica/Belgrade/Brussels, 7 May 2002 : ICG, "Thessaloniki and After III..", s. 27.

[499] Batt, s. 28.

[500] G17 Artı, 25 Mayıs 2003'te bir "Avrupalı Sırbistan için Devlet Programı" benimsemiştir. Batt, s. 27.

paylaşımının 50-50 olması, ortak kurumların finansının Sırbistan'a yüklenmesi ve birlikteliğin Sırbistan'ın geçiş sürecini yavaşlatmasından şikayet edilmiştir.[501] Artık Belgrad'daki yetkililer de Karadağlılar gibi, diğer Cumhuriyet ile uğraşmadan tek başına AB yolunda çok daha hızlı ilerleyebileceklerini düşünmeye başlamışlardır. Üstelik aynı görüşte olan AB yetkilileri de çoğalmaya başlamıştır. Ancak Koştunitsa, Karadağ'ın ayrılması konusunda da isteksiz olmuş ve Karadağ Devlet Başkanı ve Başbakanına gönderdiği mektupta, ayrılığın 2003 yılında imzalanan Belgrad Anlaşması'nın ciddi bir şekilde çiğnenmesi anlamına geleceğini yazmıştır.[502]

Belgrad Antlaşmasının, konunun daha ateşli tartışıldığı bir dönemin atlatılmasını sağladığı ve bu açıdan bölgedeki istikrara katkıda bulunduğu doğrudur. Solana'nın Belgrad Antlaşmasının müzakerelerinde AB üyeliğini havuç olarak ortaya koyduğu, iki ülkenin fayda/maliyet hesaplarını değiştirdiği ve bu sayede başarılı olduğu da doğrudur. Ancak bir diğer açıdan da bu anlaşmanın İstikrar ve Ortaklık Süreci'ni (SAP) dolayısıyla da AB'ye üyelik sürecini yavaşlattığı söylenebilir. SAP açısından iyi işleyen yönetişim kurumlarının varlığı ve özellikle dış ilişkiler, ekonomi, insan hakları ve hukuk devleti alanlarında Sırbistan ve Karadağ'ın ortak karar alabilmesi çok önemli olmuştur. Bu kurumların Kopenhag kriterlerinin ve SAP'ın gerektirdiği yasaları hızlıca çıkartması ve uygulaması gerekmiştir. Ancak 2004 yılına kadar Sırbistan ve Karadağ yönetimleri arasındaki uyumsuzluk nedeniyle, AB ile yasaları uyumlaştıracak bir hareket planına bile karar vermekte zorlanılmıştır. Birleşik devletin, bir plan yapmakta bile bu kadar zorlanırken, bunları tek ses olup kararlılıkla uygulayamayacağı ortadadır. Anayasal Şartın yarattığı kurumlar, savunma sektörü dışında iyi bir yönetişim sergileyemediğinden ve kurulan beş bakanlık beraber etkin şekilde çalışmayı başaramadığından, AB süreci daha da yavaşlamıştır. [503]

AB müdahalesi neticesinde krizin engellenmiş, istikrar korunmuş ancak AB süreci yavaşlamıştır. Eğer ki bu bir başarısızlık olarak kabul edilecek olursa,

[501] Npoutcheva, s. 14.
[502] "Sırbistan, Karadağ'ın ayrılma önerisini reddetti", **Zaman**, 23 Şubat 2005 .
[503] Keane, ss. 501-502.

Karadağ'daki bağımsızlık yanlıların bundaki rolünün büyük olduğunu belirtmek gerekir. Birliğin iyi işlemesinin bağımsızlık taleplerini anlamsızlaştırabileceğinden endişe eden ayrılıkçılar, sistemin çalışmasını istememişlerdir. Sırbistan yöneticileri ise ortak devleti Karadağ yöneticilerine göre daha fazla desteklemişlerdir. Bunda AB ile işbirliği yapmaya kararlı olduklarını göstermeye çalışmalarının yanında Karadağ'a karşı hissettikleri duygusal bağlılığın da payı vardır. Bu anlaşılırdır çünkü yüzyıllar boyunca iki ülke arasında süregelen aralıksız göçler ciddi bir akrabalık bağının doğmasına neden olmuş ve ortak düşmana karşı savaşlar, kader birliği hislerini güçlendirmiştir. Bir başka etken ise, Sırpların kendisini güvende hissettiği toprakların 1990'dan beri devamlı küçülmesi ve artık geriye sadece Karadağ ve Kosova'nın kalmış olmasıdır. Hiç bir tarihsel düşmanlık yaşamamış, dindaş ve kardeş Karadağ'ın bile Sırbistan'dan ayrılmayı seçmesi, Sırpların artık Kosova'yı kendisine bağlı tutmak için inandırıcı bir argüman bulamayacağını düşündürmüştür. Daha rasyonel bir etken olarak da, ayrılık durumunda Sırbistan'ın denize çıkışının kapanacak olmasından bahsedilebilir. Dolayısıyla, devlet birliğinin sona ermesinde Sırbistan için hem duygusal hem de rasyonel sebepler söz konusu olmuştur.

Referandum için gerekli sürenin dolduğu dönemde, Karadağlılar kendi aralarında hemen hemen yarı yarıya bölünmüş durumdadır. Ancak referandumda bağımsızlık lehinde dengeyi bozanlar Arnavutlar olmuştur. Sırp ve Karadağ halkının da, 1993'de Çeklerin Slovaklardan ayrıldığı zamankine benzer bir bıkkınlık/ilgisizlik içerisinde olduğu söylenebilir. Bu ilgisizliğin istisnasını ise Metropolitan Amfilohije ve Sırbistan Ordusu oluşturmuştur. Kilise ile ilgili bölümde anlatılacağı üzere özellikle Amfilohije, oylama öncesinde açıkça ve aktif olarak bağımsızlık aleyhinde çalışmıştır. [504]

AB, Karadağ'ın referandumda %50'nin üstünde bir oyu bağımsızlık için yeterli görmesine karşı çıkmıştır çünkü böylesi radikal bir kararın basit bir çoğunlukla alınacak olmasını tehlikeli bulmuştur. Bunun üzerine AB'nin %55 olarak belirlediği rakam,

[504] ICG, "Montenegro's Independence Drive", **Europe Report**, No.169, 7 December 2005, s. 17, http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/169_montenegro_s_independence_drive.pdf (13.11.2010)

referandumda geçilmiştir. AB'nin denetimdeki referandum sonucu Karadağ'ın bağımsızlık kazanmasına meşruiyet açısından bir itiraz yapmak mümkün gözükmemektedir. Zaten Sırplar da, Batı tarafından mağdur edildikleri olaylar arasına bu konuyu görece daha az dahil etmektedirler. Hem referandum öncesi kampanya hem de oylama günü, kavgasız ve düzen içerisinde geçmiştir. Karadağ halkının referanduma katılım oranı %86'dır ve bu da Balkanlar'a demokrasinin geldiği kabul edilen tarihten beri herhangi bir seçime yönelik gelmiş geçmiş en büyük katılım olmuştur. Zaten bu referandum olmamış olsaydı bile, eski Yugoslavya Anayasasına göre tüm Cumhuriyetlerin istedikleri taktirde ayrılma hakkı vardır ve üstelik diğer cumhuriyetler de bundan faydalanmıştır. Dolayısıyla ayrılığın hem hukuki, hem meşru hem de demokratik olduğu söylenebilir. Tabi AB açısından belki de en önemlisi ayrılığın barışçıl şekilde gerçekleşmiş olmasıdır. SAP ve üyelik sürecini yavaşlatmış olmasına rağmen bağımsızlık konusunu kansız yoldan çözüme kavuşturması, 21 Mayıs 2006'taki referandumu başarıyla gerçekleştirmesi, hem de bunu Balkanlar gibi bir bölgede yapabilmesi, bu çalışmaya göre AB'nin ve onun yumuşak gücünün başarısı olarak görülmelidir.

Referandum süreci, AB'nin doğrudan dahil olduğunda, Doğu Avrupa'dan sonra Balkanlar'daki kalıplaşmış siyasi davranış şekillerini de değiştirebileceğini göstermiştir. Karadağ ve Sırbistan'daki anahtar aktörlerin üyelik arzusu ve Avrupalılığını kanıtlama çabası, bu sürecin şiddetsiz ve Avrupalı yapıla geliş kuralları içerisinde gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca bu sayede iki ülkenin de AB ile bütünleşme sürecinde birbirinden kaynaklanan bir takım engel ya da bahanelerden kurtulduğu söylenebilir. Böylece Sırbistan gücünü ve konsantrasyonunu daha çok önem verdiği Kosova'ya odaklama imkanı da bulmuştur.

Bağımsızlık sonrasında Tadiç, sonuçları kabul etmekte istekli davranmış ve Karadağ'a Sırp dostluk elini uzattığını söylemiştir. Başbakan Koştunitsa ise Güvenlik

Çalışmaları Enstitüsü'nün benzetmesiyle, "*terk edilmiş aşık*"[505] gibi davranmış ve Birliği bitirecek görüşmeleri dondurmuştur. Ancak Koştunitsa'nın, en ufak bir şiddet söyleminde bulunmadığını, hiç bir zaman Karadağ'a zarar verici yahut istikrarsızlaştırıcı hareketler içerisine girmediğini ve Avrupalı davranış kalıplarının dışına çıkmadığını da belirtmek gerekir.

4.2. SIRBİSTAN'IN AVRUPA-ATLANTİK KURUMLARINI KATILIMI YÖNÜNDE İKNA ETMEK İÇİN KULLANDIĞI ARGÜMANLAR

Sırbistan, AB'ye üye olmak istemektedir ve bu nedenle üye devletleri katılımına onay vermesi yönünde ikna edebilmek için birçok argüman öne sürmektedir. Bu argümanların başında; kendisinin de Avrupalı bir devlet olduğu, Avrupa medeniyetinin gelişiminde önemli rol oynadığı ve Avrupa'nın güvenliği için kilit bir konuma sahip olduğu gelmektedir. Sırbistan, fayda beklentisinin getirdiği motivasyon ve anılan argümanların katkısı ile hem Avrupa Birliği, hem de NATO gibi diğer Avrupa-Atlantik örgütlerle kurumsal ilişkilerini oldukça ileri bir konuma taşıyabilmiştir.

Sırbistan rasyonel nedenlerle Avrupa'ya dönmek istemektedir ve bunun bir aracı olarak da AB üyeliğini stratejik bir hedef olarak belirlemiştir. 2005 yılında hazırlanan *AB'ye Üyelik İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde[506] bu hedef açıkça ortaya konmuştur. Bir aday ülkenin, AB üyeliği elde edebilmesi için Kopenhag kriterlerini karşılayabilmesi bir zorunluluktur ancak hiç bir zaman yeterli değildir. Adayların aynı zamanda AB siyasi elitini ve üye ülke kamuoylarını da üyeliği konusunda ikna edebilmesi gerekmektedir. Çünkü üyeliğin gerçekleşmesi ancak AB kurumlarının yanında tüm üye devletlerin de katılımı onaylaması ile mümkün olabilmektedir. Üstelik üye devletler, Sırbistan'ın da dahil olduğu Batı Balkan genişlemesini, referanduma sunabileceklerini birçok kez beyan etmişlerdir. Dolayısıyla sadece yönetici elitin değil, oy kullanacak üye ülke

[505] Institute for Security Studies, http://www.iss.europa.eu/index.php?id=18&no_cache=1&L=0&tx_ttnews [swords]= balkan&tx_ttnews[pointer]=1&tx_ttnews[tt_news]=446&tx_ttnews[backPid]=11&cHash=a0f8855473 (12.09.2010)

[506] National Strategy of Serbia for the.., Chapter 1.

kamuoylarının da; Sırbistan'ın Avrupalı, çağdaş, barışçıl, insan haklarına saygılı, iyi bir ekonomiye sahip ve demokratik bir ülke olduğu konusunda ikna edilmesi zorunludur. Bir başka deyişle AB yöneticileri ve kamuoyunun, Sırbistan'ın bir öteki değil aksine kimliğiyle, kültürüyle, tarihiyle ve tercihleriyle onların bir parçası olduğuna inandırılması gerekmektedir. Bu nedenlerle Sırp siyasi eliti, güvenlik gibi sert konuların yanında; Avrupalılık, hoşgörü, insan haklarına önem vermek, barışçıl olmak gibi norm temelli konuları da stratejik amaçla kullanmaktadır. Sırbistan, Avrupalıların sahiplendiği bu değerlerin Sırpların da ortak değerleri olduğunu kanıtlayarak, rasyonel amacına, yani AB üyeliğine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Sırbistan anayasasında, normalde anayasalarda pek rastlanmayan şekilde, Avrupa prensip ve değerlerine bağlılık taahhüt edilmektedir.

Jones ve Van der Bijl'in çalışmasına göre ticari ilişkilerin boyutu, coğrafi yakınlık/sınır paylaşımı, tarihi ilişkiler ve dini yakınlık; AB üyelerinde aday ülkenin üyeliğine yönelik destek oranına önemli etki yapmaktadır.[507] Karp ve Bowler de AB genişlemesine yönelik destek için; Avrupalı kimliği ile ilgili hislerin, şahsi çıkarların ve AB kurumları ile ilişkilerin en önemli faktörler olduğunu ortaya koymaktadır.[508] Dolayısıyla Sırbistan'ın AB'yi bu özellikleri paylaştığı konusunda ikna etmesi gerekliyse de, genişlemeden kaybı olacağını düşünenlerin tüm bu faktörler olumlu olsa da genişlemeye engel olabilmesi ihtimal dahilindedir.

AB üyeliğinin Sırbistan'a getireceği faydalar açıktır ve kamuoyu yoklamalarına göre AB nüfusunun %45'i, Batı Balkanlara genişlemenin, AB'nin değil Balkan ülkelerinin çıkarına olacağını düşünmektedir. Sadece %23'lük bir kesim Balkan ülkelerinin katılımın iki tarafından çıkarına olduğunu değerlendirmiştir. Özellikle Batı Balkanlara doğru genişlemeye karşı çıkanların çoğunlukta olduğu ülkelerde genişlemenin AB'ye fayda sağlamayacağı eğilimi daha kuvvetlidir. Bunların başında %68 ile Finlandiya, %58 ile Belçika, %57 ile Almanya ve %57 ile Lüksemburg

[507] Erik Jones ve Niels van der Bijl, "Public opinion and enlargement: a gravity approach", **European Union Politics**, no. 5, http://eup.sagepub.com/content/5/3/331
[508] Lecheler ve Vreese, s. 75.

gelmektedir. Genişlemeye karşı çıkanların sayısının daha az olduğu İsveç %38, Slovenya %37 ve Danimarka %35 gibi ülkelerde ise bu genişlemenin karşılıklı fayda getireceğine inananların sayısı görece fazladır.[509] Rakamlardan anlaşılacağı üzere, fayda beklemek ile genişlemeye karşı çıkmak arasında ters bir korelasyon vardır. Bir başka deyişle, üyelerin genişlemeden fayda beklentisi arttıkça, Balkanlara doğru genişlemeye karşı çıkma oranları düşmektedir.

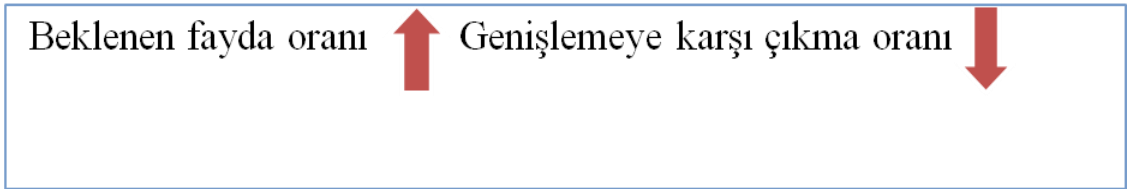

Sırbistan'ın, katılımı sayesinde AB üyelerinin de çıkar sağlayacağı konusunda ikna edici olması gerekmektedir. Bunun farkında olan Sırbistan siyasi eliti, sadece norm ve kimlik temelli değil, daha realist ya da rasyonel temelli argümanları da kullanmaktadır. Bunların en başında Avrupa'nın en temel kaygılarından birisi olan güvenlik konusuna odaklanılmakta ve Sırbistan'ın Avrupa'nın güvenliği için tarihte olduğu gibi bugün de hayati önemde olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Benzer şekilde, Sırbistan'ın başta Rusya, Çin, ABD, Brezilya, Hindistan gibi AB dışındaki ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik yoğun çabası da, uluslararası önemini arttırarak, AB için daha çekici gözükme stratejisinin bir ürünüdür. Rusya ile yapılan doğal gaz anlaşmalarına da bu çerçevede bakılmalıdır.

Eurobarometer'in araştırmalarına göre AB kamuoyu, gerekli koşulları karşıladığı taktirde Batı Balkan ülkelerinden sadece Hırvatistan'ın üyeliğine olumlu bakmaktadır. Sırbistan ise %47 olumlu görüş ile eski Yugoslavya ülkeleri arasında sonuncudur. Yine de bir önceki ankette yani standart 64'te bu oranın %39 olduğu, dolayısıyla Avrupa yanlısı hükümetin çabalarının sonuç vermekte olduğu söylenebilir. Ancak Sırbistan yine

[509] European Commission, Attitudes Toward European Union Enlargement, Fieldwork March-May 2006, eurobarometer http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_255_en.pdf (10.04.2010).

%39 ile eski Yugoslavya ülkeleri arasında üyeliğine en çok karşı çıkılan ülkedir.[510] Dolayısıyla Sırbistan'ın, üye ülkelerin kamuoylarını ikna yolunda ciddi çaba harcama gereği açıkça görülebilmektedir.

Nihayetinde AB sürecinde Sırp kamuoyunun da desteği gerektiğinden, hükümet sadece AB kamuoyunun değil, kendi kamuoyunun AB'ye bakışı ile ilgili çalışmalar da yapmaktadır. Sırp vatandaşlarının çoğunluğu AB üyeliğini destekliyor olsa da, birçoğu bu konuda yeteri kadar bilgiye ya da ilgiye sahip olmadıklarını itiraf etmektedir. Sırp medyası da bu konuya yeterli ilgi göstermemektedir ve bu nedenle AB üyeliğinin getireceği ekonomik ve sosyal etkiler konusunda sadece bu konuda çalışan teknokrat ve akademisyenler somut bilgi sahibi olabilmektedir. Ancak AB sadece elitlerin değil halkların da birliğidir. Bu nedenle hükümet, kamuoyunu bilgilendirebilmek, halkı sürece daha çok dahil edebilmek ve AB lehinde destek sağlayabilmek amacıyla bir İletişim Stratejisi[511] hazırlamıştır ve bunu dönem dönem yenilemektedir.

Sırbistan'ın demokratikleşme ve Avrupalılaşma süreci genel anlamda olumlu gelişmekte ve ülkenin AB ile kurumsal ilişkileri güçlenmekte ise de; Avrupa'da yaşanan bütçe ve anayasa sıkıntılarına ilaveten ekonomik krizler, AB'nin geleceğinin ve genişlemenin daha çok tartışılır olmasına yol açmıştır. Örneğin, Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Günter Verheugen 2005'te, bütün Avrupa'da siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayacak, "AB'ye tam üyelik dışındaki" seçeneklerin de tartışılması gerektiğini söylemiştir. Diğer taraftan, Almanya Şansölyesi Angela Merkel de 2005'te, Batı Balkan ülkelerinin AB ile ilişkilerinin, tam üyelik dışındaki bir seçeneğe yönlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Daha sonrasındaki yıllarda da AB'nin lider ülkeleri Fransa ve Almanya'dan, Batı Balkan ülkelerine benzer olumsuz sinyaller gönderilmiştir.[512] AB sık sık Batı Balkanların Avrupa'nın bir parçası olduğunu resmen

[510] European Commission, Attitudes Toward European Union Enlargement, Fieldwork March-May 2006.
[511] Orijinal adıyla, "Communicatıon Strategy of The Republic Of Serbia About The Stabilisatıon And Association Process of The State Union Serbia-Montenegro", 2004.
[512] Türbedar, "Balkan Ülkelerinin..", s. 74.

ilan etse de, olumsuz küresel ve bölgesel gelişmeler, Sırbistan'ın AB kamuoyunu ikna çalışmalarına daha da fazla önem vermesini gerektirmektedir.

Sıradaki alt bölümde, Sırbistan'ın AB elitlerini ve kamuoyunu üyeliği konusunda ikna edebilmek için kullandığı iki normatif ve bir realist argümana yer verilecektir. Bunlar sırasıyla; "Sırpların tarihsel ve coğrafi olarak Avrupalı olduğu", "Sırpların Avrupa medeniyetinin ve Hıristiyanlığın korunmasında önemli rol aldığı" ve "Sırbistan'ın Avrupa'nın istikrar ve güvenliği için anahtar konumda olduğu"dur.

4.2.1. Avrupa'nın Güvenliği ve İstikrarı Açısından Sırbistan'ın Anahtar Konumu

Bu çalışmaya göre AB'nin Balkan ülkelerine yönelik politikalarının arkasında duran öncelikli itici güç, güvenlik endişesidir. AB çevrelerinde, güvenlik endişelerinin ortadan kaldırılmasına yönelik en iyi stratejinin, Balkan ülkelerinin üyeliğe kabul edilmesi olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Nitekim Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'nun "*Batı Balkanlar'da büyük harcamalarla güvenliği sağlayacağımıza, bu ülkeleri AB üyeliğine almak daha iyi olacaktır*"[513] yönündeki açıklaması da bunu göstermektedir. Balkan ülkelerinde AB destekli; adli sistemin geliştirilmesi, AB uyumlu yasaların çıkarılması, polislerin eğitilmesi, profesyonel gümrük idarelerinin oluşturulması gibi politikalar, aslında birincil olarak güvenliği hedeflemektedir. AB'nin bütçe sıkıntılarına rağmen CARDS *(Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation)* programı çerçevesinde, Makedonya sınır idaresinin güçlendirilmesi için 8 milyon avro, Bosna-Hersek polisi için 600 bin avro, Arnavutluk polis teşkilatının modernizasyonu için 6,6 milyon avro ve Sırbistan ile Macaristan arasındaki Horgos hududunun modernizasyonu için 10 milyon avro para harcamış olması da bu düşünceyi güçlendirmektedir. Diğer taraftan AB'nin; Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya'da, hem askerî hem de sivil güvenlik görevlerini üstlendiğini hatırlamak gerekir. Bilindiği üzere AB'nin resmi güvenlik stratejisinde[514]

[513] Türbedar, "Balkan Ülkelerinin..", s. 75.
[514] "A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy", Brüksel, 12 Aralık 2003, http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf

beş temel tehditten söz edilmektedir. Bunlar sırasıyla terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, saydam olmayan devletlerin varlığı ve organize suçlardır. 1990'lı yıllarda Balkanlar, içerisinde bulunduğu kriz ortamı nedeniyle, Avrupa'ya ulaşmak isteyen Radikal İslam kaynaklı terörizm için bir bağlantı noktası ve transit yol haline gelebilmiştir. Ayrıca yıllar boyu süren savaş ve yaptırımlar sonucu dibe vuran ekonomi nedeniyle organize suç örgütleri kendisine çok rahat bir zemin bulabilmiştir. Bu dönemde Balkanlar, Batı Avrupa'ya doğru; uyuşturucu, silah, sigara ve kadın ticareti için kullanılmıştır ve bu tehdit istikrarlı devletler kurulamadığı takdirde devam edecektir.[515] Anlaşılacağı üzere Balkanlar, AB güvenlik stratejisinde belirlenen temel tehditlerin tümünü ortaya çıkartabilme potansiyeli taşımaktadır. Balkanların sorun ve istikrarsızlık yaratmak konusunda en büyük potansiyele sahip olan ülkesi Sırbistan ile bu çerçevede özel olarak ilgilenilmesi ise adeta bir zorunluluktur.

Soğuk Savaşın bitişinin ardından Balkanlar'da dört ayrı silahlı çatışma yaşanması ve AB'nin bunlara engel olamaması, kurumun imajına zarar vermiş ve güvenlik konularında AB-ABD dengesini daha da bozmuştur.[516] Ancak AB, Yugoslavya'nın dağıldığı ilk yıllardaki bocalamasının ardından, kendisi için oluşan tehdidin farkındalığıyla inisiyatif üstlenmeye başlamıştır. AB'nin savaşı sona erdirmeye ve Sırbistan'ı Avrupa yoluna sokmaya yönelik çabalarına daha önce değinilmiştir. Buna ilaveten Karadağ ile ilgili bölümde anlatıldığı üzere, Solana'nın Sırbistan-Karadağ'daki tansiyonu soğutmak için bağımsızlık referandumunu erteletmesi, Avrupa Anayasası'nda da geçen etnik "çatışma önleme" ve Lizbon Anlaşması ile genişletilen Petersburg görevlerinde yer verilen "çatışma sonrası rehabilitasyon/stabilizasyon" terimleri ile tanımlanabilir.[517] Solana Sırbistan ve Karadağ'ı uzlaştırmak için girişimde bulunduğunda "Strateji Belgesi"ni henüz hazırlamamıştır ancak bu girişimi, sonradan Strateji

[515] Türbedar, "Balkan Ülkelerinin..", s. 74-75.
[516] Demetropoulo, s. 62.
[517] http://en.euabc.com/word/710 : Keane, ss. 499-500.

Belgesi'nde de yer verdiği "*Avrupa'nın etrafındaki güvenlik alanını genişletmek*" amacı ile açıklanabilir.[518]

Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde bu çalışma Sırbistan'ın; Balkanlardaki kilit konumunu, istikrarsızlık yaratma potansiyelini ve AB ile NATO'nun bu konudaki endişesini, onlara karşı bir koz olarak kullandığını savunmaktadır. Bir başka deyişle Sırbistan, AB üyelerini katılım lehinde etkileyebilmek için güvenlik konusunu bir araç olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede Sırp hükümetleri her vesileyle, Avrupa'nın güvenliğinin kendisininkiyle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Başbakan Cvetkovic de yemin ederek göreve başladığı törende, Sırbistan'ın güvenliğinin Avrupa'nın güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu söyleyerek[519] bunu tasdiklemiştir. Yine Milli Güvenlik Strateji Belgesi gibi resmi dokümanlarda da, Sırbistan'ın NATO-Barış için Ortaklık Programı'na katılımının da, bölgenin kalıcı istikrar ve refahı açısından zorunlu olduğu savunulmaktadır.[520]

Sırbistan'ın Milli Güvenlik Strateji Belgesi, iç ve dış kamuoyuna, Sırbistan'ın güvenlik alanındaki temel stratejik hedeflerin gösteren bir kamu belgesidir. Belge, Balkanlar'daki geçmiş sorun ve çatışmaların, bölgedeki güvenlik durumunu etkilediğini ve savaş ve çatışma riskinin azalmakla beraber tamamen ortadan kalkmadığını yazmaktadır. Sırbistan'a yönelik silahlı bir saldırı tehdidi ise önemli ölçüde azalmışsa da, tamamen gündem dışı görülmemektedir. [521] Sırbistan Belge ile ayrıca, Kosova'nın bağımsızlığının potansiyel tüm tehlikelerini ortaya koymaya çalışmakta ve AB'yi istikrarsızlık ile bir nevi tehdit etmektedir. Öncelikle Kosova kaynaklı terörizm, organize suçlar, yozlaşma, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığının, tüm Güney Doğu Avrupa'daki güvenliğe zarar verdiğini yazarak belge, Kosova yönetimine karşı bir antipati yaratmaya çalıştıktan sonra,[522] hukuksuz ve tek taraflı olarak ilan edilen

[518] Keane, s. 499-502.
[519] Keynote address of Prime Minister Nominee Mirko Cvetkovic", 7 July 2008.
[520] National Security Strategy.., s. 17.
[521] National Security Strategy.., s. 6,9.
[522] Hükümetin tutumu, halkın görüşüyle de uyumludur. Gallup'un 2007 tarihli anketine göre, Sırbistan'daki Sırpların %59u, Kosova'daki Sırpların ise %75'i Kosova'nın bağımsızlığının bölgeyi

bağımsızlığın, Sırbistan'ın güvenliğine en büyük tehdit olduğunu ilan etmektedir.[523] Sırp hükümetine göre bu tehdit Sırbistan'ı istikrarsızlığa sürükleyebilir ki bu da tüm Avrupa'nın istikrarsızlık tehdidi ile karşı karşıya geleceği anlamına gelecektir. Kısacası Sırbistan'ın vermek istediği imaj, "Kosova tamamen bağımsız olursa Sırbistan güvende olamaz ve Sırbistan güvende değilse Avrupa da güvende olamaz"dır.

Bu çalışmaya göre, Sırbistan bir yandan dışlandığı taktirde istikrarsızlık yaratmakla Avrupa'yı üstü kapalı tehdit ederken, diğer yandan da Avrupa'nın güvenliği için iyi bir ortak olabileceğini göstermeye çalışmaktadır. 10 Ocak 2011'de Danimarka Dış işleri bakanı, Sırbistan ile bir ikili askeri işbirliği planı imzaladıktan sonra, "*bölgesel güvenliğin itici gücü olan Sırbistan'ın aktivitelerinin, AB üyeliği için çok önemli olduğunu söylemiştir*.[524] AB'nin genel görüşünü yansıtan bu söylem çerçevesinde Sırbistan, Milli Güvenlik Strateji Belgesinde; Avrupalı ve diğer uluslararası örgütler ile bölge ve dünya güvenliği için çalışmakta istekli olduğunu beyan etmiştir[525] ve Komisyon'a da Avrupa Güvenlik Stratejisini desteklediğini resmen ilan etmiştir.[526] Sırbistan, dış ve güvenlik politikasını AB'nin pozisyonu ve aktiviteleri ile büyük oranda uyumlaştıracağını taahhüt ederken savunma sistemini de, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde tekrar yapılandırılmaktadır.[527] Bu çerçevede Sırbistan 2009 Raporlama döneminde, AB'nin 128 ilgili ODGP deklarasyonundan 93'ü ile, 2010 raporlama döneminde ise 74 deklarasyondan 51'i ile kendisini bağlamıştır.[528] Ülke, 1 Ocak 2008'den 31 Aralık 2010'a kadar yapılan toplamda 402 AB deklarasyonundan da 357'si ile uyum

---

istikrarsızlaştıracağını düşünmektedir. http://www.gallup.com/poll/28204/kosovos-future-poll-results-offer-little-hope-consensus.aspx : National Security Strategy.., s. 6. (12.09.2010)

[523] National Security Strategy.., s. 10.

[524] "Serbia important regional security factor", http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=72503 (10.01.2011)

[525] National Security Strategy.., s. 3.

[526] Information Requested by the EU.., Chapter 31. Foreign, Security and Defence Policy, s.6.

[527] National Security Strategy.., s. 17, 26 : Responses to the EU Commission Questionnaire 2011, Political Criteria, s. 353.

[528] Serbia 2009 Progress Report accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011, s. 6

sağlamıştır.[529] Daha önce MDA ülkeleri ile ilgili Regelsberger'in yaptığı bir çalışma da, aday ülkelerin üyeliğe yaklaştıkça AB'nin uluslararası pozisyonları ile ilgili gösterdiği uyumun arttığını göstermiştir. Aday ülkelerin, AB dönem başkanlığının beyanatları ile uyumlu duruş sergileme oranları 1995-2003 arasında %25'ten %71'e yükselmiştir.[530] (Tablo 7)

Tablo 7: MDAÜ Ülkelerinin Uyumu

Yıl	Toplam Sayı	MDAÜ'lerin Uyumu	Yüzde	Yıl	Toplam Sayı	MDAÜ'lerin Uyumu	Yüzde
1995	106	27	25.2	1999	115	59	51.3
1996	110	30	27.3	2000	175	122	69.7
1997	122	35	28.7	2001	175	124	70.9
1998	149	58	38.7	2002	181	130	71.8

Kaynak: Elfriede Regelsberger, "Are The Problems Arising form Enlargement and The Draft Treaty Leading to Paralysis Instead of Synergy?" (Introductory remarks fort he Fornet Group B Institutional Reform Enlargement, Brussels 23.04.2004), s. 2-3

2003'te giriş anlaşmalarını imzalamadan hemen önce bile, BM Genel Kurulu'nda birçok aday ülke AB pozisyonları ile %100 uyum sağlamıştır ve adaylar 5 oylamanın 4'ünde AB ile oybirliği içerisinde hareket etmiştir.[531] Dolayısıyla Sırbistan'ın da AB'nin üyelik yönünde verdiği taahhütler güçlendikçe, AB'nin dış ve güvenlik politikası ile uyumunu arttıracağı söylenebilir. Nitekim Sırbistan'ın barış operasyonlarına katılımı da, Sırbistan'ın artık sadece kendi sınırlarının güvenliği ile ilgilenen bir ülke olmadığını,

[529] Sırbistan'ın uyum sağlamayı reddettiği deklerasyonlar için bknz: Responses to the EU Commission Questionnaire 2011, Chapter 31: Foreign, Security and Defence policy, ss. 10-26.
[530] Elfriede Regelsberger, "Are The Problems Arising form Enlargement and The Draft Treaty Leading to Paralysis Instead of Synergy?" Introductory remarks fort he Fornet Group B Institutional Reform Enlargement, Brussels, 23 April 2004, ss. 2-3.
[531] European Commission, " The Enlarging European Union at the United Nations", Luxembourg, January 2004, s. 12.

güvenlikte Avrupa'nın bir parçası haline geldiğini kanıtlamak için kullanmaktadır. Sırp savunma bakanı da verdiği mülakatta bu amacı teyit etmiştir.[532]

Güvenlik konusunun sadece AB'yi değil Sırbistan'ı da motive ettiğini belirtmek gerekir. Sırbistan Mili Güvenlik Stratejisinde; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, aşırı milliyetçilik ve aşırı dincilik, ülkeye yönelik gerçek birer tehdit olarak tanımlamaktadır. Bu tehditlerin, Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesindeki tehditlerle örtüştüğü fark edilmektedir. Üstelik belgede, demokratikleşme ve Avrupa ile bütünleşmenin yavaşlaması halinde bu tehditlerin artacağı sonucuna varılmıştır; dolayısıyla bu konunun sadece Avrupa'nın değil kendi güvenliği açısından da rasyonel bir karar olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.[533] Nitekim Sırpların %77,1'i AB üyeliği sayesinde Sırbistan'daki güvenlik ve istikrarın güvenliğinin artacağını düşünürken, bunun tersini değerlendirenler sadece %12'de kalmıştır.[534]

Kuram bölümünde daha önce belirtildiği üzere rasyonel seçim kurumsalcıları; ODGP gibi mikroekonomik sonuçları muğlak olan siyasi konularda, halkın fayda/maliyet hesabı yapmakta zorlanacağı için, sürece ilgisiz kalacağı ve kararı siyasi elitlere bırakacağı, elitlerin de böylece kendi ideolojileri çerçevesinde karar vermek için imkan bulacaklarını iddia etmektedirler. Anketlere bakıldığında, Sırbistan örneğinin de bu iddiayı doğruladığı görülmektedir. (Şekil 19)

[532] Minister of Defence Dragan Sutanovac ile mulakat: "Number of Serbian Army soldiers in UN peacekeeping missions doubled", 11/12/2010, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=71845 (19.02.2011)
[533] National Security Strategy.., s. 11.
[534] "EU accession will impact stability and security", 2008, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (15.02.2010).

Şekil 19: "Hangi AB Konuları ile ilgili daha çok şey bilmek isterdiniz?" Soruna verilen cevaplar:

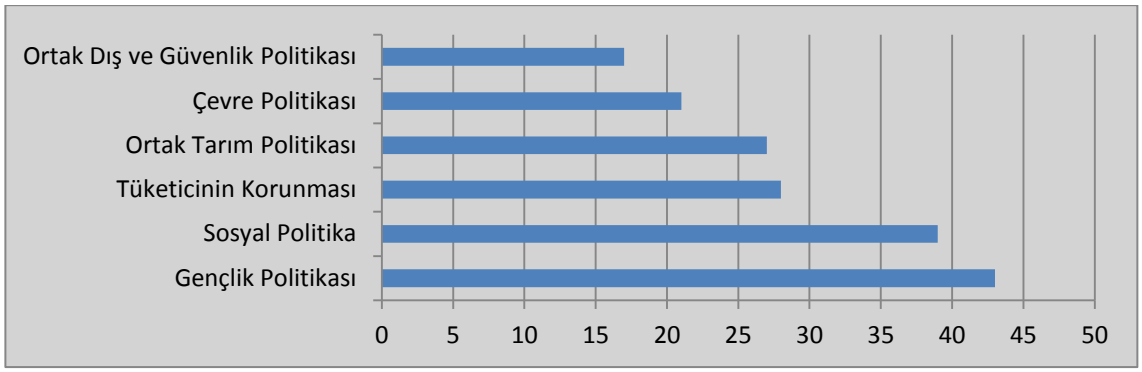

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (December 2008)

4.1.2. Sırpların Avrupalı Olduğu

Daha önce kuramsal alt yapının oluşturulduğu 1. bölümde belirtildiği üzere Birlik üyeleri, genişleme konusunu sadece havuç ve sopaya dayalı bir pazarlıktan ibaret hale getirmeyi tercih etmemektedir. Aksine tercihlerini topluluğun genel kültürel yapısı üzerinden meşru hale getirmekte ve topluluğun imajı ile inanılırlığını da önemsemektedir. Üyelerin, topluluğun ortak kültürünü görmezden gelip, sadece kendi çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan tercihleri, hem kendi, hem de topluluğun imaj ve inanılırlığına zarar verir. Bu yüzden de ortak kültüre aykırı hareket eden üyeler, diğerlerince kınanmak, ayıplanmak veya dışlanmak baskısı ile karşı karşıya kalabilirler. Nitekim Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) genişlemesinde destekçi hükümetler, karşı çıkanlara karşı argümanlarını topluluk prensipleri ile kültürüne dayandırmış ve bu sayede ikna güçlerini arttırmışlardır. MDA ülkeleri de kendilerini zamanında Avrupa'dan zorla kopartılmış fakat gerçekte liberal Avrupa medeniyetinin bir parçası olan, üyelerle ortak tarih ve kültürü paylaşan ülkeler olduklarını resmetmeyi başarmışlardır. Böyle olunca hem aday hem de üyeler arasındaki destekçiler,

genişlemeye sadece ulusal çıkar ve maddi fayda/zarar hesaplamaları ile bakılamayacağını, asıl meselenin kıtanın tekrar birleştirilmesi ve Avrupalı olmak ile ilgisi olduğunu savunmuşlardır.

Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemeyi savunanlar sık sık, topluluğun kurucu değerlerine ve normlarına, ayrıca tarihteki fikir babalarının asıl gayelerine atıfta bulunmuşlardır. Onlara göre bu ülkeleri Birliğe dahil etmek, Batı Avrupalıların tarihi sorumluluğudur. Zaten 1990'ların sonu ve 2000li yıllarda üst düzey AB yetkililerin, genişleme ile ilgili hemen hemen tüm konuşmalarında bunun "tarihi bir fırsat" olduğundan bahsettiği görülmektedir. Destekçiler genişlemenin lehindeki tavırlarını, kültürel faktörleri kullanarak meşrulaştırmışlar, hatta genişlemeye karşı çıkan ülkeleri, topluluğun ve dolayısıyla kendilerinin temel değerlerine ihanet etmekle suçlamışlardır.[535] Dolayısıyla rasyonel seçim hesaplamaları, bazı üyelerin MDA genişlemesine karşı isteksiz olmalarını açıklayabilmekle beraber; üyelerin isteksiz oldukları halde aleyhte oy kullanamamaları, yarattıkları ortak Topluluk normlarına davranışlarında da dikkat etmek zorunda kalmaları ile açıklanabilir. Bu tecrübeden yola çıkan Sırbistan da tarih boyunca Avrupalı bir devlet olduğunu ve halkının da Avrupalı insanlar olduğunu kanıtlayarak, Avrupa Birliği ülkelerinin yukarıda anılan tarihi sorumluluklarına, Sırbistan'ın da dahil olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bir başka deyişle Sırbistan, MDA ülkelerinin AB'ye katılımını sağlayan aynı argümanı, üstelik daha güçlü temellerle kullanmakta ve bu sayede katılımı şansını arttırmaya çalışmaktadır.

Sırbistan'ın, yukarıda anılan çerçevede AB üyelerini ikna etmek için başvurduğu yöntemlerden bir tanesi tarihe atıfta bulunmaktır. Sırplar, zamanında MDA ülkelerinin yaptığına benzer şekilde; Sırbistan'ın en başından beri Avrupalı olduğunu, ancak tarihin belirli dönemlerinde büyük yabancı güçlerce Avrupa'dan zorla kopartıldıklarını,

[535] Schimmelfennig, "Liberal Intergovernmentalism, s. 91: Pollack, "The New Institutionalisms and European Integration", s. 152: Noutcheva, s.2: Helene Sjursen, "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 40, No. 3, 2002, ss. 491–513.

Inthorn'un deyimiyle "kaçırılmış Batılılar"[536] (kidnapped Westerns) olduklarını, ancak şimdi tekrar ait oldukları yere geri dönmek isteklerini öne sürmektedir. Bir başka deyişle söylem, "*ait olduğu yere geri dönmek*"tir. Bu anlayış; daha önce Polonya Dışişleri Bakanı Geremek'in AB üyeliği sonrası Polonya için, "*her zaman ait olduğu yere döndüğünü*"; Macar Dışişleri Bakanının da, "*şimdi doğal yaşam alanlarına döndüklerini, Macaristan'ın evine ve ailesine döndüğünü*" [537] söylemesinde olduğu gibi; Koştunitsa'nın, "*Avrupa'dan Sırbistan'ın her zaman ait olduğu yere, yani Avrupa'ya dönmesi için yardım istiyoruz*" [538] sözlerinde kendini bulmuştur. Bu çerçevede Sırbistan, Avrupa ile ortak tarihin olumlu kısımlarını tekrar hatırlatmaya çalışmakta, Sırp kimliğinin Avrupalı yönlerini öne çıkartarak, en az diğer üye devletler kadar Avrupalı olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadır.

Avrupa, oldukça geniş ve itirazla dolu bir kavramdır. Ayrıca sınırları ve özü de hiçbir zaman açıkça belirlenememiştir. Avrupa'yı belirleyecek, üzerinde uzlaşılmış açık coğrafi sınırlar olmayınca, tanımlama çabaları da ister istemez siyasi kriterlere göre olmak durumunda kalmıştır. Wallace'in söylediği gibi, Avrupa'nın sınırları her zaman siyaset ve ideoloji meselesi olagelmiştir. "*Tamamen tercih edilen tanımlamaya bağlı olarak; Rusya, Türkiye, Franko yönetiminde İspanya, Yunanistan, Romanya ve Arnavutluk istenirse dahil edilebilir ya da dışarıda tutulabilir.*"[539] Ancak belirgin olan bir şey vardır ki o da, Avrupa'nın gittikçe daha fazla AB olarak tanımlanmaya başladığıdır. Bu durumda bir ülkenin Avrupalılığı ya da Avrupalılaşması da AB ile kurumsal ilişkilerinin yoğunluğu ve onun norm ve kurallarına uyumu ile ölçülür

[536] Sanna Inthorn, "What Does It Mean to Be an EU Citizen? How News Media Construct Civic and Cultural Concepts of Europe", **Westminster Papers in Communication and Culture**, Cilt. 3(3), 2006, s. 74

[537] Kumar, s.96.

[538] Koştunitsa Gets EU..: Balkan Demokrasi Vakfı Yöneticisi Ivan Vejvoda da, Sırbistanın zaten her zaman Avrupa-Atlantik yapıların parçası olduğunu, şu an yaşananın da, dış siyasi, güvenlik, entellektüel, kültürel ailesine geri dönüşü olduğunu savunmaktadır. "Euro-Atlantic Security and Serbia today", 14 April 2006, http://www.w3c.org/TR/1999/REC-html401-19991224/loose.dtd (17.03.2010)

[539] Wallace William, "The Transformation of Western Europe**"**, **Royal Institute of International Affairs**, Council on Foreign Relations Press, London, 1990, s. 8.

olmuştur.[540] Sırbistan'ın Avrupalılığını kanıtlamak için en önemli araç olarak Avrupa Birliği üyeliğini seçmesinin nedeni de budur.

Bu çalışmanın tarihçe bölümde anlatıldığı üzere, Doğu-Batı ayrımında Doğu'da kalan Sırplar genellikle Avrupalı olarak kabul edilmemişlerdir. Sırpların egemenliği altında kaldıkları Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları da, Batı Avrupa ve Kuzey Amerikalı yazarların gözünde hiç bir zaman tam olarak Batılı sayılmamışlardır.[541] Tanınmış Macar akademisyen Hanak da, Avusturya-Macaristan imparatorluğunun birinci dünya savaşına kadar liberal anayasal yönetimin düzeninin doğu sınırı olduğunu savunmaktadır.[542] Ancak Sırplar gibi bu sınırın doğusunda kaldığı tam olarak Avrupalı sayılmayan milletler, bu durumu büyük bir haksızlık olarak görmektedir.

Doğu Avrupa halklarının temel anlamda Avrupalı olduğu kesin olmakla beraber, Batı Avrupa'yı karakterize eden büyük dönüşüm süreçlerinden ayrı kaldıkları da bilinmektedir. Rönesans, Reform, bilim devrimi, aydınlanma, sınırlı hükümet ve Fransız devrimi doğrudan bu bölgede doğmamıştır ancak tabi ki yansımaları ve etkileri olmuştur. Bununla birlikte bölge halklarının Rusya ile Slavca ve Ortodoksluktan kaynaklanan bir yakınlığı olsa da, Rus tarihi mirasına ait oldukları da söylenemez. Sovyetler Birliği ya da aslen Rusya, Soğuk Savaş döneminde bu bölge üzerinde hakimiyet kurmuş olsa da, onları hiç bir zaman doğrudan yönetimi altına alamamıştır. Doğu Avrupa ülkeleri hem batı, hem doğu, hem güney kültürlerinden bir şeyler almış ancak hiç birini tam olarak içselleştirmemişlerdir.[543]

1991'de Polonya kökenli Papa John Paul II, Polonya'ya yaptığı ziyarette, Batı Avrupalıların Avrupalılığı sahiplenmelerine kızdığını belirterek, "*Avrupa'ya girmek zorunda değiliz çünkü zaten onun kurulmasına bizzat biz yardım ettik, üstelik bunu da*

[540] Örneğin, Peter J. Katzenstein, 'The Smaller European States, Germany and Europe', **Tamed Power: Germany in Europe**, der. Peter J. Katzenstein, Cornell Paperbacks, NewYork, 1997, s. 262 : Schimmelfennig ve Sedelmeier, s.501.
[541] Brown, s.1.
[542] Peter Hanak "Central Europe: a Historical Region in Modern Times", **In Search of Central Europe**, der. George Schpflin ve Nancy Wood, Barnes&Noble Books, 1989, s. 68.
[543] Stokes, ss. 16-17.

bugün Avrupalılığı tekelinde görenlerden çok daha fazla çaba göstererek yaptık. Hıristiyanlık Avrupa kültürünün esas kaynağıdır ve buna doğu da en az batı kadar katkıda bulunmuştur."[544] demiştir. Soğuk Savaş döneminde Doğu'yu temsil eden bir örgüt olan Varşova Paktı da kendisini Avrupalı bir örgüt olarak tanımlamıştır. Anlaşma metninde de, *sosyal ve devlet sistemlerinin ne olduğuna bakılmaksızın, tüm Avrupalı devletlerin, Avrupa'nın kolektif güvenliğine yönelik arzusu* teyit edilerek, Pakt ve üyelerinin Avrupalı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.[545]

Tarihsel Doğu-Batı ayrımında sınırın doğusunda kalan Orta ve Doğu Avrupalı ülkeler Avrupa'nın ötekisi konumuna itilmekten şikayet etse de, onların da kendi ötekiliklerinden "başkasını daha da öteki hale getirerek" kurtulmaya çalıştıkları dikkat çekmektedir. Bu ülkelerin yazar ve siyasileri, Avrupalılıklarını savunabilmek için, kendilerini Balkanlar ve Doğu Ortodoks halklarından keskin bir şekilde ayırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Balkanların ötekililiği; baskı, şiddet eğilimi, tek tiplik, merkezileştirme, fakir köylülük ve ekonomik durgunluk ile özdeşleştirerek abartılmıştır. Ancak Orta ve Doğu Avrupa'yı, Balkanlar'dan daha Batılı ya da Avrupalı gören anlayış tutarlı değildir. Bugün Polonya, Slovakya ve Çek cumhuriyeti haline gelen AB toprakları, Batının kökeni olarak kabul edilen Roma İmparatorluğuna hiç bir zaman ait olmamışken, Balkanlar yüzyıllar boyunca onun bir parçası olmuştur.[546] Sirmium isimli Kuzey Sırp şehri Roma İmparatorluğuna başkentlik yapmış ve en az 17[547] Roma İmparatoru da şimdiki Sırbistan'da doğmuştur.

Kölelik kurumu Doğuda çok daha uzun süre yaşatılabildiği için, özellikle Doğu ile özdeşleştirilmiştir. Ancak Sırbistan'ın tüm Avrupa'da köleliği kaldıran ikinci devlet olduğu unutulmamalıdır. Sırbistan'ın en büyük parçasını oluşturduğu Yugoslavya da, bağlantısızlık hareketinin kurumsal yapısı içerisinde Avrupalı bir üye olarak geçmiş ve

[544] Kumar, s. 287.
[545] Anlaşma metni için bknz: http://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/The%20Warsaw%20Pact_d7223aede6.pdf
[546] Bideleux ve Jeffries, "History..", s. 12, 16.
[547] http://www.visitserbia.org/Culture-85-24-1 (21.07.2010).

bölgesel olarak da Avrupa kategorisinde yer almıştır.[548] Özellikle 2000 sonrasında; Sırpların tarihsel, coğrafi ve kültürel olarak Avrupalı olduğu iddiasına Avrupa'dan gelen destek de artmaya başlamıştır. Zaten Roma Antlaşmasının 237. maddesi açıkça, sadece Avrupalı devletlerin topluluğa üyelik için başvuruda bulunabileceğini söylemektedir. Dolayısıyla örneğin Fas'ın üyelik başvurusu Avrupalı bir devlet olmadığı gerekçesiyle reddedilirken, Sırbistan'ın başvurusunun kabul edilmiş olması bile onun hukuken, siyaseten ve coğrafi olarak Avrupalı bir devlet olarak kabul edildiğini göstermektedir. Zaten Sırbistan'ın coğrafi olarak Avrupalı olup olmadığının tartışılması bile abesle iştigaldir çünkü etrafı tamamen AB ve NATO üyesi ülkeler ile çevrili durumdadır.

Bideleux ve Jeffries'e göre, coğrafi konumları ve Batı medeniyetini Asya ve Rus barbarizmine karşı koruma iddiaları nedeniyle, Doğu-Batı sınırındaki ülkeler Avrupa'nın ne olduğunu daha iyi anlayabilmişler ve Batılı olmayı Batılılardan da coşkuyla savunur hale gelmişlerdir. Onların deyimiyle, "*ona zaten sahip olanlardansa, onu kaybetme korkusu altında yaşayanlar, Avrupalılığa daha çok kıymet vermişlerdir*."[549] Watson da bu çerçevede Avrupalılığın, doğu Avrupa ile Sovyetler Birliği arasındaki bölgede kalan ülkelerde olduğu kadar önemsendiği başka yer olmadığını yazmaktadır. [550] Bu çerçevede Sırbistan da, Avrupalılığın en çok önemsendiği ülkelerden birisi olmuştur.

4.2.2. Sırpların Tarih Boyunca Hıristiyanlık ve Avrupa Medeniyetinin Korunmasında Önemli Rol Oynadığı

Sırplar Balkanlara yerleştikleri ve Hıristiyan oldukları andan itibaren, Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın korunmasında çok önemli roller üstlendiklerini savunurlar. Bunun için de bağlı oldukları imparatorlukların, tüm dönemlerde Sırpları sınır bölgelerine yerleştirmiş olmalarını ve başta Müslümanlar olmak üzere diğer medeniyetlerden milletlerle sayısız savaş yapmış olmalarını kanıt gösterirler

[548] Sally Morphet, "Multilateralism and the Non-Aligned Movement: What is the Global South Doing and Where is it Going?", **Global Governance**, 10, 2004, s. 521.
[549] Bideleux ve Jeffries, History.., s. 10.
[550] Seton-Watson, s. 44 .

6. ve 7. yüzyılda Karpatları aşarak Balkanlara göç eden Sırpların ilk yerleşim yerleri olan Tuna ve Sava nehirleri ile Adriyatik kıyıları arasındaki bölge, Bizans imparatoru Heraclius (610-641) tarafından Avar saldırılarına karşı bir savunma kuşağı oluşturabilmek amacıyla Sırplara verilmiştir.[551] Dolayısıyla Sırplar kendilerini daha en baştan Avrupa medeniyetini savunmakla görevli bulmuşlardır.

Sırpların, bir parçası olmakla her zaman övündükleri Bizans İmparatorluğu, Müslüman Arapların doğu Avrupa'ya girmesini engellemiştir. Sırplara göre Müslümanlar, Güney Slavların bel kemiğini oluşturduğu Bizans savunmasını geçemediği için, bu topraklarda ilerleyip Avrupa'nın büyük bir kısmını zorla Müslümanlığa geçirememişlerdir. Dolayısıyla Sırplar, tüm Avrupa medeniyetinin ve Hıristiyanlığın kaderini etkilemiştir.

Sırpların en önemli savunma görevi Türklere karşı olmuştur. Gerçekten de Sırp tarihi Türklerle mücadele ile doludur ve Sırplar da Türklerin Avrupa tarihindeki özel konumu nedeniyle en çok bu mücadelelerini gündeme getirirler. Avrupalı devletlerin, başka Avrupalı devletlere karşı Müslüman Osmanlılarla çok kez ittifaka girmiş olmasına karşın Türkler, Avrupa'nın ortak düşmanı olarak görülmüştür.[552] Türk kelimesi de zamana ve duruma göre her türlü siyasi, askeri ve dini düşmanla eş anlamlı olarak kullanılabilmiştir. Özellikle Fransa, Venedik ve Sırbistan başta olmak üzere Avrupa'da ve Hıristiyanlıkta karşılaşılan her türlü "haine" Türk denilmesi, bir dönem siyasi

---

[551] Castellan, s. 33 : Aslantaş, Osmanlı'da.., s. 17 : İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I. Cilt, 4. Baskı, Ankara, 1982, s. 195.

[552] Rus ordusunun en ünlü generallerinden Spiridovitch, "*Bütün insanlık Osmanlı idaresi denilen örümcek ağının Avrupa'dan temizlenmesi için seferber olmalıdır*". Der. A Techerep Spiridovitch, **Türksüz Avrupa**, çev. Atilla Ataman, Pınar Yayınları, s.104. Osmanlı'nın yükselme dönemlerinden itibaren, Avrupa'da Türk korkusunun ürünü bir çok eser yazılmış ve Türkler Avrupa edebiyatının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bunun nedenleri birden çoktur fakat bunlardan bir tanesi Doğu'dan gelen Türk tehlikesine karşı halkı biliçlendirmek ve korkuyu körüklemektir. Örneğin 16. Yüzyılın en ünlü yazar ve düşünürlerinden Andres Laguna, bu tehlikeyi Avrupa'nın ağzından okurlarına şöyle aktarmıştır: "*Nerde şimdi Edirnem, Nerede sorarım Gelibolum, İstanbul'um, (...) Nerede Belgrad? (..) Ah yanmış kavrulmuş gidiyorum kinle sürüklenerek"*.. Benedict Curipeschitz de, "*son uğursuz yıllarda, acıması olmayan bir zorba, Hristiyanlık dininin baş düşmanı tarafından, o güzel ve soylu Rodos, Belgrad fethedilmiş ve Viyana Kuşatılmıştır!*"[552] şeklinde yakarışta bulunmuştur. Bu yakarış ve şikayetlerde, Belgrad da, Türklere kaptırılan değerli Avrupa toprakları arasında görülmüştür. Özlem Kumrular, **Avrupa'da Türk Düşmanlığı'nın Kökeni: Türk Korkusu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 34-35 .

literatürde gelenek haline gelmiştir. Osmanlıların ve aslen Türklerin İslamiyet'in hamisi ve en güçlü temsilcisi haline gelmesi, biri millet birisi ise ümmeti temsil eden iki kavramın birbirine karışmasına yol açmıştır. Avrupa ise, Müslümanları gruplandırma ihtiyacı duymamış, iki kavramı dönüşümlü olarak kullanmış ve örneğin din değiştirip Müslüman olanlar için Türk olmak terimini kullanmayı tercih etmiştir.[553] Sırplar da bu dönüşümlü ve eş anlamlı kullanımı en çok yapan uluslardan bir tanesidir. Üstelik Sırplar, ikili bir analojiye gitmiş ve Müslümanlığı seçen Slavları hem Türk hem de hain olmakla suçlamıştır. Türklük aynı zamanda dinsizlik ya da kafirlikle de anıldığından, Sırplar savaşlarını Hıristiyanların kafirlere karşı savaş olarak görmüş ve bu şekilde yansıtmıştır. Özellikle 1389 Kosova Savaşı Sırp toplumsal hatıratında bambaşka bir anlam taşımaktadır. Bu yenilgi –ki bir ilahi zafer olarak kutsanmaktadır- Sırp kimliğine dair genel geçer anlatının ayrılmaz bir parçasıdır.

Bizans İmparatorluğu Doğu sınırlarına, İslam ve Türk ordularına karşı kalkan olarak, Sırpları yerleştirmiştir. 1340'lı yıllarda, Bizans tahtı için Palaeogolos ile Kantakuzenos arasında şiddetli bir savaş yaşandığında da Kantakuzenos Osmanlılardan, Palaeogolos ise Sırplardan asli askeri desteğini sağlamıştır. Sonrasında Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerleyişine karşı durabilecek tek güç olarak Sırplar ve onların lideri Duşan olarak görülmüştür. Papa da bu dönemde efsanevi Sırp Kralını Müslüman Türklere karşı mücadelenin lideri ilan etmiştir. Osmanlıların Balkanlarda ilerlemesi ile tutunamayan çok sayıda Sırp, Osmanlıların önünden Macaristan Krallığının bir parçası olan Voyvodina'ya kaçmış ve burası da Habsburglar tarafından Osmanlılara karşı bir siper olarak düzenlenmiştir. Dalmaçya'da ise Sırplar bu sefer Venediklilerin hizmetinde, Osmanlıya karşı savunma işlevi görmüşlerdir. Yugoslavya'nın dağılması esnasında büyük çatışmalara neden olan ve bugün Hırvatistan'da yer alan Krajina da henüz 15. Yüzyıldan beri Avrupa'nın ileri karakolu ola gelmiştir. Özellikle bu bölge Osmanlıları sınırda tutabilmek için kurulmuş ve 15- 16.yy'da çok sayıda Sırp buraya savunma amaçlı yerleştirilmiştir.

[553] Kumrular, s. 37, 65, 98, 127: Bogdan Denitch, **Ethnic Nationalism: The Tragic Death of Yugoslavia**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997, s. 133.

Sırbistan, Müslüman devletlerle yaptığı savaşların yanında, 20. Yüzyılda Batılı devletlerin yanında yer aldıkları dünya savaşlarını ve faşizme karşı mücadelelerini de aynı amaçla kullanmaktadır. Sırbistan her iki dünya savaşında da, özgürlük ve demokrasiyi bastırmak isteyen devletlere karşı, demokratik Avrupa devletlerinin müttefiki olmuştur. Birinci dünya savaşında kendisinden çok daha güçlü olan Avusturya-Macaristan'a, ikinci dünya savaşında da yine kendisinden çok daha güçlü olan mihver güçlerine direnebilmesi, saygınlığını arttırmıştır. Zaten Sırbistan, iki büyük dünya savaşında da müttefik oldukları İngiliz ve Fransızlar tarafından "küçük cesur Sırbistan" olarak anılmışlardır. Churchill de 1941 yılında Yugoslavlara, "*Hıristiyanlığın yüzyıllarca yıllık kaleleri*" şeklinde seslenmiştir.[554]

Sırplar 1990'lardaki iç savaşta da tarihsel analojilere gönderme yapmaya devam etmişlerdir. Bosnalı Sırpların lideri Radovan Karaciç, sadece Sırpların değil, bütün Batı'nın iyiliği için savaştığını iddia etmiş ve "*Sırplar nasıl 600 yıl önce Avrupa'yı İslam'dan" korudularsa, şimdi de "İslami radikalizminden" koruduklarını ileri sürmüştür.* [555] Bu çerçevede Sırplar, Tüm Avrupa için tehdit olan radikal İslam'ın, Bosna-Hersek aracılığıyla Balkanlara ve Avrupa'ya sızdığını ve bunu kendilerinin önlediğini iddia etmiştir.[556]

Miloseviç, Kosova Polje'de 1989'da yaptığı ünlü konuşmasında, "*6 yüzyıl önce, Kosova ovasında Sırbistan kendini ve aynı zamanda da Avrupa'yı kahramanca savunmuştur. Bugün Sırbistan'ın Avrupa'ya ait olduğunu tartışmak adil olmadığı kadar tarihe de aykırıdır."*[557] demiştir. Miloseviç Sırbistan'ın Avrupalılığının tartışılmasını bile absürt bulmuş ancak Kosova konuşmasından sadece bir kaç yıl sonra ülkesini

[554] Halberstam, s. 90.
[555] Türbedar, "Radovan..", s. 85.
[556]. Der Spiegel dergisinde çıkan bir yazı, Sırpların bu iddialarına destek olmuştur. Dergi çalışanlarından Alman gazeteci Renate Flottau, 1993 yılında Saraybosna'da Aliya İzzetbegoviç'in başkanlık sarayında Usame bin ladin'i gördüğünü ve Ladin'in kendisinin Bosna'ya savaşmak için gönüllüleri nasıl getirdiğini ve Bosna pasaportuna sahip olduğunu anlattığını iddia etmiştir. http://www.historycommons.org/entity.jsp?entity=renate_flottau_1 (27.05.2011): http://.presseurop.eu/en/content/author/142181-renate-flottau (27.05.2011).
[557] Bas Bilijam, "Europeanization versus Nationalism in Serbia : The Nationalist Legacy and Human Rights in a Divided Society", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Groningen, 19 May 2010, s. 13.

Avrupa'dan çok uzak bir noktaya getirmiştir. Sırplar Hıristiyanlık ve Avrupa uğruna mücadeleleri için takdir duymayı beklerken, birden Avrupa'da en nefret edilen millet haline gelmişlerdir. Kosova ise, o zamana kadar Batı'nın Hıristiyanlık adına Müslüman Türklere karşı mücadelesini simgelerken, 1998'den sonra, Batının Hıristiyan Sırp saldırganlığına karşı mağdur Müslümanları savunduğu bir ülke olarak hatırlanır olmuştur.

Sırp siyasi eliti bugün uzak tarihi kullanarak, kötü anıları unutturup, ülkelerinin tekrar Avrupa ve Hıristiyanlığın korunması için savaşan bir millet olarak hatırlanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu şekilde; ortak tarih, kültür ve kader birliği üzerinden duygusal bağ kurulmasını sağlayarak, üyeliğine muhalefet eden Avrupa kamuoyunun direncini kırmayı amaçlamaktadır. Sırp kültür bakanının her fırsatta, "Sırpların en antik ve en Hıristiyan milletlerden biri olduğunu söylemesi de,[558] bu çerçevede değerlendirilebilir. Tadiç'in de, Sırbistan'ın Avrupalı geleneksel müttefiklerine, tarihsel paylaşımlarını hatırlatmak için dış gezileri bir fırsat olarak değerlendirdiği görülmektedir. Örneğin Mayıs 2009'daki Fransa ziyaretinde, Paris'te bulunan ve iki dünya savaşındaki Sırp-Fransız dostluğuna atfen yapılan anıtı ziyaret etmiş ve bu tarihsel dostluk ile ilgili uzun konuşmalar yapmıştır. [559] Nitekim bu çaba olumlu sonuç vermiş ve 8 Nisan 2011'de Fransa ile siyasi ortaklık anlaşmasının imzalanmasıyla, Sırbistan sonunda eski müttefikini geri kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Sarkozy de imzanın ardından, Fransa'nın Sırbistan'ın AB sürecindeki "en iyi avukatı" olacağını söylemiştir. [560]

4.3. SIRBİSTAN'IN AB ve NATO İLE KURUMSAL İLİŞKİLERİ

Bu çalışmanın tamamında Sırbistan ile AB arasındaki ilişkiler ve Sırbistan'ın bir kurum olarak AB'den ne şekilde etkilendiği anlatılmaktadır. Ancak bu ilişkinin yönetilmesindeki temel bazı araçların teknik boyutunun da kısaca özetlenmesi,

---

[558] Macdonald, s.73.

[559] "Tadic Concludes Paris Trip", **B92**, 29/5/2009, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2009&mm=05&dd=29&nav_id=59451 (22.08.2011).

[560] "Sırbistan ve Fransa stratejik ortaklık anlaşması imzaladılar.", **South Eastern Times**, 10/04/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/newsbriefs/setimes/newsbriefs/2011/04/10/nb-06 (26.06.2011).

anlaşılabilirliği sağlamak açısından faydalı olacaktır. Bu tez açısından incelenmesi gereken bir diğer konu da Sırbistan'ın NATO ile kurumsal ilişkilerinde yaşanan değişimdir. Sırbistan'ın Batı ile ilişkilerindeki en büyük travmalardan birisinin NATO müdahalesi olduğuna daha önce değinilmiştir. NATO üyeleri ile AB üyelerinin hemen hemen aynı Batılı ülkelerden oluşuyor olması, Sırbistan'ın AB ile ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Ancak Sırbistan-NATO ilişkileri, çok kısa bir zamanda, inanılması güç bir iyileşme sürecine girmiştir. Şüphesiz bunda AB'nin kurumsal etkisinin yanında, Sırbistan'ın fayda/maliyet hesaplamalarındaki değişimin de büyük rolü vardır.

4.3.1. Güney Doğu Avrupa için İstikrar Paktı

Soğuk Savaşın sona ermesiyle 1989'dan itibaren 9 komünist devlet tam 27 komünist olmayan devlete dönüşmüştür. Bu ülkeler geçiş süreçlerinde; değişik siyasi sistemleri, fakir ekonomileri ve yarattıkları bölgesel çatışmalar yüzünden büyük istikrarsızlığa neden olmuşlardır. Bu gelişmelerin yarattığı tehdidin de etkisiyle AB, söz konusu devletlere yönelik dış yardım programları hazırlanması ve AB üyelik perspektifi sağlanması konusunda Komisyona hazırlık yapma görevi vermiştir. Yardımlara ulaşılabilmesi için AB'nin öne sürdüğü koşullar, bu ülkeler üzerinde ciddi kısıtlamalara, yönlendirmelere ve değişimlere yol açmıştır. Ancak AB'nin koşulluluk politikası ve hatta havuçları Yugoslavya üzerinde işe yaramamış, ülkenin dağılmasına ve kanlı bir iç savaşın yaşanmasına engel olunamamıştır. Ancak koşulluluk iç savaşın çıkmasına engel olamamışsa da, sona ermesine katkı sağlayabilmiştir. Savaş sonucu her açıdan yerle bir olmuş olan eski Yugoslavya cumhuriyetleri, ekonomilerini tekrar düzlüğe çıkartıp insanlarına en azından normal bir hayat yaşatabilmek için, Batının koyduğu koşulları yerine getirmekten başka bir çare bulamamışlardır. Çatışmaların sona ermesinin ardından bugün, Sırbistan dahil bütün Balkan ülkeleri, AB'nin izinde, liberal demokrasiler olmak yolunda hızla ilerlemektedir.

Yugoslavya'nın dağıldığı yıllarda AB için en önemli öncelik, kanlı iç savaşın sona erdirilmesi olmuştur. Bu hedefin gerçekleştirilmesinin ardından ikinci aşamaya

geçilmiş ve bölgenin rehabilitasyonuna başlanmıştır. Bu çerçevede; 1960'larda AT'nin Birkelbach raporuyla İspanya, Yunanistan ve Portekiz için belirlenen demokrasi ve insan hakları koşulu, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'ndan borç para alabilmek için 1990'da belirlenen siyasi ön koşullar, 1992'de AT/AB'nin AGİT üyeleriyle anlaşmalarda insan hakları şartını öne sürmesi ve 1993 Kopenhag kriterleri ile Merkezi ve Doğu Avrupalılar için demokratik ve serbest pazar ön koşullarının belirlenmesinin ardından; Batı Balkan ülkelerine yönelik ön koşul olarak bir de "bölgesel boyut" eklenmiştir. Bu koşul ile Balkan ülkeleri, küreselleşmenin yarattığı ve kendi başlarına çözmeleri mümkün olmayan büyük problemlerle başa çıkabilmeleri için AB tarafından bir araya gelmeye zorlanmaktadır.[561]

Bölgesel Boyut'un bir parçası olarak ortaya konulan ve tüm balkanlara yönelik iddialı bir proje olan Güney Doğu Avrupa için İstikrar Paktı, 10 Haziran 1999'da, yani 1244 sayılı karar ile NATO operasyonunun sona erdirilmesi ile aynı anda uygulamaya konulmuştur. Pakt'ın kırktan fazla ülke ve örgüt ortağı, bölgeyi istikrara kavuşturabilmek için barışı, demokrasiyi, insan haklarına saygıyı ve ekonomik refahı güçlendirebilmek için bir araya gelmiştir.[562] Türkiye'nin de dahil olduğu bu paktta lider konumda olan AB, Güney Doğu Avrupa'yı bütünleşme perspektifine yakınlaştırma görevini üstlenmiştir. Bununla birlikte Pakt'ın Köln'deki kuruluş konferansında tüm bölge ülkeleri varken, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan FYC'nin katılımına izin verilmemiştir.[563] Bu ülkenin katılımının, Kosova'da uluslararası toplumun koşularını yerine getirdiği zaman değerlendirilmesine karar verilmiştir.[564]

Brüksel temelli olan ancak aslen Alman inisiyatifine dayanan İstikrar Paktı, yalnızca bölgesel işbirliğini sağlamaya yöneliktir. Bir yürütme gücü ya da projeleri finanse edecek kendine ait mali kaynağı yoktur. Sadece yardım sağlayıcı ve alıcı

[561] Pond, "Europeanizing the Balkans", s. 241.
[562] İstikrar Paktı Resmi Sitesi http://www.stabilitypact.org/about/default.asp (26.06.2011): Bodo Hombach, 'Stability Pact for South-Eastern Europe: a New Perspective for the Region', **Perceptions**, September-November 2000.
[563] İstikrar Paktı Resmi Sitesi
[564] Köln Avrupa Konseyi, 3 - 4 Haziran 1999, Başkanlık Sonuç Bildirgesi.

arasında projelere aracılık yapmaktadır. Dahası; demokrasi, ekonomi ve güvenlik ile ilgilenen çalışma masalarında, bağışçı ve faydalanıcıların eşit temsili yoluyla programların ortak mülkiyeti için ısrar ederek, kendi gücünü bilinçli olarak kısıtlamıştır. 2008'de de kendisini daha iyi yapılanmış olan "Bölgesel İşbirliği Konseyi"nin (Regional Cooperation Council) yerel liderliği ile değiştirmiştir. Onun şemsiyesinde 50'ye yakın ülkeden yaklaşık 25 milyar dolar Güney Doğu Avrupa'ya akmıştır.[565]

İstikrar paktının uygulanmaya başlamasıyla Balkanların Avrupa sistemi içerisinde yer alma süreci hızlanmıştır. Tıpkı ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra finansal yardım sağlamak için Avrupa ülkelerine birbirleriyle iş birliği yapmasını zorunlu kılması gibi, Avrupa da Balkanlara finansal yardım sağlamak için bölgesel işbirliğini şart koşmuştur. Yine İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa için Marshall Planı nasıl işlev gördüyse, iç savaş sonrası Balkanlar'a yönelik Güney Doğu Avrupa için İstikrar Paktı da o işlevi görmektedir. Bugün Balkan ülkeleri, Paktın fonlarından faydalanabilmek için birbirileri ile ortak projeler üzerinde uzlaşmak durumundadır. Projelerin fonlanabilmesi için iki ya da daha fazla Balkan katılımcı olması zorunludur. Örneğin 2006'da, Sava Nehri Komisyonu sayesinde Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan, su yönetimi için bir araya gelip ortak çalışmak durumunda kalmıştır. İstikrar Paktı ayrıca Balkan ülkeleri arasındaki ticareti canlandırmış ve bölgede ortak hareket alışkanlığına başlangıç oluşturmuştur. Özel koordinatör Busek'in sözleriyle: "*Balkan ülkeleri liderleri bugünlerde birbirlerini, tıpkı Avrupa'da olduğu gibi rahatça arayabilmektedirler*."[566]

[565] Rafael Biermann, "Robert Schuman's Perspective of Peace and Stability Through Reconciliation: A Legacy of Continuing Actuality also for the Balkans", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Güz 2001, ss. 49-50.

[566] Erhard Busek, "Five Years of Stability Pact for South Eastern Europe: Achievements and Challenges Ahead," **Discussion Paper 70**, Centre for the Study of Global Governance, March 2004 : Pond, "Europeanizing the Balkans", s. 241-242.

4.3.2. İstikrar ve Ortaklık Süreci

1990'lardan beri AB'nin temel hedefi, Batı Balkanlar'ı kanunların işlediği, demokrasi anlayışının kökleştiği, insan ve azınlık haklarının güvence altına alındığı ve piyasa ekonomisinin geçerli olduğu istikrarlı bir bölgeye dönüştürebilmektir. 1999'da ortaya konulan "İstikrar ve Ortaklık Süreci"nin (*Stabilisation and Association Process*-SAP) temelleri de bu amaca yönelik olarak atılmıştır.

Haziran 2003'te AB üyeleri ve Batı Balkan ülkelerinin katılımı ile yapılan Selanik Zirvesinde, SAA vasıtasıyla Batı Balkan ülkelerine, daha önce MDA ülkelerine yapıldığı gibi AB üyeliğine hazırlanabilmeleri için katılım öncesi strateji araçlarını kullanma şansı tanınmıştır. Bu araçlardan en önemlileri; Avrupa Ortaklığı'nın başlatılması, TAIEX (Teknik destek ve Bilgi Değişim Birimi) ve twinning programlarının kullanımı, dış politika tutumlarının uyumlaştırılması ve parlamentoların işbirliği yapmasıdır.

SAP üç temel unsurdan oluşmaktadır. Sürecin merkezinde İstikrar ve Ortaklık Anlaşması[567] (*Stabilisation and Association Agreement*-SAA) yatmaktadır. İkinci temel unsur, Batı Balkan ülkelerine tek yanlı dış ticaret ödünlerinin verilmesi, üçüncüsü ise bu ülkelere finansal yardımın sağlanmasıdır. SAA, Avrupa Komisyonu tarafından "*ülkelerin reform yapması ve Avrupalı değer ve normlara adapte olması için bir ajanda*"[568] olarak değerlendirilmektedir. AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunabilmek için, Batı Balkan ülkelerinin önce SAA'yı imzalaması gerekmektedir. Bu anlaşmayı imzalamalarıyla Balkan ülkeleri AB ile akdi bir ilişkiye girmiş olacaklardır. Aslında bu antlaşma, daha önce Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin imzaladığı Avrupa anlaşmalarının Balkanlar'a uyarlanmış halidir. Bu anlaşmadan beklenen, aday ülkenin AB standartlarına belli bir ölçüde uyum sağlamasıdır. Ancak

[567] İstikrar ve Ortaklık Antlaşması metni için bknz: http://kzpeu.seio.gov.rs/dokumenti/ssp/saa_textual_part_en.pdf

[568] European Commission. "Report from the Commission. The Stabilisation and Association process for South East Europe. Second Annual Report." Brussels, BE. 26 March 2003, http://www.mvpei.hr/ei/download/2002/11/06/com_SAP.pdf (18.11.2008).

MDA ülkeleri ile yapılan anlaşmalardan farklı olarak, bunlara savaş suçları mahkemesi ile tam işbirliği koşulu da eklenmiştir.

Şekil 20: İstikrar için Ortaklık Süreci'nin Safhaları

Sırbistan ile AB arasında İstişari Görev Gücü toplantılarının yapılması ve Genişletilmiş Daimi Diyalogun Kurulması	Fizibilite çalışmasının olumlu sonuçlanması ve SAA Müzakerelerine başlanması	SAA'nın ve Geçici Anlaşmanın İmzalanması	SAA'nın parlamentolardan geçmesi ve ardından uygulanması	Resmi üyelik başvurusu	Adaylık Statüsünün Kazanılması

2006'da Karadağ'ın bağımsızlığını kazandığı referandumdan hemen sonra, ODGP yüksek temsilcisi Solana, YUCM ile yeteri kadar işbirliği yapılmadığı gerekçesiyle dondurulan SAA görüşmelerinin tekrar başlaması için Mladiç'in yakalanmasının kesin bir koşul olduğunu söylemiştir. Sırbistan o dönemde Mladiç'i yakalayamamıştır ancak bu konuda ciddi çaba harcadığını göstermiştir. Hatta hükümet AB'den, Interpol'den ve Alman gizli servisinden de yardım talep ederek bu konudaki istekliliğini göstermeye çalışmıştır.[569] Bu sayede Nisan 2008'de SAA ve ticaret üzerine bir Geçici Anlaşma (Interim Agreement) imzalanabilmiştir. SAA 9 Eylül 2008'de Sırbistan Meclisinden de geçmiştir. YUCM Başsavcısı Serge Brammertz'in, BM Güvenlik Konseyi'ne Sırbistan'ın YUCM ile işbirliği düzeyinden tatmin olduğunu bildirmesinin ardından Aralık 2009'da da Geçici Anlaşma'nın (Interim Agreement) uygulanması konusunda anlaşılmıştır. Şubat 2010'da Geçici Anlaşma yürürlüğe girmiştir. 14 Haziran 2010'da AB, başsavcının olumlu mülakatından sonra SAA'yı üye devlet parlamentolarına onay

[569] "Serbia seeks help to get war crime suspect", **Financial Times**, 22 June 2006, http://www.accessmylibrary. com/coms2/summary_0286-15695392_ITM (25.07.2010): Lucia Kubosova, "Serbia to file new Mladiç arrest plan", **Euobserver**, 26 June 2006, http://euobserver.com/9/21952 : http://www.cbsnews.com/stories/2010/11/17/ ap/world/ main 7062360.shtml (21.09.2011).

için göndermeye karar vermiştir.[570] 19 Ocak 2011'de Avrupa Parlamentosu da SAA'yı onaylamıştır. SAA sürecinin tamamlanmasıyla da Sırbistan'ın AB ile ilişkileri artık ilk defa sözleşmeye dayalı bir zemin üzerine oturmuştur.

AB yetkililerinin, başvuruda acele edilmemesi yönündeki önerilerine rağmen Tadic, 22 Aralık 2009'da AB'ye üye başvuru belgesini teslim etmiştir. Bunun üzerine 25 Ekim 2010'da Genel İşler Konseyi Sırbistan'ın başvurusunu Komisyon'a yollamıştır ve tezin yazım tarihi itibariyle Komisyon henüz kararını hazırlama aşamasındadır. Sırbistan'ın beklentisi 2014 yılı içerisinde üyelik elde etmektir.

4.3.3. NATO ve Barış için Ortaklık Süreci

Soğuk Savaşın bitmesi, Amerikan müdahalelerin bittiği anlamına gelmemiştir. Son 15 yılda ABD; Somali'den Haiti'ye, Yugoslavya'dan Kolombiya'ya, Afganistan'dan Irak'a, dünyanın neredeyse tüm bölgelerine müdahalede bulunmuştur. ABD'nin bu çerçevede Sırplara yönelik NATO operasyonlarına ve uluslararası yaptırımlara da liderlik etmiş olması, Sırp-ABD ilişkilerini tarihteki en kötü pozisyonuna getirmiştir. Bu dönemde Sırp toplumunun en liberalinden en milliyetçisine kadar her kesimi ABD'ye nefretle bakmıştır. Hatta ABD'ye karşı olan nefretin, halkın milliyetçiliğe daha sıkı sarılmasına ve Miloseviç'in iktidarda kalma süresinin uzamasına yol açtığı genel kabul görmektedir.

Aslında Miloseviç dönemine kadar Amerikan-Sırp ilişkileri tarihsel olarak iyi olmuştur. İki ülke her iki Dünya Savaşında da aynı ittifak içerisinde yer almıştır ve Yugoslavya'nın faşist işgalinden kurtulmasında ABD'nin katkısı olmuştur. Bu tarihsel alt yapının da etkisiyle, Miloseviç devrilir devrilmez ABD ile ilişkiler hızlı bir şekilde iyileşme yoluna girmiştir. Görece daha milliyetçi ve ABD'ye karşı daha mesafeli olan Koştunitsa'nın istifasının ardından ise ilişkiler tamamen normalleşmiştir. Sırplar şu anda

[570] Answer to Giancarlo Scottà (EFD), Question for written answer to the Council Rule 117 , Subject: Serbia's accession to the European Union, 30 June 2010, http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do? reference=E-2010-4750&language=EN (20.06.2011).

ABD ile ilgili kötü anıları unutmak ve affetmek yolunda ilerlemektedir. Yine de Belgrad'daki bir binada NATO'nun attığı fakat patlamayan bombalardan bir tanesinin, kötü günlerden hatıra olarak, imha edilmeden yerinde tutulmaya devam edildiğini belirtmek gerekir.

Sırpların ABD'ye yönelik kızgınlığının en önemli nedenlerinden bir tanesi Kosova ile ilgilidir. ABD, Kosova'ya yönelik hareketleri nedeniyle Sırbistan'a karşı ağır ekonomik, siyasi ve askeri yaptırımlar uygulamış ve Kosova'nın bağımsızlığını desteklemiştir. Ancak tüm bunlara rağmen Milli Güvenlik Strateji Belgesinde, "*Sırbistan, ABD ile iki ülkenin de ortak değerleri korumada beraber hareket ettiği yüzyıllık iyi ilişkiler geleneğini yeniden kurmaya kararlıdır. ABD'nin Kosova'nın tanınması konusundaki farklı duruşuna rağmen, Sırbistan ABD ile ilişkilerini geliştirmeye hazırdır.*"[571] denilmektedir. Her kesimden Sırp halkı için Kosova'nın çok önemli olduğu açıksa da, hükümetin bu yüzden ABD ya da AB ile ilişkilerini bozmanın maliyetine katlanamadığı açıktır.

Tadiç, Obama'nın başkanlık seçimlerini kazanmasından sonra gönderdiği kutlama mesajında, bu seçimin Sırbistan ve ABD arasında büyük çoğunlukla iyi olan tarihi ilişkilerde yeni bir bölüm açacağını söylemiştir.[572] ABD başkan yardımcısı Joe Biden'in Mayıs 2009'daki Sırbistan ziyaretinde de Tadiç, iki ülkenin ikinci dünya savaşının ardından şimdi de PfP aracılığıyla müttefik haline geldiklerini söylemiştir. Karşılığında Biden de, Sırbistan'ın Kosova'yı tanımasını beklemediklerinin ve bunun ikili ilişkileri etkilemeyeceğinin garantisini vermiştir.[573] Biden'in ziyareti George Bush'un 1983'deki ziyaretinden sonra ilk yüksek düzeydeki ABD ziyareti olmuştur. 2011 Haziranında bu sefer ABD'nin daveti üzerine, Sırbistan Savunma Bakanı ve Genel Kurmay Başkanı başkanlığında bir ekip, dünyadaki ilk nükleer uçak gemisi olan USS

[571] National Security Strategy.., s. 21.
[572] http://www.predsednik.rs/mwc/default.asp?c=301000&g=20081105173548&lng=lat&hs1=0 (21.12.2010).
[573] "Biden: Forge bilateral relations", B92, 20/5/2009, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2009&mm=05&dd=20&nav_id=59264 (02.04.2010).

Enterprise'ı ziyaret etmiştir. Bu düzeydeki bir ziyaret ilk defa gerçekleşmiştir[574] ve ABD'nin ancak müttefik ya da dost ülkelerin heyetlerini bu şekilde davet ettiği bilinmektedir. 2009-2011 arasında yüksek düzeydeki yetkililer arasında daha birçok ziyaret gerçekleşmiş ve bu ziyaretler ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunmuştur.[575] Bu sayede Sırbistan, ABD'nin onayıyla Irak'a 235 milyon dolarlık uçak, silah ve ekipman satışına dair anlaşma imzalama imkanı bulmuştur. [576]

Sırbistan herhangi bir devlet ya da ittifakı düşman olarak tanımlamamaktadır[577] ancak hemen hemen aynı üyelerden oluşmalarına rağmen NATO, Sırbistan'da AB'den tamamen ayrı tutulmakta ve büyük oranda ABD ile özdeşleştirilmektedir. Bu çalışma kapsamında görüşülen Sırbistan'ın Ankara büyükelçisi Duşan Spasojevic ve askeri ataşesi Zeljko Gajic de bu durumu teyit etmiştir. Nitekim anketlerde Sırpların hem ABD hem de NATO'ya eşit derecede olumsuz bakması da bunu düşündürtmektedir. (Şekil 21 ve 22) Örneğin Balkan Monitor'un anketinde; NATO'nun dostça davrandığını düşünen Sırplar %8,6 ile Balkanlarda açık ara en az, düşmanca davrandığını söyleyenler ise %51,6 ile açık ara en fazla rakamı vermişlerdir. Öyle ki olumsuz bakanlarda Sırbistan'dan sonra gelen en yüksek rakam sadece %14,6'dır ki o da birçok Sırp'ın yaşadığı Karadağ'dan gelmiştir. Benzer şekilde ABD'nin dostça davrandığını düşünen Sırplar, %7,9'da kalırken, düşmanca davrandığını düşünenler %57,3 rakamı ile yine açık ara en yüksek rakamı vermiştir. Durum böyle olunca Sırpların NATO'ya güvensizlikte Avrupa'da büyük farkla en yukarıda, ABD'nin uluslararası liderliğini onaylamakta da büyük farkla en aşağıda yer alması anlaşılırdır.

[574] Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi http://www.mod.gov.rs/novi.php?action=fullnews&id=2651 (17.03.2009).
[575] ABD Devlet Bakanlığı, http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5388.htm (29.11.2009).
[576] "Irak'a Sırp silahı gidiyor", **Radikal**, 29/03/2008.
[577] National Strategy of Serbia for the.., Chapter, s. 10.

Şekil 21: Sırpların NATO ve ABD'ye bakışı

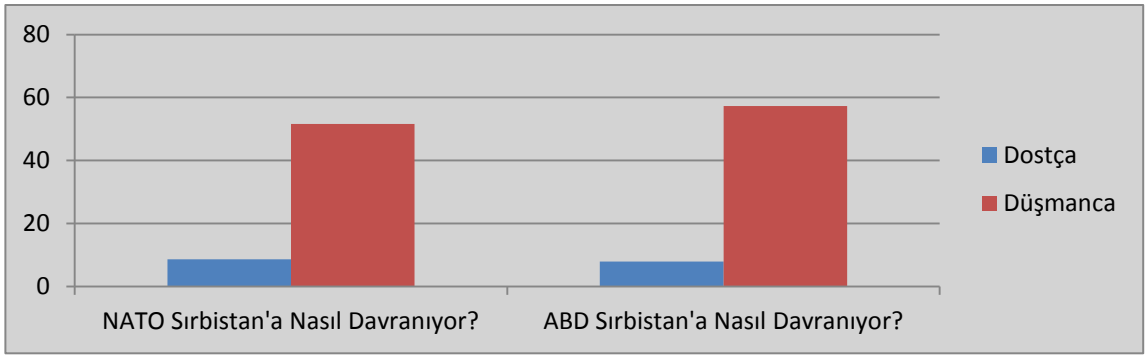

Kaynak: Approval of U.S.A. Leadership : NATO friendly/hostile http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (08.08.2010)'deki verilenden grafikleştirilmiştir.

Şekil 22: Sırpların NATO ve ABD ile ilgili görüşleri

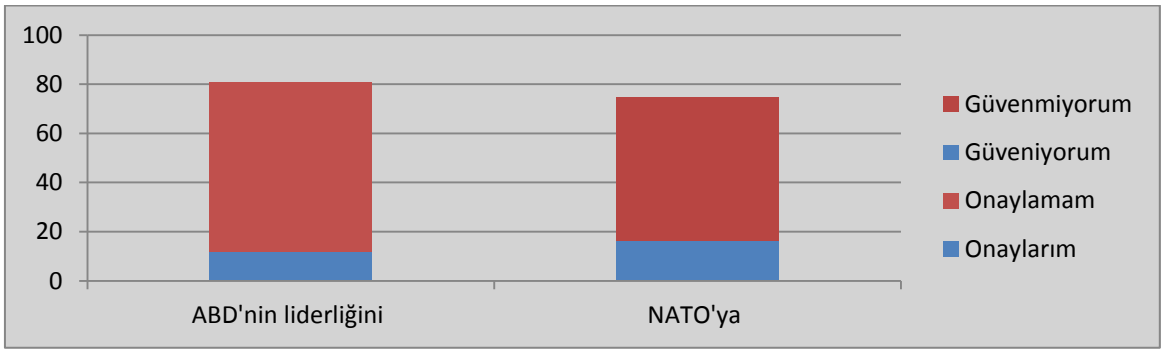

Kaynak: Confidence in NATO ve United States friendly/hostile http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (08.08.2010) verileri birleştirilerek grafikleştirilmiştir.

Sırbistan'da şu an için NATO'ya üyelik yönünde bir başvuru yahut niyet söz konusu değildir. Sırbistan'ın güvenlik ile ilgili resmi belgelerinde de NATO üyeliği ile ilgili bir cümle geçmemektedir. Ankara'da görevli olan Spasojevic ve Gajic de, NATO

üyeliğinin AB'den ayrı bir konu olduğunu ve acılar taze olduğundan, Sırp halkının böyle bir şeye henüz hazır olmadığını değerlendirmişlerdir. NATO Genel Sekreteri Rasmussen, Sırp toplumunun –anlaşılabilir- tarihsel nedenlerden ötürü NATO'ya şüphe ile bakabileceğini bildiklerini söyleyerek,[578] bu durumun Batıda da anlayışla karşılandığını göstermiştir. Gerçekten de Sırbistan'da NATO ile ilgili kötü anıların etkisi halen geçmiş değildir. Özellikle sağ partiler ve milliyetçi örgütler NATO ile kurumsal işbirliğine net bir şekilde karşı çıkmaktadır. 15 Haziranda Belgrad'da NATO ile ilgili bir konferans düzenlenmesinin hemen öncesinde, bayrakların yakıldığı çok ciddi protesto gösterileri düzenlenmiş ve Sırp Radikal Parti genel başkan yardımcısı Dragan Todoroviç, Hükümetin, ülkeyi NATO'nun arka kapısına getirerek Sırp halkının acı dolu anılarını deştiğini söylemiştir.[579] Hükümet ise, işbirliğinin seviyesi ve biçimlerinin Sırp hükümetine bağlı olduğunu açıklayarak,[580] aleyhteki havayı dağıtmaya çalışmış ve Sırp Savunma bakanının NATO üyeliğinin gündemde olmadığını ve ileriki yıllarda da kesinlikle olmayacağını[581] belirten sözleriyle en azından kısa vadede üyelik için başvurulmayacağını ilan etme gereği duymuştur.

2005 yılında hazırlanan *AB'ye Üyelik İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde NATO'ya üyeliğin, nihayetinde referanduma sunulacağı yazılmış olsa da[582], Sırp Savunma bakanlığının referanduma sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır. Savunma Bakanı verdiği bir mülakatta, tarihte çok büyük kararların referandum ile belirlenmediğini söylemiş ve Vuk Karaciç'in ya da Atatürk'ün zamanında yapılan reformların referanduma sunulmuş olsaydı geçmeyeceğini iddia etmiştir. Bu çalışmaya göre Sırp hükümeti bu mesele

---

578 "NATO başkanı, Sırbistan ile ilişkilerin güçlendirilmesini istedi", **South Eastern Times**, 31/05/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/05/31/feature-01 (16.08.2011): "Rapor: Sırbistan NATO misyonunu açmaya hazır", **South Eastern Times**, 31/08/2010, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2010/08/31/feature-01 (21.12.2010).

579 "Yeni dönemin bir işareti olarak, Belgrad NATO konferansına ev sahipliği yapıyor", **South Eastern Times**, 16/6/2011, http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/06/16/feature-02 (19.09.2011).

580 "Yeni dönemin bir işareti olarak, Belgrad NATO konferansına ev sahipliği yapıyor", **South Eastern Times**, 16/6/2011.

581 "Nato Not On Agenda Now", Interview with Minister Šutanovac in **Dnevnik**, 06/04/2010, http://www.mod.gov.rs/novi_eng.php?action=fullnews&id=2018 (10.09.2011).

582 National Strategy Of Serbia for the.., Chapter 2.5 Foreign Policy.

konusunda halkın yeteri kadar hazır olmadığından, referandum kararının ret ile sonuçlanabileceğinden ve Avrupa'ya dönüş sürecinin sekteye uğrayabileceğinden endişelenmektedir.[583] Anketler Bakanın referandum konusundaki endişesini doğrulamaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, Gallup'un anketine göre; Sırpların referandum yapılması durumunda % 62'si AB'ye evet, % 22'si ise hayır diyeceğini söylerken, konu NATO'ya gelince, sadece % 20'lik bir kesim evet, % 61'lik kesim ise hayır diyeceğini söylemiştir.[584] (Şekil 23) Görüldüğü üzere, Sırbistan'da AB'ye evet diyen kadar büyük bir kesim, NATO'ya hayır demektedir. Bu aynı zamanda Sırpların AB ve NATO'yu, hemen hemen aynı üyelerden oluşuyor olmalarına rağmen, net bir şekilde birbirinden ayırdığını kanıtlamaktadır. Nitekim bunu gösteren grafik de adeta simetrik sonuç vermiştir.

Şekil 23: "Bir referandum düzenlense oyunuz evet mi yoksa hayır mı olur? Sorusuna verilen cevaplar:

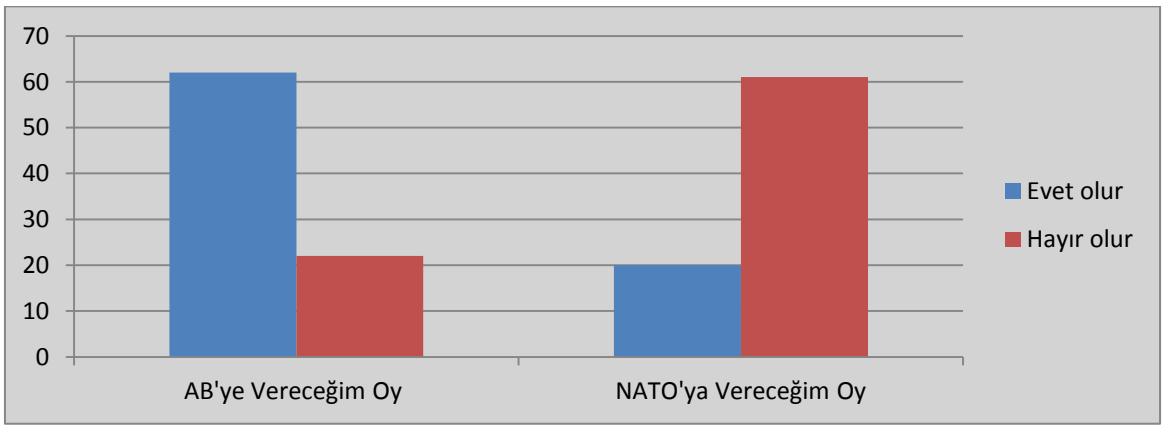

Kaynak: http://www.eubusiness.com/news-eu/serbia-nato.2mq (08.08.2010)'den alınan veriler birleştirilerek grafikleştirilmiştir.

[583] "Interview Minister Sutanovac Daily List", Savunma bakanlığı Resmi Sitesi, 22/01/2011, http://www.mod. gov.rs/novi.php?action=fullnews&id=2615 (10.09.2011).
[584] "Serbs back EU Integration but Rejects NATO", **EU Business**, 10 February 2010, http://www.eubusiness.com/news-eu/serbia-nato.2mq/ (22.09.2010).

Sırbistan NATO üyeliğine soğuk dursa da, NATO'nun üçüncü ülkelere yönelik araçlarından bir tanesi olan Barış için Ortaklık Programı'na (PfP) katılımı çok önemsemektedir. PfP, ortak ülkeler ve NATO arasında ikili işbirliğini öngören bir programdır. Program, ortak ülkelerin NATO ile bireysel ilişki kurabilmesine ve işbirliğindeki konu önceliklerini seçmesine imkan tanımaktadır. PfP programı çerçevesindeki faaliyetler; savunma, savunma reformu, savunma politikası ve planlaması, sivil-asker ilişkileri, askeri eğitim, askeri işbirliği ve tatbikatlar, acil durum planlaması, felaketlerle mücadele ve bilimsel konularda işbirliği gibi, hemen hemen tüm NATO aktivitelerini kapsamaktadır. Üye olmaya istekli olan fakat üye ülkelerin kabul etmekte emin olmadığı ülkeler için bir ön basamak olarak da kabul edilebilecek olan PfP programı, Kosova savaşı ve 1999'daki ilk genişlemeden sonra üyelik için bir anlamda okula dönüşmüştür. [585]

Sırbistan için PfP programına katılım süreci henüz Federal Yugoslavya Cumhuriyeti zamanında başlamıştır. Dönemin Yugoslav Dış işleri bakanı Svilanovic ve Başbakan yardımcısı Nebojsa, PfP'ye katılımın temel dış politika amaçlarından birisi olduğunu açıklamıştır.[586] FYC 2002'den beri de NATO Parlamenter Meclisi'nin yıllık seminerlerine gözlemci olarak katılmaktadır. Nisan 2002'de Yüksek Savunma Konseyi, Sırbistan'ın PfP'ye katılımı için gerekli koşulların sağlanması ve hazırlık için harekete geçilmesini önermiştir. Halbuki bu tarihte, ülkeyi mahveden NATO bombardımanın üstünden henüz 3 yıl bile geçmemiştir. Aynı ayın sonunda hükümet tarafından yetkilendirilen Sırp dış işleri bakanı, NATO genel sekreterine pratikte katılım sürecini başlatacak niyet mektubunu yazmakla yetkilendirilmiştir. NATO büyükelçileri Sırbistan'ın talebini olumlu yanıtlamış ve Sırbistan-Karadağ ve NATO arasındaki ilk işbirliği programı olan "İşbirliği Programı" (Ülke Programı) onaylanmıştır.

---

[585] The Partnership for Peace Programme, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (15.12.2010): ICG, "Belgrade's Lagging Reform: Cause for International Concern", **Balkan Report**, no.126, Belgrade/Brussels, 7 March 2002, s. 4.

[586] http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (27.05.2011) : ICG, "Begrade's Laggin..", s. 4.

Mart 2004'te Sırp Dış İşleri Bakanlığının büyükelçi seviyesinde ilk özel NATO elçisi atanmıştır. Haziran 2004 İstanbul zirvesinde NATO ülkeleri Sırbistan'ın NATO ile işbirliğinin başlamasını olumlu olarak değerlendirmiştir. Bunun ardından 18 Haziran 2005'te Sırbistan-Karadağ ile NATO arasında, barış operasyonları için transit geçiş hakkına yönelik anlaşma imzalanmıştır. 6 Haziran 2006'da Sırp dış işleri bakanı, NATO genel sekreterine, Sırbistan'ın NATO ile işbirliği için tüm yükümlülüklerini yerine getirdiğini bildiren bir mektup yollamıştır. Bu süreçte Sırbistan'ın NATO üyesi ülkelerle askeri alanda işbirlikleri yapması üye devletlerin sempatisini arttırmıştır. Sırbistan devlet başkanının 28-29 Kasım 2006 Riga zirvesi öncesi ABD başkanına yazdığı mektup da, Sırbistan'ın iş birliği yapma isteğine yönelik inandırıcılığını güçlendirmiştir.[587] Sırbistan Savunma Strateji Belgesi ise, Sırbistan'ın Avrupa güvenlik ve savunma politikasının eylemlerine dahil olmak ve PfP'ye katılmak yönündeki isteğini tasdiklemiştir.[588]

Sırbistan'ın, Avrupa Birliği gibi PfP'ye katılımı da YUCM ile tam işbirliği koşuluna bağlanmıştır. Bu nedenle Haziran 2006'da Riga Zirvesi öncesi Sırbistan Başbakanı, YUCM ile işbirliği için "Eylem Planı"nı açıklamış ve işbirliği yapılacağını net ve kesin olarak ilan etmiştir. Bu konuda YUCM'nin de olumlu görüş bildirilmesinin ardından 29 Kasım 2006'daki Riga Zirvesi'nde, NATO devlet ve hükümet başkanları Sırbistan'ı, Karadağ ve Bosna-Hersek ile beraber oybirliği ile PfP ve Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'ne davet etmeye karar vermişlerdir.[589] Kararda ayrıca Sırbistan'ın YUCM ile tam işbirliği yaptığı kabul edilmiştir. 14 Aralık 2006'da Başkan Tadiç'in PfP prensiplerini içeren 'Çerçeve Belgesi'ni imzalaması ile Sırbistan resmen PfP programının üyesi haline gelmiştir ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ile diğer PfP organlarına katılma hakkı elde etmiştir. Ardından 18 Aralık 2006'da da Belgrad'da bir NATO Askeri Lezyon Ofisi açılmıştır. [590]

[587] Foreign-Political Position Of Republic Of Serbia With Emphasis on The Accession to the Partnership for Peace Program, Dış işleri bakanlığı resmi sitesi: http://www.mfa.gov.rs/Policy/Priorities/results_priorities_e.html (08.02.2011).
[588] Defence Strategy.., s. 11.
[589] Riga Deklerasyonu, Item 36.
[590] Foreign-Political Position Of Republic Of Serbia..

Sırp Hükümeti, 2007'de tarafsızlık kararı almıştır ancak NATO ile ilişkilerinde bunu bir sorun olarak görmediği anlaşılmaktadır. Savunma bakanı bu konudaki bir soruya, "*İsveç, İrlanda, Avusturya ve Rusya askeri olarak tarafsızdır ve hepsinin PfP çerçevesinde NATO'da ofisleri vardır.*"[591] şeklinde cevap vermiştir. NATO Müttefik Yüksek Komutanı General Stephane Abrial de bu durumun NATO ile işbirliğine engel teşkil etmediğini beyan etmiştir.

Sırbistan gibi çok sayıda komşuya sahip olan, stratejik bir konumda bulunan ve küçük bir ülkenin; NATO gibi bir ittifaka dahil olmadan, kendi güvenliğini kendi başına sağlamaya çalışması şüphesiz risklidir. Sırbistan "Barış için Ortaklık Sunum Belgesi"nde, konvansiyonel askeri tehditlerin ve risklerin azaldığına inanmakla beraber, askeri olmayan tehditlerin yani; terörizm, organize suçlar, etnik ve dini aşırılık, yasa dışı göç, yasa dışı ticaret ve kitle imha silahlarının yayılmasından kaynaklanan risk ve tehditlerin arttığını değerlendirmektedir. Bu bağlamda da söz konusu risklerin ortadan kaldırılması için PfP aracılığıyla NATO ile işbirliği yapılmasının gerekli olduğunu savunmaktadır.[592] Üstelik NATO'nun hükümetlerarası yapısında, bir kararın alınabilmesi için tüm üyelerin olumlu oyu gerektiğinden, ileride üyelik durumunda Sırbistan'ın da bu konularda alınacak kararları kendi çıkarları çerçevesinde etkileme şansı olacaktır.

Sırp hükümeti, güvenlik sektöründe yapılması planlanan reformları çok önemsemektedir. Hükümet, bu reformlar ile NATO standartlarında, profesyonel, modern ve dünyanın sayılı ordularından birini yaratmak istemektedir. Sırbistan Savunma Bakanı da bu doğrultuda; ordunun NATO'nun bir birimiymiş gibi yüksek yeteneklere ulaşmasının ve beraber işbirliği yapılabilecek seviyeye çıkartılmasının temel amaçları olduğunu açıklamıştır.[593] Sırbistan komuta kademesi, PfP konusunda hükümet ile benzer beklentiler içerisindedir. Komutanlar programa katılıma, ordunun modernizasyonu ya da

[591] "Nato Not On Agenda Now.."
[592] Republic of Serbia, "Partnership for Peace Presentation Document", Belgrad, 27 Haziran 2007, s. 4.
[593] "Interview Minister Sutanovac Daily List", Savunma bakanlığı Resmi Sitesi, 22/01/2011, http://www.mod.gov.rs/novi.php?action=fullnews&id=2615 (06.09.2010).

diğer amaçlar için maddi kaynak sağlayabileceğinden ve buna ilaveten dünyanın en sofistike askeri güçleri ile ortak harekatlar yapma tecrübesi elde edeceklerinden dolayı isteklidirler.[594] Hırvatistan dış işleri bakanlığının yaptığı bir araştırmanın, NATO'ya üye olmanın, dışarıda kalmaya oranla 3 milyar[595] dolar daha az maliyet yaratacağını ortaya koyması da bu düşünceyi güçlendirmektedir. Sırbistan Genelkurmay Başkanı Miletiç bu konuda açıkça, "*NATO'nun deneyimlerini ve komutanlıklarını; doktrin, askeri örgütlenme ve eğitim alanlarındaki becerilerimizi artırmak için kullanmak istiyoruz.*" demiştir.[596] Anlaşılacağı üzere NATO'ya da AB gibi araçsal bakılmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde görüşülen Sırbistan Ankara büyükelçisi ve askeri ataşesi de PfP programından faydalanarak Sırp ordusunu NATO üyelerinin gelişmişlik seviyesine ulaştırmayı arzuladıklarını, dolayısıyla katılımı faydalı ve gerekli bulduklarını açıklamışlardır.

Sırbistan hükümetinin, NATO ile kurumsal ilişki kurmaktan beklediği fayda sadece savunma ya da askeri nitelikli değildir. Dış işleri bakanlığı, katılımın ulusal güvenliği güçlendireceği için, ülkenin siyasi ve ekonomik dönüşümü de hızlandıracağını savunmaktadır.[597] PfP'ye katılımın, ayrıca Sırbistan'ın uluslararası duruş ve güvenilirliğine büyük katkı yapacağı da değerlendirilmektedir.[598] Üstelik ülke bu şekilde yabancı yatırımcılara istikrarlı ve öngörülebilir bir devlet imajı verebilecektir. Romanya'nın NATO'ya katıldıktan sonra elde ettiği dış yabancı yatırımların %141[599] artmış olması da bu görüşü desteklemektedir.

Bu çalışmaya göre Sırbistan, PfP'ye katılımın, dış politika önceliği olan Avrupa ile bütünleşme yönünde fayda sağlayacağını değerlendirmektedir. Sırbistan'ın PfP ile

[594] Pond, "Europeanizing the Balkans", s. 246.
[595] Filip Ejdus, "It is cheaper to join NATO", **Centre for Civil-Military Relations**, Analysis No. 16, 15 July 2007
[596] "Yeni dönemin bir işareti olarak, Belgrad NATO konferansına ev sahipliği yapıyor", South Eastern Times, 16/6/2011,
http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/06/16/feature-02
[597] Foreign-Political Position Of Republic Of Serbia..
[598] http://www.mfa.gov.rs/Foreinframe.htm (06.09.2010).
[599] Ejdus

ilgili pozisyon ve tutumunu açıkladığı belgede, "*program savunma alanında iş birliğini içerse de aslında ağırlıklı olarak siyasi karakterlidir*" denmektedir. Belgeye bakıldığında; temel hakların, temel insan haklarının, özgürlüklerin, adaletin, demokrasinin ve barışın korunması ve geliştirilmesi PfP'nin bir amacı olarak görüldüğünden, programa katılımın AB ve Avrupa Konseyi gibi örgütlere katılımla da uyumlu bir hareket olarak algılandığı anlaşılmaktadır.[600] Bu çalışmaya göre, PfP'ye katılım AB üyeliğinin resmi bir ön koşulu olmasa da, AB ve NATO iç içe örgütler olduğundan, Sırbistan için AB üyeleri ile aynı değerleri paylaştığını göstermenin iyi bir yolu olarak değerlendirilmektedir. Zaten Dış işleri bakanlığının PfP ile ilgili tutum belgesi de katılımın, Sırbistan'ın Avrupa-Atlantik kurumları ile ortak değerleri paylaştığını teyit ettiğini savunmaktadır.[601] PfP sunumuna göre de Sırbistan "*Ortak demokratik değerlere ve bölgesel ve küresel güvenliğe katkıda bulunmaya yönelik güçlü arzusunun bir göstergesi olarak PfPye katılmıştır*." [602] Üstelik ülke, Avrupalı devletlerin oluşturduğu bu örgüte dahil olarak Avrupalılığını da tasdikletmiş olacaktır.

Bugün NATO-Sırbistan ilişkileri, Sırbistan'ın 15 Haziran 2011'deki NATO Stratejik Ortaklar Konferansına ev sahipliği yapmasını sağlayacak kadar gelişmiştir. Belgrad'da gerçekleşen toplantılar dizisinde, yaklaşık 60 ülkenin yanı sıra NATO, Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi ve Rusya'dan temsilciler bir araya gelmiştir. Bu ev sahipliği Sırbistan'ın artık çatışma değil dünya güvenliği için işbirliği arzulayan bir ülke olduğunu gösterme çabasının ürünüdür. Nitekim Sırbistan Genelkurmay Başkanı Miletiç de etkinliği, "*Sırbistan'ın artık küresel savunma ve güvenlikte güvenilir bir ortak olarak tanındığının bir göstergesi*" olarak değerlendirmiştir. [603]

---

[600] Belgede bu örgütlerin aynı değerleri paylaştığı yazılmaktadır. Foreign-Political Position Of Republic Of Serbia..

[601] Savunma Bakanı da üyeliği AB için bir ön koşul olarak görmediğini bir çok kez beyan etmiştir. Interview with Minister Šutanovac in "**Dnevnik**" : Foreign-Political Position Of Republic Of Serbia.

[602] Partnership for Peace Presentation Document.

[603] **"**Yeni dönemin bir işareti olarak, Belgrad NATO konferansına ev sahipliği yapıyor", **South Eastern Times**, 16/6/2011.

NATO yetkilileri, Sırbistan'ın ortaklık kurmakta istekliliğinden ve yaşadığı değişimden memnuniyetini dile getirmekte ve bu konudaki desteğini sürdürmektedir. NATO Askeri Komitesi Başkanı Di Paolo, Sırbistan'ın ve NATO'nun seçtiği yeni yönden memnun olduklarını dile getirmektedir.[604] Ancak PfP ve arkasından gelmesi muhtemel NATO üyeliğinin, yukarıda sayılan tüm bu fayda beklentilerine rağmen, şüphesiz bir maliyet getirmesi de söz konusudur. Katılımın maliyetini, getireceği faydadan yüksek bulanlara göre Sırbistan NATO'ya katıldığı takdirde, 1999 saldırısının meşruluğunu ve Kosova'nın statüsünü de facto kabul etmiş olacaktır. NATO'nun üçüncü ülkelerin konvansiyonel bir saldırı ihtimalini azaltacağı doğrudur, nitekim Çek Cumhuriyeti Dış işleri Bakanı Jan Kavan da, "*NATO'ya üyelik, bir daha asla yabancı saldırganların güçsüz kurbanları olmamamızın garantisidir*"[605] diyerek bu konudaki genel görüşü yansıtmıştır. Ancak bu bloğa dahil olmak bu sefer de kökten dinci/İslamcı terörizm gibi ulusaşırı ya da asimetrik tehditleri arttırabilir. Finlandiya, Avusturya, Malta gibi NATO üyesi olmadığı halde AB üyesi olan ülkeler vardır ve AB üyeliği onlara üçüncü ülkelere karşı yeteri kadar caydırıcılık sağlayabilmektedir.[606] Üstelik Sırbistan'ın NATO ile kurumsal ilişkilerini geliştirirken Rusya faktörünü de dikkate almak durumunda olduğu unutulmamalıdır. Rusya NATO'nun daha fazla genişlemesinden rahatsızlığını açıkça dile getirdiğinden; Sırbistan'ın NATO ile ilişkilerini iyileştirmesi ya da derinleştirmesi, Kosova gibi önemli meselelerde gördüğü desteği kaybetmesine yol açabilir. Nitekim Rusya'nın Sırbistan büyük elçisi Alexander Konuzin, Sırbistan'ı hem NATO'ya hem de Kosova'ya aynı anda sahip olamayacakları konusunda uyarmış, Rusya'nın NATO büyükelçisi de, Sırbistan'ın NATO'ya üye olması durumunda Kosova konusundaki durumlarını gözden geçireceklerini çünkü Rusya'nın Sırplardan daha Sırp olacak halinin olmadığını söylemiştir.[607]

---

[604] **"**Yeni dönemin bir işareti olarak..", **South Eastern Times.**
[605] Kumar, s. 96
[606] Ejdus
[607] NATO'ya üyeliğin artı ve eksilerinin tartışılacağı bir kongre de, Rus büyükelçisinin Sırbistan devriminin 200. Yıl kutlamasına katılmama tehdidi nedeniyle aniden ertelenmiştir. Andrew Konitzer, "Serbia Between East and West: Bratstvo, Balancing and Business on Europe's Frontier", **NCEEER Working Paper**, 6 July 2010, s.16-17.

Sonuç olarak Sırbistan'da NATO'ya yönelik tutumun, tahmin edilen de hızlı şekilde değiştiği söylenebilir. Sırbistan'ın; daha kısa bir süre önce kendisini bombalayan, ekonomik alt yapısını yerle bir eden, yollarını-köprülerini yıkan, insanlarını öldüren bir örgütle, üstelik bunları haksız yere yaptığına inanırken, ilişkilerini bu kadar hızlı bir şekilde geliştirebilmiş olması, oldukça şaşırtıcıdır. Ancak NATO'nun transatlantik ilişkilerin en önemli sembolü olması, Sırp elitin Sırbistan'ı Avrupalı bir devlet yapmaktaki kararlılığı ve yukarıda anlatıldığı üzere bundan beklenen faydalar; diğer tüm duygusal ve stratejik hesaplamaların önüne geçmiş ve ülkeyi geçmişi unutup NATO ile ortaklık kurmaya sevk etmiştir. Ulusal strateji belgesinde de yer alan, "tüm Avrupa-Atlantik kurumlarında var olma" politikası çerçevesinde Sırbistan'ın orta vadede NATO'ya da tam üye olacağına kesin gözüyle bakılabilir. Zaten etrafını saran diğer tüm ülkeler ya NATO üyesi ya da NATO üyesi olmaya çalışan ülkeler olduğundan, üyelik süreçleri tamamlandığında Sırbistan'ın dışarıda kalması rasyonel bulunmayacaktır. Nitekim anketlerde de, NATO'ya her şekilde katılımı destekleyen Sırpların oranı sadece % 6,2 iken, tüm komşularımız NATO'ya üye olursa o durumda katılmalıyız diyenler % 25,1'e çıkmaktadır.[608]

[608] Under which circumstances should Serbia join NATO? 2010 http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2011).

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'YA DÖNÜŞ SÜRECİNDE SIRBİSTAN'IN POTANSİYEL DİRENÇ NOKTALARI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ETKİSİ

Sırbistan'da Miloseviç yönetimindeki komünist rejim, halkın düşünüş şeklinde bir tektiplik yaratmayı amaçlamış ve hayatın resmi sunuluş şeklini korumak için mücadele edenleri kahraman, uyum göstermek istemeyenleri ise Sırp geleneklerine uygun şekilde "hainler", "dış güçlerin maşaları" ve "NATO ajanları" olarak damgalamıştır. Medyanın kontrolü, sosyal kontrole yönelik polise sağlanan geniş yetkiler, ordunun kontrolsüzlüğü, hükümetin Kilise ve suç örgütleri ile çıkar iş birliği ve yönetime bağımlı bir yargı, dönemin temel karakteristik özellikleri olmuştur. Komünist rejimin bu yerleşik sert manifestolarının, şüphesiz kısa sürede ortadan kaldırılması mümkün değildir.[609] Ancak Sırbistan'ın en başta AB olmak üzere, batılı kurumların etkisiyle çok ciddi bir değişim içerisine girdiği ve bu değişime direnç gösteren aktörlerin ve dirence neden olan konuların da süreçten etkilendiği açıkça görülebilmektedir.

Tezin sıradaki alt bölümünde önce AB'nin Avrupalılaşma ve demokratikleşmeye yönelik etkisine kuramsal olarak yaklaşılacak, ardından da bu kuramların Sırbistan üzerinde pratikte nasıl işlediği değerlendirilecektir. Böylece, Avrupalılaşmaya yahut genel anlamda değişime karşı direnç göstermesi muhtemel önemli Sırp aktör ve kurumlarının, AB sürecinden ne şekilde etkilendikleri gösterilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla; milliyetçiler, Batı şüpheciler, güvenlik sektörü, medya ve sivil toplum gibi önemli aktörlerin AB sürecinde YUCM ile işbirliği ve Kosova'nın bağımsızlığı gibi

[609] Aleksandar Fatic, "A Greco Paper: Corruption Policy in Serbia", **Transparency International Serbia**, s.6, http://www.transparentnost.org.rs/publikacije/corr_and_anti-corr_pol_in_s.pdf (19.05.2010).

esaslı konularda nasıl bir siyaset değişikliğine gittikleri analiz edilecek; Sırp halkının en çok güvendiği[610] iki kurum olan Ordu ve Kilise'nin tutumuna ise özel önem verilecektir.

5.1. AVRUPALILAŞMA VE DEMOKRATİKLEŞMEDE ULUSLARARASI ETKİYE KURAMSAL YAKLAŞIM

"*Dünya bize soruyor – Sırp olmak kaç para eder? Hafızanız için ne kadar istiyorsunuz? Ya tarihiniz için ne kadar istiyorsunuz? En iyisi size parasını verelim ve siz de kendiniz yerine başkası olun*." Boris Tadiç[611]

Çalışmanın bu bölümünde, bir ülkenin Avrupalılaşması yada demokratikleşmesinde, uluslararası etki boyutu ile ilgili kuramsal açıklamalar incelenecek ve söz konusu çıkarımlar AB ve Sırbistan'a uygulanacaktır. Bu çerçevede Doğu Avrupa ülkeleri için öncelikle Avrupa'ya dönüş fikrinin, arkasından da Avrupalılaşma ve koşulluluk politikalarının, değişime karşı direnç üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

5.1.1. Avrupa'ya Dönüş Düşüncesinin Etkisi

Komünizmden geçiş dönemindeki ülkeler için Avrupalılaşma hem Avrupa'ya dönüş, hem de Avrupa Birliği'ne katılım sürecini anlatır olmuştur. Birçok yazara göre Avrupalılaşma aynı zamanda artık AB-lileşme (EU-isation) olarak adlandırılabilir. Doğu Avrupa ülkeleri için bu AB-lileşme; katılım koşullarını yerine getirmek ile AB değer, politika ve kurumlarına uyum sağlamak anlamına gelmiştir. Diğer bir açıdan ise, daha geniş bir proje olan modernleşmenin bir parçası olarak görülmüştür. Bölgedeki halklar için ise AB-lileşme, Avrupa'ya dönebilmek ve tam olarak Avrupa siyasi-ekonomik-refah alanı içersinde yer alabilmek anlamına gelmiştir. Bu nedenle Doğru Avrupa ile ilgili çalışmalarda, AB etkisi ve Avrupa'ya dönüş kavramları çoğunlukla

[610] "Bojana Milovanoviç, Sırbistan devlet ve ordu gününü kutladı", **South Eastern Times**, 16/02/2010, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2010/02/16/feature-02 (22.07.2010).
[611] Soyaltın, s. 48.

birleştirilmektedir. AB-lileşme süreci, AB üyeleri gibi olmak ve AB'ye katılmak anlamında kullanılmakta ve modernleşme sürecinin bir parçası olarak meşrulaştırılmaktadır. [612]

Brekckner'in deyimiyle, Doğuda kalanlar için Batı bir rol modeldir ve oradan gelen her şey Avrupa'ya dönüş için bir yol olarak görülmektedir.[613] MDA bölgesinde AB'ye katılım, Avrupa'ya dönüşün en temel öğesi olarak algılanmıştır. Ancak Havel'in ifadesiyle Avrupa'ya dönmek demek, sadece Avrupa'nın geçmişine ya da bugününe dönmek anlamına gelmez. Avrupa'ya dönmek, aynı zamanda yeni bir Avrupa kurmakta yer almak ve ortak bir gelecekte rol oynamaktır. Yani aslında Avrupa'ya dönmek geçmişten çok gelecek ile ilgilidir. Ancak burada Avrupa sadece bir coğrafyayı değil, belirli bir değerler ve düşünce sistemini de içermektedir ve hatta coğrafi olmaktan öte siyasi bir projedir. Bir zamanlar NATO'yu Avrupa'daki barışa tehdit olarak niteleyen Çek Devlet Başkanı Vaclav Havel'in ifadesiyle Avrupa'ya dönüş, "*demokratik değerlerin korunduğu bir dünyaya demir atmaktır*". Şüphesiz bu sadece Avrupa medeniyetini değil Batı medeniyetini de kasteder. Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti dış işleri bakanlarının söylediği gibi, "*Avrupa'ya dönmek aynı zamanda Batıya da dönmek anlamına gelir.*" Çünkü Avrupa; gelenek ve değerleri ile onu Doğu'dan (Rusya, Osmanlı ve ötesi) ayıran Batı medeniyetini ifade etmektedir. [614]

Sırbistan Avrupa'ya dönebilmek için, en başta AB olmak üzere tüm Batılı örgütlerle kurumsal ilişkiler kurmak ve bunu geliştirmek zorundadır. Batılı örgütler ise bunun sağlanabilmesi için Sırbistan'a birçok zor ön koşul ileri sürmektedir. Üstelik Sırbistan, mevcut üyelerin zamanında karşılamak zorunda kalmadığı, hatta belki halen karşılamış durumda olmadığı koşullarla, pazarlık etme şansı olmadan baş etmek durumundadır. Tarih boyunca mağdur edildiğine inanan ve özellikle Yugoslavya'nın dağılma dönemindeki mağduriyet ve acılarını Batı'nın taraflı ve maksatlı hareketlerine

[612] Grabbe, s. 4-5, 40.
[613] Roswitha Breckner, Devorah Kalekin-Fishman ve Ingrid Miethe (der.). **Biographies and the division of Europe. Experience, Action and Change on the"Eastern Side"**, Leske + Budrich, Opladen, 2000.
[614] Kumar, ss. 61, 80, 95-96.

bağlayan Sırbistan için, bu koşullara ve yakın ilişkilere karşı bir direncin ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Sırp halkı, kendisine karşı birçok komplonun içerisinde yer alan Batının dayattığı koşulları kabullenmeyi, anlamsız ve gurur kırıcı bulabilmektedir. Ancak en baştan beri ifade edildiği üzere Sırplar, kendilerini Avrupa'dan birçok kez zorla kopartılmış Avrupalı bir millet olarak görmektedir. Böyle olunca, tarihte uzun süre bir arada yaşamış, ortak kader paylaşmış ancak bir şekilde ayrılmak zorunda kalmış insanların tekrar bir araya gelmeleri fikri, MDA ülkelerinde olduğu gibi Sırbistan'daki aktörlerin de değişime karşı direncini kırabilmektedir. Bu fikrin ikna edici ve duygusal özelliğinden şüphesiz, Avrupa Birliği üyesi devletler de etkilenmektedir. Zaten üyelerin 2004'deki Doğu Avrupa genişlemesine razı olması da, birçok yazar tarafından rasyonaliteden ziyade bu çerçevede açıklanmaktadır.

5.1.2. Avrupalılaşma ile Değişime Karşı Direncin Kırılması

Avrupa'ya dönüş sürecindeki ülkelerde değişim ve reformlara karşı direnci kıran bir diğer etken Avrupalılaşmadır. Balkır ve Soyaltın'ın ifadesiyle Avrupalılaşma, "*AB'nin siyasi, sosyal ve ekonomik dinamiklerinin; ülkenin iç söyleminin, kimliklerinin, siyasi yapılarının ve kamu politikalarının mantığına yerleşmesidir*."[615] Olsen'in tanımıyla ise Avrupalılaşma; *davranış, organizasyon ve düşünme şekillerindeki çeşitlilikte azalmaya işaret eden homojenleşme ve standartlaşmadır*.[616] Bu homojenleşme sayesinde taraflar birbirlerine daha yakın bir mantaliteye kavuşacağından, uzlaşma imkanları artacaktır. Avrupalılaşma hakkında en çok atıfta bulunan tanım ise Radaelli'ye aittir. Ona göre Avrupalılaşma; *"(a) inşa, (b) yayılma ve (c)resmi ve gayri resmi kuralların, prosedürlerin, siyaset paradigmalarının, tarzlarının, işleri yapma şekillerinin; ilk olarak AB siyaset sürecinde tanımlanan ve güçlenen ortak inanç ve değerlerin, söylemlerin, kimliklerin, siyasi yapıların ve kamu politikalarının kurumsallaşmasıdır.*"[617] Aday ülkeler, AB'nin karar alma mekanizmaları içerisine yahut

[615] Balkır ve Soyaltın, s. 2.
[616] Johan P. Olsen, "Europeanization and Nation-State Dynamics", **ARENA Reprint**, 96/3, Oslo, 1996, s. 264
[617] Claudio Radaelli, 'Whither Europeanisation? Concept Stretching and Substantive Change', **European Integration Online Papers,** Cilt. 4, No 8, 2000, s.4, http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm

müktesebatının oluşturulma sürecine henüz dahil olamadıklarından, Avrupalılaşmanın çok büyük oranda yukarıdan aşağı yani tek taraflı olarak yaşandığı kabul edilmektedir. Bu anlamda Papadimitriou'nun ifadesiyle, "*aday ülkeler Avrupalılaşmanın üreticisi değil tüketicisi konumundadır*."[618]

Doğu Avrupa'da komünizmin çökmeye başladığı yıllar, bu toplumların ekonomik ve siyasi dönüşümünün de hızlandığı yıllar olmuştur. 2004 öncesindeki AB genişlemelerinde aday ülkeler, birbirlerine yakın siyasal sistemlere sahip olduklarından, bu konuda ciddi bir tartışma yaşanmamıştır. Ancak bu sefer adaylarda farklı bir siyasal sistem ve kültür söz konusu olunca tartışmaların temel gündemini demokrasi ve demokratikleşme oluşturmuştur.

Demokratikleşme, Avrupalaşmanın en önemli parçalarından bir tanesidir. Demokrasi, Avrupa'nın temel değeri olduğundan, demokratikleşmemiş bir toplumun Avrupalılaşmasından söz etmek de mümkün değildir. Dolayısıyla Sırbistan'a AB üyeliği için öne sürülen koşulların en başında demokratikleşme ile ilgili reformların gelmesi anlaşılırdır. Bu noktada AB ve Sırbistan'ın çıkarları arasında bir uyumsuzluk söz konusu değildir çünkü Sırp halkının çoğunluğu zaten ülke demokrasisinin güçlenmesini ve gelişmesini arzulamaktadır. Avrupa Birliği de bu isteği gerçekleştirmekte kullanılabilecek güçlü bir araç olarak görülmektedir. Nitekim Sırp Dış İşleri Bakanlığı da, Sırbistan'ın demokratik reform sürecindeki en büyük destekçisinin AB olduğunu beyan etmiştir ve bu çerçevede Ulusal Strateji Belgesi de AB üyeliğini, "*bir öncelik ve uzun dönemli stratejik hedef*" olarak belirlemiştir.[619]

Balkanlarda Avrupalılaşma, demokratikleşme ve dış etki konusunda çalışan önemli isimlerden Agh, bu bölgedeki geçiş sürecini analiz edebilmek için kullandığı araçlara "Avrupalılaşmanın yanında bir de Avrupadışılaşmayı (de-Europeanization)

[618] Dimitris G. Papadimitriou, "Exporting Europeanisation: EU Enlargement, the Twinning Exercise and Administrative Reform in Eastern Europe", **European Consortium for Political Research**- Joint Sessions, Turin 22-27 April 2002, http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/turin/ws4/Papadimitriou.pdf (09.05.2009).
[619] http://www.mfa.gov.rs/Foreinframe.htm (14.06.2010).

eklemiştir. Agh'a göre, 16. yüzyıldan beri Orta, Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri modern dünya sisteminin yarı kenarında yer almış ve uzun dönemler Avrupalılaşma ile Avrupadışılaşma arasında gidip gelmiştir. 1990'dan önceki son dönem ise Sovyetleşme dönemi olmuştur. Bu durum, bölge ülkelerinin her zaman "*yol izlemeye zorlanan*" (forced-course development) ya da "*yol bağımlı*" (path dependent) bir gelişim gösterdiklerini, ayrıca uluslararası çevreye ve büyük güçlerin çıkarlarına büyük oranda bağımlı olduklarını ortaya koymaktadır.[620] Ancak Soğuk savaş sonrası Avrupa ile bütünleşme sürecinde uluslararası sistemin etkisi, her zamankinden de fazla olmuş ve demokratikleşme, Avrupalılaşma ve Avrupa'yla bütünleşme iç içe geçmiştir.[621] Böylece 1990'lar itibariyle dışa bağımlılıkta sıra tekrar Avrupa'ya ve Avrupalılaşmaya gelmiş, Sırbistan da diğerlerine oranla yaklaşık 10 yıllık bir gecikmeyle, tercihini Doğu/Rusya yerine Avrupa/Batı'dan yana kullanmıştır.[622] Bununla birlikte; Doğu'nun oryantal temsilcisi olan Osmanlı geçmişinden tam bir kopuş söz konusu olsa da, Sırbistan diğer MDA'lar gibi Rusya'yı ötekileştirmemiş veya ondan kopmayı düşünmemiştir. Nitekim Başbakan Cvetkovic de amaçlarının, Hem Rusya hem de Avrupa, ya da hem Doğu hem de Batı ile tarihsel iyi ilişkilerini sürdürüp, bir nevi köprü görevi görmek [623] olduğunu

---

[620] Agh özellikle Sırbistan gibi ülkelerin bir nevi özgür olmaya zorlandığını iddia etmektedir. Sırbistan'da yaşanan yenilgi yoluyla demokrasi olarak adlandırılabilir ki bu da Savaş sonrası Almanya, İtalya ve Japonya'nın durumu düşünüldüğünde yeni bir şey değildir. Atilla Agh, **The Politics of Central Europe**, Sage Publications, London, 1998, s. 33.

[621] Atilla Agh, **Emerging Democracies in East Central europe and the Balkans**, Edward Elgar, Michigan, 1998

[622] Bu dönemde Sırbistan'ın Doğu yerine Batıyı ya da Rusya yerine Avrupayı seçtiğine dair söylemlere örnek olarak: ISAC, "Monitoring Russia Serbia Relations Project", III Report, http://www.isac-fund.org/download/Monitoring_Russia-Serbia_relations_Report%20III.pdf (26.09.2010): Dan Bilefsky, "Divisive Serbian Vote Offers Stark Choice of East and West", **The New York Times**, 2 February 2008, http://www.nytimes.com/2008/02/02/world/europe/02serbia.html?pagewanted=print (12.12.2009): "Serbia Election Victory for Tadiç", **BBC**, 4 February 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/ europe/7225455.stm (11.03.2010): "Serbia's Pro-West President Claims Election Victory," **CNN**, 11 May 2008, http://articles.cnn.com/2008-05-11/world/serbia.elections_1_Tadiç-s-democratic-party-tomislav-nikolic-president-boris-Tadiç?_s=PM:WORLD (21.09.2009): Dan Bilefsky, "Tilt to West is Seen in Elections in Serbia," **The New York Times**, 12 May 2008, http://www.nytimes.com/2008/05/12/ world/europe/12serbia.html (12.12.2009): "Serbia balances EU membership bid with Russian Gazprom ties", **The Tehegraph**, 14 February 2011 : "Sırbistan kaderini oylamaya hazırlanıyor", **Abhaber.com**, 01/02/2008: Konitzer.

[623] "Serbia balances EU membership bid with Russian Gazprom ties", **The Telegraph**, 14 February 2011. Sanna Inthorn, "What Does It Mean to Be an EU Citizen? How News Media Construct Civic and Cultural Concepts of Europe", **Westminster Papers in Communication and Culture**, Cilt. 3(3), 2006, s. 74.

söylemektedir. Böylece Sırbistan'ın bir anlamda Tito Yugoslavya'sının mirasını sürdürme iddiasına girişmiş olduğu söylenebilir.

1990'lara kadar demokratikleşme ile ilgili çalışmalarda uluslararası etkiye çok sınırlı yer verilmiştir ve rejim değişikliğinin iç gelişmeler ile ilgili olduğu düşüncesi literatüre hakim olmuştur. 1990'lardan sonra ise bu düşünceye; özellikle AB'yi konu eden, karşılıklı bağımlılık ve çağdaş sistemle bütünleşmenin önemine vurgu yapan çalışmalar eklenmeye başlamıştır.[624]

Vachudova'ya göre Doğuya genişlemesi ile birlikte AB, tarihte her hangi bir uluslararası aktör tarafından uygulanmış en başarılı demokratik ve ekonomik reform teşvik programı olduğunu göstermiştir.[625] AB'nin on yıllar içerisinde çok iyi bir şekilde kurumsallaşmış olması sayesinde Avrupa ve çevresinde, AB'ye üye olmanın faydalı, dışarıda kalmanın ise maliyetli olduğuna dair bir algı gelişmiştir. AB üyeliğinin faydalı olduğu yönünde geliştirilebilen algı sayesinde kurum, demokrasiyi yayma ve teşvik etmek konusunda müthiş bir güce erişmiştir. Bu başarısı ve çekiciliği de, Sırbistan gibi üçüncü ülkelerin AB'nin koşullarına uymaya yönelik motivasyonunun artmasını ve direnç gösteren iç aktörlerinin de yumuşamasını sağlamaktadır.[626]

Pridham 1991 yılında, rejim geçişi sürecindeki "uluslararası etki" değişkenini incelemiş ve liberal demokrasiye geçişte uluslararası aktörlerin önemli olduğu sonucuna varmıştır.[627] Demokratikleşme/Avrupalılaşma süreci ile uluslararası etki arasında[628] sistematik bağ kuran diğer bir araştırmacı ise Whitehead olmuştur. Yazar demokratikleşmeyi etkileyen dış faktörleri; tesir etme (contagion), kontrol (control) ve

---

[624] Paul G Lewis, 1997, s. 4-26.
[625] Milada Anna Vachudova, "Historical Institutionalism and the EU's Eastward Enlargement", **Memo prepared for the State of the European Union Conference Princeton**, 16 September 2005, s. 1.
[626] Vachudova, "Historical..", s. 6.
[627] Pridham Geoffrey, "Democratic Transitions and the International Environment: A Research Agenda", **CMS-Occassional Paper**, No. 1, February 1991. Reprinted in der. Pridham Geoffrey, **Transitions to Democracy**, Dartmouth, 1995, ss. 445-484.
[628] Yazar uluslararası boyut demeyi tercih etmektedir. s. 29.

rıza (consent) olarak gruplamış[629]; Schmitter ise buna dördüncü bir faktör olarak koşulluluğun (conditionality) eklenmesi gerektiğini söylemiştir.[630] (Şekil 24)

Şekil 24: Uluslararası Çerçevenin Alt Katmanları

Hareket için Temeller	
Zorlama (Devletler Tarafından Yapılan)	**Gönüllü** (Bireysel Aktörlerce desteklenen)
Kontrol	Tesir
Koşulluluk	Rıza

Kaynak: Schmitter Philippe C., " The Influence of the International context upon the choice of national institutions and Policies in Neo-Democracies" in Whitehead Laurence (ed.), *The International Dimensions of Democratization-Europe and the Americas,* Oxford University Pres, 1996, s. 29'daki tablonun sadeleştirilmiş halidir.

Tesir etme ile kasıt, tecrübenin zorlama olmadan ve çoğu zaman da kasıtsız şekilde bir ülkeden bir başkasına yayılmasıdır. Demokratikleşme tarihinin önemli bir bölümünde bu durum yaşanmıştır. Rıza da benzer şekilde halkın uluslararası süreçten etkilenmesi ve yeni demokratik değerlerin kendisi için de uygulanmasına yönelik beklenti içerisine girmesidir. Buna en uç örnek olarak iki Almanya'nın birleşmesinde olduğu gibi, var olan bir demokrasiyle doğrudan birleşme; ılımlı bir örnek olarak ise Sırbistan'ın kırılgan demokrasisini, AB gibi uluslararası bir örgüte katılarak koruma/geliştirme isteği gösterilebilir. Kontrol, demokrasinin bir ülke ya da ülkeler tarafından diğerine teşvik edilmesi ve bunun pozitif ya da negatif yaptırımlarla desteklenmesidir. Yazar incelediği 61 örneğin 2/3'ünde bu durumun yaşandığını belirtmiştir.[631] Koşulluk ise, üye olmak isteyen devletlere önce söz konusu kurumun

[629] Laurence Whitehead, "International Aspects of Democratization", **The International Dimensions of Democratization: Europe and Americas**, Oxford University Press, NewYork, 2002, ss. 3-25.
[630] Philippe C Schmitter, " The Influence of the International context upon the choice of national institutions and Policies in Neo-Democracies", **The International Dimensions of Democratization-Europe and the Americas**, der. Whitehead Laurence, Oxford University Pres, 1996, s. 29.
[631] Schmitter " The Influence..", s. 30.

temel değerler ve kurallarını kabul edip uygulamasını şart koşmaktır. AB özelinde değerlendirilecek olursa, koşulları yerine getirmenin karşılığında elde edilecek fayda üyeliktir. Aday ülkelerin davranışlarını şekillendirmekteki en güçlü aracın koşulluluk olduğu genel kabul görmektedir ve bu emprik çalışmalarda da kanıtlanmıştır.[632]

5.1.3. Koşulluluk ve Sosyalizasyon

Uluslararası kurumların, potansiyel aday bir ülkeye etki edebilmesine yönelik esasen iki spesifik mekanizma söz konusudur. Bunlardan ilki, adayın üyeliğinin doğrudan davranışlarına bağlandığı koşulluluktur. Üyelik arzusundaki devlet bu konuda, kurumun özellikle maddi alandaki teşvik ya da cezalarının sonuçlarını hesaplayarak hareket etmek durumundadır. Bu mekanizma rasyonalistlerin, devletlerin fayda-maliyet hesabı yapan ve maksimum fayda peşinde koşan aktörler olduğu varsayımıyla uyumludur. Bulgaristan başbakanı Ivan Kostov'un Nisan 2000'deki yorumu bu bakış açısını iyi bir şekilde yansıtır: "*Batı'ya tüm saygımın yanında, sadece Bulgaristan'ı finanse eden kurumların fikirlerine dikkat ediyorum, geri kalan hepsi, ne derse desin önemsizdir.*"[633]

Bahsi geçen ikinci mekanizma sosyalizasyondur ve bu sosyal etki, ikna ya da inandırma gibi sosyal süreçleri kapsar.[634] Dış aktörler, davranışı değiştirmek için somut bir teşvik ya cezalandırma yapmazlar. Onun yerine "ikna, kınama, utandırma ya da övme" gibi tavırlara yönelirler. Bu konuda inşacılar ve rasyonalistlerin değerlendirmeleri farklıdır. İnşacılara göre sosyalizasyon temelli çabalar, aktörlerin inançlarını ve mantalitelerini değiştirerek davranışlarını da değiştirebilir. Johnston bunu "sosyal etki"[635] olarak adlandırır. Rasyonalistlere göre ise aktörler, normlara uymayı

---

[632] Frank Schimmelfennig, Stefan Engert ve Heiko Knobel, "The Impact of Political Conditionality", **Europeanization of Central and Eastern Europe**, der. Frank Schimmelfennig ve Ulrich sedelmeier, Cornell University Press, 2005, s.29.

[633] Judith Kelley, "International Actors on the Domestic Scene: Membership Conditionality and Socialization by International Institutions", **International Organization**, Cilt. 58, No. 3, Summer 2004, s. 428.

[634] Kelley bunu normatif baskı olarak adlandırıyor.

[635] Johnston 2001, s. 495.

fayda/maliyet çerçevesinde değerlendirir ve fayda sağlayacağına inandığı durumlarda stratejik olarak davranışını değiştirir. Ancak stratejik nedenle bile olsa, olumlu yöndeki bu davranış değişikliği uluslararası kurumun nezdinde ülkenin itibarını arttırır. İtibar veya prestij ile ilgili endişeler de aslında yine gelecekte bunun getireceği fayda beklentileri ile ilgilidir.[636]

AB açısından bakıldığında, koşulluluk uygulama imkanının, adayların Avrupalılaşması ya da AB-lileşmesi için önemli bir manivela haline geldiği söylenebilir. Çünkü koşulluluk politikasıyla AB; aday ülkeye prensiplerini, normlarını, kurallarını kabul etme, ayrıca kurumlarını ve idari yapılarını da AB'ye göre düzenleme zorunluluğu getirmektedir. Ancak koşulluluk ve sosyalizasyon birlikte yürüyen ve birbirini destekleyen mekanizmalar olduğundan, gerçekte ikisinin birlikte değerlendirmesi gerekir.[637]

Shimmelfennig ve Sedelmeier'in liderliğinde bir grup araştırmacı, AB üyeliğinin MDA ülkelerine etkisine yönelik rasyonel ve inşacı hipotezleri test etmiş ve Avrupalılaşmayı yaratan mekanizmalar ile ilgili 3 farklı model geliştirmişlerdir. Bunlardan ilki Schmitter'in "zorlama" faktörüne eşdeğer olan, "dış teşvik modelidir" ve müzakerelere yönelik rasyonel seçim yaklaşımından türetilmiştir. AB'nin aday devletlere karşı asimetrik pazarlık gücüne ve uyguladığı koşulluluğa odaklanmıştır. İkinci modelde ise bu rasyonalist modelin karşısına inşacı ya da sosyolojik kurumsalcı, sosyal öğrenme ya da "uygunluğa yönelik mantık" (logic of appropriateness) konulmuştur. Bunda da MDA devletlerinin sosyalizasyonu ve hükümetlerinin ders çıkarması gibi, AB uygulamalarının gönüllü ithal edilmesi konusuna odaklanılmıştır. Yani Schmitter'in rıza ve tesir faktöründe olduğu gibi, AB pasif role sahiptir. Çeşitli ülkeler ve konuların incelendiği ve alan çalışmaları ile desteklendiği bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular, dış teşvik modelinin hakimiyetini ortaya koymuştur. Yazarların vardıkları sonuç, koşulluluğun olmadığı konularda kimi zaman sosyal

[636] Kelley, s. 428.
[637] Kelley, s. 429.

öğrenme ya da sosyalizasyon yaşanabiliyorsa da, aday ülkeler üzerinde asli etkiyi yapanın AB'nin dış teşviklerinin yani koşulluluğun olduğudur.[638]

Avrupa Birliği'nin aday ülkelere yönelik etkisinde, koşulluluğun mu yoksa sosyalizasyonun mu daha fazla fayda sağladığını yahut adayların koşulları zorunluluktan mı gerçekleştirdikleri yoksa bunları aynı zamanda sahiplenip mantalitelerinin bir parçası haline mi getirdiklerini araştıran çalışmalardan bir tanesi Kelley'e aittir. Kelley'in sonuçlarına göre, bütünleşme sürecindeki ülkelerde AB'ye muhalefet, koşullulukla ilgili olanlara oranla sosyalizasyon temelli çabalara daha çok engel yaratabilmiştir. Bir başka ifadeyle Avrupa kurumları, ülkenin sadece sosyalizasyonuna yönelik çaba gösterdiğinde, hükümetler nadiren davranışlarını değiştirmiştir. Özellikle iç muhalefet güçlü ise, koşulluluk kullanmadan yapılan sosyalizasyon temelli çabalar daha çok başarısızlığa uğramıştır. Böyle olunca bir ülkede muhalefet ne kadar güçlüyse, davranışları değiştirebilmek için uygulanması gereken koşulluluk politikasının da o kadar artması gerektiği ortaya çıkmaktadır.[639] Dolayısıyla bu çalışma açısından, Radikal Parti ve diğer milliyetçi partilerin toplam oy oranlarındaki yükseklik ile beraber düşünüldüğünde Sırbistan için uygulanan koşulluluk politikasının sıkılığı daha anlaşılır hale gelmektedir.

Avrupa Birliği üyeliğinde liyakat esastır ve koşulları daha çok gerçekleştirebilenin katılım şansı daha yüksektir. Fakat tabi ki, üyelerin çıkarlarına ters bir durum söz konusu ise, aday ülkedeki reformların yetersiz olduğu iddia edilebilir ve olumlu gelişmeler görmezden gelinebilir. Öne sürülen koşulların elektrikten ticarete kadar yüzlerce konuyu içermesi, genelde iyi tanımlanmaması, muğlak olması, yani aday devlet tarafından karşılanıp karşılanamadığının tam olarak hesaplanamayacak olması,

[638] Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, "Introduction: Conceptualizing then Europeanization of Central and Eastern Europe", **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, der. Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, Cornell University Press. 2005, ss. 1-28.

[639] Kelley, Litvanya ve Estonya incelemeleri sonucunda, iç siyaset yapıcılardaki muhalefetin artığı durumlarda, sosyalizasyon temelli çabaların davranış değiştirme olasılığının düştüğünü ortaya çıkartmaktadır. Bu tezin de faydalandığı Checkel, Finnemore ve Risse'nin çalışmalarından destek alarak, sosyalizasyon sayesinde yaşanan değişimler göreceli olarak düşük iç muhalefet olduğu dönemlerde yaşanmıştır demektedir. Kelley, s. 426,430.

buna imkan tanımaktadır.[640] Bu yüzden adaylar, koşulları karşıladıklarına inanmalarına rağmen, AB'nin bu muğlaklık ve ölçme zorluğundan faydalanarak, koşulların karşılanmadığını öne sürebilmesinden rahatsız olmaktadır. İlaveten AB üyeleri, koşulların bir kısmının karşılandığını kabul etse bile, yeni koşullar öne sürmeye de başlayabilmektedir. Ancak AB içi siyaset ve çıkarlar nedeniyle adayların çabalarının görmezden gelinebileceğine dair inanç genel kabul görmeye başlarsa, reformlara yönelik motivasyon kırılacaktır. [641] Bu durumda muhalefet, kamuoyunu ödün vermenin anlamsız olduğu konusunda ikna edebilir. Zaten Sırbistan'daki kamuoyu yoklamaları da Koştunitsa'nın serzenişlerini[642] doğrular şekilde, Sırpların kendilerine karşı devamlı surette yeni koşullar öne sürüldüğünden ve bu yüzden AB sürecinin ilerlemediğinden şikayet ettiğini göstermektedir. (Şekil 25 ve 26)

Şekil 25: "AB'nin Sırbistan'ın üyeliğine yönelik devamlı surette yeni koşullar öne sürdüğüne katılıyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplar.

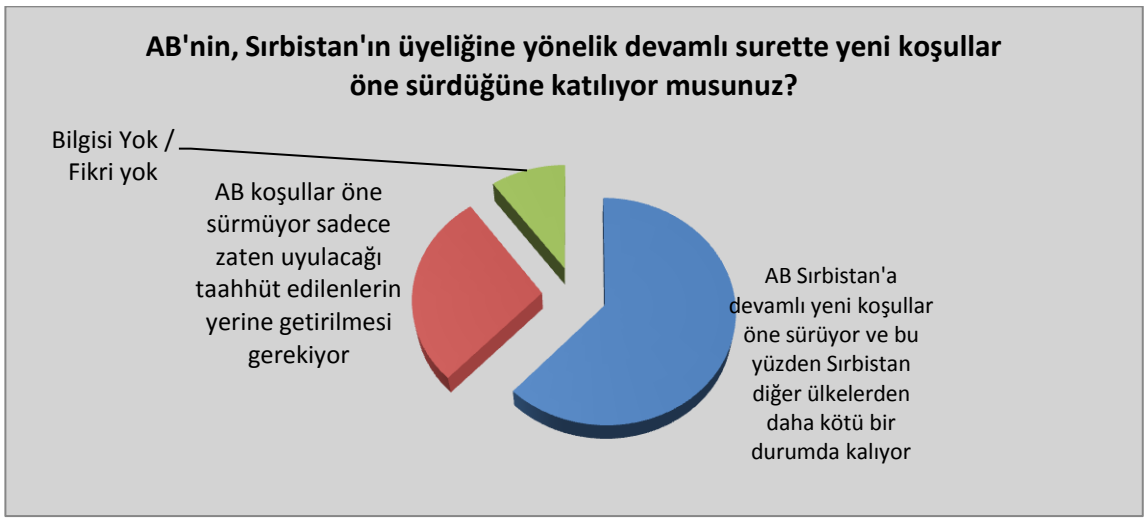

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (June 2010)

[640] Milanese, s. 10 : Kelley, s. 431.
[641] Vachudova, "Historical..", s. 6.
[642] Koştunitsa, AB'nin devamlı yeni koşullar ileri sürdüğünü ve bunun çok yanlış bir politika olduğunu söylemektedir. Lucia Kubosova, "Serbia to file new Mladiç arrest plan", **EU Observer**, 26.06.2006.

Şekil 26: "Ülkemizin Avrupa Birliği'ne kabulünün önündeki ana engel/yavaşlatıcı faktörün ne olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar.

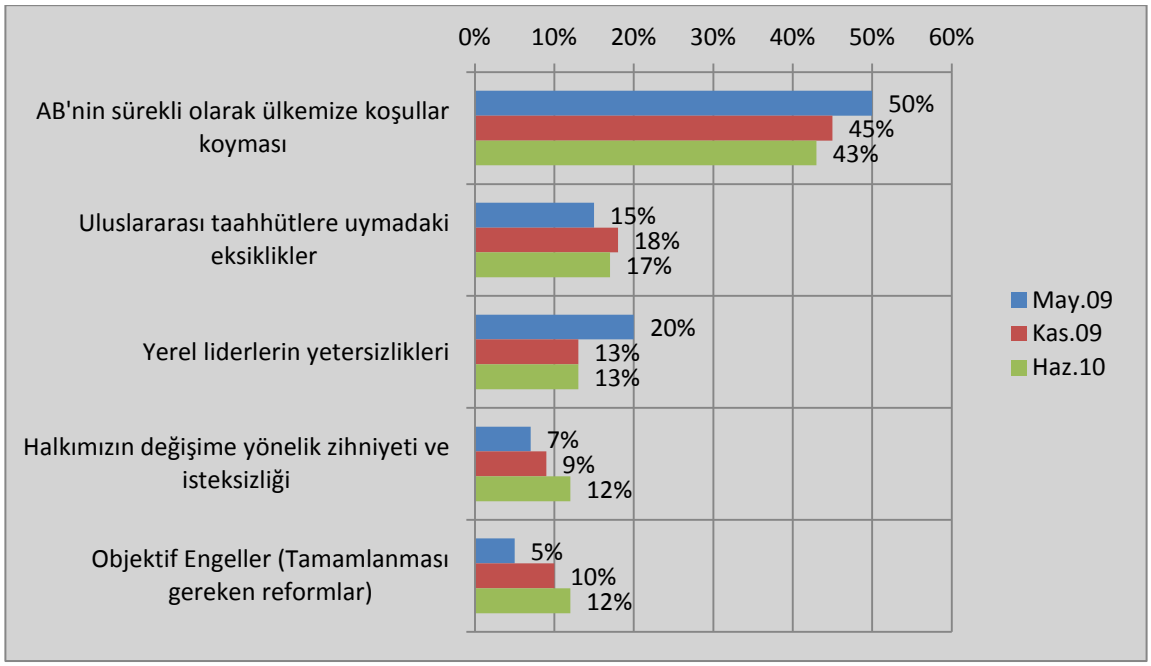

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (December 2008)

AB kamuoyunun, adayların koşulları ne kadar yerine getirebildiğinden çok, işçi ihraç etme potansiyeline; AB fonlarından faydalananların ise bu faydalardan ne kadar fedakarlık etmek durumunda kalacaklarına odaklandığı bilinmektedir.[643] Ayrıca devlet liderlerinin, potansiyel üyelerin karar verme mekanizmasına nasıl etki edeceklerine, AB yetkililerinin ise bunların bütçeye nasıl bir etki yapacağına özel önem verdiği bir gerçektir. Dolayısıyla tüm bunlara en az etkide bulunacak adayların üyeliğinin desteklenecek olması şaşırtıcı değildir. Yine de tüm bu parametrelere rağmen liyakat

[643] Kamuyu yoklamaları da, AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının genişleme ile ilgili kararlarında ekonomik faydanın en çok önemsedikleri konulardan birisi olduğunu göstermektedir. European Commission, "Views on European Enlargement", Flash Eurobarometer, February 2009, s.6.

sisteminin hem aday hem de üye devletleri sınırlandırıcı bir etki gösterdiği kabul edilebilir.[644]

Grabbe'nin 2006 yılına ait çalışması, yukarıda anlatılanlarla paralel sonuçlar ortaya çıkartmıştır. Yazar, MDA ülkelerinin adaylık süreçlerini incelediği çalışmasında, AB'nin en fazla etkiyi; belirli bir konuda detaylı ve net bir politikaya sahip olduğu, devamlı tavsiyede bulunabildiği, aktörlerinin tek ses olabildiği ve açık ve kesin talepleri olduğu durumlarda yapabildiğini ortaya koymuştur. [645] AB bu özellikleri sağlayamadığı durumlarda ise etkisiz kalmıştır. Örneğin Kosova konusunda AB üyelerinin kesin bir kararı olmadığından ve aynı zamanda üyeler arasında tek seslilik sağlanamadığından, Sırbistan'a bağımsızlığı tanımak yönünde kayda değer bir etki yaratmamaktadır.

Adaylar, bir kuruma üyelik talebini kendi fayda/maliyet hesaplamalarından sonra yapar. Koşullulukta temel sorun, değiştirilmesi istenen davranışların bedellerinin yüksek olmasıdır. Dolayısıyla davranış değişikliğinin sonucunda üyelik elde edileceğinin açık olması gerekir. Fedakarlıklar sonucu değiştirilecek olan davranışların neticesinde eğer ki üyelik kesin değil ise ya da çok uzak bir ihtimal ise, koşulluluk politikasının işe yarama ihtimali azalmaktadır. Diğer bir deyişle, müzakerelerin ucunun açık olması, motivasyonu düşürmektedir.[646] Schimmelfennig ve Seldelmeier'e göre de, inandırıcı bir üyelik vaadi var ise ve siyasi koşulluluk ile beklenilenler de açıkça ortaya konmuş ise, adayın davranışlarını değiştirme ihtimali artmaktadır.[647] Başka çalışmalar[648] da inandırıcılık ve belirliliğin aday ülkeler üzerinde büyük etki sağlayabildiğini ortaya

---

644 Vachudova, "Historical..", s. 6.
645 Grabbe
646 Kelley, s. 431 : Milanese, s. 10.
647 Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, "Conclusions: The Impact of The EU on The Accession Countries', **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, der. Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, Cornell University Press, ss. 210-228.
648 Wade Jacoby, **The Enlargement of the European Union and NATO: Ordering from the Menu in Central Europe**, Cambridge University Press, USA, 2004: Kelley, s.s. 425–58: Milada Anna Vachudova, **Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism**, Oxford University Press, New York, 2005: Frank Schimmelfennig, "Strategic calculation and international socialization: membership incentives, party constellations, and sustained compliance in central and eastern Europe", **International Organization**, 59(4), 2005, ss. 827-60 : Zürn ve Checkel, ss. 1045-1079.

koymuştur. Dolayısıyla 2003 Selanik Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi[649] gibi resmi belgelerde, Batı Balkan ülkelerinin kriterleri karşıladıkları zaman AB'nin bir parçası olacağının teyit edilmesi, bunun AB için bir öncelik olduğunun değerlendirilmesi ya da üye ülke temsilcilerinin bu yönde yazılı beyanatlar yapması[650] gibi gelişmeler adayların değişimi konusunda daha olumlu sonuçlar alınabilmesini sağlamaktadır.

AB Balkanlar'da koşulluluğu, bölge ülkelerini; istikrarlı hale getirmek, barıştırmak, yeniden yapılandırmak, reforma teşvik etmek ve AB ile bütünleştirmek amacıyla çok boyutlu bir araç olarak kullanmaktadır.[651]AB'nin öne sürdüğü koşullar, ya da bir başka ifadeyle koşulluluk politikası, aday ülkenin iç siyaset yapılarının değişmesini sağlayan en güçlü ve etkin mekanizmadır. Koşulluluk sayesinde AB, üye olarak kabul etmeye kadar varabilen ödüllendirme ya da ticaret dahi yapmamaya kadar giden ceza yöntemleriyle; aday ülkelerin AB'nin kurallarına, değerlerine ve mantalitesine uyum sağlamasını sağlar.[652] Her ne kadar Sırp liderler sık sık "*AB ile eşit ortaklar olarak görüşüyoruz*"[653] deseler de, gerçekte böyle bir durum söz konusu değildir. Koşulluluğun doğası gereği, AB koşulları koyar ve üye olmak isteyen devlet de pazarlık etme şansı olmadan bunları gerçekleştirir. Gerçekleştirmemeyi seçen ülke ise, üye olamayacağını da kabullenmiş olur. Aday ülkeler sunulan ödülleri elde edebilmek yahut öne sürülen cezalardan kurtulabilmek için her anlamda AB'nin sistemini kabul etmek ve uygulamak durumunda kalır. Bu kabul ve uygulama, aday ülkenin fayda/maliyet hesaplamaları nedeniyle ilk başta gönülsüz ve zorunluluk nedeniyle gerçekleşiyor olabilir. Ancak zamanla işlerin Avrupalı yapılış şeklinin ülke halkının

[649] 2003 Selanik Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, s.12. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/76279.pdf (24.09.2009).

[650] Fransa ve İsveç'in Dış işleri Bakanları Bernard Koucher ve Carl Bildt Avrupa'da yayımlanan bir çok günlük gazetede yayınlanmak üzere ortak bir yazı kaleme almış ve "Belgrad'ı AB üyeliğine taşımaya hazır olduklarını belirterek Sırbistan'ın yakında AB'ye gireceğini, aksinin mümkün olmadığını" dile getirmişlerdir. "Özel-Koucher ve Bildt: Sırbistan AB'ye üye olacak aksi olamaz", **ABHaber.com**, 18-03-2008, http://www.abhaber.com/haber.php?id=21350 (28.07.2009).

[651] Othon Anastasakis ve Dimitar Bechev, "EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process", **Workshop on EU and the Balkans: The Implications of EU Conditionality**, April 2003, s.3.

[652] Balkır ve Soyaltın, s. 3.

[653] Milada Anna Vachudova , "Democratization in Postcommunist Europe: Illiberal Regimes and the Leverage of International Actors", **Center for European Studies Working Paper Series**, no.139, s. 8.

mantalitesine de yerleşmesi mümkün olursa Avrupalılaşma tamamlanmış olur. Bu durumda, artık aday ülkelerdeki AB sistemi ile paralel olan uygulamalar, zorunluluktan değil; zaten ülke halkı ve yöneticilerinin de uygun/doğru olanın bu olduğunu düşünmesinden kaynaklanır hale gelir. Grabble'ın ifadesiyle, bir ülkede insanlar AB politikaları atıf yapmayı bıraktıklarında gerçekten Avrupalılaşmışlar demektir. [654] Artık bu noktadan sonra da söz konusu ülke için Avrupalılaşma değil, Avrupalılık teriminin kullanılması gerekir.

Grabbe, AB'nin taleplerinin aday ülkenin kamuoyunda da onaylandığı yahut uygun bulunduğu durumlarda AB'nin etki gücünün arttığını ortaya koymuştur.[655] Sırbistan'a yönelik anketler, AB'nin kabul edilmesini istediği uygulamaların ve reformların birçoğunun Sırplar tarafından da doğru bulunduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla AB'nin Sırbistan'da bu kadar etkili olabilmesi anlaşılabilirdir. (Şekil 27) Ancak tüm Batılı kurumlar gibi AB'nin de Sırbistan'da güvenilmeyen[656] bir örgüt olması, oradan gelecek taleplerin iyi niyetli olup olmadığı konusunda şüphe yaratabilmektedir. Bu da AB'nin etkisini azaltıcı bir etki yaratmaktadır.

Notucheva, AB'nin uygulanmasını talep ettiği koşulların kabullenilmesinde, aday ülke halkının bunları ne kadar meşru gördüğünün önemli olduğunu düşünen yazarlardan birisidir. Öne sürülen koşullara karşı siyasi bir muhalefet ya da bunların doğruluğu/uygunluğu üzerine bir şüphe varsa, meşruiyetinin düşük olduğu değerlendirilebilir. Koşullara yönelik ciddi bir muhalefet yahut karşıt kamusal bir kampanya olmadığı durumlarda ise, meşruiyetin yüksek olduğu kabul edilebilir.

[654] Grabbe, s. 205.
[655] Grabbe, s. 206.
[656] 2010 tarihli ankete göre Sırbistan'da AB'nin iyi niyetli davrandığını düşünenler %31.8 ile tüm Balkanlar'da en az, düşman davrandığını düşünenler ise %15.2 ile tüm Balkanlarda en fazla oranı vermişlerdir. "EU Friendly/Hostile", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard 2010 (18.04.2011).

Şekil 27: "AB'nin koşul olarak ileri sürdüğü reformlar hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar:

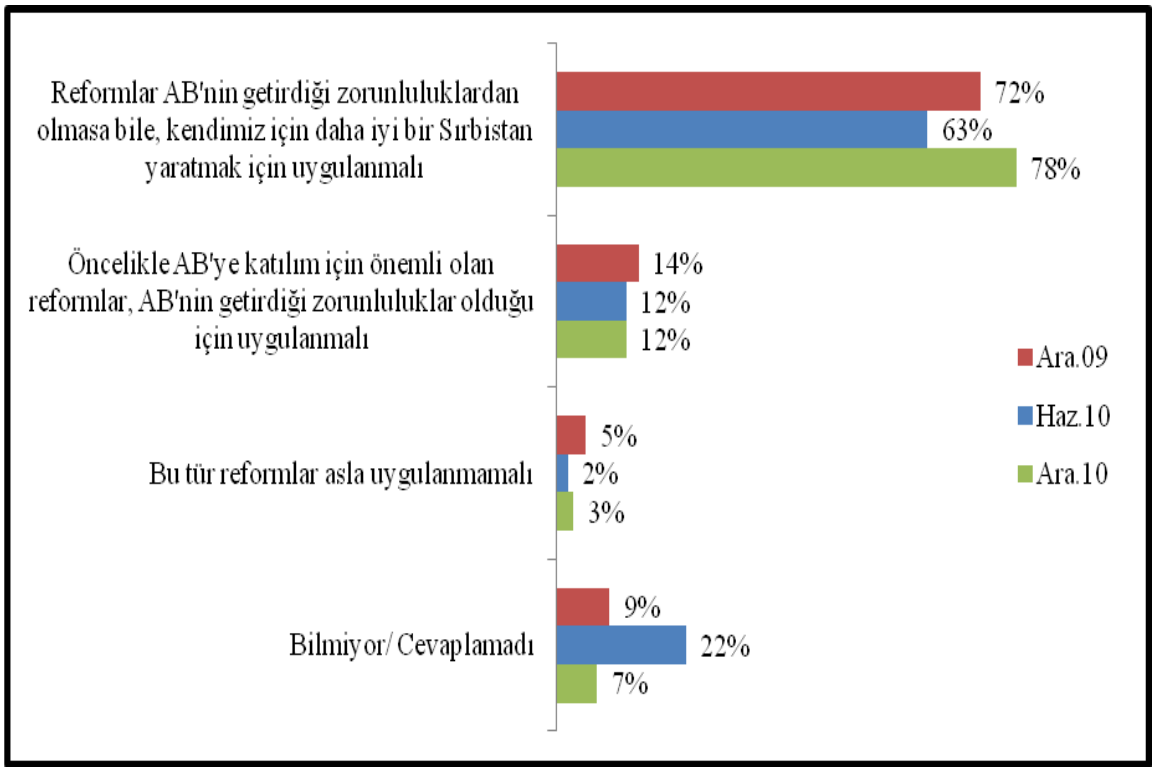

Kaynak: European Integration Office, "European Orientation Of Serbian Citizens Trends", Presentation of Public Poll Results, December 2010

Sırplar, zihinlerindeki AB değerlerini; dolaşım özgürlüğü, serbest pazar, demokrasi, insan hakları, adalet, sosyal güvenlik, inanç özgürlüğü vb olarak göstermişlerdir. (Şekil 28) Bu değerlerin Sırbistan'ın da ulaşmaya çalıştığı değerler olduğu, Sırp hükümetinin tüm resmi belgelerinde geçmektedir. Böyle olunca, AB ve değerlerinin Sırbistan üzerindeki meşruiyeti ve dolayısıyla da etki gücü artmaktadır.

Şekil 28: "AB'nin desteklediği gerçek Avrupalılık değerleri nelerdir?" sorusuna verilen cevaplar:

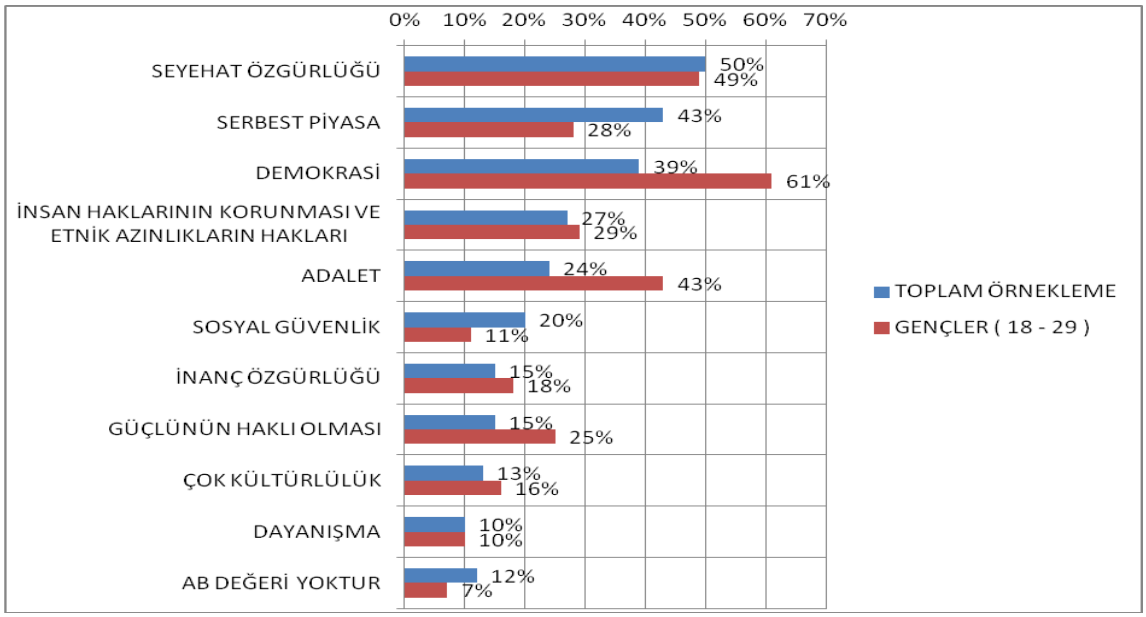

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Public Opinion Poll (November 2006)

Şekil 29: Koşulluk ve Sosyalizasyon İlişkisi

Meşruiyet			
FAYDA / MALİYET ANALİZİ		**Yüksek**	**Düşük**
	Fayda> Maliyet	Gerçek uyum	Koşulluluğa dayalı uyum
	Maliyet > Fayda	Sosyalizasyona dayalı uyum	Sahte uyum

Kaynak: Gergana Noutcheva, "EU Conditionality, State Sovereignty and the Compliance Patterns of Balkan States", 3rd Pan-European Conference on EU Politics European Consortium for Political Research Bilgi University, Istanbul, 21-23 September 2006 s.10

Şekil 29'dan takip edilebileceği üzere; eğer ki, AB'nin talep ettiği uygulama, adayın çıkarlarına aykırı olduğu halde (maliyet>fayda), meşru bulunuyorsa, içselleşme gerçekleşmiş demektir. Bu durumda sosyalizasyon, aktör davranışlarını ve hatta çıkar algılarını değiştirmekte yeterli olmaktadır. Eğer ki talep edilen reformlar, aday ülkenin çıkarlarına uygunsa (fayda>maliyet) fakat meşru görülmüyorsa, koşulluluk kaynaklı uyumdan bahsedilebilir. (conditionality-driven compliance). Bu tür bir uyum, zaman içerisinde içselleştirme ile birleşmezse, durabileceği gibi geriye doğru da yürüyebilir. Eğer ki, hem gelecekte beklenen fayda uyumun getireceği maliyetten fazla ise (fayda>maliyet) hem de aynı zamanda meşru görülüyorsa, gerçek bir uyumdan bahsedilebilir. Bu durumda aday içselleştirmeye de açıktır. Bu tür bir uyum, başlangıçta rasyonel hesaplamalar yapılmışsa da, adayın zamanla uygulamaların doğruluğuna inanmaya başladığını gösterebilir. En son durumda ise, hem uygulama çıkarlara aykırı görülüyorsa (maliyet>fayda) hem de meşru bulunmuyorsa sahte uyum (fake compliance) gerçekleşmektedir. Aday, hiç uyum göstermemektense, sahte uyum göstermeyi tercih etmektedir çünkü uyumsuzluğun maliyeti daha fazla olacaktır. Bu durumda sadece koşulluluk işlemekte, sosyalizasyon temelli çabalar ülke üzerinde etki yapamamaktadır.

Gerçek uyum ile sahte uyum arasındaki farkın anlaşılabilmesi için uygulamaya bakmak işe yarayabilmektedir. Eğer ki aday ülke, AB'nin koşulunu yerine getirebilmek için gerekli yasayı çıkarmışsa ancak bunun uygulanmasını garanti edecek kurumları oluşturmamışsa ya da oluşturduğu halde birçok şey kağıt üzerinde kalmaktaysa ve üstelik teknik düzenlemeleri de muğlak şekilde gerçekleştirmişse; gerçekte uygulama için siyasi irade olmadığı söylenebilir. Bu durumda uyumla ilgili stratejik açıklamalar yapmak daha doğru olacaktır. Ancak yine de bazı reformların gerçekleşmesi uzun zaman isteyeceğinden, bir uygulamanın sahte ya da gerçek olup olmadığını anlamak için sadece ilk uygulamalara bakmayıp süreci zamana yaymak daha doğru olacaktır.[657]

[657] Gergana Noutcheva, "EU Conditionality, State Sovereignty and the Compliance Patterns of Balkan States", **3rd Pan-European Conference on EU Politics European Consortium for Political Research Bilgi University**, Istanbul, 21-23 September 2006 ss.10-12.

AB, MDA ülkelerinde çok büyük bir etki imkanı bulmuştur çünkü 1989-2004 arasında tüm aday ülkelerin hükümetleri, AB üyeliğini ilk ve en önemli dış politika önceliği olarak belirlemiştir. AB de bu etki imkanını, başta maddi yardım olmak üzere tüm araçları ile birlikte kullanmıştır. Bugün aynı durum Batı Balkan ülkeleri için de geçerlidir. Bölgenin tüm ülkeleri AB ve NATO'ya üye olmak yönündeki iradelerini beyan etmişlerdir. Konumuz özelinde bakıldığında da, 2000'den beri tüm Sırp hükümetlerinin Avrupa Birliği üyeliğini "ilk ve öncelikli stratejik hedef" olarak belirlediklerini ve dolayısıyla AB'nin kurumsal etkisine çok açık olduklarını söylemek gerekir.

AB'ye katılmak isteyen ülkeler, kendi yasalarını AB müktesebatına uydurabilmek için çok sayıda yasal ve hatta anayasal değişikliklere girişmektedir. Bu istek sonucu; yeni kurumlar kurulmuş, yeni ofisler açılmış, binlerce personel bu konuda eğitilmiş ve çok büyük mali külfetin altına girilmiştir. Kurumlar içerisinde AB süreci ile ilgili çalışan bu uzman personel de zamanla AB prosedür ve siyaseti ile daha çok kaynaşmıştır. Özellikle AB ile daha yoğun temasları nedeniyle Dış İşleri Bakanlığı ve Avrupa Birliği ile ilgili bakanlıkların personeli AB'nin kural ve söylemlerini daha çok içselleştirmişlerdir. Bunların arasında, siyaset oluşturma mevkiinde yer alanlar, kararlarındaki meşruiyeti arttırmak için gittikçe daha fazla mevcut AB doküman ve prensiplerinden faydalanır hale gelmiştir.

Ülkede AB ile temasta olan ve bu süreç ile ilgili çalışan insanlar çoğaldıkça, AB ve onun işleri yapış şekli, ülkenin kurum ve politikalarına daha fazla nüfuz etmeye başlamaktadır. AB ile ilgisiz bakanlıklar bile sonuçta AB'ye göre hazırlanmış ulusal programlarda belirlenen çerçeve doğrultusunda hareket etmek durumunda kalmaktadır. Üstelik sadece devlet kurumları ve personeli değil, çıkar grupları da bu sürece dahil olmaktadır. İş çevreleri, ticaret odaları, sendikalar, işveren örgütleri ve STK'lar da; AB politikalarına uyum sağlamakta, AB programlarına katılmakta, AB projelerine dahil olmakta ve AB'deki eş değer çıkar gruplarıyla iş birliğine gitmektedir. Bunların birçoğu, AB'nin ülkesine yönelik taleplerinden hoşlanmadığı durumlarda bile, AB politikalarının

getirdiği istikrar, belirlilik ve devamlılıktan memnun olmaktadır. Çünkü normalde hükümetin sık sık ilgili konulardaki politikaları değiştirmesi mümkünken, AB sürecinde hangi politikanın uygulanacağı belirlidir ve dolayısıyla buna göre planlama yapılması mümkün olmaktadır. Bu belirlilik ise çıkar gruplarının önlerini görebilmelerini sağladığından tercih sebebidir.

Tüm bunlara ilaveten öğrenciler erasmus programı ile birbirlerinin ülkelerine gitmekte, askerler ve polisler beraber uluslararası operasyonlara katılmakta ve kimi zaman beraber ölmekte; aday ülkelerde AB bayrağı ve flamalarıyla birçok organizasyon, kongre, toplantı düzenlenmekte ve bu şekilde AB'nin sosyo-psikolojik görünürlüğü artmakta ve daha çok işselleştirilmesi sağlanmaktadır. Örneğin 1999'da Macaristan'ın AB ile ilgili hazırlıklarını yapmaktan sorumlu yetkili bu konuda şöyle demiştir: "*AB bakış açısı, derece derece bizim politika oluşturma sürecimizin içine de yerleşmeye başladı. Zamanla AB politikaları, bizim politikalarımızın bir parçası haline geldi*." Anlaşılacağı üzere Avrupalılaşma ya da AB-lileşme sürecinin kendine ait bir mantığı ve ivmesi vardır.[658] Bu kadar çaba, zaman ve maliyetten sonra geri dönüş yapmak, ya da tersi bir politikaya geçiş yapmak ülke için kolay olmamaktadır. Zaten liderler ve kamuoyu, artık dönüş ile ilgili fayda/maliyet hesabı yapmakta zorlanmakta ve politika değiştirmenin belirsiz sonuçlarına katlanmaktansa ya da bir başka ifadeyle risk almaktansa, mevcut politikaları devam ettirmeyi daha rasyonel bulmaktadır.

5.2. SIRBİSTAN'IN ÖNEMLİ KURUM VE POLİTİKALARINDA AB ETKİSİ SONUCU YAŞANAN DEĞİŞİM

Sıradaki bölümde, daha önce anlatılmış olan kuramsal açıklamaların pratikte nasıl işlediği gösterilmeye çalışacaktır. Bu çerçevede, Sırbistan'ın önemli kurum ve politikalarında, AB etkisi sonucunda yaşanan değişim gözler önüne serilecektir.

[658] Grabbe, s. 197-199.

5.2.1. Sırbistan Ordusu

Demokratik hükümetlerin yönetime gelişinin ilk yıllarında, Yugoslavya ve sonradan da Sırbistan ordusu, reformlara karşı en önemli direnç noktalarından bir tanesini oluşturmuştur. Ordu sivil kontrolün tamamen dışında kalmış[659], bütçesini ve silah alışverişlerini denetlettirmemiş, YUCM ile işbirliğini engellemiş ve hatta savaş suçlusu zanlılarını kışlalarında[660] bizzat koruma altına almıştır. Üstelik ordu ve suç şebekeleri arasında Miloseviç döneminde yerleşen sıkı bağlantı, demokratik hükümetler sonrasında da devam etmiştir.

Hänggi ve Tanner'e göre Güney Doğu Avrupa, dışarıdan yardımla yapılan güvenlik sektörü reformlarının en heyecan verici laboratuarıdır. Farklı derecelerde de olsa bölge ülkelerindeki ortak nokta, Avrupa'daki anahtar güvenlik sağlayıcı ya da ihraççıları olan NATO ve AB'ye bir şekilde eklemlenmek istemeleridir.[661] Bu eklemlenmenin sağlanabilmesi için NATO açısından güvenlik ve savunma sektöründeki reform, AB açısından ise ordunun demokratik sivil kontrolünün sağlanması özellikle önemlidir. Ancak aşağıda değinileceği üzere, savaş psikolojisinin henüz tam atlatılamamış olması, ordunun Sırp halkı için önemi ve onun Sırp ulus ve devlet yaratma-kurma geleneğindeki özel rolü nedeniyle, geçiş sürecindeki en sorunlu alanlardan bir tanesi ordunun demokratik kontrolü ya da daha genel anlamda sivil-asker ilişkileri ile ilgili olmuştur.

Sırbistan'ın Silahlı Kuvvetler günü her yıl 15 Şubatta kutlanmaktadır. Bu tarihin önemi, Osmanlı'ya karşı ilk Sırp ayaklanmasının 15 Şubat 1804'te başlamış olmasından

---

[659] Koştunitsa'nın dış ilişkiler danışmanı Predrag Simic 2002'de, ordunun sivil kontrol altında olmadığını ve en az iki seçim daha bunun gerçekleşemeyeceğini açıkça söylemiştir. ICG, "Begrade's Laggin..", s. 15.

[660] Eski Sırbistan başbakan yardımcısı Zarko Korac, savaş suçlularının arandıkları dönemde askeri kışla içerisinde çekilmiş resimlerinden yola çıkarak, ordunun ülkedeki savaş suçlularını korumasını soruşturacak bir komisyon kurulması çağrısında bulunmuştur. "Eski Sırp Yetkiliden Savaş Suçu Zanlılarına Ordu Koruması Hakkında Soruşturma Çağrısı", **South Eastern Times**, 11/11/2004, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/ tr/features/setimes/features/2004/11/11/feature-01 (27.05.2008).

[661] Heiner Hanggi and Fred Tanner, "Promoting Security Sector Governanve in the EU's Neighbourhood", **Chaillot Paper**, No.80, ISS, July 2005, s. 47.

gelir. Yine 1835'in 15 Şubatında Milos Obrenoviç ilk Sırbistan anayasasını ilan etmiştir. Bu anayasanın bir özelliği de, zamanının Avrupa'daki en liberal ve modern anayasası olarak değerlendirilmesidir. Bu çerçevede ordu günü, Sırp ordusunun yanında modern Sırp devletinin yaratılmasının da başlangıcını temsil etmektedir.

İlk düzenli Balkan ordusu, 1808'de Karayorgi'nin Osmanlı'ya karşı kurduğu ordu olarak kabul edilir. Birinci dünya savaşında güney Slav milletleri, Osmanlı ile mücadeleleri sürecinde, düzenli ordu kurabilmiş olan Sırbistan'ın çevresinde kenetlenmiştir. Bu ordu geleceğin Sırbistan ordusuna da temel teşkil etmiştir. Dolayısıyla ordunun Sırp ulus ve devlet yaratma-kurma geleneğinde tarihsel konumu çok büyüktür ve ordunun özel günleri de hep bu tarihlerle ilintilidir. Sırbistan silahlı kuvvetlerinin resmi sitesinin de, ordu-millet ilişkisine bu şekilde yaklaştığı görülmektedir.[662]

Sırbistan Yugoslavya'nın dağılmasından beri ikinci yeniden yapılanma ve devlet kurma sürecine girmiştir. Dolayısıyla yukarıda anlatılanlar çerçevesinde geleneğe uygun olarak, ordunun tekrar rol üstlenmeye çalışmış olması şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte, Sırbistan Silahlı Kuvvetler resmi sitesinde, ilk Sırp isyanının sebeplerinden birisi olarak modern Avrupa milletlerinin arasına girme arzusunun sayıldığını belirtmek gerekir. Silahlı kuvvetlere göre isyancı Sırbistan, daha o zamandan Avrupa'ya dahil olmak istemiştir. [663]

6 Ocak 1997'de, yani Miloseviç aleyhtarı gösterilerin yoğunlaştığı bir dönemde, protestocu öğrenciler dönemin Genel Kurmay Başkanı Perisic ile buluşmuştur. General bu görüşmede demokrasi yanlısı bir tutum almış ve ordu bu buluşma ile ilgili şu bilgilendirmeyi yapmıştır: "*General Pesic, Yugoslav ordusunun, mevcut sorunların yasal kurumlar çerçevesinde ve demokratik ülkelerdeki davranış şekilleriyle*

[662] Sırbistan Silahlı Kuvvetleri Resmi Sitesi http://www.vs.rs/index.php?content=856dea1e-f712-102b-bdc2-a0672172d7df (06.02.2011).
[663] Sırbistan Silahlı Kuvvetleri Resmi Sitesi

çözülmesinde özel çıkarları olduğunun altını çizmiştir."[664] Ancak Perişiç'in ardından Generalkurmay Başkanı olan Dragoljub Ojdanovic, muhalefeti üzerlerine yürüyebilecekleri konusunda tehdit etmiş ve ülkenin istikrarını korumanın görevleri olduğunu söylemiştir.[665] Yugoslav ordusunun iki numaralı ismi General Pavkovic de devrimden hemen önce göstericileri taleplerini sokaklara çıkarak değil de seçimler yoluyla göstermeleri yönünde uyarmış ve Miloseviç'inki gibi yasal yollardan yönetime gelmiş olan hükümetleri korumanın görevleri olduğunu savunmuştur.[666] Ancak tüm bu beyanatlarına ve Miloseviç'in emrine rağmen, Ekim devriminde ordu göstericilere müdahale etmemiştir.

Devrimin sonrasındaki ilk yıllarda, eski rejim taraftarı subaylar ve Genelkurmay Başkanı Pavkovic halen görevde olduğundan, Batı'yla ilişkiler konusunda ordu ile Avrupa yanlısı hükümetler arasında zıtlaşmalar yaşanabilmiştir. Özellikle AB üyeliği uğruna ulusal davalardan verilen tavizler, ordunun önemli kısmının tepkisini çekmiştir. Dolayısıyla ordu, halkın en çok güvendiği kurumlardan birisi olmanın da verdiği güçle, Avrupa'ya dönüş sürecinde önemli bir direnç noktası olabilmiş, üstelik halkın sevgisi ve güveni sayesinde kamuoyunu da bu yönde etkileyebilmiştir. Bu anlamda ordunun siyasete müdahalesi, AB'nin ve Cinciç gibi Avrupa yanlılarının en önemli endişe konularından bir tanesi olmuştur.

Ordunun AB üyeliği uğruna taviz verilmesine karşı çıktığı en temel konular; Kosova, demokratik reformlar, komşu ülkelerle ilişkiler ve YUCM ile işbirliği[667] olmuştur. Bu çerçevede liberaller, devrimin hemen sonrasındaki süreçte ordunun, Miloseviç'in mirasını korumaya devam ettiğini yazmaktadır. Bu dönemde ordu, suç

---

[664] Jeffries, s. 424.

[665] Steven Erlanger, "Former Army Chief Denounces Milosevic", **The New York Times**, 23 July 1999, http://www.nytimes.com/1999/07/23/world/former-army-chief-denounces-milosevic.html?scp=15&sq= momcilo%20 perisic&st=cse (09.06.2009).

[666] Steven Erlanger, "Serbian General Says Peacekeepers Don't Keep the Peace", 26 July 1999, http://www.nytimes.com/1999/07/26/world/serbian-general-says-peacekeepers-don-t-keep-the-peace. html?scp=9&sq= momcilo%20 perisic&st=cse (09.06.2009).

[667] Del Ponte, Mladiç'in Yugoslav ordusunun bir subayı olarak, ordu tarafından hem iç hem de dış adalete karşı koruma altında tutulduğunu iddia etmiştir. Jeffries, s. 596 : Hanggi ve Tanner, s. 47.

şebekeleri ve silah kaçakçıları ile de bağlantısını devam ettirmiş ve hatta şubat 2000'de Savunma Bakanı Pavle Bulatovic, ordunun bir silah alış verişi konusundaki talimatını reddettikten hemen sonra öldürülmüştür.[668] 2002 yılında ise ordu ile hükümet o zamana kadar ki en endişe verici anlaşmazlığı yaşamıştır. Yugoslavya ordusu, Koştunitsa ve Cinciç'in dahi bilgisinin dışında; Sırbistan devlet başkan yardımcısı ve aynı zamanda eski genelkurmay başkanı olan Momcilo Perişiç ile Amerikalı diplomatların görüştüğü oteli basıp tamamını tutuklamış ve hükümete karşı ilk defa açıkça meydan okumuştur. Üstelik tutuklamayı yapan askeri istihbarat başkanı general, başbakanla görüşmeyi dahi reddetmiştir. Djindic bu olayı bir felaket olarak değerlendirmiş ve Koştunitsa'nın generali görevden almasını istemiştir. [669] Adalet bakanı da, ordunun bu tutuklama ile en az 5 federal yasayı ihlal ettiğini söylemiştir.[670] Ancak Koştunitsa, tüm bunlara rağmen generali görevden almamış ve her şeyin yasalar içinde gerçekleştiğini iddia etmiştir.[671]

Devrim sonrası hükümetler sivil-asker ilişkilerini Avrupa standartlarına getirmeden Avrupa yolunda ilerleyemeyeceklerinin bilincinde olsalar da, ülkenin savaştan yeni çıkmış hassas durumunu göz önünde bulundurarak, güvenlik sektöründeki reformlar için çok aceleci davranmamışlardır. Örneğin daha önce üzerinde anlaşılmış olmasına rağmen Koştunitsa, Kosova'da NATO'ya karşı savaşmış olan Genel Kurmay Başkanı Pavkovic'i görevden almamış ve koalisyon ortakları arasında krize neden olmuştur. İlginç şekilde Pavkovic de bu konuda DOS üyeleri ile kamu önünde tartışmaya girmiş ve kendisini orduda reform yapabilecek ve onu PfP'ye

---

[668] ICG, "Begrade's Laggin..", s. 16.

[669] Askerler, Amerikalı diplomatları başlarına çuval geçirerek otelden çıkarmışlardır. Tutuklamadan sorumlu komutan, Amerikalı diplomatın çantasında gizli devlet bilgilerinin bulunduğunu söylemiştir. Ian Fisher, "In Serbia, Politics in Turmoil As U.S. Diplomat Is Detained", **The New York Times**, 16 March 2002, http://www.nytimes.com/2002/03/16/world/in-serbia-politics-in-turmoil-as-us-diplomat-is-detained.html?scp=6&sq =momcilo%20perisic&st=cse (09.06.2009): Ian fisher, "Yugoslavia: Facing Spy Charge, Serb Resigns", The New York Times, 20 March 2002, http://www.nytimes.com/2002/03/20/world/world-briefing-europe-yugoslavia-facing-spy-charge-serb-resigns.html?scp=2&sq=momcilo%20perisic&st=cse (18.11.2010).

[670] ICG, "Serbia: Military Intervention Threatens Democratic Reform", **Balkans Briefing**, Belgrade/Brussels, 28 March 2002, s.2.

[671] Dusan Stojanovic, "Rift Within Serbian Ruling Coalition", **The Center for Peace in the Balkans**, 03/22/2002, http://www.balkanpeace.org/index.php?index=article&articleid=11056 (02.08.2009).

hazırlayabilecek tek isim olarak lanse etmiştir.[672] Reform süreci esasen Cinciç'in başbakanlığında devrimden 3 yıl sonra başlatılmış, onun ölümünün ardından Tadiç döneminde ise hız kazanmıştır. Ancak sürecin sonunda Pavkovic'in görevden alınması iç talep sonucu değil, konunun PfP'ye katılım için bir ön şart haline getirilmesi sonucu gerçekleşmiştir.

Güvenlik sektöründeki en büyük reform olarak görülen Federal Savunma Bakanlığı'ndaki değişim, 13 Mart 2003'te savunma bakanının ilk defa demokratik bir şekilde oylanması ile gerçekleşmiştir. Böylece ordu en azından teoride tam sivil kontrol altına girmiştir.[673] Cinciç bu değişimi, *"reform yapbozunun en önemli parçası"* olarak görmüştür.[674] Ancak bu en can alıcı reformun gerçekleşmesinden, yani Savunma Bakanlığı'nın, Cinciç'in Demokratik Parti'sinin başkan yardımcılarından Boris Tadiç tarafından üstlenilmesinden bir gün önce, Cinciç suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu can alıcı reformlar, sonunda Cinciç'in de canını almıştır.

Tadiç, Savunma Bakanlığı'nı üstlenir üstlenmez silahlı kuvvetler üzerinde ciddi reformlara girişmiştir. Bakanın ilk işi orduda reformu başlattığını ve YUCM ile tam işbirliği yapacağını ilan etmek olmuştur. Askeri istihbarat servisini Genel Kurmay'dan alıp yeni Savunma Bakanlığı'na transfer etmiş ve NATO'nun "Barış için Ortaklık" programına katılma hedefini resmen beyan etmiştir.[675] Tadiç reform konusundaki kararlılığının ve yeni anlayışın bir göstergesi olarak da, bir askeri kışlada 1 askerin

[672] ICG, "Begrade's Laggin..", s. 17 : ICG, "Serbia's Transition..", s. 8.
[673] Vejvoda, "Serbia after..", s. 44 : Doğu Avrupa'daki Komünist rejimler, orduları üzerinde sıkı bir kontrole sahip olmuşlardır. Bu anlamda, Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa'ya dönüşü, aynı zamanda askerin kışlasına dönmesi anlamına gelmemiştir çünkü zaten ordu zaten sivil kontrol altında olmuştur. Dolayısıyla Doğu Avrupa'da durum, örneğin Güney Amerika'dan farklıdır. Doğu Avrupa'da problem, rejim ile ordu arasındaki aşırı yakın ilişkidir. Ordu devletin altında değil Parti'nin altında kalmıştır. Dolayısıyla geçiş döneminde amaç, partiyi anayasa ile net şekilde belirlenmiş devlet kurumlarının altına sokabilmek olmuştur. Thomas S. Szayna ve Stephen F. Larrabee, **East European Military Reform After Cold War**, RAND, Santa Monica, 1995, s. 6.
[674] Pond, "Demythologizing Serbia..", ss. 218-219.
[675] Pond, "Demythologizing Serbia..", s. 219 : Stevanovic, s. xvii.

ölmesi ve 12'sinin de yaralanmasıyla sonuçlanan kazadan dolayı komuta zincirindeki 4 yüksek rütbeli subayı görevden almıştır.[676]

Tadiç, Balkanlar'daki güvenlik sorunlarına dair 8 Ağustos'ta yapılan bir toplantıdan sonra artık 9700'i subay 62000 kişilik bir orduyu finanse etmelerinin mümkün ve anlamlı olmadığını açıklamıştır. Bu toplantı, ilgili çevrelerde Sırbistan-Karadağ'ın yeni güvenlik doktrinin ilk aşaması olarak değerlendirilmiştir. O dönemde Analist Ljubodrag, ordunun çok ciddi maddi, sosyal ve teknolojik sıkıntı içerisinde olduğunu, 20.000'den fazla asker ailesinin konuta sahip olmadığı ve on binlercesinin de geleceğinden endişe ettiğini yazmıştır. Analist Srboljub Bogdanovic de haftalık NIN dergisindeki yazısında, ordunun Rus kaynaklı askeri ekipman ve düzenden Batı kaynaklıya doğru zor ve maliyetli bir geçişin sıkıntısını çektiğini değerlendirmiştir.[677] Dolayısıyla bir anlamda ordu teknik anlamda da Batılılaşmaya başlamıştır.

7 Ağustos 2003'te Sırbistan-Karadağ'ın Yüksek Savunma Konseyi, en yüksek düzeyde 16 general ve 202 subayı görevden almıştır. Görevden alınanlar arasında Genelkurmay Başkan Yardımcısı Vojislav Lazarevic[678] ve Ordu İstihbarat Başkanı Radoslav Skoric gibi önemli isimler de yer almıştır. Savunma Bakanı Tadiç, kararı "*doğal ve ordudaki reformu sürdürebilmek için gerekli*" gördüğünü açıklamıştır. Batı da bu eylemleri silahlı kuvvetlerde gerçekten reform yapıldığına dair açık bir gösterge olarak algılamıştır. Kamuoyunda oluşan kararın siyasi olduğu şeklindeki eleştirilere karşı Tadiç; hareketinin siyasi olmadığını ve sürece generallerin temizlenmesi olarak bakılmaması gerektiğini söylemiştir. Onun ifadesiyle yaşananlar, silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması ve bütçe ile ilgili kararlar çerçevesinde subayların, birçoğunun yaştan dolayı olmak üzere emekli edilmesinden ibarettir. Emekli edilen isimlerin arasında kötü üne sahip olanların yanında Batı'nın takdir ettiği Ninoslav Kristic gibi komutanların da olması, kararın sadece siyasi amaçlı alınmış olmayabileceğini düşündürmektedir. Bu süreçte Genel Kurmay Başkanı Branko Krga, zanlıların hiç bir

[676] Grubanovic, "Serbia&Montenegro.."
[677] Grubanovic, "Serbia&Montenegro.."
[678] 1998-1999 çatışmalarında Kosova'daki Yugoslav Ordusunun Priştina kolordusunun komutanı.

kanıt olmadan tek bir sepete konarak suçlandığından şikayet etmiş ve bu insanların on yıllarca bazı liderlerin değil vatanlarının hizmetinde olduğunu savunmuştur. [679] Yine de bu değişikliklerin ordu yönetimi değil de Savunma Bakanlığı tarafından yapılmış olması, ordu üzerinde belki de ilk defa Avrupa standartlarına yakın bir sivil hakimiyetinin söz konusu olduğunu göstermiştir.

2008'de Genelkurmay Başkanı Ponos, Savunma Bakanı Sutanovac'ı medya kanalıyla eleştirmiştir. İlaveten görevi boyunca bakanı yok sayıp ona tek bir rapor bile sunmayınca, Tadiç tarafından görevden alınmıştır.[680] Ordunun karara karşı koymasından endişe edilmiş ancak Ponos, 14 yaşından beri asker olduğunu ve yine asker gibi davranıp, aldığı emri yerine getireceğini söyleyerek karara saygı göstermiştir.[681] Yine reform çalışmaları çerçevesinde Miloseviç döneminin generalleri teker teker emekli edilmiş ve yerlerine daha genç subaylar üst rütbelere yükseltilip yerleştirilmiştir. Personel sayısı da 100.000lerden 35000'e kadar düşürülmüştür.

2011 itibariyle halen yürürlükte olan Milli Güvenlik Siyaset Belgesine göre Sırbistan, ordunun demokratik ve sivil kontrolüne büyük önem vermekte ve bunu modern bir savunma sisteminin gelişmesi için bir temel olarak görmektedir. [682] Savunma Strateji Belgesine göre de Sırbistan, demokratik toplumun ön koşullarından biri olan askeri kuvvetlerin sivil ve demokratik güçlerin kontrolünde olmasını sağlamayı taahhüt etmektedir. [683] Sırbistan anayasası da (141. Mad.), ordunun demokratik ve sivil kontrol altında olduğunu yazmaktadır. Yenilenmiş komuta kademesine bakıldığında, ordunun da artık bu anlayışla uyum içerisinde hareket ettiği görülebilmektedir. Halbuki Sırbistan'da eskiden beri, ordu üzerinde bir sivil kontrol sağlanırsa, ordunun siyasete bulaşacağı düşünülmüştür. Ancak yeni Genel Kurmay Başkanı Korgeneral Miletic Miloja, ordunun üzerindeki sivil kontrolün, ordunun günlük politikaların da etkisi altında kalmasına yol

[679] Grubanovic, "Serbia&Montenegro.."
[680] Serbia 2009 Progress Report
[681] Tadiç, Sırbistan ordusunun başkomutanı olarak anayasal yetkisini kullanmıştır. (112. Madde, 2. Paragraf) http://www.emportal.rs/en/news/serbia/74569.html (25.06.2011)
[682] National Security Strategy.., s. 26.
[683] Defence Strategy.., s. 14.

açabileceği şeklindeki yorumun yanlış olduğunu savunmaktadır. Ona göre ordu aksine bu sayede depolitize olacaktır. [684] Bu yeni söylem, Sırp ordusunda gerçekten büyük bir algı değişimi olduğunu göstermektedir.

Sırbistan savunma bakanı Sutanovac, 1 Ocak 2011'den itibaren Sırp ordusunun profesyonel ordu haline geleceğini ilan etmiştir.[685] Bakan, profesyonel orduya geçişi, ordunun karıştığı skandalları temizlemek ve hak ettiği itibarı ona tekrar kazandırmak için bir çare olarak görmektedir. [686] Bakanlığa göre profesyonel orduya geçiş süreci, endişe edildiği gibi savunma sistemine herhangi bir zarar ya da tehdit oluşturmayacaktır.[687] Genel Kurmay Başkanı da profesyonel askerliğin, halka yeni iş imkanları getireceğini söyleyerek kararı savunmaktadır.[688] Güvenlik sektöründeki reform nedeniyle birçok kişi işini kaybettiğinden, bu argüman kamuoyunu olumlu etkileyebilmektedir.

Sırp ordusunun en yüksek rütbeli ismi olarak General Miloja, 1990'lardan unutulması gereken ve hatırlamak istemediği zamanlar olarak bahsetmekte ve Sırbistan için Avrupa yolunda ilerlemenin en rasyonel karar olduğunu düşünmektedir. Daha önceki komutanlar AB üyeliği uğruna yapılan reformların itibarlarını kırdığını düşünürken, şimdi yönetim kademesi aksine AB yolundaki reformların ve Avrupa ile ortak barış operasyonlarına katılımın, ordunun kaybolan itibarını düzelttiğini savunmaktadır. Ordunun, uluslararası barış misyonlarında Avrupa ile beraber hareket etmekten elde etmeyi umduğu bir fayda daha vardır. Genel Kurmay Başkanı bu faydayı, askerlerin daha çok para kazanıp daha iyi ev ve arabalara sahip olabilecek olması ile tanımlamaktadır. [689] Sırbistan ordusu bu çerçevede ABD, İngiltere ve Norveç ordularıyla

---

[684] Genelkurmay Başkanı General Miletic Miloja ile mülakat, 01/02/2011, http://www.mod.gov.rs/novi.php?action= fullnews&id=2637 (07.02.2011).
[685] "Number of Serbian Army soldiers in UN peacekeeping missions doubled", Savunma Bakanı Dragan Sutanovac ile mulakat, 11/12/2010, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=71845 (10.09.2011).
[686] "Nato Not On Agenda Now.."
[687] "Army professionalisation does not jeopardise defence system", Savunma Bakanı Dragan Sutanovac ile mulakat, 02/01/2011, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=72387 (10.09.2011).
[688] Genelkurmay Başkanı General Miletic Miloja ile mülakat, 01/02/2011.
[689] Genelkurmay Başkanı General Miletic Miloja ile mülakat, 01/02/2011.

yakın ilişkiler kurmuş ve sonuçta 10 yıl önce NATO ile savaşmış olmasına rağmen, şimdi onunla yakın ilişkileri en çok savunan kurumlardan birisi haline gelmiştir. Bu çalışma çerçevesinde Ankara'da görüşülen Sırbistan askeri ataşesi Albay Zeljko Gajic de; NATO ile işbirliği, AB üyeliği ve YUCM ile işbirliği konularındaki ordunun bu yeni tavrını açık bir şekilde yansıtmıştır. Gajic, Avrupa kurumlarıyla bütünleşmeyi sıkı bir şekilde savunuyor olmanın yanında, eski komutan ve silah arkadaşlarının YUCM'de yargılanıyor olmasına razı olup olmadığı hakkındaki soruya: "*Tüm askerlere, savaş hukukuna göre neler yapıp yapamayacaklarına dair kitapçıklar dağıtılmıştı. İnsanlık dışı eylemleri onaylamak mümkün değil, dolayısıyla hukuka uymayanlar sonucuna katlanır*" diyerek net bir tavır sergilemiştir.

Koştunitsa'nın istifası sonrası göreve gelen Sırbistan'ın yeni başbakanı Cvetkovic, yemin töreninde; modern, profesyonel ve etkin bir ordu kurmanın; PfP'ye katılımının ve güvenlik güçlerinin demokratik kontrolünün, hükümetinin önceliklerinden birisi olduğunu söylemiştir. Üstelik bunları "stratejik bir amaç" olarak nitelemiştir.[690] Dolayısıyla yeni hükümetin de güvenlik sektöründeki reform sürecini aynı hızla devam ettireceği anlaşılmaktadır. Ancak bunlara rağmen 2009 AB İlerleme raporu; reformlar ve yeni askeri stratejiler hazırlarken sivil topluma daha çok danışıyor olması konusunda Savunma bakanlığını överken, ordu üzerindeki sivil kontrolünü halen yetersiz bulmaktadır.[691]

Sonuç olarak, özellikle 2003'den ve 2006'dan itibaren büyük bir dönüşüm sürecine giren Sırp ordusunun yeniden yapılanmış; daha küçük, daha etkin, daha modern, Avrupalı bir ordu haline gelme amacına oldukça yaklaştığı söylenebilir. Bugün Sırp ordusu yaklaşık 28000 personeliyle, 30 ülke ordusu ile ortaklığıyla ve BM'nin çok uluslu operasyonlarına yönelik desteğiyle; "dünya barışını tehdit eden" olmaktan çıkıp,

[690] "Keynote address of Prime Minister Nominee Mirko Cvetkovic", 7 July 2008, http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=46940 (10.08.2010).
[691] Serbia 2009 Progress Report

"dünya barışına hizmet eden" bir ordu olmaya doğru ilerlemektedir. [692] Öyle ki Sırp ordusu NATO gücü ile bile iyi ilişkiler geliştirmiş ve sonuç itibariyle AB yolunda yaşanan değişime yönelik önemli bir direnç noktası olmaktan çıkmıştır.

5.2.2. Sırp Ortodoks Kilisesi

Sırbistan Ortodoks Kilisesi, ordu ile birlikte, Sırp halkının en çok güvendiği ve etkilendiği iki kurumdan biridir. Kilise aynı zamanda Sırp milliyetçiliğinin ve Batı karşıtlığının da kaynağı olarak, Avrupalılaşma sürecine en çok direnç göstermesi beklenen kurumdur. Dolayısıyla Kilisenin Sırbistan'da yaşanan değişime karşı nasıl bir tutum aldığı ve AB'den etkilenip etkilenmediği özellikle incelenmesi gereken bir konudur.

5.2.2.1. Kilisenin Sırp Siyasetindeki Geleneksel Rolü

Dünyanın en eski 2. Slav Ortodoks kilisesi olan ve bugün 7 ila 14 milyon takipçisi olduğu hesaplanan Sırp Ortodoks Kilisesi, tarih boyunca Sırp kimliğinin tam kalbinde yer almıştır. Orta çağlarda Sırplar, kendilerini ağırlıklı olarak Sırp'tan ziyade Ortodoks olarak görmüşlerdir. Bu, dönem açısından anlaşılır bir şeydir çünkü aynı çağda örneğin Ruslar da kendilerini Rus'tan ziyade Ortodoks olarak görmüştür. Sırp Kilisesi daha 1219'da yani örneğin Rus Kilisesinden iki yüz yıl önce özerk (otokefal) hale gelmiştir. Kaynaklara göre 1345 veya 1346'da Sırp Piskoposu, Sırp ve Yunanlıların Patriği pozisyonuna kadar yükselmiştir.[693] Kilise bu özel konumunun da etkisiyle, Sırp milliyetçiliğinin arkasındaki en önemli güç olmuştur. Devlet, kilise ve halkın birliğini savunan "Aziz Savaizm" akımı ise tüm Sırpların üzerinde etkili olmuştur.

---

[692] Sırp ordusu bugün Kosova'daki NATO gücü ile bile iyi ilişkiler geliştirebilmiştir. Sırp Genel Kurmay Başkanı ile KFOR komutanı düzenli olarak görüşmektedir. "Number of Serbian Army..", Savunma Bakanı Dragan Sutanovac ile mülakat, 11/12/2010.

[693] Pond, s. 224 : "Serbian Orthodox Church Elects New Patriarch", **Radio Free Europe**, 22/1/2010 http://www.rferl.org/content/Serbian_Orthodox_Church_Elects_New_Patriarch/1936936.html (23.05.2011).

Sırbistan'da; Ortodoks kilise, devlet ve millet arasında yüz yıllar boyunca süren yakın bağlantı; Latin Katolik Batı'ya ve Müslüman Doğuya karşı şüpheciliğe neden olmuştur. Bu yüzden Kilise için sadece Müslüman Türk, Arnavut veya Boşnaklar değil, Katolik Hırvatlar veya Almanlar da antipati kaynağı oluşturmuştur. Bununla birlikte Kilise'nin Batı karşıtı duruşu net olsa da, Sırbistan'ın her zaman Avrupalı olduğunu savuna geldiğini de söylemek gerekir.

Sırp Ortodoks Kilisesi, 1918'de kurulan ilk Yugoslavya'yı, farklı bölgelere yayılmış olan Sırpları tek bir devlette birleştirebildiği için memnuniyetle karşılamıştır. 1945'te kurulan ikinci Yugoslavya ise, komünist ideolojisiyle Sırp ulusu ve kilisesini bölmeye çalışan ateist bir devlet olduğu düşüncesiyle sempati görmemiştir. Tito örneğin bir Enver Hoca gibi dini yasaklamamıştır fakat Ortodoks, Katolik ve İslami inancı ayrım gözetmeden marjinalleştirmiştir. Din adamlarının arasına gizli servis ajanlarını sızdırmış ve 1960'da Makedonya Ortodoks Kilisesini Sırp Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmaya cesaretlendirmiştir. Tito, hem Sırp hem de Hırvat milliyetçiliğini kontrol etme amacının bir parçası olarak Peder Justin'in[694] öğretim yapmasını yasaklamıştır. Ancak karizmatik bir kişilik olan Peder Justin'in Sırp ulusunu Batı-karşıtlığında birleştirme çabası, yasaklara rağmen önemli bir miktar takipçi (disciples) çekebilmiştir. 1980'lerde bunlar arasında öne çıkanlar; Karadağ'da aşırı milliyetçi Metropolitan Amfilohije, Hersek'te aşırı tutucu piskopos Atanasije (Jevtic) ve Kosova'da Piskopos Artemije (Radosavljevic)'dir. Bu dönemde Sırpların "tarih boyunca Hıristiyan kurbanlar oldukları" inanışını tekrar gündeme getiren de Kilisedir. [695]

Tito döneminde milliyetçiliğin her türü ve özellikle dini organizasyonların siyasete dahil olup milliyetçi söylemlerde bulunması kesinlikle yasak olmuştur. Diğer cumhuriyetlerin politikalarını eleştirmek ise ciddi bir tabu olarak görülmüştür. Ancak Tito'nun kurduğu sıkı düzen ölümünün ardından gevşeyince tekrar kendine rahat bir hareket alanı bulan Kilise, etkin bir rol alma şansı bulmuştur. Böylece Kilise de tıpkı

[694] Yazar ve filozof olarak tanınan ve Sırp Ortodoks Kilisesi Yüksek Sinod'unca aziz ilan edilen din adamı.
[695] Pond, s. 225-229.

Bilimler Akademisi (SANU) gibi 1989'da bir dinsel-ulusal program hazırlamaktan çekinmemiştir. Programda Sırplar arasındaki bölünmüşlüğe bir son verilmesi ve bütün Sırpların tek bir çatı altında toplanması şeklinde bir çağrı bile yapılabilmiştir. Metropolit Amfilohje de Nisan 1992'de, bütün Sırp devletlerinin bir çeşit "Sırp Birleşik Devletleri" çatısı altında birleşmesini talep etmiştir.[696] Dolayısıyla o dönemde Kilise'nin mantalitesinin 1987'de yönetimi ele geçiren Miloseviç'in milliyetçi ve birlikçi söylemi ile uyumlu olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Kilise Kosova davasına en bağlı kurumdur. Zaten Sırp Patriğin makamı da Kosova'daki İpek'tedir ve Patrik Pavle de, daha önce Kosova'nın Prizren piskoposluk bölgesinin papazı olarak görev yapmıştır. Sırp dini tarihinde çok önemli yeri olan Kosova'da 1980'lerde patlayan kriz, Sırp Ortodoks Kilisesi içindeki güçlü hisleri kışkırtmış ve bölgeyi dinin yanında modern Sırp milliyetçiliğinin de temel dayanağı haline getirmiştir.[697] Kilise, 1981'de İpek'teki Sırp patrikhanesinin bazı bölümlerinin yanmasından Arnavutları sorumlu tutmuş ve bu da Sırp dindar ve milliyetçilerini kışkırtıcı bir etki yaratmıştır. 1982 baharında Kilise, Patrikhanenin haber organındaki yayınında büyük bir yasağı delerek, rejimin Kosova politikasını açık ve uzunca eleştirmiş ve yerel Sırp nüfus ile Ortodoks kutsal yerlerinin korunmasını talep etmiştir. Makale ayrıca Kosova'yı "*Sırbistan'ın Kudüsü*" olarak tanımlamıştır. İleriki dönemlerde de Kilise, Kosovalı Arnavutların, Arnavut olmayanlara yönelik soykırım politikası uyguladığını savunmaya ve yayınlamaya devam etmiştir. [698]

Miloseviç, başlangıçta üç dine de mesafeli olmuş ve tüm önemli resepsiyonlarına, Yugoslavya'daki 3 cemaatin dini temsilcilerini birden davet etmiştir. Ancak bu dönemde kendi meşruiyetini sosyalizmden milliyetçiliğe kaydırmakta olduğundan, Ortodoks Kilisesinin tekrar Sırplığı savunur hale gelmesinden memnun

[696] Ona göre 1918'de kaçırılan fırsat tekrar kaçırılmamalıdır. Radmila Radic, "The Chruch and the Serbian Question", **The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis**, der. Nebojsa Popov, CEU Press, Budapest, 2000, s. 263 : Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.129-130.
[697] Jeffries, s. 96: Radmila Radic, "Religion in a Multinational State: The Case of Yugoslavia", **Yugoslavism: Histories of a Failed Idea, 1918–1992**, der. Dejan Djokic, Hurst, London, 2003, s. 207.
[698] Ramet, "Yugoslavia", s. 173-174.

olmuştur. 1987'de Kilise'nin ileri gelenleri, Kral Lazar'ın kemiklerini bir manastırdan diğerine duygusal törenlerle taşımış ve aslında Miloseviç'in 1989'daki ünlü Kosova mizansenini yapmasına yardımcı olmuştur.[699] Kilise, Komünist bir ateist olduğundan Miloseviç'e hep şüphe ile baksa da, onun tüm Sırpları tek devlet altında toplama çabasını, Yugoslav karşıtı söylemlerine rağmen Yugoslavya'yı merkezileştirme çabasını ve Batılı Liberal değerleri reddetmesini tüm kalbiyle desteklemiştir. Radic'in sözleriyle, "*hepsi o dönemdeki Slovenya'daki yeni söylemin birer parçası olan demokrasi, liberalizm ve inanç özgürlüğüne dayanan batı kültürü; Kilise tarafından yabancı ve Ortodoks karşıtı görülmüştür*."[700]

Ramet'e göre Sırp Kilisesi, Kosova'nın yanında Hırvatistan'daki mücadelede de savaş yanlısı olmuştur. *Pravoslavlje*[701]'nin sayfaları, birçok Hırvat şehrinin Ortodoks dolayısıyla da Sırp karakterini anlatan makalelerle doldurulmuştur. [702] Ardından Bosna Savaşında da Kilise Karaciç'in politikalarına tam destek vermiştir. Patrik Pavle, Sırplar tarafından kurulan tecavüz kampları olduğunu reddetmek konusunda Karazic'i onaylamış ve aksine Müslüman ve Hırvatların birçok Sırp'a tecavüz ettiğini savunmuştur.[703] Kilise, Arnavutların Kosova'daki Sırplara tecavüz ettiği iddialarının da ön safında yer almış ve tecavüzleri soykırımı hedefleyen bir planın parçası olarak değerlendirmiştir.[704] Bu çerçevede Patrik Pavle ve Piskopos Atanasije, 1990'lar boyunca Sırp milletine atfedilen tüm suçlamaları reddetmiş ve uluslararası savaş suçları mahkemesi ile işbirliği yapılmaması için Belgrad'a çağrıda bulunmuştur.[705]

---

[699] Ines Smajic, "Propoganda and Peace and Conflict Resolution:Bosnia Herzegovina and the Dayton Peace Accords", **Allegheny College Project**, 12 April 2011, s. 32.
[700] Radic, "Religion..", s. 207.
[701] Sırp Ortodoks Kilisesi Yayını. http://www.pravoslavlje.rs/ (04.09.2010).
[702] Ramet, "Yugoslavia", s. 179.
[703] Sabrina P. Ramet,"The Politics of the Serbian Orthodox Church", **Serbia Since 1989: Politics and Society Under Milosevic and After**, der. Sabrina P Ramet ve Vjeran Pavlakovic, University Of Washington Press, Seattle, 2005, s. 135, 258.
[704] Hugh Poulton, **Balkanlar: Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 30.
[705] Ramet, "The Politics..", s. 259.

Karaciç 1993'de Milosevic'e karşı çıkıp Vance-Owen Barış planını reddettiğinde; Patrik Pavle ve Metropolitan Amfilohije de onunla aynı gerekçelerle plana karşı çıkmışlardır: "*Daha fazla toprak isteği*". Kilise yine, 1991 sayımlarında nüfusun sadece %32'sini oluşturan Sırplara %49 Bosna toprağı verilmesini öngören Temas Grubu Planı'na bile, Sırplar için adil olmadığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Kilise'nin Dayton Diktası olarak adlandırdığı Dayton Anlaşmasına da aynı gerekçelerle karşı çıktığını eklemek gerekir.[706]

Uluslararası toplum, Yugoslavya'da yaşanan olumsuz olaylarda Kilise'nin de önemli bir payı olduğu konusunda hem fikirdir. Uluslararası Kriz Grubu'nun 2005 raporuna göre, "*Hırvatistan'daki ve Bosna'daki savaşlar boyunca Kilise çok uç bir duruş sergilemiş, etnik temizliği görmezlikten gelmiş ve hatta kimi zaman da haklı göstermiştir. Ayrıca o zamanki demeçlerinden dolayı özür dilemek şöyle dursun hiç bir zaman olaylardan kendini izole etmemiştir*."[707] Helsinki Komitesinin raporu da Sırp Ortodoks Kilisesinin temel değerlerinin, hoşgörüsüzlük ve saldırganlık çerçevesinde, "*arkaizm, kolektivizm, batı karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı"* olduğunu yazmaktadır.[708] Gerçekten de özellikle 1994'e kadar Kilise söylemlerinde Batı karşıtlığı çok net olarak görülebilmektedir. Bunlardan bir tanesinde; Sırbistan'daki en ünlü ve siyaseten de en aktif din adamlarından Atanasije Jevtic, "*Avrupa Balkanlara 1914, 1941 ve 1999'da tanklarla geldi, dünya petrol çevrelerini ve komünizmi getirdi ve o zamandan beri Sırplara Iraklılar gibi davranıyor. Sırbistan kendini Avrupa'dan kurtarabilmek için 200 yıl çalıştı ve şimdi geleceği için ona değil Doğuya bakıyor.*"[709] demiştir.

Savaşlar boyunca Patriğin ılımlı olmayı savunduğu ve mezalimi kınadığı örneklerin de olduğunu belirtmek gerekir. Birçok askerin diğerlerini din uğruna öldürdüğü ve bazı Ortodoks din adamlarının ise savaşa bizzat katıldığı doğrudur ancak

[706] Ramet, "The Politics..", ss. 258-259.
[707] ICG, "Montenegro's Independence Drive", s. 17.
[708] Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, **Human Rights And Accountability**, Belgrade, 2003, http://helsinki.org.rs/doc/AnnualReport2003.pdf
[709] ICG, "Montenegro's Independence Drive", s. 17.

Bosna'da olduğu gibi Ortodoks piskoposların imam ve Katolik din adamları ile buluşup barış için ortak çaba gösterdiği durumlar da olmuştur. Örneğin Piskopos Grigorije diğer inanışlarla iyi diyalog kuran ve Bosna-Hersek'teki camilere yapılan saldırıları düzenli olarak kınayan bir isim olmuştur. Üstelik 2005'te Büyük Sırbistan hayali ve Sırbistan Ortodoks Kilisesinin iç liberalizasyonu hakkında cesur söylemlerde bulunmuştur. Ardından 2005 Baharında Grigorije, Karaciç'in Sırplara verdiği zarardan bahsedip, şüphelilerin teslim olup Lahey'e gitmeleri gerektiğini kamuoyu önünde söyleyerek Sırpları şok etmiştir. Bu konuşmanın ardından, Sırbistan ve Bosna-Hersek'teki bazı Ortodoks din adamları da -Metropolitan Amfilohije'nin de anlayış göstermesi sayesinde- benzer demeçler verebilmişlerdir. Milliyetçiler ise Grigorije'yi hain olarak niteleyip, "*piskoposların yapması gerektiği gibi şüphelileri iş birlikçi Belgrad hükümetine karşı koruyacağına, teslim olma çağrısı yaptığı için NATO ajanı olmakla*" suçlamıştır.[710]

Kilise, ordu ile birlikte Karadağ'ın bağımsızlık sürecinde de etkin şekilde rol almıştır. 2001 Ocağında Karadağ Metropolitanlığı, Cumhurbaşkanı Djukanovic'in ayrı bir Karadağ Kilisesinin varlığını savunmasına karşı yazdığı sert cevabında, komünist olarak yetişmiş birinin bilmediği hassas tarihi konularda konuşmaması gerektiğini ve eğer Avrupa'ya bilet istiyorsa kendine saygıyı esas alması gerektiğini söylemiştir.[711] Oylama öncesinde de Karadağ metropoliti Amfilohije açıkça ve aktif olarak bağımsızlık aleyhinde çalışmıştır. Hatta Haziran 2005'te Amfilohije, Sırp ordusundan askeri bir helikopter ödünç alarak, Sırp Kilisesinin Karadağ üzerindeki egemenliğini vurgulamak için, üstelik hükümetin de izni olmadan, Karadağ'daki Mt. Rumija'nın zirvesine bir prefabrik ibadethane yerleştirmiştir. Bu hareket, Sırp Ortodokslar gibi bölgeyi kutsal sayan tüm Karadağlı Ortodoks, Katolik ve Müslümanları rencide etmiştir. Federasyonun hükümet yetkilileri ibadethanenin kaldırılmasını emretse de ne Amfilohije ne de ordu bu emre uymuştur. Karadağ ordusunun da o yükü kaldırabilecek güçte helikopteri olmadığından ibadethaneyi kaldırmak mümkün olmamıştır. Amfilohije ise ibadethanenin kaldırılması emrini veren hükümet yetkililerinin şeytan tarafından ele

[710] Pond, "Demythologizing Serbia..", ss. 226-230.
[711] Yazı için bknz: http://www.mitropolija.co.me/aktuelno/saopstenja/e010101.html (30.06.2011).

geçirildiğini iddia edip onları "*Türk işgal güçleri*" olarak isimlendirecek kadar ileri gidebilmiştir.[712]

5.2.2.2. Kilisenin Dayton Sonrasındaki Politikası

Başlangıçta diğer destekçileri gibi Kilise de, Miloseviç'i balkanların dört bir yanında mağdur edilen Sırpların haklarını koruyup, Sırp ulusal projesini gerçekleştirebilecek bir lider olarak görmüştür. Bu çerçevede Miloseviç'in kutsal Kosova ve Bosna'yı yeniden Sırplaştırma planı desteklenmiştir. Kilise bu destek karşılığında, kendilerine geleceğin devletinde öncü rol verilmesi, okullarda din dersinin okutulması ve sosyalist sistemde devletleştirilen toprakların geri verilmesi gibi beklentiler içersinde olmuştur.

Miloseviç'in, Bosna'daki savaşı sona erdiren Dayton sürecine destek vermesiyle, Kilisenin duruşu değişmeye başlamıştır. Birçok üst düzey din adamı, Dayton Anlaşmasını desteklemekle, onun hem Karaciç'e hem de Bosnalı Sırplara ihanet ettiğini düşünmüştür. Artık Miloseviç'in Kilisenin komünist dönemde kaybettiği pozisyonunu geri kazandıracak gücü kalmadığına inanılmış ve dolayısıyla desteklenmesi için bir sebep kalmadığı değerlendirilmiştir. Hatta bu dönemde Miloseviç'in yerini dindar, milliyetçi ve şair Karaciç almaya başlamış ve kendisi özellikle Bosna'da Kilisenin tam anlamıyla gözdesi haline gelmiştir. 1990'ların sonuna doğru ise din adamları, Miloseviç karşıtı gösterilerde öğrencilerin yanında her geçen gün daha fazla yer almaya başlamıştır. Aralık 1996'da Patrik Pavle, Belgradlı protestocu öğrencilerden bir delegasyonu kabul edip kutsamayı reddetmişse de, Ortodoks Noel'inde tüm göstericileri kutsamış[713] ve polise seslenip, "*gün geçtikçe batan ve ne yaptığını bilmeyen yönetimdekileri değil hukuk ve düzeni koruyun*" demiştir.[714] Bu dönemde Amfilohije bile

[712] ICG, "Montenegro's Independence Drive", s. 17
[713] Chris Hedges, "Church's Role in Serbia Protests May Block Reforms", **The New York Times**, 3 February 1997, http://www.nytimes.com/1997/02/03/world/church-s-role-in-serbia-protests-may-block-reforms.html?scp=1&sq= %20february%201997%20milosevic%20pavle&st=cse (29.09.2008).
[714] Jeffries, ss. 424-426.

Miloseviç'le yollarını ayıran Karadağ Başbakanı Milo Djukanovic'i savunur hale gelmiştir. [715]

15 Haziran 1999'da Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Yüksek Sinod'u (Holy Synod) şu bildiriyi yayınlamıştır:

> " *Her duyarlı insan, çok sayıdaki iç probleminin ve ülkemizin uluslararası alandaki yalıtılmışlığının; ayrıca bu sorunun şuan ki koşullarda ve bu çeşit bir hükümet ile çözülemeyeceğinin farkına varmalıdır. Milletimizin ve ülkemizin yüz yüze geldiği bu trajik durum nedeniyle, mevcut başkan ve hükümetinden, halkın çıkarı ve iyiliği için istifa etmesini talep ediyoruz ki hem içeride hem de dışarıda kabul görmüş yeni yetkililer, ulusal kurtuluş hükümeti olarak halkın ve geleceklerinin sorumluluğunu üstlenebilsin.*"[716]

Bildiriye bakıldığında Kilise'nin de artık; Sırbistan'ın yalıtılmışlığından, kaybettiği itibarından, uluslararası alanda düştüğü durumdan ve yöneticilerinin dışarıda kabul görmemesinden rahatsız olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Din adamlarında Miloseviç karşıtlığı artmaya başlamışsa da, bu karşıtlık kesinlikle Lahey'deki uluslararası mahkemeye onay vermek anlamına gelmemiştir. Kilise, mahkemeyi Sırp karşıtı bir batı kurumu olarak görmeye devam etmiştir. 1997'de Patrik Pavle de, Karaciç ve Mladiç hakkındaki soruşturma kararının iptal edilmesi gerektiğini savunan diğer Sırp entelektüellere katılmıştır. Kilise, doğrudan mezalim uygulamakla suçlanan askerlerin Lahey'e iddiaları cevaplamak için gitmesi ve suçluysa da cezasını çekmesi gerektiğini söylemekle beraber, üst düzey komutanların teslim edilmemesi gerektiğini ısrarla savunmuştur. Çünkü Kiliseye göre, üst düzey komuta kademesi suçlamalara dahil edildiği taktirde bu; Hırvatistan, Bosna ve Kosova'da Sırplar

---

[715] Pond, "Demythologizing..", s. 227-228.

[716] Ian Black ve Philip Willan, "Allies woo Milosevic's enemies", **Guardian**, 16 June 1999, http://www.guardian.co.uk/world/1999/jun/16/balkans8?INTCMP=SRCH (02.08.2008): Carlotta Gall, "Serbian Orthodox Church Urges Milosevic and His Cabinet to Quit", **The New York Times**, 16 June 1999, http://partners.nytimes.com/ library/world/europe/061699kosovo-milosevic.html (22.09.2009).

adına yönettikleri savunma savaşının meşruiyetinin inkarı anlamına gelecektir.[717] Bu dönemde zanlıların lehindeki açıklamaları nedeniyle YUCM başsavcısı del Ponte, Kilise'yi siyasete karışmakla ve savaş suçlularını kollamakla suçlamıştır.[718]

Zanlıların çoğunun suçları görmezden gelinemeyecek kadar fazla belirginleşince ve Kilise de verdiği destek yüzünden şiddetle özdeşleştirilip itibarını kaybetmeye başlayınca, bu konuda bir siyaset değişikliği zorunlu olmuştur. Kilise üyeleri ve din adamları, General Pavkoviç'in tesliminden sonra eskiden çok sıkı şekilde savundukları Karaciç'in de teslim olması için kamu önünde açıklamalar yapmaya başlamıştır. Karaciç'in ruhani babası olarak bilinen Amfilohije bile, Karaciç'in gönüllü olarak Lahey'e teslim olması gerektiğini söylemiş ve daha önce de bazı zanlıların tavsiyesi sonucu teslim olduğunu iddia etmiştir.[719] Bununla birlikte Amfilohie, Karaciç'in annesinin cenaze töreninde ona sempatisini ifade etmiş ve onu orta çağdaki Sırp kahramanların annelerine benzetmiştir.[720] Halbuki aynı metropolit, Cinciç'in cenazesinde, oldukça soğuk ve isteksiz bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma sonrasında Amfilohije'nin, Avrupa'ya karşı kara sevdası nedeniyle başbakanın başına gelenleri adeta hak ettiğini düşündüğü değerlendirilmiştir.[721]

Diğer kayıpların ardından Haziran 1999'da Miloseviç'in NATO'nun şartlarını kabul etmesi, KFOR'un Kosova'ya yerleşmesi ve yönetimin UNMIK'e geçmesi, Kilise'nin gözünde Miloseviç'i tamamen bitirmiştir. Bu yenilginin ardından başta Patrik Pavle ve metropolit Amfilohije olmak üzere üst düzey din adamlarının Miloseviç ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Milutinovic'e yönelik istifa çağrıları arka arkaya gelmiştir.

---

[717] Hırvat din adamları da Hırvat şüpheliler için aynı görüşü savunmuştur. Pond, "Demythologizing..", s. 227-228.

[718] Sonja Biserko, "Hague Coercion", **Bosnian Institute News**, http://www.bosnia.org.uk/news/news_body.cfm?newsid=2067 (12.07.2010).

[719] "Leadıng Serbian Cleric Calls On Top Indictee To Surrender", **Radio Free Europe**, 26 Ağustos 2005, http://www.rferl.org/content/article/1143468.html (26.08.2009): "And Sidesteps A Question", **Radio Free Europe**, 26 Ağustos 2005, http://www.rferl.org/content/article/1143468.html (10.08.2011).

[720] ICG,"Montenegro's Independence Drive," s. 1.

[721] Metropolit kısa konuşmasında, Cinciç'in ülkesini tekrar Avrupa ile barıştırması ile hatırlanacağını söylemiştir. Konuşma için bknz: "Homily of His Eminence Metropolitan Amfilohije of Montenegro and the Littoral at the Funeral of Dr. Zoran Cinciç", **Information Service of the Serbian Orthodox Church**, 15 March 2003, http://www.mitropolija.co.me/aktuelno/saopstenja/e030322.htm (19.08.2009).

Ağustos 1999'da Pavle, Milutinovic'e, ekonomik ve siyasi uluslararası izolasyonun ülkesine ve halkına acı çektirdiğini, bu nedenle de istifa etmeleri gerektiğini söylemiştir.[722] Bu konuda dikkat çekmesi gereken bir husus, Kilise'nin istifa çağrılarına gerekçe olarak dış kaynaklı gelişmeleri öne sürmesidir. Bir başka deyişle, savaşlar ya da yanlış politikalar değil, ABD ve AB'nin uyguladığı uluslararası izolasyonların yarattığı sıkıntılar, istifa çağrısına gerekçe oluşturmuştur.

Kosova krizinin derinleştiği yıllarda, Artemije Sırp güvenlik kuvvetlerini silahlı birlikler ile sivilleri ayırt etmekteki başarısızlığı nedeniyle eleştirmeye başlamıştır.[723] Üstelik Müslüman Arnavutlara karşı Sırpların yaptıklarını "şeytanlık" olarak değerlendirmiştir. Papaz, kolektif bir suç olmadığı konusunda ısrar etse de, Miloseviç'in istifasına yönelik çağrıyı desteklemiş ve Sırpların Arnavut komşularına olanları büyük acı içerisinde izlediğini ve bütün masum kurbanlar için çok üzgün olduklarını söylemiştir. NATO operasyonunun ardından Kosova savaşının 600. Yılı törenlerindeki konuşmasında Patrik Palve, büyük Sırbistan projesinden vazgeçtiğini gösterir şekilde, "*eğer ki büyük Sırbistan'ı yaratmanın tek yolu suç işlemekse o zaman bunu kabul etmiyorum, bırakalım o Sırbistan yok olsun. Eğer ki daha küçük bir Sırbistan da ancak suç işleyerek hayatta kalabilecekse, o da yok olsun*" demiştir.[724]

2004'ün sonuna doğru Kilise ileri gelenleri, ülkenin birkaç bireyin teslim olmaması yüzünden çile çektiğinden ve ilerleyemediğinden şikayet etmeye başlamıştır.[725] Bu şekilde uluslararası yaptırımların yarattığı sıkıntıların, Kilisenin de görüşünü değiştirmekte etkin olduğu anlaşılmaktadır. Kosova'daki Sırplara yönelik

---

[722] **"**Serbian Patriarch asked president Milutinovic to resign**",** http://www.mitropolija.co.me/aktuelno/saopstenja/e990825.html (26.06.2011).

[723] "Orthodox Church slams Milosevic", http://www.mitropolija.co.me/aktuelno/saopstenja/e980527.html (16.08.2009).

[724] "Can the Serbs get rid of Milosevic", The Economist, 1 July 1999, http://www.economist.com/node/218461 (22.06.2009): "Several Statements, prayers and appeals of Patriarch Pavle", **Web Site of Orthodox Peace Fellowship**, http://www.incommunion.org/2006/03/18/several-statements-prayers-and-appeals-of-patriarch-pavle/ (12.07.2009).

[725] ICG, "Serbia: Spinning its Wheels Crisis", **Europe Briefing**, No.39, 23 May 2005, http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/b039_serbia___spinning_its_wheels.pdf (12.08.2010)

süregelen Arnavut baskısını hatırlatan Patrik, Kosova'da savaşan General Lazarevic'in Lahey'de yargılanmasını sadece savaş suçu işleyip işlemediğine dair bir test değil, dünyanın yalan yanlış suçlamalarına karşı Sırp onurunun korunması olarak da gördüğünü söylemiştir. Piskopos Artemije de Miloseviç'in devrilmesinin ardından, Miloseviç'in mahkemeye gidip iddiaları yanıtlaması gerektiğini söylemiştir. Piskopos, Miloseviç'in hangi suçlardan dolayı yargılanması gerektiğine yönelik soruyu cevaplamamıştır fakat bu tür açıklamaların ancak Bosna ve Kosova'daki başarısızlık belirginleştikten sonra gelmeye başlaması, Miloseviç'in asıl suçunun, savaşması değil de savaşı kazanamayıp Sırpları kötü duruma düşürmesi olarak görüldüğünü düşündürtmektedir.[726]

Sırplar için asıl sarsıcı gelişme; Grigorije ve Amfilohije'nin zanlıların teslim olması ya da Miloseviç'in istifa etmesi ile ilgili demeçlerinden çok bir videokasetin[727] ortaya çıkması olmuştur. İki saatlik kasette, 2005'te Srebrenitsa'lı dördü 18 yaşın altında 6 Bosnalının, "akrepler" olarak anılan üniformalı Sırbistan paramiliter polisi tarafından işkence ile infaz edilişi yer almaktadır. Akreplerin kendilerince kaydedilen ve açılışında bir polisin Ortodoks rahip tarafından "*Türkler yeniden yükseliyor ve kutsal yerlerimizi almaya geliyorlar*" sözleri eşliğinde kutsanmasıyla başlayan bu video kopyalarından biri imhadan kurtulmuş ve Sırp insan hakları eylemcisi Natasa Kandic tarafından Lahey mahkemesine yollanmıştır. Bu video sonrasında, o zamana kadar aslında Srebrenitsa'da hiçbir şey olmadığına ya da olduysa bile faillerin Bosnalı Sırplar, vahşi dağlılar ve hatta Fransız özel kuvvetleri olduğuna inanan Sırplar acı gerçeklerle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Videonun televizyonlarda gösterilmesinin ardından Sırbistan yetkilileri kararlı davranıp ilgili sekiz kişiyi hemen tutuklamıştır. Kasetle ilgili Sırp Ortodoks Sinodu, "silahsız savunmasız sivillerin soğukkanlıca öldürülmelerini" kınamış fakat sadece birkaç hafta sonra Srebrenitsa katliamının 10. yılı törenlerinde Radikal Parti gösterilerine

[726] Pond, "Demythologizing..", s. 228.
[727] Videoyu izlemek için bknz: http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=311&film_ID=6 (18.07.2010).

katılarak oradaki Sırp zaferini kutlamış ve 1990 savaşlarında Sırpların kurban edilişlerini anmıştır.[728]

5.2.2.3. Kilisenin Güncel Politikası

Yugoslavya'nın dağılması sonrasında Katolik kilisesi, devlete bağlı olan Ortodoks Kilisesinin aksine, ülke dışında olan Roma'daki merkeze bağlı olduğundan, yeni Hırvat yöneticiler tarafından tehlikeli görülmüştür.[729] Miloseviç ve partisi ise Kilise'ye saygısını her zaman korumuş ve ulusal Kilise'den çok pragmatist şekilde faydalanabilmiştir. [730] Bugün Avrupa yanlısı hükümetlerin de, bu geleneğe uygun olarak Kiliseye olan saygılarını devam ettirdikleri görülmektedir. 2008 yılına kadar başbakan ve cumhurbaşkanı olan Koştunitsa, Metropolitan Amfilohje'ye çok yakın bir isim olarak tanınmaktadır. Hatta Onun Kosova ile Yunanistan'daki manastırlara periyodik ziyaretlerinin sayısı bir politikacı için olağanın üzerinde görüldüğünden, Kosova'da rahatsızlık yaratmıştır. Koştunitsa'nın yanında daha birçok siyasinin önemli kararlar öncesi kiliseye danıştığı bilinmektedir. Hatta hükümet, başta Kosova olmak üzere önemli konulardaki devlet organlarına kilise üyelerinden de temsilciler almaya devam etmektedir. [731]

Sırpların, Sırbistan dışında diğer cumhuriyetlerde de dağınık ve yoğun şekilde bulunması, Yugoslavya'nın en problematik yönlerinden biri olmuştur. Bu aynı zamanda Sırbistan'ın, diğer cumhuriyetlerin iç işlerine ve politikalarına karışması için de gerekçe oluşturmuştur. Ortodoks Kilisesi diğerlerinden farklı olarak ulusaldır, Bizans'tan beri devlete dayanmaktadır ve bir imparatorun, kralın, hatta sultanın rolünü alabilir. Bu haliyle Sırp Ortodoks Kilisesi, Yugoslavya döneminde, Sırbistan ve ülkenin başka yerlerindeki tüm Sırplara etki edebilen tek organizasyon olmuştur.[732] Dolayısıyla bu da

---

[728] Elizabeth Pond, "Kosovo and Serbia after French Non", **The Washington Quarterly**, 28:4, s. 27, http://www.twq.com/05autumn/docs/05autumn_pond.pdf (06.05.2008)
[729] Poulton, s. 18.
[730] Karatay, s. 140.
[731] ICG, "Montenegro's Independence Drive", s. 17 : Pond, "Demythologizing..", s. 228-229.
[732] Vojislav Stanovcic, "History and Status of Ethnic Conflicts", **Yugoslavia : A Fructured Federalism**, der. Dennison Rusinow, The Wilson Center Press, Washington, s. 29.

Sırbistan'ın ülkenin başka yerlerinde yaşayan Sırplarla, gerektiğinde diğer ülkelerin iç işlerine karışarak ilgilenmesini beraberinde getirmiştir. Ancak 2000 devriminden sonrası incelendiğinde, siyasiler gibi Kilisenin de kendisini bir anlamda kısıtlamaya başladığı ve Kosova haricindeki ülkelerdeki Sırplarla ilgili, o ülkenin iç içlerine karışmak anlamına gelebilecek beyanatlardan kaçındığı görülmektedir.

Kilisenin Kosova-Mehotia'ya[733] verdiği önem hiç değişmeden devam etmektedir. En son Piskopos Atanasije, Sırpları hızlı yoldan AB üyeliği uğruna Kosova'yı satmaya yönelik her hangi bir anlaşmayı reddetmeyi nasihat etmiştir. Ona göre AB bileti Kosova'dan geçiyorsa, o bileti iade etmek gerekir. [734] Hatta Kiliseyi Kosova'da kalabilen tek Sırp Kurumu ve Kosova Sırplarının zımni yöneticisi olarak gören din adamları için, Kosova'nın Sırbistan'dan kopuşunu onaylamak halen aforoz sebebidir.

Avrupa yanlısı hükümetler, dini özgürlüklerin sağlanması ve dini temelde ayrımcılığın engellenmesi amacıyla Anayasal garantiler ve ayrımcılık karşıtı yasalar çıkarmıştır. STK'ların raporlarına göre de bu yasalar ve genel iklim sayesinde dini meselelerden kaynaklanan olaylarda azalma görülmektedir.[735] Ancak eskiyle karşılaştırılamayacak kadar azalmışsa da, din adamları bugün bile nefret içerikli konuşmalara devam edebilmektedir.[736]

Sırbistan'da Kilise'ye ilgide bir artış olduğu gözlemlenmektedir ve manastırlarda eğitimli şehirli erkekler ciddi oranda dikkat çekmektedir. Araştırmalar da kamuoyunda güçlü bir kilise etkisi olduğunu göstermektedir. Anketler, Sırpların %68'ile Sırbistan Ortodoks Kilisesine diğer tüm kurumlardan daha çok güvendiğini ortaya koymuştur ve

[733] Sırpların Kosova-Mehotia olarak kullandığı terimdeki Mehotia, manastırlar diyarı ya da manastırlar toprağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Kilise'nin bir çok tarihi ibadethanesinin buunduğu bu bölgeye önem vermesi anlaşılır bir şeydir.

[734] Tanja Matic, "Church Wants Final Say on Any Deal", **IWPR**, 2 August 2005, http://iwpr.net/report-news/church-wants-final-say-any-deal (06.01.2011).

[735] 2009 Progress Report, s. 15.

[736] Bu din adamlarının düşünceleri, genel itibariyle ikinci dünya savaşının aktif antisemitist rahiplerinin yazdıkları ile şekillenmiştir ki bunların arasında Nikolaj Velimirovic gibi Hitlerden madalya alan papazların bile olduğunu belirtmek gerekir. ICG, "Montenegro's Independence Drive"

bu oran %61'lik orduya güvenin bile üzerine çıkmıştır.[737] Dolayısıyla Kilise'nin Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüş ya da daha özelde AB üyeliği ile ilgili tutumu, kamuoyu açısından büyük önem taşımaktadır.

Tutic'in sözleriyle, "*2000 Sonrası normalleşen Sırbistan'da her şey değişmiştir, bir tek Kilise değişmemiştir*." [738] Bugün için Kilise, diğer kiliselere daha açık ve modern olunması gerektiğini düşünen reformcular ile diğer kiliselerle ilişkilere ve Batı etkisine kapalı olunmasını savunan tutucular arasında ikiye bölünmüş durumdadır. Açılım ve modernleşme hareketleri, tutucular tarafından kilisenin ruhunu kaybettirebileceği ya da onu "fazla Protestan" hale getirebileceği endişesiyle reddedilmektedir.

1990'da seçilen ve Sırbistan'ın en zor zamanlarda Patriklik görevini yürüten Pavle, 95 yaşında ölünce, yeni patrik seçimi reformcu ve tutucu kanat arasında büyük mücadeleye neden olmuştur. Seçim süreci, Avrupa ve Rus yanlısı yöneticiler tarafından da dikkatle izlenmiştir. 2010 yılındaki oylamanın nihayetinde 45. Sırp Ortodoks Patriği olarak seçilen isim, ılımlı olarak tanınan Irinej olmuştur. Irinej'in sert tutucu olarak bilinen 2 başka rakip karşısında seçilmiş olması, Kilisenin de artık 2000 sonrası Sırbistan'a uyum gösterme eğilimde olduğunu düşündürtmektedir. Geçmişinde hiç bir aşırılığı yahut bu yönde bir söylemi olmayan ılımlı bir ismin Patrik olarak seçilmesi, Avrupa yanlılarının değişime yönelik inancını arttırmaktadır.

Ortodoks din adamları esasen Rusya ile yakın ilişkiler kurulmasını savunduğundan, yeni patrik ile ilgili en çok merak edilen konu, Avrupa Birliği ve diğer Batılı kurumlara yönelik tavrının ne olacağı olmuştur. Ilımlı bir kişilik olmasından dolayı, AB ve Batı ile ilişkilerde en azından tarafsız davranacağı umulurken Irinej, ülkesinin Avrupa Birliğine katılım kararını desteklediğini ilan etmiştir. Patrik konuşmasında, Avrupa'nın Sırpların kimliğine, kültürel mirasına ve Ortodoks inancına saygı göstereceğini umut ettiklerini ve böyle olacaksa Avrupa toplumu hakkında şüphe

[737] Ramet, "The Politics..", s. 274.
[738] Adam Tanner, "Serbian Orthodox Church faces key decision", **World Wide Religious News**, 8 November 2008, http://wwrn.org/articles/29532/?&place=eu (19.12.2009).

duymaya gerek olmadığını söylemiştir. Seremonideki diğer bir yüksek rütbeli din adamı da, Sırbistan'ın zaten tarihi olarak Avrupalı olduğunu ve halkının da Avrupalı uluslar ailesine ait olduğunu söylemiştir. Üstelik yeni patrik, kilisenin geçmişi ile zıt ve radikal bir karar alıp, Papa'nın 2013'te Milan fermanın 1700. yıl dönümü kutlamalarına katılmak için gelmesinden memnun olacağını söylemiştir. [739]

Patrik Pavle'nin biyografi yazarı Radmila Radic'in sözleriyle Kilise, "*doğası gereği tutucu ve çok yavaş değişen bir kurumdur.*"[740] Dolayısıyla Irinej'in liderliğindeki Kilise'nin politikalarında radikal değişiklikler yapması beklenmemelidir. Ancak yine de bu yeni seçim, değişen Sırbistan'da değişmeyen tek şeyin Kilise olduğuna dair genel kabulün artık geçerli olmayabileceği ve Kilisenin de Sırbistan'ın normalleşmesine katkıda bulunabileceği konusunda umut vermektedir.

5.2.3. Sırp Medyası

Medya, Miloseviç'in otoriter rejimini kurmakta ve sürdürmekte kullandığı en etkili kurumlardan birisi olmuştur. İç savaş ve kriz yıllarında çok büyük bir baskı altında kalan ve tek yanlı, Batı karşıtı, aşırı milliyetçi ve histerik yayınlar yapmaktan başka çare bulamayan medya, demokratik hükümetlerin yönetime gelmesinden sonra hızlı bir iyileşme sürecine girmiştir.

5.2.3.1. Miloseviç Döneminde Medya

1990'da Sırbistan'da çok partili sisteme geçilmiş ve tek partili Komünist sistem resmen ortadan kalkmış olsa da, Miloseviç'in devlet medyası üzerindeki güçlü kontrolünün de etkisiyle otoriter yapı büyük oranda devam etmiştir. Miloseviç medyanın çok büyük bir kısmını ele geçirmeyi ve bunların tüm olanaklarını sonuna kadar kullanmayı başarmıştır. *Belgrade Politika* ve haftalık *NIN* gibi saygın gazetelerin bile yayın kalitesi düşmüş, Poulton'un deyimiyle medya neredeyse histerik bir tonla rejimi

[739] "Serbian Orthodox Church elects moderate patriarch", **BBC**, 22 January 2010, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8475608.stm (19.09.2009).
[740] Tanner, "Serbian Orthodox Church.."

destekler hale gelmiştir.[741] Kuşkusuz, Miloseviç'i ve rejimi eleştirebilen haber ajansları, dergiler ve radyo istasyonları olmuştur fakat bunlar çok az sayıda insana ulaşabilmiş ve çoğunlukta rejimin ağır baskısı altında ezilmiştir. Bu baskı özellikle Bosna ve Kosova krizlerinde direnmesi zor şekilde artmıştır.[742] Üstelik ünlü Sırp yazar Arsenijevic'in sözleriyle, Miloseviç zamanla yazar ve gazetecileri öylesine itibarsızlaştırmıştır ki, artık yazdıkları şeylerin devlete zarar getirmeyeceğini düşünerek sansüre bile gerek duymaz hale gelmiştir.[743]

Miloseviç rejimi, medya üzerinde sağladığı çok sıkı kontrol ve denetim sayesinde halkın hükümet ve rejimle ilgili ne öğrenmesi yada düşünmesi gerektiğini de istediği gibi belirleme şansına erişmiştir. Ancak medyanın kullanılmasındaki asıl amaç milliyetçiliğin değil, rejimine olan desteğin devamını sağlamak olmuştur. Miloseviç'in bu çerçevede, milliyetçi olmalarına rağmen muhalif oldukları için birçok ismi ağır baskı altında tuttuğu bilinmektedir. Örneğin milliyetçi yazar ve siyasetçi Vuk Draskoviç, birçok kez fiziksel saldırıya uğramış ve ölüm tehditleri altında yaşamak zorunda kalmıştır.[744] Devlet kontrolündeki medya, rejimin propagandasını yapmanın yanında, muhalifleri yıpratmak ve itibarsızlaştırmak için de başarı ile görev yapmıştır. [745]

Miloseviç'in oy tabanı daha çok, ülkenin güneyindeki görece fakir bölge, kırsal kesim ve emekliler olmuştur.[746] Bağımsız medya, elindeki kısıtlı imkanlar nedeniyle bu insanlara ulaşmakta zorlanmış ve şehir merkezleri ile yetinmek zorunda kalmıştır. Miloseviç'in kontrolündeki devlet medya organları ise, çok daha büyük ekonomik ve teknik imkanlar sayesinde, ülkenin en kırsal kesimlerine bile rahatlıkla ulaşabilmiştir.

---

[741] Poulton, s. 28.
[742] Stan Markotich, "Milosevic's Renewed Attack on the Independent Media", **Transitions**, Mart 1995 : Peter W. Reynolds, "Media and Communications Systems in the Balkan Conflicts", **Reflections on the balkan Wars: Ten Years After the Break up of Yugoslavia**, der. Jeffret Morton ve diğerleri, Palgrave, New York, 2004, s. 83.
[743] Arsenijevic ve Pisac, s. 141.
[744] Macdonald, s.68.
[745] Jeffries, s. 97.
[746] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.138.

1996 seçimlerde belediye başkanlıklarını büyük kentlerin tamamında muhalefetin, kırsalda ise iktidarın kazanmasının nedenlerinden bir tanesi de budur. [747]

Aslında Sırp medyası, Miloseviç'ten önce diğer komünist ülkelere göre daha özgür olmuştur. Hatta Miloseviç döneminin başlarında da; Radyo B92, Radyo İndex, Nasa Borba (Savaşımız) ve Vreme (Zaman) gibi yayınlar, devletin yönettiği medya organlarına göre zayıf olsa da muhalefet yapabilmiştir. Ancak Miloseviç sonradan Sırp Ceza Hukukunun özellikle 98. Maddesi ile hükümeti eleştirmeyi ya da ülkenin liderlerine karşı şüphe oluşturmayı, yasadışı bir saldırı olarak tanımlamıştır. Koalisyon ortağı Sırp Radikal Partisi lideri Şeşel'in kontrolündeki Enformasyon ve iç işleri bakanlığı böylece; resmi hükümete yönelik düşmanca yayın şüphesi taşıdığı herhangi bir şeyi sansür, silme veya değiştirme yetkisine sahip olmuştur. Hükümet kontrolündeki Sırp Radyo Televizyonu (RTS) da kısa zamanda yayın tekelini elde etmiştir. Temmuz 1991'de Radyo Televizyon Yasası, normalde parlamentonun olan kısıtlama yetkilerini doğrudan hükümete vermiştir. Hükümet de bağımsız medyayı sınırlamak için elde ettiği tüm bu imkanları sonuna kadar kullanmıştır. [748] Bağımsız medya ağır cezalar ve vergilerle, iletişim ekipmanlarına ve hatta televizyon ya da radyo istasyonunun tamamına el konularak kısıtlanabilmiştir. Önde gelen bağımsız editör ve yayıncılar panik havası yaratmaktan ancak gerçekte Miloseviç'i eleştirmekten dolayı sık sık mahkeme önüne gelmek durumunda kalmış[749], çoğu zaman da tehdit edilmiş, dövülmüş ve tutuklanmışlardır. [750]

Hükümet, muhalif medya organlarına yönelik cezalandırmaları ya da kapatmaları, bunların anayasal düzenin ortadan kaldırılmasına ve yasal yollardan seçilmiş hükümetin devrilmesine yönelik isyana teşvik edici yayınlar yaptığını

[747] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.138.
[748] Macdonald, s.67-68 : Vejvoda, "Civil Society..", s. 304, 309.
[749] Jane Perlez, "Serbia Shuts 2 More Papers, Saying They Created Panic", **The New York Times**, 15 October 1998, http://www.nytimes.com/1998/10/15/world/serbia-shuts-2-more-papers-saying-they-created-panic.html (12.10.2010).
[750] Srbobran Brankovic, "The Yugoslav Left Parties: Continuities of Communist Tradition in the Milosevic Era", **The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe**, der. Andras Bozoki ve John T. Ishiyama, **An East Gate Book**, New York, 2002, s. 216.

savunarak meşru göstermiştir. 20 Aralık 1998'de Sırbistan parlamentosu, ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit edecek her türlü enformasyonu yasaklayan yeni bir enformasyon yasası geçirmiştir. Toprak bütünlüğüne yönelik tehdit çok geniş bir kavram olduğundan Miloseviç bu yasadan da sonuna kadar faydalanabilmiştir. Bu süreçte Sırpça program yapan yabancı yayınlar da yasaklanmıştır.[751]

Hükümetin gazeteler ve yöneticilerine yönelik baskıcı tutumuna karşı kimi zaman başkaldırılar da yaşanmıştır. Miloseviç'in yeniden başbakan seçilmesinden bir hafta önce, Politika'dan ve Belgrad'ın başlıca radyo televizyon istasyonlarından medya mensupları, kukla konumundaki editörlerin derhal azledilmesi için gösteri yapmışlardır. Ancak Miloseviç bu seçimleri de kazanınca Sırp basınına, Stalinist tarzda boyun eğdirmiştir.[752] Sırp enformasyon bakanı bile 7 Aralık 1996'da, liberal gazetecilik tarzının, gerçekteki duruma uymadığını gerekçe göstererek istifa etmiştir. [753]

Tarihçi Noel Malcolm ve Sırp gazeteci Milo Vasiç, savaşlardan önceki Balkan medyasının durumunu, ABD'deki tüm televizyonların kontrolünü Ku Klux Klan'ın ele geçirmesine benzetmektedir.[754] Eski bir Titocu olan Nebojsa Popov da, Miloseviç'in, televizyonu eğer onun zamanında da olsaydı Hitler'in kullanacağı biçimde kullandığını söyleyerek[755] klasik Sırp-Nazi benzetmelerinden birisini yapmıştır.

Balkan savaşları boyunca Sırp medyası, rejimin politikalarını desteklemek amacıyla geleneksel mağduriyet temasını da sıkça kullanmıştır. Temel çaba, "*biz her şeyden önce kurbanlarız, bizim savaşımız meşru çünkü biz sadece yok olmamaya çalışıyoruz.*" imajını yaratabilmek olmuştur. Bununla birlikte diğer Balkan ülkelerinin medyasının da farklı olmadığını belirtmek gerekir. 1993'de İsveç'teki Psikolojik

---

[751] Jeffries, s. 449, 512.
[752] Poulton, s. 28.
[753] "Under Protest", **PBS Online Newshour**, 6 December 1996, http://www.pbs.org/newshour/bb/europe/december96/serbia_12-6.html (10.09.2009).
[754] Michael J O'neill, "Developing Preventive Journalism", **Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start**, der. Kevin M Cahill, Routledge, New York, 2000, s. 70 : Milo Clark, "A Failure of Understanding", **Swans**, 3 February 2003, http://www.swans.com/library/art9/mgc104.html (12.08.2009).
[755] Halberstam, s. 84.

Araştırmalar Merkezinden bir grup araştırmacı Hırvatistan ve Sırbistan'da 1991 ve 1992 arasında çıkan 213 gazeteyi incelemiş ve en fazla geçen konuları not etmiştir. Çalışmada Hırvatistan'da en çok, "kan ve toprak" gibi anavatan ile ilgili metaforlara yer verildiği, hükümetin ve Hırvat askerlerin hareketlerinin barış amaçlı hareketler olarak gösterildiği ve Tucman'ın faşist olduğuna yönelik argümanların çürütülmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Sırbistan'da da durum aynıdır fakat burada öncelikle yaşananların "*kendini savunma karakteri*" ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Tucman faşist olarak lanse edilmiş ve devamlı olarak Hırvatistan'daki Sırpların mağduriyetleri konu edilmiştir.[756]

5.2.3.2. Demokratik Hükümetler Döneminde Medya

Ekim devriminin ardından Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetime geçmesiyle Sırp Parlamentosu'nun ilk işlerinden bir tanesi, Miloseviç'in rejimini korumak için çıkarttığı kamu enformasyon yasasını iptal etmek olmuştur.[757] Ardından Sırbistan anayasasının 50. ve 51. maddesi ile Medya ve Bilgilendirilme Özgürlüğü garanti altına alınmıştır. Yeni kamu enformasyon yasasının 1. maddesiyle de, kamuyu bilgilendirme yöntemlerinin sansür edilemez ve kısıtlanamaz olduğu ilan edilmiştir. Yayın Yasasının 97. maddesine göre artık medyanın çoğulculuğu, kamu enformasyon alanında temel prensiplerden bir tanesidir.

Tito'nun ölümünün ardından Sırp milliyetçiliğinin güçlenmesinde ve Miloseviç'in uzun yıllar iktidarda kalmasında, medyanın çok önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu çalışmaya göre, medya'nın kamuoyu üzerindeki etkisi açıktır ve dolayısıyla medyadan nasıl zamanında şoven amaçlar uğruna faydalanılabildiyse, bugün de Sırbistan'ın Avrupa'ya dönüşünü desteklemek için faydalanılabilir. Bunun farkında olan hükümet de, Sırbistan'ın AB'ye *Üyelik İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde, her çeşit

[756] Marjan Malesic, **The Role of the Mass Media in the Serbian–Croatian Conflict**, Stryelsen for Psykologist Forsvar, Stockholm, 1993'dan Macdonald, s.2,12.
[757] 15 Şubat 2001. Alex Todorovic, "Serbia dismantles system behind Milosevic's rule", **Telegraph**, 15 February 2001 http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/1322762/Serbia-dismantles-system-behind-Milosevics-rule.html (23.11.2008).

medyanın, kamuoyunu AB ile ilgili bilgilendirebilmek ve mobilize edebilmek için en önemli araç olduğu kabul etmekte ve İletişim Stratejisi Belgesinde buna göre bir strateji çizmektedir.[758]

Avrupa'ya dönüş sürecindeki gelişmelerin, dış etkinin ve demokrasi yanlılarının çabaları sonucunda bugün Sırp Medyası, Miloseviç dönemiyle karşılaştırılamayacak kadar özgür ve çoğulcu durumdadır. Dünyaca ünlü ve Nin ödüllü eski Miloseviç muhalifi Sırp yazar Arsenijevic de, bugün için Sırbistan'da açık ya da örtülü bir sansür uygulamasının olmadığını ya da yayıncıların bastıkları şeyi seçerken endişe duymadıklarını söylemektedir.[759] Dolayısıyla AB'nin önemli değerlerinden bir tanesi daha büyük oranda sağlanmış ve Avrupa yolunda bir direnç noktası olma özelliğini önemli oranda yitirmiştir.

5.2.4. Sırp Sivil Toplumu

AB yapısı itibariyle karar alırken "halkın katılımına" ve bu çerçevede Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ağının kullanılmasına büyük önem vermektedir. Bu nedenle sadece üye ülkelerin değil aday ülkelerin de karar mekanizmalarında STK'lara yer veriyor olması ve onların görüşlerini önemsiyor olması gereklidir. Üstelik sivil toplum kuruluşlarının karar alma mekanizmasına katılım şekli ve oranı, bir ülkedeki demokrasi standartlarının seviyesini de belirler hale gelmiştir.[760]

Sırbistan'da entelektüellerin ve bireylerin oluşturduğu sivil toplum kuruluşları, henüz 1970 ve 80lerde bile aktif şekilde; insan haklarını, özgürlüklerini savunmuş ve

[758] National Strategy of Serbia for the.., Chapter 1 : Government of the Republic of Serbia European Integration Office, "Communication Strategy Of The Republic Of Serbia About The Stabilisation And Association Process Of The State Union Serbia-Montenegro", 2004.

[759] Arsenijevic ve Pisac, s. 147. Yukarıda anılan anayasal ya da yasal garanti ve prensipler sayesinde medya özgürlüğünde çok büyük adımlar atılmış olsa da, diğer alanlarda kimi sıkıntılar devam etmektedir. Örneğin önde gelen Sırp gazetelerinden *Politika*, ordunun resmi gazetesi Vojska ve popüler tabloid gazete Glas Javnosti; halen Arnavutlar'a yönelik olarak, Afrika kökenli Amerikalılar için kullanılan "nigger"a benzer şekilde, daha argo bir terim olan Şiptar kelimesini kullanmaktadır. ICG, "Begrade's Laggin..", s. 10.

[760] Ahmet Yatkın, "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye", **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, 2008, s. 36.

sansür gibi otoriter rejim uygulamalarına muhalefet etmiştir. Miloseviç döneminin başlarında dahi, kamuya açık panellerde muhalefet yapılabilmiş; STK'lar, sanatçılar, aktörler, dramacılar ve film yapımcıları da aktif şekilde muhalefete destek verebilmiştir.[761] Ancak ilerleyen dönemlerde Miloseviç, mümkün olan tüm araçları kullanmış ve muhalif STK'ları ezerek sadece yandaş olanların çalışabilmesine imkan tanımıştır. STK'lar ancak Batının maddi ve manevi desteği sonrasında toparlanabilmeye başlamıştır.

Bütünleşme sürecindeki her ülke gibi Sırbistan'da da hükümetin sivil toplum ile yakın iş birliği kurması gerekmektedir. Sürece STK'ları dahil etmek, siyasilerin sorumsuz hareketlerine set vurabileceği gibi Sırbistan'ın AB ülkelerindeki otoriter negatif imajını ortadan kaldırmak açısından da faydalı olacaktır. Ancak Sırbistan'da sivil toplumun iç politikanın kıskacı altında olduğu genel kabul görmektedir. Anayasa değişikliği gibi önemli birçok konuda kamu kesimi ve sivil toplum arasındaki diyalog yetersizdir. STK'lar AB ile bütünleşme konusunda da arzu edilen katılımı sağlayamamıştır. Üstelik sosyal çöküntü, siyasi yozlaşma, YUCM ve Kosova'nın statüsü ile ilgili tansiyon, kamu hayatının önemli bölümünde aşırıların ellerini güçlendirmektedir. [762] Bu çevre, STK temsilcilerini sindirmek için şiddet eylemlerine girişilebilmektedir. Sivil toplumun önemli temcilerinden eski demokratik lider Vesna Pesic'e ve Dejan Anastasijevic'e yönelik silahlı saldırılar[763] bunlardan sadece iki tanesidir.

Bugün için Sırp STK'larının önemli bir kısmı, AB üyeliğinin nasıl mümkün olabileceğini ve bu süreçte kendi rollerinin neler olması gerektiğini tartışmaktadır. Bu yöndeki önemli çalışmalardan birisi, 3 Mayıs 2007'de Yurttaş Girişimleri'nin (Civic Initiatives) inisiyatifi ile düzenlenen Sivil Diyalog isimli yuvarlak masa toplantısıdır.

[761] Vejvoda, "Civil Society..", s. 304.
[762] Serbian Civil Society Brief, "Stalemate in Serbia: The Spiral of Radicalism or a Foundation of a New Serbia?", **Pontis Foundation**, 7 May 2007, s. 2.
[763] Olayla ilgili haber için:
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=03&dd=01&nav_id=234660 (12.09.2010):
http://www.blic.rs/temadana.php?id=1655 (12.09.2010).

Toplantının temel çıktısı, STK'ların AB üyeliğini Sırbistan için tek gerçekçi vizyon olarak algıladıklarıdır. Bu ise YUCM ile işbirliği yapmaya hazır güçlü ve istikrarlı bir hükümet kurulmasına, Sırbistan'ın potansiyel gücünün açıkça gösterilebilmesine ve ilaveten AB'nin Sırbistan'a karşı iyi niyetine bağlı görülmüştür.[764] Ancak doğal olarak bu toplantının öncesi ve sonrasında Sırp STK'lar arasında kamuoyu önünde, AB ve Sırbistan üzerindeki baskılar üzerine ciddi bir tartışma yaşanmıştır.

Sırbistan'ın çalkantılı olduğu bir dönemde, "İnsancıl Hukuk Merkezi" (The Humanitarian Law Center), "Yurttaş Girişimleri" (Civic Initiatives), "Siyahlı Kadınlar" (Women in Black) ve "İnsan Hakları için Gençlik İnisiyatifi" (Youth Initiative for Human Rights) isimli 4 Sırp STK'sı ortak bir mektup hazırlamış ve 4 Nisan 2007'de AB ülkelerinin temsilcilerine ulaştırmıştır. STKlar mektupta AB üyelerinden, Sırbistan'ın YUCM ile işbirliği yapmasına ve Ratko Mladiç'in Lahey'e teslimine yönelik yaptıkları baskıyı ortadan kaldırmamalarını talep etmişlerdir. Mektupta koşulluluğun hiçbir nedenle sona erdirilmemesi ve SAA müzakerelerinin yeniden açılmasının YUCM ile tam işbirliğine bağlı bırakılması gerektiği savunulmuştur.[765]

Bu mektuptan bir gün sonra bir diğer grup Sırp STK'sı[766], AB büyükelçiliklerine ortak imzalı bir mektup yollamıştır. Mektupta AB entegrasyon sürecinin yeniden başlatılmasına destek verildiği ilan edilmiş; Brüksel ile Belgrad arasında STKlar, gençlik temsilcileri, küçük ve orta büyüklükteki girişimciler gibi devlet dışı aktörlerin de dahil olduğu daha geniş kapsamlı bir diyalog talep edilmiştir. Mektupta SAA müzakerelerinin tekrar açılmasının Sırp hükümetine reformları ve yasal değişiklikleri yapabilmeleri için teşvik edici bir motivasyon olacağı ve bu kritik dönemde ülkenin demokratik gelişimini

[764] Serbian Civil Society Brief, s. 3.
[765] Serbian Civil Society Brief, s. 3.
[766] The Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, The Lawyers Committe for Human Rights, The Belgrade Circle and the Institute for Open Society.

güçlendireceği söylenmiştir. Bu grup da diğer grup gibi, YUCM ile işbirliği koşulluğunun çok hayati olduğunu belirtmiştir.[767]

Bu mektupların ardından Belgrade Fund for Political Excellence'ın (BFPE) yöneticisi ve Miloseviç döneminin sivil toplum liderlerinden Sonja Licht de diğer 17 STK ile birlikte bir bildiri imzalayıp yayınlamıştır. Bu bildiriye göre de YUCM ile tam işbirliği yapacak demokratik bir hükümetin kurulmasının; Sırbistan'ın AB ile bütünleşmesini sağlayacak, Avrupa yanlısı çabaları güçlendirecek ve demokratikleşme sürecini geliştirecek tek yaklaşım olduğu savunulmuştur. Ancak Licht, kamuoyu önünde diğer iki mektubu sert şekilde eleştirmiş ve onları çelişkili ve ileri görüşlülükten uzak bulduğunu söylemiştir. Ona göre AB-Sırbistan müzakerelerinin devamı AB'nin koşulluluğuna değil Sırbistan'ın ve siyasi elitinin davranışlarına bağlıdır. Bu görüşü nedeniyle diğer birçok STK lideri Licht'i, Koştunitsa hükümetinin çıkarları çerçevesinde hareket etmekle ve AB entegrasyonu meselesini yönetici siyasi elitle birlikte tekeleştirmeye çalışmakla suçlamışlardır. Medyanın STKlar arasındaki bu tartışmaya geniş yer ayırması sonucu Sırp Sivil Toplumu ciddi yara almıştır. Kamuoyunda STK'lara karşı olan güvensizliğe ilaveten, özellikle mektuplardaki AB'den baskı talep eden içerik nedeniyle, STK'ların Sırbistan'ın çıkarlarına karşı hareket eden örgütler olduğu yönündeki imajı güçlenmiştir.[768]

Sırbistan'ın STK'lara karşı mesafeli duruşu ve bunların yabancılarla iş birliği içerisinde Sırp çıkarları aleyhine hareket ettiği fikrinin temeli Yugoslavya dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde, demokrasilerin vazgeçilmez kurumlarından olan sivil toplum kuruluşları rejim yanlıları tarafından genel olarak muhalefet ile özdeşleştirilmişlerdir. Özellikle bağımsız medyaya verdiği destek nedeniyle Soros Vakfına yönelik yoğun bir kampanya yürütülmüştür. Bu görüştekilere göre Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ABD ve Batı'nın kontrolündeki STK'lar demokrasi

[767] Serbian Civil Society Brief, s. 3-4.
[768] Serbian Civil Society Brief, s. 4.

görüntüsü altında maşa görevi görmüştür.[769] Bu düşüncedekilere göre, Reagan Projesi diye de adlandırılan "demokrasi projesi"nin (project democracy) Amerikan Kongresi'nde 1980'lerde yasallaşmasıyla, eski CIA direktörü Colby'nin deyimiyle "*CIA'in örtülü olarak yaptıkları, açıktan yapılmaya başlamıştır*." Bu amaçla hedeflenen yerler, ağırlıklı olarak sivil toplum örgütleri aracılığıyla yönlendirilmiş ve böylece ülkelere dışarıdan müdahale yapıldığına yönelik izlenim yumuşatılmıştır. Proje kapsamında, "ulusal demokrasi fonu" çeşitli merkezler tarafından, arzu edilen yönde işlev görecek yerlere aktarılmıştır.[770] Anlaşılacağı üzere bu tecrübenin etkisindeki Sırplar için STK'lar, şüphe ile bakılması gereken ve yabancılardan sağladığı kaynaklar nedeniyle onların araçları olmaya hazır örgütlenmelerdir.

Aslında Sırp sivil toplumunda AB entegrasyonu ile ilgili mektuplaşmalar ya da başka yollarla farklı görüşlerin ortaya atılması yeni bir fenomen değildir. 2006'da yeni Sırbistan anayasasına yönelik referandum zamanında da benzer bir süreç yaşanmıştır. Üstelik AB üyeliği yolundaki diğer MDA ülkelerinde de benzer durumlar yaşanmıştır. Ancak Sırbistan örneğindeki bölünme daha çok, "önce Mladiç sonra AB entegrasyonu" ile "önce AB entegrasyonu sonra Mladiç" görüşünü savunanlar arasında olmuştur. Üstelik aynı konudaki bölünme AB üyesi devletler arasında da yaşanmıştır.[771] Mladiç'in yakalanmasıyla bu sorun artık ortadan kalkmıştır ancak yine de, sivil toplum liderleri arasındaki bu heyecanlı fikir çatışmaları, Sırp toplumunun siyasi pasiflik ve isteksizlikten uzaklaşmaya başladığının bir göstergesidir.

Sırbistan'daki STK'ların son yıllardaki gelişimi ümit vericidir. Avrupa Komisyonu'nun raporuna göre de, Sırbistan'da sivil toplum son on yılda hızlı bir şekilde gelişmiştir.[772] Bununla bağlantılı şekilde Sivil Toplum Kuruluşları 2000 sonrasında sayı

---

[769] Srbobran Brankovic, "The Yugoslav Left Parties: Continuities of Communist Tradition in the Milosevic Era", **The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe**, der. Andras Bozoki ve Jonh T. Ishiyama, An East Gate Book, New York, 2002, s. 215-216.

[770] Mustafa Yildirim, **Sivil Örümceğin Ağında: Project Democracy**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.

[771] Serbian Civil Society Brief, s. 4-5.

[772] "Serbıa And Montenegro", Stabilisation and Association Report 2004, Commission Staff Working Paper, Com (2004), 206 final, ss. 6-7.

olarak da katlanarak çoğalmaktadır.[773] Çok sayıda Sivil Toplum girişimi hem ulusal hem de bölgesel IPA (Katılım öncesi finansman) programları tarafından desteklenmektedir ve bu da Sivil Toplum Hizmeti (Civil Society Facility) ya da Demokratikleşme ve İnsan Hakları için Avrupa Girişimi gibi tematik mali araçların altında gerçekleşmektedir. 2009 programları altında sivil topluma yönelik destek 3 milyon avronun üzerinde olmuştur ve sivil toplum örgütleri ile AB arasındaki ortak çalışmalara özel önem verilmiştir.[774]

2009 ilerleme raporuna göre artık STK'lar Sırbistan'ın sosyal, ekonomik ve siyasi hayatında aktif bir rol oynamakta ve ülkenin demokratik geçişine ölçülemez bir katkıda bulunmaktadır. AB'nin 2010-2011 Genişleme Stratejisi belgesinde de, Sırbistan'da STK'ların sosyal, ekonomik ve siyasi hayatta aktif olarak demokratik değerlerin yayılmasına katkı sağlamaya devam ettiği yazmaktadır.[775] İnsan hakları savunucuları, medeni ve siyasi haklar konusunda toplumdaki bilinci arttırmak konusunda anahtar rol oynamaktadır. Temmuz 2009'da AB desteğiyle çıkartılan yeni Dernek ve Vakıflar Yasası ile artık STK'ların yasal statülerini açıklığa kavuşmuştur. 2010 yılında da, AB üyelerinde olduğu gibi Sırbistan'da da bir Sivil Toplumla İşbirliği Ofisi açılmıştır ancak hükümet işbirliği konusunda halen seçici olmakla eleştirilmektedir. Sivil toplumunun gelişimi gözle görülür derecede açıktır ancak özellikle insan hakları ile ilgili STK'lar, Kosova gibi konularda farklı görüşler sunduklarında, halen ilgisizlik, tehdit veya aşağılanmaya maruz kalabilmektedir.[776]

5.2.5. Sırp Adalet, Yargı ve Polis Sistemi

Komünist güvenlik güçleri ile mafya arasındaki bağlantı sadece Sırbistan'a has bir şey olmamıştır. 1990'larda Ukrayna ve Rusya'nın yanında tüm Balkanlarda, eski gizli polis hiyerarşisi siyasi kontrolün dışına çıkmıştır. Bugün eskisi kadar olmasa da

[773] National Strategy of Serbia for the..**,** Chapter 2.7. Development of Civil Society

[774] 2009 progress Report, s. 6 : Answer given by Mr Füle on behalf of the Commission to a parliamentary question, 22 June 2010, http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2010-3031&language=EN (14.06.2011).
[775] **Enlargement Strategy..**
[776] 2009 progress Report, s. 15 : **Enlargement Strategy..**, s. 49.

bölgeyi sarmış olan organize suç ve kaçakçılık yalnız eski Komünist parti aparatüslerinin dejenerasyonundan değil; aynı zamanda yakıt, silah, tütün, vergili mallar, ilaç ve uyuşturucu kaçakçılığını çok kazançlı hale getiren uluslararası yaptırımlardan da kaynaklanmıştır. Üstelik küreselleşme ve iç savaşın getirdiği ortam, Balkanlar'da yolsuzluk ve çürüme için daha da rahat bir zemin sağlamıştır ancak Sırbistan bu konudaki en dramatik örnektir. Eski Sırp polis şefi Marko Nicovic'in sözleriyle, "*dünyanın hiç bir yerinde, suçlular, güvenlik servisi ve yöneticiler arasında Yugoslavya'da olduğu kadar bir iç içe geçmişlik yoktur.*"[777]

5.2.5.1. Miloseviç Döneminde Adalet, Yargı ve Polis Sistemi

Miloseviç döneminde polis gücü, devletin en yozlaşmış kurumlarından birisi haline gelmiş ve bu haliyle kurum, Sırbistan'ın hukukun işlemediği bir ülke haline gelmesinde büyük rol oynamıştır. Polislerin bizzat kendisi kaçakçılık, araba hırsızlığı, uyuşturucu ticareti, çalıntı araç ticareti ve suikastlarda yer almışlardır. Öyle ki polis arabaları, kaçakçılık için kullanılan taşıtlara eskortluk yapar hale gelmiştir. Tabi ki güvenlik sektöründe yozlaşan tek kurum Polis olmamıştır. Ordu, yargı, karşı istihbarat ve gümrük hizmetleri de suç merkezleri haline gelmiş, rüşvetsiz hiç bir işi yürütmez olmuştur.[778]

Aslında Tito zamanında Yugoslavya, Avrupa'nın en güvenli başkentlerinden birisi olmuştur. Gündüz ve gece işlenen suçlar büyük oranda ortadan kalkmıştır. Ancak Tito'nun devlet güvenlik servisinin üst yönetimi (SDB) 1960'ların ortasına kadar ağırlıklı olarak Sırplardan oluştuğundan ve 1980'lerde neredeyse tamamen Sırpların hakimiyetine geçtiğinden, 1990'larda bu sektörlerde suç işleyenlerin çoğunluğu Sırp olmuştur. Daha da ötesi Miloseviç, paralel bir kara ekonomi kurarak uluslararası müeyyidelerin etkisini hafifletebilmek için, bilinçli olarak kolluk kuvvetlerini organize suç ile kaynaştırmıştır. Dolayısıyla diğer geçiş sürecindeki Doğu Avrupa ülkelerinde gizli servislerin yapılanmasında reforma gidilirken, aksine Sırbistan'da Devlet Güvenlik

[777] Sell, s.s.. 378.
[778] Center for the Study of Democracy, s. 47,49.

Servisi'ne (State Security Service SDB) ve benzeri kurumlara 1990'lar boyunca neredeyse hiç dokunulmamıştır. Sırbistan'da gizli servisin amacı; hukuk ve düzeni korumak ile istihbarat ve karşı istihbarat olmaktan çıkmış, Miloseviç yönetimini korumaktan ibaret hale gelmiştir. Dolayısıyla servis özünde tipik bir otoriter devlet gizli servisi olarak çalışmaya devam etmiştir.

1995'te Dayton Anlaşmasının imzalanması ve ilk Avrupa'ya dönüş sürecinin başlaması ile organize suçlar ile devlet kurumları arasındaki iş birliğinin sona erme süreci de başlamıştır. Bu dönemde güvenlik güçleri için ya da onların bilgisi dahilinde kaçakçılık ve cinayet suçu işleyen kişilerin bizzat kendileri çok şey bilmeleri nedeniyle cinayete kurban gitmişlerdir. Bu cinayetlerin failleri ise hiçbir zaman bulunamamıştır. Ancak organize suçlar da direnmeyi seçmiş ve Savunma Bakanı Pavle Bulatovic ile İçişleri Bakan Yardımcısı Radovan Stojicic başta olmak üzere, siyasetçiler ve yüksek rütbeli askerler, bu güçler tarafından öldürülen devlet görevlilerinden sadece bir kaçı olmuştur.[779]

Kosova krizinin patlak vermesiyle ülke tekrar Avrupa yolundan çıkınca, devlet ile organize suç örgütleri arasındaki yasa dışı ilişki için yine rahat bir ortam doğmuştur. Bu dönemde Sırbistan gizli polis başkanı Jovica Stanisic'in; Mira Markovic ve Vojislav Seslj gibi fanatikleri engellemeye yönelik mücadelesi yenilgi ve görevden alınmayla sonuçlanmıştır. Stanisic ile birlikte, rejimle iş birliği yapmayan birçok üst düzey güvenlik hizmeti yetkilisi de emekli olmaya zorlanmış ya da görevden alınmıştır.[780] Anlaşılacağı üzere, Sırbistan'ın Avrupa'ya dönmeye çalıştığı dönemlerde yolsuzlukla mücadele de güçlenmiş, ancak Avrupa'ya dönüşten her vazgeçildiğinde, yasa dışı işlerle uğraşan çevreler de tekrar kendilerine rahat bir ortam bulmuşlardır.

Suç çeteleri kazandıkları tüm güce rağmen, geçiş dönemindeki Sırbistan'ı tam anlamıyla ele geçirememişlerdir. Hatta Sırbistan'da suçlular devleti ele geçirmekten

[779] Center for the Study of Democracy, s. 57.
[780] Jeffries, s. 97-98.

özellikle kaçınmışlardır çünkü bu onları çok karlı olan asıl işlerinden yani büyük yasadışı kazançlarından uzaklaştırabilecektir. Arkan gibi suçlular, 1990'ların başında paramiliter birimler kurmakla yeteri kadar tatmin olmuştur. Adamlarını ordunun tankları, helikopterleri ve ağır silahları ile donatabilmiş üstelik resmi emir komuta zincirinden bağımsız kalabilmiştir. Bu durumdan Miloseviç de memnun olmuştur çünkü yasa dışı işlerinde resmi güçlerini kullanmak zorunda kalmamış ve böylece suçların onun kontrolü dışındaki gayri resmi güçler tarafından işlendiği savunabilmiştir.[781] Zaten tüm süreç boyunca Miloseviç asla resmi bir savaş ilanı yapmamış sadece yedekleri askere çağırtmıştır.

Batının büyük desteği ve muhalefetin güçlenmesi sonucunda Miloseviç, rejiminin yıkılmak üzere olduğunu anlayınca, içeride ve dışarıda kendisini zor durumda bırakabilecek veya suçlarla bağlantılarını kanıtlayabilecek isimleri ortadan kaldırmaya başlamıştır. Bu yüzden Miloseviç'in son dönemlerinde, eski müttefikleri teker teker faili meçhul cinayetlere ve saldırılara maruz kalmışlardır. Sırbistan, siyasi cinayetlerin sık rastlandığı bir yer olmakla beraber daha önce kurbanlar çoğunlukla muhalifler olmuşlardır. [782] Ancak bu sefer eski müttefikler de organize saldırıların hedefi olmuştur. Savaş suçları ile ilgili fazla şey biliyor olması muhtemel olan bu isimlerin güpe gündüz ortadan kaldırılması ve faillerinin de bulunamamasıyla artık Yugoslavya tehlikeli ve güvenlikten uzak bir yer haline gelmiştir.[783]

5.2.5.2. Demokratik Hükümetler Döneminde Adalet, Yargı ve Polis Sistemi

Draskovic'in sözleriyle, ekim devrimi sonrası Miloseviç'siz hükümetlerin kurulması, "*Organize suçların ülkesi Sırbistan'ın sona erişi*"dir. Avrupa yanlısı demokratik hükümetlerin yönetime gelmesinin ardından, iç güvenlik ve adalet sektöründeki yozlaşmayı ortadan kaldırabilmek için yavaş, dikkatli ve ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. İlk olarak başbakan Cinciç Mayıs 2001'de, polisin ve organize

[781] Macdonald, s.68: Pond, "Demythologizing..", s. 218.
[782] Jeffries, s. 588.
[783] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s. 166-167.

suçların en güçlü isimlerden Legija'yı, kırmızı bereliler olarak da bilinen "Özel Operasyonlar Birliği"nin komutanlığından azletmiştir.[784] Yine 2001'de, 2000 tarihli BM Palermo Sözleşmesine uyumlu bir "Kara Para Aklamanın Engellenmesine dair Yasa" çıkartılmış ve ceza hukuku yolsuzluklarla daha güçlü mücadele edebilecek şekilde yenilenmiştir. Ardından 2002'de Yolsuzlukla Mücadele Konseyi kurulmuş ve çalışmalar daha organize bir şekilde yapılabilmeye başlamıştır. Genel anlamda tüm bu yolsuzluk ve suç ile mücadele stratejisinde AB çapında ve uluslararası kabul edilen model dayanak yapılmıştır[785] ancak yine de Cinciç, ülkedeki hassas dengeler ve güvenlik sektöründeki yolsuzluğa bulaşmış isimlerle devrim sırasında yaptığı anlaşmalar nedeniyle ilk yıllarda çok aceleci davranmamayı seçmiştir.

Başbakan, ertelemek durumunda kaldığı mücadeleye 2003'ün başında odaklanmaya başlamıştır. Bu süreçte güvenlik güçleri ve suçlar arasındaki bağlantıyı kırmak için taraflara hem havuç hem de sopa göstermiştir. Havuç, bazı karaborsacılara yasadışı işlerden vazgeçip meşru zeminde çalışmaları için teşvikler sunmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Sopa ise, organize suçlarla, yozlaşmayla ve gri ekonomiyle inandırıcı şekilde savaşacak sağlam kurumların kurulması şeklinde kendini göstermiştir. Savaş suçları ve organize suçlar ile mücadele için özel mahkemeler kurulurken, parlamentoda da özel soruşturma prosedürleri ve tanık koruma programları onaylanmıştır. Nihayetinde Ocak 2003'te Sırp Gizli Servisi'nin üst düzey yönetimi de değiştirilebilmiştir.

Her anlamda eskinin izlerini atmak isteyen Avrupa yanlısı hükümetler, yolsuzlukla mücadelede inandırıcı adımlar atmıştır. Hükümetteki yolsuzlukları araştırmakla görevli Sırp savcıların, daha önce pek rastlanmamış şekilde iki üst düzey hakim ile yedi görevli ve avukatı gözaltına alması AB açısından güven verici bulunmuştur. Maliye Bakanı Mladjan Dinkic, bu gözaltı operasyonunu "*Miloseviç'in düşüşünden sonra organize ekonomik suçlar ve yolsuzluklara yönelik en büyük darbe*"

[784] Andrew Purvis And Dejan Anastasijevic, "Blast From The Past", **Time Magazine**, 16 March 2003, http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,433227,00.html (04.09.2010)**: Pond, "Demythologizing.",** ss. 214-215.
[785] National Strategy of Serbia for the.., Chapter 2.

olarak nitelemiştir.[786] Yeni hükümet ardından, özel yasa ile gizli polis dosyalarını kamuya açmıştır ve böylece halk ve yöneticiler, Miloseviç döneminde kendisi ile ilgili yapılan iç düşmanlar, aşırılar, teröristler gibi fişlemelere ulaşma şansına erişmiştir. Örneğin Cinciç de bu sayede kendisi ile ilgili yaklaşık 800 dosya açılmış olduğunu görmüştür.[787] Ancak güvenlik sektöründeki en can alıcı reformun gerçekleşmesinden yani Savunma Bakanlığı'nın, Demokratik Parti'nin başkan yardımcılarından Boris Tadiç tarafından üstlenilmesinden bir gün önce, 12 Mart 2003'de, Cinciç bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir.

Cinciç ve Sırbistan Demokratik Muhalefeti, daha önce Miloseviç'i devirebilmek için, Miloseviç'in kendi rejimini korumak ve finanse etmek için kurduğu yer altı güçler ve onların bağlantılı olduğu güvenlik güçleriyle anlaşmak zorunda kalmıştır. Bunların başında kırmızı bereliler gelmektedir. Resmi araştırmaya göre, Cinciç'i öldürenler, eski kırmızı bereliler ve azmettirici de Cinciç'in zamanında uzlaştığı Legija'dır. Cinciç'in iktidara gelmesine yardımcı olan karanlık güçler, reform süreci onlara da dokunmaya başlayınca başbakanı dahi affetmemiş ve devletten güçlü olabileceklerini göstermişlerdir.

Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi'nin raporlarında Cinciç suikastı, organize suçlar ile mücadeleye bağlanmıştır.[788] Suikastın ardından Kırmızı Bereliler tasfiye edilmiştir.[789] 27 Mart 2003'te, yani suikasttan sadece 2 hafta sonra bu kez eski Sırbistan Cumhurbaşkanı Ivan Stamboliç'in cesedi bulunmuştur. Bu kaçırma ve

[786] "Serbian Police Detain Nine in Corruption Probe", **Newsline**, 13 April 2006, http://www.rferl.org/content/article/1143615.html) (12.05.2009).
[787] Vesna Peric Zimonjic, "Serbs get access to Milosevic police files," **Independent**, 2 June 2001, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/serbs-get-access-to-milosevic-police-files-672563.html (29.11.2009).
[788] Raporda organize suç şebekelerinin devlet otoriteleri tarafından tehdit edildiklerinde açık şiddet ve teröre başvurabileceklerinin bir örneği olarak Cinciç suikastı gösterilmektedir. Council of Europe, "Organised Crime Situation Report", December 2005, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ economiccrime/ organisedcrime/ Report2005E.pdf (23.08.2010): European Comission, "Situtation Report on Organized and Economic Crime in South Eastern Europe", August 2005, s. 63, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/ projects/CARPO/Pctc_2005_9%20Eng.pd (11.11.2010).
[789] Bojan Dimitrijevic, "Serbia: Red Berets Disbanded", **IWPR**, 27 March 2003.

cinayetin Miloseviç'in özel polis güçlerinin operasyonu olduğuna dair ciddi kuşkular ortaya çıkmıştır. Olayla ilgili olarak Miloseviç ve eşi ile birlikte eski özel Polis şefi Milorad Lukoviç de suçlanmıştır. Bunların üzerine Sırp devlet başkan vekili Natasa Micic, 6 haftalık bir olağanüstü hal ilan etmiş ve ülke tarihinin en büyük güvenlik taraması olan "Saber Operasyonu" ile Zemun Çetesinin çökertilmesini sağlamıştır.[790] Ardından Miloseviç döneminin SDB Başkanı, kırmızı berelilerin kurucusu, özel polis müdürü, eski genelkurmay başkanı dahil 10.000'in üzerinde şüpheli tutuklanmıştır.[791] Dönemin ABD Devlet Bakanı Colin Powell da suikastın ardından Belgrad'a sürpriz bir ziyaret yapmış, Cinciç ailesine şahsen başsağlığı dileğini iletmiş ve Sırbistan'ın süre gelen reformlarında ve organize suçla mücadelesinde ABD'den tam destek bekleyebileceğini ifade etmiştir. [792] Ardından Parlamento, yargıçları görevden almayı kolaylaştıran bir yasa çıkararak, Yüksek Mahkemedekiler de dahil olmak üzere Miloseviç'in atadıklarından yüzlerce hakim ve savcının görevden alınmasını sağlamış, üzerine de Lahey ile tam ve koşulsuz işbirliğine yönelik bir yasa çıkartmıştır.[793]

Doğal olarak bir toplumu baştan aşağıya değiştirmek oldukça zor bir iştir. Anayasaları ve yasaları değiştirmek görece kolay olsa da; bu yasaları yapanları değiştirmek daha da önemlisi bunların uygulamalarını değiştirebilmek, en azından bir neslin geçmesini gerektirecektir.[794] Cinciç'in öldürülmesi, görüldüğü üzere Sırbistan'da suçla mücadeleyi ilk aşamada olağan üstü hızlandırmıştır. Bununla birlikte bu hızlı ivmelenme devam ettirilememiştir. Geçiş sürecindeki bu mücadelede çok ileri gidebilmek hassas bazı dengeler nedeniyle kolay olmamıştır. Hükümet o anın motivasyonu ile çok acele davranıp bazı alanlarda hata yapmış ve dolayısıyla da

---

[790] Council of Europe, "Organised Crime" : European Comission, "Situtation Report on Organized and Economic Crime in South Eastern Europe", s. 63.

[791] Daniel Sunter, "Serbia: Mafia's Days Numbered?", **BCR**, Issue 415, 6 September 2005, http://iwpr.net/node/1705 (14.10.2010): Center for the Study of Democracy, s.62.

[792] Dragan Stojkovic, "Week in Review", April 1-7, 2003, ciao http://www.ciaonet.org/pbei-2/tol-1/tol_2003/apr1-7/apr1-7_d.html (18.10.2009).

[793] Pond, "Demythologizing..", s. 219 : Stevanovic, s. xvii : Alex Todorovic, "Serbia dismantles system behind Milosevic's rule", **Telegraph**, 15 February 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/1322762/Serbia-dismantles-system-behind-Milosevics-rule.html (16.11.2009).

[794] Pond, "Demythologizing..", s. 219-220.

sürdürülebilirliği sağlayamamıştır. Cinciç davasında da büyük hatalar yapılmış üstelik koruma altındaki şahitlerinden birisi davanın ortasında işkence edilip öldürülmüştür.[795] Ayrıca bu sürede Sırp mafyasının zayıflatıldığı söylenebilirse de bu sefer de onun yerini Bulgar mafyasının aldığına dair şikayetler başlamıştır.

6 Nisan 2003'te Sırbistan İç işleri bakanı Mihajlovic, Cinciç suikastı ile tüm detayların ortaya çıkartıldığı ve tutuklananların yargılanmasının önünde bir engel kalmadığını ilan etmiştir[796] Tadiç, suçluların yakalanıp cezalandırılabilmelerini, Sırp adalet sisteminin reformunda çok büyük bir gelişme olarak değerlendirmiştir.[797] 2005'te Savcılık, Belgrad'da yürütülen yolsuzluk ile ilgili bir mahkemeye katılmadığı için Mirjana Markovic'in de tutuklanmasına karar vermiştir ancak Mirjana 2003'ten itibaren Rusya'da yaşamayı daha güvenli gördüğünden karardan etkilenmemiştir.[798] Sırbistan Yüksek Mahkemesi 5 Haziran 2006'da, Miloseviç'in siyasi rakiplerinin infazı için emir verdiğini onaylamıştır. Mahkeme ayrıca 8 gizli servis polisini, Ivan Stambolic ve dış işleri bakanı Vuk Draskovic'e suikast girişimleri nedeniyle hapis ile cezalandırabilecek kadar güçlenmiştir.[799]

---

[795] "Exit Europe Belgeseli", http://derstandard.at/1242316128219/Serbien?_artikelIndex=2

[796] Stojkovic

[797] Ulemek'in kırmızı berelilerdeki yardımcısı Zvezdan Jovanovic, Cinciç'i vuran kişi olmaktan yargılanmıştır. Ulemek ise 2007'de cinayetin planlayıcısı olarak 40 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. "Djindjic's killers convicted, sentenced after 3½-year trial", 24/5/2007, **South Eastern Times**, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/ en_GB/features/setimes/features/2007/05/24/feature-01 (21.03.2009).

[798] Dusan Stojanovic, "Milosevic's allies denounce 'purge' of his wife in Serbia", AP, 20 September 2005, http://www.highbeam.com/doc/1P1-113327576.html (19.11.2010).

[799] Vesna Peric Zimonjic, "Serbia: High Court Blames Milosevic For Political Executions", Inter Press Service, 6 July 2006, http://www.highbeam.com/doc/1P1-126047009.html (28.08.2010)**:** Daniel Simpson, "Europe: Serbia: Ex-Intelligence Chief Jailed In Attack Plot", **The New York Times**, 31 January 2003, http://www.nytimes.com/ 2003/01/31/world/world-briefing-europe-serbia-ex-intelligence-chief-jailed-in-attack-plot.html?ref=vukdraskovic (12.10.2010): Carlotta Gall, "Serbia Arrests Fired Chief of Feared Secret Police Unit", The New York Times, 25 February 2001, http://www.nytimes.com/ 2001/02/25/world/serbia-arrests-fired-chief-of-feared-secret-police-unit.html?ref= vukdraskovic (22.09.2009).

AB ülkeleri, yolsuzluklar ve suç şebekeleri konusunda oldukça hassastır. AB'nin yaptırdığı kamuoyu yoklamaları da (Şekil 30), üye devlet halklarının, yeni bir genişleme durumunda suç faaliyetlerinin artacağından ciddi anlamda endişe ettiğini göstermektedir.

Şekil 30: "AB'nin genişlemesi, terör ve suç olaylarında nasıl bir etki yaratacak?" sorusuna verilen cevaplar.

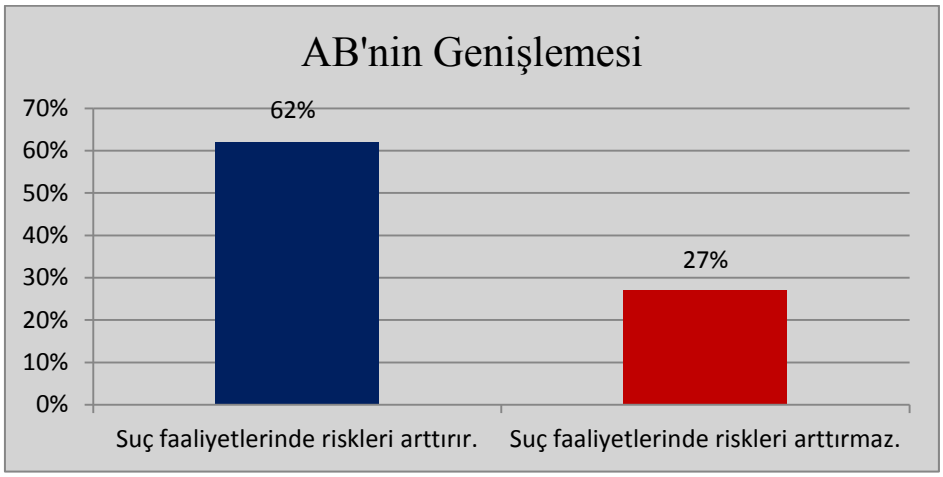

Kaynak: European Commission, Flash Eurobarometer, Attitudes towards EU Enlargement, july 2006, s.30

Dolayısıyla Avrupa kamuoyunun Sırbistan'ın katılımına rızasını sağlayabilmek için, Sırp hükümetinin ülkeyi organize suçlar için bir cennet olmaktan çıkartması büyük önem taşımaktadır. Sırplar daha kendi güvenliklerini sağlayamazken, Avrupa'nın istikrar ve güvenliği için önemli oldukları argümanlarında inandırıcı olamayacaklardır. Sırp halkının Sırbistan'daki yolsuzluk, çürüme, yozlaşma ve organize suçlara bakışı ise, Sırp hükümetini bu mücadelede cesaretlendirmektedir. Anketlerden görüleceği üzere (Şekil 31) Sırplar ülkenin adalet sistemine güvenmemektedir ve artık daha temiz, adil ve güvenli bir toplum arzulamaktadır. Bu yüzden Sırpların en çok önemsedikleri reformlar da yolsuzluk ve adalet ile ilgili olanlardır. (Şekil 32)

Şekil 31: Sırpların belirli kurumlara yönelik güven algılaması

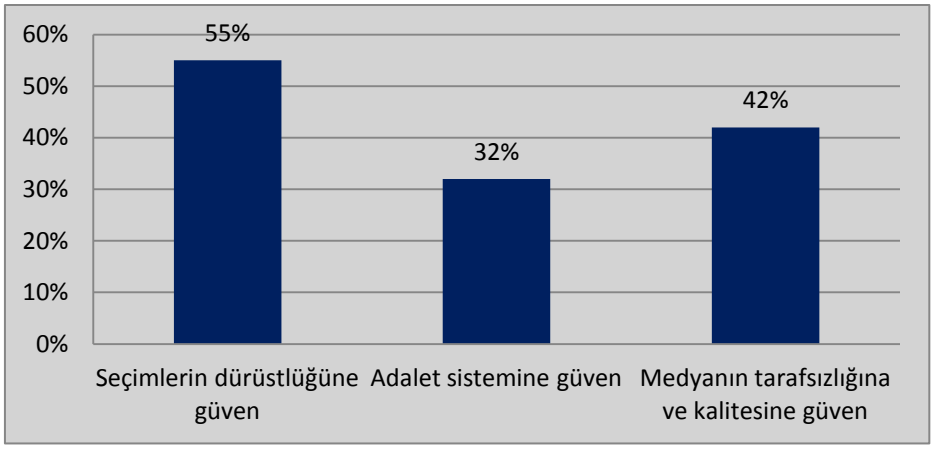

Kaynak:http://www.gallup.com/poll/27928/newly-independent-montenegrins-more-confident-than-serbs-government.aspx (03.10.2011)

Şekil 32: "Size göre aşağıdaki reformlardan hangisi en önemli olandır?" sorusuna verilen cevaplar:

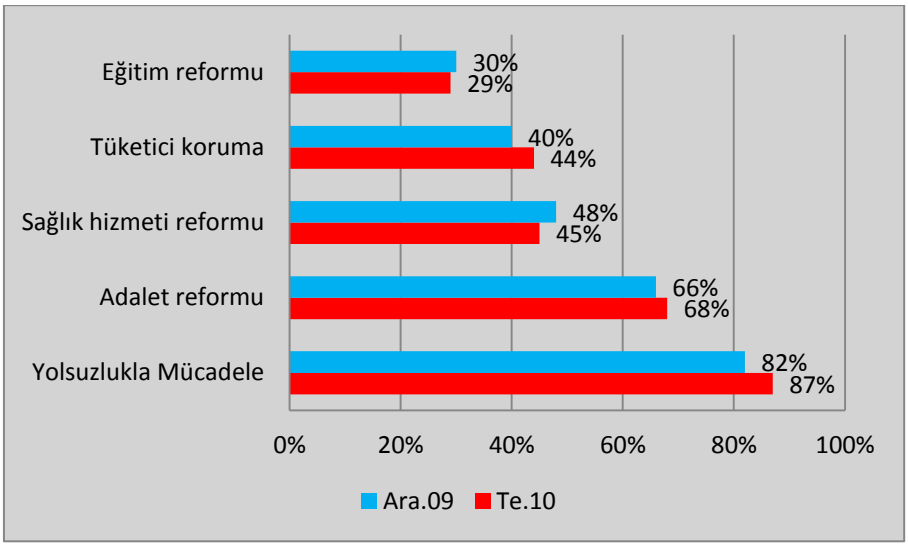

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results of a Public Opinion Poll (june 2010)

Adalet ve suçlarla mücadele konusunda AB ve Sırbistan'ın çıkarlarının çakışması, aynı zamanda reformların meşru görüldüğünü ve böylece kuramın savunduğu gibi AB'nin daha çok etki etme imkanı bulacağını göstermektedir. Üstelik Sırplar bu taleplerinin gerçekleşebilmesinde AB üyeliğinin fayda sağlayacağının da farkındadır. Halkın %51,1'i üyelik sayesinde daha az yolsuzluk ve çürüme olacağına inanmaktayken, %55,6'sı da hukukun üstünlüğü ve adaletin güçleneceğini düşünmektedir. (Şekil 33) Buradan da ilgili reformların çoğunlukça hem meşru hem de faydalı görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kuram bölümünde bahsedilen "gerçek uyum"un (genuine compliance) söz konusu olduğu söylenebilir. Bu durumda ülke bu alanda sosyalizasyona ve içselleştirmeye de açıktır. MDA halklarının da, AB üyeliği sayesinde organize suçla mücadelelerinde daha başarılı olduklarını söylemeleri[800] Sırplar üzerindeki etkiyi arttırmaktadır.

Şekil 33: "AB üyeliği sayesinde hukuk ve adalet ile ilgili nasıl bir etki görülecektir?" sorusuna verilen cevaplar:

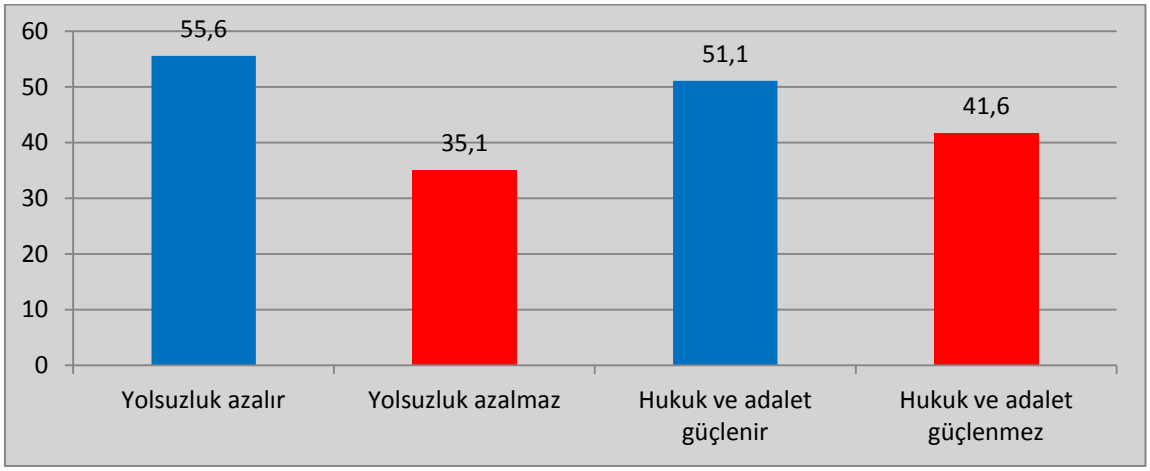

[800] %65'lik bir kesim bu şekilde görüş vermektedir. European Commission, "Views on European Enlargement", Flash Eurobarometer, February 2009, s.21.

Kaynak: Consequence of EU accession - Less corruption 2010 http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (27.05.2011) ve Consequence of EU accession - Rule of law will be strengthened http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (27.05.2011) verilerinden birleştirilmiştir.

Halkın yukarıda anlatılan taleplerini karşılayabilmek ve AB koşullarını yerine getirebilmek adına; Sırbistan'ın yeni Milli Güvenlik Stratejisi'nde ve Savunma Strateji Belgesinde; organize suçlar, yolsuzluk ve çürüme, ülke için en büyük tehditler arasında sayılmıştır. [801] Dolayısıyla Sırbistan bugün bu sorunlarla mücadeleyi, en önemli öncelik ve çıkarlarından birisi olarak belirlemiştir. AB de Sırbistan'ın bu çabasını görmezden gelmemektedir. 2009 ilerleme raporuna göre Sırbistan, yolsuzlukla mücadeleye yönelik kurumsal çerçeveyi geliştirmek konusunda ilerleme sağlamıştır. 2010-2011 AB Genişleme Strateji Belgesine göre de Sırbistan organize suçlarla mücadelede önemli ilerlemeler kaydetmiştir.[802] Gallup'un 2010'da yaptığı kamuoyu yoklamasında, Sırplar da önceki yıllara oranla kamu ve özel sektörde yolsuzluğun azaldığını değerlendirmiştir.[803] Ülke bu konuda, Yolsuzluğa Karşı Ülkeler Grubu (GRECO-Group of States against Corruption) tavsiyelerinin ve uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına devam etmektedir. Sırp Parlamentosu da, 2009 Nisanında Yolsuzluk Karşıtı Ajans'ın yönetim kurulunu atayarak inandırıcılığını arttırmıştır. [804] Ayrıca Vize Serbestisi Diyalogu (Visa liberalisation dialogue) çerçevesinde adalet, özgürlük ve güvenlik alanlarında önemli ilerleme sağlamış ve yol haritası kriterlerinin de çoğunu yerine

[801] National Security Strategy.., s. 11 : Defence Strategy.., s. 7-8.
[802] **Enlargement Strategy..,** s.54.
[803] Sırplar en çok, devlet kurumlarında işlerini hızlandırmak için ve kamu görevlileriyle sorun yaşamamak için rüşvet vermek durumunda kaldıklarını söylemişlerdir. Ancak UNDP'nin raporuna göre vatandaşlar da masum değildir çünkü onlar da rüşvet vererek işleri kolaylaştırmayı huy edinmişlerdir. Responses to the EU Commission Questionnaire 2011, Political Criteria, s. 330-331 : UNDP, "Thirteen Percent of Citizens of Serbia had Direct Experience with Corruption", http://www.undp.org.rs/index.cfm?event=public. newsDetails&revid=9C348534-D463-B01A-F8CA23D272949E21 (15.12.2010): Bu çerçevede Gallup'un 2008 yılı araştırmasına göre de Balkanlarda Arnavutluktan sonra en fazla rüşvet alınıp verilen ülke Sırbistan olmuştur. "Balkanların Rüşvetçi Devlet Sıralaması Belli Oldu, Kosova 7`nci Sırada", **Haber 7**, http://www.tumgazeteler.com/?a=4420954 (11.06.2011).
[804] 2009 progress Report, s. 13.

getirmiştir. Bu sayede Komisyon Temmuz 2009'da[805] Sırp vatandaşlarına vize zorunluluğunun kaldırılmasını teklif etmiştir.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Sırbistan'da Avrupa yanlısı reform yapmak o kadar kolay olmamıştır ve Avrupalı Sırbistan yaratmak için çalışanların hayatlarını riske attıkları sayısız suikastla daha net anlaşılmıştır. Bu nedenle, büyük başarılar sağlanmış olsa da, Sırbistan'daki kararlılığa rağmen yolsuzluğun halen birçok alanda hüküm sürdüğünü ve ciddi bir problem olmaya devam ettiğini söylemek gerekir.[806] Ayrıca büyük oranda temizlenmiş olmalarına rağmen, Miloseviç mirasını ve anlayışını sürdüren isimler, halen ordu, polis ve siyasetin içerisindedir.

Tek parti döneminde Sırbistan'da adalet, siyasi baskı ve nüfuz altında kalmıştır ki bu özellikle hakimlerin atanmalarında net bir şekilde görülmüştür. Bugün için yargının bağımsızlığı anayasa ile garanti edilmiş olsa da (madde 4.) Sırbistan'da halen tam anlamıyla bağımsız bir yargıdan bahsedilemeyeceği Sırp yetkililer tarafından da kabul edilmektedir. Yine de bu konuda çok büyük aşamalar kaydedildiği bilinmektedir. 2004 Nisanında hükümet, Adalet Reformu Komisyonu kurmuş ve "Adli Reform Stratejisi için Temel Noktalar" belgesi ile hedeflenen adalet reformunu tüm detayları ile belirlemiştir. Ardından 25 Mayıs 2006'da Sırp Meclisi "Ulusal Adli Reform Stratejisini" kabul etmiştir. Bu reformasyon sürecinin en önemli amaçları; halkın yargıya güveninin tekrar tesis edilmesi, hukukun üstünlüğünün yerleşmesi ve Avrupa Birliği'ne doğru daha fazla ilerlemek olarak belirlenmiştir.[807] Bu çerçevede hakim ve yargıçların yükselme koşulları, davaların şeffaflığı, hakim ve yargıçlara kalıcı ve zorunlu eğitim sağlanması, uzman adli yardımcılar atanması gibi önlemler ortaya konmuştur.[808] Reform Stratejisine

[805] Council Decision 2008/213/EC.

[806] Özellikle vergilendirme, gümrük, lisans verme, kamu alımları, özelleştirme ve büyük bütçe harcamaları konularında halen hassasiyet devam etmektedir. Yolsuzlukla mücadele için atanana özel savcı ve yardımcılarının iki yıllık kısa dönem için görevde olması ve muhbirlerin korunmasının yetersizliği de yolsuzlukla mücadeleyi olumsuz etkilemektedir. 2009 Progress Report, s. 13.

[807] The Republic Of Serbia, "National Programme For Integration With The European Union", Belgrade, October 2008, s. 45.

[808] Bu konuda detaylı bilgi için bknz: Responses to the EU Commission questionnaire 2011, Political Criteria, s.303-304 : National Strategy of Serbia for the.., Chapter 2.

göre de AB standartlarında etkin bir adli sistem kurulabilmesi çerçevesinde; bağımsızlık, şeffaflık, denetlenebilirlik ve etkinlik prensiplerinin uygulanmasına karar verilmiştir.[809]

Japon ve Balkan modernizasyon/geçiş sürecini mukayese eden Bulgar tarihçi Ekaterina Nikova'ya göre Balkanlar tarih boyunca yabancı yönetimler altında kalsa da onlarla kurnazlığı ve kural tanımazlığı sayesinde baş edebilmiştir. Japon masallarında hep otoritelerin kötü çocukları cezalandırması anlatılırken; Balkan folkloru yasalara uymayanları ve haydutları onurlandırmaktadır. Yasalara ve kurallara uymak, Japonya'da bir erdemken; Balkanlar'da vergi vermekten, trafik kurallarına kadar yasalara meydan okumak ya da onu aldatmak ulusal bir hobidir.[810] Ancak bugünün demokratik Sırbistan'ında, aynı gelişmiş Batı ülkelerinde olduğu gibi, artık herkes kurallara uymak zorundadır ve hiç kimse yasalara karşı dokunulmaz gözükmemektedir. Örnek bir olay vermek gerekirse, 10 Ekim 2009'da Sırbistan'ın Romanya'yı 5-0 yenerek 2010 FIFA dünya kupasına katılmaya hak kazanması nedeniyle Tadiç ve diğer bakanlar, eski Kızıl Yıldız stadında galibiyetin şerefine içi şampanya dolu kadeh kaldırmışlardır. Ancak Sırbistan'da şiddetle mücadele yasalarına göre spor müsabakalarında alkol tüketmek yasaktır. Tadiç "sadece kadeh kaldırmak amaçlı olduğunda bile alkol kullanmanın yasak olduğunu bilmediğini" söylemesine rağmen, kendisi ve spor bakanı da dahil olmak üzere, kutlamaya katılanların hepsi 400'er Avro ile cezalandırılmıştır.[811]

5.2.6. Eski Yugoslavya İçin Savaş Suçları Mahkemesi

Sırbistan'ın, hemen hemen tüm Batılı kurumlarla ilişkilerinde ve dolayısıyla da Avrupa'ya dönüşündeki en büyük koşul ve engel, Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ile işbirliği konusu olmuştur. Ancak Sırbistan eliti ve kamuoyunun başlangıçtaki işbirliğini kesinlikle reddeden tutumu, aynı diğer direnç noktalarında

[809] The Republic Of Serbia, "National Programme..", s. 45.
[810] Ekaterina Nikova, "Comparing the Incomparable: Japan and the Balkans", **Slavic Research Center**, no.8, December 2000.
[811] "Serbia President Boris Tadic fined for champagne toast", **BBC**, 8 December 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/ europe/8401974.stm (05.01.2011).

olduğu gibi, zamanla değişmeye başlamış ve süreç sonucunda Sırpların çıkar algılarında şaşırtıcı değişiklikler meydana gelmiştir.

5.2.6.1. Sırbistan'ın Mahkeme ile İlişkileri

1945 sonrası dönemde insan hakları ve insani meseleler uluslararası ilişkilerin önemli konuları haline gelmiştir. 1990'lı yıllarda ise bu konulara verilen önem küresel düzeye çıkmıştır ve bireyleri yargılayan uluslararası ceza mahkemelerinin kurulmasına şahit olunmuştur. Bunlardan en önemlisi, Güvenlik Konseyi'nin 22.2.1993 tarihli ve 808 sayılı kararı ile kurulan ve statüsü 25.5.1993 tarihli 927 sayılı kararla kabul edilen, tam adı "*1991'den sonra Eski Yugoslavya Ülkesinde Gerçekleştirilen Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi Olarak Çiğnenmesinden Sorumlu Kişilerin Yargılanması için Uluslararası Mahkeme*" olan ve kısaca "Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi" (YUCM) olarak anılan mahkemedir.[812]

Koştunitsa'nın ilk yıllarında, mahkemeye yönelik söylemi oldukça sert olmuştur. Devlet Başkanı olarak henüz göreve yeni başladığında, öncelikleri arasında, "*zurnanın son deliği*" olarak adlandırdığı Lahey ile işbirliğinin olmadığını beyan etmiştir.[813] Üstelik Sırpları suçlamak için siyasi amaçla kurulduğunu iddia ettiği mahkemenin midesini bulandırdığını da söylemiştir. 2001-2005 arasında yapılan anketler de, Sırp kamuoyunun en az 2/3'ünün mahkemeye güvenmediğini ortaya koymuştur.[814] Sırbistan'ın ve kamuoyunun o dönemki hassas durumu nedeniyle, sıkı bir Avrupa yanlısı

[812] İkinci uluslararası ceza mahkemesi ise, Güvenlik Konseyi'nin 8.11.1994 tarihli ve 955 sayılı kararı ile kurulan, kısaca "Raunda için Uluslararası Ceza Mahkemesi" diye anılan mahkemedir. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Kitap 1, 8. Basım, Ankara, 1999, s. 59: Aurélien J. Colson, "The Logic of Peace and the Logic of Justice," **International Relations**, vol XV, no. 1, April 2000.
[813] ICG, "Begrade's Laggin..", s. 12.
[814] Jelena Obradovic-Wochnik, "Strategies of Denial: Resistance to YUCM Cooperation in Serbia", **War Crimes, Conditionality and EU Integration in the Western Balkans**, der. Judy Batt ve Jelena Obradovic-Wochnik, Chaillot Paper, No. 116, June 2009, s. 32.

olmasıyla tanınan Cinciç bile, kendisinden mahkemeye destek belirten konuşmalar yapmasının beklenmemesini istemiştir.[815]

Koştunitsa'nın YUCM ile işbirliği yapmakta ve zanlıları Lahey'e teslim etmekteki isteksizliği, o dönemdeki Sırp kamuoyunun genel görüşü ile uyumlu olmuştur. Saldırıları daha çok Sırplar başlattığı için ve savaşı da başlangıçta onlar kazandığı için, ilk olarak ve en çok onların davalarının görülmeye başlaması, Sırplara mahkemenin sadece kendilerine karşı kurulmuş olduğunu düşündürmüştür. Sırplar mahkemeyi; Hırvatlar, Müslümanlar ve Arnavutların yakalanması için çok az baskı yaparken, tüm güçlerini Sırp şüpheliler için harcamakla da suçlamışlardır.[816] Koştunitsa da, Lahey'e diğer tüm uluslardan çok Sırpların gittiğinden yola çıkarak, Sırbistan'ın zaten YUCM ile işbirliğinde en iyi dereceye sahip olduğunu savunmuştur ki bu konuda rakamsal olarak haklıdır.[817] Eylül 2008 itibariyle YUCM 161 şahsa karşı suç duyurusunda bulunmuş ve bunların içinden 93 Sırp, 31 Hırvat, 14 Boşnak, 8 Arnavut ve 3 Makedon mahkemeye teslim edilmiştir.[818] Bu nedenle mahkemenin en temel amaçlarından birisi, bireysel suç ve suçluları bularak kolektif suçu, yani tüm millete atfedilen suçu ortadan kaldırmakken, Sırplar için tam tersi bir amaca hizmet eder hale gelmiş ve Sırpların geleneksel mağduriyet hislerini tazelemiştir. Miloseviç de buradan yola çıkarak dava boyunca "*kendisinin değil tüm Sırpların yargılandığı*" söylemini kullanmıştır.[819]

Sırbistan'daki hassas durumun farkında olan Avrupa'nın, Koştunitsa'nın ilk yıllardaki mahkemeyle işbirliği konusundaki isteksizliğini anlayışla karşıladığı

---

[815] Daniel Simpson, "Essay:A Nation on trial?", WideAngle, 12 September 2002, http://www.pbs.org/wnet/wideangle/episodes/media-by-milosevic/essay-a-nation-on-trial/1166/ (04.09.2010): "Serbia after Milosevic", **Guardian**, 8 October 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/oct/08/warcrimes.balkans? INTCMP=SRCH (12.02.2008).

[816] Yugoslavya'da her millet yaşananları kendine göre yorumladığından, mahkemede aleyhte bir karar çıktığı an, siyasi olmakla itham edilmektedir. Erhan Türbedar, "Radovan Karaciç'in Tutuklanması: Gerçeklerle Yüzleşme Zamanı", **Stratejik Analiz**, Eylül 08, Cilt 9, Sayı 101, s. 89.

[817] Pond,"Demythologizing..", s. 221.

[818] Ancak taraflar bu rakamları da farklı yorumlamaktadır. Sırplar bunu mahkemenin Sırplar aleyhine kurulduğunun kanıtı, Boşnaklar ise Sırpların en çok suçu işleyenler olduğunun kanıtı olarak görmektedir. Türbedar, "Radovan..", s. 89.

[819] Komünist partililer ve üst düzey güvenlik sektörü de bu görüşü paylaşmıştır. "Milosevic on Trial", **The Economist**, 14 February 2002.

anlaşılmaktadır. Biarritz zirvesinde, YUCM'in en güçlü savunucularından Hollanda'nın dış işleri bakanı Van Aartsen bu konuda, "*Koştunitsa'nın hükümetini istikralı hale sokabilmek için biraz vakte ve fırsata ihtiyacı var*" demiştir. [820]

Koştunitsa, dönemin YUCM başsavcısı Carla Del Ponte'ye karşı oldukça mesafeli bir tutum takınmıştır. Beraber katıldıkları bir toplantıda Koştunitsa, mahkemenin ABD tarafından kötüye kullanıldığını ve Sırp karşıtı olduğunu söyleyince, Başsavcı toplantıyı sinirle terk etmiştir.[821] Koştunitsa 2004'te başbakan olduğunda da, Del Ponte'nin arzularını yerine getirmek için acele etmenin şerefli, adil ve vatansever bir davranış olmayacağını söylemiştir.[822] 23 Ocak'ta Ponte de, Koştunitsa ile uzlaşmanın mümkün olmadığını ancak düşünce şeklini değiştirmesi gerektiğini çünkü Yugoslavya'nın uluslararası topluma geri dönebilmesinin, kendisiyle tam işbirliği yapmasına bağlı olduğunu söyleyerek[823] açık bir uyarıda bulunmuştur. Koştunitsa bunun üzerine, Sırpların komutanlık sorumluluğu nedeniyle Lahey'e yollanmayacağını ilan etmişse de, emirlere uyup bizzat tetik çeken alt derecedeki askerleri artık bu korumanın dışında bırakmıştır.

Koştunitsa, YUCM ile işbirliği konusunda sık sık tutum değişikliğine gitmek zorunda kalmıştır. Bunun nedeninin kendi ideolojik tutumu, Batı'nın baskısı ve kamuoyunun talepleri arasında sıkışıp kalması olduğu anlaşılmaktadır. Açıklamalarından şahsi olarak YUCM'yi Sırp çıkarlarına aykırı gördüğü anlaşılmakla beraber, işbirliği yapmamanın maliyetini çoğunlukla katlanılamaz derecede fazla

---

[820] "KostunicaGets EU Chiefs'sBacking", **AssociatedPress**, 15 October 2000.

[821] Zeljko Cvijanovic, "Hague Tribunal Prosecutor Carla Del Ponte Storms out of Meeting with President Koştunitsa", BCR, Issue 212, 24 Jan 2001, http://iwpr.net/report-news/del-ponte-belgrade (26.02.2010). Koştunitsa başka bir mülakatta da YUCM'nin ABD dış politikasının bir aracı olduğunu söylemiştir. Jolyon Naegele, "Yugoslavia: Koştunitsa Accepts Guilt", Radio Free of Europe, 25 October 2000, http://www.rferl.org/content/ article/1095011.html (25.12.2010).

[822] Sonja Biserko, "Hague Coercion", **Bosnian Institute News**, http://www.bosnia.org.uk/news/news_body. cfm?newsid=2067 (23.04.2010).

[823] Vesna Peric, "Give up Milosevic or face sanctions, UN tribunal chief tells Belgrade", **Independent**, http://www. independent.co.uk/news/world/europe/give-up-milosevic-or-face-sanctions-un-tribunal-chief-tells-belgrade-704380.html (29.11.2009).

görmüştür. Kamuoyunun işbirliği yapmamak yönünde yahut kararsız görüş beyan ettiği dönemlerde, milliyetçi olarak tanınan Koştunitsa, tezin kuramına uygun şekilde kendi ideolojik görüşünü yansıtabilmiş, ancak Batının etkisiyle kamuoyunun görüşü işbirliği lehine dönünce, duruma uyum sağlamak zorunda kalmıştır.

23 Mart 2001'de Bosnalı Sırp Milomir Stakic, Yugoslav otoritelerinin tutukladığı ilk savaş suçu zanlısı olarak Lahey'e gönderilmiştir.[824] Teslimin, Devlet Başkanı Koştunitsa'nın bilgisi dışında gerçekleştiğini belirtmek gerekir.[825] Ancak Mahkemenin karşılaştığı en zorlu mesele, tahmin edileceği üzere bu değil Miloseviç davası olmuştur. Miloseviç Dayton sürecinde ister istemez barış müzakerelerinin en önemli parçalarından birisi haline geldiğinden, zamansız bir şekilde suçlanması ya da yargılanması tehlikeli bulunmuş ve bir anlamda, barış uğruna adalet ikinci plana atılmıştır. [826] Ancak istikrar ve barış ile ilgili işlevini kaybetmesinin ardından YUCM, 27 Mayıs 1999'da Miloseviç'i, "*planlayarak, teşvik ederek, emir vererek, Kosovalı Arnavutlara yönelik şiddet ve terör kampanyası uygulamak ya da uygulayanlara yardım etmekle*" itham etmiştir ve bu ilk defa görev başındaki bir devlet başkanının başına gelmiştir. 9 Ekim 2001'de ise mahkeme Miloseviç'i resmen savaş suçları ve Hırvatistan'daki savaşta insanlığa karşı suçlar ile ayrıca 23 Kasım 2001'de de resmen soykırım da dahil olmak üzere Bosna'daki savaşa dair suçlar ile itham etmiştir.

Koştunitsa aslında Miloseviç'in yargılanması konusuna itiraz etmemiştir. Asıl mesele onu yabancı bir mahkeme olan YUCM'ye göndermek ile ilgili olmuştur. Koştunitsa kamu önünde birçok kez, Miloseviç'in yargılanması gerektiğini ancak bunun Sırbistan'da olacağını beyan etmiştir çünkü bu en başta ülkenin egemenliği gereğidir. Koştunitsa'nın bir diğer endişesi de YUCM ile işbirliğinin, Yugoslavya'daki durumu

---

[824] Sırp Demokratik Partisi üyesi, Prijedor Belediye Meclisi Başkanı. Vesna Peric, "War crimes suspect snatched from Belgrade street to face tribunal", **Independent**, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/war-crimes-suspect-snatched-from-belgrade-street-to-face-tribunal-688744.html (04.09.2010).

[825] "Belgrade signals house arrest of fallen strongman", **Guardian**, 31 Mart 2001, http://www.guardian.co.uk/world/ 2001/mar/ 31/eu.warcrimes1?INTCMP=SRCH (02.04.2010).

[826] Sell, s. 168. Adalet ve barış arasındaki çatışma hakkında bknz: : Aurélien J. Colson, "The Logic of Peace and the Logic of Justice," **International Relations**, vol XV, no. 1, April 2000, ss. 51-62.

istikrarsızlaştırma potansiyelidir.[827] Bu anlaşılır bir argümandır çünkü liderler halklarının taleplerini dikkate almak zorundadır. O dönemki kamuoyu yoklamalarında, Sırpların %50'sinden fazlasının Miloseviç'in savaş suçlarından yargılanmasına karşı çıktığı, %30'unun Sırbistan'da yargılanmasına razı olduğu, Lahey'e gönderilmesini savunanların ise sadece %9 olduğu ortaya çıkmıştır.[828] Üstelik güvenlik güçleri üzerindeki hakimiyetin tam olarak sağlanamadığı ve Yugoslavya'nın en seçkin güvenlik güçleri olan kırmızı berelilerin Lahey'e teslimler aleyhine protesto gösterileri düzenlediği bu dönemde, Miloseviç'in teslimine cesaret edilememiştir. Özel polis kuvvetlerinin yaklaşık 100 tanesinin Belgrad'a giden ana yolu zırhlı araçlarla kapattıktan sonra, savaş suçlularını tutuklamayacaklarını ilan ederek devlet otoritesine resmen meydan okumaları[829] endişelerin yersiz olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla o tarihte Koştunitsa, kamuoyunun talebi bu yönde olmadığından ve kendi ideolojisine de ters olduğundan, YUCM ile işbirliği kararını rasyonel bulmamıştır. Sonuçta bu nedenle Sırbistan'da çıkması muhtemel bir iç karışıklığın ülkenin çıkarına olmayacağı da ortadadır. Ancak zaman içerisinde en başta ABD ve AB'nin etkisiyle Sırp kamuoyunun çıkar algısı değişmeye başlamış ve Miloseviç'in teslim edilmesi yönünde bir irade oluşmaya başlamıştır.

Sırp kamuoyunda Miloseviç'e yönelik algının değişmesinde dış etkinin yanında, değişen medyanın rolü de büyüktür. Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetime gelmesinin ardından Sırp medyasında katliamların ve toplu mezarların görüntüleri yayınlanabilmeye başlayınca, halk ciddi anlamda etkilenmiştir. Anketler de bu görüntülerin ardından Miloseviç'e yönelik desteğin erimeye başladığını göstermektedir. Aralık 2000'de Siyasi

---

827 Örneğin ABD televizyonu CBC 60 minutes programındaki konuşması. Jolyon Naegele, "Yugoslavia: Kostunica Accepts Guilt", **Radio Free Europe**, 25 October 2000, http://www.rferl.org/content/article/1095011.html (10.07.2009).

828 Naegele,"Yugoslavia: Koştunitsa.."

829 Olayın üstüne Başbakan Cinciç eskiden gizli polise bağlı olan bu birimi sivil polisin kontrolü altına alma kararı almış ancak birim bunu reddetmiş, iç işleri bakanının istifasını istemiş ve savaş suçlularını tutuklamayacaklarını açıklamışlardır. Cinciç ise kararı kabul etmemeleri halinde birimi lağvedeceğini açıklayarak resti görmüştür. Ptotestonun tamamlanmasının ardından kimsenin ceza almayacağı açıklanmıştır. ICG, "Begrade's Laggin..", s. 19 : Jeffries, s. 592 : Alex Todorovic, "Belgrade defuses Red Berets' revolt", **Telegraph**, 18 Nov 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1362744/Belgrade-defuses-Red-Berets-revolt.html (23.11.2008).

Çalışmalar Merkezi'nin yaptığı ankette, katılımcıların %32'sinin Miloseviç'in seçim hilesi ve yolsuzluktan, %41'inin de savaş suçlarından yargılanmasını desteklediği ortaya çıkmıştır.[830] 21 Haziran 2001'de yayınlanan bir başka ankette ise, katılımcıların %46'sının artık Miloseviç'in Lahey'e teslim edilmesini onayladığı görülmüştür.[831]

Koştunitsa, Miloseviç ve diğer zanlıların teslim şartlarının sağlanabilmesi için öncelikle bu konuda Yugoslavya düzeyinde bir yasa çıkartılması gerektiğini savunmuştur. Haziran 2001'de Karadağlı hükümet ortaklarına, bu taslak yasanın üzerinde düşünürken en yüksek ulus ve devlet çıkarlarını da akıllarında tutmalarını istemiştir.[832] O dönemde Koştunitsa'nın bu yüksek çıkarları, "iş birliği yapmamak" olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak AB ve ABD'nin etkisiyle bu çıkar algısı değişebilmiş ve fayda/maliyet analizi sonucu iş birliği seçeneği çoğunlukla daha çok öne çıkmıştır. ABD Başkanı Bush, Koştunitsa'ya gönderdiği mektupta, YUCM ile işbirliğinin sadece maddi yardımlar için değil, AB üyeliği için de bir şart olduğunu yazmıştır.[833] Bunun ardından Koştunitsa Kasım 2001'de, Lahey ile işbirliği yapılmasının ve bu konuda yeni yasaların çıkartılmasının zorunlu olduğunu söylemiş[834] ve hükümet de, AB'nin Lahey kaçaklarının tüm mal varlıklarının dondurulması yönündeki talebini yerine getirmiştir.[835]

Uzun tartışmaların ardından 14 Haziran 2001'de, Yugoslav hükümeti Lahey ile işbirliği yasası üzerinde anlaşabilmiştir. 23 Haziranda, anayasanın kendi vatandaşlarını yabancı ülkeye iade etmeye müsaade etmemesi nedeniyle yasa tasarısından iade

---

830 "Landslide victory for Serb reformers", **Guardian**, 27 December 2000, http://www.guardian.co.uk/world/ 2000/dec/27/balkans1?INTCMP=SRCH (19.09.2009).
831 Jeffries, s. 583.
832 Stojkovic, s. 10.
833 "Bush Presses Yugoslavia on Tribunal", **The New York Times**, 27 April 2002 : Alex Todorovic, "Yugoslavia set for extradition of Milosevic", **Telegraph**, 23 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1312493/Yugoslavia-set-for-extradition-of-Milosevic.html (26.02.2010).
834 Jeffries, s. 593.
835 Pond, "Demythologizing..", s. 232.

(extradition) kelimesi çıkartılıp yerine aktarmak (handing over) terimi konulmuştur.[836] Görüldüğü üzere şüphelilerin teslimini sağlayıp AB imkanlarından faydalanabilmek için gerektiğinde yasal kelime oyunlarına bile başvurulabilmiştir.

2001 Nisanında yani ABD Kongresi'nin yardım için belirlediği son tarihin hemen ertesi günü, 36 saatlik silahlı direniş ve intihar tehditlerinin ardından Milosevic tutuklanmıştır.[837] Başlangıçta Koştunitsa'nın yanında Cinciç de, Miloseviç'in Sırbistan'da yargılanacağını söylemiş ve savaş suçlarından hiç bahsetmemiştir. Zaten bu açıklamaların yapıldığı Aralık 2000 seçimleri öncesinde Miloseviç, SSP'nin başına tekrar seçilmiş ve Belgrad'daki villasında özel polis koruması altında yaşar haldedir.[838] Ancak hükümet; Avrupa yanlısı partilerin seçimlerden güçlenerek çıkması, kamuoyunun değişmesi ve Batı'nın baskılarının artması sonucunda tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Anayasa mahkemesinin Miloseviç'in iadesine imkan veren karara yürütmeyi durdurma uygulaması hükmetmesine rağmen Cinciç, üyelerinin tamamı Miloseviç tarafından atanmış olan ve zamanında seçim sonuçlarını iptal eden mahkemenin kararını tanımadığını ilan etmiştir.[839] Cinciç, kararnamenin dondurulmasının ülke için bir utanç yaratacağından öte, "borç verenler konferansından" yardım kararının çıkmasına engel olabileceğini söyleyerek[840] bu konudaki asıl endişesinin ahlakiden çok maddi olduğunu

---

836 Vesna Peric Zimonjic, "Yugoslavia paves the way for extradition of Milosevic", **Independent**, 23 June 2001, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/yugoslavia-paves-the-way-for-extradition-of-milosevic-675138. html (29.112009): Jeffries, s. 583.

837 30 Mart günü polis Miloseviç'in villasına gelmiş ve evi koruyanlar ile polis arasında karşılıklı ateş açılmıştır. Polisler tutuklama amacıyla villaya girdiklerinde, Miloseviç kafasına silah tutmuş, hapse canlı gitmeyeceğini söylemiş ve kızı da, "çek tetiği baba teslim olma" diye bağırmıştır. Hatta kızı, Miloseviç'i götüren arabanın ardından bir kaç el ateş etmiş ve sonradan bu nedenle ceza almıştır. Halberstam, s. 512 : Sell, s. 353.

838 Miloseviç'in yargılanacağına dair siyasi beyanatlara, bunların serbest yargıya müdahale olduğu gerekçesiyle karşı çıkan bir kesim de olmuştur. Koştunitsa'nın Sırbistan Demokratik Partisi üyelerinden Aleksander Popovic de bunlardan birisidir. Gillian Sandford, "Serbian court to interrogate Milosevic", **Guardian**, 30 November 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/nov/30/balkans?INTCMP=SRCH (06.06.2010).

839 Marlise Simons, "The Handover Of Milosevıc: The Overview; Milosevic Is Given To U.N. For Trial In War-Crime Case", **The New York Times**, 29 June 2001, http://www.nytimes. Com/2001/06/29/World/Handover-Milosevic-Overview-Milosevic-Given-Un-For-Trial-War-Crime-Case. html (23.09.2009): Anton La Guardia, "Milosevic faces justice at last", **Telegraph**, 29 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1312822/Milosevic-faces-justice-at-last.html (06.02.2011).

840 "Milosevic faces justice at last", **Telegraph**, 29 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/ 1312822/Milosevic-faces-justice-at-last.html (06.02.2011).

belli etmiştir. Bunun üzerine Miloseviç, 28 Haziran 2001'de Lahey'e teslim edilmiştir[841] ve Koştunitsa da ancak teslimattan sonra haberdar edilmiştir. Bu süreç, Sırbistan'da AB ile kurumsal ilişkilerin ve ondan beklenen faydaların, gerektiğinde anayasa ve anayasal kurumların bile yok sayılabileceği kadar yüksek görülmeye başladığını göstermektedir.

İade kararı, Brüksel'deki Uluslararası Borç Verenler Konferansı'nda Yugoslavya'ya verilecek paranın arttırılmasının teklif edilmesinden bir gün önce alınmıştır.[842] Dolayısıyla Sırp hükümetinin yapılacak olan bu tekliften önceden haberdar edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Teslimin ardından Batılı ülkeler, Yugoslavya'ya 900 milyon sterlin yardım yapacaklarını açıklamıştır.[843] Ayrıca bu dönemde kamuoyundaki direnç daha da kırılmaya başlamıştır. 25 Haziranda açıklanan kamuoyu yoklamasında, Sırpların yarısının Miloseviç'in teslimi lehinde, 1/3ünün ise aleyhte olduğu ortaya konmuştur.[844]

Teslimin ardından 29 Haziran'da, Karadağ Sosyalistlerinin lideri ve Yugoslavya Başbakanı Zoran Zizic, o güne kadar reformcuların müttefiki olduğu halde, Miloseviç'in Lahey'e teslim edilmesini ne kendi ne de halkı adına kabul edemeyeceğini, bunun Sırp onurunun kaldıramayacağı bir bedel olduğunu söyleyerek istifa etmiştir. [845] Koştunitsa

---

[841] Miloseviç davası Nuremberg'den beri en büyük ve pahalı savaş suçları davasıdır ve canlı izlenebilmiştir. Miloseviç 2 temmuz 2001'de ilk defa mahkeme önüne çıktığında savunma avukatı kabul etmemiş ve mahkemenin yasadışı olduğunu söyleyip kendini savunmayı reddetmiştir. Bu açıdan tepkisi, yasa dışı bir siyasi partinin sekreteriyken Zagrep'te yakalanıp 5yıl hapis cezasına çarptırılan Tito'nun tepkisi ile aynıdır. Tito'un da mahkemeye tepkisi, "bu sahte mahkemenin yargısını kabul etmiyorum" şeklindedir. Ancak burada çelişkili olan bir durum söz konusudur çünkü Sırbistan devlet başkanı olarak 1995'te Lahey'i onaylayan Dayton Anlaşmasına kendisi bizzat imza atmıştır. Hatta 5 yıl önce savaş suçlusu şüphelisi Drazen Erdemovic'i bizzat kendisi yargılanması için göndermiştir. "Q&A: Milosevic trial", **BBC**, 11 March 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1403054.stm (16.01.2011) : Stevanovic, s. xvi, 20.: "Mr. Milosevic in The Hague", **The New York Times**, 29 June 2001, http://www.nytimes.com/2001/06/29/opinion/mr-milosevic-in-the-hague.html (06.02.2011): Ambrose Evans-Pritchard, "Defiant in the dock, a fallen tyrant", **Telegraph**, 04 Jul 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1332822/Defiant-in-the-dock-a-fallen-tyrant.html (26.08.2010).

[842] Simpson : Jeffries, s. 584.

[843] Anton la Guardia, "£900m in aid for handing over Milosevic", **Telegraph**, 30 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1312896/900m-in-aid-for-handing-over-Milosevic.html (06.02.2011).

[844] Jeffries, s. 583.

[845] "News Summary", 30 June 2001, http://www.nytimes.com/2001/06/30/nyregion/news-summary-

da, iade kararından haberi olmadığını, Miloseviç'in resmen kaçırıldığını[846] ve bu antidemokratik karar nedeniyle hükümetten çekileceğini ilan etmiştir. Başbakan Cinciç ise onu yalanlamış ve başkanın süreç boyunca devamlı bilgilendirildiğini savunmuştur.[847] Bu durum Koştunitsa'nın da süreci onayladığını fakat seçmenlerine önceki sözlerinin arkasında durduğunu gösterebilmek adına bu şekilde bir beyanat vermiş olabileceğini düşündürmektedir. Koştunitsa ağustos ayında, daha önce beyan ettiği gibi partisini hükümetten çekmiştir fakat sanılanın aksine gerekçe olarak Miloseviç'in teslim edilmesini değil, Cinciç ve ekibinin çeşitli yolsuzluklara karışmasını göstermiştir.

Koştunitsa, Miloseviç'in iadesini doğru ve ahlaki bulmadığını belirtmekle beraber, 25 Haziran'da bu çalışma açısından çok önemli bir cümle sarf etmiştir: "*İade kötünün iyisi bir karardır. Ancak iade'nin vereceği zarar, iade etmemenin vereceği zarardan daha azdır.*" [848] Bu düşünce şekliyle Koştunitsa da, aslında tüm bu gelişmelere her şeyden önce fayda/maliyet açısından baktığını açıkça göstermiştir. Halbuki daha önce, "*ulusal onur, gelecek olan dolarlardan daha önemlidir*"[849] demiştir. Koştunitsa'nın ardından yaptığı "*savaş suçlularının Belgrad'da yargılanması daha iyi*

044180.html (16.08.2009): "Yugoslav Prime Minister Resigns Over Milosevic's Extradition", People's Daily, 30 June 2001, http://english.peopledaily.com.cn/200106/30/eng20010630_73873.html (15.03.2011). Miloseviç, Sırp gurunun da korunması açısından yargı süresince kötü muamele görmemiştir. Spor salonu, kütüphanesi ve dini vecibeler için odası olan ve BM görevlilerince korunan yüksek teknolojili Scheveningen hapishanesinde kalmıştır. Bu süreçte Sırp, Hırvat ya da Boşnak savaş suçlusu mahkumlarla görüşebilmiştir. Üstelik kendine ait hücresinin kendi banyosu, radyosu ve uydu televizyonu da olmuştur. Milosevic'in ailesi ile görüşmek için günlük 7 dakikalık telefon hakkı ve eşi Mira Markovic ile zaman geçirebildikleri özel yatak bile sağlanmıştır. Ancak annesi, babası ve amcasının intihar etmiş olmasından dolayı, intihar eğilimi olabileceği gerekçesiyle, 24 saat gözetim altında tutulmuştur. Ayrıca Sırplara bağımsız B92 televizyonundan yargılamanın izlenmesi imkanı verilmiştir. "A Guide to Milosevic's War Crimes Trial", **Media by Milosevic**, 12 September 2002, http://www.pbs.org/wnet/wideangle/episodes/media-by-milosevic/a-guide-to-milosevics-war-crimes-trial/875/ (11.09.2008): Ambrose Evans-Pritchard, "Milosevic's wife may be with him as trial opens", **Telegraph**, 02 Jul 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1332632/Milosevics-wife-may-be-with-him-as-trial-opens.html (07.11.2009).

[846] ICG, "Serbia's Transition..", s. 10.

[847] Jeffries, s. 586.

[848] Carlotta Gall, "Belgrade Begins Process of Sending Milosevic to the Hague", **The New York Times**, 26 June 2001, http://www.nytimes.com/2001/06/26/world/belgrade-begins-process-of-sending-milosevic-to-the-hague.html (22.09.2009).

[849] Alex Todorovic, "Milosevic may face the death penalty", **Telegraph**, 4 April 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1315170/Milosevic-may-face-the-death-penalty.html (23.11.2008).

olurdu fakat Batı'dan ve Sırbistan'ın demokratik reformcularından gelen baskı bunu imkansız kıldı"[850] şeklindeki açıklaması da çıkar algısındaki değişimin, hem iç hem de dış kaynaklı olduğu göstermektedir. İçeride de, "G17 Artı" isimli koalisyon ortağı partinin Koştunitsa'yı, en çok arananları Lahey'e gönderip uluslararası yardımlar üzerindeki engeli ortadan kaldırmadığı takdirde, hükümetten çekilmekle tehdit ettiği gözden kaçırılmamalıdır.

Miloseviç'in Lahey'e gönderilmesinin ardından, Kosova Savaşı'ndan beri ilk defa Sırp güvenlik güçlerinin, Arnavutların Güney Sırbistan'a saldırılarını sona erdirmek için tampon bölgede devriye gezmesine uluslararası müsaade verilmiş ve böylece Sırbistan'ın hayati çıkarları arasında gördüğü başka bir konuda daha ilerleme sağlanmıştır. Ardından bir Sırp askeri mahkemesi, ilk defa bazı Sırp askerlerini Kosova'daki sivillere yönelik savaş suçları ile ilgili olarak mahkum etmiştir. Ayrıca Sırp mahkemeleri; Miloseviç'in karısı Mirjana Markoviç'e de bir uluslararası tutuklama emri çıkartmıştır.[851]

Süreç boyunca bir tarafta başbakan Koştunitsa, diğer tarafta ise Cumhurbaşkanı Tadiç ve Dışişleri bakanı Draskovic, YUCM konusunda kamuoyu farklılığını yaratan kişiler olmuşlardır. Draskoviç savaş suçlularının zorunlu teslimini, sadece AB üyeliği için bir gereklilik değil aynı zamanda Sırpların onur meselesi olarak görmüştür.[852] Devlet Başkanı Tadiç ise, işbirliğinin uluslararası örgütlere katılımın (ki kasıt AB'dir), yabancı yatırım ve iyi yaşam standartları için vazgeçilmez bir ön koşul olduğunu söyleyerek rasyonel bir duruş sergilemiştir.[853] Bu dönemde AB de; Sırbistan'ın demokrasi, insan hakları ve YUCM ile işbirliği konusunda siyasi iradeye sahip olduğu takdirde katılım sürecinin hızlı ilerleyeceğini beyan ederek, elit ve kamuoyunun fayda/maliyet hesaplamalarını değiştirmeye çalışmıştır. Savaş sonrası yeniden

---

[850] Jeffries, s. 584.
[851] Markovic, Şubat 2003'e kadar parlamento üyesiydi ve sonrasında Rusya'da sürgünde yaşamak üzere Sırbistan'ı terk etmiştir. Pond, "Demythologizing..", s. 214-215.
[852] Pond,"Demythologizing..", s. 223.
[853] "Serbian President Tells Government To Do More To Cooperate With The Hague", **Radio Free Europe**, http://www.rferl.org/content/article/1143541.html (12.05.2009).

yapılanmanın ve maddi yardımların ancak Batı ile iyi ilişkiler kurulmasıyla gerçekleşebileceğine inandırılan Sırp kamuoyu da rasyonel davranarak değişen konjonktüre uyum sağlamış ve çıkarlarına ulaşma yöntemini işbirliğini desteklemek yönünde değiştirmiştir.

Koştunitsa, göreve ilk geldiğinde yaptığı, YUCM ile işbirliğinin öncelikleri olmadığı yönündeki beyanatını sonradan değiştirmek ve bunun bir öncelik olduğunu ilan etmek durumunda kalmıştır. Hatta 2002 yılındaki bir toplantıda, bunun bir zorunluluk olduğunu söylemiştir.[854] Ancak yine de, bu konuda yapacaklarının sadece zanlıları YUCM'ye gönüllü olarak gitmeye ikna etmek olacağını ilan etmiştir. Ancak yüksek düzeydeki zanlılar, 2003-2004 yılları arasında doğal olarak mahkemeye gönüllü olarak gitmemiş ve Sırp güvenlik güçleri de onları tutuklamamıştır. Cinciç suikastı sonrasında yaşanan duraksamanın ardından ise, Sırbistan YUCM ile işbirliğinde daha ciddi adımlar atmaya başlamış ve bunun karşılığında ABD ve AB'den yardım sözü aldığı gibi, Avrupa Konseyi'ne üyeliğinin onaylanmasını sağlamıştır.[855] Bu dönemde Koştunitsa'nın AB'ye ve dolayısıyla YUCM'ye yönelik tutumunda tekrar olumlu değişiklikler gözlenmeye başlamıştır. Örneğin birkaç ay içerisinde, Koştunitsa'nın politikasına uygun olarak 16 Sırp zanlı Lahey'e "gönüllü" olarak gitmiştir. Ancak sonradan bu gönüllü gidişlerin, Koştunitsa yönetiminin kimilerinde 100.000 avro'ya kadar varan devlet ödemeleri ve teşvikleri ya da emekli maaşını kesmek ve hatta tutuklamak gibi tehditleri sayesinde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır.[856] Yani bizzat Koştunitsa, mahkemeye karşı çıktığını söylemesine rağmen, havuç ve sopa yöntemlerini kullanarak zanlıların teslimi için çaba göstermeye başlamıştır.

Koştunitsa YUCM ile zıtlaşmanın hem ülkesi hem de kendisi için hiç rasyonel olmadığını zamanla daha net şekilde anlamıştır. Zanlıların ve özellikle de üst düzey

[854] ICG, "Begrade's Laggin..", s. 12.
[855] Stojkovic
[856] 2011 yılına kadar toplam 27 zanlı, Lahey'e gönüllü olarak gitmiştir. "Responses to the EU Commission questionnaire 2011, Political Criteria", s. 548 : Human Rights Watch, "Real Progress in The Hague" 28 March 2005, http://www.hrw.org/en/news/2005/03/28/real-progress-hague (12.08.2011) : ICG, "Serbia: Spinning.."

görevlerdekilerin YUCM'ye gitmedikleri sürece, AB'nin ekonomik açıdan hayati önem taşıyan İstikrar ve İşbirliği Anlaşması'nı dahi imzalamayı reddetmesi[857] ve NATO'nun da Sırbistan'ın Barış için Ortaklık (PfP) programına katılmasına izin vermemesi bu değişimdeki en önemli faktör olmuştur. [858] Bush yönetiminin de Ocak 2005 itibariyle, Belgrad'ın YUCM ile işbirliği yaptığı güne kadar ekonomik yardımı durdurduğunu ilan etmesinin ardından Koştunitsa, savaş yorgunu ülkesinin uluslararası desteğe duyduğu hayati ihtiyaç nedeniyle, politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu yardımlar aynı zamanda onun iktidarda kalabilmesi için de bir gereklilik olmuştur. İşbirliği yapmak yönündeki siyaset değişimi sonucu serbest bırakılan yardımların ardından Koştunitsa, AB'nin Sırbistan'a karşı çok sert durduğunu kaydetmekle beraber, "*AB'yi ortak evimiz olarak görüyoruz*" demiş ve kamuoyu önünde ilk kez AB yardımlarını takdir etmiştir.[859]

2005'te zanlı olan 4 emekli generalden Vladimir Lazarevic'in, Koştunitsa'yı ziyaretinin ardından mahkemeye teslim olmaya karar vermesi, halkın çoğunluğunca sevinçle karşılanmış ve bütünleşme sürecini tekrar raya sokmuştur. Finans bakanı Mladjan Dinkic, Lazerevic'in kararını çok önemli bulduğunu ve böylece SAA fizibilite çalışmasının olumlu sonuçlanması sayesinde, 1,5 ila 2 milyar dolar arasında rekor bir yabancı sermaye yolunun açılacağını söyleyerek, hükümetin genel bakış açısını ortaya koymuştur.

---

[857] AB, önemli isimler mahkemeye teslim olmadan Sırbistan ile herhangi bir yakınlaşma içine girmeyeceğini göstermek için SAA fizibilite çalışmasını dondurmuş ve ilişkileri kitlemiştir. Ancak Kosova'daki Yugoslav 3. Ordusunun komutanlığını yapan eski Genel Kurmay Başkanı Nebojsa Pavkovic 25 Nisan 2005'te Lahey'e teslim olunca kilit tekrar açılmıştır. Kilidin açılmasından 3 ay sonra ise hükümet Batı ittifakı ile, daha bir kaç yıl öncesinde kendisini bombalamış olan NATO ve BM Kosova gücünün (KFOR) ihtiyaç duyduğunda-ki bu ihtiyaç Kosovalı Arnavutları korumak için de olabilirdi- Sırbistan'ı transit geçebilmesine yönelik bir anlaşmayı sessizce imzalamıştır. Pond, s. 222 : "Serbian Minister Defends Nato Transit Agreement", **Radio Free Europe**, 22 July 2005, http://rferl.org/content/article/1143444.html

[858] O zamana kadar, bir gün Amerikalıların da yargılanabileceği endişesiyle Uluslararası Suçları Mahkemesi'ne şiddetle karşı çıkan ve Ratko Mladiç dışındaki tüm Sırp generallerin Sırbistan'da yargılanabileceğini savunanan Bush yönetimi de görüş değiştirmiş ve Ocak 2005 itibariyle Belgrad YUCM ile işbirliği yapana kadar ekonomik yardımı durdurduğunu ilan etmiştir. Human Rights Watch, "Real Progress in TheHague" : "Serbian Minister Defends.."

[859] Bu dönemde YUCM tarafından toplanan delillerin, Sırbistan'daki savaş suçu davalarında da kabul edilebilmesinin yolu açılmıştır. "Responses to the EU Commission questionnaire 2011, Political Criteria", s.328-329 : Pond, 222.

Sırp generallerin gönüllü tesliminin bu çalışma açısından çok önemli bir başka boyutu daha vardır. Lazareviç, teslim olma sebebi olarak, "*anavatanına sonuna kadar hizmet etmeye devam etmeyi*" göstermiştir. [860] Yani general teslim olarak, ülkesinin AB'yle bütünleşmesine engel olmamayı, bir vatan ödevi olarak değerlendirmiştir. Generalin teslim olması, Belgrad politikacıları ve medyası tarafından şaşırtıcı bir şekilde olumlu karşılanmıştır. Sırbistan Adalet Bakanı, gönüllü teslimlerin devam etmesini umduğunu açıklarken, Kurir Daily isimli Sırp gazetesi olaya "*oldukça vatansever bir davranış*"[861] yorumunu yapmıştır. Sırp Patrik Pavle bile, vatan için "*Lazerevic'in kendisini kurban etmesini*" övmüştür.[862] Miloseviç ise savaş boyunca kaçmayıp ülkesinde kalan ve ülkesini düşmana karşı savunanların şimdi düşman ilan edildiğini söyleyerek[863] Sırbistan'da değişen algıya hayıflanmıştır. Generallerin ardından, Sırbistan'ın en milliyetçi hatta şoven olarak tanınan ismi olan Radikal Parti başkanı Şeşel bile 2003'te Lahey'e kendiliğinden teslim olmayı seçmiştir. Bu çalışmaya göre Sırbistan'ın önemli bir kesiminin AB üyeliği ve onun getireceği faydalar uğruna; kendi egemenliğinde olmayan bir mahkemeye eskiden milli kahraman olarak kabul ettikleri ve vatanları için savaşmış isimleri teslim etmeyi artık "vatanseverlik" olarak değerlendirmeleri, üstelik teslim olanların da bunu vatanları için yaptıklarını söylemeleri, AB'nin Sırpların çıkar algılarında yarattığı dönüşümü çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Eskiden mahkemeyle işbirliği yapmamak vatanseverlik olarak algılanırken, artık işbirliği yapmak vatan sevgisinin bir göstergesi haline gelmiştir. Bu açıdan Sırbistan çok ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

Sırp kamuoyundaki söz konusu değişime rağmen, Koştunitsa'nın YUCM ve AB ile ilişkilerinde yaptığı siyaset değişikliğinin politik bedelleri olmuştur. Örneğin aşırı milliyetçi Radikal Parti, 2000'deki parlamento seçimlerindeki %9'luk oyunu, başkanlık

[860] Lahey'e teslimlere, doğaldır ki Sırbistan'ın tüm kesimleri aynı desteği vermemiştir. Radikal parti sürece karşı duruş sergilemiş ve "*generalin şahsi hareketi, Sırbistan'daki hayatı daha iyi yapmayacaktır*" demiştir.Mitic Aleksandar, "Serbia: Runningforthe EU Train", **Transitions Online.** 25-31 January 2005.

[861] Ardından diğer zanlı General Pavkoviç'in avukatı da aynı gerekçe ile, generalin Koştunitsa'yla teslim olma konusunu tartışabileceğini duyurmuştur. Aleksandar, "Serbia.."

[862] ICG, "Serbia: Spinning.."

[863] Sell, ss. 352-353.

seçimlerinde %45'e çıkartarak inanılmaz bir yükseliş göstermiştir. Bununla birlikte yine de seçimleri Avrupa yanlısı ve reformcu Boris Tadiç (% 53) kazanmıştır. Ancak oy oranları, kamuoyundaki tepkinin boyutlarını ve hesapsız bir hareketin muhtemel tehlikelerini açıkça göstermiştir. Zaten daha önce de AB'nin zanlılar ile ilgili ağır baskısının ve 4 ünlü generalin 1999'da Kosova'daki eylemlerinden dolayı suçlanmasının, aşırı öğelerin 2003 Aralık'taki seçimlerden başarılı çıkmalarına büyük katkıda bulunduğunu hatırlamak gerekir. Radikal Parti, liderleri Vojislav Seselj Lahey'de savaş suçlarından yargılanırken bile, parlamento seçimlerinde oyların yaklaşık 1/3'ünü almıştır. Reformcu partilerin iç çekişmeler sonucu sık sık bölünmesinin de katkısıyla aşırı milliyetçi partilerin her an tekrar iktidarda yer alma ihtimali, ortadan kalkmış değildir.

Koştunitsa'nın içeride ve dışarıdaki bu sıkıntılı günlerinde, Avusturya'nın manevrası bir anlamda imdadına yetişmiştir. Avusturya, Hırvat General Ante Gotovina'nın yakalanamaması nedeniyle sadece yarım yıl ertelenmiş olan Hırvatistan'la bütünleşme sürecinin tekrar başlatılmadığı taktirde, 40 yıldır süren Türkiye-AB üyelik müzakerelerinin başlamasını veto edeceğini açıklamıştır. YUCM başsavcısı Carla Del Ponte de bunun üzerine, mahkemeyle son zamanda yapılan işbirliği sonucu Hırvatistan ile üyelik görüşmelerinin ertelenmesini gerektiren durumun ortadan kalktığını beyan etmiştir. Avusturya'nın veto tehdidi ve Başsavcının beyanı sayesinde Hırvatistan ve Türkiye 2005 Aralığında müzakerelere başlayabilmiştir. Bu gelişme doğal olarak Sırbistan'ı da etkilemiştir. AB'nin Hırvatistan'ın üyelik sürecinde, savaş suçlusu "*Gotovina yoksa müzakere de yok*" şartını bu şekilde esnekleştirmesi, mantıken Sırbistan'ın sürecinde de "*Karaciç/Mladiç yoksa müzakere de yok*" şartını esnetecek yolu açmıştır.[864] Nitekim ne Karaciç ne de Mladiç yakalanmamışken, AB Sırbistan ile SAA'yı imzalamayı seçmiştir.

[864] Koştunitsa bu konuda AB'yi derinden yanlış ve ters tepen şartlar öne sürmekle eleştirmiştir. Olie Rehn ise, Sırbistan'ın başarısızlıkları için Brüksel'i suçladığını söylemiştir. Üstüne de "*2006 Dünya Kupasında Sırbistan'ın Arjantin'e 6-0 yenilmesinden dolayı AB'yi suçlamayı bıraktığı için ona müteşekkür olduğunu*"

5.2.6.2. Karaciç ile Miladiç'in Yakalanma ve Mahkemeye Teslim Süreci

Miloseviç ve ünlü savaş gazisi generallerin ardından Sırp hükümeti, yukarıda anılan sebeplerden dolayı Bosnalı Sırpların lideri Karaciç[865] ve Bosnalı Sırpların başkomutanı Mladiç'in yakalanmasına odaklanmıştır. En zorlu sürecin ise Karaciç'in davasında yaşandığı söylenebilir. Karaciç, YUCM tarafından ilk olarak 25 Temmuz 1995'te savaş suçu işlemekle itham edilmiştir. Sonradan soykırım planlamak, uygulamak, emrini vermek, yardım etmek, cinayet, sivillere hukuk dışı şiddet, zorla yer değiştirme ve daha birçok suçtan sorumlu tutulmuştur.[866]

Mahkemenin tutukluluk istemine rağmen, Karaciç'in tutuklanmasının ve mahkemede konuşmasının Sırbistan'ın ulusal çıkarlarına ve daha da önemlisi istikrara zarar verebileceği endişesi ile bu yönde bir siyasi irade uzun süre oluşmamıştır. Koştunitsa'nın zaten liderlerin YUCM'ye teslimine karşı olduğu ve özellikle saygı duyduğu Karaciç'i tutuklatmak için istekli olmadığı bilinmektedir. Üstelik Sırp yetkililer birçok kez, Karaciç'in Sırbistan'da bulunmadığını beyan ettiği gibi, başkentte tutuklanmasından sadece iki gün öncesine kadar bile, "*Karaciç ve Mladiç gibi savaş suçlularının nerede bulunduklarını Sırbistan'ın hiçbir kurumu bilmemektedir*" şeklinde resmi açıklamalar yapmaya devam etmişlerdir.[867]

On üç yılın ardından Sırp hükümeti, 21 Temmuz 2008'de Karaciç'i tutukladığını dünyaya ilan etmiştir. Sırp liderin, saklandığı süre boyunca Bosna savaşında ölen bir

---

söyleyerek dokundurma yapmıştır. Lucia Kubosova, "Serbiato file new Mladiç arrest plan", **Euobserver**, 26 June 2006, http://euobserver.com/9/21952 : Pond, "Demythologizing..", s. 232.

[865] Siyasetçi, Psikiyatr ve şair olan Karaciç, 1992'den istifa ettiği 1996 Temmuzuna kadar Bosnalı Sırpların mutlak lideri ve Bosna-Hersek topraklarının yüzde 49'una karşılık gelen Republika Srpska'nın (Sırp Cumhuriyeti) ilk cumhurbaşkanıdır. Kendisi Karadağ kökenlidir ve bir Çetnik'in oğludur. Yeğenine tecavüz etmekten yargılanan babasının utancından kaçmak için Karadağ'ı terk ederek 14 yaşında Saraybosna'ya yerleştiği düşünülmektedir. Buradan tıp diploması alan Karaciç, Saraybosna'dan nefret ettiğini hiç bir zaman gizlememiştir. Karaciç'in, Tito Yugoslavyası'nda 1946 yılında kurulan gizli polis teşkilatı UDBA'nın (Upravadrzavnebezbjednosti) eski bir mensubu olduğu da bilinmektedir. Türbedar, "Radovan..", s. 83-85.

[866] "Radovan Karadzic Case Information Sheet", http://www.YUCM.org/x/cases/Karaciç/cis/en/cis_Karaciç_en.pdf (12.11.2010).

[867] Üstelik açıklamayı YUCM ile işbirliğinden sorumlu devlet komisyonunun koordinatörü Rasim Layiç yapmıştır. Türbedar, "Radovan..", s. 86.

asker olan Dragan Dabic'in sahte kimliğiyle, Hırvat pasaportuyla, değişik bir görünüm ile ve Ortodoks öğretileri[868] çerçevesinde alternatif tıp hekimliği yaparak hayatını sürdürdüğü ortaya çıkmıştır. Bu süreçte "www.dragandabic.com" adıyla bir internet sitesi bile açmış, Avrupa'yı gezmiş ve hatta Avusturya'da çalışmıştır.[869] Devamlı surette çalışmış olması, para kazanmak için bir şeyler yapması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hükümet tarafından maddi anlamda desteklenmediği düşünülebilir. Karaciç'in, Cumhurbaşkanı Tadiç'in belirlediği bir isimin Sırp Haber Alma Teşkilatı'nın başına geçmesinden hemen birkaç gün sonra yakalanmış olması da dikkat çekicidir. Çünkü bu, yakalanmasına yönelik daha önce bir siyasi irade eksikliği olduğunu göstermektedir. Ayrıca yakalamanın, AB Dış İşleri Bakanları toplantısının yapıldığı güne denk getirilmesi de, çok önceden yerinin bilindiğini ancak yakalama için en rasyonel ve faydalı olabilecek zamanın beklendiğini düşündürtmektedir. Nitekim Sırpların %63,6'sı, Karaciç'in o gün yakalanmasına karar verildiği için yakalandığını düşünmektedir. Karaciç'in yakalanması için doğru zamanın beklendiğine inanmayanlar ise sadece %14.1dir.[870] Dolayısıyla Karaciç'in teslimine "ahlaki olmaktan ziyade rasyonel" yaklaşılmış olması daha inandırıcıdır.

Günümüzde Sırpların önemli bir kısmı halen Karaciç'i ulusal bir kahraman olarak görmektedir. Bosnalı Sırpların merkezi olan Pale'nin duvarlarında Karaciç posterleri asılı durmaya devam etmektedir.[871] Sırpların Karaciç hakkındaki olumlu

---

[868] Sitesinde ironik şekilde arıların öldürülmesinin günah olduğunu savunmuştur. Türbedar, s. 86.
[869] "Karaciç Türklerle Kürtler arasında da kavga çıkarmış", **Radikal**, 27 Ekim 2008.
[870] "Reasons for Karaciç's arrest", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2011).
[871] Sırp siyasetçilerin tamamına yakını artık isteksizce de olsa Mahkeme ile iş birliği yapılması gerektiğini kabul etmektedir. Bununla birlikte, mahkemenin Sırplara karşı ön yargılı ve aleyhte olduğu yönündeki yaygın düşünce çok değişmemiştir. Onlara göre Sırplar, diğer Balkan halklarından daha suçlu değillerdir. Sırplar, Hırvatistan ve Bosna'da özgürlükleri için mücadele etmişler ve bir çeşit kurtuluş savaşı yürütmüşlerdir. Kosova'da ise kutsal topraklarını ve ülkelerinin toprak bütünlüğünü korumuşlardır. Bosna-Hersek'teki ağır şiddet, işgaller, toplama kampları ve sistematik tecavüzler; mezalime uğrayan Sırp kurbanları korumaya çalışırken yaşananlardır. Koştunitsa bile Kosova'da yaşananların, UÇK'nın Sırp sivil ve polislerine yönelik saldırıları nedeniyle gerçekleştiğini söylemiştir. Dolayısıyla Sırplara geçmişleriyle yüzleşmeleri için yapılan baskı ve uluslararası yardımların mahkeme ile işbirliği konusunda bir şantaja dönüştürülmesi, Miloseviç'in da dediği gibi Sırpların, "Liderlerin değil bir milletin yargılandığı"nı düşünmesine neden olmuştur. Miloseviç'ten sonra en çok aranan isimler olan Bosnalı Sırp lider Radovan Karaciç, onun en yüksek generali RatkoMladiç'e ve diğer Sırp komutanlara karşı suçlamalar arttıkça da, toplumsal bir refleks olarak, milli kahraman olarak idealize edilme oranları artmıştır. Simpson: Naegele, "Yugoslavia: Koştunitsa Accepts Guilt" : Balbay, s. 254.

düşüncelerini 2008'deki, yani Karaciç'in yakalandığı yıl yapılan anketler de (Şekil 34) kanıtlamaktadır.

Şekil 34: "Karaciç ile ilgili düşünceleriniz nedir?" sorusuna verilen cevaplar.

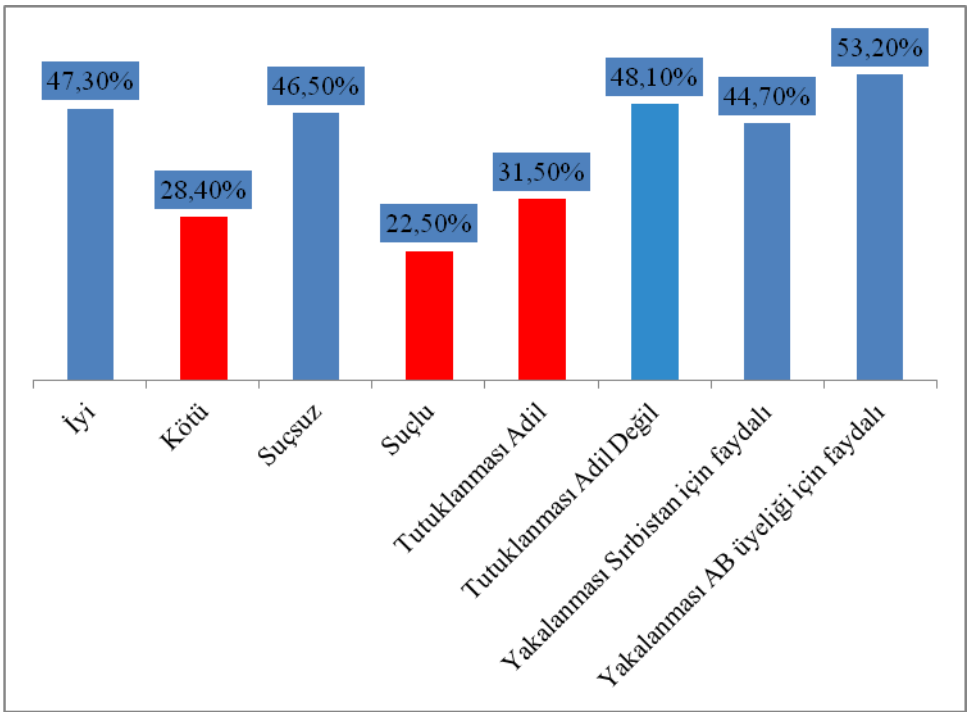

Kaynak: http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (27.05.2011)'daki ilgili veriler derlenmiştir.

Ankete göre; Sırpların % 47,3'ü Karaciç'in iyi bir Sırp olduğunu düşünmektedir ve kötü olduğunu düşünenlerin oranı sadece % 28,4'tür.[872] Yine Sırpların çoğunluğunun Karaciç'in üzerine atfedilen suçları işlemediğine inandığı anlaşılmaktadır. Ankette, Sırpların % 46,5'i Karaciç'i suçsuz bulurken, sadece % 22,5'i suçlu olduğunu onaylamıştır.[873] Üstelik halkın % 48,1'i tutuklamanın adalete hizmet etmeyeceğini savunmuştur ki adil olur diyenler % 31,5 ile daha aşağıda kalmıştır.[874] Ancak tüm

[872] "Karadzic is a good Serb", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).
[873] "Karadzic, guilty/innocent", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).
[874] "Karaszic's arrest serves justice"ihttp://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).

bunlara rağmen halkın da fayda/maliyet hesaplamalarında siyasi elitlerle aynı sonuca vardığı anlaşılmaktadır; çünkü çoğunluk Karaciç'i sevmesine ve suçlu bulmamasına rağmen, teslim edilmesinin ülke için iyi olacağını savunmuştur. Şekil 34'te de görüleceği üzere, Karaciç'in yakalanması Sırbistan'ın geleceği için iyi olur diyen Sırpların oranı %44,7, AB üyeliği için faydalı olur diyenlerin oranı ise % 53,2'dir.[875]

Karaciç'in suçlu olduğuna inananlar sadece % 22,5 olmasına rağmen, teslim edilmesini savunanlar % 53,2'yi bulmaktadır. (Şekil 35) Bu da Sırpların teslime büyük oranda fayda merkezli baktıklarını göstermektedir çünkü Sırplar Karaciç'in suçlu olmadığına inanmasına rağmen, teslim edilmesini savunarak çıkarlarını duygularının yahut ideolojilerinin önüne koymuştur.

Şekil 35: Karaciç suçlu olduğuna inanlar ile teslim edilmesi gerektiğini savunanlar arasındaki fark

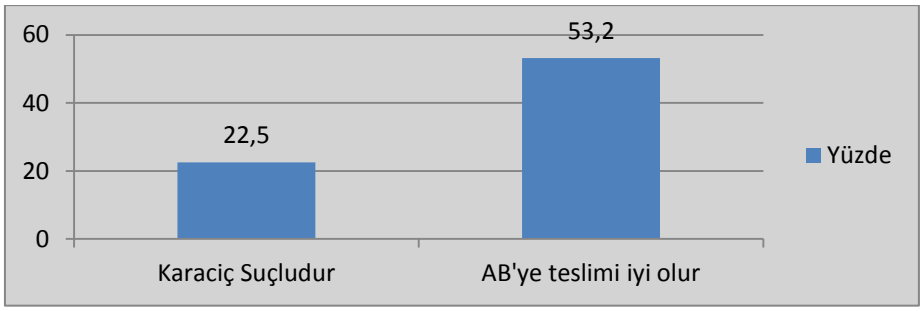

Kaynak: http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (27.05.2011)'daki ilgili veriler derlenmiştir.

Gerek hükümet gerek medya gerekse Batı'nın çabaları sonucunda 2008 itibariyle, Sırp halkının YUCM ile işbirliğinin AB üyeliği için önemini net bir şekilde anladığı ve bu yöndeki desteğini arttırdığı anlaşılmaktadır. 2010 yılına ait ankette, Sırpların %65,7'sinin YUCM ile işbirliğini AB üyeliği için önemli bulduğu

[875] "Karadzic's arrest good for future of Serbia" : "Karadzic's arrest good for Serbia's EU integration", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).

görülmektedir.[876] Hatta anketlerden görüldüğü kadarıyla Sırp kamuoyu, AB koşulları arasında açık bir farkla en çok YUCM ile işbirliği yapılması gerektiği konusunda bilgi sahibidir. (Şekil 36) Bu da meselenin Sırp kamuoyunun gündemine ne kadar yoğun bir şekilde getirildiğini gözler önüne sermektedir.

Şekil 36: "Avrupa Birliğinin Sırbistan için öne sürdüğü koşullardan hangisini biliyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar:

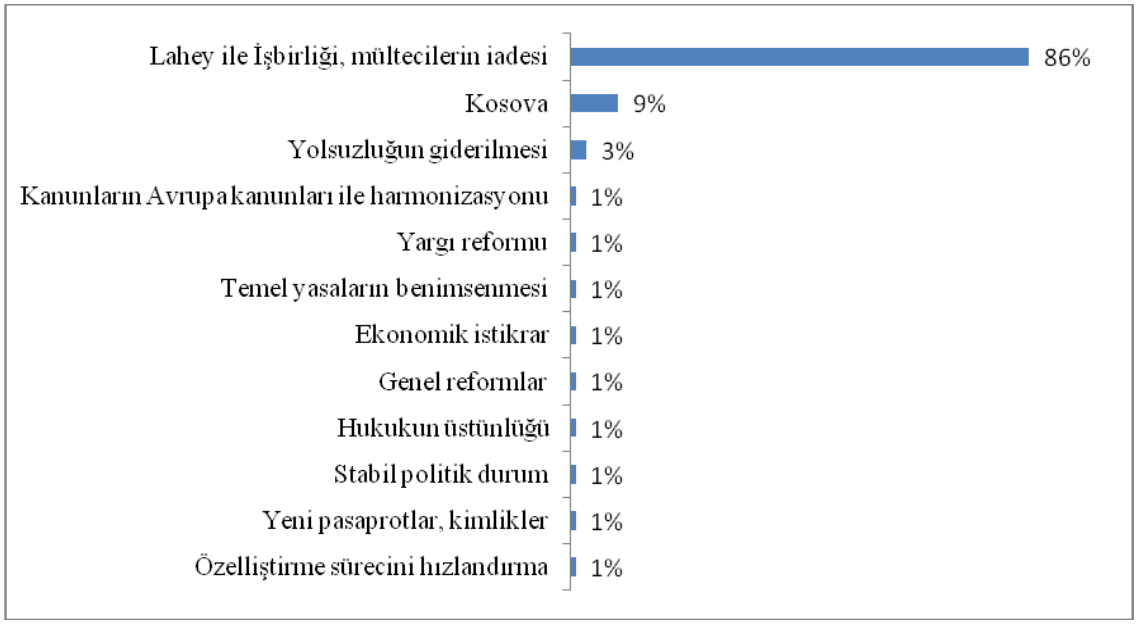

Kaynak: Serbian European integration office of the government, the EU perspective of Serbian citizens trends, results of a public opinion poll (December 2008)

Avrupa Entegrasyon Ofisi'nin 2007 yılına ait anketi, YUCM ile işbirliği ve AB üyeliği arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından açıklayıcıdır. Ankete göre (Şekil 37), Sırp kamuoyunun %45,9'u işbirliğini desteklerken, %54,1'i buna karşı çıkmaktadır.

[876] "How important – Extraditing all suspected war", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (08.05.2011).

2008'de ise destekleyenlerin sayısı %47'ye ulaşmıştır.[877] Ancak desteklemediğini söyleyen bu %54,1'lik kesimin %26,6'sı, AB sürecinin kesilmesine neden olması durumunda görüşünü değiştirip, işbirliğini desteklemeyi seçeceğini belirtmiştir. Bu da Sırbistan'da belirli bir kesimin ideolojik/etik duruşunu, uluslararası etki ve rasyonel nedenlerle değiştirebileceğini göstermektedir. Ya da bir başka açıdan bakılırsa AB, işbirliği yapmamanın maliyetini arttırmaktadır. Kuramın ifade ettiği gibi işbirliğinin faydası maliyetinden fazla olduğundan fakat meşruiyet düşük olduğundan, koşulluluğa dayalı bir uyum gerçekleşmektedir.

Şekil 37: " Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliğini destekliyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplar:

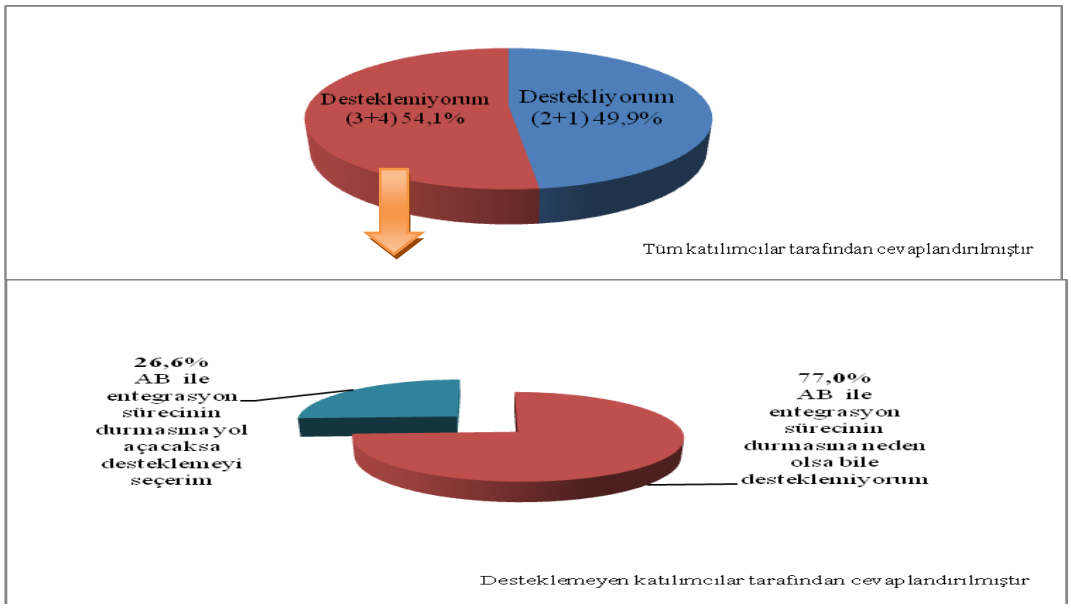

Kaynak: Serbian European Integration Office of The Government, The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A public Opinion Poll (June 2007)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) Sırbistan'daki misyonunun 2009 yılında yaptığı kamuoyu yoklamasında[878] da katılımcıların sadece %8'i YUCM ile

[877]Serbian European Integration office of The Government, "The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends", Results of A public Opinion Poll, December 2008.

[878] OSCE, "Views on war crimes, the ICTY and the national war crimes judiciary", **Strategic Marketing Research**, April 2009, s. 7,8,11, 37, http://www.osce.org/serbia/40751 (05.05.2011).

ilgili olumlu görüşe sahip olduğunu söylerken, %78'lik bir kesim olumsuz görüş sunmuştur. Hatta olumsuz görüşe sahip olanların ayrıca %44'ü de aşırı olumsuz düşüncelere sahip olduğunu söylemiştir. Aynı kitleye, YUCM ile ilgili görüşlerinin nedenleri sorulduğunda, katılımcıların %27,6'sı, mahkeme "adil, tarafsız ve objektif olmadığı için"; diğer %26,1'si de "mahkeme sadece Sırpları suçladığı için" demiştir. Sırplar; Milutinovic, Šainovic, Ojdanic, Pavkovic, Lazarevic gibi savaş suçu zanlısı önemli komutanların yargılanması ile ilgili de olumsuz görüş sunmuşlardır. Katılımcıların %54'ü bu isimlerin Kosova'da Arnavutları organize şekilde infaz ettiğine inanmadığını, sadece %8lik bir kesim ise inandığını söylemiştir. Karaciç'in savaş suçu işlediğine inanmayanlar ise %61lik bir kesimken, inananlar sadece %16'da kalmıştır. Üstelik Srebrenitsa'daki görüntülerin ortaya çıkmış olması ve dünya medyasında Mladiç'in "*Türklerden intikam zamanı geldi*" dediği videoların yayınlanmış olmasına rağmen Sırpların %61'i Mladiç'in de itham edilen suçları işlemediğine inanmaktadır. Hatta daha da ilginci, bu yoklamaya göre, suçlarını itiraf etmiş olan zanlıların bile bu hareketleri mahkemeden gelen baskı yahut daha ılımlı yargılanma beklentisiyle ilgidir. Sırpların %80'i bu şekilde cevap vermişken, sadece %8lik bir kısım itirafları suçluluk hissine bağlamıştır. Yani zanlıların suçlarını itiraf etmeleri bile Sırpları inandırmaya yetmemiştir. Ancak tüm bunlara rağmen katılımcıların %43'ü YUCM ile işbirliği yapılmasın derken, işbirliği yapılmasını savunanlar %50 ile öne çıkmıştır. İşbirliğini savunanların %75'i ise bunu, "yaptırımlardan kurtulmak ve AB koşullarının yerine getirilmesi" isteğinden kaynaklandığını açıkça söylemiştir. Bu anlatılanlar Sırpların mahkemeye tamamen fayda/maliyet hesaplamaları çerçevesinde yaklaştığını açık bir şekilde göstermektedir. Dolayısıyla yine fayda>maliyet ancak düşük meşruiyet nedeniyle koşulluluğa dayalı uyum söz konusudur. Anket sonuçlarından, Mahkeme ile ilgili Sırpların olumsuz duygularında geleneksel mağduriyet duygusunun da rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Sırpların tarih boyunca olduğu gibi bugün de kendilerine haksızlık edildiğini düşünmektedir.

Bu çalışma açısından Karaciç'in yakalanmasının en önemli boyutu, AB üyeliğinden beklenen faydanın diğer tüm duygusal konuların önüne geçebildiğini

göstermesidir. Kosova'nın bağımsızlığında AB'nin büyük rolü olmasına ve üyelerin büyük çoğunluğunun da Kosova'yı tanımış olmasına rağmen, bağımsızlığın hemen ardından yapılan seçimlerde Sırplar yine AB yanlısı partilere oy vermişler ve milli kahraman Karadziç`in Lahey`e teslim edilmesini onaylamışlardır. Olayı ve süreci oldukça ilginç kılan başka bir yön de tutuklamanın, Karaciç'in eski hamisi Miloşeviç`in kurduğu Sosyalist Parti`nin İçişleri Bakanlığı`nı üstlendiği, dolayısıyla polisten ve istihbarat teşkilatından sorumlu olduğu dönemde gerçekleşmiş olmasıdır. Sırbistan Demokratik Partisi lideri Kostunitsa; Miloseviç`in devrilmesine ve Avrupa'ya dönülmesine liderlik etmişken sonradan giderek daha milliyetçi bir söylem benimsemiş ve Kosova`nın bağımsızlığı sonrası AB`ye tamamen sırt çevirerek Radikal Parti[879] ile yakınlaşmıştır. Bizzat Miloşeviç`in kurduğu ve ülkeyi Avrupa'dan uzaklaştıran Sosyalist Parti ise Tadiç`in Demokrat Partisi ile ortak hükümet kurarak, AB üyeliği uğruna Sırp milliyetçisi Karadziç`i yakalatmayı seçmiştir. Bu rol değişimi ve ardından eski Radikal Parti başkanı Nikolic'in de Avrupa yanlısı bir politika izlemeye başlayarak Avrupa Birliği'ni savunmaya başlaması, Sırp siyasetinin ne kadar ilginç ve şaşırtıcı olabildiğini gözler önüne sermektedir. Sonuç itibariyle 30 Temmuz 2008'de Karaciç'in YUCM'e transfer edilmesiyle, Sırbistan çok önemli bir sorumluluğunu yerine getirmiş, inandırıcılığını arttırmış ve AB yolundaki en önemli engellerden birisinden daha kurtulmuştur.

Karacic'in transferinin ardından YUCM Baş Savcısı, BM Güvenlik Konseyi'ne Haziran 2009'da yaptığı konuşmada, Sırp otoritelerinin YUCM'nin taleplerine yeterli miktarda ve zamanında cevap verdiğini söylemiştir.[880] 7 Haziran 2010'da dış işleri bakanı Hillary Clinton da, Sırbistan'ın YUCM ile işbirliği yaptığını onaylamıştır ve 2009 AB ilerleme Raporu, Sırbistan'ın YUCM ile işbirliğini arttırdığını tasdik etmiştir. Karacic ise mahkemedeki savunmasında geleneksel Sırp mağduriyet temasını işlemiş ve

[879] Sırbistan'da Radikal Parti ve Vojislav Koştunitsa'nın partisi pazartesi gününü, "Sırp tarihinin en kötü günlerinden biri olarak" tanımlamıştır. Mirzet Mujezinovic, "Balkanlar'ın Hitleri Karaciç Sonunda Yakalandı", **USAK Stratejik Gündem**, http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=730 (07.05.2010).

[880] Bununla birlikte Ratko Mladiç ve Goran Hadzic'in halen bulunamamış olması ve alt düzeydeki yetkililerin mahkemenin kararları ile ilgili olumsuz açıklamalarından şikayetçi olmuştur. 2009 Progress Report, s. 19.

ABD temsilcisi Richard Holbrooke'un yönetimden çekilmesi durumunda yargılanmayacağı konusunda garanti verip kendisini kandırdığını iddia etmiştir.[881]

Miloseviç ve Karaciç'in yakalanmasından ardından AB için ön koşul olan yüksek düzey zanlılardan geriye sadece Mladiç ve Goran Hadzic kalmıştır. Sırp kamuoyundaki, zanlıların teslimine yönelik değişen eğilimden doğal olarak bu iki isim de etkilenmiştir. 2006 yılında yapılan kamuoyu yoklamalarında Sırp halkının yarısından fazlasının Mladiç'in Lahey'e gönderilmesine olumlu baktığı ortaya çıkmıştır.[882] Üstelik Sırp hükümeti, Mladiç'i verilen süre içerisinde yakalayamayınca, kamuoyunda Koştunitsa'yı istifaya davet eden sesler yükselmeye başlamıştır. Başbakan yardımcısı Miroljub Labus, "*Mladiç'i saklandığı yer hariç her yerde aradılar ve AB dışında kalırsak daha iyi bir hayat umudu yok*" [883] diyerek istifa etmiştir. Mayıs 2006'da Belgrad'da zanlıların teslimi ile ilgili olarak binlerce insanın toplandığı bir gösteride, Liberal Demokrat Parti üyeleri, "*bizim Nazi gibi gözükmemize yol açan herkesi yenene kadar Avrupalı bir Sırbistan olamayacaktır.*"[884] diyerek protestocuların genel görüşünü yansıtmıştır.

Srebrenitsa katliamının mimarı olarak bilinen ve Sırp hükümeti tarafından başına 10 milyon avro ödül konulan[885] Mladiç de, 26 Mayıs 2011'de yani YUCM'nin tutuklama kararı vermesinden 16 yıl sonra, Sırp istihbaratı tarafından Voyvodina'da yakalanmış ve beş gün sonra da Lahey'e gönderilmiştir. Yakalama, YUCM başsavcısı Serge Brammertz'in Mladiç ve Hadzic'in yakalanmasının AB üyeliği için bir şart olduğunu söylemesinin[886] birkaç saat sonrasında gerçekleşmiştir. Tadiç, Mladiç'in yakalanmasını dünyaya duyururken, bunun YUCM ile tam işbirliğinin sonucu olduğunu

---

[881] Holbrooke ise iddiaları reddetmiş, "*Eski bir iddia. Böyle bir anlaşma ahlaksız olurdu*" demiştir. "Süklüm püklüm oturmayan Karaciç şova erken başladı", **Radikal**, 27 Ekim 2008.
[882] Pond, "Demythologizing..", s. 238.
[883] http://www.b92.net/eng/insight/tvshows.php?yyyy=2006&mm=05&nav_id=34763 (22.05.2010).
[884] JovanaGec, "ProtestersblastSerbiaoverMladiç." AP Online, 05-10-2006, http://www.highbeam.com/doc/ 1P1-123276473.html (12.05.2010).
[885] http://www.cnnturk.com/2011/dunya/05/26/savas.suclusu.Mladiç.yakalandi/617985.0/ (22.07.2011).
[886] http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/balkanlar/1750-ab-kartlari-acti-goran-hadzic-yakalandi (18.06.2011).

açıklamış ve "*Sırp tarihinin zorlu bir sayfası kapanırken, artık AB üyeliğinin kapısının açılacağını*" söylemiştir.[887] AB Komisyonu sözcüsü Natasha Butler'in bu gelişmeye yönelik olarak, "*Sırbistan'ın, tarihiyle ve halkıyla uzlaşmanın önemini anladığını ve somut biçimde Avrupa yolunda ilerlemek istediğine karar verdiğini düşünüyoruz*" demiştir.[888] Fransa Cumhurbaşkanı, Sırbistan'ın AB'ye yaklaştığını söylerken, ABD başkanı Obama da, Sırp hükümetini tebrik etmiştir.[889]

YUCM tarafından aranan 161 kişinin sonuncusu olan Goran Hadzic[890] de, 7 yıllık kaçışın ardından 20 Temmuz 2011'de Voyvodina'da yakalanmış ve Lahey'e gönderilmiştir.[891] Böylece Sırbistan için oldukça zor ve sancılı 18 yılın ardından gelen bu son tutuklama ile AB'nin en önemli koşullarından bir tanesi daha tam olarak yerine getirilmiş ve görevi tamamlamıştır. Bu çalışmaya göre, Sırbistan'ın AB ve rasyonel çıkarları uğruna; tam 2 eski devlet başkanını, 1 başbakanını, 1 başbakan yardımcısını, 3 Genel Kurmay Başkanını ve en yüksek düzeyde 94 bakan, diplomat, siyasetçi, polis ve askerini Lahey'e teslim etmiş olması, gerçekten çarpıcı ve tarihi bir olaydır.

5.2.7. İnsan Hakları ve Özgürlükler

İnsan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü, Avrupa Birliği'nin üzerine kurulduğu temel değerlerden ikisidir. Bu iki prensibe saygı göstermeyen devletlerin değil üye olmak, çoğunlukla AB ile ticaret yapma şansı bile olmayabilir. Üstelik AB üyeleri, Balkan ülkelerinin üyelik yolunda baş etmesi gereken en önemli sorununun insan hakları ile ilgili olduğunu düşünmektedir. (Şekil 38)

---

[887] http://www.ntvmsnbc.com/id/25217135/ (18.06.2011).

[888] Karacic ise, Mladiç'in tutuklanması nedeniyle üzüldüğünü ve Bosna savaşına ilişkin gerçeklerin ortayaçıkartılması için onunla beraber çalışmak istediğini açıklamıştır. http://www.ntvmsnbc.com/id/25217135/

[889] "Son kasap yakalandı", **Haber Türk**, 26 Mayıs 2011, http://www.haberturk.com/dunya/haber/634282-son-kasap-yakalandi (25.08.2011).

[890] Hırvatistan'da tek taraflı olarak ilan edilen ve ülke topraklarının üçte birini kaplayan 'Krajina Sırp Cumhuriyeti'nin lideri.

[891] "Savaş suçlusu son Sırp lider yakalandı", **Euronews**, 20/7/2011, http://tr.euronews.net/2011/07/20/savas-suclusu-son-sirp-lider-hadzic-yakalandi/ (28.09.2011)

Şekil 38: "Sizin görüşünüze göre, AB yolunda Batı Balkan ülkelerinin ve Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu en sorunlu alan hangisidir?" sorusuna verilen cevaplar:

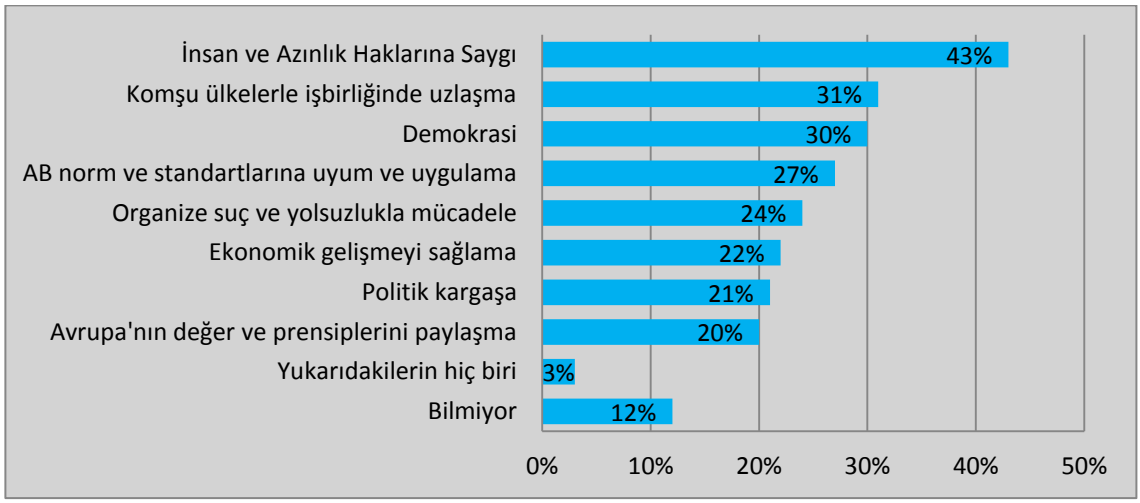

Kaynak: European Commission, Flash Eurobarometer, **Attitudes towards EU Enlargement**, july 2006, s.63

Sırbistan insan ve azınlık hakları konusunda en kötü sicile sahip ülkelerden birisi olarak, onlarca yıldır gölgesinde yaşadığı hukuksuzluk ve kanun tanımazlıktan kurtulmak istemektedir. Dolayısıyla Sırbistan bu motivasyon ile çok ciddi adımlar atmaya başlamıştır. Zamanında insan yaşamına ya da haklarına verilen önemin neredeyse sıfır olduğu bir ortamdan, bugün Avrupa standartlarına gittikçe daha fazla yaklaşılmaktadır. Sırbistan, artık insan haklarının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde korunması ve yayılmasının en önemli önceliklerinden birisi olduğunu net bir şekilde ilan etmekte ve bunu uygulamada da göstermek için elinden geleni yapmaktadır. Bu çerçevede ülke, hemen hemen tüm temel uluslararası/bölgesel anlaşma ve

protokollere imza atmıştır. Ayrıca 69 ILO sözleşmesine taraf olmuş ve insan ve azınlık hakları ile ilgili 33 Avrupa Konseyi sözleşmesini resmen onaylamıştır. [892]

Sırbistan'ın insan ve azınlık hakları politikası, aynı AB üyelerinde olduğu gibi; Sırbistan Anayasası, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik Siyasi ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına Yönelik Çerçeve Sözleşmesi üzerine kurulmuştur. Milli Güvenlik Strateji Belgesi de, uluslararası alanda Sırbistan'ın genel demokratik değerlere ve uluslararası hukuka yönelik taahhütlerini teyit etmektedir. [893] 2005 yılında hazırlanan *AB'ye Üyelik İçin Ulusal Strateji* Belgesi'nde 2000 yılından itibaren yaşanan demokratikleşme ve reformlar sayesinde artık Sırbistan'da sistematik bir insan hakları ihlali yaşanmadığı ortaya konmaktadır.[894]

Strateji Belgesi, Sırbistan'da demokrasi ve hukukun üstünlüğünün gelişebilmesi için, AB ile bütünleşmenin çok önemli olduğu tespitini yapmıştır. [895] Bu çerçevede Sırbistan, insan ve azınlık hakları üzerine bir bakanlık kurarak, konuya özel önem verdiğini göstermeye çalışmıştır. Bakanlığın görevi, Sırbistan'da uluslararası insan hakları yükümlülükleri konusundaki bilinç ve farkındalığı arttırmaktır. Bakanlık 150'nin üzerinde insan hakları alanındaki sivil toplum örgütü ile işbirliği memorandumu imzalayarak STK'lerin siyasi karar verme mekanizmalarına katılım derecesini arttırmaya çalışmıştır. Ayrıca hükümet bir "Yargı Eğitim Merkezi" (The Judicial Training Centre) kurarak yargıçların Sırbistan'ın uluslararası insan hakları yükümlülükleri konusundaki bilinçlerini arttırmaya başlamıştır. İlerleme raporları da bu çabaları onaylamaktadır

[892] Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Öncelikler: İnsan Hakları", http://www.mfa.gov.rs/Foreinframe.htm (29.11.2009).
[893] National Security Strategy.., s. 29.
[894] National Strategy of Serbia for the.., Chapter 2.
[895] National Security Strategy.., s. 16.

ancak yine de özellikle eski yargı mensupları, onaylanmış uluslararası anlaşmaları uygulamada isteksiz davranabilmektedir.[896]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Ekim 2008'den Eylül 2009'a kadar Sırbistan ile ilgili 1361 yeni başvuru almış ve 17'sinde Sırbistan'ın İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Yönelik Avrupa Sözleşmesini (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)) ihlal ettiği kararına varmıştır. AİHM'nin Sırbistan'ın da dahil olduğu bir grup ülkenin uyumsuzluk sorunu yaşadığına dair 2011 tarihli bir açıklaması da vardır ancak yine de ülke mahkemeye başvuru sıralamasında artık en kötü ülkeler arasında değildir.[897] Örneğin 2010 yılında AİHM Türkiye ile ilgili 278 mahkumiyet kararı verirken, Sırbistan sadece 9 mahkumiyet almıştır.[898] Yargılamalar ağırlıkla adil yargılama hakkına ilişkindir.[899] Sırp halkının ülkedeki insan haklarına saygı seviyesi ile ilgili değerlendirmesi ise şu an için çoğunlukla olumsuzdur. Sırp parlamentosunun anketinde halk durum ile ilgili olarak; %11 mükemmel, %12 iyi, %17 yeterli, %58 kötü görüş bildirmiştir.[900]

Sırbistan'da ifade özgürlüğü de yine en başta Anayasa ve özel yasalar ile korunmaya çalışılmaktadır. Anayasanın 43. maddesi düşünce özgürlüğünü garanti altına almıştır. Yeni çıkartılan ayrımcılık karşıtı yasa, nefret içeren konuşmaları yasaklamıştır. Benzer bir yasaklama, Kamu Enformasyon Hukuku ve Ceza Kanununda 2009'da yapılan değişikliklerde de yer almıştır. Ülkede Mayıs 2009'da çıkartılan bir yasayla neo-nazi ve faşist örgütlerin toplanmasına yasak getirilmiş ve ilgili sembollerin kullanımı yasaklanmıştır. Ancak tüm bu yasal önlemlere rağmen AB; gazetecilere, insan hakları savunucularına, homoseksüellere vs yönelik nefret konuşmaları, tehditler ve fiziksel saldırıların yeteri kadar soruşturulmaması konusunda Sırbistan'ı eleştirmektedir. Yine

[896] 2009 progress Report, s. 13-14.
[897] "PACE, AİHM'nin şartlarını uygulamada en kötü ülkeleri açıkladı", **South Eastern Times**, 28/01/2011 http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/01/28/feature-01 (30.06.2011).
[898] "AİHM'de birinciliği yine kaptırmadık", 27/1/2011, http://www.istanbulhaber.com.tr/haber/aihmde-birinciligi-yine-kaptirmadik-70286.htm (10.08.2011).
[899] 2009 progress Report, s. 13.
[900] http://www.parlament.gov.rs/content/cir/ankete/anketa_detalji.asp?Id=30 (11.04.2010).

1990'lara kadar uzanan muhalif gazeteci cinayetlerinin birçoğu açığa çıkartılabilmişse de, önemli bir kısmı halen faili meçhul durumdadır.[901]

2009 Sırbistan İlerleme Raporunda Sırbistan'ın işkenceyi ve kötü muameleyi önleme konusunda ilerlemeler sağladığı kabul edilmektedir. Kadın hakları ile ilgili olarak ise Şubat 2009'da ulusal bir strateji çizilmiştir ve STK'lar bu konudaki farkındalığın arttırılmasına destek olmaktadır. Bugünkü 250 üyeli parlamentonun 56 üyesi yani %22si kadınlardan oluşmaktadır.[902] Ancak kadına yönelik şiddet halen endişe verici boyutlardadır ve üstelik birçok olayın rapor edilmediği bilinmektedir. Yine de ilerleme raporuna bakıldığında genel olarak Sırbistan'da medeni ve siyasi haklara büyük oranda saygı gösterildiğine kanaat getirildiği anlaşılabilir. Tabi bununla birlikte Avrupa Standartları ile uyum için daha fazla yasa ve uygulama gerektiği açıktır.

Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar konusunda, Sırbistan Anayasasının koyduğu önlemler dışında yeni çıkartılan bir yasa, açıkça etnik azınlıklara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır. Ayrıca yeni Siyasi Partiler Yasası da, kayıt için gerekli imza sayısını azaltarak, azınlık partilerine yönelik bir kolaylık sağlamıştır. Yasa, ulusal parlamento ve Voyvodina Eyalet Meclisi azınlık temsilcilerinin kendi ana dillerini kullanabilecekleri koşulları da belirlemiştir. Ağustos 2009'da "Azınlık Ulusal Konseyleri Yasası" kabul edilmiş ve toplam 16 Ulusal Azınlık Konseyi kurulmuştur.[903] Son Sırbistan parlamentosunun 250 üyesinden 31'i yani %12,4'ü de etnik ve ulusal azınlıkların temsilcisidir.[904] Sancak'taki Müslümanların durumu ise umut vaat etmemektedir ve bu durum AB raporunda da teyit edilmiştir. Belediye kurumları şu an için Sancak'ta azınlık haklarını tam olarak uygulayamamaktadır. Ayrıca dini toplulukların baskısı sonucu hükümet, dini ayrımcılık karşıtı yasa taslağını da geri çekerek AB'nin eleştirilerine hedef olmuştur. İnsan ve Azınlık haklarından sorumlu devlet bakanının lezbiyen, gey, biseksüel ve transeksüellerin hakkını savunduğu için

[901] 2009 progress Report, s. 14-15.
[902] Responses to the EU Commission questionnaire 2011, Political Criteria, s.7.
[903] 2009 progress Report, s. 17-18.
[904] Responses to the EU Commission questionnaire 2011, Political Criteria, s.73.

aldığı ölüm tehditlerine verilen tepki ise oldukça cılız bulunmuştur. [905] Ancak genel olarak Sırbistan'da artık insan ve azınlık hakları konularında iyi bir çerçeve çizildiği görülebilmektedir. Tüm eleştirilerine rağmen AB raporları da bu doğrultudadır.

5.2.8. Komünizm Mirası ve Siyasi Partiler

Yugoslavya döneminde etnik Sırpların, komünist partiden orduya, içişleri bakanlığından polis'e kadar tüm anahtar devlet kurumlarında göreceli olarak fazla yer alması; Sırpların devletçi ve otoriter siyasi kültüre sahip olduğu ve bunun komünizmle güçlü bir bağ yaratmış olduğunu savunmak için kullanılmaktadır.[906] Gerçekten de 1981'de Sırbistan dışındaki cumhuriyetlerde yaşayan Sırplar, nüfus oranlarından daha fazla komünist parti üyesine sahip olmuşlardır. Karadağlıların ise zaten önemli bir kısmı kendini Sırp olarak görmüştür. Her iki oran arasındaki parite 100 alınırsa Sırp ve Karadağlıların, Yugoslav cumhuriyetlerinin komünist partilerinde, nüfuslarına oranla fazla yer aldıkları şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 8: Sırp ve Karadağlıların, Yugoslav cumhuriyetlerinin komünist partilerinde, nüfuslarına oranla fazla yer alma oranları: (Sırpların Komünist partide temsil oranı/Sırpların Yugoslavya nüfusuna oranı*100)

Cumhuriyet	Sırp	Karadağlı
Slovenya	255	Veri yok
Hırvatistan	200	343
Makedonya	122	Veri yok
Bosna-Hersek	129	313
Karadağ	61	120
Voyvodina	125	258
Kosova	148	279
Sırbistan	96	237

[905] 2009 Progress Report, s. 8,18.

[906] Veljko Vujacic, "Reexamining the "Serbian Exceptionalism" Thesis", **Institute of Slavic, East European, and Eurasian Studies**, 2004, s. 12, http://escholarship.org/uc/item/1mg8f31q. Sırp ve Karadağlıların parti ve hükümette görece fazla temsil edilmesiyle ilgili ayrıca bknz: Lenard Cohen, **The Socialist Pyramid: Elites and Power in Yugoslavia,** Mosaic Press, London, 1989.

Kaynak: Hugh Poulton, *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler,* Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 28-29

Diğer milletlerle karşılaştırılacak olursa; her 4 Karadağlı Sırp'tan, ya da her 6 Sırbistanlı Sırp'tan birinin komünist parti üyesiyken, her 11 Hırvat'tan ve 11 Sloven'den birinin Komünist parti üyesi olduğu söylenebilir. 1981'de Zagreb'deki Sırp nüfusun % 47.43'ü parti üyesi iken, Hırvatlar için oran % 11.43'dür. Tucman, Nisan 1990 seçimlerinden hemen önce Hırvatistan komünist partisinin % 40'ını, Zagrep radyosunun 12 baş editöründen sekizini, polis teşkilatının %60'ını Sırpların oluşturmasından şikayet etmiştir. *Oslobodjenje* gazetesi ise 19 ağustos 1990 tarihinde Hırvatistan'daki polis gücünün % 67'sinin Sırp olduğunu yazmıştır. Sırplar ve Karadağlılar, daha önce anlatıldığı üzere JNA'nın komuta kademesine de hakim durumda olduğundan, Savaş sonrası komünist Yugoslavya'nın devlet kurumlarını ayakta tutmakta en çok Sırpların rol aldığı sonucuna varmak mümkündür. [907] Birçok yazar için bu rakamlar, Soğuk Savaş sonrası Sırpların siyasi sisteme yönelik tepkisinin, diğer Yugoslav milletlerinden farklı olmasını anlaşılır kılmaktadır.

Literatürdeki genel kabule göre, Sırbistan'daki komünist ardılı parti Sırbistan Sosyalist Partisidir. (SSP) SSP, 16 Temmuz 1990'da, Komünist dönemin tek yönetici partisi Sırbistan Komünist Birliği ile yine o dönemde Komünist parti yönetimini destekleyen uydu siyasal organizasyonlardan biri olan, "Çalışan Halkın Sosyalist İttifakı"nın birleşmesi ile oluşmuştur. Parti üyelerinin büyük çoğunluğu eski komünistlerden seçilmiştir. Slobodan Miloseviç rakipsiz şekilde Partinin başkanlığına seçilmiş ve 24 Eylül 2000'e kadar, liderliğine devam etmiştir.[908] Parti programı Sırbistan'ın, "*hukuka ve sosyal adalete saygılı, sosyalist bir cumhuriyet*" olmasını

[907] Poulton, s. 29, 40. Ancak Yugoslavya'da sayımlarda Yugoslav nüfusu kaydedilerken yurttaşlık ve uyruk olarak iki kategori kullanılmıştır. Dolayısıyla her Yugoslavın; Yugoslav ve Sırp, Yugoslav ve Hırvat gibi çift kimliği olmuştur. Fakat önce Sırp sonra Yugoslav olmak mümkün olmamıştır. Slobodan Miloseviç bir Karadağ kökenli Sırp olarak, Sırp kadroları listesinde kendine yer edinirken, ağabeyi Borislav ise Sırp kökenli Karadağlı olarak Karadağ listesinde yer almıştır. Yani aynı aileden olmak bile aynı uyruğa ait sayılmak anlamına gelmemiştir. Uyruk daha çok söz konusu kişi ile parti arasındaki ilşikiye bağlı olarak belirlenebilmiştir. Stevanovic, ss. 10-11.

[908] S. Brankovic, s. 79.

hedeflemiştir.[909] Sosyalizmin temeli kamu mülkiyeti olsa da, SSP programında her türlü mülkiyetin kanun önünde eşit olacağını belirtilmiştir. Program aynı zamanda bir yandan dayanışma, eşitlik ve sosyal güvenliği içerirken diğer yandan da pazar ekonomisinin gelişimini desteklemiştir. Ayrıca program, Yugoslav halkları ile etnik azınlıklar arasındaki ilişkilerin tam eşitlik içerisinde kurulmasını ve özgür-objektif basını öngörmüştür. [910]

SSP'yi destekleyen sosyal kitle her devirde farklı olmuştur. Başlangıçta Partiyi, her seviyede devlet yöneticileri, kamu sektöründeki şirket yöneticileri ve çalışanları, daha az ayrıcalıklı gruplar, çiftçiler, işsizler ve emekliler desteklemiştir. Bu destekçilerin çoğunluğunu ise, yaşlılar (50+) , düşük eğitimliler (ilköğretim) ve ev kadınları oluşturmuştur. Bu grupların desteği; ya kişisel çıkarlarla (tam zamanlı işe, muntazam gelire ve bazı imtiyazlara sahip olmak gibi) ya da otoriter rejime inanma ve komünist dönemde kazanılmış haklarından dolayı devlete sadakat gibi psikolojik nedenlerle otoriteye körü körüne bağlı olmakla ilgilidir. 1998'den itibaren iktidardan indirildiği 2000 yılına kadar, Partinin destekçilerinin hem sayısı azalmış, hem de profili değişmiştir. Yeni destek kitlesi; yönetici ve yargısal pozisyonlarda rejime körü körüne bağlı olanlar, rejimle bağlantılı olarak oluşmuş iş alanlarında oluşan yeni zenginler, ordu ve polisin üst düzey yöneticileri, sayıları 100.000'i bulan polis gücünün büyük çoğunluğu, yolsuzluklara bulaşanlar, otoriteye sadakat psikolojisini aşamayanlar ve Milosoviç'in karizmatik, demir yumruklu yönetim tarzının cazibesine kapılanlardır.

SSP'nin muhaliflere yönelik politikası, hoşgörüsüz ve baskıcı olmuştur. Miloseviç ve ekibi, komünistlerin doğu Avrupa'da kullandığı tüm olumsuz yöntemleri (medyanın kontrolü ve manipülasyonu, gizli polisin kullanımı, vb) kullanmışlardır.[911] Miloseviç liderliğindeki SSP, destekçileri ve muhalifler arasında çok keskin bir ayrım yapmış ve muhalifler her zaman ülkenin kötülüğünü isteyen halk düşmanları ve yabancı güçlerin maşası hainler olarak lanse edilmiştir. Muhalefet partilerine oy veren ya da

[909] Partinin resmi sitesi için bknz: http://www.sps.org.rs/en.html (17.07.2011).
[910] S. Brankovic, s. 206.
[911] Halberstam, s. 85.

toplantılarına katılan vatandaşlar, "düşman propagandası ile beyni yıkanmışlar" olarak değerlendirilmiş, rakamları küçültülmüş ve aktiviteleri görmezden gelinmiştir. Devlet televizyonu, Belgrad sokaklarında binlerce insanın şehri felç eden ve günlerce süren gösterilerini, bahis konusu bile yapmamıştır. Özellikle, NATO ile savaştan sonra muhalefete yönelik psikolojik savaş daha da yoğunlaştırılmış; Sırpları bombalayan NATO ile muhalefet aynı safta gösterilerek halkın gözünde itibar kaybetmeleri için çaba gösterilmiş; muhalefet, sivil toplum kuruluşları, medya ve sendikalar da, polis dayağı dahil her türlü ağır baskının kurbanı olmuşlardır.[912] Bu şekilde Sırbistan Parlamentosunun 1990, 1992, 1993 ve 1997 seçimlerini SSP kazanmıştır. 2000 Eylülünde yapılan seçimi kaybeden SSP, 2008 seçimleri sonucunda şaşırtıcı şekilde Avrupa yanlısı partiler ile yeniden hükümet ortağı olmuş durumdadır.

Az sayıda yazar, bir grup küçük komünist partinin birleşmesi ile Temmuz 1997'de kurulan Yugoslav Solu'nu da ardıl partilerden birisi olarak değerlendirmektedir. Ancak Slobodan Milosevic'in eşi Mira Markovic'in liderliğini yaptığı Parti, komünist ideolojinin unsurlarını koruma ve yüceltme iddiasında olmuşsa da gerçekte, Sırbistan'ın yasalarla başı dertte olan sonradan olma zenginlerinin sığınağı olarak işlev görmüştür. Bu yüzden siyasi analistlerin önemli bir kısmı Yugoslav Solu'nu siyasi bir partiden çok siyasi bir mafya olarak değerlendirmektedir.

Sırbistan'da hakim konumdaki SSP'nin en güçlü muhalifleri, "Sırbistan Demokratik Muhalefeti'nin (DOS) partileri olmuştur. Bunlardan bir tanesi, Zoran Cinciç liderliğindeki "Demokratik Parti"dir. Parti kesinlikle liberal yönelimli, ekonomik reformları ve medeni hakları destekleyen bir imaj vermiştir ancak kimi zaman da sıkı milliyetçi duruş sergileyebilmiştir. İkinci parti ise 1992'de kurulan, Vojislav Koştunitsa'nın liderliğini yaptığı "Sırbistan Demokratik Partisi"dir. Parti, pazar ekonomisi ve özelleştirmeyi desteklemiş, Miloseviç'ten yönetimi almadan önce milliyetçi bir imaja sahip olsa da yönetime geçtikten sonra daha ılımlı hale gelmiştir. Üçüncü parti ise Vuk Draskovic'in liderliğindeki "Sırp Yenilenme Hareketi"dir. Parti,

[912] Brankovic, s. 214-216.

inanç ve geleneklere özel önem vermekte ve anayasal monarşiye dönülmesini savunmaktadır. Son olarak da Medeni Sırp Yurttaş İttifakı'nın; (Civic Alliance of Serbia) liberal eğilimli, Avrupa ile yakın iş birliğini savunan, medeni haklar ve özgürlükleri destekleyen küçük bir parti olarak muhalefette yerini aldığı söylenebilir. Bunların dışında, Sırp siyasetindeki en önemli aktörlerden bir tanesi Vojislav Seselj liderliğindeki Sırp Radikal Partisi olmuştur. Aşırı milliyetçi bu parti, Miloseviç ile biri 1992-1993, diğeri de 1998-2000 arasında olmak üzere iki kere koalisyon kurmuştur. [913]

Serbest Seçimler ve Demokrasi Merkezi'nin (CESID) kamuoyu yoklamasına göre (Şekil 38); Demokratik Parti'yi destekleyenlerin %97'si, Demokratik Sırbistan Partisi'ni destekleyenlerin ise %87'si AB'ye katılımı arzulamaktadır. AB'ye katılım yönünde en az istek ise Sırbistan Radikal Partisi ve Sırbistan Sosyalist Partisi taraftarlarında görülmektedir. Buna göre SSP taraftarlarının %49'u, SRP'nin ise % 52'si katılımı desteklemektedir. Aynı araştırmaya göre demokrasi yanlılığı, Demokratik Parti taraftarlarında % 85, Sırbistan Demokratik Partisi taraftarlarında da % 74 çıkmıştır. Benzer şekilde demokrasi arzusu en az yine SSP ve SRP taraftarlarında çıkmıştır. SRP'yi destekleyenlerin % 30'u, SSP'yi destekleyenlerin ise sadece % 18'i demokratik eğilime sahiptir. "Bazen demokratik olmayan bir hükümet, demokratik olandan daha iyi olabilir" iddiasını destekleyenlerde ise en yüksek oran yine %66 ile SSP, % 44 ile SRP taraftarları arasında çıkmıştır.[914] Bu karşılaştırma, parti taraftarlarında demokratik eğilimler arttıkça AB'ye desteğin de arttığı, ya da demokratik eğilim ne kadar düşükse, AB'ye desteğin de o kadar düşük olduğunu göstermektedir. Daha basit bir yorumla, demokrasi isteyenlerin AB'ye üye olmayı da istediği, demokrasi istemeyenlerin ise üye olmak istemediği ortaya çıkmaktadır. Bu da Sırbistan'da demokrasi ile Avrupa Birliği'nin büyük oranda eş değer görüldüğünü göstermektedir.

---

913 Brankovic, s. 206-207.

914 http://www.cesid.org/programi/istrazivanja/index.jsp : Slaviša Orlović, "Europeanization and Democratization of Parties and Party System of Serbia", s.10, http://www.politikolog.com/europianisation.pdf (07.07.2010).

Şekil 38: Partilerin AB'ye katılım arzusu ve demokrasiye destek yaklaşımları arasındaki ilişki.

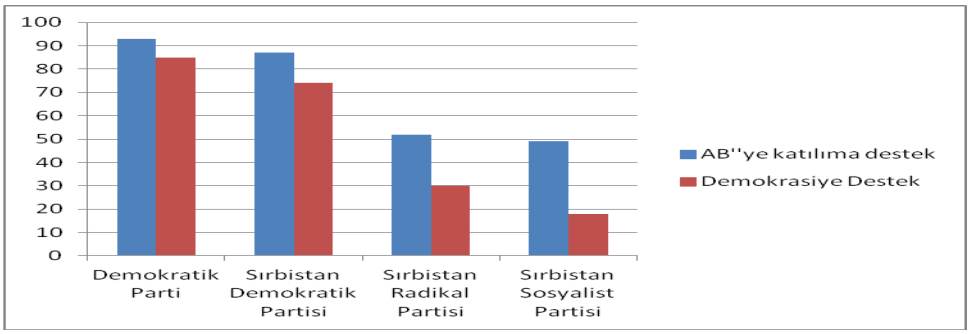

Kaynak: http://www.cesid.org/programi/istrazivanja/index.jsp (14.03.2009): Slaviša Orlović, Europeanization and Democratization of Parties and Party System of Serbia, s.10 http://www.politikolog.com/europianisation.pdf (14.03.2009).

5.3. SIRPLARIN GELENEKSEL MAĞDURIYET SÖYLEMI VE BATIYA KARŞI ŞÜPHECİLİK

Sırpların 1389 tarihli Kosova Savaşından sonra özellikle Kilise'nin etkisiyle yarattığı mağduriyet/kurbanlık söylemi, siyasi ve günlük kararlarında halen etkili olabildiği gibi, Batı'ya karşı şüphenin de temelini oluşturmaktadır. Batıya karşı şüphe ve güvensizlik ise Batılı ülkelerin oluşturduğu Avrupa Birliği ile kurumsal ilişkilere doğal olarak olumsuz yansımaktadır. Dolayısıyla AB ve diğer Batılı kurumlarla ilişkilerde direnç yaratan söz konusu söylem ve hislerin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve AB sürecinden ne şekilde etkilendiğinin ortaya konulması bu tez açısından önem taşımaktadır.

5.3.1. Geleneksel Kurbanlık ve Mağduriyet Söylemi

Bu çalışmada şüphesiz tüm Sırpların milliyetçi olduğu ya da hepsinin tarih boyunca kurban edildiklerine dair inanca sahip olduğu savunulmamaktadır. Ancak savunulan şey, Sırp toplum ve siyasetinde kurban edilmiş olmaya dair oldukça güçlü bir söylem olduğudur. Söylemlerinde ve yayınlarında bu inancı ön plana koyan Radikal

Parti gibi milliyetçi partilerin, Sırbistan'da bugün bile ciddi oy oranlarına ulaşması ve hatta 2008 Başkanlık seçimlerinde halkın tüm oylarının yarısını elde edebilmesi, bu söylemin halen Sırp halkı üzerinde etkili olabildiğinin kanıtı olmuştur.

Mağduriyet ya da kurban edilmişlik hissi, Sırp halkının mutlaka aşırı milliyetçi olacağı ya da insan haklarına saygı göstermeyeceği anlamına gelmez. Ancak bu düşüncedekilerin, karizmatik bir lider tarafından; başka milletler ya da azınlıklar tarafından mağdur edildikleri ve bu yüzden de onlara karşı meşru müdafaa için savaşmaları gerektiği yönünde ikna edilmeleri daha kolay olabilir. Bu tepki belirli bir millet ya da azınlığa da yönelebilir. Üstelik bu kesimin devamlı surette kurban edildiğini hissetmesi, daha önce yaşananlara benzer şekilde güçlü bir dayanışma arayışına girmesine ve "artık yeter" ya da "bıçak kemiğe dayandı" gibi söylemlerden etkilenip, saldırgan bir milliyetçiliğe yönelmesine yol açabilir. Nitekim Berlin de ağır haksızlıklar ve aşağılanma hissi sonucu ortaya çıkan milliyetçiliğin asıl tehlikeli olan tür olduğunu yazmaktadır.[915]

Sırbistan'da milliyetçilik; kurbanlık ve mağduriyet hislerinin bir çeşit lisanıdır. Kriz dönemlerinde- ki bu Balkanlar'da çok sık olur-, içinde bulunan acıklı durumunu bu dille açıklamak daha kolay olmaktadır. "Biz kurban edildik, o yüzden bu durumdayız." Ancak ilginç şekilde, daha önce Batı karşıtları tarafından kullanılan geleneksel mağduriyet/kurbanlık söylemi ve onun sembolleri, artık el değiştirmekte ve Batı yanlıları tarafından Avrupalıların sempati ve empatisini kazanmak için stratejik amaçlı olarak kullanılır hale gelmektedir.

Daha önce değinildiği üzere, genişleme yorgunu AB'ye katılım için tüm üye ülkelerin kabul yönünde oy kullanması şarttır. Bunun için de bu ülke kamuoylarının, adayın katılımını onaylıyor olması şarttır. Avrupa yanlısı Sırpların bugün tarihsel mağduriyet iddialarını ve sembollerini kullanarak yapmaya çalıştıkları, Avrupa'ya;

[915] Isaiah Berlin, Henry Hardy ve Ian Harris, **Liberty: Incorporating Four Essays on Liberty**, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 347.

aslında sanıldığı gibi saldırgan ve vahşi ötekiler olmadıklarını, yaptıkları her şeyin uğratıldıkları haksızlıklar ve adaletsizlikler yüzünden olduğunu anlatabilmektir. Bu kesime göre Sırplar aksine medeni, hoşgörülü ve Avrupalı insanlardır, ancak hep kurban edilmişlerdir ve bu haksızlıklarla boğuşurken olanlar, kötü niyetli düşmanlar tarafından Sırpların yanlış bir şekilde yansıtılmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla artık Sırpların bu mağduriyetlerini ve yaşananların gerçek nedenlerini iyi bir şekilde anlatabilmesi gerekmektedir.

Mağduriyet söylemi ve sembollerin kullanılmasındaki bir diğer neden de Avrupalılara, zamanında Sırpların tüm Avrupa için yaptıkları fedakarlıkları, ya da Hıristiyanlık uğruna kendilerini nasıl feda ettiklerini hatırlatmak ve duygusal bir etki yaratmaktır. Sırpların bu amaçla kullandığı tarihi olayların en başında 1389 Kosova Savaşında Müslümanlarla, İkinci Dünya Savaşı'nda da faşistlerle yaptıkları mücadeleler gelmektedir. Ancak değişen algının bir ürünü olarak, faşist Ustaşaların Sırplara yaptıkları, daha önce milliyetçiliği ya da düşmanlığı kışkırtmak için kullanılırken; bugün Avrupa değerlerine ters olan faşizme karşı mücadele eden gerçek Avrupalılar olduklarını kanıtlamak için kullanılmaktadır.

Geleneksel kurbanlık ya da mağduriyet iddialarının kullanılması, AB üyeliğine fayda sağlayabilecek bir sempati yaratma şansına sahip olsa da, diğer yandan Batıya karşı şüpheciliği de beraberinde getirmektedir. Alt bölümlerde anlatılacağı üzere, Sırplar bugüne kadar hep büyük güçler tarafından çıkarları için kurban edildiklerini düşündüklerinden ve bu büyük güçlerin Osmanlı hariç tamamı da Batılı ülkeler olduğundan, Batılı kurumlara karşı da bir şüphe ve güvensizlik söz konusudur. Bugünün Sırbistan Savunma Strateji Belgesinde bile, "*Sırbistan kendisine yönelik bir silahlı saldırı beklememektedir, olsa bile bu ancak bölgedeki büyük güçlerin çıkar çatışmasından kaynaklanabilir*" denmektedir.[916] Özellikle Milliyetçilerin, Sırbistan'ın başına gelen tüm kötülüklerden Batılıları ve bugün için de AB ve ABD'yi sorumlu tutması kimi zaman AB yetkililerinin de eleştirisine konu olmaktadır. Oli Rehn bu

[916] Defence Strategy.., s. 7.

konudaki rahatsızlıklarını, "*Dünya Kupasında Sırbistan'ın Arjantin'e 6-0 yenilmesinden AB'yi sorumlu tutmayı bıraktığı için Sayın Koştunitsa'ya teşekkür ederiz*"[917] sözleriyle esprili bir şekilde dile getirmiştir.

2009 yılında Lahey'de ortaya çıkan bir gelişme Sırpların bu konuda her zaman çok da paranoyak olmayabileceğini düşündürtmüştür. Savaş Suçları Mahkemesi'nde görülen bir davada, Miloseviç döneminin milli istihbarat servisi başkanı Stanisic'in ABD ajanı olduğu ortaya çıkmış ve ABD de bunu kabullenmek durumunda kalmıştır.[918] Bu durum aslında Miloseviç döneminde yaşanan her şeyin tekrar değerlendirilmesini gerektirebilir. Çünkü Stanisic, Miloseviç'i yönlendirmekte en etkili isimlerden birisi olmuştur. Stanisic, Miloseviç'e sunduğu istihbarat ile onun politikalarını değiştirme ya da istediği yönde hareket ettirme şansına da sahip olmuştur. Üstelik bu isim aynı zamanda Sırp yönetiminin gerçekleştirdiği ve uluslararası medyada sıkça yer alan, "etnik temizlik harekatlarını" gerçekleştiren ölüm timlerinin de kurucusudur. Tüm dünyadaki Sırp imajının şeytanlaştırılmasında ve NATO operasyonuna yönelik dünya kamuoyundaki desteğin oluşmasında büyük payı olan bu ismin Amerika için çalıştığının ortaya çıkması, Sırplardaki Batıya ve özellikle ABD'ye karşı şüpheleri haklı olarak arttırmıştır. Bu güvensizlik nedeniyle de, Batının taleplerinin altında Sırpların aleyhine gizli bir gerekçe ya da gündem olduğu, o yüzden de isteklerinin yerine getirilmemesi gerektiği düşünülebilmektedir.

Batının, çıkarları çerçevesinde Miloseviç'in ilk yıllardaki politikalarını desteklemiş olması Sırplar için şüphe yaratan etkenlerden bir tanesidir. İlgili bölümde değinildiği üzere, Miloseviç liberal ancak siyasi anlamda muhafazakâr bir lider olarak, batılı kapitalistlerin istediği özelliklere ve bu doğrultuda gerekli reformları yapabilecek güce sahip biri olarak görülmüştür. Ancak Miloseviç'in bu beklenen reformları ve temel

---

[917] Lucia Kubosova, "Serbia to file new Mladiç arrest plan", **EU Observer**, 26/06/2006, http://euobserver.com/ 843/21952 : Nebojsa Malic, "End of Delusions", 29 June 2006, http://original.antiwar.com/malic/2006/06/28/end-of-delusions/ (11.07.2011).

[918] Greg Miller, "Serbian spy's trial lifts cloak on his CIA alliance", **Los Angeles Times**, 1 March 2009, http://articles.latimes.com/2009/mar/01/world/fg-serbia-spy-cia1 (09.11.2010): "Sırp katil ABD ajanı çıktı", http://www.tumgazeteler.com/?a=4759080&cache=1 (22.06.2010).

siyasi değişiklikleri yapabilmesi için, federal hükümeti işlevsiz kılan ve karar almayı aşırı zorlaştıran 1974 anayasasını değiştirmesi gerekmiştir. Kosova ve Voyvodina gibi özerk bölgelerin veto yetkisi nedeniyle, Sırbistan'da ciddi reformlar yapmak mümkün olmamıştır çünkü bu bölgelerin yerel komünist liderleri söz konusu kapitalist reformları kabul etmekte hiç istekli davranmamıştır. Dolayısıyla Sırbistan'ın elini kolunu bağlayan bu özerk statülerin ortadan kaldırılması ve liderlerinin de Miloseviç yanlılarıyla değiştirilmesi Batılı ülkeler için de tercih sebebi olmuştur. Bu yüzden Batının bir anlamda gelecekteki olayları teşvik etmiş olduğu söylenebilir.[919] Ancak Batının, olanları sadece Sırpların saldırganlığına bağlayarak onu ağır bir şekilde cezalandırması, fakat kendi rolünü görmezden gelmesi, Sırplar tarafından haksızlık olarak algılanmaktadır.

Tüm bu anlatılanlar nedeniyle, Sırpların Batılı ülkelerin kurduğu kurumlara en az güvenen Balkan milleti olduğu anketlerden de görülebilmektedir. (Şekil 39) Bu güvensizlik/şüphecilik, Sırbistan'ın AB etkisine karşı direnç yaratmaktadır ancak yine de, Rasyonel Seçim Kurumsalcılarının savunduğu üzere, AB kurumları vasıtasıyla karşılıklı iletişim arttıkça, bu direnç yumuşama eğilimine girmektedir.

Şekil 39: Sırbistan 2010 yılına ait ankette, tüm Balkan ülkeleri arasından aşağıdaki üç Batılı kurum için en çok "düşman" tanımı yapan ve en az "dost" tanımı yapan ülke olmuştur.

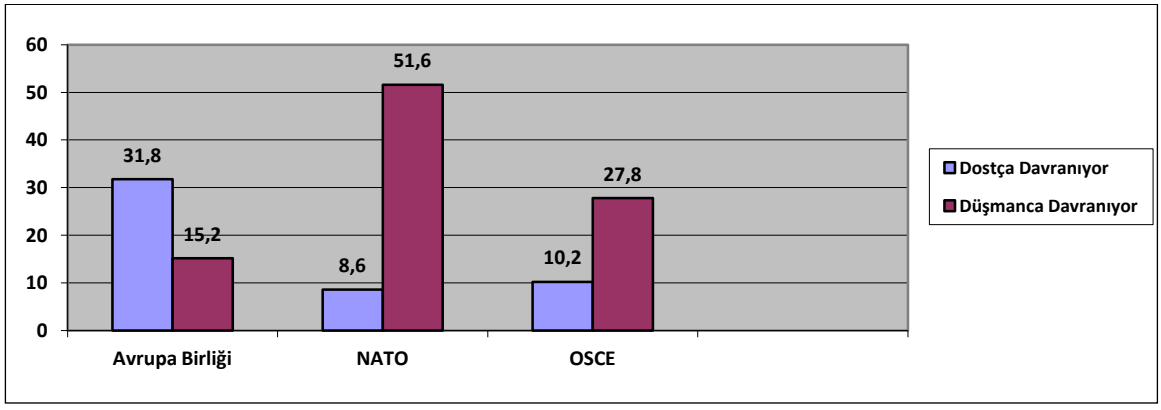

[919] Johnston, s. 36-37.

Kaynak: 3 ayrı anketin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (05.10.2010)

5.3.2. Tarihle İlgili Saplantı

Kurban hissiyatındakiler, gücünü geçmişteki acılardan alır ve bu onların öçlerini almasına meşruiyet sağlar.[920] Nobel Ödüllü Polonyalı yazar Czeslaw Milosz, Doğu Avrupa'nın en çarpıcı özelliğinin, tarih bilinçleri olduğunu söyler. [921] Bu gözlem Balkanlar için daha da fazla geçerlidir. Balkanlar geçmişe ait algıların bugünün algılarını etkilediği, siyasi kimliklerin bile geçmişe ve efsanelere bağlandığı bir bölgedir.[922] 1992-1995 yılları arasında Balkanlarda arabuluculuk rolü oynayan David Owen, "*Balkanlarda hiç bir şey basit değildir, tarih her şeyi istila etmektedir*." diye yazmıştır.[923] Bideleux Balkanlar için, "*Burada 500 yıl hatta 2500 yıl önce olanlar sanki daha dün olmuş gibi tartışılır ya da muamele görür*"der. [924] Vulliamy de, "*dünkü topçu saldırısına yanıt 925 yıl içerisinde başlar*" diyerek durumu esprili bir şekilde açıklar.[925] Tarihi meseleler halen nefret, kızgınlık, kıskançlık ya da milli gurur yaratmaya devam eden canlı meselelerdir ve ne yazık ki Balkanlardaki insanları her an girdabına sürükleyebilecek kadar olağan üstü bir güce sahiptir. Bu yüzden komünizm sonrası Balkanlarda yaşanan "Avrupa'ya dönüş" sürecine "tarihe dönüş" hatta Glenny'nin ifadesiyle "tarihin tekrar doğuş" süreci de eşlik etmiştir.[926] Malcolm'un ifadesiyle, "*1990'larda eski Yugoslavya'daki şiddetin temel failleri, düşmanlarının sadece geleceğini değil, kültürel ve mimari mirası ile geçmişini de yok etmeye çalışmıştır.*"[927] Bu süreçte tarihi düşmanlıklar, kan davaları, rekabetler, nefretler, toprak iddiaları ve jeopolitik hırslar

[920] Longinovic, s. 39.
[921] Milosz Czeslaw, "Central European Attitudes", **In Search of Central Europe**, der. George Schöpflin ve Nancy Wood, Rowman & Littlefield Publishers, 1994, s. 117.
[922] Maass, Kosova'da herhangi sıradan bir eve gidildiğinde, buzdolabı ve televizyon görmezden gelinirse, insanın kendisini direk 1389'da hissedeceğini söylemektedir. Ona göre yenilenler, içilenler, söylenen şarkılar ve hatta yapılan siyasi tartışmalar bile o ünlü savaştan beri değişmemiştir. Pavlos Hatzopoulos, "'All that is, is nationalist': Western imaginings of the Balkans since the Yugoslav wars", **Journal of Southern Europe and the Balkans**, Carfax Publishing, Cilt 5, Number 1, 2003, s. 27
[923] David Owen, **Balkan Odyssey**, Harcourt Brace&Company, London, 1995, s.1-2.
[924] Bideleux ve Jeffries, History.., s. 31.
[925] Halberstam, s. 77.
[926] Glenny, **The Rebirth..,** s. 183-224.
[927] Noel Malcolm, **Bosnia: a Short History**, Macmillan, London, 1994, s. Xxiii.

tekrar ortaya çıkmıştır ve İngiltere dış işleri bakanı bu konuda, "*Balkanlar'da zaman ilerlemiyor, geriliyor*" [928] demiştir.

Tarihin, Balkanlar'ın bugünkü politikalarını en canlı şekilde etkileyebildiğini[929] anketler de onaylamaktadır. Gallup'un araştırmasına göre Sırpların % 86,4'ü Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğinin tarihsel düşmanlıklar nedeniyle gelişemediğini düşünmektedir.[930] Tabi ki, bu eski düşmanlıkların ve tarihsel nefretlerin unutturulmasına yönelik bir çaba da söz konusudur. Ancak Judt'un ifade ettiği gibi; komünizm sonrası Balkanlar'da, eski çatışmaların ve kötü anıların unutturulmasını savunan liberal entelektüeller, komünist sansürcülüğü yeniden canlandırmakla suçlanmış ve baskı altında tutulmuşlardır. Bu düşünceye göre komünist sansürcülüğü yeniden canlandırmak; ideolojik gereklere uygun bulunmayan tarihi gerçeklerin kitaplardan çıkartılmasına yönelik komünist geleneğin geri getirilmesi ve millete karşı işlenmiş suçların cezasız kalmasına müsaade etmek ve dolayısıyla da suça iştirak etmek anlamına gelmiştir. Bunun aksine, tarihte uluslarına karşı yapılmış tüm haksızlıkları ya da büyük tarihi ikonları tekrar gündeme getirmek ise tarihi gerçeklerin yeniden kazanımı ve adalet olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Sırbistan ve Hırvatistan arasında oynanan 'tarih savaşları'nda bu açıkça görülebilmiştir. Ancak bu büyük bir problemdir ve geçmişe bu kadar fazla takılmak, kendini zavallı hissetme, paranoya ve aşırı karamsarlık hissine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu da rasyonel düşünceyi engellemektedir. Özellikle Balkan siyasileri, tarihsel olayları kendi düşüncelerine göre yeniden şekillendirme hatasına defalarca düşmüşlerdir ve bu durum değişmedikçe tarihin devamlı tekerrür etmesi kuvvetle muhtemeldir.[931]

---

[928] Halberstam, s. 78.

[929] Örneğin 10 Aralık 1992'de bir milyonun üzerinde Yunanlı, yani Atina nüfusunun üçte biri, Makedonya ismini kullanan eski Yugoslav cumhuriyetine yönelik protestoya katılmıştır. 31 Mart 1994'te yine bir milyonun üzerinde Yunanlı, Makedonya'ya yönelik ekonomik yaptırımlara destek yürüyüşü yapmıştır. Hatta Yunanistan otoriteleri, Makedonya meselesi hakkında yayın yaptıkları ve Kuzey Yunanistan'da önemli bir slav azınlığın yaşadığını yazmaya cesaret edebildikleri için kendi vatandaşlarını tutuklanmıştır. Yunanlıların çoğunluğu için Makedonya milleti diye bir şey yoktur ve tersini iddia eden de vatan hainidir.

[930] "Historic animosities obstacle to Western Balkan cooperation", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (18.04.2011).

[931] Bideleux ve Jeffries, History of.., s. 32,37-3.

Pond'un deyişiyle "*Belgrad'da iyi ya da kötü, geçmiş kolay unutulmaz*." [932] Yugoslavya'nın dağılışında başta Miloseviç olmak üzere birçok Balkan siyasetçisi, milliyetçiliğin destek ve güç elde etmek için Marksizm'den çok daha faydalı olabileceğini fark etmiş ve milliyetçiliği harekete geçirip amaçlarına ulaşabilmek için tarihteki bir kısmı unutulmuş kötülükler ve hataları topluma hatırlatmaya çalışmıştır. [933] Bunun için kimi zaman çok eskilere, örneğin 1389'lara kadar gidilmiş, kimi zaman ise II. Dünya Savaşında yaşananları hatırlatmak yeterli olmuştur. Boşnaklar Sırpları, Bosna'yı yağmalayan sakallı katiller; Hırvatlar ve Sırplar Bosnalı Müslümanları, İslam devleti kurmaya çalışan Türkler; Sırplar Hırvat ve Boşnakları, binlerce Sırp'ın katili faşist Ustaşalar; Hırvatlar ve Müslümanlar ise Sırpları, binlerce Hırvat ve Müslüman'ın katili şoven Çetnikler olarak hatırlamışlardır.[934]

Cirkovic'e göre "*Sırp tarihi; devletini, krallığını, imparatorluğunu ve eski şan ve şöhreti yeniden kurma çabası ile doludur. Gelecek, geçmişi geri getirmek olarak tahayyül edilmiştir*."[935] Grenberg, Miloseviç döneminin enteresan şekilde zaman algısının tamamen yok olduğu bir dönem olduğu tespitini yapmıştır. Siyasi atmosferi belirleyen 'şu an'dan çok 'eskiden' olmuştur. O dönemde Yugoslavya kötü zamanlar geçiriyor, büyük ekonomik sorunlarla boğuşuluyor, bir iç savaş yaşanıyor ve uluslar arası toplumdan dışlanılıyor olmasına rağmen; medya ve siyasetçiler halen geçmiş ve hatta uzak geçmiş üzerine tartışma yapmakla meşgul olmuştur. Greenberg buna örnek olarak, Yugoslavya'nın her açıdan belki de en sorunlu döneminde, Miloseviç'in Time dergisine verdiği mülakatta, devamlı tarihten bahsedip, "*Sırp tarihi, kirli geçmişinden kurtulmak zorundadır*" demesini göstermektedir. Ayrıca Greenberg dönemin medyasını da incelemiş ve gazete ve televizyonların devamlı olarak tarihçilere ve tarih ile ilgili

[932]Pond, "Demythologizing..", s. 237.
[933] Vejvoda, "Civil Society..", s. 303 : Rusinow, s. 80.
[934] John F. Burns, "The World; Hate was Just an Ember, But Oh, So Easy to Fan", **The New York Times**, 17 January 1993, http://www.nytimes.com/1993/01/17/weekinreview/the-world-hate-was-just-an-ember-but-oh-so-easy-to-fan.html (12.08.2009): Miloseviç zamanının Belgrad medyası da sıkça, Tudjman'ın bir Ustaşa olduğunu ve Hırvatistandaki Sırplara karşı bir soykırım planladığını yayınlamıştır. Poulton, s. 34.
[935] Ayrıca kriz ve bunalım zamanlarında da, şan ve şeref dolu tarihine sarılmak, utanca karşı iyi bir kalkan olduğu gibi ani bir rahatlama ve gurur sağlar." Paul Roe, "The Societal Security Dilenma", **Copenhagen Peace Research Institute**, s.4 : Cirkovic, s. xiv.

konuşan siyasetçilere yer verdiğini ortaya koymuştur. Bu dönemde büyük ekonomik kriz, şiddet, uluslararası tecrit gibi "o gün"e ait konular yerine toplum sürekli geçmişte yaşatılmış ve siyasi elitin iktidarını geçmişi hatırlatarak koruyabileceği bir sosyal gerçeklik yaratılmıştır.[936]

5.3.3. Sembol ve Efsaneler

Kasirer kitabında, "*İnsanların siyasi efsaneler hakkında konuştuğunu duyduğumuzda, ciddiye almak için bize fazla gülünç, çılgın ve anlamsız gelmişti. Meğer bu ne kadar büyük bir hataymış. İkinci kez aynı hatayı yapmamalıyız, bu nedenle de bu efsanelere ciddi şekilde eğilmeliyiz*"[937] der. MacDonald'a göre ortaçağlardan beri Sırbistan'ı; Osmanlı batıya, Vatikan da doğuya doğru sıkıştırırken, iki büyük güç arasında sıkışan çaresiz Sırpların elinde kalan tek şey efsaneleri olmuştur.[938] Bu nedenle dönem dönem ancak özellikle Miloseviç zamanında kullanılan efsaneler, milli semboller, imajlar ve ritüeller Sırpları güçlü şekilde etkileyebilmiştir. Zaten totaliter siyasi sistemlerde semboller ve efsaneler, kitlelerin psikolojik manipülasyonunda büyük önem taşımaktadır. [939] Ancak bunların, Balkan ülkelerinde yaşanan demokratikleşmeye karşı büyük bir engel oluşturduğu genel kabul görmektedir.

Sırp tarihinin en büyük efsanesi şüphesiz ki Kosova meydan muharebesi üzerinedir. Bu savaş sonucunda Sırplar bağımsızlıklarını kaybetmiş, Sırp Krallığı'nın büyük bir kısmı ortadan kalkmış ve tamamının ortadan kalkmasına doğru da bir süreç başlamıştır. Ancak Sırplar için Kosova hem tarihi bir yenilginin yerini, hem de Sırp değer ve ruhunun uyanışını sembolize etmektedir. Savaş 28 Haziran 1389'da St Vitus gününde yaşanmıştır. Efsaneye göre, seçilmiş Prens Lazar, Sultan 1. Murat'tan bir ültimatom almıştır. Buna göre ya Sırp topraklarının yönetimini bırakıp, Osmanlı'ya biat edecektir, ya da ordularını savaşmak için Kosova ovasına getirecektir. O gece Lazar

[936] Murat Necip Arman, **Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı olarak Kimlik Dönüşümü**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No: 3, İzmir, 2007, ss. 289-290.
[937] Ivan Colovic, **The Politics of Symbol in Serbia: Essays in Political Anthropology**, C.Hurst&Co. Ltd, India, 2002, s. 3
[938] Macdonald, s.91.
[939] Colovic , ss. 1-2.

rüyasında Kudüs'ten uçarak gelen gri bir şahinin ona iki seçenek sunduğunu görmüştür: "*Sultan'ın güçlerini yenmek anlamına gelen dünyevi bir krallık ya da Sırpların savaşta yenilmesi anlamına gelen uhrevi bir krallık*."[940] Bir Sırp kaynak Lazar'ın kararını şöyle tefsir etmektedir: "*eğer ki dünyevi krallığı seçersem, dünyevi krallık ancak bir süre sürebilir fakat ilahi krallık sonsuza kadar sürecektir."* Kutsal Çar Lazar, bu masumların hayatlarını yüreklice İsa'ya teslim etmesine ve acı ile taçlandırılmasına izin vermiş, böylece hepsi yüksek şerefin bir parçası olabilmişlerdir. [941]

Efsaneleştirilmemiş gerçek hikayesine bakılırsa Savaş; despot Lazar liderliğinde başlangıçta bir Sırp ayaklanması şeklinde ortaya çıkmış ancak bir anda, Türklerin Balkanlar'dan çıkartılması amacıyla yaklaşık sekiz Avrupalı devletin katıldığı bir haçlı seferi niteliğine bürünmüştür. Kosova ovasında gerçekleşen muharebenin sonucunun belli olmadığı kritik bir dönemde, Lazar'ın damadı Vuk Brankoviç'in, 12000 askeriyle birlikte sessizce muhabere alanından çekilmesi, diğer askerlerin morali ve savaşın gidişatını ciddi anlamda etkilemiştir. Yine Bosna Kralı Tvartko da, henüz muharebe alanındaki bozgun başlamadan askerleriyle birlikte muharebe alanından kaçmıştır. Bu nedenle Sırpları yarı yolda bırakan Tvartko ve esasen Vuk Brankoviç, Sırp tarihi ve edebiyatının hainlik sembolleri haline gelmişlerdir. Savaş'ın kaybedilmesinin ardından Lazar Şehzade I. Beyazıt'ın emriyle idam edilmiştir. Savaşın son evresinde ve Lazar'ın idamından hemen önce, 68 yaşındaki I. Murat da, daha önce hainlikle suçlanan Miloş Obraviç (Obiliç) isimli bir Sırp soylusu tarafından şehit edilmiştir. Obraviç o andan itibaren de hainlik suçlamasından kurtulup; Duşan, Lazar ve Karayorgi ile birlikte Sırp tarihi ve edebiyatının en önemli kahramanlık sembollerinden bir tanesi haline gelmiştir.[942]

---

[940] Brian Hall, **The Impossible Country: A Journey Through the Last Days of Yugoslavia**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boston University, 1994, ss. 235-290'dan Macdonald, s.69.

[941] Nikolai Velimirovich ve Archimandrite Popovich, 'The Mystery and Meaning of the Battle of Kosovo', **Orthodox America Web Site**, http://www.roca.org/OA/158/158q.htm (27.07.2011).

[942] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri Birinci Kosova Meydan Muharebesi**, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1987, s. 2, 64-65, 68 : Lord Kinross, **Osmanlı Tarihi**, Güçlü Yayıncılık, İstanbul, ss. 57-58 : Stavrianos, s. 45 : Kosteneçki, s. 110 : Konstantin Mihail Kontantinovic, **Bir Yeniçerinin Hatıratı**, çev. Kemal Beydilli, Tarih ve Tabiat Vakfı,

Bazı tarihçiler savaşı kimin kazandığı üzerinde uzlaşamasa da[943] Sırp savaş efsanesinde bu kesin ve tercih edilmiş bir yenilgidir. Sırplar kahramanlar gibi ölmeyi ve ilahi varlığa kavuşmayı tercih etmiştir. Yani askeri bir yenilgi olsa da ruhani ve moral bir zafer kazanılmıştır. Bu savaş sayesinde Sırplar maddi dünyaya önem vermekten vazgeçmiş; kutsal, ilahi, seçilmiş ve özel olmuşlardır.[944] Bu açıdan Kosova efsanesi, tipik bir sözleşmeli efsanedir. (covenantal myth).[945] Bir felaket yaşanmıştır ama bu bir gün telafi edilecek ve karşılığı ya da kimilerine göre intikamı alınacaktır. Kosova yeni Kudüs'tür.[946] Yahudiler gibi, Sırplar da bekleyip tüm kalbiyle yas tutarak bir gün vaat edilen topraklarını geri kazanacaklardır. Henüz 1986'da Sırp entelektüellerinin SANU bildirisinde Sırpların Kosova'da kurban edildiklerini savunması, 1990'lardaki savaşlarda başta General Mladiç olmak üzere Sırp siyasi ve komutanlarının sık sık, Türklerden intikam almaktan bahsetmesi bu inanışın ürünüdür. Üstelik bugün Sırbistan'ın en liberal ve Avrupa yanlısı siyasilerinden birisi olarak tanınan Dış işleri bakanı Jeremic bile Kosova'nın "Kudüs"[947] olduğunu söylemeye devam etmektedir. Kudüs ise bilindiği üzere bir gün tekrar alınacak olan vadedilmiş toprakları sembolize eder. Yaklaşık 6 milyon Yahudi'nin Naziler tarafından sistematik şekilde öldürülmesi Yahudi tarihindeki en büyük çöküştür ancak 1948'de İsrail yurduna dönebilmeleri en büyük telafileri olmuştur. Sırplar da 1389'dan beri devamlı çöküş yaşamaktadır ve bunu ancak Miloseviç sayesinde Kosova ve Büyük Sırbistan'a kavuşarak telafi edeceklerini düşünmüşlerdir. Bugün için ise artık Sırpların önemli bir kısmı bu telafiyi, ait oldukları yere yani Avrupa'ya dönmekle sağlayabileceklerini düşünmektedir.

İstanbul, 2003, s. 32 : Halil İbrahim İnal, **Osmanlı Tarihi**, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s. 81 : Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, ss. 243-244 : Erhan Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I., Karam &Vadi, 2006, s. 352.

[943] Robert Kaplan ve James Mariott, Kosova savaşında Sırpların ağır bir mağlubiyet yaşadığı konusunda ısrar ederken, Judah Sırpların yenmiş olabileceğini iddia eder. Noel Malcolm ise savaşı iki tarafın da yenişemediği, beraberlikle biten bir savaş olduğunda ısrarcıdır. Kaplan, ss. 35-6; JAR Marriott, **The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy**, Clarendon Press, Oxford, 1925, s. 65; Judah, **The Serbs**, s. 31: Malcolm, **Kosovo..**ss. 75-79.

[944] Branimir Nazulovic, **Heavenly Serbia: From Mythy to Genocide**, New York University Press, London, 1999.

[945] Macdonald, s.70

[946] Nazulovic

[947] "Vuk Jeremiç: Kosovayı Tanımamız İstenirse AB Sürecini Durdururuz", 11/12/2008, http://www.kosovahaber.net (12.08.2009).

Tarihte, en büyük yenilgilerini aldıkları ve yabancı hakimiyetine girdikleri günü, kutsal bir güne çeviren ülkeye pek rastlanmaz. Ancak Sırbistan'da milli bir gün olarak anılmasının, kutlanılmasının ve adına "Miss 1389" ismiyle parfüm bile üretilmesinin yanında birçok önemli olay da bilinçli olarak bu tarihe denk getirilmiştir. Kosova savaşının 500. yıl dönümü olan 28 Haziran 1889'da Sırplar, eski pagan inanışın bir ürünü olan yaz/savaş tanrısı "Vid" (Vidovdan) gününün bayram olarak kabul edilmesini istemişlerdir. 1913'te ise bu tarih dini, resmi ve halk bayramı olarak kabul edilmiştir. İlk Yugoslavya'nın sınırlarını belirleyen Versay Anlaşması 28 Haziran 1919'da imzalanmış, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın anayasası 28 Haziran 1921'de yürürlüğe sokulmuş, Avusturya Veliahdı Arşidük Francis Ferdinand, Sırp suikastçı tarafından 28 Haziran 1914'de öldürülmüş, Stalin Yugoslavya'yı Cominformdan çıkartmak için 28 Haziran 1948'i beklemiş, Miloseviç Sırbistan Başkanlığına Mayıs 1989'da geçmesine rağmen resmi tören için 28 Haziranı beklemiş, Sırbistan Anayasa Mahkemesi, Miloseviç'in Lahey'e teslimini 28 Haziran'da reddetmiş ve hatta hükümet de Miloseviç'i Lahey'e teslim etmek için 28 Haziran 2001'i seçmiştir.

Kosova bugün için bile Sırp siyasetinin en önemli konularından biri olmaya devam etmektedir. En milliyetçisinden liberaline hemen hemen tüm siyasetçiler, Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığını tartışmayı dahi reddetmektedir. Tüm başbakan ve devlet başkanları göreve gelir gelmez Kosova'nın Sırp kalacağına yönelik yemin etmektedir. İlk demokratik devlet başkanı olan Koştunitsa'nın göreve geldikten sonra Kosova hakkında yaptığı konuşmanın Miloseviç'in tarihi Kosova konuşmasından neredeyse bir farkı yoktur ve bugünün devlet başkanı Tadiç de bütün konuşmalarında Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmeyeceğini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sırpların halen her an için cenneti seçmeye ya da bir başka deyişle acı çekmeye hazır bir toplum olduğu kabul edilecek olursa, bu durumda, AB'nin daha fazla refah ya da mutluluk vaadinin Sırpları motive etmeyecek olduğu tartışılabilir. Buna ilaveten Sırpların yüzyıllardır süre gelen etrafı düşmanlarla çevrili özel, kurban ve mağdur bir halk olduklarına dair inançları, kendilerini ve geçmişlerini sorgulamada önemli bir engel

oluşturmuştur. İntikam cinayetlerinin ebedi hale geldiği Balkanlarda Sırplar halen 1990'larda yaşananları Hırvat, Boşnak ve Kosovalıların saldırganlığına karşı bir yanıt olarak görmektedir. Ancak Batı'nın bu psikoloji içerisindeki Sırplara, suçları kabullenmesi ve bunun bedelini ödemesi yönündeki sert baskısı ters tepebilmektedir. Bu baskı liberalinden milliyetçisine farklı siyasi görüşteki birçok Sırp'ı bir araya getirmekte ve bir çeşit kendini savunma hissi yaratmaktadır. [948]

Sırpların esas saldırgan olduğu pek tartışmalı olmasa da, Hırvat ve Arnavutların da etnik olarak temizlenmeyi bekleyen masumlar olduğunu söylemek mümkün değildir.[949] Ancak Sırplar sadece yaptıkları haksızlıklarla gündeme gelmiş, ona karşı yapılan haksızlıklar ise önemsenmemiştir. Bu durumun yaşanmasında şarkiyatçılığın rolü büyüktür. Hem zayıf Ortodoks dünyasına ait olmak, hem komünist olmak, hem doğu bloğuna ait görülmek, hem 3. Dünya ülkeleri ile birliktelik hem de Osmanlı geçmişine sahip olmak, onu Avrupa içinde olduğu halde Avrupa'nın ötekisi haline getirmiştir.[950] Miloseviç kamu önünde bu durumdan sık sık şikayet etmiştir. Miloseviç'in tutuklanmasının ardından Koştunitsa da, Miloseviç'in en büyük ve ağır suçları Sırp milletine karşı işlediğini[951] söyleyip asıl mağdur olanın yine Sırplar olduğunu savunmuştur.

Kendini kurban olarak lanse etmenin maddi faydaları da olabilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının maddi kaynakları, medyanın gücü ile birlikte düşünülürse, bu konu daha iyi anlaşılabilir. STK'lar bugün uluslar arası alanda çok ciddi bir güç haline gelmiştir ve Yugoslavya'daki savaş döneminde de AB yardımlarının %67'si bu örgütler aracılığıyla dağıtılmıştır. Uluslararası Kızıl Haç örgütüne göre, STK'lar bu dönemde toplamda Dünya Bankasından daha fazla para dağıtmışlardır. Ayrıca bu örgütlere hükümetler de ciddi oranlarda maddi destek vermektedir. Bugün STK'lar gündem belirleyebildikleri gibi, saldırgan ve kurban olan tarafın kim olduğunun belirlenmesinde

[948] Pond, "Demythologizing..", s. 238.
[949] Macdonald, s.3.
[950] Longinovic, s. 48.
[951] Sell, ss. 358.

de etki sahibi olabilmektedir.[952] Kurbanlar ise, ülke kamuoylarının acıma hislerinden ve sempatisinden faydalanıp, finansal desteğe daha kolay ulaşabilmektedir.

Sırpların Batı'ya karşı şüphe duymasına ve onlar tarafından kurban edildiklerine inanmasına gerekçe oluşturan en son olaylar ise Batı'nın Yugoslavya cumhuriyetlerinin bağımsızlığına destek vermesi; Bosna, Hırvatistan ve Kosova'da Sırplar aleyhine hareket etmesi ve Kosova'nın bağımsızlığını desteklemesi üzerinedir.

5.3.4. Batının Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Bağımsızlığına Destek Vermiş Olması

Avrupa topluluğunun Yugoslavya'ya karşı ilk baştaki tavrı, diğer eski Komünist ülkelere karşı olduğu gibi, siyasi ve ekonomik reformlar vasıtasıyla onları batılı demokrasiler haline çevirmeye teşvik etmek olmuştur. Ancak Yugoslavya, tarihi sorunları olan üyelere sahip, ekonomisi bozulmuş bir "çok uluslu federasyon" olarak diğer Doğu Bloğu ülkelerinden farklı gelişmelere sahne olmuştur. 1991'de Yugoslavya'daki tehlike gözle görülür derecede artınca, Avrupa Topluluğu statükoyu korumaya ve reformlar aracılığıyla istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Bu çerçevede AT, demokratik bir çerçevede federasyonun bütünlüğünün ve birliğinin destekleneceği taahhüt edilmiştir. Mayıs 1991'de Avrupa Komisyonu başkanı Jacques Delors ve Avrupa Konsey Başkanı Jacques Santer, Belgrad'a gidip, taraflara federasyonun birliğini korumaları karşılığında maddi yardım da teklif etmiştir. Ancak AB, Yugoslavya cumhuriyetleri için birleştirici değil, bölücü etki yapmıştır. AB'ye girme şansının yüksek olduğunu düşünen cumhuriyetler, diğer cumhuriyetlerin yükünü çekip yavaşlamak istememişlerdir.[953]

Sırp yönetimi, diğer cumhuriyetlerin bağımsızlığına doğrudan karşı çıkmamıştır. Miloseviç, 21 Mart 1991'de Belgrad üniversitesinde yaptığı konuşmada, "*Bizim amacımız Hırvatların veya başka bir ulusun Yugoslavya'dan ayrılmasını engellemek*

[952] Macdonald, s.4-5.
[953] James Gow, "Security and Democracy: the EU and Central and Eastern Europe", **Central and Eastern Europe and the European Union**, der. Karen Henderson, UCL Press, London, s. 231.

değil. Ancak Sırpları da, iradelerini hiçe sayarak beraberinde götürmelerine izin veremeyiz. Yine de eğer Hırvatistan'daki Sırplar referandumla Yugoslavya dışındaki bir ülkede yaşamaya karar verirlerse buna karşı çıkmayacağız çünkü bütün Yugoslavya vatandaşlarının özgür iradelerine saygılıyız."[954] demiştir. Anlaşılacağı üzere Miloseviç, ayrılma isteği de dahil ulusların kendi kaderin tayin hakkına itiraz etmemiş ancak bunun Yugoslavya'daki tüm uluslara eşit şekilde uygulanması gerektiğini savunmuştur. Zaten önemli oranda Sırp'ın yaşamadığı Slovenya'nın ayrılmasına ciddi bir tepki vermemesi de bunu göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında Miloseviç, Yugoslavya'nın "Narodiler", yani "milletler" tarafından oluştuğunu belirten Yugoslav anayasasına gönderme yapmıştır. Yugoslavya'da narod (millet) ile narodnost (milliyet) ülkenin sistemine has bir farklı anlamda kullanılmıştır. Narodi, asıl siyasi yurtları Yugoslavya olan; Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı, Makedon ve 1970den sonra Bosnalı Müslümanlar için kullanılmıştır. Narodnost ise; Arnavut, Macar ve Türkler gibi siyasi yurtları başka bir devlette olan uyrukları kastetmiştir. Zaten Arnavut ve Macarlara cumhuriyet statüsü verilmemesinin nedeni de budur. Sırpların argümanı, sadece Yugoslavya'yı oluşturmak için bir araya gelen halkların onun dağılmasında söz sahibi olabileceğidir. Onlara göre kendi kaderini tayin hakkı, komünistlerin halka sormadan çizdikleri keyfi yönetim birimleri olan cumhuriyetlere değil, halka aittir.[955] Ancak Sırpların uluslararası toplumu bu yönde ikna etmesi mümkün olmamıştır.

Sırplar Yugoslavya'da yaşananlar konusunda en çok, AB'nin lokomotifi Almanya'yı sorumlu tutmaktadır. Anketlere bakıldığında da tüm Balkan halkları arasında, Almanya'nın kendisine yönelik düşmanca tavırlar içerisinde olduğuna en çok inanan milletin Sırplar olduğu görülmektedir.[956] Gerçekten de Hırvatistan ve Slovenya'yı bağımsızlık yönünde cesaretlendiren Almanya, Yugoslavya'nın dağılmasında önemli bir rol oynamıştır. Hırvatistan'ı tanımaları için AT ve ABD'ye

[954] Johnston, s.4.
[955] Johnston, ss.41-42 : Noutcheva ve Huysseune, "Serbia and Montenegro", s.112-113.
[956] %37,3 ile. Bu nedenle de Sırplar Almanyanın dünya liderliğine nasıl bakardınız sorusuna %51.3 ile Balkanlarda en fazla olumsuz oyu vermiştir. "Approval of Germany's Leadership", http://www.balkan-monitor. eu/index.php/dashboard 2010: "Germany friendly/hostile", http://www.balkan-monitor. eu/index.php/dashboard 2010. (18.04.2011).

uzun süre baskı yapan Almanya, 1991 Aralığındaki AT dışişleri bakanları toplantısında da, diğer üyeler destek vermese bile Hırvatistan'ı tek başına tanıyacağını ilan etmiştir. Diğer üye ülkeler, tam da Avrupa'yı gerçek anlamda bir siyasi birliğe çevirecek olan Maastricht Anlaşması imzalanacakken Almanya ile çatışmak istememişler ya da Anlaşma ile ilgili çeşitli pazarlıklarla dirençlerinden vazgeçmişlerdir.[957] Almanya 23 Aralık 1992'de diğer üyeleri beklemeden Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımıştır ancak diplomatik ilişkiler kurmak için AB'nin başarılı adayları tanıyacağını açıkladığı tarih olan 15 Ocağa kadar beklemiştir. Sırp, Fransız ve İngiliz Bulvar gazeteleri, Birleşmiş Almanya'nın bu hareketi ile eski Nazi ortakları olan Hırvatistan'ı kolları arasına alarak güç gösterisi yaptığını değerlendirmişlerdir. Almanlar ise tam tersine, 1930'larda İtalyan ve Fransızların Almanya'yı dışlayan fakat Sırbistan'ı içine alan Merkezi Avrupa koalisyonu kurmasına atıfta bulunmuşlardır. [958]

NATO ve AB ülkelerinin; Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'dan sonra Karadağ ve Kosova'nın ayrılık sürecine de bire bir dahil ve destek oldukları ilgili bölümlerde detaylı şekilde anlatılmıştır. Yine de bu bölüm için; Kosova'ya yönelik askeri operasyonu yapanın NATO olduğunu, bağımsızlık yolunu çizen Athisaari planının AB temelli olduğunu, Kosova'ya en fazla[959] mali yardımın AB tarafından sağlandığı, Karadağ'ın bağımsızlık prosedürünü belirleyenin AB olduğunu ve General Clark'ın[960] Miloseviç'i Karadağ'ın bağımsızlık sürecine karışmaması yönünde müdahaleyle tehdit ettiğini hatırlatmak yeterli olacaktır.

---

[957] Simon Nuttall, **European Foreign Policy**, Oxford University Press, Oxford, 2000, ss.12-13.

[958] Elizabeth Pond, **Endgame in the Balkans**, Brookings Institution Press, Washington, 2006, s. 18 : AT, Aralık 1991'de "Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki yeni devletleri tanımak için Rehber" ve "Yugoslavya Deklarasyonu"nu yayınlamış ve 15 Ocak'ta Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımıştır. Irena Brinar, "Slovenia : From Yugoslavia to the european Union", **Central and Eastern Europe and the European Union**, der. Karen Henderson, UCL Press, London, s. 244.

[959] 1999–2006 yılları arasında 1.1 milyar avronun üzerinde. Bknz: http://ec.europa.eu/enlargement/serbia/kosovo/eu_kosovo_relations_en.htm

[960] NATO müttefik Avrupa Kuvvetleri Komutanı General Clark, bir derginin Miloseviç'in Karadağ'daki sürece karışmaya devam ettiği takdirde NATO'nun nasıl tedbir alacağına dair sorusuna, "zannederim sayın miloseviç NATO'nun bölgede nasıl bir kuvvetle bulunduğunu çok iyi biliyor" diyerek tehdit içerikli bir cevap vermiştir. Keane, ss. 499-500.

5.3.5. Batının Sırpları Hırvatistan ve Krajina'da Mağdur Etmesi

1990'larda Bosna'da olduğu gibi, Hırvatistan'ın Krajina bölgesinde yaşayan Sırplar da bir "Sırp Cumhuriyeti" kurduklarını ilan etmişlerdir. Ancak bu bölge coğrafi olarak Sırp merkezlerine daha uzak kalmıştır. Hırvat yönetimi ise, Hırvatistan topraklarını bazı noktalarda ortadan ikiye bölen ve oldukça büyük bir alanı kaplayan Krajina bölgesini tam kontrolü altına almakta kararlı olmuş ve bunun için yasal ve yasadışı yollardan silahlanabilmek için elinden geleni yapmıştır.[961] Bir Hırvat generalin, Hırvatistan'da paramiliter güçler vasıtasıyla ayrı bir ordu kurduğu ve yasa dışı yollardan silah elde ettiği başkanlık konseyi toplantısında video görüntüsüyle kanıtlanmıştır. Anayasaya ve yasalara kesinlikle aykırı olan bu duruma rağmen ABD'nin Belgrad büyükelçisi Warren Zimmerman, Hırvat paramiliterlerin silahsızlandırılmasına dair her hangi bir çeşit güç kullanımını ABD'nin kabul etmeyeceğini beyan etmiştir. Böylece Yugoslav ordusunun federasyonu korumak için güç kullanması ABD tarafından yasaklanmış[962] ve JNA, en önemli görevlerinden birisi olan, ülkenin birliğini koruma görevini yerine getirmekten alı konulmuştur.

Hırvatistan, Sırpların yaşadığı Krajina bölgesini ele geçirmeye yönelik askeri harekât için yeteri kadar güçlenmeyi ve Sırpların en zayıf olacakları anı beklemiştir. Haziran 1995'te Srebrenitsa katliamı ve Saraybosna'daki pazar yerinin bombalanmasının hemen ardından, uluslararası alanda Sırplara yönelik tepkinin en yüksek noktaya ulaştığı bir dönemde de Hırvatlar fırsatı değerlendirmiş ve harekâtı başlatmıştır. Üstelik harekât aynı zamanda; NATO'nun Sırp mevzilerini bombaladığı, haberleşme sistemlerini yerle bir ettiği ve Boşnak-Hırvat ittifakının Sırplara karşı ilerlemeler sağladığı döneme denk getirilmiştir. [963] Sırp güçlerinin içinde bulunduğu sıkıntılı durumun da katkısıyla

[961] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.148.
[962] Death of Yugoslavia Belgeseli: Johnston, ss. 38-39.
[963] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.148-149.

Hırvatistan'ın Krajina harekâtı kısa süre içerisinde galibiyetle sonuçlanmış ve 200 bine yakın Sırp, Bosna ve Yugoslavya'ya kaçmak zorunda kalmıştır.[964]

Hırvatistan'ın Sırplara karşı giriştikleri Fırtına Operasyonu (Operation Storm) emekli Amerikan generallerinin teknik ve eğitim desteği ile yapılmıştır.[965] Üstelik Hırvatlar, Hırvatistan'daki JNA birliklerinin etrafını sardıklarında, garnizonun ele geçirilmesinde içerideki Arnavut subaylardan Agim Çeku başrol oynamıştır. ABD tarafından eğitilen ve ardından yeni Hırvat ordusuna katılan Çeku, Krajina'yı Sırp nüfustan arındıran 1995 Fırtına Harekâtının yönetiminde de yer almıştır. Çeku'nun bundan sonra da Kosova Kurtuluş Ordusu'nun başına getirilmesi[966] ve ardından da Kosova Cumhurbaşkanı olması, ABD ve Yugoslav Cumhuriyetlerinin kendisine karşı birleşip komplo kurdukları yönündeki Sırp inanışını arttırmıştır.

Hırvat Cumhurbaşkanı Tucman seçim kampanyalarında bir yandan büyük Hırvatistan ve onun doğal sınırlarından bahsederek Ustaşaları överken, diğer yandan Krajina'daki Sırplara yönelik gerçek anlamda bir etnik temizlik uygulanmış ve bölgede tek bir Sırp bırakılmamıştır. Ancak Sırpların yaptıkları her olay dünya kamuoyunda yankılanırken, Sırpların başına gelen bu felaketin de uluslararası alanda neredeyse hiç bir tepki görmemesi, Sırpların mağduriyet hislerini ve Batıya yönelik güvensizliği arttırmıştır. Ancak bu olaylarda batı medyasının, Kanada ve ABD'den gelen ve iyi İngilizce konuşan Hırvatların çalıştığı, Zagreb'deki enformasyon bürosundan beslendiğini belirtmek gerekir. Bu seçici rehberlik nedeniyle ister istemez bazı olaylar uluslararası medya tarafından gözden kaçmış ya da kaçırılabilmiştir. [967]YUCM, hem Sırpların hem de Hırvatların, ele geçirdikleri bölgeleri başka gruplardan arındırmak maksadıyla ve başlarındaki liderlerin emir ve talimatlarıyla etnik temizlik yaptığını

964 Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s.149.
965 James George Jatras, "NATO's Myths and Bogus Justifications for Intervention", **NATO's empty victory: a postmortem on the Balkan War**, der. Ted Galen Carpenter, Cato Institute, Washington, 2000, ss. 26-27.
966 Johnston, s. 44.
967 Johnston, ss. 42-43.

beyan etmiştir. [968] Hırvatistan'ın, bağımsızlık savaşı sırasında Sırbistan'ın Hırvat halkına soykırım uyguladığı iddiasıyla 1999'da Lahey Adalet Divanı'na başvurmasının ardından Sırbistan da 31 Aralık 2009'da Hırvatistan'a 90'lı yıllarda Sırplara karşı işlediği suçlardan dolayı dava açmıştır. Üstelik Sırbistan, Hırvatistan'ın 2'nci Dünya Savaşı sırasındaki suçlarını da başvuru dosyasına dahil etmiştir.[969] Ancak Başbakan Cvetkoviç, sonradan Uluslararası Adalet Divanında açılan soykırım davasından iki tarafında vazgeçmesini teklif etmiştir. Hırvatistan Cumhurbaşkanı İvo Josipoviç de, 20 Temmuz 2010'da Sırbistan aleyhinde açtıkları soykırım davasını geri çekebileceklerini söylemiştir.[970] AB sürecinin etkisiyle iki taraf da konunun ulusal bir mesele olmasına rağmen, davalarla birbirlerine zarar vermek yerine AB yolunda iş birliği yapmanın daha çok fayda getireceğini değerlendirmiş ve bu yönde eğilim göstermişlerdir.

5.3.6. Batının Bosna-Hersek'te Sırplar Aleyhine Müdahalede Bulunması

Sırplar; Bosna-Hersek'teki ağır şiddeti, işgalleri, toplama kamplarını ve sistematik tecavüzleri mezalime uğrayan Sırp kurbanları korumaya çalışırken yaşananlar olarak kabul etmektedir. Sırplar ayrıca tüm Avrupa için tehdit olarak görülen radikal İslam'ın, Bosna-Hersek aracılığıyla Balkanlara ve Avrupa'ya sızmaya çalıştığını fakat Sırpların bunu önlediğini savunmaktadır. Ancak uluslararası toplum, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan çatışmalardan ağırlıklı olarak Sırpları sorumlu tutmuştur. Bosna'daki Savaş'ın başlarında; İngiliz, Fransız, Yunanistan ve Rus hükümetleri Sırp

---

[968] YUCM, Krayina bölgesindeki Sırpların eski lideri Milan Martiç'i cinayet, işkence ve etnik temizlik suçlarından suçlu bulmuş ve 35 yıl hapse mahkûm etmiştir. "Milan Martiç'in 35 yıllık cezasına onay", **NTVMSNBC**, 08 Ekim 2008 : Berdan Aral, "Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk", **Dünya Bülteni**, http://www.tumgazeteler.com/?a=4221397 (11.07.2011).

[969] Adalet Divanı, Sırbistan`ın Hırvatistan`a dava açtığı sırada BM üyesi olmadığı ve soykırım sözleşmesini imzalamadığı için Adalet Divanı`na başvuramayacağı yönündeki itirazlarını reddetmiş, Hırvatistan`ın dava açabileceğini bildirmiştir. Mahkeme 17 Kasım 2008'de 17 yargıcın onayı ile davayı görüşme kararı almıştır. Ancak Hırvatistan II. Dünya Savaşındaki devlet ve rejim ile bir bağlantısı olmadığını savunmaktadır. Sırbistan ise; bayrak, milli marş, rütbeler, işaretler, yöneticiler ve diğer bazı ölçütlere göre Hırvatistan'ın İkinci Dünya Savaşında kurulan Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin devamı olduğunda ısrar etmektedir. "Hırvatistan ve Sırbistan arasında "Soykırım" Düellosu", http://balkanturkleri.org.tr/haberocak09/haber2.htm (28.12.2008): "Sırbistan'dan Hırvatistan'a karşı soykırım davası", **Hürriyet**, 19 Kasım 2008.

[970] "Hırvatistan, Sırbistan'a karşı 'soykırım davası'ndan vazgeçebilir", **Abhaber.com**, 20/7/2010, http://www.abhaber.com/haber.php?id=31035: "Sırbistan'dan Hırvatistan'a karşı soykırım davası", **Abhaber.com**, 19/11/2008, http://www.abhaber.com/haber.php?id=23941 (22.07.2010).

çıkarlarını gözetse de, özellikle Pazar yerinin bombalanması ve Srebrenitsa katliamı sonrasında dünya kamuoyu Sırp karşıtı bir tavır almıştır. Sırpların haklı davaları olarak gördükleri bu savaşta, Batının karşıt tavır almakla kalmayıp bir de askeri müdahalede bulunması, Sırpların geleneksel olarak büyük güçler tarafından kurban edildikleri yönündeki hislerini güçlendirmiştir.

Aslında Hırvat-Boşnak savaşı resmen 23 Şubat 1994`te sona erdiği halde, Sırp-Boşnak savaşı 1995 yılının sonlarına kadar devam etmiştir. 1995 Temmuzunda General Mladiç komutasındaki Sırp güçleri, daha önce `güvenli bölge` ilân edilmiş olan Bosna`nın doğusundaki Srebrenitza`yı ele geçirmiş ve burada ele geçirdiği her yaştan 8000'in üzerinde silahsız erkeği topluca katletmiştir. Ardından Ağustos ayında Saraybosna pazar yerinde gerçekleşen Sırp bombardımanında 37 sivil Boşnak hayatını kaybetmiştir. Bu olay Batıyı tetiklemiş ve Sırpların BM ültimatomunu reddetmesi sonucunda NATO, 30 Ağustos 1995`te Sırp askeri hedeflerine yönelik üç hafta süren kapsamlı bir harekât yapmıştır. Sırpların mağlubiyeti kabul etmesinin ardından 21 Kasım 1995`te imzalanan Dayton Barış Anlaşmasıyla Bosna savaşı sona ermiştir.[971]

Sırplar, Bosna savaşında yaşananları ve ardından Dayton Anlaşmasını imzalamaya zorlanmalarını, Batı tarafından mağdur edildikleri konular içerisine dahil ederler. Bosna savaşında Sırpların uğradıklarını iddia ettikleri haksızlıklar; tek taraflı ayrılıkçılığın tanınması, sınırların değişmezliği ilkesinin çiğnenmesi, idari ve keyfi sınırların uluslararası sınırlar olarak kabul edilmesi, iç meseleye Avrupa Birliği'nin müdahalesi, Yugoslavya'nın BM'den çıkartılması ve NATO'nun alan dışına çıkarak hukuksuz ve haksız yere Bosna'daki Sırp mevzilerini bombalaması olarak sayılabilir. Gerçekten de bu saldırı ile NATO ilk kez, kendisine yönelik hiç bir tehdit olmadığı halde, tarihinin o zamana kadarki en büyük harekâtını Sırplara karşı yapmıştır. Sırplar ise bunun sadece kendi başlarına gelmiş olmasının tesadüf olmadığını düşünmüştür.

[971] Aral

Sırplar; NATO'nun Bosna müdahalesine gerekçe oluşturan; Saraybosna'da ekmek kuyruğunda bekleyenlere yönelik 27 Mayıs 1992'deki bombalı saldırının, 5 Şubat 1994'te pazar yerine düşen havan topunun ve 28 Ağustos 1995'teki diğer pazar yeri saldırısının Sırp kaynaklı olduğuna dair hiç bir kanıt bulunamadığını savunmaktadır. Gerçekten bu bombaların, Sırp menşeli olmadığına dair raporlar yayınlanmıştır. Üstelik tüm bu saldırıların, Avrupa'nın Bosna ile ilgili karar alacağı önemli toplantıların hemen öncesinde yapılmış olması, Sırpların kendilerine yönelik bir komplo olduğunu düşünmelerine yol açmıştır.[972] Bir başka deyişle Sırplar bu saldırıların, bizzat Boşnaklar tarafından Sırpları zor duruma düşürebilmek ve uluslararası toplantılarda alınacak kararları değiştirebilmek için yapıldığını düşünmektedir. Saldırıların Batı medyasında yansıtılış şekli sonucunda, kamuoyunu Sırplar aleyhine değiştirdiğini de hatırlamak gerekir.

Sırpların düşman askerleri ve sivillere yönelik kurduğu toplama kamplarının medya aracılığıyla Nazilerinkilerle özdeşleştirilmesi ve esirlerin perişan görüntülerinin dünyaya ulaştırılması, Sırplara yönelik tepkilerin artmasına yol açan bir başka etken olmuştur. Bu kamuoyu tepkisi de NATO'nun Sırplara yönelik operasyonuna kolaylık sağlamıştır. Ancak Sırplar bunu büyük bir haksızlık olarak görmektedir çünkü uluslararası Kızıl Haç'ın verdiği bilgilere göre Ağustos 1992'de 25 gözaltı merkezinde toplam 2693 sivil tutulurken; bunlardan 1203'ü Bosnalı Sırplar tarafından 8 kampta, 1061'i Müslümanlar tarafından 12 kampta, 428'i, Hırvatlar tarafından 5 kampta tutulmuştur. Dolayısıyla tüm tarafların nüfusları ile orantılı toplama kampları olmuş ve bunların kötü muamele açısından birbirinden hiç bir farkı olmamıştır. Ancak Batı, sadece Sırplarınkini görmeyi ve göstermeyi tercih etmiştir.[973]

Diğer bir mağduriyet konusu, Batının Sırpların düşmanlarına yaptıkları askeri nitelikli yardımlar üzerinedir. 1995'de Hırvat güçler, ABD'nin onayıyla Amerikalı subaylar komutasında eğitim görmüştür. Hırvat ordusu, bu eğitim ve diğer batılı

[972] Johnston, s. 93-94.
[973] Johnston, s. 98.

devletlerin silah desteği sayesinde Sırplara karşı koyabilecek güce erişmiştir. SFOR da (Stability Force), Bosnalı Müslüman ve Hırvatların savaş kabiliyetlerini arttırabilmek için hem eğitim hem de teçhizat sağlamıştır. [974] Türkiye'nin ise savaşın başından beri Bosnalı Müslümanlara yönelik her konudaki desteği açık olmuştur.

5.3.7. Batının Kosova'da Sırplar Aleyhine Müdahale Etmiş Olması ve Kosova'yı Sırbistan'dan Kopartması

"*Kosova bizim Kudüs'ümüzdür... İsrail'in Kudüs'ü bırakamayacağı gibi biz de Kosova'yı bırakamayız*." (Yazar ve Müzisyen Aleksander Pavlovic)[975]

AB sürecinde hükümet, bir kesim tarafından AB sürecini yeteri kadar hızlı ilerletemediği, diğer bir kesim tarafından ise süreci hızlı yürütmeye çalışırken milli çıkarları koruyamadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu durum hükümeti en çok Kosova gibi ulusal meselelerde zorlamaktadır. Bir kesim Kosova yüzünden AB sürecinin sekteye uğratıldığı yönünde gösteri yaparken, diğer bir kesim AB için Kosova'nın "satılmasına" isyan etmektedir.

Kosova, Sırbistan'ın rasyonaliteden ziyade duygusal yaklaştığı konulardan bir tanesidir. Aslında Balkanların en fakir bölgesi olan Kosova'nın elde tutulması Sırbistan'a oldukça ağır bir maliyet getirecektir. Üstelik birliktelik durumunda, Sırplara oranla çok daha büyük bir hızla çoğalan Arnavut nüfus, orta ya da en azından uzun vadede Sırpların çoğunluk durumunu bile ortadan kaldırabilir. Ancak yine de Sırbistan'da bugün Kosova'nın tanınması ya da bırakılması gerektiğini savunabilecek bir ortam söz konusu değildir. Eski Başbakan Milan Paniç örneğinde görüldüğü gibi, her hangi bir siyasinin bunu savunması kariyerinin sonu anlamına gelecektir. Sırbistan'ın en liberal ve Avrupa yanlısı isimlerinden birisi olan dış işleri bakanı Jeremic bile, ne bu sene, ne bu 10 yıl içerisinde ne de gelecekte her hangi bir gün Kosova'yı

[974] Halberstam, s. 307, 346.
[975] Macdonald, s.73.

tanımayacaklarını[976], Kosova'nın tanınmasının şart koşulması durumunda ise AB sürecini durduracaklarını[977] söylemektedir. Yani hükümet bugün de, söylem düzeyinde Kosova sorununu, AB üyeliğinin önüne koymaktadır. Bu çerçevede, AB üyeliği yolunda en büyük potansiyel engellerden birisi olan Kosova sorununu incelemek ve bu konudaki tutumun AB etkisi ile ne şekilde değiştiğini analiz etmek, bu çalışma açısından önemli bir gerekliliktir.

Sırbistan, 1970'lerdeki anayasal değişiklikler nedeniyle Kosova'nın özerkliği arttıkça, bölgeyi yönetmekte zorlanmaya başlamıştır. Arnavutlar hızlı bir şekilde Komünist parti ve gizli polis gibi önemli kurumlarda Sırpları yerlerinden etmeye ve öğretmenlik, yöneticilik ve yeni Priştina üniversitesinde öğretim üyeliği gibi makamları ele geçirmeye başlamıştır.[978] Toplam nüfusun yaklaşık %13'ünü oluşturan Sırp azınlığı, gittikçe özerkleşen Kosova'daki pozisyonlarını kaybettikçe Miloseviç'i daha fazla bir kurtarıcı olarak görmeye başlamışlardır.

Sırpların Kosova ile ilgili bir diğer mağduriyet konusu Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK) eylemleridir. Sırplar UÇK'nın gelişip güçlenmesinden Batı'yı sorumlu tutarlar. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşananlar, Arnavutlar da Batının dikkatini çekebilmek için şiddete ihtiyaç olduğu düşüncesini yaratmıştır.[979] Arnavut lider Rugova'nın Gandi'yi örnek alan ancak sonuç vermeyen pasif barışçıl direnişi, bir süre sonra özellikle milliyetçi Arnavutları tatmin etmemeye başlayınca, UÇK Sırp polis ve sivillerin yanında Sırplarla işbirliği yapmakla suçladığı Arnavutlara ve hükümet binalarına da saldırmaya başlamıştır. [980] Anlaşılacağı üzere, UÇK şiddet kullanarak

[976] "Jeremic: Serbia won't recognize Kosovo", **B92**, 22 April 2009, http://www6.b92.net/eng/news/comments.php?nav_id=58669 (22.07.2010).
[977] "Vuk Jeremiç: Kosovayı Tanımamız İstenirse AB Sürecini Durdururuz," 11/12/2008, http://www.kosovahaber.net (12.09.2009): Yine de bu siyasi ortama rağmen G17 Artı ve Liberal Demokratik Parti'nin Kosova konusunda görece esnek bir tavır sergilediği söylenebilir.
[978] Pond, **Endgame..**, s. 11.
[979] Lütem ve Coşkun, s. 118.
[980] Jeffries, s. 86 : Layne, ss. 12-13.

Kosova sorununu uluslararası gündeme taşımaya çalışmıştır. Başlıca taktiği ise Sırp güçlerine saldırıp, Sırpların Arnavutlara karşı saldırıya geçmesini sağlamak olmuştur.[981]

Kosova kurtuluş ordusunun dışında, Sırbistan topraklarında Arnavutların yoğun olarak yaşadığı yerlerde de bir takım benzer yapılanmalar oluşmuştur. Radikal Arnavutların güney Kosova olarak tanımladığı Presevo, Medvedja ve Bujanovic gibi yerlerde çoğunlukla eski UÇK üyelerinden oluşan Kurtuluş orduları kurulmuştur. Bu bölgeler Kosova'nın içinde olmamasına rağmen, Kosova'dan Arnavut gerillalar üniformalar ve silahları ile bu bölgelere geçiş yapıp Sırplara saldırılarda bulunmuştur. Militanların ABD askerleri ile Yugoslavya askerleri arasındaki tarafsız bölge olan Dubrosin'de eğitim yapabilmeleri ve sık sık ABD devriyesindeki alandan Dubrosin'e geçebilmeleri, Sırpların kızgınlığını arttırmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan da, bu provokasyonların nedeninin Arnavutlar olduğunu kabul etmiştir.[982]

ABD'nin Balkanlar özel temsilcisi Robert Gelbard, 1998'de UÇK'yı, "şüphesiz şekilde *terörist bir örgüt*" olarak nitelemiştir.[983] Lord Paddy Ashdown ise,"*UÇK'nın terörist örgüt olduğunu hiç bir zaman reddetmedim*"[984] demiştir. ABD, Rusya, Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya'dan oluşan Temas Grubu da, 9 Mart 1998'de UÇK'nın "terörist" faaliyetlerini kınamıştır.[985] ABD ve ayrıca Uluslararası Adli Polis Örgütü de, UÇK'yı terörist örgütler listesine almıştır.[986] Dolayısıyla Sırplar, UÇK'nın terörist olarak ilan edilmesine ve Sırplara yönelik cinayetlerine rağmen, Batı tarafından

---

[981] Lütem ve Coşkun, s. 119. Örgüt ilk saldırılarını 1993'de yapmış ancak düzenli saldırılarına 1997'de başlamıştır. Timothy Garton Ash, UÇK'nın bazı saldırılarının bizzat Miloseviç tarafından ayarlanmış olabileceğini değerlendirmektedir. Ona göre Miloseviç bundan mezalimi kahramanca ortadan kaldıran bir kahraman olarak çıkmak için ve hareketlerine meşruiyet kazandırmak için faydalanmıştır. Jeffries, s. 432

[982] Militanlar, 1950'lerde kopartıldığını iddia ettikleri bu bölgenin Kosova ile birleşmesini talep etmektedir. Jeffries, s. 436.

[983] "World: Europe The KLA - terrorists or freedom fighters?" **BBC**, 28 June 1998, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/121818.stm (11.02.2010).

[984] David N. Gibbs, **First Do Not Harm: Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia**, Vanderbilt University Press, Nashville, 2009, s. 181.

[985] Jeffries, s. 439.

[986] Ralf Mutschke, "The Threat Posed by the Convergence of Organized Crime, Drugs Trafficking and Terrorism", **The International Criminal Police Organization**, Interpol General Secretariat, http://judiciary.house.gov/Legacy/muts1213.htm (08.09.2010).

gözetilmeye devam edilmesine, kurban edildiklerinden başka bir açıklama bulamamışlardır.

Özellikle UÇK'nın eylemlerinin başlamasıyla, örgütün isteğine uygun şekilde Sırbistan sert karşılıklar vermeye başlamış ve Kosova üzerindeki insan hakları ihlalleri çok büyük boyutlara ulaşmıştır. AB'nin en önem verdiği konulardan birisi olan insan hakları, Sırbistan'ın güvenlik ve toprak bütünlüğü endişelerinin gerisinde kalmış ve bu dönemde Sırbistan Avrupa'dan daha da uzaklaşmıştır. Sırbistan Avrupa'dan uzaklaştıkça da, Kosovalı Arnavutların çektiği sıkıntılar artmıştır. Tony Blair hatıratında 1999'da İbrahim Rugova'nın kendisini İngiltere'de ziyaret edip, "*bizi öldürüyorlar*" diyerek yardım için yalvardığını yazmıştır.[987]

Sırplar NATO'nun Kosova harekâtını tamamen haksız, hukuksuz ve adaletsiz olarak değerlendirmektedir. NATO'nun Sırbistan'a müdahalesinin temel ahlaki gerekçesi şu olmuştur: "*bazı suçlar öyle büyüktür ki, bundan sorumlu olan devlet, egemenlik prensibine rağmen, askeri müdahaleye konu olabilir*."[988] Kosova operasyonunda**,** ilk defa egemen bir devlete karşı, kendi sınırları içerisinde insanlığa karşı suç işlediği gerekçesi ile askeri bir müdahale yapılmıştır. BMGK kararı olmaksızın, uluslararası bir antlaşmaya dayanmaksızın, üstelik kendisini doğrudan tehdit etmediği halde Kosova'ya yönelik askeri harekâta girişen NATO'nun, salt hukuki anlamda düşünüldüğünde meşru bir otorite olduğunu söylemek mümkün değildir.

NATO operasyonunun hukuka uygunluğu konusunda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. İngiltere operasyonu desteklerken Almanya, insani müdahale için hukuki bir temelin olmadığını savunmuştur. Alman hükümetinin önemli isimlerinden Günter

---

[987] Blair, s. 235.

[988] 24 Mart 1999 tarihi, uluslararası ilişkilerdeki insan hakları açısından çok önemlidir. O gün, Birleşik Krallık Lordlar Kamarası, Şili'nin eski devlet başkanı Augusto Pinochet'in İspanya'ya iade edilebileceğini yönelik kararını açıklamıştır. Bu karar "bazı suçlar vardır öyle aşırıdır ki, egemenlik bağışıklık prensibine rağmen, suçtan sorumlu lider, yabancı bir ülkeye iade edilebilir ve yabancı mahkemelerde yargılabilir" düşüncesinin evriminde bir dönüm noktası olmuştur. Larry Minear, Ted Van Baarda ve Marc Sommers, "NATO and Humanitarian Action in the Kosovo Crisis", **Institute for International Studies**, Occasional Paper No. 36, Brown University, USA, s. 122

Verhaugen, müdahalenin uluslararası hukuka meydan okuduğu ve BMGK'yı çiğnediğini söylemiştir. Uluslararası Adalet Divanı savcısı Christopher Weeramantry da, operasyonun çok ciddi uluslararası hukuk sorunu oluşturduğunu söylemiştir.[989] ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, danıştığı hukukçulardan Sırbistan'ın bombalanması konusunda bazı hukuksal sorunların bulunduğu yönünde uyarı almış, karşılığında ise *"Bana başka hukukçular getirin"* şeklinde cevap vermiştir.[990] Zaten ABD, operasyonun hukuka uygun olduğunu kanıtlamaya yönelik bir çabaya da girmemiştir.

NATO, operasyon öncesinde Kosova'ya daha geniş özerklik vermesi konusunda Sırbistan'ı tehdit etmiştir. Uluslararası bir örgütün, bir devletin bir parçasına daha fazla özerklik vermesini talep etmesi ve bu yönde tehdit etmesi uluslararası hukuk açısından örneğine rastlanır bir durum değildir. Bu nedenle de Sırplar, Batı'nın kendisine karşı gerektiğinde hukuku bile görmezden gelecek kadar düşmanlık beslediğini düşünmüşlerdir.

Uzun tartışmalar[991] ve kavgalar sonucunda ortaya çıkan NATO askeri operasyonu; BMGK kararı olmadan yapıldığı, savunma amaçlı kurulan NATO'nun ilk kez tecavüzi bir harekâtta bulunduğu, çoğunlukla sivil ekonomik hedefleri esas aldığı, sadece hava kuvvetlerinin kullanılması nedeniyle 78 gün gibi gereğinden fazla uzun sürdüğü, hedefleri seçme ve vurmadaki hatalar sonucu çok sayıda sivil hedef vurduğu[992]

---

[989] Kober, s. 94.

[990] Obrad Kesic, "Oko Magazin", **Sırbistan Televizyonu RTS**, 6 Aralık 2007'den Altuğ Günal, "Kıbrıs ve Kosova Sorunlarının Hakkaniyet ve Uluslararası Hukuk Açısından Karşılaştırılması", **Journal of Cyprus Studies**, Sayı 9, Yıl 5, Şubat 2007, ss. 87-114.

[991] Kolektif olarak NATO ülkeleri, Balkan Dağlarında Nazilere senelerce direnen partizanların varisi olan JNA'ya karşı temkinli bir saygı duymuş ve başlangıçta ona karşı silah kullanmaya çok istekli olmamıştır. Operasyonun muhtemel başarısızlığı da her zaman endişe konusu olmuştur. Ayrıca Eagleburger, Miloseviç'e neden daha erken müdahale edilmediğine dair, "aklıma hep Vietnam geliyordu, giderek büyüyen bir korkuydu bu" demiştir. Halberstam, s. 31.

[992] İttifak'ın, uçakları 15000 feetten uçurma kararı bir çok sivilin hata ile vurulmasına yol açmıştır. Bu da Washington'un askeri zaiyat vermemeyi her şeyin üstünde tutan politikasından kaynaklanmıştır. Amnesty International (AI), savaşın yürütülüşü ile ilgili bir raporunda, "NATO, sivil kayıba razı olup pilot güvenliğine öncelik vermektedir" demiştir. Amnesty International, "NATO/Federal Republic of Yugoslavia: Violations of the Laws of War by Nato during Operation Allied Force", Amnesty International, London, 2000,

ve süredeki uzunluk[993] nedeniyle uluslar arası siyasi ve askeri alanda büyük tartışma yaratmış; uluslararası hukukun sorgulanmasına yol açmıştır. Kosova harekâtında müttefikler 912 uçak ve 35 gemi ile savaşıp, uçakları geceli gündüzlü 3000 bombardıman ve 37465[994] sorti yapmıştır. Bu sayede NATO tek bir kayıp vermeden savaşı bitirmiştir. Kansere yol açan uranyum ve misket bombalarının da kullanıldığı NATO'nun bir aylık bombardımanı, Nazilerin Yugoslavya'yı 1941'den 1945'e kadar işgal ettiği dönemden daha çok zarar vermiştir. Üstelik bombardıman ile sanayinin yanında, eski kültürel anıtlar, kutsal mekânlar ve müzeler bile imha olmuştur.[995]Yugoslav yetkilileri NATO bombardımanının zararının 100 milyar markı bulduğunu açıklamıştır[996] ve bombardıman Yugoslavya'yı ekonomik açıdan en az 15 yıl geri götürmüştür.

6 Şubat 2000'de Human Rights Watch tarafından hazırlanan bir raporda, NATO'nun uluslararası insancıl hukuku ve Cenevre sözleşmesini ihlal ettiği değerlendirilmiştir. YUCM'nin NATO'yu savaş suçlarından aklamasından bir yıl sonra, 7 Haziran 2000'de, Amnesty International da sert bir eleştiri raporu yayınlamıştır. Rapor, insancıl hukuka uyulmuş olsaydı, sivil ölümlerin çok ciddi oranda azalmış olacağını savunmuştur. Sırp televizyonunun bombalanması ise savaş suçu olarak

---

www.amnesty.org/library/Index/ENGEUR7001182000?open&ofENG-YUG (27.11.2010): Richard Norton-Taylor, "How the Serb army escaped NATO", 9 March 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/mar/09/balkans1?INTCMP=SRCH (27.08.2009): 4 Mayıs'ta BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson, iki otobüsün bombalanmasının ardından NATO'yu savaş suçlarından sorumlu tutulabileceği konusunda uyarmış, NATO'nun saldırısında orantılılığı gözetmesinin beklendiğini belirtmiştir. Steve Boggan, 'NATO is warned on war crimes', **The Independent**, 5 May 1999, http://www.independent.co.uk/news/war-in-the-balkans-nato-warned-on-war-crimes-1091503.html (12.08.2009): 23 Nisan'da Sırbistan televizyon binasının vurulması ve içindeki 16 sivilin hayatını kaybetmesi üzerine, çok ciddi insan hakları uyarıları gelmiş ve avukatlarının bunun Cenevre Konvansiyonunu ihlal ettiği uyarıları üzerine, bizzat o hedefin vurulması gerektiğini savunan Blair bile uçaklarının kullanılmasına müsaade etmemiştir. Haggler, s. 72.

[993] Kosova, Vietnam savaşından beri ABD'nin en uzun savaş operasyonudur.

[994] Wesley K. Clark, "When Force is Necessary: NATO's Military Response to the Kosova Crisis", NATO Review, Summer 1999, s. 16-18 : Richard Norton-Taylor, "How the Serb army escaped Nato", 9 March 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/mar/09/balkans1?INTCMP=SRCH (27.11.2010).

[995] Yeltsin, s. 220.

[996] Operasyonun NATO'ya maliyetini RAND 3 milyar dolar, G-17 raporu ise 4 Milyar dolar olarak tahmin etmiştir. "Is NATO's Strategy Working?", 2 June 1999, The New York Times, http://www.nytimes.com/1999/06/02/opinion/ 02iht-edlet.2.t_4.html (22.07.2010): Sell, s.s. 359 : Lambeth, s.xx : Lütem ve Coşkun, s. 124.

tanımlanmıştır. Televizyon askeri bir hedef değildir, sadece propaganda işine yarayabilir. [997] Ancak Hırvat devlet televizyonu da tamamen aynı şekilde propaganda yaptığı halde bombalanmamıştır. Üstelik içeriği ne olursa olsun, insanları söyledikleri yüzünden vurmak, savaş koşullarında bile kabul edilebilir bir eylem değildir.

2 Haziran 2000'de YUCM başsavcısı Carla del Ponte, yukarıda anlatılan olaylar nedeniyle NATO güçlerine yönelik her hangi bir soruşturma açılmasına gerek olmadığına karar vermiştir.[998] Bu yüzden Sırplar neden kendileri uluslararası mahkemede yargılanırken, ölümlerden sorumlu NATO komutanları ile pilotlarının yargılanmadığını sorgulamaktadır. Bombardıman bittikten sonra bölgede görev yapan NATO askerlerinde kanser vakalarına rastlanmaya başlamasının üzerine, NATO'nun bombardıman esnasında uranyum içeren bombalar kullandığı açıklık kazanmıştır. BM Çevre yetkilileri bu konuda eski Yugoslavya'ya ziyaretler yapmış ancak 23 Ocak'ta Carla del Ponte, uranyum bombalarının da savaş suçu olduğuna dair Sırp suçlamalarını dikkate almamış, yeterli bilimsel kanıt olmadığını söylemiş ve bu dönemde kullanılmalarının yasal olduğunu söylemiştir.[999]

Miloseviç'in NATO'nun şartlarını kabul etmesi, KFOR'un yerleşmesi ve UNMIK'in kurulmasından sonra, Kosova hukuken Yugoslavya'nın bir parçası olarak kalsa da artık fiilen Belgrad yönetiminin hakimiyetinden çıkmıştır. Üstelik bu dönemde

---

997 Robert Fisk, "Nato deliberately attacked civilians in Serbia", **Independent**, *7 June 2000*, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/nato-deliberately-attacked-civilians-in-serbia-712731. html (23.06.2010): Robert Fisk, "The bloody truth of how Nato changed the rules to win a 'moral war' in Yugoslavia", **Independent**, 7 February 2000, http://www.independent.co.uk/news/world/ europe/the-bloody-truth-of-how-nato-changed-the-rules-to-win-a-moral-war-in-yugoslavia-724811.html (23.06.2010).

998 Barbara Crossette, "U.N. War Crimes Prosecutor Declines to Investigate NATO", **The New York Times**, 3 June 2000, http://www.nytimes.com/2000/06/03/world/un-war-crimes-prosecutor-declines-to-investigate-nato.html (09.06.2009).

999 Vesna Peric Zimonjic, "Give up Milosevic or face sanctions, UN tribunal chief tells Belgrade", **Independent**, 26 January 2001, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/give-up-milosevic-or-face-sanctions-un-tribunal-chief-tells-belgrade-704380.html : Jonathan Steele, "Del Ponte chides Koştunitsa", **Guardian**, 26 January 2001, http://www.guardian.co.uk/world/2001/jan/26/ warcrimes.jonathansteele?INTCMP=SRCH (18.09.2009): Gustavo Capdevila, "Depleted Uranium Bombs Still Pose Danger in Kosovo", **Albion Monitor**, 27/11/2000, http://www.albionmonitor.com/0011a/copyright/natodu2.html (22.04.2009): Adam Roberts, "NATO's Humanitarian War Over Kosovo", **Survival**, Cilt. 41, no. 3, October 1999.

şiddet ve göç tam tersi istikamete dönmüştür. OSCE raporları, kalan Sırp nüfusun UÇK tarafından hedef alındığını ve intikam hırsları nedeniyle büyük insan hakları ihlalleri yaşandığını rapor etmiştir[1000] UNMIK kurulduktan sonra, anlaşma uyarınca silahsızlandırılması gereken Arnavutlar, Sırplara rahatça saldırmaya başlamıştır. Bu olaylar Kosova'dan göç eden Sırpların sayısını arttırmıştır. BM Mülteci Ajansı, NATO'nun Kosova'ya girmesinden beri Arnavut olmayan 180.000 insanın Sırbistan'a, 30.000'inin de Karadağ'a kaçtığını bildirmiştir.[1001] Bölgenin gün geçtikçe Sırbistan'dan kopartılıyor olması ve can korkusu nedeniyle yaşanan göç, Sırpların yüzyıllardır uğradıkları haksızlıklara bir yenisinin eklendiğine yönelik inancı arttırmıştır.[1002] Arnavutları korumak için her şeyi yapan Batı'nın Sırplara aynı merhameti göstermemiş olması, Sırplar için geleneksel, "düşmanlarla dolu dünyada yapa yalnız kalmışlık" hissini güçlendirmiştir.

Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmesi ve bunun Batı tarafından açıkça desteklenmesinin ardından, NATO bombardımanının haksız yere ve Kosova'yı Sırbistan'dan kopartmak için yapıldığına yönelik inanç tekrar güçlenmiş ve 1999'daki söylemler Sırp siyasi hayatına geri dönmüştür.[1003] Aslında Sırbistan, Kosova'nın sembolik düzeyde bile olsa Sırbistan'a bağlı kalması için her şeyi yapmaya razı olmuştur. Sırp delegasyonu 12 Mart 1998'de Priştina'ya gitmiş ve en yüksek düzeyde otonomi teklif etmiştir. Ancak Arnavutlar, sembolik bir bağlılığa bile razı olmamışlardır. Sırbistan'ın tüm çabalarına rağmen Batılıların Kosova konusunda sergilediği bu tutum, Sırplara karşı genel tutumlarıymış gibi değerlendirilmiş ve mağduriyet hislerini canlandırmıştır. Zamanında Miloseviç'i deviren Batı yanlısı isimler bile Batı karşıtlığı çerçevesinde bu söyleme dahil olmuşlardır. Ardından Nisan 1998'de, "Kosova-Metohija

---

[1000] Chris Bird, "Scathing Kosovo report unveiled", **Guardian**, 6 December 1999, http://www.guardian.co.uk/world/1999/dec/06/balkans1?INTCMP=SRCH (22.08.2008**).** : Raymond Whitaker, "KLA `orchestrating revenge killings', says OSCE report", **Independent**, 7 December 1999, http://www.independent.co.uk/news/world/kla-orchestrating-revenge-killings-says-osce-report-1130837.html (23.11.2008).

[1001] "The Bubbling Balkans", The Economist, 25 May 2000, http://www.economist.com/node/311767 (11.07.2008).

[1002] Uzgel, "Bağlantısızlıktan..", s. 128.

[1003]Türbedar, "Kosova'nın..", ss. 26-28.

probleminin çözümünde yabancı temsilcilerin rol almasını kabul eder misiniz?" sorusuna yönelik yüksek katılımlı bir referandum yapılmış ve yabancı müdahalesi %94.73 ile reddedilmiştir. [1004]

Kosova'nın bağımsızlığıyla Sırplar, egemenlik ve toprak bütünlüğünün, dolayısıyla BM Şartı ve uluslararası hukukun ihlal edildiğini savunmaktadır. Ayrıca Sırplar geçmişte olanlar yüzünden cezalandırılmalarının haksızlık olduğunu ve AB yolundaki yeni demokratik Sırbistan'ın, eskiden yaşananların tekrarlanmayacağının yeterli garantisi olduğunu ileri sürmektedir. Birçok AB üyesinin Kosova'nın bağımsızlığını tanımış olması ise Sırbistan için beklenen bir gelişme olsa da hayal kırıklığı yaratmıştır. Bununla birlikte Kosova konusunda, Sırbistan'ın duruşunu destekleyen AB ülkeleri de vardır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İspanya gibi genellikle kendi içerisinde benzer sorunlar yaşayan bu AB üyelerinin siyaset değişikliğine gitmesi şimdilik mümkün görünmemektedir. İlginç şekilde bağlantısızlar hareketinin ve İslam dünyasının birçok ülkesi, yine Kosova konusunda da Sırbistan'ı desteklemektedir. Bunlar arasında Cezayir, Mısır, Fas, Filistin, Suriye, Libya[1005], Tunus, Hindistan ve Pakistan da vardır. Bununla birlikte Sırbistan'a destek vermesi beklenen Romanya ve Bulgaristan gibi Ortodoks ülkeler ise Kosova'nın bağımsızlığını tanımışlardır. Anlaşılacağı üzere Kosova konusunda bir "medeniyetler çatışması" yaşanmamış, aksine süreç düşünülenin tersi istikamette gelişmiştir.

AB'nin 14 Aralık 2007'de 1800 kişilik EULEX misyonunu Kosova'ya gönderme kararı Sırbistan ile ilişkileri daha büyük bir sıkıntı içerisine sokmuştur. Bir Avrupa

---

[1004] Jeffries, s. 440.

[1005] Kaddafinin geleneksel olarak Yugoslavya ile iyi ilişkisi, onların en güçlü temsilcisi Sırplarla da devam etmiştir. Libya'nın Sırp yanlısı tutumundan vazgeçip, Kosova'yı tanıması için Kaddafi ile görüşmeye gelen Kosovalı bir heyetle çölün ortasındaki görüşmesinde Kaddafi, Kosovalı heyete şarkı söyleyip dansetmelerini emretmiştir. Hatta heyet şarkı söylerken detone olduğu için Kaddafi'nin yardımcısı tarafından azarlanmıştır. Üstelik sonuçta aldıkları cevap da, "Kosovalılar Amerika'nın finosu olmaya devam ettikleri sürece, Libya'nın onları hiç bir zaman tanımayacak" olmuştur. "Qaddafi's Yugoslav friends", **The Economist**, 25 Feb 2011, http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/02/libyas_balkan_connections?fsrc=scn/fb/wl/bl/quaddafisyugoslavfriends (30.07.2011).

misyonunun Kosova'da başlatılıyor olması, aslında Athisaari Planı'nın ön gördüğü gibi uluslararası toplumunun gözetiminde bağımsız bir Kosova'nın uygulamaya geçirilmesi anlamına gelmektedir. EULEX aşama aşama UNMIK'ın yerini almaktadır ve Kosova'nın bağımsızlığı AB tarafından gözetilir hale gelmektedir. Bu gidişatın etkisiyle Sırplar, Kosova'nın bağımsız olmasını sağlayan kararların AB tarafından alındığına kanaat getirmişlerdir (Şekil 40) ve bu da kurum ile ilişkileri olumsuz etkilemektedir.

Şekil 40: "Kosova'nın statüsüne ait karar gerçekte nerede verilmiştir?" sorusuna verilen cevaplar:

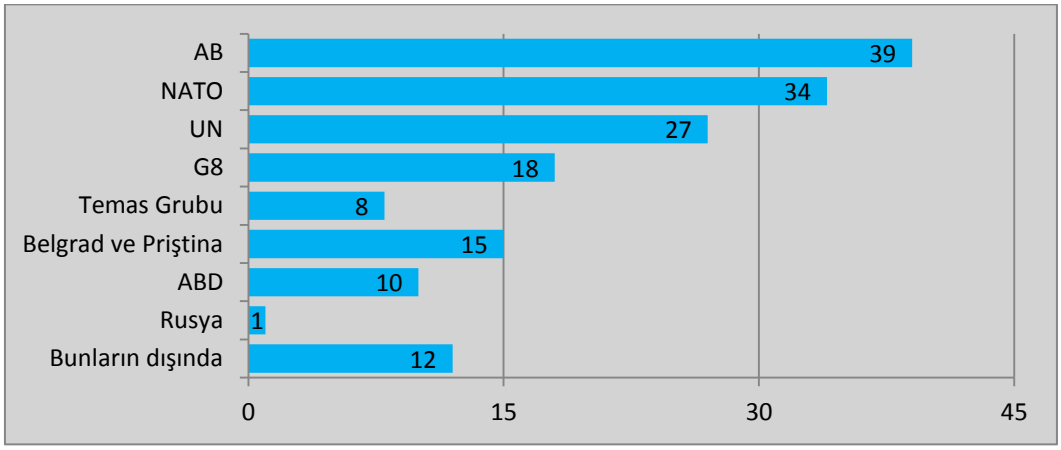

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The Eu Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (June 2007)

Egemenlik devri, üyelik sürecindeki her ülkede sorun olmuştur ancak farklı olarak bu kez AB ilk defa, "pratikte bir aday ülkeden kendisine ait bir toprağı bırakmasını talep etmektedir." Bir başka deyişle, ilk defa bir uluslararası örgüt, kendisine katılmak isteyen bir ülkeyi, topraklarının bir kısmının kendisinden kopartılmasına razı olmaya zorlamaktadır. Bu SAP ile her Balkan ülkesinden beklenenden daha farklı bir egemenlik devridir ve milliyetçi olsun ya da olmasın hiç bir ülkenin normal koşullarda buna kolayca razı olması mümkün değildir.

Sırp temsilciler, Avrupalı meslektaşlarına her fırsatta Kosova meselesinin çözümünün, AB üyeliği içini bir ön koşul olarak öne sürülmemesinin gerektiği söylese de, nihai çözüm bulunmadan üyelik şansının düşük olduğu açıktır. [1006] Richard Holbrooke 2005'te, Sonuçta Belgrad'daki Sırpların Brüksel veya Kosova arasında bir seçim yapmak zorunda kalacağını söylemiştir.[1007] Sırp siyasi analisti Blagojevic de, Sırplardan sol bacaklarını mı yoksa sağ bacaklarını mı kestireceklerine karar vermelerinin istendiğini söyleyerek,[1008] Sırp kamuoyunun arada kalmışlığını ve kararsızlığını iyi bir şekilde ifade etmiştir. Stefanovic'in ifadesiyle kimse Hırvatistan'dan Doğu Slavonya'yı, ya da Makedonya'dan Arnavutların yaşadığı batı bölümünü terk etmesini istememekte ancak Sırbistan'dan böyle bir fedakarlık beklenmektedir.[1009]

Koştunitsa 24 Ekimde Kosova üzerine bir mülakatta, öldürülen tüm insanlar için suçu kabul etmeye hazır olduğunu söylemiştir.[1010] Ardından Yugoslav başbakan yardımcısı Vuk Draskovic de, yine Kosova ile ilgili bir mülakatta Sırpların Avrupalılaşma yolunu seçmesi gerektiğini ifade etmiştir.[1011] Ekim 2008'de Sırp hükümeti, Priştina Üniversitesinin verdiği ve UNMIK tarafından damgalanan dereceleri tanımaya karar vermiştir. [1012] Aralık 2008'de Sırbistan, BM Genel Sekreteri'nin EULEX'i tüm Kosova'ya yerleştirme kararını onaylayan bir karar almıştır ki bu bir kaç ay öncesine kadar düşünülemez bir durumdur. Mart 2009'da da EULEX başkanı resmi olarak ilk defa Belgrad tarafından kabul edilmiş ve Sırp yetkililerle toplantılar yapmıştır. Eylül 2009'da EULEX ve Sırbistan, Polis işbirliği konusunda bir protokol imzalamıştır.

[1006] "Numerous benefits for Serbia from candidate status for EU membership", 13/01/2011, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=72572 (03.02.2011).
[1007] Jake Hess, "Endgame in Kosovo? The Destruction of Yugoslavia Continues", **Global Research**, 30 January 2006, http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=1855 (27.07.2011).
[1008] Dan Bilefsky, "Tilt to West is Seen in Elections in Serbia," **The New York Times**, 12 May 2008, http://www.nytimes.com/2008/05/12/world/europe/12serbia.html (23.10.2010).
[1009] Yll Bajraktari and Greg Maly, "Is Serbia Moving Toward Europe?", **United States Institute of Peace**, 10/5/2007.
[1010] Naegele : Koştunitsa ile söyleşinin tamamı için bknz: http://emperors-clothes.com/debates/1a.htm (10.07.2009).
[1011] Jeffries, s. 478.
[1012] 2009 Progress Report, s. 18.

Sırbistan hükümeti şu an için, Kosova ile ilişkilerini UNMIK ve EULEX ile yürütmekte ve Kosova hükümeti ile resmi bir temas kurmayı reddetmektedir. Ancak bu bile büyük bir ilerlemedir ve Kosova ile yapıcı işbirliği, Avrupa Ortaklığı için en önemli şartlarından bir tanesi olduğundan yakın gelecekte bu kadarının yeterli olmayacağı açıktır.[1013] Kosova hükümeti ile doğrudan ilişkiler, çok uzak bir ihtimal olarak görülmemelidir çünkü Koştunitsa yönetimindeki Sırbistan zamanında EULEX ile resmi temasa da aynı sertlikte karşı çıkmış[1014] fakat sonradan politikasını değiştirmek durumunda kalmıştır. Sırbistan'ın artık EULEX ile iyi bir işbirliği içerisinde olduğu AB'nin 2010-2011 Genişleme Strateji Belgesinde de kabul edilmiştir.[1015] Üstelik Sırp Genel Kurmay Başkanı da Kosova'daki NATO komutanı ile düzenli olarak görüşmektedir.

11 Şubat 2008'de, AB ile işbirliği anlaşmasının bir an önce imzalanması talebiyle Belgrad`da yaklaşık 2 bin Sırp'ın katıldığı ve çok sayıda gençlik ve öğrenci örgütü tarafından koordine edilen "Avrupa'nın alternatifi yok" isimli gösteride, katılımcılar "Batsın Koştunitsa yeni Miloseviç" yazılı pankartlar taşımış ve Kosova konusu da dahil olmak üzere, hiç bir nedenle AB sürecinin durmaması gerektiğini savunmuşlardır.[1016] Zaten Sırp halkı da Koştunitsa'nın istifasının ardından, Kosova'nın bağımsızlık ilanına ve bunun Batılı ülkelerce tanınmasına rağmen, seçimlerde yine Avrupa yanlısı partileri seçerek, kanaatlerini belli etmişlerdir.

Sırbistan'da Kosova ve AB üyeliği üzerine yapılan anketler, bu çalışmanın ön görülerini doğrulamaktadır. Anketlere göre (Şekil 41) Sırpların %45'i, AB'nin Sırplara Kosova'nın terkini şart koştuğunu düşünmektedir. İkisinin ayrı süreçler olduğunu düşünenlerin oranı ise sadece %24'tür.

[1013] 2009 Progress Report, ss. 20-21

[1014] Koştunitsa, bağımsızlığın tanınması yolunda ikinci aşamanın EULEX`in yerleşmesi ile gerçekleştiğini ileri sürmüş ve EULEX`in görevinin Kosova`yı bağımsız kılmak olduğunu söylemiştir. "Koştunica: Sırbistan Aşama Aşama Bağımsızlığı Tanıyan Tarafa Kaymaya Başlıyor", 12/12/2008, http://www.kosovahaber.net (16.08.2009).

[1015] Enlargement Strategy 2010-2011.., s.50.

[1016] "Göstericiler Sırbistan`ın AB üyeliği için yürüdü", **South Eastern Times**, 11/02/08, http://www.tumgazeteler.com/?a=2553055 (02.07.2010).

Şekil 41: "Kosova'nın statüsünün çözülmesi AB'ye katılım için bir ön şart mıdır?" sorusuna verilen cevaplar:

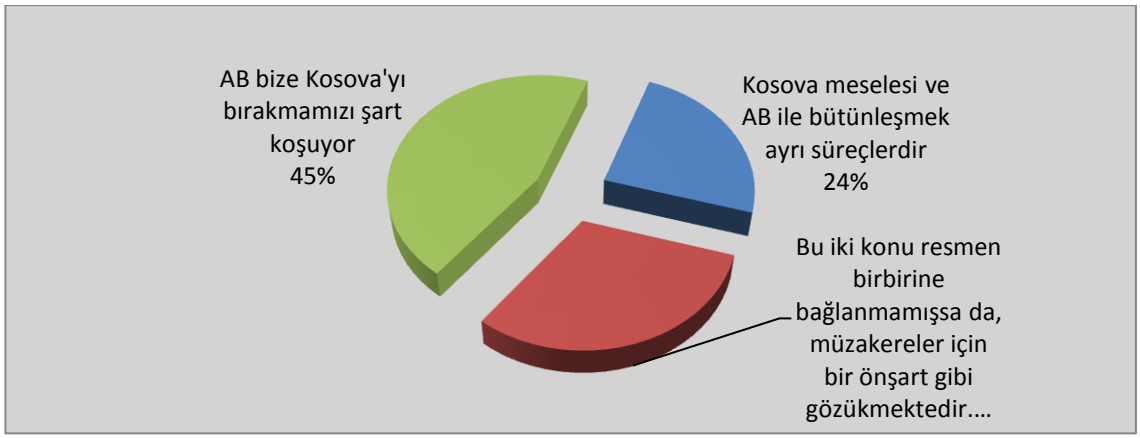

Kaynak: Serbian European Integration Office Of The Government, The Eu Perspective Of Serbian Citizens Trends, Results Of A Public Opinion Poll (June 2007)

Sırpların % 71,5'i, Kosova'nın bağımsızlığının zararlı (maliyet>fayda) olduğunu düşünmektedir ve % 78,4'ü bunun Sırp milli gururunu kırdığını söylemektedir.[1017] Ancak buna rağmen Sırpların % 71'i Avrupa Kosova'nın bağımsızlığını tanısa bile, AB ile ilişkilerin kesilmemesi gerektiğini savunmaktadır. (Şekil 42) İlişkilerin kesilmesi gerektiğini düşünenler ise % 29 ile çok daha aşağıda kalmıştır. Bu durumda rasyonel çıkarların duyguların önüne geçtiği yahut AB'den beklenen faydanın, Kosova'nın bağımsızlığından beklenen zarardan fazla olduğu söylenebilir. (AB üyeliğinden beklenen fayda >Kosova'nın bağımsızlığından beklenen maliyet)

[1017] "Consequences of Kosovo's independence", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (26.06.2010): "Serbia's pride is hurt by the secession of Kosovo", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (26.06.2010).

Şekil 42: "Eğer Avrupa Kosova'yı tek taraflı olarak tanırsa, dış politikamız ne olmalıdır?" sorusuna verilen yanıtlar:

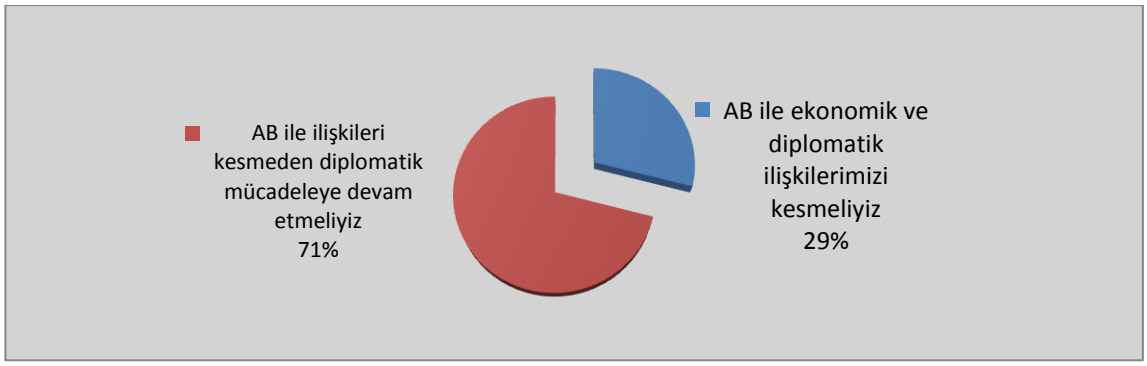

Kaynak: Serbıan European Integratıon Office Of The Government, The Eu Perspective Of Serbian Cıtızens Trends, Results Of a Public Opinion Poll (June 2007)

Yukarıdaki grafikten Sırpların Kosova için AB üyeliğinden vazgeçmek istemediği anlaşılmaktadır. Ancak soru tersten sorulduğunda, yani AB üyeliği karşısında Kosova'dan vazgeçilip vazgeçilemeyeceğine yönelik soruya Sırpların sadece % 15,6'sı evet derken, % 69,9'luk bir kesim hayır demektedir. (Şekil 43)

Şekil 43: "AB Üyeliği Karşılığında Kosova'dan Vazgeçilebilir mi?" soruna verilen yanıtlar:

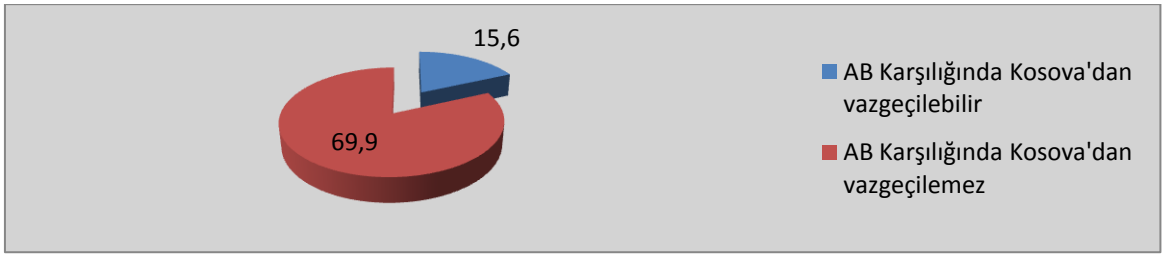

Kaynak: Serbian government should give up on keeping Kosovo in exchange for EU membership http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.03.2011).

Bu durumda aşağıdaki gibi ilginç ve Sırplardaki kafa karışıklığına bağlanabilecek bir grafik (Şekil 44) ortaya çıkmaktadır. Buna göre Sırplar ne AB için Kosova'dan, ne de Kosova için AB'den vazgeçmek istemektedir.

Şekil 44: AB üyeliği için Kosova'dan vazgeçmeyecekler ile Kosova için AB üyeliğinden vazgeçmeyecekler arasındaki karşılaştırma.

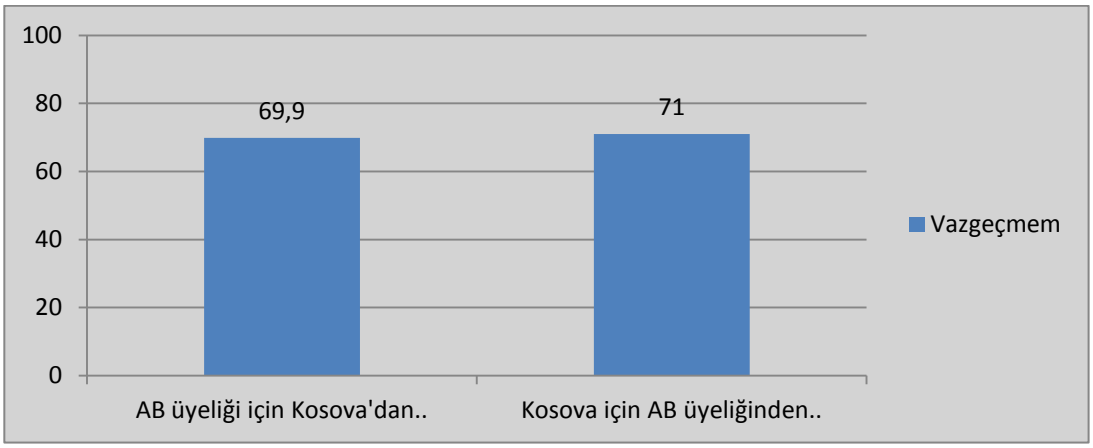

Gallup'un başka bir anketi de, Sırp kamuoyunun AB'nin Kosova konusundaki olumsuz müdahalesine ve bağımsızlık ön gören Athisaari Planı'na rağmen, o yıl bile halen AB'ye olumlu baktığını göstermiştir. Buna göre Sırpların %63'ü AB'nin Balkanlar'da olumlu bir rol oynadığını savunmuş ve bunların %24'ü de oynan rolü çok olumlu bulduğunu söylemiştir. Yine halkın %62'lik bir kısmı Sırbistan'ın AB'ye üyeliğinin iyi bir şey olduğunu savunurken, sadece %9'luk bir kesim buna olumsuz bakmıştır. (Şekil 45)

Şekil 45: "Sırbistan'ın AB'ye girişine genel olarak nasıl bakıyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar:

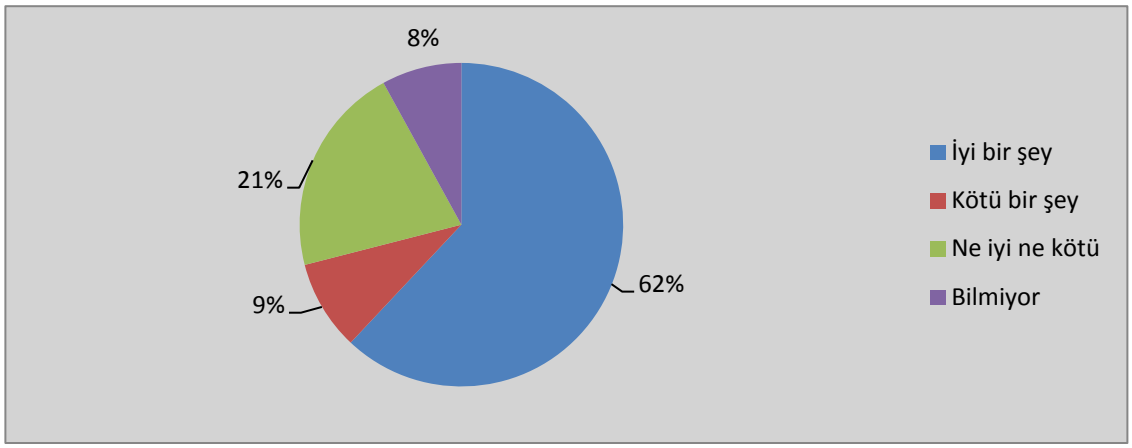

Kaynak: Despite Kosovo Intervention, Serbians Favor EU Membership http://www.gallup.com/poll/27688/despite-kosovo-intervention-serbians-favor-membership.aspx (21.04.2010).

Bugün itibariyle, Sırbistan Savunma Strateji Belgesinde Kosova'nın hukuksuz ve tek taraflı bağımsızlığı, Sırbistan'ın milli çıkarlarına yönelik en büyük tehdit olarak değerlendirilmektedir.[1018] Bu çerçevede Sırp Kabine üyeleri de göreve başlarken, kendisini Kosova'nın Sırbistan'daki yerinin korunmasına adayacağına yemin etmektedir.[1019] Anketlere göre, Sırpların çoğunluğu Kosova'nın düşmanca davranışlar içerisinde olduğunu düşünse de ve yine çoğunluk Kosova'da halen bir savaş yaşanabileceğini değerlendirse de[1020], Sırbistan'ın bugün Kosova için tekrar askeri bir harekete girişmesi ihtimal dahilinde görünmemektedir. Zaten Sırbistan'ın hiç bir açıdan

[1018] Defence Strategy.., s. 10
[1019] Yemin metninin orjinali: "I swear to loyalty to the Republic of Serbia and bind myself with my honor to respect the Constitution and laws, to conduct my duties as the government member conscientiously, responsibly and with dedication, and to be committed to preservation of Kosovo and Metohija within the Republic of Serbia." "Parliament elects new government", **B92**, 7/7/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm= 07&dd=07&nav_id=51692 (21.10.2010).
[1020] Sırpların %59.6'sı, Kosova'nın kendisine düşmanca davrandığını düşünmekte ve %54'ü halen Kosova'da bir savaş yaşanabileceğini değerlendirmektedir. "Kosovo friendly/hostile", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/ dashboard (18.04.2011): http://www.gallup.com/poll/28204/kosovos-future-poll-results-offer-little-hope-consensus. aspx (24.01.2011).

tekrar NATO ile savaşma imkanı bulunmamaktadır. Hatta Sırp yetkililer, Kosova'da paramiliter harekete girişmeye hazırlanan gönüllü bir grubu tutuklamıştır. [1021]

NATO ile UÇK arasındaki silahsızlandırma anlaşmasına göre, UÇK'nın bir milli muhafız gücüne dönüşmesi ve yönetimde UÇK üyelerine öncelik verilmesi öngörülmüştür. Bugünkü başbakan Taci'nin partisi Kosova Demokratik Partisi'ni de (PDK) eski UÇK gerillaları kurmuştur. Ancak Başbakan Taci dahil birçok hükümet yetkilisinin, Sırpların terörist olarak gördüğü ve birçok Sırp'ı öldürmüş olan UÇK'nın aktif üyeleri olması, Sırbistan'ı onlarla temas kurarken bile moralman çökertmektedir.

Sırbistan bugün Kosova konusunda ciddi bir uluslararası lobi çalışması içerisindedir. Bu çerçevede Sırp hükümetinin oldukça kapsamlı, yabancı dillerde de görüntülenebilen ve AB yönelimini açıkça belli eden bir web sitesi[1022] kurduğu da dikkat çekmektedir. Web sitesinin ana sayfasında Kosova, "Kosova-Metohija" şeklinde geçmekte ve bu konudaki belgesellere hemen ana sayfadan ulaşılabilmektedir. Ayrıca yine ana sayfada, "Kosova Sırbistan'dır" ve "Kosova ve Metohija" şeklinde iki büyük ikondan, ilgili tüm konulara geçiş yapılabilmektedir.

Sırp hükümeti, Kosovalı Arnavutların bu noktadan sonra artık hiç bir zaman tekrar Sırbistan'ın egemenliğine girmeyi kabul etmeyeceğinin farkındadır. Dolayısıyla aslında bu konu için enerjisini boşuna harcadığının bilincindedir. Ancak büyük ihtimalle elitlerin şahsi duygusal bağları nedeniyle ve kamuoyunun tepkisinden çekinildiğinden söylem düzeyinde mücadele devam etmektedir. Bu çalışmaya göre Kosova konusu, ileride maliyetinden büyük fayda getirebilecek önemli bir meselede kullanılmak üzere, pazarlık konusu olarak tutulmaya devam edilmektedir.

[1021] Bajraktari ve Maly
[1022] Sırbistan Hükümeti Resmi Web Sitesi http://www.srbija.gov.rs/ (21.02.2011).

SONUÇ

Sırbistan, tarih boyunca Doğu-Batı arasında konum değiştirmiş ve uzun dönemler Avrupalılaşma ile Avrupadışılaşma arasında gidip gelmiştir. 1990'dan önceki son dönem Sovyetleşme, 1990'ların ortası belirsizlik, 1990'ların sonu ise tekrar Avrupalılaşma dönemine işaret etmiştir. Genel yargının aksine, Miloseviç yönetiminde de sürekli bir Doğu'ya yönelim olmamış, çıkarların gerektirdiği duruma göre büyük güçler arasında git geller devam etmiştir. Sırbistan tarihinin çoğunlukla bu şekilde "*yol bağımlı*" bir gelişim göstermiş olması, onun uluslararası çevre ve büyük güçlerin çıkarlarına büyük oranda bağımlı olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrası Sırbistan'da uluslararası etki her zamankinden de fazla olmuş; demokratikleşme, Avrupalılaşma ve AB'ye üyelik iç içe geçmiştir. Böylece 1990'ların sonu itibariyle dışa bağımlılıkta sıra tekrar Avrupa'ya gelmiş ve Sırbistan diğerlerine oranla yaklaşık 10 yıllık bir gecikmeyle de olsa, tercihini net bir şekilde Doğu/Rusya yerine Avrupa/Batı'dan yana kullanmıştır. Bununla birlikte; Doğu'nun oryantal temsilcisi olan Osmanlı geçmişinden tam bir kopuş söz konusu olsa da Sırbistan, diğer Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkeleri gibi Rusya'yı ötekileştirmemiş veya ondan kopmayı arzulamamıştır.

1990'lar Sırbistan'da, Rusya'nın AB'ye güçlü bir alternatif olup olamayacağının sert bir şekilde tartışıldığı yıllar olmuştur. Ancak Sırpların Batı'ya karşı en çok desteğe ihtiyaç duyduğu bu dönemde, Ruslardan arzuladığı desteği görememesi ve daha önemlisi Rusya'nın NATO müdahalesine engel olmaması, hayal kırıklığına ve güvensizliğe neden olmuştur. Rusya bugün Kosova konusunda halen Sırbistan'ın en güçlü destekçisi olsa da, AB'ye alternatif pozisyonunu kaybetmiştir. Bu düşüncenin oluşmasında, geçmişteki hayal kırıklıklarından daha önemli bir başka faktör ise, Sırpların dünya ekonomisine yönelik algılarıdır. Sırbistan, iç savaşın yıkıntılarının üstesinden gelebilmek için ihtiyaç duyduğu fonu ancak Batı'dan sağlayabileceğini; Çin'in AB yatırımlarının, Rusya'nın ise NATO'nun sağlayacağı güvenliğin yerini tutamayacağını

değerlendirmektedir. Nitekim Rusya yanlısı ve Batı karşıtı milliyetçi Sırp partilerin seçmenleri bile şu an Sırbistan'ın AB üyeliğini savunmaktadır.

1990'ların ilk yıllarında, Sırpların siyasi gündemi, diğer eski sosyalist ülkelerdekinin aksine; Avrupa ile bütünleşme, demokratikleşme, liberalleşme, Batı kurumlarına üyelik, ekonomi, işsizlik ve yolsuzlukla mücadele gibi konular olamamıştır. Zira Yugoslavya bir iç savaş içerisindedir ve bu nedenle de ana gündemi ancak, başka cumhuriyetlerin içerisinde kalan ve tehdit altında olan Sırpların geleceği olabilmiştir. Miloseviç'in liderliğindeki bu dönemde, söz konusu kaygı neticesinde; demokrasi, insan hakları, basın özgürlüğü, serbest seçimler gibi en temel Batılı prensipler dahi ihlal edilmiştir.

1990'ların sonlarına doğru Batı'nın yardımı sayesinde güçlenen ve 2000'den sonra da Miloseviç'ten yönetimi devralan Avrupa yanlısı muhalefetin en temel hedefi, normal bir ülke yaratmak olmuştur. Bu hedef çoğunlukla, yüzlerce yıllık ulusal davaların dahi önüne konulabilmiştir. Bu çerçevede Avrupa'ya dönmek de, yıllardır çatışma ve kriz içerisinde sürüklenen Sırpların artık normal bir yaşam sürebilmeleri adına bir ön şart olarak görülmüştür. Nitekim yeni dönemin ilk lideri olan Koştunitsa daha ilk konuşmasında, "Sırbistan'ı ekonomisinden medyasına kadar sıradan, sıkıcı bir ülke yapmaya çalışacağını" söylemek suretiyle Sırpların çatışmasız, sıradan bir yaşam hasretine tercüman olmuştur. Miloseviç sonrası dönem bunun mücadelesi ile başlamıştır.

Literatürde, MDA ülkelerinin Batılı sistemlere geçiş dönemleri ve Avrupalı kurumlarla ortaklık kurma aşamaları, "Avrupa'ya dönüş süreci" olarak kabul edilmektedir. Ancak anılan süreçteki ülkeler için Avrupa, şüphesiz sadece kurumları ya da bir coğrafyayı değil, belirli bir değer ve düşünce sistemini de ifade etmektedir. Bu şekliyle Avrupa, aslında siyasi bir proje olarak da kabul edilebilir. Soğuk Savaş sonrası Avrupa'ya dönüş söylemini karşılamaya yönelik en uygun aktör ise AB'dir. Günümüzde Avrupa gittikçe daha fazla AB olarak tanımlanmaya başlanmış, bir ülkenin Avrupalılığı da gittikçe daha fazla AB ile kurumsal ilişkilerinin yoğunluğu ve onun norm ve kurallarına uyumu ile ölçülür hale gelmiştir. Bu doğrultuda Sırbistan da, Avrupa'ya dönebilmek için en önemli

araç olarak AB üyeliğini görmektedir. Miloseviç'in yönetimden uzaklaştırıldığı 2000 yılından bugüne dek istisnasız tüm Sırbistan hükümetlerinin AB'ye üyeliği 'en önemli stratejik hedef' olarak ilan etmelerinin nedeni de budur.

Avrupa yanlısı Sırp hükümetleri, 1990'lı yıllarda MDA ülkelerindeki yaşanan tecrübeye benzer şekilde, Avrupa'ya dönüşü ve bu çerçevede AB'ye tam üyeliği; sosyal, ekonomik ve ulusal güvenliklerinin garantisi olarak görmüştür. Avrupa'nın yüksek alım gücüne, geniş bir pazara, büyük bir sermaye kaynağına, kültüründen teknolojisine kadar her alanda zenginliğe ve yüksek refah düzeyine sahip olması; insan haklarına büyük önem vermesi ve Avrupalı yaşam tarzı çoğu Sırp için çekici gelmektedir. Üstelik AB'nin hem ekonomik hem de demokratik anlamdaki gelişmişliği ve ayrıca kurumsallaşmadaki başarısı; rejim değişiklikleri daha tam olarak başlamamışken bile Yugoslav ve Sırp liderleri cezbetmiş, onları AB üyeliğinin demokratik ve ekonomik dönüşümlerinde son nokta olacağına inandırmıştır.

Bugün AB; Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı gibi ulusüstü kurumları ile tartışmasız şekilde gelmiş geçmiş en kurumsallaşmış uluslararası/ulusüstü örgüttür. Üstelik AB'nin bu niteliği her yeni kurucu antlaşma ile güçlenmeye devam etmektedir. Bu haliyle AB, tüm eksiklik ve zayıflıklarına rağmen müthiş bir çekim gücüne sahiptir. Dönem dönem ekonomik ve siyasal krizlerle boğuşmak zorunda kalsa da, halen çok sayıda ülke AB'nin ileride daha da büyük bir güç olabileceği düşüncesiyle oluşumun dışında kalmamaya çalışmaktadır. Üyeleri ile hem uzak hem de yakın geçmişte birçok olumsuzluk yaşamış olmasına rağmen, Sırbistan gibi bir ülke bile AB'nin çekim alanının etkisindedir. Batı tarafından defalarca haksızlığa uğratıldığına inanan, milliyetçiliği ile tanınan ve egemenliğine tam olarak henüz yeni kavuşabilen Sırbistan'ın, egemenliğini AB ile paylaşmaya bu kadar hazır olması da, Kurumun çekiciliğini göstermesi açısından çarpıcıdır.

Sırplar tarihsel olarak kendilerini Balkan halkları arasındaki en dinamik grup ve bölgenin doğal lideri olarak görmüştür. Bölgedeki en kalabalık Slav kitle de onlardır.

Kendilerine güvenleri ve kibirleri de yüksek olmuştur, çünkü Ortaçağda güçlü bir imparatorluk yönetmiş, kiliseleri çok geniş bir alanda Ortodoks halklara liderlik yapmış, orduları Hıristiyanlık için yüzyıllarca savaş vermiş ve üstelik Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanabilen ilk Slav millet olmuştur. Ancak Sırplar, Batı Avrupa ve Hıristiyanlığın korunması için yaşadıkları savaşlara ve Batı Medeniyetine yaptıkları katkılara rağmen, Doğulu olarak kabul edilmişlerdir. Önce Doğu Roma ardından da Müslüman Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde uzun yıllar geçirmiş olmalarına ilaveten zayıf Doğu Kilisesinin takipçileri olmaları, bu kabule temel teşkil etmiştir. Ancak Doğulu olarak kabul edilmek Sırpların; daha düşük bir uygarlık düzeyi, barbarlık, az gelişmişlik, şiddet eğilimi ve Batılılardan farklı bir kimlik ile anılmalarını da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Doğulu Osmanlı'ya karşı savaşları, 1'inci ve 2'nci Dünya Savaşlarında Batı'nın özgürlükçü ülkeleri ile ittifak yapmaları, faşizme karşı destansı direnişleri ve dönemin saygın, hoş görülü ve özel ülkesi Yugoslavya'nın en önemli parçası olmaları, söz konusu olumsuz algının iyileşmesine katkı sağlamıştır. Yugoslavya sürecinde ise Sırplar bir takım haksızlık iddialarına rağmen, en itibarlı günlerini yaşamışlardır.

Tito'nun ölümü ve Sırp lider Miloseviç'in sahneye çıkması sonrasında, o dönemde AT üyeliğini en çok hak eden Doğu Avrupa ülkesi olarak değerlendirilen Yugoslavya, kanlı bir iç savaşa sürüklenmiştir. Batı, bu iç savaş esnasında yaşanan felaketlerin esas sorumlusunun Doğu mantalitesine sahip Sırplar olduğunu değerlendirmiştir. Öyle olunca Sırbistan, tarihi boyunca uğruna savaş verdiği Avrupa'dan tamamen dışlanmış ve onun paryası haline gelmiştir. Bu dönemde Sırplara atfedilen olumsuzluklar o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki, Türkiye hariç tamamı Hıristiyan devletlerden oluşan NATO bile, tüm hukuki engellere rağmen, Hıristiyan Sırplara yönelik askeri saldırıda bulunmayı seçmiştir. Bu askeri müdahalelerin Sırplar için bedeli ise hem maddi hem de manevi anlamda çok ağır olmuştur. Sırplar bugün, kendilerini tekrar Avrupalı bir millet olarak kabul ettirebildikleri takdirde, ülkeye büyük zarar veren ve ikinci sınıf muamele görmelerine yol açan bu olumsuz imajdan kurtulabileceklerini değerlendirmektedirler.

Avrupalı olduklarını kanıtlamanın en iyi yolu olarak ise Avrupa'nın en önemli kurumu olan AB'ye üyeliği görmektedirler.

Sırplar kendileri ile ilgili algıyı değiştirebilmek için AB'ye üye olmak istemektedir; ancak ironik şekilde, AB'ye üye olabilmek için de önce bu algıları düzeltebilmiş olmaları gerekmektedir. AB'nin kurucu antlaşmalarında bile ortak kimlik, kültür ve değerlere ne kadar önem verildiği açık olduğundan, ayrıca üyelerin ortak değerlere sahip olduğu adayları içine almaya daha istekli olduğu kanıtlandığından; Sırbistan'ın bu konularda gerçek olsun ya da olmasın Avrupalı devletlerle paylaşım içerisinde olduğunu göstermesi zorunludur. Avrupa kamuoyunun, Doğulu, az gelişmiş ve şiddet eğilimli olarak değerlendirip ötekileştirdiği bir milleti benimsemeyeceği açıktır. Bugün Sırp hükümetlerinin, uluslararası barış operasyonlarından fakir ülkelere yardım etmeye kadar kadar mümkün olan tüm sempati getirecek yöntemleri kullanmasının yanında, "ait olduğu yer olan Avrupa'ya dönmek" söylemine başvurmasının temel nedeni de budur.

Avrupa'ya dönmek demek, sadece geçmişte Avrupalı olduğunu kanıtlamak değil, aynı zamanda yeni bir Avrupa ve ortak geleceğin kurulmasında da yer almak anlamına gelmektedir. Bu anlamda Avrupa'ya dönmek geçmiş kadar gelecek ile de ilgilidir. Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetime gelmesinden beri Sırbistan, geçmişinde Avrupalı olmakla özdeşleşmeyen veya olumsuz bulunan tüm sembollerden kurtulmak, Avrupalılık ile uyumlu tüm tarihi sembollerini ise geri getirmek çabası içersine girmiştir. Diğer bir ifadeyle, amaç Avrupa ile ortak kimlik, ortak tarih ve olumlu tüm paylaşımları hatırlatmak, yaşanmış tüm olumsuzlukları ve çatışmaları ise unutturmak olmuştur. Bu çerçevede şoven ve militarist geçmişin yanında, komünizm ve Oryantal Osmanlı dönemi de dışlanıp ötekileştirilmiş; liberal geçmiş, ortak tarih, tarihi müttefiklikler ve Avrupa'nın savunulması uğruna yapılmış savaşlar ön plana çıkartılmıştır. Bu anlamda Sırbistan'ın, Avrupa tarihi, kültürü ve değerlerini stratejik amaçlı olarak kullandığı söylenebilir.

Sırbistan kendisinin de Avrupalı bir devlet olduğu konusunda AB'yi ikna edip üyelik elde edebilirse, kurumun mal ve kaynaklarını diğer üyelerle paylaşma şansına erişecektir. Ancak AB üyeleri de aday ülkeler gibi yeni katılımlar hakkında fayda/maliyet hesabı yapmaktadır. Bir başka deyişle üyeler, aday ülkenin kendisine fayda sağlayacağını değerlendirdiği takdirde katılıma onay vermekte, zarar getireceğini düşündüğü durumlarda ise buna karşı çıkmaktadır. Bu nedenle Sırbistan'ın, Avrupalı olduğunu kanıtlamak kadar, AB üyelerine fayda sağlayabileceği konusunda da inandırıcı olabilmesi gerekmektedir. Ancak Sırbistan, küçük ve zayıf ekonomisi nedeniyle, ekonomik fayda sağlayacağına yönelik argümanlarla ikna edici olamayacağını bildiğinden, daha avantajlı olduğu güvenlik konusunu ön plana çıkartmayı tercih etmektedir.

AB'nin, Avrupa'nın en tehlikeli bölgesinde yer alan ve 7,5 milyon insanın yaşadığı Sırbistan'a karşı kayıtsız kalması mümkün değildir. Sırbistan göreceli büyüklüğü, tüm eski Yugoslavya ülkeleri ile siyasi ve kültürel bağları, savaşma kapasitesi ve komşu ülkelerde kalan 1,7 milyon soydaşı nedeniyle tüm bölgenin istikrarı için kilit bir konumundadır. AB ve NATO üyelerinin güvenlik konusundaki endişesinin bilincinde olan Sırbistan, Balkanlardaki bu kilit konumunu ve istikrarsızlık yaratma potansiyelini Batıya karşı bir koz olarak kullanmaktadır. Bir başka deyişle Sırbistan, güvenlik konusunu, AB üyelerini katılım lehinde etkileyebilmek için bir araç olarak kullanmaktadır. Bu nedenle Sırp hükümetleri her vesileyle, Avrupa'nın güvenliğinin kendisininkiyle doğrudan bağlantılı olduğuna yönelik söyleme başvurmaktadır. Bununla birlikte Sırbistan, bir yandan dışlandığı takdirde Avrupa'yı "istikrarsızlık yaratmakla" üstü kapalı olarak tehdit ederken, diğer yandan da barış operasyonlarına destek vererek, Avrupa'nın güvenliği için iyi bir ortak olabileceğini göstermeye çalışmaktadır.

Sırbistan Avrupa'nın güvenliği konusundaki kilit konumundan, Kosova meselesinde de faydalanmaktadır. Sırp resmi belgelerinde Kosova'nın bağımsızlığı Sırbistan'ın güvenliğine yönelik en büyük tehditlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Sırp hükümetine göre bu tehdit Sırbistan'ı istikrarsızlığa sürükleyebilir ki bu da tüm

Avrupa'nın istikrarsızlık tehdidi ile karşı karşıya geleceği anlamına gelecektir. Bir başka deyişle Sırbistan'ın AB üyelerini etkilemeye yönelik olarak kullandığı söylem, "Kosova tamamen bağımsız olursa Sırbistan güvende olamaz ve Sırbistan güvende değilse Avrupa da güvende olamaz"dır.

Sırbistan'ın AB ile kurumsal ilişkilerini geliştirmesinin temelinde ekonomik beklentiler yatmaktadır. Sırbistan, uzun süren savaşların yıkımının altından kalkabilmek ve ekonomisini alt üst eden uluslararası yaptırımların etkisinden kurtulabilmek için çok ciddi bir ekonomik desteğe ihtiyaç duymaktadır. Üstelik bugünkü ekonomik sistem, küreselleşme, bölgeselleşme ve AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı kısıtlamalar, Sırbistan'ı da Avrupa bütünleşmesine dahil olmaya zorlamaktadır. Nitekim Sırbistan'ın resmi belgelerinde, Avrupa ile bütünleşmenin küreselleşmenin bir gereği olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Sırbistan, AB'den kaynaklanan negatif dışsallıktan hem ekonomik hem de siyasi anlamda olumsuz etkilenmektedir. Dolayısıyla tüm Avrupa kıtası, pazarlarını ve ekonomi politikalarını birleştirmişken, Sırbistan'ın dışarıda kalmaktan endişe ediyor olması anlaşılır bir durumdur.

Kurama göre hükümetlerin iki temel çıkar ya da amacı vardır. Bunlardan bir tanesi kendi özerkliğini arttırmak iken diğeri topraklarındaki refahı arttırmaktır. Aday ülkelere bakıldığında, hükümetlerin özerkliklerini arttırabilmek ya da koruyabilmek için ulusüstü yönetişime karşı direnebildikleri görünmektedir. Fakat böyle yaptıklarında, hükümetler özellikle Avrupa ile yoğun ticari işlemlere bağımlı olan vatandaşlarının fazlalığı nedeniyle, bu sefer refahı arttırmak amacından geri kalmaktadır. Sırbistan'ın AB üyelerine yönelik ticari bağımlılığı ile birlikte düşünülünce, Sırp elitinin kendi özerklik ve egemenliğini arttırma çabasının bedelinin refah olduğu söylenebilir. Siyasi liderlerin statülerini sürdürebilmelerinde refahı arttırmak ya da koruyabilmek en önemli parametre olduğundan Sırp elit, doğal olarak bütünleşmeye karşı direnememektedir. Nitekim kamuoyu yoklamaları da Sırp toplumun tüm kesimlerinin üyelikten çıkar sağlayacağına inandığını göstermektedir.

Uluslararası kurumlarla adaylar arasındaki pazarlıklarda ticarete bağımlılık en önemli faktörlerden bir tanesidir. Sırbistan AB için ticari anlamda önemsiz bir ortak iken, Sırbistan'ın AB ile ticarete bağımlılığı % 50'den fazladır. Dış yatırımlarda da ülke %70 ile AB'ye ve onunla kurumsal ilişkilerin getirdiği güvenli ortama bağımlı durumdadır. Dolayısıyla kuram çerçevesinde Sırbistan'ın AB ile pazarlık gücünden bahsedilemez. Üstelik Sırbistan'ın Avrupa ile bütünleşmekten daha iyi bir alternatifi olmadığından, AB üyelerini alternatif bir koalisyona gitmekle tehdit ederek pazarlık gücünü arttırma şansı da bulunmamaktadır. Sırbistan'ın üye olmamayı seçmesinin, AB üyelerine yönelik ciddi bir ekonomik dışsallık yaratmayacağı da açıktır. Dolayısıyla Sırbistan'ın üye olmama tehdidiyle AB üyelerini ekonomik açıdan etkilemesi mümkün değildir. Zaten Sırbistan dışarıda kalmayı seçerse, bağımlı olduğu AB pazarına ulaşabilmek için yine AB'nin kurallarına uymak zorunda kalacaktır, üstelik bu sefer üye olmayan devletlere uygulanan kotalar, yüksek gümrükler ve anti damping önlemleri ile de boğuşacaktır. Üyelik ise, AB fonlarına ulaşmasını, ticarette ayrımcılığa uğramamasını ve en önemlisi ekonomi politikasının belirlenme sürecine katılmasını sağlayacaktır.

Kurama göre aktörler, önceden belirledikleri tercihlerini gerçekleştirebilmek için araçsal ve stratejik mantıkta hareket ederler. Bir uluslararası kurumun dışında kalan aktörler de, çıkarlarını daha iyi gerçekleştirip fayda sağlayabileceklerini hesapladıklarında, o kuruma dahil olmak isterler. Bu anlamda kurumlara; işlevsel, araçsal ve faydacı yaklaşılmaktadır. Aynı doğrultuda Sırbistan da; Avrupa'ya dönebilmek, demokrasisini sağlamlaştırabilmek, savaşın yaralarını sarabilmek, ekonomisini düzeltebilmek ve kaybettiği itibarını geri kazanabilmek için bir kurum olarak AB'yi "stratejik bir araç" olarak görmektedir.

Rasyonel kuramlara göre, üçüncü ülkelerin katılım tercihini, "katılımdan beklenen fayda ve maliyet" belirler. Hem aday hem de üye devletler yatay kurumsallaşmanın kendi çıkarlarını azamiye çıkartacak şekil ve derecede olanını kabul ederler. Bu çalışmanın yapıldığı 2011 itibariyle Sırp halkının çoğunluğunun fayda/maliyet hesaplamaları halen Avrupa'ya dönüş lehindedir. Bir başka deyişle Sırp halkının çoğunluğu Avrupa yolunu

izlemenin, izolasyon ya da Doğuya yönelmeye oranla daha çok fayda getireceğini değerlendirmektedir. Bu düşünce, Avrupa yanlısı demokratik hükümetlerin yönetimde kalmaya devam etmesini sağlamaktadır. Avrupa yanlısı hükümetler içerisinde, reformlar ve ulusal çıkarlar üzerine Koştunitsa-Cinciç yahut Koştunitsa-Tadiç çatışmaları yaşanabilmişse de nihai amaç hiç bir zaman değişmemiştir. Batı karşıtı olarak tanınan Sırbistan Radikal Partisi'nin ve Miloseviç'in kurduğu Sırbistan Sosyalist Partisinin destekçileri bile, bugün çoğunlukla AB'ye üye olunması gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Sırp yöneticilerin ve kamuoyunun fayda/maliyet hesaplamaları aynı sonucu veriyor olduğundan, Sırbistan için hızlı bir Avrupa'ya dönüş süreci kaçınılmaz olmaktadır.

Kurama göre siyasi elitler, dış politika kararlarında kamuoyunun çıkarları ile kendi çıkarlarını birleştirirler. Bir karar hem siyasi elit hem de halk için fayda sağlıyorsa, çok daha güçlü ve sorunsuz bir şekilde savunulabilecektir. Bu çerçevede AB ile kurumsal ilişkilerin, Sırp hükümetlerine de ülke yönetiminde bir takım faydalar sağlayabildiği görülmektedir. Tüm çalışma boyunca anlatıldığı üzere Sırp hükümetleri, ülkelerini Avrupa'ya döndürebilmek için, uzun soluklu milli davalar da dahil olmak üzere birçok konuda önemli ödünler vermek zorunda kalmaktadır. Ancak savaşlardan yeni çıkmış milliyetçi bir toplum için bu ödünlerin kabulü kolay değildir. Bununla birlikte, hükümetlerin bir kurum çatısı altında rutin bir şekilde bir araya gelerek, yine kurumların kuralları ve ortak amaçlarına paralel biçimde anlaşmaya varmaları, karşılıklı olarak müzakerelerle ödünler vermelerine oranla kamuoylarında daha az tepki çekmektedir. İşte Avrupa Birliği'nin gelişmiş kurumsal yapısı sayesinde Sırp hükümetleri, YUCM ile işbirliği ve Kosova'nın bağımsızlığı gibi aşırı hassas konular da dahil olmak üzere verdikleri ödünlerde, kamuoyunun tepkilerinden önemli oranda korunabilmektedir. Üstelik bu onlara, normalde kendi başlarına uygulatmakta zorlanacakları acılı reformları, kamuoyuna "AB'nin talebi" şeklinde yansıtma ve bir günah keçisi bulma şansı da vermektedir.

Sırp hükümetleri AB ile kurumsal ilişkiler kurduğundan beri, bazı konulardaki özerkliğini, bir başka deyişle kendi başına karar verme imkanını kaybetmiştir. Üyelik sonrasında bu özerklik daha da azalacaktır, ancak bu sefer de Sırbistan, güvenmediği Batının kendisi ile ilgili alacağı kararları etkileme, engelleme ya da şekillendirme şansına sahip olacaktır. Tarihsel olarak şüphe duyduğu; 15 yıl içerisinde iki kez kendisine karşı savaş açmış, insanlarını öldürmüş ve ona ciddi yaptırımlar uygulamış olan Batı'nın kararları üzerinde daha fazla kontrol ve bilgi imkanı elde edecek olması, şüphesiz Sırbistan ve hükümetleri açısından çok önemli bir faydaya işaret etmektedir.

Sırbistan'ın AB üyeliği, sadece liberaller için değil, Yugoslavyacılar ve Sırp milliyetçileri için de bazı faydalar vaat etmektedir. Avrupa yanlısı Sırp elit, artık -Almanların 1945'ten sonra yaptığı gibi- emperyal kafa yapılarını değiştirmeleri gerektiğini düşünmektedir. Bu tez kapsamında yapılan incelemelerde, Avrupa yanlısı hükümetlerin, "tüm Sırpların Sırbistan çatısı altında yaşaması için çalışılması gerektiğine" yönelik her hangi bir resmi söylemine rastlanmamıştır. Aynı zamanda, Sırbistan'ın halen Güney Slavlarının Prusya'sı olmak gibi bir hedefi olduğuna dair bir işaret de bulunamamıştır. Bu konuda umut taşıyan Yugoslavyacı kesimlerin bile, Güney Slavlarla tekrar birliktelik yaşanacaksa, artık bunun ancak tüm Batı Balkanların AB içerisine alınması sayesinde gerçekleşebileceğinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan AB etkisinin, Güney Slavlarla birlikteliği arzulayan Sırp Yugoslavyacıların, çıkarlarını gerçekleştirmekteki stratejilerini değiştirmesine neden olduğu söylenebilir.

Eski Yugoslavya ülkelerinin tamamı AB'ye üye olmak yönündeki arzularını resmen bildirmişlerdir. Sırbistan için diğer eski Yugoslavya ülkeleri ile birlikte AB üyeliğinde buluşabilmek, Sırp milliyetçileri için farklı bir anlam da taşıyacaktır. Sırplar bundan 70 ve 20 yıl önce, Yugoslavya'nın dağılmaması, Sırpların başka ülkeler içerisinde kalmaması ve kalanların da baskı altında yaşamamaları için çok ağır bedeller ödemiştir. Şimdi ise eski Yugoslavya ülkeleri AB'ye üye oldukları takdirde aralarındaki sınırlar ve engeller kalkacağından, Yugoslavya bir anlamda "tekrar birleşmiş" olacak ve bu topraklarda yaşayan Sırpların arasındaki bariyerler tekrar ortadan kalkmış olacaktır.

Üstelik AB üyeliğinin doğası ve örgütün üzerine kurulduğu değerler gereği, diğer ülkelerin içerisinde kalan Sırpların insan ve azınlık hakları artık daha fazla güvende olacaktır. Nitekim Sırp Dışişleri Bakanı Jeremic de, AB üyeliğinin tarafları demokraside tekrar bir araya getireceğini savunmaktadır. Bu anlamda AB'nin Balkanlar'da yeni bir Tito rolü üstlenmiş olduğu söylenebilir.

Kuram, ulus devletlerin uluslararası kurumları, normalde kendi başlarına ulaşamayacakları hedeflerine ulaşabilmek için kullandığını savunur. AB, Birleşmiş Milletler'den sonra dünyanın en güçlü ve prestijli örgütüdür. Sırbistan, AB ile kurumsal ilişkilerini üyelik ile sonuçlandırabildiği takdirde, bu örgütün güç ve itibarından faydalanacağını hesaplamaktadır. Bu sayede artık Sırpların kurban ya da mağdur edilmeleri de zorlaşacak ve milliyetçilerin yüzyıllardır süre gelen paranoyalarının ortadan kalkma şansı artacaktır. AB ve NATO üyesi bir devletin, diğer Avrupalılarca saldırıya uğradığı hiç görülmediği için, Sırbistan'ın tekrar saldırıya uğrama ihtimali de azalacaktır. Böylece Sırplar kendilerini daha güvende hissedecek ve en önemli endişelerinden birinden kurtulacaktır. Üstelik AB'nin barışçıl karakteri, Sırbistan'ın işbirliği ve karşılıklı çıkarlar çevresinde komşuları ile sorunlarını çözmesine de yardımcı olacaktır. Sırbistan'ın Avrupa'nın ortasında, denize çıkışı olmayan bir kara ülkesi olarak çok sayıda istikrarsız komşuya sahip olduğu düşünüldüğünde, bu fayda daha da önem kazanmaktadır.

Bu çalışma, Miloseviç döneminden bugüne dek Sırbistan'ın Doğu ve Batı arasında yaptığı yön değişikliklerini, Batılı kurumların ve özellikle de AB'nin etkisine bağlamaktadır. Bu süreçte Sırbistan, Batının etkisiyle fayda/maliyet hesaplamalarını bir çok kez değiştirmek zorunda kalmıştır. Miloseviç'in de, çıkar hesaplamalarının gerektirdiği yerde dış politikasında beklenmedik dönüşler yaparak, hem Doğu hem de Batı'dan dengeli bir şekilde fayda sağlamayı başarabilen Tito'yu takip ettiği söylenebilir. Ancak 1998'de Kosova krizinin tekrarlanması sonucundaki iç politika kaygıları, Miloseviç'in yanlış fayda/maliyet hesabı yapmasına ve Kosova'nın savunulmasını Avrupa'ya dönüş sürecinin önüne koymasına neden olmuştur. Bununla

birlikte sürekli yenilgiler ve ABD/AB'nin yoğun ödüllendirme/cezalandırma politikaları, Miloseviç ile Sırp halkının fayda/maliyet hesaplamalarının farklılaşmasına yol açmıştır. Bu farklılaşma sonucunda ise rejim, artık halkın değişen çıkar algısına cevap veremez hale gelmiş ve Sırbistan, Miloseviç'in bir halk devrimi ile iktidardan uzaklaştırılmasına sahne olmuştur.

Miloseviç döneminde, Sırpların fayda/maliyet hesaplamalarında oluşan farklılaşmanın en temel nedenini, AB ve ABD etkisi ile değişen ekonomik çıkar algısı yaratmıştır. Bu süreçte yaşanan iç savaş ve Batı yaptırımları nedeniyle Yugoslavya ekonomisinin makroekonomik göstergeleri alt üst olmuştur. Öyle ki bir dönem enflasyon oranı %5 katrilyona ulaşarak Weimar Almanya'sının dünya rekorunu bile kırmıştır. 500 milyar dinarlık banknotların basıldığı bu dönemin sonunda hükümet, Alman Markının Yugoslavya'nın resmi para birimi olduğunu ilan etmek zorunda kalmıştır. AB, rejim destekçilerini cezalandırdığı bu dönemde, muhalefete maddi ve manevi her türlü yardımı yapmış ancak daha da önemlisi Sırp halkına, "Miloseviç yahut iyi bir yaşam" arasında seçim yapmak zorunda olduklarını açıkça belli etmiştir. Sırplara iki seçenek bırakılmıştır: Ya Avrupa yanlısı muhalefet partilerine oy verecek, büyük maddi yardım elde edecek ve Avrupa'ya dönecekler, ya da liderlerini sahiplenmeyi tercih edip; tamamen dünyadan yalıtılmış, aç, temel gıdaya bile ulaşmakta zorluk çeker, elektriksiz, yolsuz, itibarsız ve büyük sıkıntılar içerisinde yaşayacaklardır. Sırplar iki seçeneğin de fayda ve maliyetlerini hesapladıktan sonra, değişen konjonktüre uyum sağlamış ve çıkarlarına ulaşmakta en başarılı stratejinin Batı ile işbirliğini desteklemek olduğunu değerlendirmiştir. Dolayısıyla haklı ya da haksız olduğu ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, AB'nin Sırp halkının iradesine doğrudan müdahale ettiği ve fayda/maliyet hesaplamalarında değişikliğe zorladığı açıktır.

Kurumlar en temel anlamda "kurallar" anlamına gelmektedir. AB ile kurumsal bağ kuran aktörler artık hedeflerine ulaşabilmek için, kurumun müsaade ettiği sınırlara uygun yeni stratejiler ve yaklaşımlar geliştirmek durumunda kalmaktadır. Aktörlerin kurumlarca meşru kabul edilen şekilde davranmayı seçmesi ise çoğu zaman, uluslararası

meşruiyet sağlamanın faydalarının, maliyetinden fazla olduğunu belirleyen hesaplamaları sonucu gerçekleşmektedir. Bir kurum olarak AB'nin etkisi altındaki Sırbistan'ın da, siyasi davranışlarında artık büyük oranda AB'nin kurallarına göre hareket etmeye başlamasının nedeni de budur.

Kurumlar, karşılıklı etkileşim ile asgari olarak ne elde edilebileceğini ve ilaveten en fazla neye müsaade edileceğini belirlemektedir. Bununla birlikte, hayati çıkarlar söz konusu olduğunda devletlerin her türlü maliyeti göze alıp, kurumun müsaade etmediği yahut meşru görmediği kararları alması da mümkündür. 1994-1998 arasında Sırbistan tekrar AB yoluna girmişken Miloseviç'in, hayati çıkar konularından birisi olarak gördüğü Kosova için, sadece AB değil tüm dünya ile ilişkilerini koparmayı ve hatta NATO'ya savaş ilan etmeyi göze alabilmesi de bunu kanıtlamaktadır.

Kurumlarla yoğun etkileşim ve bunun neden olduğu artan kazançların etkisi, ülkeler için bir 'yol bağımlılığı' yaratmaktır. Kurumla etkileşim içerisinde olan bir ülke için bu yoldan ayrılmanın maliyeti yüksek olabilir ve üstelik yatırımlar nedeniyle bu maliyet her geçen gün artma eğilimindedir. Kurumlar ve yarattığı kurallar, gittikçe daha fazla yerleşir, sağlamlaşır ve geri dönüşü zorlaştırır. AB ise, temel reformları yalnızca oybirliği ile mümkün kılarak, geri dönüşü daha da kısıtlamıştır. Doğal olarak AB sürecindeki Sırbistan da aynı yol bağımlılığından etkilendiğinden; AB'nin formal ve informal kurallarından, değerlerinden ve işleri yapış tarzından sapması zorlaşmıştır. Bu aynı zamanda üye ülkelerin çıkarlarına da büyük oranda uygundur. Sırbistan'ın AB'nin formal ve informal kurallarına göre hareket ediyor olması, üyelerin Sırbistan'ın hangi durumda, hangi araçları kullanarak ve hangi prosedürleri izleyerek karar alabileceği konusunda daha çok öngörüye sahip olabilmesini sağlamaktadır. İstikrarsızlık yaratma potansiyeli ve kötü şöhreti nedeniyle Sırbistan'dan kaygı duyan AB üyeleri için bu önemli bir faydadır. Aynı şekilde Sırbistan da bu durumdan fayda sağlamaktadır çünkü yol bağımlılığı, kendisine karşı savaşmış bu Batılı ülkeler hakkında daha fazla bilgi ve öngörülebilirlik elde etmesini sağlamaktadır.

Eski sosyalist ülkeler dönüşüm süreçlerinde birçok sosyal, ekonomik, siyasi ve kurumsal sorunla boğuşmak zorunda kalmıştır. Sırbistan ise sadece pazar ekonomisine geçiş ya da demokratik bir siyasal sistemin kurum ve pratiklerini oluşturmanın değil, aynı zamanda bağımsız bir devlet kurma sürecinin sıkıntılarını da çekmektedir. Sırbistan, eskiden ait olduğu çok uluslu federal devletlerce şekillendirilmiş olan kurumlarını, Batı rehberliğinde tek tek en baştan yapılandırmak durumundadır. Bununla birlikte yarım asırdan fazla sosyalist/komünist bir şekilde yapılanan Sırbistan'ın iç politika ve kurumlarını liberal demokrat AB'ye uydurmakta bazı zorluklar çekmesi anlaşılırdır. Sırplar, liberal demokrasi denilen iktisadi ve siyasi düzene geçerken, diğer batılı ülke halklarının bir ömür boyunca tanıklık edebileceği değişimlerin belki de daha fazlasını birkaç on yıl içerisinde karşılamak durumunda kalmaktadır. Bununla birlikte Sırbistan'ın yüz yıla yaklaşan bir federal devlet tecrübesine sahip olması, federal benzeri bir yapıya sahip AB ile yapısal uyumda kolaylık sağlayan bir faktördür. Ancak Yugoslavya'da yaşananlardan dolayı, 300.000'e yakın eğitimli ve genç Sırp'ın, bir daha dönmemek üzere Sırbistan'ı terk etmiş olması, bu kesime en çok ihtiyaç duyduğu dönemde olan Sırbistan'ın yeniden yapılanmasını yavaşlatmaktadır.

Sırbistan'ın yeniden yapılanmasında ve Avrupa'ya dönüşünde, ciddi iç ve dış engeller mevcudiyetini sürdürmektedir. Ancak AB'nin kurumsal etkisi ve çoğunluk durumunda olan Avrupa yanlılarının çabalarıyla, Sırbistan'da henüz bir kaç yıl öncesine kadar imkansız görülen kararlara imza atılabilmektedir. AB'nin Sırpların çabalarını karşılıksız bırakmayıp kurumsal ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmesi sonucunda da Sırbistan, işlerin Avrupalı yapılış şekline gün geçtikçe daha fazla uyum sağlamakta ve içerdeki direnç noktalarıyla baş etmekte gittikçe daha fazla başarılı olmaktadır.

Kurama göre, hükümet başkanları dış politikayı belirlerken, içerideki aktörlerin çıkarları ile şahsi çıkarlarını harmanlayıp, ülkenin ulusal tercihini oluşturmaktadır. Bu süreçte ülke içersinde en başta ekonomik olmak üzere; farklı siyasi, kültürel ve kurumsal çıkarlar birleştirilmeye çalışılmaktadır. Ulusal tercihlerin belirlenmesinde doğaldır ki jeopolitik ya da ideoloji de önemlidir fakat ikincil niteliktedir. Ülkenin dış

politikasındaki en temel etkiyi ise önemli sosyal grupların kimlikleri, çıkarları ve iç politikadaki göreceli nüfuzları yapmaktadır. Yurt içindeki bu önemli gruplar, hükümetlerinin uluslararası müzakerelerinde onu destekleyebilir ya da sınırlayabilir. Üstelik hükümetin AB ile bütünleşmeye yönelik dış politika kararı, eğer ki güçlü iç grupların zararına ise, genelde tüm topluma net kazanç sağlıyorsa bile engellenebilmektedir. Ancak alternatif politikaların net fayda ve maliyetleri bu gruplar için belirsiz, az riskli ya da önemsiz ise, hükümetler üzerinde yaptıkları kısıtlamalar azalmaktadır. Bu nedenlerle, Sırbistan'daki Kilise, ordu, yargı, polis ve medya gibi kurumların; AB üyeliğine, reformlara, NATO'ya katılıma, Savaş Suçları Mahkemesi ile işbirliğine ve Kosova'nın statüsü gibi ulusal sorunlara yaklaşımı büyük önem taşımaktadır. Ancak bu çalışma açısından en az bunlar kadar önemli olan bir başka konu da söz konusu kurumların, AB'den ne şekilde etkilendiği ve bu etki sonucu çıkarlarına ulaşma yöntemlerinde ne gibi değişikliklere gittiğidir.

Diğer tüm kurumlar arasında Sırplar en çok Sırbistan Ortodoks Kilisesi ve Sırp Silahlı Kuvvetlerine güvenmektedir. Bu güven ister istemez, kamuoyunun bu kurumların görüşlerini rehber olarak kabul etmesini de beraberinde getirmektedir. Zamanında Miloseviç rejiminin en büyük destekçileri olan, çatışmalarda bizzat payı olan ve aynı zamanda Sırp milliyetçiliğinin ve Batı karşıtlığının temsilcileri olarak kabul edilen bu kurumların, Avrupalılaşma sürecindeki değişime direnç göstermesi anlaşılırdır. Ancak bu çalışma, söz konusu tüm kurumların AB sürecinden ciddi şekilde etkilendiğini, çıkarlarına ulaşma yöntemlerini farklılaştırdığını ve ulusal meseleler hakkındaki politikalarını dahi değiştirmeyi seçtiklerini ortaya koymaktadır.

Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetiminde ve Batı desteğinde büyük bir dönüşüm sürecine giren Sırp ordusu yeniden yapılanmış; daha küçük, daha etkin, daha modern, daha Avrupalı bir ordu haline gelme amacına oldukça yaklaşmıştır. Bugün Sırp ordusu yaklaşık 40.000'e yakın personeliyle, 30 ülke ordusu ile yaptığı ortaklıkla ve BM'nin çok uluslu operasyonlarına yönelik desteğiyle; "dünya barışını tehdit eden" olmaktan çıkıp, "dünya barışına hizmet eden" bir ordu olmaya doğru ilerlemektedir. Sırp ordusu,

büyük oranda sivil kontrol altına girmiş; Savaş Suçları Mahkemesi'ne kendi silah arkadaşlarının teslimi ve yine kısa bir süre önce savaştığı NATO ile işbirliği yapılması konularında bile muhalefetini sona erdirmiştir. Eskiden NATO'ya karşı savaşacak olan paramiliter güçlerin yetiştirildiği askeri barakalarda bugün NATO komutanları, Sırp askerlerine işbirliği için eğitim vermektedir. Sırp ordusu bugün, AB üyeliğinin ülke çıkarları için önemi üzerinde büyük oranda uzlaşmış, uzlaşmayan personelini ise görevden uzaklaştırmış ve böylece AB yolunda önemli bir direnç noktası olmaktan çıkmıştır.

Sırp Ortodoks Kilisesi, 2000 devrimi sonrasında, diğer kiliselere daha açık olunmasını ve moderniteyi savunan reformcular ile diğer kiliselerle ilişkilere ve Batı etkisine kapalı olunmasını gerektiğini savunan tutucular arasında ikiye bölünmüştür. Sırbistan'ın en zor zamanlarında Patriklik görevini yürüten Pavle'nin ölümünün ardından ise görevi, ılımlı kanadın temsilcisi olarak tanınan Irinej teslim almıştır. Irinej'in sert tutucu ve Batı karşıtı olarak bilinen 2 rakip karşısında seçilmiş olması, Kilisenin de artık Avrupa yanlısı Sırbistan'a uyum gösterme eğilimde olduğunu düşündürtmektedir. Geçmişinde hiç bir aşırılık yahut nefret söylemi olmayan ılımlı bir patriğin ruhani liderliğindeki Sırbistan'da, değişime yönelik inanç güçlenmektedir.

Ortodoks din adamları çoğunlukla Batı karşıtı olduğundan ve esasen Rusya ile yakın ilişkileri savunduğundan, yeni patrik ile ilgili en çok merak edilen konu, Avrupa Birliği ve diğer Batılı kurumlara yönelik tavrının ne olacağı olmuştur. Irinej, ülkesinin Avrupa Birliğine katılım kararını desteklediğini ilan ederek ve kilisenin geçmişine zıt bir kararla, Papa'nın Sırbistan'ı ziyaret etmesinden memnun olacağını söyleyerek, Avrupa yanlısı reformcuları umutlandırmıştır.

Kilise, doğası gereği tutucu ve çok yavaş değişen bir kurumdur. Dolayısıyla Irinej'in liderliğindeki Kilise'nin politikalarında radikal değişiklikler yapması beklenmemelidir. Ancak yine de bu yeni durum, değişen Sırbistan'da değişmeyen tek şeyin Kilise olduğuna dair genel kabulün artık geçerli olmayabileceği ve Kilisenin de Sırbistan'ın

normalleşmesine katkıda bulunabileceği konusunda umut vermektedir. Kilise de artık Sırbistan'ın normalleşme arzusuna karşı duyarsız kalamamaktadır. Nitekim din adamları arasındaki nefret içerikli söylem bugün eskisi ile karşılaştırılamayacak kadar azalmıştır.

Sırbistan halen Avrupalılaşma sürecinin ilk evresindedir ve dolayısıyla yaşanan değişim büyük oranda koşulluluk politikasından kaynaklanan kurumsal ve idari değişiklikler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Ancak Sırbistan'da, Avrupalılaşması için daha uzun bir süreyi ve içselleştirmeyi gerektiren sivil toplumda da önemli ilerlemeler yaşanmaktadır. Bu gelişmenin sağlanmasında AB etkisinin yanında, Sırbistan'daki uygun alt yapının da rolü vardır. Yugoslav sivil toplumu ve onun temsilcisi konumundaki sivil toplum örgütleri, henüz Tito döneminde bile diğer doğu Avrupa ülkelerinden daha fazla gelişmişlik düzeyine erişmiştir. Yugoslavya'nın dağıldığı ve özelikle de Miloseviç'in yönetimden uzaklaştırılmaya çalışıldığı yıllarda da STÖ'ler, Batı tarafından ciddi anlamda desteklenmiş ve böylece daha fazla gelişme şansı bulmuştur. Bu alt yapının etkisiyle Sırp sivil toplumu, Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetime gelmesi sonrasında, beklenenden daha hızlı bir gelişim düzeyine erişebilmiştir.

Sivil toplumdaki bahsi geçen ilerlemeye rağmen, Sırpların STÖ'lere yönelik güvensizliği tamamen ortadan kalkmamıştır. Kültürel alt yapının dışında, bu güvensizlik ve şüphenin nedenlerinden en önemlisi, STÖ'lerin iç savaş yıllarında Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü aleyhine Batı tarafından yoğun bir şekilde desteklenmiş olmasıdır. STÖ'lerin bugün de AB ve ABD tarafından maddi anlamda destekleniyor olması Sırplar için şüphe kaynağı oluşturmaktadır, çünkü maddi kaynaklarını yabancılardan sağlamaları, onların çıkarlarına hizmet ediyor olabileceklerini düşündürtmektedir. Bir başka güvensizlik nedeni ise, STÖ'lerin Avrupalı hükümetlere, Sırbistan üzerindeki baskılarını ve tehditlerini sürdürmelerini talep ediyor olmalarıdır. Özellikle milliyetçi kesim, Sırbistan'da yaşanan antidemokratik ve insan hakları karşıtı eylemlerin, STÖ'ler tarafından AB'ye iletilmesini ve Sırbistan'ın bu bilgiler ışığında cezalandırılabiliyor olmasını, tepkiyle karşılamaktadır. Ancak her şeye rağmen, Sırp STÖ'ler ile AB arasındaki işbirliğinin, Sırbistan'ın demokratik ve insan haklarına dayanan gelişimine

büyük katkı sağladığı AB'ninkiler de dahil olmak üzere birçok resmi belgede kabul edilmektedir.

Kosova'nın Sırp tarihi açısından önemine ve Sırp kültüründeki yerine bu çalışma boyunca sık sık atıfta değinilmiştir. Ancak Miloseviç dönemine kadar Kosova, Müslümanlara karşı Batı'nın Hıristiyanlık adına mücadelesini simgelerken, 1999'daki NATO müdahalesi ile medeniyet modeli tersine dönmüş ve bu sefer Batı, Müslüman Arnavutların Hıristiyan Sırplara karşı mücadelesini desteklemek için harekete geçmiştir. Bir başka deyişle Kosova, Sırpların yüzyıllardır övündüğü, "Hıristiyanlık uğruna İslam'la mücadele" ile hatırlanmak yerine, Sırpların vahşetiyle Hıristiyanlığı utandırdığı ülke olarak anılır hale gelmiştir.

Sırbistan, Kosova'nın bir daha asla kendisine bağlanmayı kabul etmeyeceğinin bilincindedir. Kosova'nın tekrar egemenlik altına alınması konusunda diretmenin getireceği maliyet ise, hiç bir hükümetin kaldıramayacağı kadar yüksektir. Bu nedenle Sırp hükümetleri, ilk baştaki fevri ve duygusal politikalarından vazgeçmiş ve Kosova uğruna ülke geleceğini tehlikeye atabilecek yaklaşımlardan uzak durmaya başlamıştır. Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlık ilanının ardından, korkulanın aksine hiç bir askeri tehdide başvurmamış; sorunun siyasi, demokratik, diplomatik, barışçıl ve medeni ülkelere yakışır yöntemlerle çözüleceğini ilan ederek AB kalıplarına bağlı kalmıştır. Üstelik gözden kaçırılmaması gereken konu, artık milliyetçiler de dahil Sırbistan'daki hiç bir siyasi partinin, savaş söylemi kullanmamasıdır. Hâlbuki anketler Sırpların halen Kosova'da bir savaş yaşanabileceğini düşündüğünü göstermektedir. Ancak Sırbistan'ın, Kosova'nın bağımsızlığı konusunda tek taraflı hareket etmek yerine, uluslararası hukuka ve Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmayı seçmesi, bu konuda ciddi bir değişim yaşandığını gözler önüne sermektedir. Sırp hükümeti, ilk tepki olarak bağımsızlık ilanını tanıyan ülkelerden çektiği büyükelçilerini de, kısa bir süre sonra geri göndermiş ve başta AB üyeleri olmak üzere söz konusu tüm ülkelerle ilişkilerini normalleştirmiştir.

Yakın zamana kadar, Sırbistan'ın AB sürecine girmesinin ve Avrupa yanlısı demokratik hükümetler tarafından idare edilmesinin, Kosova'yı Sırbistan'da kalmaya teşvik edebileceği düşünülmüştür. Ancak aynı etnik yapıya sahip olmasına ve aralarında ciddi hiçbir tarihi sorun bulunmamasına rağmen Karadağ'ın bile Sırbistan'dan ayrılmayı tercih etmesiyle bu fikir inandırıcılığını kaybetmiştir. Kosova'yı tanıyan ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır ve artık Sırbistan'ın bu konuda AB aracılığıyla elini güçlendirmekten başka bir çaresi bulunmamaktadır. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Tadiç de, Kosova'yı bağımsızlıktan ya da bağımsızlığının tanınmasından alı koyabilecek tek şeyin Sırbistan'ın AB üyeliği olduğunu düşünmektedir. AB'nin kurumsal yapısı, Sırbistan ve diğer üyeler arasında daha fazla temas, anlayış ve yakınlaşma getireceğinden ve üstelik Sırplara davalarını daha yoğun bir şekilde anlatma şansı vereceğinden, Sırbistan'ın elini güçlendirecektir. Anlaşılacağı üzere Sırbistan'ın, Kosova'yı elde tutma amacı değişmemiş ancak kuramın savunduğu gibi, bu amacı gerçekleştirmeye çalışma yöntemi, yani stratejisi değişmiştir. Nitekim değişen strateji, Sırbistan'ı şimdiden Kosova ile ilgili bazı konularda avantajlı hale getirmiştir. Örneğin Sırbistan vatandaşları, AB'ye vizesiz girme hakkı elde etmişken, aynı hak Kosova'ya verilmediğinden; Avrupa'ya gitmek isteyen Kosovalılar Sırbistan pasaportu almaya çalışmakta ve bu da Sırbistan'a Kosova üzerinde psikolojik ve maddi bir güç sağlamaktadır. Bu durum Kıbrıslı Türklerin, AB üyesi olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden, "Kıbrıs Cumhuriyeti" pasaportu alma çabalarını hatırlatmaktadır. Üyelik sonrası muhtemel en kötü senaryoda bile, nihayetinde Kosova'nın da AB üyelik ihtimali yüksek olduğundan, Sırpların kutsal topraklarında tekrar hiçbir engel olmadan dolaşma, ibadet etme, mülk satın alma ve yaşama şansı olacaktır.

Bazı AB üyeleri, Kosova konusunda Sırbistan'ı desteklemektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İspanya gibi kendi içerisinde benzer ayrılıkçı sorunlar yaşayan bu üye devletlerin, siyaset değişikliğine gitmesi şimdilik mümkün görünmemektedir. Ancak ilginç şekilde, Bağlantısızların ve İslam ülkelerinin birçoğu da, bu konuda Müslüman Kosova'yı değil Hıristiyan Sırbistan'ı desteklemektedir. Bunlar arasında Cezayir, Mısır, Fas, Filistin, Suriye, Libya, Tunus, Hindistan ve Pakistan da vardır. Üstelik Sırbistan'a

destek vermesi beklenen Romanya ve Bulgaristan gibi Ortodoks üyeler ise Kosova'nın bağımsızlığını tanımayı seçmişlerdir. Bu anlamda Kosova meselesi, "medeniyetler çatışması" tezini çürütmüş ve devletlerin birincil kaygılarının şahsi çıkarları olduğunu gözler önüne sermiştir.

Sırbistan'da Kosova ve AB üyeliği üzerine yapılan anketler, bu çalışmanın öngörülerini doğrulamaktadır. Sırpların çoğunluğuna göre, AB ve Kosova konusu ayrı yürüyen süreçler değildir ve AB Sırplara Kosova'nın terkini şart koşmaktadır. Üstelik Sırpların çoğunluğu, Kosova'nın bağımsızlığının ülkeleri için zararlı (maliyet>fayda) olduğunu ve bunun Sırp milli gururunu kırdığını düşünmektedir. Ancak buna rağmen Sırplar, Kosova uğruna bile olsa, AB ile ilişkilerin kesilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Sırpların AB'den beklediği fayda, Kosova'nın bağımsızlığının getireceği zarardan daha fazladır. Bu nedenle de Sırplar, diğer konularda olduğu gibi ulusal dava olarak gördüğü Kosova meselesinde de, çıkarlarını duygularının önüne koymaktadır.

Sırbistan'ın genç ve orta yaşlı kesiminin çocukluk dönemlerini; savaş içerisinde, evleri bombalanırken, annesi-babası öldürülürken, silah sesleri ve işkencelerin arasında geçirmiş olması, şüphesiz toplumun bugün bile bir takım psikolojik sıkıntılar çekiyor olmasını beraberinde getirmektedir. Henüz 1993'te Bosna'daki çocukların %72'si evlerinin bombalanmasını görmüş, %51'i cinayete şahit olmuş, 39'u bir yakınını kaybetmiş, hatta %19'u katliama yardım etmek durumunda kalmıştır. Bu yüzden AB etkisiyle yaşanan tüm değişime rağmen, Sırpların Kosova ve diğer ulusal davaları konusunda her zaman öngörülebilir şekilde hareket etmeyebileceklerini yahut basit bir kar/zarar maliyeti hesabı yapmayabileceklerini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Sırbistan'ın NATO ile ilişkilerinin gelişimi, rasyonel çıkarların duyguların önüne geçebildiğini gösteren, bir diğer şaşırtıcı örnektir. Sırbistan'ın henüz kısa bir süre önce; hukuksuz ve haksız yere kendisine saldırdığına inandığı, çok sayıda insanını öldüren ve alt yapısını mahveden NATO ile geliştirdiği ilişkilerin hızı, birçok araştırmacı için inanılması güç düzeydedir. Avrupa yanlısı hükümetlerin yönetime gelmesinin ardından

Sırbistan, bir Batı ittifakı olan NATO ile ilgili kötü anılarını, yüksek çıkarları gereği unutmayı tercih etmiştir. Nitekim Sırp kamuoyunun ABD'ye ve onun emperyalist aracı olarak gördüğü NATO'ya yönelik nefretine rağmen, bombardımandan sadece 3 yıl sonra NATO ile yakın ilişkiler kurulmaya başlamıştır. Hatta Sırbistan 2006'dan beri PfP aracılığıyla NATO ile resmi kurumsal ilişkiler de kurmuş durumdadır. Üstelik NATO ile bizzat savaşan, bu uğurda silah arkadaşlarını kaybeden ve dolayısıyla bu konuda en çok direnç göstermesi beklenecek olan Sırp ordusu bile, NATO ile ilişkilerin en güçlü savunucularından birisi haline gelmiştir. Bu değişimde AB etkisi altındaki Sırbistan'ın kendi iç dinamiklerinin yanında, AB'nin bazı önemli komutanların görevden alınmasını talep ederek iç siyasete bizzat müdahil olmasının da şüphesiz büyük rolü vardır. Bugün kısa vadede NATO'ya üyelik mümkün gözükmese de, orta veya uzun vadede üyeliğin de gerçekleşeceğine kesin gözüyle bakılabilir. Tüm komşularının NATO'ya üye olmak yönündeki iradelerini beyan ettiği düşünülürse, etrafı NATO üyeleri tarafından sarılan bir Sırbistan'ın, direncini uzun süre devam ettirmesi beklenmemelidir. Nitekim kamuoyu yoklamaları da, tüm komşuları NATO'ya üye olduğu takdirde, Sırpların direncinin kırılacağını göstermektedir.

Bugün için, Genelkurmay Başkanı da dahil olmak üzere tüm üst düzey Sırp askeri yetkililer, NATO'yu, doktrin, askeri örgütlenme ve eğitim alanlarındaki becerilerini artırmak için kullanmak istediklerini açıkça beyan etmektedir. Bu çerçevede silahlı kuvvetlerin temel amacı, öncelikle PfP programından faydalanarak, orduyu NATO üyelerinin gelişmişlik seviyesine ulaştırabilmektir. Dolayısıyla Sırbistan'da, AB'ye olduğu gibi NATO'ya da araçsal nitelikte yaklaşılmaktadır.

Sırbistan'ın NATO ile kurumsal ilişki kurmaktan beklediği fayda, şüphesiz sadece savunma ya da askeri nitelikli değildir. NATO ile AB, aynı değerleri paylaşan iç içe geçmiş örgütler olduğundan, NATO ile iyi ilişkiler AB üyeliği için de inandırıcılık sağlayacak ve bir basamak görevi görecektir. Ayrıca NATO ile kurumsal ilişkiler, ulusal güvenliği güçlendireceği için, ülkenin siyasi ve ekonomik dönüşümünü de hızlandıracaktır. İlk aşamada PfP'ye katılımın bile, Sırbistan'ın uluslararası duruş ve

güvenilirliğine katkıda bulunduğu görülmektedir. Hükümet bu şekilde, yabancı yatırımcılara istikrarlı ve öngörülebilir bir devlete sahip oldukları yönünde bir imaj verebilmektedir. Romanya'ya gelen dış yatırımların NATO'ya katılımın ardından 2,5 kattan fazla artmış olması da Sırpları bu konuda motive etmektedir.

Sırp halkının NATO'ya yönelik düşünceleri ciddi anlamda değişmemiştir. Kamuoyu halen NATO'nun, ülkelerini haksız yere bombaladığını ve insanlarını da haksız yere öldürdüğünü düşünmektedir. Üstelik halk NATO'ya güvenmemekte, çoğunlukla onu düşman olarak tanımlamakta ve onun da kendisine düşmanca davrandığını düşünmektedir. Ancak Sırplar yine de Batı'nın bu önemli kurumu ile ilişkileri reddetmemekte ve çıkarlarını duygularının önüne koymaktadır.

AB etkisindeki Sırbistan'ın, rasyonel çıkarlarını duygusal kaygılarının önüne koyduğuna dair bir başka çarpıcı örnek Savaş Suçları Mahkemesi ile ilgilidir. Sırp liderler, mahkemeye karşı başlangıçtaki düşmanca tavırlarına ve işbirliğine yönelik kesin ret politikalarına rağmen, zamanla bu konudaki politikalarını da değiştirmeyi seçmişlerdir. Üstelik kamuoyunun çoğunluğu, zanlıların yaptıklarının suç olmadığına inanmasına rağmen, yani yaşananlarla ilgili düşünce şekillerinde her hangi bir değişim olmamasına rağmen, üstelik cezalandırılacaklarını da bile bile, zanlıların yabancı hakimiyetindeki bu mahkemeye teslimini savunmaya başlamıştır.

Batı'nın Sırbistan'a yönelik tüm maddi yardımları ve ayrıca SAP ile PfP'ye katılım YUCM ile tam işbirliği koşuluna bağlanmıştır. Bu nedenle Sırbistan'da hem yöneticiler hem de kamuoyu, işbirliğini reddetmenin altından kalkılamayacak kadar yüksek bir maliyete neden olacağını anlamış ve işbirliği yapmanın getireceği faydaları da hesaba katarak, politikasını değiştirmeye karar vermiştir. Üstelik bu şekilde Sırplar, artık değiştikleri ve tarihleriyle yüzleşmeye hazır oldukları yönünde bir imaj oluşturma şansı da bulmuştur. Gerçekte halkın inançlarında ya da düşüncelerinde bir değişim olmamasına rağmen yapılan politika değişikliği neticesinde, YUCM tarafından aranan zanlıların tamamı mahkemeye teslim edilmiş ve AB'nin en önemli koşulu tam olarak

yerine getirilmiştir. Sırbistan, AB ve rasyonel çıkarları uğruna gerektiğinde kendi anayasasını bile çiğneyip; 2 eski devlet başkanını, 1 başbakanını, 1 başbakan yardımcısını, 3 genelkurmay başkanını ve en yüksek düzeyde 94 bakan, diplomat, siyasetçi, polis ve askerini Lahey'e teslim etmiş ve herkesi şaşırtmıştır.

Bu çalışma açısından Savaş Suçları Mahkemesi ile işbirliğinin daha da çarpıcı olan bir boyutu ise, AB'nin Sırpların vatanseverlik ile ilgili algılarında yarattığı değişime ilişkindir. Milliyetçiliği ile tanınan Sırpların önemli bir kesiminin, AB üyeliği ve onun getireceği faydalar uğruna, kendi egemenliğinde olmayan bir mahkemeye, eskiden milli kahraman olarak kabul ettikleri ve vatanları için savaşmış olan isimleri teslim etmeyi, artık "vatanseverlik" olarak değerlendirmeleri; üstelik teslim olanların da bunu vatanları için yaptıklarını söylemeleri, AB'nin Sırpların çıkar algılarında yarattığı dönüşümü çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Sırbistan'da eskiden mahkemeyle işbirliği yapmamak vatanseverlik olarak algılanırken artık işbirliği yapmak, birçok kişi için vatan sevgisinin bir göstergesi haline gelmiştir. Çünkü mahkeme ile işbirliği yapmak AB'nin en önemli koşuludur ve artık Sırplar vatanları için yapabilecekleri en büyük iyiliğin AB'ye üye olmasını sağlamak olduğunu düşünmektedir. Zanlı generaller de AB'ye üye oldukları takdirde ülkelerinin daha güçlü olacağını değerlendirdiklerinden, teslim olarak ülkelerinin AB yolunu açmayı, vatanlarına hizmet olarak değerlendirmişlerdir.

Sırbistan, devlet-mafya bağlantısı, organize suçlar ve yolsuzluklar ile ilgili konularda sıkıntı çekmeye devam etmektedir. Aslında komünist güvenlik güçleri ile mafya arasındaki bağlantı sadece Sırbistan'a has bir şey olmamıştır. 1990'larda Ukrayna ve Rusya'nın yanında tüm Balkanlarda, eski gizli polis hiyerarşisi siyasi kontrolün dışına çıkmıştır. Bugün eskisi kadar olmasa da halen bölgeyi sarmış durumda olan organize suç ve kaçakçılık yalnız eski Komünist Parti aparatüslerinin dejenerasyonundan değil; aynı zamanda yakıt, silah, tütün, vergili mallar, ilaç ve uyuşturucu kaçakçılığını çok kazançlı hale getiren uluslararası yaptırımlardan da kaynaklanmıştır. Üstelik küreselleşme ve iç savaşın getirdiği ortam, Balkanlar'da her türlü suç için daha da rahat bir zemin sağlamıştır. Ancak birçok araştırmacıya göre Sırbistan bu konudaki en dramatik

örnektir. Bu nedenle Ekim devrimi sonrasında yönetime gelen Avrupa yanlısı hükümetlerin en önemli uğraşlarından biri, Sırbistan'ı bu korkunç yolsuzluk ve suç batağından kurtarmaya çalışmak olmuştur. Bu konuda izlenen stratejide ise, AB çapında kabul edilen model örnek alınmıştır.

AB kamuoyu, yolsuzluklar ve suç şebekeleri konusunda oldukça hassastır. Anketler, üye ülkelerin yeni bir genişleme durumunda suç faaliyetlerinin artacağından ciddi anlamda endişe ettiğini göstermektedir. Sırplar ise artık daha temiz, adil ve güvenli bir toplum arzulamaktadır. Bu da en çok adalet ve yolsuzlukla mücadele ile ilgili reformları önemsemelerine neden olmaktadır. Üstelik Sırplar, AB üyeliği sayesinde bu taleplerinin daha rahat gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Dolayısıyla suçlarla mücadele konusunda, AB'nin ve Sırbistan'ın çıkarları örtüşmektedir. Bu aynı zamanda, AB'nin talep ettiği reformların Sırbistan'da meşru görüldüğünü ve bu nedenle kuramın savunduğu gibi AB'nin daha çok etki etme şansı bulduğunu göstermektedir. Bu çerçevede reformlar, Sırp çoğunlukça hem meşru hem de faydalı görüldüğünden kuram bölümünde değinilen "gerçek uyum" ortaya çıkmıştır. Sırbistan'ın bu uyum sayesinde sosyalizasyona ve içselleştirmeye açık bir şekilde yaşadığı ilerleme başarılı sonuçlar vermektedir. Avrupa destekli hükümetlerin kimi zaman canlarını ortaya koyarak yaptığı mücadele sonucunda; eskiden hukukun işlemediği bir ülke olarak tanınan Sırbistan bugün, herkesin kurallara uymak zorunda olduğu ve hiç kimsenin yasalara karşı dokunulmaz olmadığı bir ülke olmak yolunda önemli aşama kaydetmiş durumdadır.

Soğuk Savaş sonrasında Sırbistan'ın yaşadığı deneyim, Avrupa'da yer alıp da Avrupa'nın değer ve prensiplerine karşı direnmenin ne kadar zor olduğunu göstermiştir. Başka bölgelerdeki ülkeler için bu değerleri reddetmek görece mümkün olabilir ancak Avrupa sınırları içerisinde olanların AB etkisinden kendilerini yalıtmaları mümkün olamamaktadır. Her şeye rağmen bu değerlere karşı direnmeye çalışanlar ise önce AB'nin yumuşak gücü ile etki altına alınmakta, yeterli olmadığı takdirde ise NATO'nun sert gücü ile ikna edilmektedir. Sırplar tarih boyunca Batı ile yakın temas içerisinde ve

kimi Batılı ülkelerle de tarihsel ittifak ilişkisi içerisinde olduklarından bu etkiye daha da açık olmuşlardır.

Sırbistan'ın bölgesel bir güçten haydut bir diktatörlüğe dönüşmesi, Balkan tarihinin en çok dikkat çeken olaylarından birisi olacaktır. Bununla birlikte Sırbistan'ın tekrar insan haklarına saygılı, demokratik bir hukuk devleti haline dönüşmesi de, en başta AB'nin başarısı olarak hatırlanacaktır. Yine de Sırbistan'ın gerçek anlamda Avrupa'ya dönüşü, süreç ancak AB üyeliğiyle sonuçlanırsa tamamlanmış olacaktır.

Milli kimliğin değişime en açık olduğu zaman, kriz durumları ve başarısızlık dönemleridir. Bu konudaki en iyi örnek Nazi tecrübesi sonrası Alman milli kimliğinde yaşanan değişimdir. Sırbistan'ın 10 yıl gibi kısa bir zaman içerisinde; savaş, dağılma, bölünme, toprak kaybı, aşağılanma, yenilme, ekonomik çöküş gibi çok sayıda kriz yaşadığı düşünülürse, Sırpların değişmesi için bundan daha uygun bir zamanın olamayacağı söylenebilir.

Sonuç itibariyle bu tez çalışması, Soğuk Savaş sonrası Sırbistan'da AB etkisiyle yaşanan değişimin, rasyonel seçim kurumsalcılarının argümanlarını büyük oranda doğruladığını ortaya koymaktadır. Savaş, kriz ve çatışma yorgunu Sırplar; ekonomik ve siyasi anlamda artık normal bir hayat yaşayabilmek ve kaybettikleri itibarlarını geri kazanabilmek için, ülkelerinin Avrupa Birliği'ne üye olması gerektiğini değerlendirmişlerdir. Demokratik devrim sonrasındaki tüm Sırp hükümetleri de halkın bu talebini dikkate almış ve ulusal çıkarların gerçekleştirilebilmesi için en iyi aracın Avrupa Birliği olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak Sırbistan bu hedefine ulaşabilmek için AB ile kurumsal ilişkilerini geliştirdikçe, kimi zaman bilinçli olarak kimi zaman ise farkında bile olmadan kendisini AB'nin kurallarına göre hareket ediyorken bulmaya başlamıştır. Sırbistan, bir kurum olarak AB'den çok güçlü şekilde etkilenmiş ve ulusal davaları ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere birçok konudaki çıkar ve stratejisini değiştirmiştir. Bu açıdan, AB'nin dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu doğrudur ve kurum tüm sorunlarına rağmen çekim merkezi olmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AFYONCU, Erhan. "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I, Karam &Vadi, 2006, ss. 350-360, s. 352.

AGH, Atilla. **Emerging Democracies in East Central europe and the Balkans**, Edward Elgar, Michigan, 1998.

AGH, Atilla. **The Politics of Central Europe**, Sage Publications, London, 1998.

AKŞİN, Sina ve Melek Fırat, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", **Balkanlar**, Eren, İstanbul, 1993, ss. 97-125.

ALİLİ, Teoman. **Yugoslavya Dersleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

ALTİERO, Spinelli. **The Eurocrats: Conflict and Crisis in the European Community**, Johns Hopkins, Baltimore, 1966.

ANDONYAN, Aram. **Balkan Harbi Tarihi**, çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.

ARI, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999.

ARMAN, Murat Necip. **Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı olarak Kimlik Dönüşümü**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın No: 3, İzmir, 2007.

ARMAN, Murat Necip. **Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı olarak Kimlik Dönüşümü**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No: 3, İzmir, 2007.

ARMAOĞLU, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt 1-2, 1914-1995, Genişletilmiş 14. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.

ARMSTRONG, Kenneth A. ve Simon J. Bulmer, **The Governance of the Single European Market**, Manchester University Press, New York, 1998.

ASLANTAŞ, Selim. "Sırbistan: İsyanlar ve Bağımsız Devlet", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I, Karam &Vadi, 2006, ss. 472-485.

ASLANTAŞ, Selim. **Osmanlı'da Sırp İsyanları: 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar**, Kitap yayınevi, İstanbul, 2007.

AYDIN, Mustafa. "1939-1945 Göreli Özerklik", **Türk Dış Politikası**, der. Baskın Oran, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 385-476.

BACHE, Ian ve Stephen George. **Politics in the European Union**, Oxford University Press, Oxford.

BALBAY, Mustafa. **Balkanlar**, Cumhuriyet Kitapları, 6. Baskı, 2009.

BANAC, Ivo. "Nationalism in Serbia", **Balkans: A Mirror of the International Order**, der. Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşılı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss.133-152

BERLİN, Isaiah, Henry Hardy ve Ian Harris. **Liberty: Incorporating Four Essays on Liberty**, Oxford University Press, Oxford, 2002.

BİDELEUX, Robert and Ian Jeffries. **The Balkans: A Post Communist History**, Routledge, USA, 2007.

BİDELEUX, Robert ve Ian Jeffries. **History of Eastern Europe: Crisis and Change**, Routledge, London, 1998.

BLAİR, Tony. **A Journey, My Political Life**, Alfred A. Knopf, New York, 2010.

BRANKOVİC, Srbobran. “The Yugoslav Left Parties: Continuities of Communist Tradition in the Milosevic Era”, **The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe**, der. Andras Bozoki ve Jonh T. Ishiyama, An East Gate Book, New York, 2002, ss. 206-223.

BRECKNER, Roswitha, Devorah Kalekin-Fishman ve Ingrid Miethe, **Biographies and the division of Europe. Experience, Action and Change on the“Eastern Side”**, Leske + Budrich, Opladen, 2000.

BRİNAR, Irena. “Slovenia: From Yugoslavia to the European Union”, **Central and Eastern Europe and the European Union**, der. Karen Henderson, UCL Press, London, 1999, ss. 241-258.

BUCHANAN, James M. ve Gordon Tullock. **The Calculus of Concent: Logical Foundations of Constitutional Democracy**, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1962.

BULMER, Simon. **The Changing Agenda of West German Public Policy**, Aldershot, Dartmouth, 1989.

CASTELLAN, Georges. **Balkanların Tarihi**, çev. Ayşegül Yarama-Başbuğu, İstanbul, 1992.

CENTER FOR THE STUDY OF DEMOCRACY, **Partners in Crime: The Risks of Symbiosis between the Security Sector and Organized Crime in Southeast Europe**, Sofia, 2004.

CHECKEL, Jeffrey T. “Constructing European Institutions” **The Rules of Integration: Institutionalist Aprroaches to the Study of Europe**, der. Gerald Schneider ve Mark Aspinwall, Manchester University Press, UK, 2001, ss.19-40

CHRİSTİANSEN, Thomas, Knud Erik Jorgansen ve Antje Wiener, "Introduction", **Social Construction of Europe**, der. Thomas Christiansen, Knud Erik Jorgansen ve Antje Wiener, Sage Publications, London, 2001, ss. 1-21.

CİRKOVİC, Sima M. **The Serbs**, çev. Vuk Tosic, Blackwell Publishing, Oxford, 2004.

COHEN, Lenard J. **Serpent in the Bosom: The Rise and Fall of Slobodan Milosevic**, Westview Press, 2002.

COHEN, Lenard J. **The Socialist Pyramid: Elites and Power in Yugoslavia,** Mosaic Press, London, 1989.

COLOVİC, Ivan. **The Politics of Symbol in Serbia: Essays in Political Anthropology**, C.Hurst&Co. Ltd, India, 2002.

COMMAGER, Henry Steele. **The Search for a Usable Past and Other Essasys in Historiography**, New York, Knopf, 1967.

COX, John K. **The History of Serbia**, Greenwood Press, Westport, 2002.

CZESLAW, Milosz. "Central European Attitudes", **In Search of Central Europe**, der. George Schöpflin ve Nancy Wood, Rowman & Littlefield Publishers, 1994,

DAİ, Xinyuan. **International Institutions and National Policies**, Cambridge University Press, 2007.

DARBY, Henry Clifford. "Serbia", **A Short History of Yugoslavia from Early Times to 1966**, der. Stephen Clissold, Cambridge University Pres, USA, 1968, ss. 87-164

DAVİD, Mitrany. **A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization**, Quadrangle Books, 1966.

DE VOSİ, George A. **Socialization for Achievement: Essays on the Cultural Psychology of the Japanese**, The Center for japanese and Korean Studies, University of California Press, London, 1973.

DENİTCH, Bogdan. **Ethnic Nationalism: The Tragic Death of Yugoslavia**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997.

DJOKİC, Dejan. **Yugoslavism: Histories of a Failed Idea 1918-1992**, C.Hurst &Co., London, 2003.

DJUKİC, Slavoljub. **Milosevic and Markovic: A Lust for Power**, McGill-Queen's University Press, Canada, 2001.

DODER, Dusko ve Louise Branson, ***Milosevic: A Portrait of a* Tyrant**, The Free Press, New York, 1999.

EGEBERG, Morten. "The European Commission", **European Union Politics**, der. Michelle Cini, Oxford University Press, 2003, ss.131-147.

EKİNCİ, Berhan. "Yugoslavya'nın Dağılması ve Türkiye", **Balkanlar**, Eren, İstanbul, 1993, ss. 251-277.

ELAZAR, Daniel J. **Federal Systems Of The World : A Handbook Of Federal, Confederal And Autonomy Arrangements**, Harlow, Longman Current Affairs, 1991.

EPSTEİN, David ve Sharyn O'Halloran. **Delegating Powers: A Transaction Cost Politics Approach to Policy Making under Separate Powers**, Cambridge University Press, New York, 1999.

EROL, Mehmet Seyfettin ve Abdurrahim F. Aydın. "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I, Karam &Vadi, 2006, ss.641-654.

FEARON, James ve Alexander Wendt, "Rationalism vs. constructivism: a skeptical view", **Handbook of International Relations**, der. Walter Carlnaes, Beth Simmons ve Thomas Risse, Sage, New York, 2002, ss.52-72.

FIRAT, Melek M. "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan Dış Politikasının Yeniden Biçimleniş Süreci", **Türkiye'nin Komşuları**, der. Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel İmge Kitabevi, Ankara, 2002, ss. 21-73.

FİNE, John. **The Late Medieval Balkans**, Michigan, 1987.

FORBES, Nevill ve diğerleri, **The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey**, Oxford University Press, Oxford, 1915.

GEOFFREY, Pridham. "Democratic Transitions and the International Environment: A Research Agenda", **CMS-Occassional Paper**, No. 1, February 1991. Reprinted in der. Pridham Geoffrey, **Transitions to Democracy**, Dartmouth, 1995, ss. 87-106.

GİBBS, David N. **First Do Not Harm: Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia**, Vanderbilt University Press, Nashville, 2009.

GİLPİN, Reobert. **War and Change**, Cambridge University Press, Cambridge, 1981.

GİRDNER, Eddie J. **People and Power: An Introduction to Politics**, Literatür, İstanbul, 1996.

GLENNY, Misha. **The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War**, Penguin Books, New York, 1993.

GLENNY, Misha. **The Rebirth of History: Eastern Europe in the Age of Democracy**, Penguin, Harmondsworth, 1990.

GOW, James. "Security and Democracy: the EU and Central and Eastern Europe", **Central and Eastern Europe and the European Union**, der. Karen Henderson, UCL Press, London, ss. 23-36.

GRABBE, Heather. **The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe**, Palgrave, London, 2006.

GRAZİANO, Paolo ve Maarten P. Vink. **Europeanization: New Research Agendas**, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

GÜRKAN, İhsan. "İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değin Balkanlar", **Balkanlar**, Eren, İstanbul, 1993, ss. 127-177.

HAAS, Ernest. **The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957**, Stanford University Pres, Stanford, 1958.

HALBERSTAM, David. **Barış Zamanı Savaş: Bush, Clinton ve Generaller**, çev. Abdullah Yılmaz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

HALBROOKE, Richard C. **To End a War**, Random House, New York, 1999.

HALL, Richard C. **The Balkan Wars 1912-1913:Prelude to the First World War**, Routledge, London, 2000.

HANAK, Peter. "Central Europe: a Historical Region in Modern Times", **In Search of Central Europe**, der. George Schpflin ve Nancy Wood, Barnes&Noble Books. 1989, ss. 57-69.

HANTİNGTON, Samuel P. **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Touchstone, USA, 1997.

HUBER, John D. ve Charles R. Shipan, **Deliberate Discretion: The Institutional Foundations of Bureaucratic Autonomy**, Cambridge University Press, New York, 2003.

HUPCHİCK, Dennis P. **The Balkans from Constantinople to Communism**, Palgrave, USA, 2002.

İNAL, Halil İbrahim. **Osmanlı Tarihi**, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.

JACOBY, Wade. **The Enlargement of the European Union and NATO: Ordering from the Menu in Central Europe**, Cambridge University Press, USA, 2004.

JATRAS, James George. "NATO's Myths and Bogus Justifications for Intervention", **NATO's empty victory: a postmortem on the Balkan War**, der. Ted Galen Carpenter, Cato Institute, Washington, 2000, ss. 21-29.

JELAVİCH, Barbara. **History of the Balkans**, Vol 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.

JOHNSTON, Diana. **Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batı'nın Aldatmacaları**, Bağlam, Ankara, 2004.

JONSSON, Christer ve Jonas Tallberg. "Institutional Theory in International Relations", **Institutional Theory in Political Science**, der. Guy Peters, Jon Pierre ve Gerry Stoker, 2008, ss. 115-151.

JORGA, Nicolae. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.

KAHRAMAN, Sevilay. "AB'nin Genişleme Politikası", **AB Ortak Politikalar ve Türkiye- Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması**, der. Muhsin Kar ve Harun Arıkan, Beta Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 349-372.

KALE, Başak. "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde bir Yanılsama?", **Balkan Diplomasisi**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Avsam Yayınları, Ankara, 2001, ss. 293-311.

KAPLAN, Robert D. **Balkan Ghosts: A Journey Through History**, Vintage Books, New York, 1996.

KARATAY, Osman ve Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt 1, KaraM & Vadi Yayınları, Ankara, 2006.

KARATAY, Osman. "Miloseviç Döneminde Yugoslav Dış Siyaseti: Başarısız bir Mirasyedilik Olayı", **Balkan Diplomasisi**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Avsam Yayınları, Ankara, 2001.

KATZENSTEİN, Peter J. "The Smaller European States, Germany and Europe", **Tamed Power: Germany in Europe**, der. Peter J. Katzenstein, Cornell Paperbacks, NewYork, 1997, ss. 251-304.

KEOHANE, Robert O ve Joseph S. Nye, **Power and Interdependence: World Politics in Transition**, Little Brown and Company, 1977.

KEOHANE, Robert O. **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton University Press, Princeton, 1984.

KESKİN, Funda. "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, der. Baskın Oran, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 499-521.

KINLI, Onur. **Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi**, İmge Kitabevi, 2006.

KINROSS, Lord. **Osmanlı Tarihi**, Güçlü Yayıncılık, İstanbul.

KİSSİNGER, Henry. **Diplomasi**, çev. İbrahim Kurt, Kültür Yayınları, 1998.

KOKA, Şecaettin. "İkinci Dünya Savaşında Balkanlar", **Balkanlar El Kitabı**, der. Osman KARATAY ve Bilgehan A. Gökdağ, Cilt I., Karam &Vadi, 2006, ss. 655-665.

KONTANTINOVİC, Konstantin Mihail. **Bir Yeniçerinin Hatıratı**, çev. Kemal Beydilli, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2003.

KOSTENEÇKİ, Konstantin. **Stefan Lazareviç: Yıldırım Beyazid'in Emrinde bir Sırp Despotu**, çev. Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

KUMAR, Krishan. **1989: Revolutionary Ideas and Ideals**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001.

KUMAR, Krishan. **1989: Revolutionary Ideas and Ideals**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001.

KUMRULAR, Özlem. **Avrupa'da Türk Düşmanlığı'nın Kökeni: Türk Korkusu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

LANGER, William L. **An Encyclopedia of World History**, Third Revised Edition, The Riverside Press Cambridge, USA, 1956.

LEBOR, Adam. **Milosevic: A Biography**, Yale University Press, USA, 2004.

LİNDBERG, Leon N. **The Political Dynamics Of European Economic Integration**, Stanford University Press, Stanford, 1963.

LONGİNOVİC, Tomislav Z. "Vampires Like Us: Gothic Imaginary and the Serbs", **Balkan as a Metaphor**, der. Dusan I. Bjelic ve Obrad Savic, MIT Press, Cambridge, 2002, ss. 39-60.

MACDONALD, David B. **Balkan Holocaousts: Serbian and Crotian Victim-Centred Propoganda and the War in Yugoslavia**, Manchester University Press, New York, 2002.

MALCOLM, Noel. **Bosnia: a Short History**, Macmillan, London, 1994.

MARCUSSEN, Martin, Thomas Risse ve Daniela Engelmann. "Constructing Europe? The Evolution of Nation-State Identities", **The Social Construction of Europe**, der. Thomas CHRİSTİANSEN, Knud Eric Jorgensen ve Antje Wiener, SAGE, 2001, ss. 614-633.

MARRİOTT, Jar. **The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy**, Clarendon Press, Oxford, 1925.

MATTLİ, Walter. **The Logic of Regional Integration, Europe and Beyond**. Cambridge University Press, New York, 1999.

MEARSHEİMER, John J. **The Tragedy of Great Power Politics**, Norton, New York, 2001.

MEDRANO, Juan Diez. **Framing Europe: Attitudes toward European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom**, Princeton University Press, Princeton, 2003.

Meydan Larousse Ansiklopedisi, Cilt 3, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970

MİFFLİN, Houghton. **Dictionary of Biography: The Most Comprehensive Coverage from Ancient Tımes to the Present Day**, Chambers Harrap Pub., USA, 2003.

MORAVCSİK, Andrew. **The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastrciht**, Routledge, UK, 1999.

MORGENTHAU, Hans. **Politics Among Nations**, Knopf, New York, 1948.

NAZULOVİC, Branimir. **Heavenly Serbia: From Mythy to Genocide**, New York University Press, London, 1999.

NEAL, Fred Warner. **Titoism in Action: The Reforms in Yugoslavia After 1948**, University of California Press, Los Angeles, 1958.

NELSEN, Brent F. ve Stubb Alexander. **The European Union: Readings on Theory and Practice of European Integration**, Second Edition, Lynne Rienner Pub, London, 1998.

NOUTCHEVA, Gergana ve Michel Huysseune. "Serbia and Montenegro", **Europeanization and Conflict Resolutions: Case Studies from the European Periphery**, der. Bruno Coppieters ve Michael Emerson, Academia Press, Gent, 2004, ss.107-147.

NUTTALL, Simon. **European Foreign Policy**, Oxford University Press, Oxford, 2000.

O'NEİLL, Barry. **Honor, Symbols and War**, The University Of Michigan Press, 1999.

O'NEİLL, Michael J. "Developing Preventive Journalism", **Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start**, der. Kevin M Cahill, Routledge, New York, 2000, ss. 67-79.

O'NEİLL, Michael J. **The Politics of European Integration: A Reader**, Routledge, USA, 1996.

OBRADOVİC-WOCHNİK, Jelena. "Strategies of Denial: Resistance to ICTY Cooperation in Serbia", **War Crimes, Conditionality and EU Integration in the Western Balkans**, der. Judy Batt ve Jelena Obradovic-Wochnik, Chaillot Paper, No. 116, June 2009, ss.29-47.

ORAN, Baskın. "Göreli Özerklik", **Türk Dış Politikası**, der. Baskın Oran, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 655-680.

OWEN, David. **Balkan Odyssey**, Harcourt Brace&Company, London, 1995.

PALMER, Alan. **Osmanlı İmparatorluğu: Bir Çoküşün Yeni Tarihi**, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul, 1992.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Kitap 1, 8. Basım, Ankara, 1999.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri**, I. Kitap, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara, 1999.

PERRY, Marvin ve Myrna Chase. **Western Civilization: Ideas, Politics and Society**, Houghton Mifflin Harcourt Publishing, Boston, 2009.

POLLACK, Mark A. "The New Institutionalisms and European Integration" **European Integration Theory**, der. Antje Wiener ve Thomas Diez, Oxford University Press, Oxford, 2004, ss. 137-158.

POLLACK, Mark A. "Theorizing the European Union: Realist, Intergovernmentalist and Institutionalist Approaches", Preliminary draft of a paper to appear as Chapter 1 of

The Oxford Handbook of the European Union, der. Erik Jones, Anand Menon, ve Stephen Weatherill, forthcoming 2011.

POND, Elizabeth. "Demythologizing Serbia and Montenegro", **The End Game in the Balkans: Regime Change, European Style**, Brookings Institution Press, Washington, 2006, ss. 353-372.

POND, Elizabeth. **Endgame in the Balkans**, Brookings Institution Press, Washington, 2006.

POULTON, Hugh. **Balkanlar: Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993.

PRİVİTERA, Francesco. "The Relationship Between the Dismemberment of Yugoslavia and European Integration", **Reflections on the Balkan Wars: Ten Years After the Break up of Yugoslavia**, der. Jeffret Morton ve diğerleri, Palgrave, New York, 2004, ss.35-54.

RADİC, Radmila. "Religion in a Multinational State: The Case of Yugoslavia", **Yugoslavism: Histories of a Failed Idea, 1918–1992**, der. Dejan Djokic, Hurst, London, 2003, ss. 196-207.

RADİC, Radmila. "The Chruch and the Serbian Question", **The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis**, der. Nebojsa Popov, CEU Press, Budapest, 2000, ss. 247-274.

RAMET, Sabrina P. "Yugoslavia", **Eastern Europe: Politics, Culture and Society Since 1939**, der. Sabrina P. Ramet, Indiana University Press, USA, 1998, ss. 159-189.

RAMET, Sabrina P. "The Politics of the Serbian Orthodox Church", **Serbia Since 1989: Politics and Society Under Milosevic and After**, der. Sabrina P. Ramet ve Vjeran Pavlakovic, University Of Washington Press, Seattle, 2005, ss. 95-125.

REYNOLDS, Peter W. “Media and Communications Systems in the Balkan Conflicts”, **Reflections on the balkan Wars: Ten Years After the Break up of Yugoslavia**, der. Jeffret Morton ve diğerleri, Palgrave, New York, 2004, ss. 75-92.

RHODES, Rod. “The Institutional Approach”, **Theory and Methods in Political Science**, der. David March ve Gerry Stoker, Palgrave macMillan, 1995, ss.42-57.

RİSSE, Thomas ve Daniela Engelmann-Martin. “Identity Politics and European Integration: The Case of Germany”, **The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union**, der. Anthony Pagden, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, ss. 287-316.

RİSTELHUEBER, Rene. “The Serbs”, **A History of the Balkans Peoples**, der. ve çev. David S. Spector, New York, 1950, ss.30-42.

ROSAMOND, Ben. “New Theories of European Integration”, **European Union Politics**, der. Michelle Cini, Oxford University Press, 2003, ss. 109-127.

ROSAMOND, Ben. **Theories of European Integration**, Palgrave, 2000.

RUSİNOW, Dennison. “The Ottoman Legacy in Yugoslavia’s Disintegration and Civil War”, **Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East**, der. L. Carl Brown, Colombia University Press, New York, 1996, ss. 78-99.

SAİD, Edward W. **Orientalism**, Vintage Books, USA, 1979.

SANDHOLTZ, Wayne. “The Emergence of a Supranational Telecommunications Regime”, **European Integration and Supranational Governance**, der. Wayne Sandholtz ve Alec Stone Sweet, Oxford University Pres, Oxford, 1998, ss. 134-163.

SAREM, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri Birinci Kosova Meydan Muharebesi**, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1987.

SCHARPF, Fritz Wilhelm. **Games Real Actors Play: Actor-Centered Institutionalism in Policy Research**, Westview Press, Boulder, 1997.

SCHİMMELFENNİG, Frank ve Ulrich Sedelmeier, "Introduction: conceptualizing then Europeanization of Central and Eastern Europe", **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, der. Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, Cornell University Press, 2005, ss.1-28.

SCHİMMELFENNİG, Frank ve Ulrich Sedelmeier. "Conclusions: The Impact of The EU on The Accession Countries', **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, der. Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, Cornell University Press, 2005, ss. 210-228.

SCHİMMELFENNİG, Frank, Stefan Engert ve Heiko Knobel. "The Impact of EU Political Conditionality", **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, der. Frank Schimmelfennig ve Ulrich sedelmeier, Cornell University Press, 2005, ss. 29-50.

SCHMİTTER, Philippe C. "Examining the Present Euro-Polity with help of Past Theories", **Governance in the European Union**, der. Gary Marks ve diğerleri, Sage, London, 1966, ss. 1-14.

SCHMİTTER, Philippe C. "The Influence of the International context upon the choice of national institutions and Policies in Neo-Democracies", **The International Dimensions of Democratization-Europe and the Americas**, der. Whitehead Laurence, Oxford University Pres, 1996, ss. 26-54.

SECULİC, Dusko ve Randy Hodson, "Territories With Mixed Populations: Are They Good or Bad for Peace?", ***The Lessons of Yugoslavia***, der. Metta Spencer, JAI, Oxford, 2000, ss.97-110.

SELL, Louis. **Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia**, Duke University Press, 2002.

SHEPSLE, Kenneth A. "Institutional Equilibrium and Equilibrium Institutions", **Political Science: The Science of Politics**, der. Herbert Weisberg, Agathon, New York, 1986, ss. 51-81.

SİMİC, Predrag. "Yugoslavia at the Crossroads: Reforms or Disintegration?", **Is the South Eastern Europe Doomed to Instability**, der. Dimitri A. Sotiropoulos ve Thanos Veremis, Frank Cass, London, 2002, ss. 198-214.

SMİTH, Dale L. ve Jan Lee Ray, "European Integration: Gloomy Theory Versus Rosy Reality", **The 1992 Project and the Future of Integration in Europe**, der. Dale L. Smith and Jan Lee RAY, Sharpe, New York, 1993, ss. 19-44.

SMİTH, Michael Joseph. **Realist Thought from Weber to Kissenger**, Louisiana State University Press, 1986.

SNİDAL, Duncan. "Rational Choice and International Relations", **Handbook of International Relations**, der. Walter Carlnaes, Beth A. Simmons ve Thomas Risse, Sage, London, 2002, ss. 73-94.

SOYSAL, İsmail ve Şule Kut, **Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996**, İSİS, İstanbul, 1997.

SPİRİDOVİTCH, Techerep. **Türksüz Avrupa**, çev. Atilla Ataman, Pınar Yayınları, İstanbul, 2008.

STANOVCİC, Vojislav. "History and Status of Ethnic Conflicts", **Yugoslavia : A Fructured Federalism**, der. Dennison Rusinow, The Wilson Center Press, Washington, 1988, ss. 23-40.

STAVRİANOS, Leften Stavros. **The Balkans Since 1453**, Holt Rinehart and Winston, New York, 1958.

STEİNMO, Sven. "The New Institutionalism", **The Encyclopedia of Democratic Thought**, der. Barry Clark ve Joe Foweraker, Routlege, London, 2001.

STEVANOVİC, Vidosav. **Milosevic: The People's Tyrant**, I.B. Tauris, London, 2004.

STİGLMAYER, Alexandra. **Mass Rape: The war Against Women in Bosnia-Herzegovina**, University of Nebraska Press, Lincoln, 1993.

STOKES, Gale. "Eastern Europe's Defining Fault Lines", **Eastern Europe: Politics, Culture and Society Since 1939**, der. Sabrina P. Ramet, Indiana University Press, USA, 1998, ss.15-39.

SZAYNA,Thomas S. ve Stephen F. Larrabee. **East European Military Reform After Cold War**, RAND, Santa Monica, 1995.

TODOROVA, Maria. "Balkanlar'da Osmanlı Mirası", **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, der. Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan, Bağlam, İstanbul, 1997, ss. 70-112.

TODOROVA, Maria. **Imagining the Balkans**. Oxford University Press, Oxford, 1997.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri Birinci Kosova Meydan Muharebesi, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1987.

TÜRKEŞ, Mustafa ve İlhan Uzgel, "Giriş", **Türkiye'nin Komşuları**, der. Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, ss. 117-170.

UZGEL, İlhan. "Bosna-Hersek Savaşı", **Türk Dış Politikası**, der. Baskın Oran, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I. Cilt, 4. Baskı, Ankara, 1982.

VACHUDOVA, Milada Anna. **Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism**, Oxford University Press, New York, 2005.

VEJVODA, Ivan. "Civil Society versus Slobodan Milosevic: Serbia 1991-2000", **Civil Resistance and Power Politics: The Experience of Non-Violent Action from Gandhi**

to the Present, der. Adam Roberts ve Timothy Garton Ash, Oxford University Press, Oxford, 2009, ss. 295-316.

WEAVER, Ole. "Insecurity, Security and Asecurity in the West European non-war community", **Security Communities**, der. Emanuel Adler ve Michael Barnett, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, ss. 69-118.

WEİNGAST, Barry R. "Political Institutions: Rational Choice Perspectives", **A New Handbook of Political Science**, der. Robert E. Goodin ve Hans-Dieter Klingemann, Oxford, New York, 1996, ss. 167-191.

WENDT, Alexander. **Social Theory of International Politics**, Cambridge University Press, United Kingdom, 1999.

WİENER, Antje ve Thomas Diez. **European Integration Theory**, Oxford University Press, 2004.

WİLLİAMS, Bernard. **Moral Luck**, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 1981.

WOODWARD, Susan L. **Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War**, Brookings Institution Press, 1995.

YELTSİN, Boris. **Gece Yarısı Günlükleri**, çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

YERASİMOS, Stefanos. **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

YILDIRIM, Mustafa. **Sivil Örümceğin Ağında: Project Democracy**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.

ZİMMERMANN, Warren. **Origins of a Catostrophe:Yugoslavia and It's Destroyers**, Times Books, 1996.

MAKALELER

"Euro-Atlantic Security and Serbia Today", **W3C**, 14 April 2006, http://www.w3c.org/TR/1999/REC-html401-19991224/loose.dtd (02.04.2008).

"Yugoslavia Hyper Inflation Money", http://www.educationalcoin.com/images/deluxe/YUGOINFLBNCALB.pdf (03.07.2010).

AGUİAR, Fernando ve Andres de Francisco. "Can Rational Choice Cope with Identity", Paper Presented at the **First ISA Forum of Sociology**, Spain, September 5-8, 2008.

Amnesty International, "NATO/Federal Republic of Yugoslavia: Violations of the Laws of War by Nato during Operation Allied Force", London, 2000, www.amnesty.org/library/Index/ENGEUR7001182000?open&ofENG-YUG (03.08.2010).

ANASTASAKİS, Othon ve Dimitar Bechev. "EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process", **Workshop on EU and the Balkans: The Implications of EU Conditionality**, April 2003, ss. 1-20

ANDERSON, Frank Maloy ve Amos Shartle Hershey. "The Serbian Revolution of 1903", **Handbook for the Diplomatic History of Europe, Asia, and Africa 1870-1914,** Government Printing Office, Washington, 1918

ARSENİJEVİC, Vladimir and Andrea Pisac. "An Accidental Serb", **Index on Censorship**, August 2009, Cilt. 38, No. 3., ss. 140-149

ASPİNWALL, Mark D. ve Gerald Schneider, "Same Menu, Separate Tables: The Institutionalist Turn in Political Science and the Study of European Integration", **European Journal of Political Research**, Cilt 38. Sayı 1, 2000, ss.1-36

AWESTİ, Anil. "The European Union, New Institutionalism and Types of Multi-Level Governance", **Cyprus Center of European and International Affairs,** Paper No. 2007/02, October., ss.1-27

BAJRAKTARİ, Yll and Greg Maly.“Is Serbia Moving Toward Europe?”, **United States Institute of Peace**, 10/5/2007.

BALKIR, Canan ve Diğdem Soyaltın. “The Impact of Europeanisation on the Institutional and Administrative Transformation: The Case of Izmir”, **ECPR General Conference on “Integration, Europeanisation and the New Neighbours”**, Pisa, 6-8 September 2007.

BARDOS, Gordon N. “Balkan History, Madeleine’s War, and NATO’s Kosovo”, **Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies**, 15(1), 2001. ss. 77-102

BATT, Judy. “The Question of Serbia”, **Institute for Security Studies**, Chaillot Paper, No. 81, August 2005, ss. 1-77

BEREND, Ivan T. “The Historical Evolution of Eastern Europe as a Region”, **International Organization**, Cilt. 40, No. 2, Spring 1986, ss. 329-346

BİERMANN, Rafael. “Robert Schuman’s Perspective of Peace and Stability Through Reconciliation: A Legacy of Continuing Actuality also for the Balkans”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Güz 2001, ss. 46-52

BİLİJAM, Bas. “Europeanization versus Nationalism in Serbia: The Nationalist Legacy and Human Rights in a Divided Society”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Groningen, 19 May 2010.

BULMER, Simon. “New Institutionalism and the Governance of the Single European Market”, **Journal of European Public Policy**, Cilt. 5, No.3, 1998, ss. 365-386.

BUSEK, Erhard. “Five Years of Stability Pact for South Eastern Europe: Achievements and Challenges Ahead,” **Discussion Paper 70**, Centre for the Study of Global Governance, March 2004.

BÜYÜKAKIN, Figen ve Hilal Bozkurt. "Türkiye'de Parasal Aktarımın Faiz Kanalının Granger Nedensellik Ve Toda-Yamamota Yöntemleri ile Analizi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 33, Temmuz-Aralık 2009, ss.101-118.

CALVERT, Randall. "Identity, Expression and Rational Choice Theory", http://calvert.wustl.edu/downloads/calvert_SOD.pdf, ss.1-70 (10.3.2010).

CAMPBELL, John L. "Institutional Analysis and the Role of Ideas in Political Economy", Forthcoming in **Theory and Society**, Cilt. 27, ss. 377-409.

CLARK, Wesley K. "When Force is Necessary: NATO's Military Response to the Kosova Crisis", **NATO Review**, Summer 1999, ss.14-18.

COLSON, Aurélien J. "The Logic of Peace and the Logic of Justice," **International Relations**, vol XV, no. 1, April 2000, ss.51-62.

DE VREESE, Claes H. "A Spiral of Euroscepticism: The Media's Fault?", **Acta Politica**, 42, 2007, ss.271-286.

DEMETROPOULO, Leeda. "Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Exeter, 2002, ss. 88-106.

DORE, R. P. "The Prestige Factor in International Affairs", **Royal Institute of International Affairs**, Cilt. 51, No. 2, April 1975, ss. 190-207.

DOWDİNG, Keith. "Institutionalist Research on the European Union: A Critical Review", **European Union Politics**, 2000, ss. 125-144.

DRAPAC, Vesna. "The End of Yugoslavia", **Contemporary European History**, Cambridge University Press, UK, ss. 317-331 (10.02.2001).

DULUPÇU, Murat Ali ve ÖZKUL, Gökhan. "İçsel Büyüme Teorileri",

iibf.sdu.edu.tr/dulupcu/kalkinma/4_AK_Modeli.ppt (09.09.2011)

EJDUS, Filip. "It is cheaper to join NATO", **Centre for Civil-Military Relations**, Analysis No. 16, 15 July 2007.

ESLaPorte, "The building of European Serbia: How the European Union is Winning in the Balkans", http://www.yellow-stars.com/Europe/EU.Serbia.htm (07.10.2009).

FATİC, Aleksandar. "A Greco Paper: Corruption Policy in Serbia", **Transparency International Serbia**, http://www.transparentnost.org.rs/publikacije/corr_and_anti-corr_pol_in_s.pdf, ss. 1-51 (19.05.2010).

FİORİNA, Morris. "Rational Choice and the New (?) Institutionalism", **Polity**, Cilt XXVIII, Sayı 1, Fall 1995, ss. 107-115.

FİSH, Steven ve Matthew Kroenig. "Diversity, Conflict and Democracy: Some Evidence from Eurasia and East Europe", **Democratization**, 13: 5, 2006, ss. 828-842.

FLİGSTEİN, Neil. "Fields, Power and Social Skill: A Critical Anaysis of the New Institutionalisms", **Center for Culture, Organizations and Politics**, UC Berkeley.

FOX, Fiona. "No Place for Pride", **The World Today**, Cilt. 56, no. 4, April 2000, ss. 20-22.

Futurecasts Magazine, Cilt. 4, No. 5, 5/1/02.

GARRET, Geoffrey ve George Tsebelis. "An Institutional Critique of Intergovernmentalism", **International Organization**, Cilt. 50, No. 2, March 1996, ss. 269-299.

GARRET, Geoffrey. "International Cooperation and Institutional Choice: The European Community's Internal Market", **International Organization**, Cilt. 46, 1992, ss. 533-560.

GLAZER, Charles L. “The Security Dilemma Revisited”, **Word Politics**, Cilt. 50, No. 1, October 1997, http://harrisschool.uchicago.edu/faculty/articles/glaser-security dilemma.pdf , ss. 171-201 (07.11.2009).

GLİGOROV, Vladimir. "The Price of Balkan Blusters", **Transitions**, 15 April 1998.

GREGORY, Miller. “Hypothesis on Reputation: Alliance Choices and Shadow of the Past”, **Security Studies**, 12, No. 3, Spring 2003, ss. 40-78.

GROSS, Daniel. "Establishing the Common Market between Montenegro and Serbia", **CEPS Europa South-East Monitor**, Issue 41, December 2002.

GRUBANOVİC, Sasha. “Serbia&Montenegro: Belgrade Sacks 16 Top Generals”, **Transitions Online**, 5-11 August 2003.

GUTMAN, Roy. "The Collapse of Serbia", **World Policy Journal**, Sonbahar 1999, ss. 12-19.

GÜNAL, Altuğ. “Balkanlar ve Orta Doğu’daki Örnekler Işığında Kıbrıs’ın Siyasal Geleceği: Bir Devlet Modeli Önerisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2005.

GÜNAL, Altuğ. “Kıbrıs ve Kosova Sorunlarının Hakkaniyet ve Uluslararası Hukuk Açısından Karşılaştırılması”, **Journal of Cyprus Studies**, Sayı 9, Yıl 5, Şubat 2007, ss. 87-114.

HALL, Peter A. ve Rosemary C. Taylor, “Political Science and the Three New Institutionalisms”, **Political Studies**, XLIV, no. 5, 1996, ss. 936-957.

HANGGİ, Heiner ve Fred Tanner. “Promoting Security Sector Governanve in the EU’s Neighbourhood”, **Chaillot Paper**, No.80, ISS, July 2005, ss. 1-100.

HATALEY, T.S. ve Kim Richard Nossal. “The Limits of the Human Security Agenda: The Case of Canada's Response to the Timor Crisis,” ***Global Change, Peace and Security,*** Cilt 16, Sayı 1, February 2004, ss.5-17.

HATZOPOULOS, Pavlos. “‘All that is, is nationalist’: Western Imaginings of the Balkans Since the Yugoslav Wars”, **Journal of Southern Europe and the Balkans**, Carfax Publishing, Cilt 5, Sayı 1, 2003, ss. 25-38.

HAY, Colin ve Daniel Wincott, “Structure, Agency, and Historical Institutionalism”, **Political Studies**, Cilt. XLVI, no. 5, ss. 951-957.

HESS, Jake. "Endgame in Kosovo? The Destruction of Yugoslavia Continues", **Global Research**, 30 January 2006.

HOARE, Marko Attila. “Slobodan Milosevic's Place in Serbian History”, **European History Quarterly**, Vol 36, 3, 2006, ss. 445-462.

HOFFMANN, Stanley. “Obsinate or Obselete? The Fate of the Nation State and the case of Western Europe”, **Journal of the American Academy of Arts and Sciences**, Cilt. 95, No.3, 1966, ss. 862-915.

HOMBACH, Bodo. 'Stability Pact for South-Eastern Europe: a New Perspective for the Region', **Perceptions**, September-November 2000.

HOOGHE, Liesbet ve Gary Marks. “Does İdentity or Economic Rationality Drive Public Opinion on European Integration?”, **Political Science and Politics**, 37,3, 2004, ss. 415-420.

HUMAN RIGHTS WATCH, “Real Progress in The Hague” 28 March 2005, http://www.hrw. org/en/news/2005/03/28/real-progress-hague (30.07.2008).

HUNT, Lisa. “The European Union and the Former Yugoslavia: The Development of European Foreign Policy?” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Loughborough University, 5 January 2004.

IMMERGUT, Ellen M. "The Theoretical Core of the New Institutionalism", **Politics and Society**, March 1998, Vol 26. No.1, ss. 4-34.

INTHORN, Sanna. "What Does It Mean to Be an EU Citizen? How News Media Construct Civic and Cultural Concepts of Europe", **Westminster Papers in Communication and Culture**, Cilt. 3(3), 2006, ss. 71-90.

JAZİC, Zivojin. "The Gulf Crisis: Peace or War", **Review of International Relations**, Cilt XLII, no. 979, January 1991.

JELAVİCH, Charles. "Serbian Textbooks: Towards Greater Serbia or Yugoslavia?", **Slavic Review**, Cilt. 42, No. 4, Winter 1983, ss. 601-619.

JOHNSTON, Alastair Lain. "Conclusions And Extensions: Toward Mid-Range Theorizing and Beyond Europe", **International Organization**, 59, 4, 2005, ss. 1013-1044.

JONES, Erik ve Niels van der Bijl. "Public opinion and enlargement: a gravity approach", **European Union Politics**, no. 5, 2004, ss. 1-28.

JORDAN, Andrew. "The European Union: An Evolving System of Multi-Level Governance..or Government?" **Policy &Politics**, Cilt. 29, No. 2, 2001, ss. 193-208.

JUDAH, Tim. "Goodbye to Yugoslavia?" **The New York Review of Books**, http://www.nybooks.com/articles/archives/2001/feb/08/goodbye-to-yugoslavia/ (14.02.2009).

JUPİLLE, Joseph and James A. Caporaso. "Institutionalism and the European Union:Beyond International Relations and Comparative Politics", **Annual Review of Political Science**, 2, 1999, ss. 429-444.

JUPİLLE, Joseph, James Caporaso ve Jeffrey T. Checkel. "Integrating institutions: rationalism, constructivism, and the study of the European Union", **Comparative Political Studies**, 36 (1–2), 2003, ss. 7-39.

KAARLEJARVİ, Jani K. "New Institutionalism and the Study of European Institutionalism", Paper Prepared for the Second ECPR Conference Section 12: Institutions and Decision-Making Panel 6: **Winners and Losers of EU Decision Making**, 18 – 21 September 2003, Marburg- Germany.

KAR, Muhsin ve Hüseyin AĞIR, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi, **KSÜ İİBF**, http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/muhsinkar/turkiyedebeserisermaye.pdf (10.08.2011)

KAVALSKİ, Emilian R. "Consensual Hegemony and the West European Promotion of Order in the Balkans", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Güz/2004, ss. 81-97.

KEANE, Rory. "The Solana Process in Serbia and Montenegro: Coherence in EU Foreign Policy", **International Peace Keeping**, 11:3, 2004, ss. 491-507.

KELLEY, Judith. "International Actors on the Domestic Scene: Membership Conditionality and Socialization by International Institutions", **International Organization**, Cilt. 58, No. 3, Summer 2004, ss. 425-457.

KERREMANS, Bart. "Institutionalism, Multi-Level Governance and the European Union's Actions in External Trade Negotions: Some Clues for Research", Workshop on "Decision-Making within International Organizations", **Institut d'Etudes politiques Grenoble**, April 6-11, 2001.

KİM, Julie. "Serbia and Montenegro Union : Prospects and Policy Implications", **CRS Report for Congress**, 2 February 2005, ss. 1-6, http://www.fas.org/sgp/crs/row/ RS21568.pdf (04.02.2008).

KOENİG-ARCHİBUGİ, Mathias. "Explaining Government Preferences for Institutional Change in EU Foreign and Security Policy", **International Organization**, 58, Winter 2004, ss. 137-174.

KOHLER-KOCH, Beate. “Framing: the Bottleneck of Constructing Legitimate Institutions”, **Journal of European Public Policy**, Cilt. 7, No. 4, Routledge, October 2000, ss. 513-531.

KONİTZER, Andrew. “Serbia Between East and West: Bratstvo, Balancing and Business on Europe’s Frontier”, **NCEEER Working Paper**, 6 July 2010.

KOVAC, Oskar. "Regional Upproach of the EU to Cooperation among Countries of Former Yugoslavia", **Review of International Affairs**, c. 47, 15 Aralık 1996.

KUNDERA, Milan. “The Tragedy of Central Europe”, **New York Review of Books**, Cilt 31, Sayı 7, 26 Nisan 1984, ss. 1-14.

LAKE, Anthony. “Confronting the Backlash States”, **Foreign Affairs**, March-April 1994, ss. 45-55.

LECHELER, Sophie ve Claes H. De Vreese. “Framing Serbia: the effects of news framing on public support for EU enlargement”, **European Political Science Review**, 2:1, 2010, ss. 73-93.

LOZA, Tihomir. “A Milosevic for All Seasons”, **Transitions Online**, 15 October 1998, http://www.tol.org/client/article/5450-a-milosevic-for-all-seasons.html?print (06.08.2009).

LÜTEM, Ömer E. ve Birgül Demirtaş Coşkun, **Balkan Diplomasisi**, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Avsam Yayınları, Ankara, 2001.

MARCH, James G. ve Johan P. Olsen, “The Institutional Dynamics of International Political Orders”, **International Organization**, 52, 1998, ss. 943-969.

MARKOTİCH, Stan. “Milosevic's Renewed Attack on the Independent Media”, **Transition**, March 1995.

MARTİN, Lisa L. Beth A. Simmons, “Theories and Empirical Studies of International Institutions”, **International Organization**, 52, 4, Autumn 1998, ss. 729-757.

MATTLİ, Walter. **The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond**, Cambridge University Press, UK, 1999, ss. 1-138.

MCGWİRE, Michael. "Why Did We Bomb Belgrade", **International Affairs**, Ocak 2000, ss. 1-23.

MEARSHEİMER, John J. "A Realist Reply," **International Security**, Cilt. 20, No. 1, Summer 1995, ss. 82-93.

MEARSHEİMER, John J. “The False Promise of International Institutions”, **International Security**, Cilt. 19, No. 3, Winter 1994/1995, ss. 5-49.

MİLANESE, Jimmy Oliver. “Europeanization in Central Eastern European Democratic Transition: *A Multi-Level Explanation Approach”,* **YEN Research Meeting**, 2-3 November 2001, Siena, Italy, ss. 1-22.

MİNEAR, Larry, Ted Van Baarda ve Marc Sommers. “NATO and Humanitarian Action in the Kosovo Crisis”, **Institute for International Studies**, Occasional Paper No. 36, Brown University, USA, ss. 1-9-195.

MORAVCSİK, Andrew. “Liberal Intergovernmentalism and Integration : A Rejoinder”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 33, No. 4, December 1995, ss. 611-628.

MORAVCSİK, Andrew. “Negotiating the Single European Act: National Intrerests and Conventional Statecraft in the European Community”, **International Organizations**, Cilt. 45, No. 1, 1991,ss. 19-56.

MORAVCSİK, Andrew. “Preferences and Power in the European Community : A Liberal Intergovernmentalist Approach”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt 31, No.4, December 1993, ss. 473-524.

MORPHET, Sally. “Multilateralism and the Non-Aligned Movement: What is the Global South Doing and Where is it Going?”, **Global Governance**, 10, 2004, ss. 517-537.

MUJEZİNOVİC , Mirzet. “Sırbistan’daki Seçimlerden Sonra Olası Gelişmeler”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, 5/12/2008, http://www.usak. org.tr/myazdir.asp?id=719. (07.05.2010).

MUJEZİNOVİC, Mirzet. “Balkanlar'ın Hitleri Karaciç Sonunda Yakalandı”, **USAK Stratejik Gündem**, http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=730. (07.05.2010).

MUTSCHKE, Ralf. "The Threat Posed by the Convergence of Organized Crime, Drugs Trafficking and Terrorism", **The International Criminal Police Organization**, Interpol General Secretariat, http://judiciary.house.gov/Legacy/muts1213.htm (08.09.2010).

NİKOVA, Ekaterina. “Comparing the Incomparable: Japan and the Balkans”, **Slavic Research Center**, no.8, December 2000.

NOUTCHEVA, Gergana. “EU Conditionality, State Sovereignty and the Compliance Patterns of Balkan States”, **3rd Pan-European Conference on EU Politics European Consortium for Political Research,** Bilgi University, Istanbul, 21-23 September 2006, ss. 1-30.

NOUTCHEVA, Gergana. “Fake, Partial and Imposed Compliance: The Limits of the EU’s Normative Power in the Western Balkans”, **CEPS Working Document**, No. 274/July 2007, ss. 1065-1084.

O’NEİLL, Barry. “Nuclear Weapons and the Pursuit of Prestige”, http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/boneill/prestap5.pdf (07.05.2010).

OLSEN, Johan P. “Europeanization and Nation-State Dynamics”, **ARENA Reprint**, 96/3, Oslo, 1996, 1-302.

ORLOVİĆ, Slaviša. "Europeanization and Democratization of Parties and Party System of Serbia", s. 7, http://www.politikolog.com/europianisation.pdf, ss. 92-104, (07.07.2010).

OSCE, "Views on war crimes, the ICTY and the national war crimes judiciary", **Strategic Marketing Research**, April 2009, ss. 1-122, http://www.osce.org/serbia/40751 (05.05.2011).

PAPADİMİTRİOU, Dimitris G. "Exporting Europeanisation: EU Enlargement, the Twinning Exercise and Administrative Reform in Eastern Europe", **European Consortium for Political Research**, Joint Sessions, Turin 22-27 April 2002, ss. 1-15, http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/turin/ws4/Papadimitriou.pdf, (09.05.2009).

PETER, Jochen ve Claes H. de Vreese. "In Search of Europe: A Cross-National Comparative Study of the European Union in National Television News", **The Harvard International Journal of Press/Politics**, 9, 3, 2004, ss 3-24.

PİERSON, Paul. "The Path to European Integration: A Historical Institutionalist Analysis", **Comparative Political Studies**, 29, 1996, ss. 1-39.

POLLACK, Mark A. "Rational Choice and EU Politics", **ARENA Working Paper**, No. 12, October 2006, http://ssrn.com/abstract=1011326, ss. 31-56. (07.05.2010).

POND, Elizabeth. "Kosovo and Serbia after French Non", **The Washington Quarterly**, 28:4, http://www.twq.com/05autumn/docs/05autumn_pond.pdf, ss. 19-36. (06.05.2008).

PUCHALA, Donald J. "Institutionalism, Intergovernmentalism and European Integration : A Review Article", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 37, No. 2, June 1999, ss. 317-331.

RADAELLİ, Claudio. 'Whither Europeanisation? Concept Stretching and Substantive Change', **European Integration Online Papers,** Cilt. 4, No 8, 2000.

RAMET, Sabrina P. “The Dissolution of Yugoslavia: Competing Narratives of Resentment&Blame”, http://www.cla.purdue.edu/academic/history/facstaff/Ingrao/si/Team2Report.pdf (07.09.2011).

REGELSBERGER, Elfriede. “Are The Problems Arising form Enlargement and The Draft Treaty Leading to Paralysis Instead of Synergy?” Introductory remarks fort he Fornet Group B Institutional Reform Enlargement, Brussels, 23 April 2004.

RİKER, William. “Implications from the Disequilibrium of Majority Rule for the Study of Institutions”, **American Political Science Review**, Cilt 74, 1980, ss. 432 – 447.

RİSSE, Thomas. “Neo-Functionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration”, **Special Issue of the Journal of European Public Policy,** The Disparity of European Integration Revisiting Neofunctionalism in Honour of Ernst B. Haas.

ROBERTS, Adam. "NATO's Humanitarian War Over Kosovo", **Survival**, Cilt. 41, no. 3, October 1999.

SANDHOLTZ, Wayne ve John Zysman. “1992: Recasting the European Bargain”, **World Politics**, Cilt. 42. No. 1, October 1998, s.s. 95-128.

SASS, Charles. “Vuk Stefanovich Karajich”, **Books Abroad**, Cilt. 26, No. 2, Spring 1952.

SATZ, Debra ve John Ferejohn, “Rational Choice and Social Theory”, **Journal of Philosophy**, Vol 91, No. 2, February 1994.

SCHARPF, Fritz W. “The Joint Decision Trap:Lessons from German Federalism and European Integration”, **Public Administration**, Cilt 66, Issue 3,September 1998, ss. 239-278.

SCHİMMELFENNİG, Frank ve Ulrich Sedelmeier. “Theorizing EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses and the State of Research”, **Journal of European Public Policy**, 9, 4 August 2002, ss. 500-528.

SCHİMMELFENNİG, Frank. "International Socialization in the New Europe. Rational Action in an Institutional Environment", **European Journal of International Relations**, 6, 2000.

SCHİMMELFENNİG, Frank. "Liberal Intergovernmentalism", **European Integration Theory**, der. Antje Wiener ve Thomas Diez, Oxford University Press, 2004, ss. 109-139.

SCHİMMELFENNİG, Frank. "Strategic Calculation and International Socialization: Membership Incentives, Party Constellations, and Sustained Compliance in Central and Eastern Europe", **International Organization**, 59(4), 2005, ss. 827-860.

SERBİAN CİVİL SOCİETY BRİEF, "Stalemate in Serbia: The Spiral of Radicalism or a Foundation of a New Serbia?", **Pontis Foundation**, 7 May 2007.

SETON-WATSON, Hugh. "What is Europe? Where is Europe? From Mystique to Politique", **Encounter**, Cilt. LXV, no.2. July/August, 1985, ss. 41-44.

SHEPSLE, Kenneth A. "Studying Institutions: Some Lessons from the Rational Choice Theory", **Journal of Theoretical Politics**, Cilt 1. Sayı 2, 1979, ss. 131-147.

SHEPSLE, Kenneth A. ve Barry R. Weingast, "Uncovered Sets and Sophisticated Voting Outcomes with Implications for Agenda Control", **American Journal of Political Science**, 28/1, 1984, ss. 49–74.

SJURSEN, Helene. "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 40, No. 3, 2002, ss. 491-513.

SJURSEN, Helene. "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy", **Journal of Common Market Studies**, Cilt. 40, No. 3, 2002.

SLAPİN, Jonathan B. "Testing Institutional and Intergovernmental Theories of Power at Europe's Intergovernmental Conferences", Prepared for the **Annual Meeting of the**

Midwest Political Science Association, Chicago, April 2006, http://tercer.bol.ucla.edu/workshop/slapin06.pdf. (15.05.2010).

SMAJİC, Ines. "Propoganda and Peace and Conflict Resolution:Bosnia Herzegovina and the Dayton Peace Accords", **Allegheny College Project**, 12 April 2011, ss.1-62.

SOYALTIN, Diğdem. "Does Candidate Status Matter: Unpacking the Relationship Between Europeanization and Conditionality in Turkey and Serbia", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lund University.

SPENCE, Jacqueline M. "The European Union : A View from the Top - Top Decision Makers and the European Union", **EOS Gallup Europe**, 1998, ss. 1-54.

STOJANOVİC, Dusan. "Rift Within Serbian Ruling Coalition", **The Center for Peace in the Balkans**, 03/22/2002, http://www.balkanpeace.org/index.php?index= article& articleid=11056 (02.08.2009).

SVEC, Milan. "The Prague Spring: 20 Years Later", **Foreign Affairs**, Cilt. 66, No. 5, Summer 1988, s. 10.

SWAİN, Geoffrey. "The Cominform: Tito's International?", **The Historical Journal**, Cilt. 35, No. 3, Sep. 1992, ss. 641-663.

THELEN, Kathleen. "Historical Institutionalism in Comperative Politics", **Annual Review of Political Science**, 2, 1999, ss. 369-404.

TÜRBEDAR, Erhan. "Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri", **Avrasya Dosyası**, Cilt 14, Sayı 1, 2008, ss. 23-56.

TÜRBEDAR, Erhan. "Radovan Karaciç'in Tutuklanması: Gerçeklerle Yüzleşme Zamanı", **Stratejik Analiz**, Eylül 08, Cilt 9, Sayı 101.

UZGEL, İlhan. "Finishing the Unfinished Revolution: The Return of Yugoslavia to Europe", **Perceptions**, Cilt VI-Sayı 1, March-May 2001, ss. 5-21.

VACHUDOVA, Milada Anna. "Democratization in Postcommunist Europe: Illiberal Regimes and the Leverage of International Actors", **Center for European Studies Working Paper Series**, no.139.

VACHUDOVA, Milada Anna. "Historical Institutionalism and the EU's Eastward Enlargement", **Memo prepared for the State of the European Union Conference Princeton**, 16 September 2005, ss. 1-44.

VEJVODA, Ivan. "Europe as a Pole of Attraction for Serbia", **Mediterranean Politics**, No. 224, 2009, ss. 221-224.

VEJVODA, Ivan. "Serbia after Four Years of Transition", **The Western Balkans: Moving On**, der. Judy Batt, Chaillot Paper, no. 70, October 2004, ss. 37-55.

VELİMİROVİCH, Nikolai ve Archimandrite Popovich. 'The Mystery and Meaning of the Battle of Kosovo', **Orthodox America Web Site**, http://www.roca.org/OA/158/158q.htm. (08.09.2010).

VOLCANSEK, Mary L. "The European Court of Justice: Supranational Policy-Making", **West European Politics**, Cilt. 15, Issue 3, 1992, ss. 109-121.

VUJACİC, Veljko. "Reexamining the "Serbian Exceptionalism" Thesis", **Institute of Slavic, East European, and Eurasian Studies**, 2004, ss. 1-43.

WATKINS, Thayer. "The Worst Episode of Hyperinflation in History: Yugoslavia 1993-94", http://www.rogershermansociety.org/yugoslavia.htm (19.07.2010)

WHİTEHEAD, Laurence. "International Aspects of Democratization", **The International Dimensions of Democratization: Europe and Americas**, Oxford University Press, NewYork, 2002, ss. 3-25.

WILLIAM, Wallace. "The Transformation of Western Europe**"**, **Royal Institute of International Affairs**, Council on Foreign Relations Press, London, 1990, ss. 35-52.

WYLİE, Lana. "Seeking Prestige: A Foreign Policy Goal", **Presentation at the 48th Annual International Studies Association Convention**, Chicago, 28 February, 2007.

YAPICI, Merve İrem. "Bosna-Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No: 8, ss. 1-24.

YATKIN, Ahmet. "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye", **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, 2008, ss. 29-39.

ZUCKER, Lynne G. "The Role of Institutionalization in Cultural Persistance", **American Sociological Review**, 1977, Cilt. 42, October, ss. 726-743

ZÜRN, Michael ve Jeffrey T. Checkel. 'Getting Socialized to Build Bridges: Constructivism and Rationalism, Europe and The Nation-State", **International Organization**, 59, 4, 2005, ss. 1045-1079.

ELEKTRONİK VE YAZILI MEDYA KAYNAKLARI

"A Guide to Milosevic's War Crimes Trial", **Media by Milosevic**, 12 September 2002, http://www.pbs.org/wnet/wideangle/episodes/media-by-milosevic/a-guide-to-milosevics-war-crimes-trial/875/ (11.09.2008)

"Albani Timeline", **BBC**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1004984.stm (19.08.2011)

"Balkanların Rüşvetçi Devlet Sıralaması Belli Oldu, Kosova 7`nci Sırada", **Haber 7**, http://www.tumgazeteler.com/?a=4420954 (11.06.2011)

"Belgrade signals house arrest of fallen strongman", **Guardian**, 31 Mart 2001, http://www.guardian.co.uk/world/2001/mar/31/eu.warcrimes1?INTCMP=SRCH (02.04.2010)

"Bojana Milovanoviç, Sırbistan devlet ve ordu gününü kutladı", **South Eastern Times**, 16/02/2010, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2010/02/ 16/feature-02 (22.07.2010)

"Bojana Milovanoviç, Sırbistan'a yeni kahraman", **South East European Times**, 13/07/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/07/13/feature-02 (28.09.2011)

"Djindjic's killers convicted, sentenced after 3½-year trial", 24/5/2007, **South Eastern Times**, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2007/05/24/ feature-01. (21.03.2009)

"Eski Sırp Yetkiliden Savaş Suçu Zanlılarına Ordu Koruması Hakkında Soruşturma Çağrısı", **South Eastern Times**, 11/11/2004, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2004/11/11/feature-01. (27.05.2008)

"Genişleme: AB-Sırbistan İlişkileri", http://www.euractiv.com.tr/8/link-dossier/genisleme-ab-sirbistan-iliskileri-000106 (12.06.2010).

"Göstericiler Sırbistan`ın AB üyeliği için yürüdü", **South Eastern Times**, 11/02/08, http://www.tumgazeteler.com/?a=2553055 (02.07.2010)

"Göstericiler Sırbistan`ın AB üyeliği için yürüdü", **South Europan Times**, http://www.tumgazeteler.com/?a=2553055 (11.02.08) .

"Hırvatistan ve Sırbistan arasında "Soykırım" Düellosu", http://balkanturkleri.org.tr/haberocak09/haber2.htm (28.11.2008).

"Hırvatistan, Sırbistan'a karşı 'soykırım davası'ndan vazgeçebilir", **Abhaber.com,** 20/7/2010, http://www.abhaber.com/haber.php?id=31035. (22.03.2011)

"Sırbistan'dan Hırvatistan'a karşı soykırım davası", **Abhaber.com,** 19/11/2008, http://www.abhaber.com/haber.php?id=23941. (22.07.2010)

"Jeremic:AB sürecinde Türkiye ile birlikte anılmak istemiyoruz", **ABHaber.com**, 10-11-2009, http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=4684. (22.07.2010)

"Karaciç Türklerle Kürtler arasında da kavga çıkarmış", **Radikal**, 27 Ekim 2008.

"Koştunica: Sırbistan Aşama Aşama Bağımsızlığı Tanıyan Tarafa Kaymaya Başlıyor", 12/12/2008, http://www.kosovahaber.net (16.08.2009)

"Koştunitsa Gets EU Chiefs's Backing", **Associated Press**, 15 October 2000.

"Leadıng Serbian Cleric Calls On Top Indictee To Surrender", **Radio Free Europe,** 26 Ağustos 2005, http://www.rferl.org/content/article/1143468.html (26.08.2009)

"Mahkeme AK Parti afişi için kararını verdi", *Hürriyet*, http://www.hurriyet.com.tr/ gundem/17873931.asp?gid=381 (23.07.2011)

"NATO başkanı, Sırbistan ile ilişkilerin güçlendirilmesini istedi", **South Eastern Times**, 31/05/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/ features/2011/05/ 31/feature-01 (16.08.2011)

"Orthodox Church slams Milosevic", http://www.mitropolija.co.me/aktuelno/ saopstenja/e980527.html (16.08.2009)

"Özel-Koucher ve Bildt: Sırbistan AB'ye üye olacak aksi olamaz", **ABHaber.com**, 18-03-2008, http://www.abhaber.com/haber.php?id=21350 (28.07.2009).

"PACE, AİHM'nin şartlarını uygulamada en kötü ülkeleri açıkladı", **South Eastern Times**, 28/01/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/ features/2011/01/28/feature-01. (30.06.2011).

"Rapor: Sırbistan NATO misyonunu açmaya hazır", **South Eastern Times**, 31/08/2010, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/ features/ 2010/08/31/feature-01 (21.12.2010)

"Recasting Serbia's Image, Starting with a Fresh Face", **The New York Times**, 15 January 2010, http://www.mfa.gov.rs/FDP/nytimes150110_e.html (23.05.2011)

"Reluctant Revolutionary: Vojislav Koştunitsa", **The New York Times**, 9 October 2000, http://www.nytimes.com/2000/10/09/world/09KOST.html. (21.04.2008)

"Security Council Decides On Immediate Termination Of All sanctions Against Federal Republic Of Yugoslavia", http://www.nato.int/ifor/un/u961001b.htm (21.02.2011)

"Serbia balances EU membership bid with Russian Gazprom ties", **The Telegraph**, 14 February 2011.

"Serbia President Boris Tadic fined for champagne toast", **BBC**, 8 December 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8401974.stm (05.01.2011).

"Serbia ratifies key EU pre-membership accord", **euroactiv.com**, 9/9/2008, http://www.euractiv.com/en/enlargement/serbia-ratifies-key-eu-pre-membership-accord/article-175208 (28.06.2009).

"Serbia seeks help to get war crime suspect", **Financial Times**, 22 June 2006, http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-15695392_ITM (25.07.2010)

"Serbia signs Gazprom energy pact", **BBC**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7208962.stm. (23.02.2011).

"Serbia's Pro-West President Claims Election Victory," **CNN**, 11 May 2008, http://articles.cnn.com/2008-05-11/world/serbia.elections_1_Tadiç-s-democratic-party-tomislav-nikolic-president-boris-Tadiç?_s=PM:WORLD (21.09.2009).

"Serbian Minister Defends Nato Transit Agreement", **Radio Free Europe,** 22 July 2005, http://www.rferl.org/content/article/1143444.html (23.02.2010)

"Serbian Orthodox Church elects moderate patriarch", **BBC**, 22 January 2010, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8475608.stm (19.09.2009).

"Serbian Orthodox Church Elects New Patriarch", **Radio Free Europe**, 22/1/2010, http://www.rferl.org/content/Serbian_Orthodox_Church_Elects_New_Patriarch/1936936.html (23.05.2011)

"Serbian Patriarch asked president Milutinovic to resign", http://www.mitropolija.co.me/aktuelno/saopstenja/e990825.html (26.06.2011)

"Serbian Police Detain Nine in Corruption Probe", **Newsline,** 13 April 2006, http://www.rferl.org/content/article/1143615.html (12.05.2009)

"Serbian President Tells Government To Do More To Cooperate With The Hague", **Radio Free Europe,** http://www.rferl.org/content/article/1143541.html (12.05.2009)

"Sırbistan Devlet Başkanı Tadiç'e suikast girişimi", **Zaman**, 01 Aralık 2004.

"Sırbistan ve Fransa stratejik ortaklık anlaşması imzaladılar", **South Eastern Times**, 10/04/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/newsbriefs/setimes/newsbriefs/2011/04/10/nb-06. (25.06.2011).

"Sırbistan ve Fransa stratejik ortaklık anlaşması imzaladılar", **South Eastern Times**, 10/04/2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/newsbriefs/setimes/newsbriefs/2011/04/10/nb-06 (02.08.2011)

"Sırbistan'dan Hırvatistan'a karşı soykırım davası", **Hürriyet**, 19 Kasım 2008.

"Sırp katil ABD ajanı çıktı", http://www.tumgazeteler.com/?a=4759080&cache=1 (22.06.2010)

"Son kasap yakalandı", **Haber Türk**, 26 Mayıs 2011, http://www.haberturk.com/dunya/haber/634282-son-kasap-yakalandi (25.08.2011)

"Süklüm püklüm oturmayan Karaciç şova erken başladı", **Radikal**, 27 Ekim 2008.

"Tennis boosts Serbia's image abroad", **France 24 Live**, 30 November 2010, http://www.france24.com/en/20101130-tennis-boosts-serbias-image-abroad (14.06.2011).

"Tito'nun Torunu Parti Lideri Oldu", **Dünya Bülteni**, http://www.tumgazeteler.com/?a=5735256&cache=1. (12.08.2009).

"Torun Tito Dedesinin İzinde", **TRT Türk Haber**, http://www.trt.net.tr/Trtturk/haberdetay.aspx?id=045c7555-ca28-4526-893b-0cc738ed7a8f (12.08.2009).

"U.N. Formally Ends the Sanctions on Yugoslavia", **The New York Times**, http://www.nytimes.com/1996/10/02/world/un-formally-ends-the-sanctions-on-yugoslavia.html (10.09.2009).

"Vuk Jeremiç: Kosovayı Tanımamız İstenirse AB Sürecini Durdururuz", **Kosova Haber**, 11/12/2008, http://www.kosovahaber.net (12.08.2009).

"World: Europe The KLA - terrorists or freedom fighters?" **BBC**, 28 June 1998, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/121818.stm (11.02.2010).

"Yeni dönemin bir işareti olarak, Belgrad NATO konferansına ev sahipliği yapıyor", **South Eastern Times**, 16/6/2011, http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/06/16/feature-02 (19.09.2011).

"Yeni dönemin bir işareti olarak, Belgrad NATO konferansına ev sahipliği yapıyor", **South Eastern Times**, 16/6/2011.

"Yugoslav Prime Minister Resigns Over Milosevic's Extradition", **People's Daily**, 30 June 2001, http://english.peopledaily.com.cn/200106/30/eng20010630_ 73873. html (15.03.2011).

ARAL, Berdan. "Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk", **Dünya Bülteni**, http://www.tumgazeteler.com/?a=4221397 (11.07.2011).

Associated Press, “Kostunica Gets EU Chiefs’s Backing”, **Deseret News**, 15 Oct 2000.

BILEFSKY, Dan. “Divisive Serbian Vote Offers Stark Choice of East and West”, **The New York Times**, 2 February 2008, http://www.nytimes.com/2008/02/02/world/europe/02serbia.html?pagewanted=print (12.12.2009).

Bilefsky, Dan. “Tilt to West is Seen in Elections in Serbia,” **The New York Times**, 12 May 2008, http://www.nytimes.com/2008/05/12/world/europe/12serbia.html (12.12.2009).

BİRD, Chris. “Scathing Kosovo report unveiled”, **Guardian**, 6 December 1999, http://www.guardian.co.uk/world/1999/dec/06/balkans1?INTCMP=SRCH (22.08.2008).

BİSERKO, Sonja. “Hague Coercion”, **Bosnian Institute News**, http://www.bosnia.org.uk/news/news_body.cfm?newsid=2067 (12.07.2010).

BLACK, Ian ve Philip Willan. “Allies woo Milosevic's enemies”, **Guardian**, 16 June 1999, http://www.guardian.co.uk/world/1999/jun/16/balkans8?INTCMP= SRCH. (02.08.2008).

BLİEFSKY, Dan. “Serbs Choose New Premier for Coalition” **The New York Times,** 28 June 2008, http://www.nytimes.com/2008/06/28/world/europe/28serbia.html?_r=1&ref=world (17.09.2009).

BOGGAN, Steve. ‘NATO is warned on war crimes’, **The Independent**, 5 May 1999, http://www.independent.co.uk/news/war-in-the-balkans-nato-warned-on-war-crimes-1091503.html (12.08.2009).

BURNS, John F. “The World; Hate was Just an Ember, But Oh, So Easy to Fan”, **The New York Times**, 17 January 1993, http://www.nytimes.com/1993/01/17/weekinreview/the-world-hate-was-just-an-ember-but-oh-so-easy-to-fan.html. (12.08.2009).

CAPDEVİLA, Gustavo. “Depleted Uranium Bombs Still Pose Danger in Kosovo”, **Albion Monitor**, 27/11/2000, http://www.albionmonitor.com/0011a/copyright/ natodu2.html (22.04.2009).

Cinciç suikastıyla ilgili video. http://www.youtube.com/watch?v=KXoEBdKvuhk (23.08.2009).

CROSSETTE, Barbara. “U.N. War Crimes Prosecutor Declines to Investigate NATO”, **The New York Times**, 3 June 2000, http://www.nytimes.com/2000/06/03/ world/un-war-crimes-prosecutor-declines-to-investigate-nato.html (09.06.2009).

CVİJANOVİC, Zeljko. “Hague Tribunal Prosecutor Carla Del Ponte Storms out of Meeting with President Koştunitsa”, **BCR**, Issue 212, 24 Jan 2001, http://iwpr.net/report-news/del-ponte-belgrade (26.02.2010).

DE PALMA, Anthony. “Crisis In The Balkans: In Albania; At an Outdated Airstrip, NATO Builds Up”, **The New York Times**, 3 April 1999, http://www.nytimes.com/ 1999/04/13/world/crisis-in-the-balkans-in-albania-at-an-outdated-airstrip-nato-builds-up.html (09.06.2009).

DOBBS, Michael. “NATO's Latest Target: Yugoslavia's Economy”, **Washington Post**, 25 April 1999, http://www.hartford-hwp.com/archives/62/306.html (29.06.2008).

ERLANGER, Steven. “Elections Planned in Serbia As Shift in Power Takes Hold”, **The New York Times**, 10 October 2000, http://www.nytimes.com/2000/10/10/ world/elections-planned-in-serbia-as-shift-in-power-takes-hold.html. (09.06.2009).

ERLANGER, Steven. “Former Army Chief Denounces Milosevic”, **The New York Times**, 23 July 1999, http://www.nytimes.com/1999/07/23/world/former-army-chief-denounces-milosevic.html?scp=15&sq=momcilo%20perisic&st=cse. (09.06.2009).

ERLANGER, Steven. “Milosevic Foe Leading Field In Yugoslavia” **The New York Times**, 4 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/04/world/milosevic-foe-leading-field-in-yugoslavia.html (19.07.2009).

ERLANGER, Steven. “Serb Opposition Leaders Boycott European Union Session” **The New York Times**, 12 October 1999, http://www.nytimes.com/1999/10/12/ world/serb-opposition-leaders-boycott-european-union-session.html. (15.06.2008).

ERLANGER, Steven. “Serbian General Says Peacekeepers Don't Keep the Peace”, 26 July 1999, http://www.nytimes.com/1999/07/26/world/serbian-general-says-peacekeepers-don-t-keep-the-peace.html?scp=9&sq=momcilo%20perisic&st=cse. (09.06.2009).

ERLENGER, Steven. “Milosevic, Trialing in Polls, Rails Against NATO”, **The New York Times**, 20 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/20/world/ milosevic-trailing-in-polls-rails-against-nato.html (21.07.2009).

ERLENGER, Steven. “Showdown In Yugoslavıa: The Overview; Milosevıc Concedes His Defeat; Yugoslavs Celebrate New Era”, **The New York Times**, 7 October 2000, http://www.nytimes.com/2000/10/07/world/showdown-yugoslavia-overview-milosevic-concedes-his-defeat-yugoslavs-celebrate.html. (09.06.2009).

EVANS-PRİTCHARD, Ambrose. “Defiant in the dock, a fallen tyrant”, **Telegraph**, 04 Jul 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1332822/Defiant-in-the-dock-a-fallen-tyrant.html. (26.08.2010).

EVANS-PRİTCHARD, Ambrose. “Milosevic's wife may be with him as trial opens”, **Telegraph**, 02 Jul 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1332632/Milosevics-wife-may-be-with-him-as-trial-opens.html. (07.11.2009).

FİSHER, Ian. “In Serbia, Politics in Turmoil As U.S. Diplomat Is Detained”, **The New York Times**, 16 March 2002, http://www.nytimes.com/2002/03/16/world/in-serbia-politics-in-turmoil-as-us-diplomat-is-detained.html?scp=6&sq=momcilo%20perisic&st=cse. (09.06.2009).

FİSHER, Ian. “Yugoslavia: Facing Spy Charge, Serb Resigns”, **The New York Times**, 20 March 2002, http://www.nytimes.com/2002/03/20/world/world-briefing-europe-yugoslavia-facing-spy-charge-serb-resigns.html?scp=2&sq=momcilo%20perisic&st=cse. (18.11.2010).

FİSK, Robert “The bloody truth of how Nato changed the rules to win a 'moral war' in Yugoslavia”, **Independent**, *7 February 2000,* http://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-bloody-truth-of-how-nato-changed-the-rules-to-win-a-moral-war-in-yugoslavia-724811.html (23.06.2010).

FİSK, Robert. “Nato deliberately attacked civilians in Serbia”, **Independent**, *7 June 2000,* http://www.independent.co.uk/news/world/europe/nato-deliberately-attacked-civilians-in-serbia-712731.html (23.06.2010).

FİTCHETT, Joseph. “Leaders Agree to Protect Frontline States : NATO Summit Charts a Kosovo Policy : Patiance”, **The New York Times**, 26 April 1999, http://www.nytimes.com/1999/04/26/news/26iht-summit.2.t_4.html?scp=1&sq= 26%20april%201999%20NATO%20air%20space&st=cse&pagewanted=1. (28.06.2009).

FİTCHETT, Joseph. “Timetable Set for Serbs to Yield Or Face Plans for Ground War : Decisive 2 Weeks In NATO Strategy”, **The New York Times**, 1 June 1999, http://www.nytimes.com/1999/06/01/news/01iht-nato.2.t.html (13.06.2009).

GALL, Carlotta. “Serbia Arrests Fired Chief of Feared Secret Police Unit”, **The New York Times**, 25 February 2001, http://www.nytimes.com/2001/02/25/ world/serbia-arrests-fired-chief-of-feared-secret-police-unit.html?ref=vukdraskovic (22.09.2009).

GALL, Carlotta. “Belgrade Begins Process of Sending Milosevic to the Hague”, **The New York Times**, 26 June 2001, http://www.nytimes.com/2001/06/26/world/ belgrade-begins-process-of-sending-milosevic-to-the-hague.html (22.09.2009).

GALL, Carlotta. “Serbian Orthodox Church Urges Milosevic and His Cabinet to Quit”, **The New York Times**, 16 June 1999, http://partners.nytimes.com/ library/ world/europe/061699kosovo-milosevic.html (22.09.2009).

GEC, Jovana. "Protesters blast Serbia over Mladiç." **AP Online**, 05-10-2006 http://www.highbeam.com/doc/1P1-123276473.html. (12.11.2010).

GORDON, Michael R. “Crisis In The Balkans: The Oil Supply; U.S. is Asking NATO For Sea Blockade Of Yugoslavs Oil”, **The New York Times**, 19 April 1999, http://www.nytimes.com/1999/04/19/world/crisis-balkans-oil-supply-us-asking-nato-for-sea-blockade-yugoslavs-oil.html. (28.12.2008).

HAİNES, Lester. “Serbian vampire hunters prevent Milosevic come-back”, http://www.theregister.co.uk/2007/03/06/milosevic_staked/ (22.09.2009).

HAMİLTON, Alan. “Serbia Eases Path to Royal Homecoming”, **The Times**, “10 October 2000 http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1988654.ece (16.11.2009).

HEDGES, Chris. “Church’s Role in Serbia Protests May Block Reforms”, **The New York Times**, 3 February 1997, http://www.nytimes.com/1997/02/03/world/church-s-role-in-serbia-protests-may-block-reforms.html?scp=1&sq=%20february%201997 %20milosevic%20pavle& st =cse. (29.09.2008).

http://www.aforcemorepowerful.org/films/bdd/story/sum/repression-of-the-media.php (28.08.2011).

“Mladiç Yakalandı”, **NTVMSNBC**,

http://www.ntvmsnbc.com/id/25217135(22.07.2011).

JACOBİ, Manse. “Greek Judges Convict NATO of War Crimes”, http://www.thirdworldtraveler.com/International_War_Crimes/GreekJudges_NATO.html (24.06.2010).

JOFFE, Josef. “A Peacenik Goes to War”, **The New York Times**, 30 May 1999, http://www.nytimes.com/1999/05/30/magazine/a-peacenik-goes-to-war.html (14.09.2009).

JOVANA, Gec. "Protesters blast Serbia over Mladiç." **The Associated Press**, 9 May 2006.

KUBOSOVA, Lucia, "Serbia to file new Mladiç arrest plan", **Euobserver**, 26 June 2006, http://euobserver.com/9/21952 (21.09.2011).

LA Guardia, Anton “£900m in aid for handing over Milosevic”, **Telegraph**, 30 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1312896/900m-in-aid-for-handing-over-Milosevic.html (06.02.2011).

LA GUARDİA, Anton. “Milosevic faces justice at last”, **Telegraph**, 29 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1312822/Milosevic-faces-justice-at-last.html (28.05.2010)..

LEK, Slobodan. “Serbia looks to improve image with peacekeeping”, **The Dailycaller**, 01/16/2011.

MARKOTİCH, Stan. "Milosevic's Renewed Attack on the Independent Media", **Transitions**, Mart 1995.

MATIC, Tanja. “Church Wants Final Say on Any Deal”, **IWPR**, 2 August 2005, http://iwpr.net/report-news/church-wants-final-say-any-deal (06.01.2011).

MITIC, Aleksandar. "Serbia: Runningforthe EU Train", **Transitions Online**, 25-31 January 2005.

MİCHNİK, Adam. “Notes on the Revolution”, **The New York Times Magazine**, March 11 1990, ss. 38-45.

MİLLER, Greg “Serbian spy's trial lifts cloak on his CIA alliance”, **Los Angeles Times**, 1 March 2009, http://articles.latimes.com/2009/mar/01/world/fg-serbia-spy-cia1 (09.11.2010)

NAEGELE, Jolyon. “Serbia: Sandzak Muslims Optimistic Before Serb Polls”, **Radio Free Europe**, 9 October 1996, http://www.rferl.org/content/article/1081851.html (25.12.2010).

NAEGELE, Jolyon. “Yugoslavia: Koştunitsa Accepts Guilt”, **Radio Free of Europe**, 25 October 2000, http://www.rferl.org/content/article/1095011.html. (25.12.2010).

NEİLAN, Terence. “World Briefing” **International Herald Tribune**, 19 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/19/world/world-briefing.html?scp=1&sq=19+september+2000+serbia&st=nyt. (22.07.2011).

NORTON-TAYLOR, Richard. “How the Serb army escaped Nato”, **Guardian**, 9 March 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/mar/09/balkans1?INTCMP=SRCH (27.08.2009).

PERİC, Vesna. “Give up Milosevic or face sanctions, UN tribunal chief tells Belgrade”, **Independent**, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/give-up-milosevic-or-face-sanctions-un-tribunal-chief-tells-belgrade-704380.html. (04.09.2010).

PERİC, Vesna. “War crimes suspect snatched from Belgrade street to face tribunal”, **Independent**, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/war-crimes-suspect - snatched-from-belgrade-street-to-face-tribunal-688744.html (04.09.2010)

PERLEZ, Jane. “Serbia Shuts 2 More Papers, Saying They Created Panic”, **The New York Times,** 15 October 1998, http://www.nytimes.com/1998/10/15/world/serbia-shuts-2-more-papers-saying-they-created-panic.html (12.10.2010).

PURVİS, Andrew And Dejan Anastasijevic. “Blast From The Past”, **Time Magazine**, 16 March 2003, http://www.time.com/time/magazine/article/ 0,9171,433227,00.html. (04.09.2010).

RATNESAR, Romesh. “Kostunica: The First Moves: Man Of The Hour”, **Time**, 16 October 2000, http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,998205,00.html#ixzz1W1xyCI8Q (08.07.2009).

SANDFORD, Gillian. “Serbian court to interrogate Milosevic”, **Guardian,** 30 November 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/nov/30/balkans?INTCMP=SRCH (06.06.2010).

SİMONS, Marlise. “The Handover Of Milosevıc: The Overview; Milosevic Is Given To U.N. For Trial In War-Crime Case”, **The New York Times**, 29 June 2001, http://www.nytimes.Com/2001/06/29/World/Handover-Milosevic-Overview-Milosevic-Given-Un-For-Trial-War-Crime-Case.Html. (23.09.2009).

SİMPSON, Daniel. “Essay:A Nation on trial?”, **WideAngle**, 12 September 2002, http://www.pbs.org/wnet/wideangle/episodes/media-by-milosevic/essay-a-nation-on-trial/1166/ (04.09.2010).

SİMPSON, Daniel. “Europe: Serbia: Ex-Intelligence Chief Jailed In Attack Plot”, **The New York Times**, 31 January 2003, http://www.nytimes.com/2003/01/31/world/world-briefing-europe-serbia-ex-intelligence-chief-jailed-in-attack-plot.html?ref= vukdraskovic. (12.10.2010).

STOJANOVİC, Dusan. “Milosevic's allies denounce 'purge' of his wife in Serbia”, **AP**, 20 September 2005, http://www.highbeam.com/doc/1P1-113327576.html (19.11.2010).

TANNER, Adam. “Serbian Orthodox Church faces key decision”, **World Wide Religious News**, 8 November 2008, http://wwrn.org/articles/29532/?&place=eu. (19.12.2009).

TODOROVIC, Alex. “Belgrade defuses Red Berets' revolt”, **Telegraph**, 18 Nov 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1362744/Belgrade-defuses-Red-Berets-revolt.html. (23.11.2008).

TODOROVIC, Alex. “Yugoslavia set for extradition of Milosevic”, **Telegraph**, 23 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1312493/Yugoslavia-set-for-extradition-of-Milosevic.html. (23.11.2008).

TODOROVİC, Alex. “Milosevic may face the death penalty”, **Telegraph**, 4 April 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1315170/Milosevic-may-face-the-death-penalty.html. (23.11.2008).

TODOROVİC, Alex. “Serbia dismantles system behind Milosevic's rule”, **Telegraph**, 15 February 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/ 1322762/Serbia-dismantles-system-behind-Milosevics-rule.html. (23.11.2008).

TODOROVİC, Alex. “Serbia dismantles system behind Milosevic's rule”, **Telegraph**, 15 February 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/ 1322762/Serbia-dismantles-system-behind-Milosevics-rule.html. (23.11.2008).

TODOROVSKA, Bojana. “EBRD opens Belgrade office, publishes Yugoslav action plan”, **EBRD**, 9 April 2001, http://www.ebrd.com/pages/news/press/2001/ 01apr09x.shtml. (18.12.2009).

WEİNER, Tim. “Aid Bill Listing Yugoslavia as Terrorist Passes”, 1 July 1999, **The New York Times**, http://www.nytimes.com/1999/07/01/world/aid-bill-listing-yugoslavia-as-terrorist-passes. html?scp=10&sq=1+july+1999&st=nyt. (18.12.2008).

WHİTAKER, Raymond. “KLA `orchestrating revenge killings', says OSCE report”, Independent, 7 December 1999, http://www.independent.co.uk/news/world/kla-orchestrating-revenge-killings-says-osce-report-1130837.html. (23.11.2008).

WOOD, Nicholas. “Raves for Authors with a Solid Grasp of Serb Atrocities,” **The New York Times**, 21January, 2005. (25.09.2009).

YANATMA, Servet. “Belgrad’la ilişkiler normalleşiyor; Sırp bakan Ankara’yı ziyaret edecek”, **Zaman**, 16 Aralık 2008 .

ZIMONJIC, Vesna Peric. “Serbs get access to Milosevic police files,” **Independent,** 2 June 2001, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/serbs-get-access-to-milosevic-police-files-672563.html (29.11.2009).

ZİMONJİC, Vesna Peric. “Give up Milosevic or face sanctions, UN tribunal chief tells Belgrade”, **Independent**, *26 January 2001*, http://www.independent.co.uk/news/ world/europe/give-up-milosevic-or-face-sanctions-un-tribunal-chief-tells-belgrade-704380.html (29.11.2009).

ZİMONJİC, Vesna Peric. “Serbia: High Court Blames Milosevic For Political Executions”, **Inter Press Service**, 6 July 2006, http://www.highbeam.com/doc/ 1P1-126047009.html (28.08.2010).

ZİMONJİC, Vesna Peric. “Yugoslavia paves the way for extradition of Milosevic”, **Independent**, 23 June 2001, http://www.independent.co.uk/news/world/europe/ yugoslavia-paves-the-way-for-extradition-of-milosevic-675138.html (29.11.2009).

“Landslide victory for Serb reformers”, **Guardian**, 27 December 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/dec/27/balkans1?INTCMP=SRCH (19.09.2009)

“Sırbistan Srebrenitsa için özür diledi”, **euractiv.com**, 01.04.2010, http://www.euractiv.com.tr/8/article/srbistan-srebrenitsa-icin-ozur-diledi-009575 (12.08.2010).

SUNTER, Daniel. “Serbia: Mafia's Days Sayıed?”, **BCR**, Issue 415, 6 September 2005, http://iwpr.net/node/1705. (14.10.2010).

“Sırbistan Libya’ya Silah Satıyor”, **Zaman**, 17 Kasım 1996.

“Under Protest”, **PBS Online Newshour**, 6 December 1996, http://www.pbs.org/newshour/bb/europe/december96/serbia_12-6.html (10.09.2009).

“Is NATO's Strategy Working?”, **The New York Times**, 2 June 1999, http://www.nytimes.com/1999/06/02/opinion/02iht-edlet.2.t_4.html (22.07.2010)

“Can the Serbs get rid of Milosevic”, **The Economist**, 1 July 1999, http://www.economist.com/node/218461 (22.06.2009), “Çözüm Kosova ile Belgrad'ın AB üyeliği”, **Radikal**, 10/4/2008.

“The Bubbling Balkans”, **The Economist**, 25 May 2000, http://www.economist.com/node/311767. (11.07.2008).

BLACK, Ian. "EU Carrot for Serbs", **Guardian**, 19 September 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/sep/19/balkans1. (12.08.2009).

"Serbia after Milosevic", **Guardian**, 8 October 2000, http://www.guardian.co.uk/world/2000/oct/08/warcrimes.balkans?INTCMP=SRCH. (12.02.2008)

"Koştunitsa Makes International Debut", **BBC News**, 14 October 2000.

"Milosevic faces justice at last", **Telegraph**, 29 Jun 2001, http://www.telegraph.co.uk/news/1312822/Milosevic-faces-justice-at-last.html. (06.02.2011).

"Mr. Milosevic in The Hague", **The New York Times**, 29 June 2001, http://www.nytimes.com/2001/06/29/opinion/mr-milosevic-in-the-hague.html (06.02.2011): "Mr. Milosevic's Trickery"**, The New York Times,** 29 September 2000, http://www.nytimes.com/2000/09/29/opinion/mr-milosevic-s-trickery.html?scp=5&sq=29+september+2000+serbia&st=nyt. (10.08.2009)

"News Summary", 30 June 2001, **The New York Times**, http://www.nytimes.com/2001/06/30/nyregion/news-summary-044180.html (16.08.2009)

"Milosevic on Trial", **The Economist**, 14 February 2002.

"Sırbistan Başbakanı Koştunitsa istifa etti", **Hürriyet**, 09 Mart 2008.

"Sırp sporcuya tişört cezası: Altınını aldık", **Radikal**, 22 Mart 2008.

CLARK, Milo. "A Failure of Understanding", **Swans**, 3 February 2003, http://www.swans.com/library/art9/mgc104.html. (12.08.2009).

STOJKOVİC, Dragan. "Week in Review", **CIAO**, 1-7 April 2003, http://www.ciaonet.org/pbei-2/tol-1/tol_2003/apr1-7/apr1-7_d.html. (19.11.2010).

"Serb leader apologises in Bosnia", **BBC**, 6/12/2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4072949.stm (27.12.2009).

"And Sidesteps A Question", **Radio Free Europe,** 26 Ağustos 2005, http://www.rferl.org/content/article/1143468.html (10.08.2011)

"Q&A: Milosevic trial", **BBC**, 11 March 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/ europe/ 1403054.stm. (16.01.2011).

MALİC, Nebojsa. "End of Delusions", 29 June 2006, http://original. antiwar.com/malic/2006/06/28/end-of-delusions/ (11.07.2011).

STOJKOVİC, Dragan. "Week in Review", **CIAO**, April 1-7, 2003, http://www.ciaonet.org/pbei-2/tol-1/tol_2003/ apr1-7/apr1-7_d.html. (19.11.2010).

"Tadic Appologized the citizens of Serbia", **B92**, 24/6/2007, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=06&dd=24&nav_category=11&nav_id=252551. (12.08.2010)

"Serbia Election Victory for Tadiç", **BBC**, 4 February 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7225455.stm. (11.03.2010).

"Belgrad'da Kosova depremi", **Deutsche Welle,** 8/3/2008, http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3179655,00.html (18.07.2011)

"Koştunitsa istifa etti", **Radikal**, **09/03/2008.**

"Sırp hükümeti erken seçim istiyor", **Deutsche Welle**, 10/03/2008, http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3182176,00.html (27.07.2010)

"Irak'a Sırp silahı gidiyor", **Radikal Gazetesi, 29/03/2008.**

"Irak'a Sırp silahı gidiyor", **Radikal, 29/03/2008**

"Koštunica: EU membership not on agenda", **B92**, 4/4/2008, "http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=04&dd=04&nav_id=49087 (16.08.2009)

"Tadic: Not to interfere in the Elections", **B92**, 9/4/2008, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=04&dd=09&nav_category=11&nav_id=293230 (12.08.2009).

"SAA not in Serbia's state interests", **B92**, 21/4/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=04&dd=21&nav_id=49620 (13.07.2009)

"SAA not in Serbia's state interests" **B92**, 21/4/2008.

"DSS: EU deal signature, seal of Judas", **B92**, 29/4/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=04&dd=29&nav_id=49830 (22.07.2010)

"DSS: EU deal signature, seal of Judas", **B92**, 29/4/2008.

"Serbia, EU sign SAA in Luxembourg", **B92**, 29/4/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=04&dd=29&nav_id=49819 (18.05.20009)

"EU and Serbia ink key pact ahead of vote", 30 April 2008, http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-serbia-ink-key-pact-ahead-vote/article-172053 (22.07.2010) "Exit Europe Belgeseli", http://derstandard.at/1242316128219/Serbien?_artikel Index=2

ÖZALP, Güven. "Sırbistan'a AB havucu", **Milliyet**, 30/4/2008, http://www.milliyet.com.tr/sirbistan-a-ab--havucu-/dunya/haberdetayarsiv/30.04.2008/522400/ default.htm (22.07.2011).

"Parliament elects new government", **B92,** 7/7/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=07&dd=07& nav_id=51692 (21.10.2010).

"Karadziç`i, Miloşeviç`in adamları yakalattı", **Zaman**, 24/7/2008, http://www.tumgazeteler. com/?a=3932495 (16.08.2009)

"Milan Martiç'in 35 yıllık cezasına onay", **NTVMSNBC**, 08 Ekim 2008

"Doğal Gazda Rusya Sırbistan İşbirliği", **AB Haber**, 25/12/2008.

"Jeremic: Serbia won't recognize Kosovo", **B92**, 22 April 2009, http://www6.b92.net/eng/news/comments.php?nav_id=58669. (22.07.2010)

"Biden: Forge bilateral relations", **B92**, 20/5/2009, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2009&mm=05&dd=20&nav_id=59264 (02.04.2010)

Tadic Concludes Paris Trip", **B92**, 29/5/2009, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2009&mm=05&dd=29&nav_id=59451. (22.08.2011).

STEELE, Jonathan. "Del Ponte chides Koştunitsa", **Guardian**, 26 January 2001, http://www.guardian.co.uk/world/2001/jan/26/warcrimes.jonathansteele?INTCMP=SRCH (18.09.2009).

"AİHM'de birinciliği yine kaptırmadık", 27/1/2011, **İstanbulhaber**, http://www.istanbulhaber. com.tr/haber/aihmde-birinciligi-yine-kaptirmadik-70286.htm (10.08.2011)

"Serbs back EU Integration but Rejects NATO", **EU Business**, 10 February 2010, http://www.eubusiness.com/news-eu/serbia-nato.2mq/ (22.09.2010)

"Sırbistan, Karadağ'ın ayrılma önerisini reddetti", **Zaman**, 23 Şubat 2005.

"Qaddafi's Yugoslav Friends", **The Economist**, 25 Şubat 2011, http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/02/libyas_balkan_connections?fsrc=scn/fb/wl/bl/quaddafisyugoslavfriends. (23.05.2011)

Qaddafi's Yugoslav friends", **The Economist**, 25 Feb 2011, http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/02/libyas_balkan_connections?fsrc=scn/fb/wl/bl/quaddafisyugoslavfriends (30.07.2011).

"Serbia ruling coalition collapses", **BBC**, 8/3/2011, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7285322.stm (19.06.2010).

DİMİTRİJEVİC, Bojan. "Serbia: Red Berets Disbanded", **IWPR**, 27 March 2003.

"Bush Presses Yugoslavia on Tribunal", **The New York Times**, 27 April 2002

"Sırbistan Devlet Başkanı Tadiç'e ölüm tehdidi", **Hürriyet,** 05 Mayıs 2008.

Http://www.cnnturk.com/2011/dunya/05/26/savas.suclusu.Mladiç.yakalandi/617985.0/ (22.07.2011).

"Savaş suçlusu son Sırp lider yakalandı", **Euronews**, 20/7/2011, http://tr.euronews.net/2011/07/20/savas-suclusu-son-sirp-lider-hadzic-yakalandi. (28.09.2011).

Sırp Ortodoks Kilisesi Yayını. http://www.pravoslavlje.rs/ (04.09.2010).

"Sırbistan kaderini oylamaya hazırlanıyor", **Abhaber.com**, 01/02/2008.

"Koštunica on SAA: Who dares to become accomplice", **B92**, 26/04/2008, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=04&dd=26&nav_id=49765 (16.08.2009)

RESMİ BELGELER, RAPORLAR VE KARARLAR

"A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy", Brüksel, 12 Aralık 2003

"Communicatıon Strategy of The Republic Of Serbia About The Stabilisatıon And Association Process of The State Union Serbia-Montenegro", 2004.

"Declaration by the European Council on Former Yugoslavia", http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0004.htm (23.07.2010).

"Europe: Serbia", **CIA Factbook**, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html (28.06.2008).

"Numerous benefits for Serbia from candidate status for EU membership", **Serbian Government Web Site**, 13/01/2011, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id = 72572 (03.02.2011)

"Serbıa and Montenegro", Stabilisation and Association Report 2004, Commission Staff Working Paper, Com (2004), 206 final. (26.12.2010).

"Serbia 2009 Progress Report accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/ 2009/sr_rapport_2009_en.pdf (22.06.2011).

"Serbia Economic Statistics and Indicators", **Economy Watch**, http://www.economywatch.com/economic-statistics/country/Serbia/ (28.09.2011).

"Serbia important regional security factor", http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest. php?id=72503 (10.01.2011)

"Serbia needs fresh foreign investment, new jobs", Official Web Site of Serbian Government, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=68940. (24.12.2010).

1992 Münih-Almanya G7 Sonuç Bildirgesi: http://www.g8.utoronto.ca/conclusions/balkans.pdf (21.09.2008).

2003 Selanik Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi

AB Antlaşması: http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2507/Consolidated%20Version%20of%20the%20EU%20Treaty%20(En).pdf (21.09.2008).

ABD Devlet Bakanlığı: http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5388.htm (29.11.2009).

ABD Milli Güvenlik Stratejisi: "A National Security Strategy of Engagement and Enlargement", http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss-95.pdf (29.11.2009).

Council conclusions on Western Balkan - 2859th External Relations Council meeting, http://reliefweb.int/node/259555 (18.11.2009).

Defence Strategy of the Republic of Serbia, Belgrade, October 2009, http://www.mod.gov.rs/eng/dokumenta/strategije/Strategija_odbrane_RS_eng.pdf (12.10.2010).

Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Öncelikler: İnsan Hakları", http://www.mfa.gov.rs/Foreinframe.htm (29.11.2009).

Dünya Bankası: http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4 (17.11.2009).

Embassy of Republic of Serbia: http://www.serbiaembusa.org/us.php (29.11.2009).

Embassy of the Republic of Slovenia in Belgrade: http://beograd.veleposlanistvo.si/index.php?id=830&L=1 (29.11.2009).

European Comission, “Situtation Report on Organized and Economic Crime in South Eastern Europe”, August 2005, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ economiccrime/organisedcrime/projects/CARPO/Pctc_2005_9%20Eng.pd (11.11.2010).

European Commission and Council of Europe, “Situation Report on Organised and Economic Crime in South-eastern Europe” **Carpo Regional Project**, August 2005,

European Commission, “ The Enlarging European Union at the United Nations”, Luxembourg, January 2004.

European Commission, “EU-Serbia and Montenegro Relations”,

European Commission, **Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011**, Brussels, 9/11/2010

European Commission, Stabilisation and Association Process - Background Documents, http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en. htm, Annual Report CFSP 1999, Adopted by the Council on 10 April 2000, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/rapport99EN.pdf (23.09.2009).

European Commission. "Report from the Commission. The Stabilisation and Association process for South East Europe. Second Annual Report." Brussels, BE. 26 March 2003, http://www.mvpei.hr/ei/download/2002/11/06/ com_SAP.pdf (18.11.2008).

Foreign-Political Position Of Republic Of Serbia With Emphasis on The Accession to the Partnership for Peace Program: http://www.mfa.gov.rs/Policy/Priorities/ results_priorities_e.html (08.02.2011)

Http://ec.europa.eu/enlargement/archives/serbia_and_montenegro/eu_serbia_and_monte negro_ relations_en.htm (21.10.2009).

Http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/projects/carpo/Pc tc_2006_20.pdf (23.10.2010).

Http://www.europarl.europa.eu/summits/dub2_en.htm#annex3 (28.08.2011).

Http://www.seio.gov.rs/upload/documents/Izvestaji/rezolucija_engleski.pdf (28.08.2011).

Http://www.visitserbia.org/Culture-85-24-1 (21.07.2010).

INTERNATIONAL CRISIS GROUP "Serbia after Djindjic", **Balkan Report**, No 141, 18 March 2003, ss. 1-26

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Belgrade's Lagging Reform: Cause for International Concern", **Balkan Report**, no.126, Belgrade/Brussels, 7 March 2002, ss. 1-33

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Montenegro: Resolving the Independence Deadlock," **Balkans Report**, 114, 1 August 2001, ss. 1-26

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Montenegro: Settling for Independence?", **Balkans Report**, 107, 28 March 2001, ss. 1-26

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Montenegro's Independence Drive", **Europe Report**, No.169, 7 December 2005, ss. 1-24

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Serbia: Military Intervention Threatens Democratic Reform", **Balkans Briefing**, Belgrade/Brussels, 28 March 2002, ss. 1-7

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Serbia: Spinning its Wheels Crisis", **Europe Briefing**, No.39, 23 May 2005, ss. 1-7

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Still Buying Time: Montenegro, Serbia and the European Union'', **Balkans Report**, No. 129, Podgorica/Belgrade/Brussels, 7 May 2002, ss. 1-27

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, "Thessaloniki and After III: The EU and Serbia, Montenegro and Kosovo", **Balkans Briefing**, Sarajevo/Brussels, 20 June 2003, ss. 1-11

INTERNATIONAL CRISIS GROUP. "Serbia's Transition: Reforms Under Siege." **Balkans Report**, No. 117, 21 September 2001, ss. 1-29

İstikrar Paktı Resmi Sitesi: http://www.stabilitypact.org/about/default.asp (28.08.2011).

İstikrar ve Ortaklık Antlaşması: http://kzpeu.seio.gov.rs/dokumenti/ssp/saa_textual_part_en.pdf (28.08.2011).

Köln Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 3-4 Haziran 1999, Http://Www.Europarl.Europa.Eu/Summits/Kol1_En.Htm (16.07.2009).

Köln Avrupa Konseyi, 3 - 4 Haziran 1999, Başkanlık Sonuç Bildirgesi

Kumanova Antlaşması: http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm (24.02.2011).

Lizbon Antlaşması: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm (24.02.2011).

Montenegro's Accession To The European Union, May 2005.

NATO Antlaşması: http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html (23.08.2008).

President Tadić's speech at the opening of the 1000th session of the Committee of Ministers of the Council of Europe", Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, http://www.predsednik.rs/mwc/default.asp?c=303500&g=20070629102735&lng=eng&hs1=0 (24.06.2011).

Republic of Serbia, "Partnership for Peace Presentation Document", Belgrad, 27 Haziran 2007.

Republic of Serbia, **National Security Strategy of the Republic of Serbia**, Belgrad, October 2009, s. 12, http://www.mod.gov.rs/eng/dokumenta/strategije/Strategija_nacionalne_bezbednosti_RS_eng.pdf. (26.03.2011).

Resolution On Joining European Union:

Responses to the EU Commission questionnaire 2011

Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi: http://www.mod.gov.rs/novi.php?action=fullnews&id=2651 (17.03.2009).

Serbia 2009 Progress Report accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011

Sırbistan Cumhuriyeti İstatistik Ofisi: http://webrzs.stat.gov.rs/axd/en/drugastrana.php?Sifra =0009&izbor=odel&tab=3 (28.09.2011).

Sırbistan Demokratik Partisi'nin resmî internet sayfası: "Program", http://dss.rs/dss-izbliza/program/ : http://dss.rs/spoljna-politika/ 21.02.2011).

Sırbistan Hükümeti Resmi Web Sitesi http://www.srbija.gov.rs/ (21.02.2011).

Sırbistan Silahlı Kuvvetleri Resmi Sitesi: http://www.vs.rs/index.php?content=856dea1e-f712-102b-bdc2-a0672172d7df (06.02.2011).

Sırbistan Yatırım ve İhracat Teşvik Ajansı: http://www.siepa.gov.rs/site/en/home/1/investing_in_serbia/why_serbia/ (06.02.2011).

Sırp Ortodoks Kilisesi resmi sitesi: http://www.spc.rs/eng/promise_given_kosovo_serbia_long_we_live (06.02.2011).

The Partnership for Peace Programme: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (15.02.2010).

The Republic Of Serbia, "National Programme For Integration With The European Union", Belgrade, October 2008.

Varşova Paktı Anlaşması: http://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/The%20Warsaw%20Pact_d7223aede6.pdf (15.02.2009).

KAMUOYU YOKLAMALARI

“Approval of Germany's Leadership”, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/ dashboard 2010.

“Consequences of Kosovo's Independence”, http://www.balkan-monitor.eu/index. php/dashboard (14.03.2011).

“EU accession will impact stability and security”, 2008, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (15.02.2010).

“EU Friendly/Hostile”, 2010, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard. (18.04.2011).

“Germany friendly/hostile”, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard2010. (18.04.2011).

“Historic animosities obstacle to Western Balkan cooperation”, http://www.balkan-monitor. eu/index.php/dashboard (18.04.2011).

“How important – Extraditing all suspected war”, http://www.balkan-monitor.eu/ index.php/ dashboard (08.05.2011).

“Karadzic is a good Serb”, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).

“Karadzic, guilty/innocent”, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).

“Karadzic’s arrest good for future of Serbia”: “Karadzic’s arrest good for Serbia’s EU integration”, http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).

"Karaszic's arrest serves justice", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/ dashboard (12.04.2010).

"Kosovo friendly/hostile", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (18.04.2011).

"Kosovo's Future: Poll Results Offer Little Hope for Consensus",

"Now vs. 2 yrs ago: Image of Serbia abroad", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/ dashboard (12.05.2010).

"Reasons for Karaciç's arrest", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).

"Serbia's pride is hurt by the secession of Kosovo", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (12.04.2010).

"Settling disputes with neighboring countries", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/ dashboard (10.04.2010).

"Turkey friendly/hostile", http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard (18.04.2011).

"Under which circumstances should Serbia join NATO?", 2010, http://www.balkan-monitor. eu/index.php/dashboard. (12.04.2011).

European Commission, "Attitudes Toward European Union Enlargement", Fieldwork March-May 2006, **eurobarometer**, http://ec.europa.eu/public_opinion/ archives/ebs/ebs_255_en.pdf (10.04.2010).

European Commission, "Attitudes towards EU Enlargement", **Flash Eurobarometer**, July 2006.

European Commission, "Views on European Enlargement", **Flash Eurobarometer**, February 2009.

Http://www.gallup.com/poll/28204/kosovos-future-poll-results-offer-little-hope-consensus. aspx (08.11.2009).

Http://www.parlament.gov.rs/content/cir/ankete/anketa_detalji.asp?Id=13 (11.05.2010).

Http://www.parlament.gov.rs/content/cir/ankete/anketa_detalji.asp?Id=30 (11.05.2010).

Serbian European Integration Office of the Government, "The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends", **Public Opinion Poll**, November 2006.

Serbian European Integration office of The Government, "The EU Perspective Of Serbian Citizens Trends", Results of A public Opinion Poll, December 2008.

UNDP, "Thirteen Percent of Citizens of Serbia had Direct Experience with Corruption", http://www.undp.org.rs/index.cfm?event=public.newsDetails&revid=9C348534-D463-B01A-F8CA23D272949E21 (15.12.2010).

MÜLÂKAT VE KONUŞMALAR

Koştunitsa ile söyleşi, http://emperors-clothes.com/debates/1a.htm (10.07.2009).

Koştunitsa'nın ABD televizyonu CBC 60 minutes programındaki konuşması. Jolyon Naegele, "Yugoslavia: Kostunica Accepts Guilt", Radio Free Europe, 25 October 2000, http://www.rferl.org/content/article/1095011.html (10.07.2009).

Metropolitan Amfilohije'nin Zoran Cinciç'in cenazesindeki konuşması, **Information Service of the Serbian Orthodox Church**, 15/3/2003, http://www.mitropolija. co.me/aktuelno/ saopstenja/e030322.htm (19.08.2009).

Milorad Ivanovic ile mülakat, Jovic, Dejan. "Serbia-Montenegro Will Not Joint European Union For A While; Instead It Will Be Ruled By European Union", http://www.ex-yupress. com/blic/blic38.html (10.08.2010).

Patrik Pavle'nin Çeşitli Demeçleri, **Web Site of Orthodox Peace Fellowship**, http://www. incommunion.org/2006/03/18/several-statements-prayers-and-appeals-of-patriarch-pavle/ (12.07.2009).

Prens Alexander ile röportaj, "Serbs Are Turning New Pages, Crown Prince Alexander Says", 12 July 2011, http://wildrooster.blogspot.com/2011/07/serbs-are-turning-new-pages-crown. html (10.09.2011).

Savunma Bakanı Dragan Sutanovac ile mülâkat, "Army professionalisation does not jeopardise defence system", 02/01/2011, http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id= 72387 (10.09.2011).

Savunma Bakanı Dragan Sutanovac ile mülâkat, "Nato Not On Agenda Now", 06/04/2010, http://www.mod.gov.rs/novi_eng.php?action=fullnews&id=2018 (10.09.2011).

Savunma Bakanı Dragan Sutanovac ile mülâkat, "Number of Serbian Army soldiers in UN peacekeeping missions doubled", 11/12/2010, http://www.srbija.gov.rs/vesti/ vest.php?id= 71845. (10.09.2011).

Savunma Bakanı Dragan Sutanovac ile mülâkat, Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi, 22/01/2011, http://www.mod.gov.rs/novi.php?action=fullnews&id=2615 (10.09.2011).

Vojislav Koştunitsa'nın seçimlerden önceki DOS gösterisindeki konuşması, 14 Nisan 2000, http://www.neue-einheit.com/mixed/yugoslavia/00d14Koştunitsa.htm (12.08.2010).

Genelkurmay Başkanı General Miletic Miloja ile mülakat, 01/02/2011, http://www.mod.gov.rs/novi.php?action=fullnews&id=2637 (07.02/2011).

Koştunitsa ile mülâkat, “Fairly Close to de Gaulle”, 13/11/2000, http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,102448,00.html (10.07.2009).

Mirko Cvetkovic’in konuşması, 7 July 2008, http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id= 46940 (10.08.2010).